

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казакский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Педагогика ғылымдары» сериясы

Серия «Педагогические науки»

Series «Pedagogical sciences»

№4(56), 2017 ж.

Алматы

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№4(56), 2017 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. **Қ.Қ. Жампиева**

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., доцент **Б.А. Қиясова**

Редакция алқасы:
п.ғ.д., проф. **Л.В. Мардахаев** (Ресей),
акад., п.ғ.д., психол.ғ.д., проф.

Г.П. Новикова (Ресей),
акад., п.ғ.д., проф.

Е.В. Андриенко (Ресей),
психол.ғ.к., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия),
доктор

Ибрахим Иылдырым (Түркия)
п.ғ.д., проф. **Н.Н. Хан**,

п.ғ.д., проф. **А.Н. Көшербаева**

п.ғ.д., проф. **С.Т. Иманбаева**,
п.ғ.д., Абай ат. ҚазҰПУ қауымд.проф.

Г.С. Саудабаева,
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

Ш.Ж. Колумбаева,
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

А.Е. Берікханова
п.ғ.к., доц. **С.С. Жумашева**,
филол.ғ.к., доц. **Б.Е. Бұқабаева**,
магистр, аға оқытушы **Әбжан Г.М.**

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2017

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат
министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 08.01.2018 қол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 14,5 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 91

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

М а з м ұ н ы
С о д е р ж а н и е

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Жампиева К.К. Актуальные проблемы формирования у учащихся ценностного отношения к здоровью и здоровому образу жизни: методологический аспект.....	7
Мұратбаева Г.Ә., Қоңырбаева С.С., Қалиева М.М. Үшінші мыңжылдықтағы білім беру жүйесінің даму үрдістері мен педагогикалық ерекшеліктері.....	16
Саудабаева Г.С., Шолпанқұлова Г.К. Этномәдени білім беру және оны рухани жаңғару жағдайында жетілдіру бағыттары.....	20
Скакова Б.А. Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында мұғалімдердің кәсіби күзінеттілігін арттыру.....	24
Жаманкарин М.М., Қуламбаева К.К., Асанова Ж.С. Развитие личностного потенциала с помощью педагогического проектирования.....	28
Паридинова Б.Ж. Болашақ мұғалімдерді даярлау барысындағы тұлғалық-бағдарлы оқытудың өзекті мәселелері.....	32
Бахтиярова Г.Р., Абрамов В.В. Социальная сущность и природа имиджа учителя.....	38
Исабаева С.Н., Абишева Н.М., Талпакова Б.Ә. Білім жүйесіне критериалды бағалауды енгізудің артықшылықтары.....	45
Булшекбаева А.И., Досжанова А.Ж. Тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастырудағы отандық және шетелдік мәселелер.....	48
Исламова К.И. Жеке тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастырудың философиялық аспектісі.....	53
Saudabayeva G.S., Aitbayeva M.A. Preparation of students for family life as a pedagogical problem.....	60

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП
ВЫСШАЯ ШКОЛА

Мовкебаева З.А., Жақупова Д.С. Анализ зарубежного опыта дистанционного обучения студентов с особыми образовательными потребностями в вузе.....	64
Жолтаева Г.Н, Серубай С.К. Условия подготовки будущих педагогов-дефектологов к организации художественной деятельности детей с нарушениями слуха.....	69
Сейданова Д.А. Использование инновационных технологий в профессионально-личностном становлении будущего специалиста.....	73
Sadykova A.K., Yntymak D.K. Main principles of teaching professional-oriented foreign language based on web-quest technology.....	78
Бейсембаева А.А. Современные педагогические условия развития творческой активности студентов.....	82
Асанова А.К. Компетенттік тәсілді жүзеге асыруда пәнаралық интеграция.....	87
Сері Л.Т. Об инновационном подходе в организации лекционных и семинарских занятий и СРО по теоретическим дисциплинам иностранного языка в условиях дистанционного обучения.....	91
Нурғалиева М.Е., Жұматаева Е. Жоғары оқу орны студенттерінің өздік жұмыстарын ұйымдастыру шарттары.....	97
Бекболатова К.М., Әлмұхамбетов Б.А. Экодизайн материалдарын сәндік колөнер пәнінде пайдаланудың маңызы.....	103

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»,
№4(56), 2017 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. К.К. Жампеисова

Зам. главного редактора:
к.п.н., доцент Киясова Б.А.

Редакционная коллегия:
д.п.н., проф.

Л.В. Мардахаев (Россия),
акад., д.п.н., д.психол.н., проф.

Г.П. Новикова (Россия),
акад., д.п.н., проф.

Е.В. Андриенко (Россия),
к.психол.н., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия),
доктор

Ибрахим Иылдырым (Турция),
д.п.н., проф. Н.Н. Хан,
д.п.н., проф. А.Н. Кошербаева,
д.п.н., проф. С.Т. Иманбаева,
д.п.н., ассоц.проф. КазНПУ им. Абая

Г.С. Саудабаева,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

Ш.Ж. Колумбаева,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

А.Е. Берикханова,
к.п.н., доц. С.С. Жумашева,
к.филол.н., доц. Б.Е. Букабаева,
магистр, ст.препод. Г.М. Абжан

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2017

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 08.01.2018.

Формат 60x84 ¹/₈.

Объем 14,5 уч.-изд.л.

Тираж 300 экз. Заказ 91

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического университета им. Абая

Ералиева Ж.М., Кіршібаев Е.А. Болашақ биология мамандарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда зертханалық жұмыстардың маңызы..... 107
Шаймерденова Г.З. Биологиялық білім берудегі инновациялық технологияларды қолданудың теориялық-әдістемелік негіздері... 112

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ

Әбдіғаббарова Ұ.М., Омаров Б.С. Ұлттық ойындардың оқу және тәрбие құралы тұрғысынан зерттелуі..... 118
Накешева С.Т., Берстенова А.Б. Роль народной педагогики в формировании казахстанского патриотизма в рамках модернизации общественного сознания..... 123
Махметова Б.Т. Қазақ халық педагогикасының егеменді ел жағдайындағы әлеуметтік мәні..... 126
Бекіш А.Ә., Майлыбаева Г.С. Ұлттық мектептердің дамуы және алаш зиялыларының ой-пікірлері..... 131
Кошербаева А.Н., Жакупова Э. Бесценный вклад Ж.Аймауытова в развитие отечественной психологической науки..... 135
Абдуллаева Г.О. Профессиональная подготовка педагога-психолога в Республике Казахстан: историко-аналитический аспект..... 138
Yelubayeva M.S. The educational value of kazakh poets-zhyrau heritage..... 142

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА

Суровицкая Ю.Ю., Куламбаева К.К. Особенности формирования универсальных коммуникативных учебных действий школьников..... 148
Култаева А.Ж. Жаңартылған білім беру мазмұнының ерекшеліктері..... 153
Есмырзаева А.О. Жаңартылған білім беру мазмұны аясында оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау..... 157
Исабаева Д.Н., Әукен Ұ.Қ. Жаңартылған мазмұндағы информатиканың мәліметтер қорын оқыту мазмұнын талдау..... 160
Жаназарова З.К., Кульгильдинова Т.А. Профиль-концепт бейіндік мектептерде контенттік-негізде үлгілеуді ұйымдастыру..... 164
Какимова Л.Ш., Айтжанова Ж.Н., Касенова Ж. Использование наглядных средств обучения на уроках музыки..... 168
Сманова А.С. Мектепте жаңартылған «Көркем еңбек» пәнінің мазмұны..... 174
Рахметова Н.Б., Абдуллина Қ.Е. Мектептегі кіріктірілген көркем еңбек пәніндегі пәнаралық байланыстың ролі мен маңызы..... 178
Баймырза С.А. Формирование представлений о родном крае у младших школьников с интеллектуальными нарушениями по средствам этнопедагогики..... 183
Сайлауова Н.С., Жубандыкова А.М. Бастауыш сынып оқушыларының бойындағы этномәдени құндылықтарының мәні..... 187
Сайлауова Н.С. Бастауыш сынып оқушыларына этномәдени құндылықтар негізінде патриоттық тәрбие берудің ерекшеліктері..... 191
Саурықова Ж.М. Бастауышта пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру..... 197
Хайрушева Ж.С. Условия создания навыков свободного говорения на уроках иностранного языка..... 203
Байтенова Г.А., Аманова Г.С. Оқыту үрдісінде педагогикалық әдіс-тәсілдердің тиімділігі..... 207

Бактыбаева К.С. Факторный анализ отклоняющегося поведения подростков.....	211
Лабенова Р.С. Рухани жаңғыру: ақпараттық қызметті ұйымдастыруда мектеп кітапханаларының рөлі.....	215
Сураншиева М.К., Секенова Ә.С. Мектепке дейінгі балалардың креативтілік қабілетін өнертапқыштық тапсырмаларын шешу теориясы арқылы дамыту.....	219
Байкулова А.М., Минайдарова М.И. Мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында педагогикалық процесті ұйымдастыру.....	223

**ҚҰТТЫҚТАУЛАР
ПОЗДРАВЛЕНИЯ**

Жампиесова К.К.	230
------------------------------	-----

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

МРНТИ 14.07.03

К.К. Жампеисова¹

¹д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ И ЗДОРОВОМУ ОБРАЗУ ЖИЗНИ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В данной статье раскрывается роль и значение формирования у учащихся ценностного отношения к здоровью и здоровому образу жизни. Имеющиеся проблемы в данной области школьной практики свидетельствуют о том, что учителя не владеют сущностью основных понятий, касающихся рассматриваемых нами феноменов. Это и является основной причиной отсутствия должного осуществления данной работы в школе. Учителям не хватает знаний, носящих методологический характер.

Ключевые слова: ценность, ценностные отношения, ценностные ориентации, здоровье, здоровье как ценность, здоровый образ жизни

В программе развития Организации Объединенных Наций (ПРООН) существует такое понятие как Индекс человеческого развития (ИЧР). Индекс человеческого развития измеряет достижения стран по трем аспектам: долгая и здоровая жизнь, знания, достойный уровень жизни. Индекс человеческого развития разработан для того, чтобы показать, что люди, их жизнь и здоровье, а не экономический рост, должны быть главными критериями оценки развития стран.

В декабре 2000 года в Бангладеше, участниками Ассамблеи здоровья народов из 93 стран мира, в том числе и Республики Казахстан, была принята *Хартия здоровья народов*. В данной Хартии также отмечено, что здоровье должно рассматриваться выше всех прочих фундаментальных прав человека, выше экономических и политических интересов.

Эти документы подтверждают, что:

- а) здоровье человека относится к числу важнейших показателей, характеризующих экономическое, социальное и нравственное благополучие общества;
- б) здоровье способствует полноценному включению личности во все сферы человеческой жизнедеятельности (в социальную реальность), влияет на реализацию задуманных ею планов;
- в) только здоровый человек, ведущий здоровый образ жизни способен полностью использовать энергетические ресурсы своего организма, проявить свои способности, творчество, волю и талант не только во благо себе, но и во благо всего общества.

Именно с этих позиций во всех развитых странах мира проблема здоровья, сохранения здоровья, привития навыков здорового образа жизни среди населения рассматривается как приоритетная социальная задача, как необходимое условие повышения качества жизни человека.

Так, в долгосрочной программе страны «Казахстан – 2030» (1997), одним из семи приоритетов определено «Здоровье, образование и благополучие граждан Казахстана». В данном документе отмечено: экономический рост сам по себе не сможет гарантировать благополучия наших граждан. Не сложно представить себе процветающую экономику, при которой люди из года в год становятся все более больными в результате неправильного подхода к своему здоровью и загрязненной окружающей среды. По мере того, как мы строим свое общество, необходимо применять нарастающие усилия в том, чтобы наши граждане были здоровыми на протяжении всей своей жизни, и их окружала здоровая природная среда.

Наша стратегия в реализации этой цели состоит из следующих компонентов: предотвращение заболеваний и стимулирование здорового образа жизни (использование чистой воды, здоровой пищи...); борьба с болезнями и укрепление здоровья (соблюдение правил гигиены и санитарии, борьба с наркоманией, алкоголем и курением); подготовка граждан к ведению здорового образа жизни (осуществление наступательной информационной компании в пользу здорового образа жизни) и т.д.

В нынешних условиях интенсивного преобразования общества, динамично развивающихся рыночных отношений (когда на первый план выдвигается экономическая выгода) все большую значимость и актуальность приобретает **потребность общества** в формировании у ныне живущего поколения граждан ценностного отношения к здоровью, здоровому образу жизни.

Как утверждают ученые, эти феномены **должны осознаваться молодежью как ценности и переживаться как потребность**. Только тогда эти ценности будут мотивировать у нее позитивное поведение, причем не только настоящее, но и будущее.

Здоровье подрастающего поколения является актуальной проблемой современности, предметом первоочередной важности и заботы государства, поскольку молодежь определяет будущее страны, генофонд нации, ее научный и интеллектуальный потенциал.

В современных условиях интенсивного преобразования общества, в том числе и сферы образования, все большую значимость и актуальность приобретает **потребность в физиологически, физически и психически здоровом подрастающем поколении**.

В документе «Концептуальные основы воспитания» подрастающего поколения Республики Казахстан (2015) в качестве одной из важнейших определена задача: создать пространство для эффективного формирования навыков здорового образа жизни, сохранения физического и психологического здоровья молодежи, умения определять факторы, наносящие вред ее здоровью.

Сказанное требует раскрытия сущности понятий «ценность», «ценностные отношения», «ценностные ориентации», «здоровье», «здоровье как ценность».

Ценность – это понятие, используемое в философии и социологии для обозначения объектов и явлений, выступающих как значимые в жизнедеятельности общества, социальных групп и отдельных индивидов. В научно-философской и педагогической литературе отмечается:

1) все многообразие предметов человеческой деятельности, общественных отношений и включенных в их круг природных явлений могут выступать в качестве предметных ценностей. По отношению к субъекту (человеку) ценности служат объектом его интересов, а для его сознания выполняют роль повседневных ориентиров [1];

2) все ценности выводятся из реальных условий, их осмысление является результатом работы сознания [2, с. 15]. Ценность – это сфера переживаний личности, она определяет поведение человека и является его регулятором. Чтобы человек обладал ценностью, необходимо, чтобы он осознал наличие в нем таких свойств (положительных и полезных по своему значению), которые способны удовлетворять его действительную, разумную позитивную потребность [3], ради которой он будет действовать, тратить силы и ради которой он будет жить [4];

3) источником возникновения ценностей является социальный опыт. Ни ценности индивида, ни ценности общества не могут в целом измениться мгновенно, это постепенный процесс. Изменение ценностей – это условие существования культуры и человека, это закономерный, неизбежный процесс развития;

4) воспитание – это не что иное, как процесс целенаправленного формирования системы ценностей, входящего в мир молодого человека [5];

5) ценность непосредственно связана с деятельностью человека, обнаруживает себя в процессе деятельности [6]. Условием эффективного формирования **ценностного сознания** человека может быть только ДИАЛОГ [7]. Благодаря именно ценностному отношению «вещь в себе» становится «вещью для нас».

Ценностное отношение является первичным, исходным состоянием человека к действительности. Все остальные отношения выступают его производными [6].

Ценностные ориентации. Ценности находят социальный смысл, реализуются и влияют на сознание и поведение лишь в том случае, когда глубоко осознаются, воспринимаются личностью как ценностные ориентации. Ценностные ориентации являются важным элементом ценностных отношений. В психологическом словаре *ценностные ориентации понимаются как важнейшие элементы внутренней структуры личности, закрепленные жизненным опытом индивида, всей совокупностью его переживаний*.

Совокупность сложившихся, устоявшихся ценностных ориентаций образует стержень сознания, обеспечивают устойчивость личности. Развитые ценностные ориентации – признак зрелости личности, показатель меры ее социальности.

Устойчивая (непротиворечивая) совокупность ценностных ориентаций обуславливает такие качества личности как: цельность, надежность, верность определенным принципам и идеалам, способность

к волевым усилиям во имя этих идеалов и ценностей, активность жизненной позиции. В силу этого в любом обществе *ценностные ориентации личности оказываются объектом воспитания*.

Ценностные ориентации действуют как на уровне сознания, так и на уровне подсознания, определяют направленность волевых усилий, внимания, интеллекта личности.

Механизм действия и развития ценностных ориентаций связан с необходимостью разрешения противоречий и конфликтов в мотивационной сфере (между долгом и желанием, мотивами нравственного и утилитарного порядка).

Здоровье как ценность. Философы и социологи выделяют различные варианты (классификации) ценностных систем: общечеловеческие и национальные, материальные, социальные и духовные.

В качестве главных ценностей, дающих начало любой аксиологической системе, философы [2] определяют ЧЕЛОВЕКА, его ЖИЗНЬ и ЗДОРОВЬЕ.

Здесь нельзя не отметить ряд высказываний:

1) Когда нет здоровья, молчит мудрость, не может цвести искусство, не играют силы, бесполезно богатство и бессилён разум (Геродот);

2) «Человек – высший продукт земной природы. Но для того, чтобы наслаждаться сокровищами природы, человек должен быть здоровым, сильным, умным» (И.П. Павлов);

3) «Среди бесконечного множества знаний можно выделить незначительное число явлений, которые сохраняют положительное значение во все времена и для всех людей (общечеловеческие непреходящие ценности): жизнь, здоровье, труд. Такие ценности называют абсолютными. Осознание абсолютных ценностей (и приоритетных в значительной мере тоже) объединяет людей, живущих в разных странах и частях света, принадлежащих к разным слоям общества» (З.И. Равкин).

Для человека, как живого существа, здоровье – это: а) самая главная, абсолютная, естественная жизненная ценность; б) самый важный жизненный приоритет, приоритет, который определяет возможность для реализации всех его устремлений, как личных, так и социальных.

По своей структуре **здоровье, как ценность**, включает два основных компонента.

Объективный компонент – это совокупность возможностей, которые могут быть реализованы при наличии полноценного здоровья. Это статусная роль в обществе, профессия, род занятий, продолжительность жизни и т.п.

Субъективный компонент здоровья как ценности – это отношение субъекта к своему здоровью, выражающееся в предпочтениях, ценностных ориентациях, мотивации по отношению к здоровью [8].

Сущность понятия «здоровье». Примерно 2500 лет назад Гиппократ учил, что состояние здоровья является доказательством того, что человек достиг состояния гармонии как внутри себя, так и со своим окружением, и все, что оказывает влияние на мозг, воздействует и на тело.

В V веке до н.э. Перикл говорил, что «здоровье – это состояние морального, психического и физического благополучия, которое дает человеку возможность стойко и не теряя самообладания переносить любые жизненные невзгоды».

В 1941 году американский теоретик медицины Г.Сигерист писал: «Здоровым может считаться человек, который отличается гармоничным физическим и умственным развитием и хорошо адаптирован к окружающей его физической и социальной среде. Он полностью реализует свои физические и умственные способности, может приспосабливаться к изменениям в окружающей среде, если они не выходят за пределы нормы, и вносит свой вклад в благополучие общества, соразмерный с его способностями. Здоровье поэтому не означает просто отсутствие болезней, это нечто положительное, это жизнерадостное и охотное выполнение обязанностей, которые жизнь возлагает на человека».

Спустя буквально несколько лет, определение Г.Сегриста, в некоторой степени получило свой отклик в Уставе Всемирной организации здравоохранения, в котором понятие «здоровье» было представлено как «состояние полного физического, душевного и социального благополучия человека, а не только отсутствие болезней или физических дефектов» (Устав ВОЗ, 1946).

Данное определение рассматривается как идеальная модель здоровья.

Сегодня в специальной научно-педагогической и психологической литературе имеется более 300 определений понятия «здоровье». В них сущность здоровья рассматривается как динамический процесс, который может улучшаться или ухудшаться, быть адекватным или неадекватным с окружающей, социальной и природной средой и связано с усилиями (затратами), направленными на его улучшение [9].

На первое место, в таком понимании здоровья, ученые выдвигают **способность человека**

изменить свои возможности в соответствии с внешними или внутренними задачами и (или) приспособить среду так, чтобы эти задачи стали выполнимыми [10].

Уровни и компоненты здоровья. В качестве важнейших компонентов здоровья определяют такие как: духовный, нравственный, психический, физический, интеллектуальный, социальный и соматический.

В некоторых работах можно встретить и такие компоненты как эмоциональный и характерный.

Но, человек – сложная живая система. Его жизнедеятельность обеспечивается на трех уровнях: биологическом, психическом и социальном. Они находятся в диалектическом единстве и противоречии. Это происходит всегда, когда биологическое состояние зависит от социального, а социальное, в свою очередь, – от биологического [11].

В связи с этим, наиболее правомерным, считается рассмотрение компонентов здоровья, исходя из выделяемых уровней в понятии «здоровья»: первый уровень – биологическое здоровье; второй уровень – психическое здоровье; третий уровень – социальное здоровье.

Рассмотрим каждый из уровней отдельности.

Раздельное рассмотрение компонентов здоровья в пределах ее уровней (биологического, психического и социального) носит условный характер. В реальности они функционируют в пределах целостного организма, тесно взаимосвязаны и оказывают значительное влияние друг на друга, представляя тем самым совершенное иное качественное состояние личности.

Первый уровень – **биологическое здоровье** связано с организмом и зависит от динамического равновесия функций всех внутренних органов, их адекватного реагирования на влияние окружающей среды. Иными словами – это совершенство саморегуляции в организме и максимальная адаптация (в биологическом смысле) к окружающей среде.

Здоровье на биологическом уровне имеет две компоненты: соматическое и физическое здоровье.

Соматическое здоровье – текущее состояние органов и систем органов человеческого организма. Основу соматического здоровья составляет биологическая программа индивидуального развития человека. Эта программа развития опосредована базовыми потребностями, доминирующими у него на различных этапах онтогенеза (процесс индивидуального развития организма).

К базовым потребностям относятся: физиологические потребности, потребности в безопасности; потребности в контактах и любви; потребности в признании, оценке, уважении, самоуважении; потребности в самоактуализации),

Базовые потребности, с одной стороны, служат пусковым механизмом развития человека (формирование его соматического здоровья), а с другой стороны – обеспечивают его индивидуализацию [12].

Физическое здоровье – это здоровье нашего тела (естественное состояние организма), обусловленное нормальным функционированием всех органов и систем.

Если хорошо работают все органы, то и весь организм человека (система саморегулирующая) правильно функционирует и развивается: в сознании человека отсутствует угнетение или раздражение, нет отрицательных эмоций и отрицательных мыслительных процессов. Общий настрой сознания бодрый, уверенный и устойчивый.

Физическое здоровье зависит от: а) двигательной активности человека; б) рационального питания; в) закаливания; г) соблюдения правил личной гигиены; д) безопасного поведения в повседневной жизни; е) оптимального сочетания умственного и физического труда; ж) умения отдыхать; з) отказа употребления алкоголя, наркотиков, курения.

При оценке физического здоровья используют четыре основных критерия: наличие или отсутствие хронических заболеваний; уровень достигнутого физического и нервно-психического развития; состояние основных систем организма – дыхательной, сердечно-сосудистой, выделительной, нервной и т.д.; степень сопротивляемости организма внешним воздействиям [13].

Второй уровень – **психическое здоровье** – это состояние общего душевного комфорта человека, обеспечивающее адекватную поведенческую реакцию. Оно относится к разуму, интеллекту, эмоциям (психологическое благополучие, уровни тревоги и депрессии, контроль эмоций и поведения, познавательные функции). Состояние психического здоровья зависит от уровня *самосознания личности и от осознания ценности для личности собственного* здоровья и здорового образа жизни.

Психически здоровые люди пытаются сбалансировать и развить различные стороны своего "Я" – физическую, психическую, эмоциональную и духовную. Они ощущают целесообразность своего существования, контролируют свою жизнь, чувствуют поддержку окружающих и сами оказывают помощь людям.

Человек, значительно отклоняющийся от стандартов своего сообщества, рискует быть признанным психически больным. *Признаки психического здоровья:* 1) уважение к себе; 2) умение переживать неудачи; 3) независимость; 4) эффективная борьба со стрессом; 5) забота о других людях; 6) качество взаимоотношений с другими людьми [14].

К компонентам психического здоровья относят духовное и интеллектуальное здоровье.

Духовное здоровье человека. Считается, что основой человеческого здоровья выступает духовное здоровье. Духовное здоровье человека – это: а) система его мышления и отношение к окружающему миру, к людям, событиям, ситуациям, своему положению в обществе [14]; б) способность познавать окружающий мир и себя, осуществлять социальные контакты, строить свои отношения с другими людьми, анализировать обстановку, прогнозировать развитие различных ситуаций и в соответствии с этим строить модели своего поведения, направленные на решение насущных жизненных задач, защиту своих интересов, жизни и здоровья в реальной окружающей среде, не испытывая при этом проблем умственного, эмоционального или поведенческого порядка.

В качестве показателей духовного здоровья могут выступать: наличие цели и смысла жизни, надежд человека, его желания жить, его убеждений, черт характера, способности к творчеству. От сознательных целей в значительной мере зависит внимание, которое человек уделяет своему здоровью. Именно ценность здоровья является главным проявлением духовности, определяет способ и смысл жизни человека.

Интеллектуальное здоровье – состояние головного мозга, обеспечивающее протекание познавательных психических процессов (восприятие, память, внимание, мышление), с помощью которых происходит реализация конкретной тактики и стратегии решения актуальных задач. Основными показателями интеллектуального здоровья являются коэффициент интеллекта (IQ); скорость переключения внимания; объем памяти (слуховой, зрительной) и др. Чем выше интеллект, тем достоверней прогноз событий, тем точнее модель поведения, тем устойчивее психика, тем выше уровень духовного здоровья [15].

Третий уровень – *социальное здоровье* – это совокупность потенциальных и реальных возможностей человека в осуществлении своих действий без ухудшения физического и духовного состояния, без потерь в адаптации к жизненной среде [16].

Социальное здоровье следует рассматривать как: а) состояние организма, определяющее способность человека контактировать с социумом; б) состояние души, которое в полной мере характеризует контакт человека с социумом; в) способность вписываться в общество и коллектив. Социальное здоровье складывается под влиянием родителей, друзей, любимых людей, одноклассников в школе, сокурсников в вузе, коллег по работе, соседей по дому и т.п.

Социально здоровыми (идеал, к которому стремится общество) считаются люди творческие, имеющие духовно-нравственные ценности и не склонные к девиантному поведению.

Компонентом социального здоровья является *нравственное здоровье* – комплекс характеристик мотивационной и потребностно-информационной сферы жизнедеятельности, базирующийся на системе ценностей, установок и мотивов поведения индивида. Нравственное здоровье опосредовано духовностью человека, усвоением общечеловеческих нравственных ценностей, развитием нравственных чувств и выработкой нравственных убеждений [17].

Формирование социального здоровья человека связано с процессом социализации. В рамках социализации социальное здоровье тесно связано с таким понятием как социальное благополучие. Социальное благополучие – это когда человек уверен в своем завтрашнем дне. Имеет жилье, работу, возможность повышать качество образования, карьерный рост, достойную заработную плату, возможность отдыхать согласно своим желаниям и возможностям, имеет возможность поддерживать своих близких, и наконец, чувствует свою «нужность» обществу, т.е. это социальные связи и межличностные отношения, благоприятные условия труда и быта.

Формирование ценностного отношения учащихся к здоровью, здоровому образу жизни предполагает *формирование у них установки на одинаковую заботу и укрепление всех уровней здоровья биологического, психического, социального и входящих в их состав: соматического и физического, духовного, интеллектуального и нравственного здоровья.*

Единство и взаимосвязь здоровья, образа жизни и здорового образа жизни личности. ЗДОРОВЬЕ человека находится в прямой зависимости от его ОБРАЗА ЖИЗНИ. В уставе ВОЗ отмечается: уровень здоровья всего на 9,8% зависит от функционирования системы здравоохранения, на 16,4% от генетических особенностей человека, на 21,3% от воздействия факторов окружающей среды и на 52, 5% от образа жизни.

Образ жизни – это определенный тип жизнедеятельности человека, который характеризуется социально-экономическими условиями, национальными и религиозными убеждениями, личностными склонностями человека, его трудовой деятельностью, бытом, способами удовлетворения материальных и духовных потребностей, индивидуальным и общественным поведением. То есть, образ жизни всегда персонифицирован [18].

Он определяет направленность жизнедеятельности человека в онтогенезе (жизнь от рождения и до смерти), выполняя тем самым управляющую функцию при формировании и развитии личности [19].

Наиболее полно взаимосвязь между образом жизни и здоровьем выражается в понятии «ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ» (Ю.Н. Бирюкова). Понятия «здоровье» и «здоровый образ жизни» (ЗОЖ) тесно связаны между собой. Здоровье – это следствие и результат здорового образа жизни, являющегося доминирующим фактором, определяющим состояние здоровья (И.И. Брехман, В.В. Колбанов, Ю.П. Лисицин, В.В. Марков, Б.Н. Чумаков и др.).

В Международном терминологическом словаре санитарного просвещения, здоровый образ жизни представляется как «гигиеническое поведение, базирующееся на научно обоснованных нормативах, направленных на сохранение и укрепление здоровья, обеспечение высокого уровня работоспособности, достижение активного долголетия».

Понятие «здоровый образ жизни» представляет собой многоаспектное явление, его рассматривают и как наиболее эффективное средство и как метод обеспечения здоровья, первичной профилактики болезней, удовлетворения жизненно важной потребности человека в здоровье.

Здоровый образ жизни объединяет все, что способствует эффективному выполнению человеком профессиональных, общественных, семейных и бытовых функций в оптимальных для здоровья условиях, определяет направленность усилий личности в сохранении и укреплении индивидуального и общественного здоровья.

В контексте всестороннего и гармоничного развития личности, *здоровый образ жизни* рассматривается как *часть общей культуры человека* [20].

Для человека, ведущего здоровый образ жизни, приоритетными становятся научные и духовные ценности, приобретает смысл жизни, создается хорошее настроение, определяемое количеством «гормонов радости» – эндорфинов, более долговечной становится работа сердца, формируется позитивный образ «Я» [21].

Компоненты здорового образа жизни: благоприятное социальное окружение, духовно-нравственное благополучие, оптимальный двигательный режим (культура движений), закаливание организма, рациональное питание, личная гигиена, отказ от вредных пристрастий (курение, употребление алкогольных напитков, наркотических веществ), положительные эмоции.

Сегодня во всем мировом сообществе вызывает тревогу состояние здоровья учащихся. На протяжении последних 10-15 лет оно имеет устойчивую тенденцию к ухудшению на всех ее уровнях: биологическом, психическом, социальном.

Не является исключением в этом плане и Республика Казахстан. Так, по данным медицинского обследования детей в Казахстане (2001-2011 гг.): 1) резко прогрессируют болезни сердечно-сосудистой и костно-мышечной систем, которые во многом обусловлены недостаточной двигательной активностью в сочетании с неблагоприятными экологическими условиями и питанием (Т.А. Ботагариев, 2001 и др.); 2) увеличивается рост заболеваемости мочеполовой и эндокринной системы (данные агентства РК, 2004); 3) до 50% школьников имеют различные патологии, ведущими из которых являются болезни органов пищеварения, болезни органов дыхания, опорно-двигательной системы, нервные заболевания и психические расстройства, а также анемия, которая напрямую связана с качеством питания (Колокина Р.С., Аимбетова Г. Е., 2005).

Рост анемии у детей фиксируется во многих медицинских источниках (2009-2011 гг). Причем большая доля приходится на школьников младшего и среднего звена. В структуре соматической заболеваемости анемия занимает 2-е место после заболеваний глаз. Последствием железодефицитной анемии у детей является недостаточная концентрация внимания, трудности в обучении, снижение памяти, раздражительность, частые головные боли. Железодефицитная анемия отрицательно воздействует на поведение, психомоторное развитие учащихся (Источник: Altaynews.kz);

Актуальной остается проблема роста правонарушений среди несовершеннолетних, учащения случаев суицида, раннего вступления в половые отношения, активного приобщения школьников к курению и употреблению алкоголя, наркотических веществ, что свидетельствует о снижении нравственного, социального, психического и интеллектуального и физического здоровья учащихся.

Серьезной проблемой является наличие у определенной части учащихся синдрома дефицита внимания, развитие аддиктивных форм поведения, временной некомпетентности, компьютерной зависимости и пр.

В работах российских ученых дается характеристика сущности этих явлений [22].

В поисках причин снижения здоровья учащихся ученые выявили определенную закономерность: социально-экономические преобразования в современном обществе сопровождаются мощными нагрузками на человеческий организм, создаваемыми как негативными, так и позитивными факторами. Практически все слои населения испытывают стресс, но особенно ему подвержены школьники.

Причина: незавершенность развития физиологических функций и регуляторных механизмов их организма, его бурными нейроэндокринными перестройками, происходящими в связи с половым созреванием. В результате чего происходит неадекватное реагирование физиологических систем организма на экстремальные и продолжительные воздействия.

К последним относятся: 1) интенсификация учебного процесса; 2) психологическое давление (педагогическое стрессовое) учителя на ученика, учитель не готов работать с учеником, требующим внимания, понимания, учёта его индивидуальных особенностей; 3) неправильное питание; 4) низкий уровень двигательной активности (гиподинамия); 5) некомпетентность родителей в воспитании детей; 6) не владение учителями здоровьесберегающими технологиями.

Остановимся на раскрытии некоторых факторов снижения здоровья учащихся, о которых было сказано выше.

Интенсификация учебного процесса. Под понятием интенсификация учебного процесса понимается:

а) увеличение количества учебных часов и внеурочных занятий или уменьшение количества учебных часов при сохранении или увеличении объёма учебного материала;

б) информационное насыщение учебных занятий и несоответствие методик и технологий обучения возрастным и функциональным возможностям учащихся, в частности скоростным характеристикам деятельности, возрастным и функциональным их возможностям.

Напряженный умственный труд в школе, нарастающий дефицит времени, отведенный на прием, обработку и усвоение учебной информации, перегрузка домашними заданиями значительно влияют на психическое и физическое здоровье учащихся, не дают ребенку в полном объеме реализовать свою потребность в двигательной активности.

Из-за несовершенных методик более половины учащихся неуспешны в учёбе. Большая учебная нагрузка тормозит реализацию возрастных биологических потребностей организма во сне, двигательной активности, пребывании на воздухе.

«... заставлять ребенка каждый день сидеть над книгами по 6-8 часов в классе и еще столько же за домашними заданиями является «пыткой, доводящей до обмороков и умственного расстройства» «... учение должно быть делом «приятным и легким», занимающим в день не более 4 часов» (Я.А. Коменский).

Часто возникающие в процессе учебы психотравмирующие ситуации в сочетании с гипокинезией формируют у детей невротические состояния и психосоматические заболевания. Перегрузка учащихся, особенно в старших классах, по отдельным предметам превышает оптимальную во много раз.

Психологическое давление (педагогическое стрессовое) учителя на ученика. Основным фактором снижения психического здоровья учащихся в общеобразовательных школах является, наличие серьезного психологического (педагогического стрессового) давления учителя на ученика.

Систематическое использование окриков или так называемых «психологических пощёчин» встречается довольно часто в практике учителей, молодых в том числе. Данный способ общения с учениками становится «традиционным».

Педагогические воздействия непрерывны, систематичны и длительны – даже самые минимальные накапливаются, действуя ежечасно и ежедневно в течение 9-11 лет. Здесь нет понимания сущности здоровьесберегающей технологии.

Все эти факторы вызывают настроение тревожности у учащихся. Нарастание тревожности снижает учебные достижения, закрепляется неуспех; формируется чувство заброшенности, «недолюбленности», формируется отчужденность учащихся от учебы, школы, что неминуемо ведет к проявлению определенных асоциальных проявлений.

В школьные годы происходит наиболее активный рост, развитие и формирование ребёнка, и дети

особенно чувствительны к неблагоприятным воздействиям. Стрессовая тактика педагогических воздействий тормозит развитие способностей учащихся, разрушает их психическое здоровье [23].

Колоссальные физические и нервные перегрузки школьников, помноженные на неблагоприятные социально-экономические и экологические ситуации, педагогическую и родительскую некомпетентности приводят к тому, что только 10-15% выпускников оканчивают школу без хронических заболеваний (Н.Ю. Бирюкова, Д.И. Журавлев, А.А. Аканов, Г.К. Есова, Б.С. Турдалиева, Г.Б. Айтжанова, Г.Е. Аимбетова, Ж.А. Калматаева, Р.К. Бекмухаметова, К.А. Тулебаева и др.).

Учёными доказано и подтверждено, что психическое здоровье во многом определяет физическое, нравственное, интеллектуальное и социальное здоровье учащихся.

Реальное положение дел, в обозначенном выше ракурсе, является свидетельством того, что:

1) проводимая в школах работа по формированию здорового образа жизни учащихся носит бессистемный, формальный характер; 2) в школьных педагогических коллективах нет осознания того, что здоровый образ жизни личности – это часть общей культуры человека, которая отражает его системное и динамическое состояние и одновременно процесс гармоничного саморазвития личности, обусловленный определенным уровнем специальных знаний, физической культуры, социально-духовных ценностей, приобретенных учащимися в результате воспитания и самовоспитания, образования и самообразования; 3) школа не решает в полной мере вопросы формирования у учащихся ценностного отношения к здоровью, к здоровому образу жизни; 4) формирование у учащихся ценностного отношения к здоровью и здорового образа жизни не является объектом и предметом должного внимания учителей.

Отсутствие: а) со стороны педагога должного диалога с учащимися о ценности здоровья, здорового образа жизни в частности, не позволяет последним включать данные феномены в круг их предметных ценностей, соответственно, они не являются ни объектом их интереса, ни предметом их переживаний, ни потребностью в следовании им на практике; б) опыта освоения данных ценностей на практике не позволяет учащимся осознать наличие в них таких свойств (положительных и полезных по своему значению), которые должны были бы стать основой для удовлетворения их главного жизненного плана: быть успешными в любой сфере человеческой жизнедеятельности.

Не закреплённые жизненным опытом (источником возникновения ценностей является социальный опыт, ценность непосредственно связана с деятельностью человека, обнаруживает себя в процессе деятельности), не прошедшие через всю совокупность переживаний здоровье и здоровый образ жизни в сознании учащихся не приобретают ценностного значения, не формируются в их ценностные ориентации, и, соответственно не становятся элементами внутренней структуры их личности.

Выстроенная таким образом педагогическая система школы не является гуманистической: не отвечает принципам природосообразности и валеологической направленности учебно-воспитательного процесса; учета возрастных особенностей учащихся и развития их потребностно-мотивационной сферы.

Список использованной литературы:

- 1 *Философский словарь/Под ред. И.Т. Фролова. 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.*
- 2 *Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры. – Л.: ЛГУ, 1960. – С.15.*
- 3 *Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. – М.: Мысль, 1988. – С.40.*
- 4 *Смирнов П.И. Социальная значимость как основная личностная ценность // Вестник Ленинградского ун-та. – Сер.6. – 1990. – Вып. 3. – С.38-43.*
- 5 *Каган М.С. Философская теория ценностей. – СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 328 с.*
- 6 *Асташова Н.А. Учитель: проблема выбора и формирование ценностей. – М.: Московский психолого-социальный институт. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. – С.17.*
- 7 *Дымина Е.В. Мир ценностей и проблема осмысления действительности. – М., 1999. – 12 с.*
- 8 *Здоровье студенческой молодежи: достижения науки и практики на современном этапе / под ред. В.А. Соколова. – Мн. 2. Сущность понятия «здоровье», здоровье как ценность и ее основные компоненты. – БПТУ, 2002. – 182 с. – С.5.*
- 9 *Бедный М.С. Здоровье и воспроизводство населения // Экологические и демографические проблемы здоровья (методологический аспект). – М., 1984. – Ч.1. – С.23-25.*
- 10 *Плигин А. Личностно-ориентированное образование: история и практика. Монография. – М.: «КСП +», 2003. – 432 с.*
- 11 <http://valeologija.ru/lekcii/lekcii-po-omz/333-komponenty-zdorovya>
- 12 *Бирюкова Ю.Н. Формирование здорового образа жизни учащихся общеобразовательной школы на основе здоровьесберегающих технологий. Дисс... канд. пед. наук. – 13.00.01. – Краснодар, 2004. – 152 с.*
- 13 *MeduMed.Org – Медицина.*

14 Здоровье бесценное достояние не только каждого человека, но и всего общества / allRefs.net/49/2xbng.

15 Духовное здоровье отражает здоровье нашего разума.../helpiks.org/5-8444.html

16 Казин Э.М., Литвинова Н.А. и др. Основы индивидуального здоровья человека: Введение в общую и прикладную валеологию: учеб. пособие для студ. вузов. – М.: Владос, 2000.

17 Понятие о социальном здоровье. – Валеология – Медицинский сайт meditsina.com/article/ponyatie-o...

18 Попова Л.А. Индивидуальное здоровье: стратегия управления//Здоровье и образование. Материалы 2-го Международного конгресса валеологов и IV Всероссийской конференции «Педагогические проблемы валеологии» (1-3 ноября 2000 г).

19 Скалкова Я. От теории к практике обучения в средней общеобразовательной школе. – М.: Педагогика, 1983. – С.88.

20 Азитова Г.Ш. Воспитание культуры здоровья у школьников в условиях сельской школы. – Автореф. дис. к.п.н. – 13.00.01. – Казань, 2006. – 23 с.

21 Немов Р.С. Психология. Учебник. – 1996. – С.237.

22 Журавлев Д.И. Психическое здоровье во многом определяет физическое// Народное образование, 2004. – №8. – С.147-155.

23 Безруких М.М. Здоровьесберегающая школа. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2004. – 240 с.

К.К. Жампеисова¹

¹п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, педагогика кафедрасының меңгерушісі

ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ДЕНСАУЛЫҚҚА ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ДЕГЕН ҚҰНДЫЛЫҚТЫ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме

Бұл мақалада студенттердің денсаулығына және салауатты өмір салтына деген құндылықты қатынасты қалыптастырудағы ролі мен маңызы көрсетілген. Мектеп тәжірибесіндегі біз қарастырып отырған проблемалардың мәнін мұғалімдердің білмейтінін анықталды. Бұл мектепте жұмысты дұрыс орындамаудың негізгі себебі, мұғалімдердің әдіснамалық білімінің жеткілікті болмауынан.

Түйін сөздер: құндылық, құндылық қатынастары, құндылық бағдарлары, денсаулық, құндылықтар денсаулығы, салауатты өмір салты

К.К. Zhampeisova¹

¹Dr.Ped.Sc., professor, Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

ACTUAL PROBLEMS OF FORMING AT STUDENTS OF VALUABLE RELATIONSHIP TO HEALTH AND HEALTHY LIFESTYLE: METHODOLOGICAL ASPECT

Summary

This article reveals the role and importance of forming in students a value attitude to health and a healthy lifestyle. The existing problems in this area of school practice indicate that teachers do not know the essence of the basic concepts relating to the phenomena we are considering. This is the main reason for the lack of proper implementation of this work in school. Teachers do not have enough knowledge, which are methodological in nature.

Keywords: value, value relations, value orientations, health, health as value, healthy lifestyle

Г.Ә. Мұратбаева¹, С.С. Қоңырбаева², М.М. Қалиева³

¹п.ғ.д., доцент,

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

²п.ғ.к., қауымд. профессор,

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

³«6М012400 – Педагогикалық өлшемдер» мамандығының 2-курс магистранты

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ҮШІНШІ МЫҢЖЫЛДЫҚТАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ МЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада заманауи білім берудің трендтері мен негізгі бағыттары және олардың проблемалары қарастырылады. Үшінші мыңжылдықта өзгерген рухани жағдай білім беру жүйесін жаңа әдістемеге бағыттайды. Әмбебап логика Супердиалектика шығыс пен батыстың ойлау жүйесінің синтезі заманауи білім беру жүйесінің жалпы әдістемесі ретінде танылады. Бұл рухани мен материалдылық құндылықтарды, бүтін мен жалпылықты, зияттылық пен адамгершілік, жеке мен ғарыштықты біріктірген, адам мен әлемнің үйлесімділігінде өмір сүруді білдіреді.

Байланыс білім беру жүйесі мен тәрбие негізінде қалыптасып, гуманизм мен гуманизациялау қағидалары мен субъект – объект қатынасы қағидаларына негізделген оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынас, олардың арасындағы адами ынтымақтастыққа негізделген.

Түйін сөздер: білім беру философиясы, ғаламдастыру, іргелендіру, ізгілендіру, экологияландыру, тәрбие беру

XXI ғасыр өмірдің жаңа сапасына ауысумен ерекшеленеді. Ғасырлар мен мыңжылдықтар тоғысында адамзат жаңа кезеңге, ақпараттық кезеңге де көшуімен тұспа тұс келіп отырғанымен ерекшеленеді. Аграрлық және индустриалдық дәуірдің орнын «үшінші дәуір» – постиндустриалды, яғни нарықтық экономика, ашық демократиялық қоғамдардың дамуы, байланыс құралдары мен ғаламтор, компьютерлік технологиялар қарқынды әрі кең енгізілді. Кеңестік кеңістіктегі елдер үшін бұл барлық өмір саласында түбегейлі өзгерістерді білдірді. Егер ондаған жылдар бойы реформаларды басынан кешірген батыс қоғамы үшін өзгерістер даму сатысының кезекті баспалдағы болса, ТМД елдері үшін жаңалық болды. Бәсекелі әрі ғаламданып бара жатқан әлем жағдайында өзінің бет-бейнесін жоғалтып алмау үшін жүздеген реформалар мен жаңа заңдар мен заң жобалары қабылданды.

ТМД елдері арасында Қазақстан – Болон процесіне қосылғандардың алғашқылары бірі. Жоғары білім берудің несие жүйесіне көшті, мектепте 12 жылдық білім беру мен мектепалды білімге көшті, үздіксіз білім беру бағдарламасын қабылдап, өмір бойы білім беруге көшті. Білім беру саласына өзгерістердің енуі себепсіз болмады.

XXI ғасыр нарықтық экономикаға көшу мен әлемнің ғаламдану жағдайында білім беруде мүлдем жаңа жүйе пайдалану қажеттігі туындады.

Нақты білім, дағды мен іскерлікті меңгерген мамандарды даярлауда қолданатын ескі модельдің орнын құзыретті модель алмастырды. Білім болжауға да келмейтін түрлі өмір жағдаяттарында қолданатын, құрал ретінде көрініс алуға. «Жоғары білім беру жүйесінде студенттердің «қайтудан гөрі бізге көрсетіңіз, есімізде сақтаймыз және жасаймыз», деген сөздері жиі кездеседі. Қазіргі сана әлемнің күрделілігін танудағы ескі түсінікті қабылдамай, қағидатты түрде жеке таңдауды қажет етіп тұрған сыңайлы. Білім берудегі ғаламдық деңгейде білім ғылымының мазмұны негізі ретінде өзгергені анық және оны біркелкі мен бақылау мүмкін еместігі анық. Сондықтан білім беруде түрлі жағдайларда адамның өзін өзі ұстауына басымдық беріледі. Білім адамдарды белгісіз, болжауға болмайтын, беймәлім жағдайларда өзін маман, адам ретінде ұстай алуға даярлайды [1, 14].

Қазіргі кезде білім беру саласындағы түбегейлі өзгерістер Ресей, Қазақстан мен бұрынғы кеңестік кеңістікте ғана өткізіліп қана қоймайды. Бұл үрдіс ғаламдық сипатқа ие болып, барлық мемлекеттер мен елдерді қамтуда. Бұл жайт та кездейсоқ емес көрінеді. Ақпараттық дәуірдің ғалымдары мен теорияшылардың болжамдарына сәйкес, XXI ғасырда барлық ірі корпорациялар-университеттерге, ал

бизнесмендер-ғалымдар мен кәсіби мамандарға орын береді. Өмірлік маңызды әрі қажетті ақпаратты алуда білім ғылым мен экономиканың, болашақ елдің қозғаушы күшіне айналады. Осы орайда. Білім беру саласына ерекше міндет – жоғары білімді, бәсекеге қабілетті, түрлі құзырет пен дағды, іскерлікті меңгерген мамандарды дайындау міндеті жүктеледі.

Алайда, замануи білім беру саласында проблемалар жеткілікті. Білім беру саласында соңғы кезде дағдарыстың, яғни мәдениеттің, руханилықтың төмендеуі, антропологиялық дағдарыс пен ғаламдық экологиялық проблемалардың шиеленісудің салдары. Білім нарықтық қатынастармен тікелей араласып, тұтынушы қоғамның ажырамас бөлігі болды. Ақпаратты беру тәсілі, оқушы мен оқытушы рөлі, білім беру әдістері өзгеріп қана қоймай, сана-сезім трансформациялануда. Бұрынғы дәуірлерден ерекшеленетін нәрсе білім мазмұны. Білім, бұл – ақпарат.

Мәдениеттің іргелі және бастапқы негіздемелеріне зомбылық көрсету, білім беру саласында әлеуметтік форма мен институттарды шеттеу бизнес саясат үшін қалыпты жағдайға айналу, сөйлесу, қарым-қатынас пен эмоция, білім беру саласында этикалық және адамгершілік қайшылықтар жауапкершілік, адамгершілік, тіпті сыпайылық пен мейірімділікке тапшылық жаңа моральдық және қарым-қатынастық стратегиялар қалыптастыруда.

Дербес, замануи мен жауапты шешімдер адамның тұрмыстық әрі шынайы өзгеруі мен өркениеттің техникалық ақпараттық мәдени мағыналары жаңа философиялық деңгейде қарастырылуы мүмкін. Дәстүр мен әлеуметтік ықпалдардың, тіпті қоғамның консерватизм бағыттарын сақтаушысы болып табылған білім инновациялық технологиялар мен жаңа ментализмнің моделі болу қажет.

Мұндай жағдайда философиялық ұстаным тарихи ұстаным дамудың терең мағынасы мен индивид пен тұлғаның өзін-өзі дамыту мен жетілдіру, әлемдік трансформациялау, қоғамның дамуы мен өркендеуіне, білім саласындағы тәжірибе мен қазіргі саясатқа қоғамның назарын философиялық рефлексия тұрғысымен сипатталады.

Қалыптасуы бірыңғай білім беру жүйесінің жағдайында ХХ-ХХІ ғасырлар – бүгінгі күн талабы. Білімдік экономика – білімдік жүйе.

Жаңа әлеуметтік-рухани жағдайларда (индустриалдық дәуірден кейін, ақпараттық дәуір, салтанат әлемдік капитализм) білім беру, формалары, мақсаттары, білім беру мазмұны өзгеріске ұшырады. Мемлекеттік емес, жеке меншік оқу орындары пайда болды. «Басты орынға білім беруде әлемдік тәртіпті орнататын жаңа әлемнің лидеральді экономика түрінде даму қисынына негізделген доктрина басымдыққа ие болуда. Батыс елдерінің үкіметі, экономикалық элита, жетекші әлемдік экономикалық ұйымдардың басшылары халықаралық форумдарда соңғы жылдары еркін сауда тәртібінен туындайтын модельден шығатын білім беру жүйесін ұсынуда. Оның негізінде нарықтың тұтынушылық қабілеті мен сұранысына негізделген білім беру жүйесінің бағыты жатыр» [2, 15-19].

Қоғам стандартты ойлауы мен біртегі адамның өмір сүруіне жол беріп, тек кәсіби маманды ғана оқытып шығаруға ғана бағыттайды. Бұл тек батыс емес, Шығыста да кең етек жаюда. Бұл проблема барлығына ортақ. Осы тұрғыда әлем, адам мен қоғам жүйесі жайында білім түбегейлі түрде қайта қаралуы қажет. Басқаша айтқанда, жоғары деңгейде дамудың тұтастық мағынасына, бірыңғай әлемді тануға оралу қажеттігі туындауда.

Басқаша айтқанда, жаратылысты ғылыми және гуманитарлық құрамдас бөліктері негізінде білім беруді іргелендіру қажет. Адам мен әлем жатсынбайтын білім, ғылым мен технологияның жиынтығын қамтитын бірыңғай жүйе мен әлемнің үйлесімді моделін құрудан бастау керек. Адам өзін ғылыми әрі материалдық тұрғыда, кешенді түрде ғарышпен байланысын анық көргені дұрыс. В.И. Вернадский жазған: мақсаты білім тұтастық әлем жайында тану болып табылатын әмбебап адамның білімі халықтардың мәдениеті, экологиясы, информатика, елтану, математика, физика және басқа да пәндерінен құралуы қажет. Және бұл үдерісті қалайда анықтауда. Егер адам ғарыштың бір бөлшегі екендігін сезінсе, табиғатқа деген өшпендік, пайдаланушылықпен немқұрайлы қарау орын алмас еді. Және де өзгерісті неғұлым тездету керек. Кешіктірген жағдайда, орны толмас зардаптарға алып келетіні сөзсіз. «Жеке тұлға дербес өмір сүргенімен, ол адамзаттан алшақтанбауы тиіс» [3, 7]. В.И. Вернадскийдің теориясында адамның шынайы табиғаты – сана. Сана осы кезеңде ғарышпен тұтастықта сезініп, өз әрекетіне моральдық тұрғыдан жауап бере алатын саналы адам болса, екінші жағынан білімді әрі еркін болуы тиіс. Білімді өзінің әрекетіне жауапты адамды тәрбиелеу әлеует пен шынайы болмыстың тарапынан жүзеге асырылады.

Ғаламдану, әмбебаптандырумен унификация секілді қазіргі әлемнің болмысы білім беру саласында көптеген қайшылықтарды тудырды. Олардың ішіндегі ең бастысы – білім беруде ұлттық жүйені сақтай отырып, әлемдік білім беру жүйесіне ену. Тек осы жағдайда ғана біріншіден, бірегей

этномәдени мұраны ұрпаққа қалдыра алатын болсақ, екіншіден, ұлттық ерекшелікті сақтаудың мүмкіндігі пайда болады, үшіншіден, білім берудің ұлттық құрылымдық белгілерін қамтамасыз етуге де мүмкіндік берілуде.

Қазіргі заманның басты проблемаларының бірі – ізгілендіру мен гуманитаризация. Ол мәселе қазіргі өмір сүру жағдайы, технократизмді билеген заманның ықпалына түскен тәрбие беру мен білім беруде өзінің кері әсерін байқатуда. Аталған жайт қоғамның рухани дамуына да кері әсерін тигізуде. 1994 жылы Қазақстан Республикасында білім беруді ізгілендіру мен гуманитаризациялау жайында заң шықты. Жаппай қолдау таппағанымен, алғышарттары Қазақстан Республикасының Білім министрлігінің мекемелерінде тәрбиенің кешенді бағдарламасында көрініс тапты. Бірақ, осы күнге дейін бұл проблема жоғары оқу орындары үшін өзекті. Біздің еліміздің артықшылығы – қоғамға маман даярлаумен қатар, тұлға қалыптастыру мәселесі ЖОО-ның негізгі мақсаттарының бірі екендігі. Тек ізгі адам мен адамның пайдасына қызмет ететін техника ғана қоғамды өзгерте алады. ЮНЕСКО-ның пікірінше, ХХІ ғасырда адам жанын, оның сана-сезімі мен өзін-өзі басқару жайында ғылым – психология жетекші ғылым болып алдыңғы шепке шықты. «ХХІ ғасыр – психология ғасыры» дейтініміз де сондықтан.

Адамның интеллектісі емес, білім берудің адам жанына бағытталғаны көңілге қонымды болғанымен, көптеген студенттер ақыл мен интеллектіні артық көретінін әлеуметтік сауалнамадан көруімізге болады. Қоғамның гуманизациялау тек адам жаны ғана өтетіні де анық. «Демократия дәуірінде мемлекетті түрлі құзыреттерді атқаратын азаматтар басқарады. Сондықтан, демократиялық қоғам адамдардың философиялық сана сезімін дамытатын білім бермейінше табысқа жету екіталай. Расында да, тұлғаның рухани дамуында әсіресе, гуманитарлық дәрежесін дамытуда білім берудің оның ішінде, жалпы мәдени құзыреттілігін қалыптастыру мен саналық ұстанымдарына ықпал ету маңызды» [4, 44]. «Шынайы білім дегеніміз білімді иелену емес, рухани мән мағынаға толтыруында... Білім адам үшін тек артылған жүк тәріздес. Білім адам жанын ұлылық пен руханилықпен толтырғанда ғана, әлемді тануға көмектесетін болады» [5]. Білім бүгінгі күнде білім өзін-өзі жетілдіру ретінде ұғынылады.

Бүгінгі күні гуманизмнің заманауи өркениеттер тудырған ғаламдық проблемалардың: халықаралық терроризм, экологиялық жағдай, антропологиялық проблеманы алдыңғы қатарға қою, әлеуметтік дамудың гуманизмге қарсы парадигманы тудырған қоғамды шамадан тыс техникаландыру, шиеленісуі туындатқан жаңа сатысы жайында сөз қозғауымыз қажет.

Аталған барлық факторлар гуманитарлық пәндерге басқаша қарауға жетелейді. Келер ұрпаққа тәрбие беру мен білім беруде қолданылатын әдістер мен инновациялық әдістерге назар аудару қажеттігін де айқындайды. Ізгілік пен гуманитаризация, өкінішке орай, көп жағдайда үстірт, қосымша пән ретінде қаралып келді. Және де айғақ ретінде, жауыр болған мәселе, бұл мәселе қаралған еді, материалдық-техникалық база жоқ секілді сөздер айтылды. Бірақ біздің шынайы болмысымыз осы мәселеге қайта оралуымызды көрсетіп тұр. Себебі, адам – робот пен адамдарды клондау тәрізді әрекеттер адамға қатысты мәселелерді шешуге бет бұрды.

Біз барлық күрделі ғаламдық проблемаларды мәңгірттенген, зомбиге айналған адамзатпен қатынасқанда оңай шешетініміз анық. Бұл мәселе әсіресе, халықаралық терроризммен байланысты күрделі сипатқа ие. Діни тәрбиеге де аз көңіл бөлуіміз алаңдатуда. Бізде дін, дінмен байланысты тәрбиеге қатысты үстірт қараушылық бар. Біз оны тәрбие беруде дұрыс бағыт береді деп те есептеп, осы салада тереңірек зерттейміз. Бұл әсіресе, жоғары оқу орындарында дінмен байланысты тәрбиелік бағдарламалар жоқтың қасы десек артық емес. Жоғарыда барлық айтылған жайттар жоғары оқу орындарында әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың орнын түбегейлі түрде өзгерту жайын анықтап береді. Яғни, бұл білім беру жүйесінде гуманизациялау үстірт, қосымша ретінде қаралмай, шынайы толыққанды форма ретінде орны болуы қажет дегенді білдіреді.

Үшінші мыңжылдықта өзгерген рухани жағдай білім беру жүйесін жаңа әдістемеге бағыттайды. Әмбебап логика Супердиалектика шығыс пен батыстың ойлау жүйесінің синтезі заманауи білім беру жүйесінің жалпы әдістемесі ретінде танылады. Бұл рухани мен материалдылық құндылықтарды, бүтін мен жалпылықты, зияттылық пен адамгершілік, жеке мен ғарыштықты біріктірген, адам мен әлемнің үйлесімділігінде өмір сүруді білдіреді.

Байланыс білім беру жүйесі мен тәрбие негізінде қалыптасып, гуманизм мен гуманизациялау қағидалары мен субъект-объект қатынасы қағидаларына негізделген оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынас, олардың арасындағы адами ынтымақтастыққа негізделген.

Жаңа әдістеме білім берудің жаңа әдістемесі мен жаңа білім беру технологияларын ұсынады.

Технологиялар іргелі және қолданбалы ғылымдардың жетістіктерінің байланысы негізінде пайда болады. Жетістіктердің алғашқы қатарына информатика, бірыңғай ақпараттық жүйенің құрылуы, Ғаламтордың пайда болуы, қарым-қатынасқа үйрететін жаңа әдістер мен білім берудегі әдістер, студенттерді әлемді біртұтас ғалам ретінде, ғарыш пен адамзаттың байланысын түсіндіретін жатады.

Дегенмен, заманауи білім беру қоғам мен нарықтық қатынастар мен ойын-сауық индустриясы арқылы да қалыптасады. Бұл адамның бет-бейнесінің жоғалуы мен жалпы тұтынушылық қоғамға бейімделген адамның қалыптасуына алып келеді. Білім берудің дидактикалық жүйесі түрлі білім берудің плюрализммен алмасып, білім шынайы болмыстың көрініс емес, керісінше алмастырушы белгі ретінде қарастырылады. Бұл шамадан тыс еркіндікке жол беріп, қоғамның тұтынушылық сұранысын қанағаттандыруға бағытталатын болады. Қазіргі заманауи білім беру жүйесі рухани және антропологиялық дағдарысты басынан өткеруде. Бірыңғай білім беру жүйесі мен білімді жоғары кәсіби маманның бет-бейнесі қалыптасуда. Ол біріншіден, іргелі, пәнаралық пен арнайы пәндерді меңгерген кәсіби маман болса, екіншіден, қоғамға, адамға құрал емес, мақсаты ретінде қарайтын, үшіншіден, экологиялық санасы қалыптасқан адам ретінде табиғатқа қатынасы дамыған тұлға болады. Аталған үш белгі мен үш парадигма жаңа білім беру жүйесі: фундаментализм, гуманизм мен экологияға бейімделуден тұрады [6].

Шығыс пен батыстың білім беру жүйесі әлемде болып жатқан ғаламдық және ақпараттық проблемалардың басымды болуымен ерекшеленетін проблемалық кеңістіктің ортақ екендігін көрсетеді. Тағы да айтарымыз Шығыс пен Батысқа жаппай техникаландыру тән екендігін байқаймыз.

Шынайы өмірде оның дамуында ұлттық, жекелік кезеңдер жалпыәлемдік ұстанымдардан басым түсетінін аңғаруымызға болады. Осы үрдіс арқылы да ол жалпыәлемдік ортақ мәселеге айналады. Мәселен, білім берудің батысеуропалық жүйесі білім беру саясатының көшбасшысы болуы, оның ерекшелігі де болған. Қазіргі ғылыми-техникалық прогрестің дамуымен байланысты ол ғаламдық сипатқа ие болып ғаламдық проблеманың үрдісі мен қағидасына айналуға болады. Білім жүйесінің бұл түріне жатпайтын елдері білім берудің ғаламдық сипатына ие болатын әдістерін ұсына алады. Бұл гуманизм мен инновациялық және ақпараттық білім берумен үйлесімменде тығыз байланысты. Гуманизациялау Батыстан емес, керісінше техникаландыру адамдық сипаттан айырушы деп есептейтін елдерден туындауда және бұл үдеріс ғаламдық сипатқа ие болады деп болжануда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Фурсенко А.А. *Образование и наука России перед новым выбором // Исследовательские университеты. Интеграция науки и образования: Матер. рос.-амер. науч. конф. (Москва, 4-6 апреля 2004 г.). – М.: Тверской ИнноЦентр, 2005. – С.17-19.*

2 Бердяев Н.Н. *Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого. – М.: Республика, 1993. – 383 с.*

3 Вернадский В.И. *Начало и вечность жизни. – М., 1989. – 702 с.*

4 Ежова Т.В. *Формирование общекультурной компетентности студентов в образовательном процессе вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Оренбург, 2003. – 185 с.*

5 Ясперс К. *Духовная ситуация времени. – Москва: Практика, 1997. – 321 с.*

6 Таубаева Ш.Т. *Педагогиканың философиясы мен әдіснамасы: оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 340 б.*

Г.А. Муратбаева¹, С.С. Конырбаева², М.М. Калиева³

¹д.п.н., доцент,

Казахский государственный женский педагогический университет

²к.п.н., ассоц. проф.,

Казахский государственный женский педагогический университет

³магистрант 2-курса специальности «БМ012400 – Педагогическое измерение»,

Казахский государственный женский педагогический университет,

г. Алматы, Казахстан

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ В ТРЕТЬЕМ ТЫСЯЧЕЛЕТИИ

Резюме

В статье рассматриваются проблемы об основных вызовах и трендах современной системы образования. Изменившаяся духовная ситуация начала третьего тысячелетия ориентирует образование вообще, высшее в

частности, на новую методологию. Универсальная логика как Супердиалектика, вытекающая из целостного мировоззрения, синтеза восточного и западного типов мышления и является всеобщей методологией современного высшего образования. А это означает рассмотрение человека и мира в гармонии, единстве, понимание самого человека воспринимать как целое и целостное существо, сочетающее в себе духовное и материальное, общее и единичное, интеллектуальное и нравственное, личностное и космическое. Такое сочетание формируется через систему образования и воспитания, включающей в себя обучение, построенное на принципах гуманизации и гуманитаризации, на принципах субъект-объектного отношения между преподавателем и студентом, на принципах активности ученика и педагога, на нравственных принципах межличностных отношений между ними.

Ключевые слова: философия образования, глобализация, фундаментализация, гуманизация, экологизация, система образования, воспитания

G.A. Muratbaeva¹, S.S. Konyrbaeva², M.M. Kaliyeva³

*¹Ph.D., associate professor,
Kazakh state women's pedagogical University*

*²Ph.D., assoc. prof.,
Kazakh state women's pedagogical University*

*³the 2-year master of the specialty «6M012400 – Pedagogical dimension»,
Kazakh state women's pedagogical University,
Almaty, Kazakstan*

TRENDS AND PEDAGOGICAL FEATURES OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE THIRD MILLENNIUM

Summary

The article discusses the problem about the main challenges and trends of the modern education system. The changing spiritual situation of the beginning of the third Millennium orients education in General and higher in particular, a new methodology. Universal logic as Supergalactik arising from a holistic philosophy, synthesis of East and Western types of thought and acts of the universal methodology of modern higher education. It means to consider man and the world into harmony and unity, the very man to understand as a whole and holistic being, combining the spiritual and the material, General and individual, intellectual and moral, personal and cosmic. Such a combination is formed through the system of education and upbringing, including training, built on the principles of humanization and humanitarianization, the principles of the subject-object relationship between teacher and student, on the principles of activity of student and teacher, the moral principles of interpersonal relations between them.

Keywords: philosophy of education, globalization, fundamentalization, humanization, ecologization, education system

*УДК 371.2
МРНТИ 14.43.47*

Г.С. Саудабаева¹, Г.К. Шолпанқұлова²

*¹п.ғ.д, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

*²п.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,
Астана қ., Қазақстан*

ЭТНОМӘДЕНИ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ОНЫ РУХАНИ ЖАҢҒАРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақала этномәдени білім мәселесін теориялық тұрғыдан түсінудің нәтижесі болып табылады. Этномәдени білім берудің мазмұны және оны рухани жаңару жағдайында жетілдірудің бағыттары, сонымен қатар оның болашақ мамандарды қалыптастыруға тәрбиелік ықпалы мәселелері қарастырылды. Этномәдени

білім мазмұны – бұл сол халықтың және оның мәдениетінің өзгешелігін, психологиялық ерекшелігін бейнелейтін ұлттық-мәдени білім және әлеуметтік-тарихи құндылықтар жүйесі, сонымен қатар басқа халықтың этномәдени жетістігін білу, оларды тіршілік ету үрдісінде пайдалана білу біліктілігі. Қазақстан Республикасында этномәдени тәрбие мен білімнің пайда болу тарихы және даму теориясы оны шешуге барлық уақытта ерекше назар аударылғанын көрсетеді. Осыған негізделі отырып, этномәдени білім беру өз халқының ұлттық мәдениеті мен дәстүрін сақтауға және жаңартуға бағытталады.

Түйін сөздер: этномәдениет, этномәдени білім, этномәдени құзыреттілік

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында: «Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады», – деп ерекше атап көрсетуі қоғамды рухани жаңғыртудың ауқымды идеялары мен тұжырымдамалық тәсілдерді терең зерделеуді және білім алушылар арасында таратуды ұйымдастыруды талап етеді [1].

Осы орайда, болашақ мамандар кәсіби іс-әрекетте қоғамдағы мәдениетті тасымалдау үрдісін жүзеге асыратындықтан, этномәдени білім беру арқылы оларға этномәдени құзыреттілікті меңгерту, қалыптастыру және оны дамыту ерекше маңызды болып табылады.

Этномәдени білім әлемдік мәдениет пен білім кеңістігінде болашақ мамандардың өзін-өзі жүзеге асыру дағдыларын дамыту, этномәдениетті меңгерту, олардың этномәдени, рухани, өмірлік қажеттіліктерін қалыптастыру үрдісі.

Сонымен этномәдени білім тұлғаның этномәдени тектестігін дамытуға және сақтауға, соның ішінде, оның ана тілімен бірге мәдениетін әлем мәдениетінің құндылықтарын бірге игеруге бағытталған білім.

Халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани және материалдық мәдениетінің қосындысынан этномәдени білім мазмұны шығады. Халықтың рухани мәдениеті оның тілі болып табылады. Ауызша поэтикалық шығармашылығы, білімі, музыкалық шығармашылығы, салттары, дәстүрі, діні, ойындары, мерекелері кұрайды. Ал материалдық мәдениетіне оның еңбек кұралдары, халықтың кәсібі, киімдері, тұтыну кұралдары, тұрмыстық заттары, қолданбалы өнері жатады.

Осы мәселені арнайы зерттеген Ж.Наурызбайдың «Ұлттық мектептің ұлы мұраты» және «Этномәдени білім» атты еңбектерінде оқушыларға этномәдени білім берудің теориялық негіздері, этномәдени білім берудің қазіргі жағдайы мен тәжірибесі, этномәдени білім беруді жүзеге асырудың жолдары көрініс табады [2].

Этномәдени білім берудің мазмұнын қазақ этнографиясы, қазақ этнологиясы, қазақ этнофилософиясы, қазақ тарихы, қазақ этнопедагогикасы ғылымдары кұрайды. Бүгінде А.Қасабеков пен Ж.Алтаевтың «Қазақ философиясы»; Ж.Артықбаевтың «Қазақ этнографиясы»; «Этнология және этнографиясы»; С.Қасимановтың «Қазақ халқының қол өнері»; Х.Арғынбаевтың «Қазақ отбасы»; Қ.Жарықбаев пен С.Қалиевтің «Қазақ тәлім-тәрбиесі»; С.Қалиевтің «Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы»; Ә.Табылдиевтың «Қазақ этнопедагогикасы»; З.Әбілованың «Этнопедагогика оқулығы», т.б. еңбектер жарық көрді. Қазақ халқының мәдениеті туралы тұтастай зерттеу әдебиетші, тарихшы, өнертанушы, этнограф, этнолог, археолог энциклопедист-ғалым Ә.Марғұлан еңбектерінде кең көрініс береді. Ғалымның қазақ халқының мәдениетін зерттеп, 300-ден аса шығарған еңбектерін талдау арқылы қазақ мектептерінде оқушыларға этномәдени білім берудің мазмұнын жасауға болады [3].

Осыдан этномәдениет этномәдени білімнің мазмұндық компоненті болып табылады. Себебі, этномәдениет этностың дәстүрлі құндылықтарының, материалдық, рухани, әлеуметтік тіршілігіндегі қарым-қатынасы мен мінез-құлық ерекшеліктерінің жиынтығы, ол тарихи әлеуметтік тұрғыдан адамдардың өзін-өзі іс жүзінде көрсетуінің әртүрлі формасында этникалық өзіндік ерекше мәдениетте тұрақты дамып отырады.

Ғылымда ХХ ғасырдың аяғында этникалық мәселелер, этномәдени білім беру өзекті болғанымен, бүгінгі таңға дейін әлі де жеткілікті зерттелмеген. Себебі, күрделі әрі көпкұрамды «этномәдениет» ұғымы этнология, этнопедагогика, этнопсихология және басқа да ғылымдардың зерттеу пәні болып табылады.

Тарихи тұрғыдан «этномәдениет» ұғымы «этникалық мәдениет» ретінде пайда болып, «фольклор», «халықтық мәдениет», «дәстүрлі мәдениет», «этнос мәдениеті» ұғымдарымен қатар кеңінен қолданылды. Бұл ұғымдар бір-біріне жақын болғанымен, олардың айырмашылықтары да бар. Фольклор этномәдениеттің бөлігі, ол рухани және материалдық формалардан тұратын дәстүрлі халық ауыз шығармашылығы түрлерінің кешені ретінде түсіндіріледі.

Этномәдениет нақты этностың мәдениеті, ұлттың, халықтың өз дәстүрі мен рухани бейнесі арқылы танылатын халықтық мәдениет. Этномәдениеттің құрылымына халықтық педагогика, этникалық психология, халықтың тәжірибелік дүниетанымы, дін, жөн-жоралғы, ырымдар мен тиымдар, ұлттық мерекелер, дәстүрлер, дәстүрлі өмір заттары, экономиканың шаруашылық – мәдени типтері, сәулет өнері, декоративті-қолданбалы өнері, драмалық фольклоры, халық ауыз әдебиеті шығармасы, этнотіл, этноәдеп, ұлттық ойын, ұлттық ән, ұлттық би өнері жатады.

Ғалымдар еңбектерінде этномәдени білім мазмұнының құрылымы білім мазмұнына, сонымен қатар этномәдениет құрылымына сәйкес әртүрлі деңгейде қарастырылады. Этномәдениетті құраушылар: этнофилология (этнотіл, халық ауыз шығармашылығы, яғни фольклор); этношығармашылық (фольклор мен ұлттық өнердің барлық түрі); этнопсихология (тұрмыстық әрекет, салт-дәстүр, жоралғы, этноәдеп, стереотип); дүниетаным (дін, мифология, адамның табиғатқа, адамға, қоғамға, тәрбиеге қатынасы жөніндегі халықтың түсініктері).

Кейбір ғалымдар В.Е. Гусев [4], М.С. Каган [5], т.б. «этномәдениет» ұғымында этникалық компонентке, «халықтық мәдениет» ұғымында әлеуметтік компонентке (тарихи үдерісте өзгеретін құрылым – әлеуметтік топтар мәдениеті) назар аударып, ондағы дәстүрлі және заманауи пластаны тандайды.

Мәдениеттанушылар Т.Г. Грушевицкая, В.И. Козлов, А.П. Садохин этникалық мәдениет пен этнос мәдениетін теңестіреді [6].

Педагогикалық тұрғыдан А.Б. Афанасьева «этномәдениет – бұл этностың материалдық, рухани, әлеуметтік тіршілігінде іске асырылған дәстүрлі құндылықтардың, қарым-қатынастардың және мінез-құлық ерекшеліктерінің жиынтығы» деп анықтайды [7].

Демек этномәдениет адамдардың өзін-өзі іс жүзінде көрсетуінің әртүрлі формасында мәдениеттің этникалық өзіндік ерекшелігін үнемі байытып, тарихи әлеуметтік тұрғыдан дамытады. Тәжірибеде этномәдени білім біріншіден, дәстүрлі пәндердегі этномәдени компонентті тереңдетуді және кеңейтуді; екіншіден, жаңа интегративті пәндерді, арнайы курстар циклдерін енгізуді; үшіншіден, оқу және оқудан тыс іс-әрекеттердің өзара әрекеттестігінде жүзеге асыруды талап етеді.

Сондықтан этнология, мәдениеттану, педагогика, психология ғылымдары саласындағы зерттеулерге талдау жасау нәтижесі этномәдени білім мазмұнының компоненттерін төмендегідей бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- этномәдениеттілік компоненті (білім мазмұнының этникалық бағыттылығы);
- лингвистикалық компоненті (қазіргі заманғы көпмәдени қоғамдағы коммуникация, оның этникалық (орыс тілі), суперэтникалық (мемлекеттік тіл – қазақ тілі), этникаасты (халықаралық қарым-қатынас тілі – ағылшын тілі) деңгейлерін көрсетеді;
- көпэтникалық компоненті (әртүрлі этнос, этникалық құндылықтар мен категориялар жайлы этнологиялық және этногеографиялық білімнің жиынтығы);
- тарихи-мәдени компонент (ұлттық және әлемдік мәдениет жүйесіне өркениеттік даму үрдісіне ену жолдары, этномәдениеттің тарихи дамуын түсіну);
- аймақтық компонент (нақты аймақтағы этномәдени материал, мәдениеттің дамуындағы тарихи-уақыттық пласта);
- этнопсихологиялық және этнопедагогикалық компонент (этникалық сәйкестілік, этноменталитет, этнос мәдениетін меңгеру үрдісінің өзіндік ерекшелігі).

Этномәдени білімнің нәтижесі тұлғаның этномәдени құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін көрсетеді. Оны этномәдени құзыреттіліктің өлшемдері (когнитивтік-танымдық, эмоциялық-мотивациялық, құндылық-бағдарлық, көркем-әрекеттік, мінез-құлықтық, шығармашылық) арқылы анықтауға болады.

Болашақ мамандардың этномәдени құзыреттілігі этномәдениет және оның түрлері, қызметі, байланысы туралы білім жүйесінен; этномәдени құбылыстарға қызығушылығы, оны көп білуге құштарлығы, өздігінен білім алу үрдісінде оның үлгілерін меңгеруінен, этномәдениет құндылықтарын, мәдениет дамуындағы оның табиғаты мен сабақтастығын саналы түсінуінен; этношығармашылық мәдениет саласында тәжірибесінің болуы және оны дамыту сапасынан, халық шығармашылық мәдениетінің түрлерін меңгеру дәрежесінен, мәдениетке сәйкес іс-әрекет тәжірибесінен, этноэтикет нормаларын сақтауынан, өзара қарым-қатынастағы объективті және толерантты ұстанымынан, этномәдени дәстүрдегі шығармашылық тәжірибесінен, басқа этнос өкілдерімен ынтымақтастығынан көрінеді.

Қорыта келгенде, этномәдени білімнің мақсаты заманауи білімнің маңызды құрамдас бөлігі

ретінде когнитивтік, гносеологиялық, анализдік-синтездік және сезімдік тұрғыда білім алуға, өзгермелі өмір сүре білуге үйрету, этникалық ерекшелікті, тәрбиенің ұлттық жүйесі негізінде этнос субъектісін қалыптастыру болып табылса, этномәдени құзыреттілік этникааралық өзара түсіністік пен өзара әрекеттестіктің тиімділігіне мүмкіндік туғызатын мінез-құлық үлгісі, біліктілігі мен дағдысы арқылы іске асырылатын этномәдениет жайлы көзқараастар, түсініктер мен білімнің объективтік жиынтығын сипаттайтын тұлғалық сапа.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы. 2017 жыл 12 сәуір. <http://www.akorda.kz>
- 2 Наурызбай Ж. Этномәдени білім. – Алматы: Ғылым, 1996.
- 3 Этнопеддагогика (қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде). Оқу құралы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. – 348 б. (Авторлық бірлестікте).
- 4 Гусев В.Е. Очерки славянской культуры: Письма. Статьи. Доклады // ред.-сост. С.В. Кученатова. – СПб.: РИИИ, 2012. – 248 с.
- 5 Каган М.С. Социальные функции искусства. – Л.: Знание, 1978. – 340 с.
- 6 Грушевицкая Т.Г., Козлов В.И., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов. – М., 2003. – С.25.
- 7 Афанасьева А.Б. Этнокультурное образование: сущность, структура содержания, проблемы совершенствования // Знание. Понимание. Умение. – 2009. – №3. – С.189-194.

Г.С. Саудабаева¹, Г.К. Шолпанкулова²

*¹д.п.н., КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*²к.п.н., доцент ЕНУ имени Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Казахстан*

ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДУХОВНОГО ОБНОВЛЕНИЯ

Резюме

Данная статья является результатом теоретического осмысления проблем этнокультурного образования. Рассмотрены вопросы содержания этнокультурного образования и направления его совершенствования в условиях духовного обновления, а также и его воспитательное влияние на формирование будущих специалистов. Содержание этнокультурного образования – это система знаний национально-культурных и социально-исторических ценностей, отображающих характер и психологические особенности, самобытность данного народа и его культуры, а также знания и этнокультурные достижения других народов, умения и навыки их использования в процессе жизнедеятельности. История возникновения и развития теории этнокультурного воспитания и образования в Республике Казахстан свидетельствует о том, что его решению во все времена уделялось особое внимание. Поэтому этнокультурное образование направлено на сохранение и возрождение национальной культуры и традиции своего народа.

Ключевые слова: этнокультура, этнокультурное образование, этнокультурная компетентность

G.S. Saudabaeva¹, G.K. Sholpankulova²

*¹d.p.sc., KazNPU them. ABAY,
Almaty, Kazakhstan*

*²Candidate of Science (pedagogic), associate professor,
Eurasian National University named after L.N. Gumilev,
Astana, Kazakhstan*

ETHNO-CULTURAL EDUCATION AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT IN THE CONDITIONS OF SPIRITUAL UPDATES

Summary

This article is the result of theoretical comprehension of the problems of ethnocultural education. The issues of the content of ethnocultural education and the direction of its improvement in the conditions of spiritual renewal are

considered, as well as its educational influence on the formation of future specialists. The content of ethno-cultural education is a system of knowledge of national-cultural and socio-historical values reflecting the nature and psychological characteristics, the identity of the given people and their culture, as well as the knowledge and ethno-cultural achievements of other peoples, skills and habits of their use in the process of life. The history of the emergence and development of the theory of ethnocultural education and education in the Republic of Kazakhstan indicates that its decision has always been given special attention. Based on the fact that ethno-cultural education is aimed at preserving and reviving the national culture and traditions of its people.

Keywords: ethnoculture, ethno-cultural education, ethno-cultural competence

МРНТИ 14.01.45

УДК 378.046.4

Б.А. Скакова¹

*¹«ӨРЛЕУ» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының филиалы
«Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты»,
«Тұлғаны тәрбиелеу және әлеуметтендіру» кафедрасының тарих пәнінің тренери*

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында білім берудегі әлеуметтік қажеттілік пен ол қажеттілікті қанағаттандырудың арасындағы қарама-қайшылықтың білім беру саласының дағдарысына әкеліп соқтыруынан сақтану – бүгінгі күннің талабы. Мұғалімдердің әдістемелік шығармашылығын дамытуды педагог-мамандардың біліктілігін жетілдіру жүйесінде ұйымдастыруды жүзеге асыру қажеттігі, сондай-ақ білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында мұғалімдердің кәсіби құзіреттілігін арттыру берілген мақаланың өзекті мәселесі болып табылады.

Кез келген білім ордасының білім сапасын арттырудағы туындайтын кейбір проблемалардан шығу үшін нәтижеге бағытталған білім беруде мұғалімнің кәсіби құзіреттілігін дамытуды талап етеді. Әрбір мұғалімнің кәсіби дайындық сапасына қойылатын талап немесе кәсіби теориялық білімі мен практикалық біліктілігі – құзіреттілік пен кәсіби шеберлігінің сапасы ретінде қаралады.

Мақалада қазіргі қоғамдағы рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруда үздіксіз білім беру жүйесіндегі білім беру мазмұнын жаңарту, педагогтардың кәсіби құзіреттілігін арттыру және ұлттық құндылықтар мен әлемдік құндылықтарды өзара кіріктіре отырып іске асырғанда нәтижеге жететініміз белгілі ғалымдардың тұжырымдарына сүйене отырып нақтыланады.

Түйін сөздер: кәсіби құзіреттілік, педагогикалық құзіреттілік, білім беру мазмұнын жаңарту, біліктілікті жетілдіру, бәсекеге қабілеттілік, рухани-адамгершілік құндылықтар

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «Біз бүгінгі жаңа атаулы ертең-ақ ескіге айналатын, жүрісі жылдам дәуірге аяқ бас-тық. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді. Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді», – деп атап көрсетуі бүгінгі қоғам алдында іргелі міндеттерді жүктейді [1]. Осы тұрғыдан алғанда білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында мұғалімдердің кәсіби құзіреттілігін арттыру – кезек күттірмейтін мәселе.

Өркениетті елдер арасындағы бәсекелестік білім деңгейімен анықталатындығы шындық. Еліміздің педагогикалық қауымдастығының алдында Қазақстан Республикасында білім беруді бәсекеге қабілетті, заманауи ету, мақсатты жаңарту және оларды жүзеге асыру, яғни, білім берудің мазмұндық процессуальдық аспектілерін қайта қарау міндеті тұр. Қазіргі аса қарқынды өзгерістерге толы әлеуметтік-экономикалық жағдайда білім беру жүйесінде педагогқа қойылатын талап та ерекше екендігі түсінікті. Бұл оқытудың әр алуан түрлері мен әдістерін қолдану, топтық жұмыс дағдыларын дамыту, әрекеттерге үйрету, нақты ситуацияларды талдау сияқты мәселелерге байланысты.

Кез келген елдің болашағы білім беру жүйесінің және зиялылар қауымының деңгейіне байланысты болғандықтан, Қазақстан халқына да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру қажеттігі күмән тудырмайды. Жастардың ақыл-ой әлеуетін барынша дамыту үшін білім беру жүйесін тиімді құра білген ұлттың еңсесі биік, абыройы жоғары болмақ. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің реформалаудың бастапқы кезеңі аяқталды. Бүгінгі күні білім беру саласының тиісті заңды базасы жасалды.

Еліміздің дамуының алғышарты білім дедік, яғни «Үшінші мыңжылдықтың жастары қандай болмақ?» деген сұрақ туындайды. Жауапкершіліктің биігінен көрінуі де жас ұрпаққа берілетін білім сапасын мейлінше арттыруды қажет етеді. Ал, білім сапасын арттыру, оның деңгейін әлемдік білім кеністігіндегі стандарттарға сай келтіру түптеп келгенде, мұғалімге, оның кәсіби құзырлығына, әдістемелік біліктілігі мен шеберлігіне тікелей байланысты. Жас ұрпаққа жоғары сапалы білім беру ісін тек қана көп мәдениетті, шығармашыл, жаңашыл, инновациялық тұрғыда ойлап, қызмет жасай білетін ұстаз ғана мүлтіксіз атқара алады.

Кез келген ұстаз «Балалар құқығы туралы заңды» және Конвенцияны әрқашан басшылыққа ала отыруы шарт. Бала құқығын сыйлау баланың құқықтық санасын көтеруге, құқықтық тәрбие беруде маңызы зор. Құқықтық мемлекет құруды мақсат еткен Қазақстан жағдайында баланың құқықтық түсінігін ерте қалыптастыру қоғамның болашақ тәртіпті, тәрбиелі азаматтардан тұратындығына кепіл болады.

Педагог әрқашанда өзін қоғам талабына сай үздіксіз тәрбиелеп отыратын, адамдармен, әсіресе, оқушылармен қарым-қатынасқа тез түсе білетін, ұйымдастырушылық қабілеті бар, өз пәнін жетік білетін әрі уағыздаушы, таланты мен тәжірибесі тоғысқан, өзінің қоғамындағы саяси өмірге белсенді араласып, өз елі-жеріне деген сүйіспеншілігі негізінде оқушыларға үлгі болуы керек.

Білім беру саласын ізгілендірудің басты бағыттарының бірі – белсенді оқыту түрлері мен әдістерін жетілдіру. Ескі мазмұнды ығыстыра отырып, елімізде білім берудің ұлттық үлгісі қалыптасуда. Әлемнің оқыту технологиялары жоғары дамыған елдерінің (Жапония, Германия, Голландия) тәжірибесіне назар аударсақ, түпкі мақсаты – баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыру, яғни, бірінші орында баланың білім, білігі мен дағдысы емес, жеке тұлғаның білім алу арқылы дамуын қояды. Осы мақсатқа орай, бүгінгі педагогқа қойылар талап: білім беру мазмұнын жаңарту технологияларын, яғни дидактикалық біліктерді шоғырландыру, ізгілікті-тұлғалық бағдарламалар, дамыта оқыту, мәселелік, тірек сигналдары арқылы деңгейлеп саралап оқыту, өздігінен ізденіп даму, оқытудың компьютерлік, модульдік технологияларын ғылыми тұрғыда негіздеп, баламен бірге жұмыс жүргізуді жүзеге асыру.

Кез келген білім ордасының білім сапасын арттырудағы туындайтын кейбір проблемалардан шығу үшін: нәтижеге бағытталған білім беруде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамытуды талап етеді. Әрбір мұғалімнің кәсіби дайындық сапасына қойылатын талап немесе кәсіби теориялық білімі мен практикалық біліктілігі – құзыреттілік пен кәсіби шеберлігінің сапасы ретінде қаралады.

Құзыреттілікті нәтижеге бағытталған білім беру жүйесінің сапалық критеріі ретінде қарау, зерттеу бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Сондықтан, мұғалімдерімізге төмендегі дамыту керек деген қасиеттерді ұсынамыз:

- Әр ұстаз оқытудың жаңа технологиясындағы тиімді пайдаланылған әдістердің бәрі бала дамуына қарай бағытталатындығын ескеруі керек.

- Әлемдік тәжірибеде бар электронды оқу құралдарын пайдалану шеңберін ұлғайту.

- Мектептің тәжірибесін зерттеп қорыту, тарату.

- Мектепшілік бақылау-басшылық жұмыстарын жандандыру, себебі бұл оқушының білім сапасының деңгейін анықтап, ұстаздың жеке жауапкершілігін көтереді.

- Мектептің материалдық базасын нығайту.

- Мемлекеттік тілде жазылған әдістемелік құралдарды шығару.

- Оқыту деңгейін халықаралық стандартқа жеткізуге қадам жасау.

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында біздің қоғамымызда өздігінше шешім қабылдай алатын және оны жүзеге асыра алатын әлеуметтік белсенді, шығармашыл тұлғаға сұраныс күшейе түсуде. Осыған орай, әр тұлғаның кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы да арта түседі. Жоғары дәрежелі кәсіби құзіреттілік маманның бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында мұғалімдердің кәсіби құзіреттілігін арттыру бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Осыған байланысты педагогикалық құзіреттілік моделі ретінде орындалатын біліктерді төрт топқа біріктіріп ұсынамыз:

1. Тәрбиенің объективті үрдісінің мазмұнын нақты педагогикалық міндеттерге «аудару» білу: жеке тұлғаны және ұжымды олардың жаңа білімді белсенді игеруге дайындығының деңгейін анықтау үшін зерттеу және осы негізде ұжымның және жеке оқушылардың дамуын жобалау; білім беру, тәрбиелеу және дамыту міндеттері кешендерін анықтау, оларды нақтылау және басым міндеттерді анықтау [2, 12-16].

2. Логикалық аяқталған педагогикалық жүйені құра білу және қозғалысқа келтіру: білім-тәрбие міндеттерін кешенді жоспарлау; білім үрдісі мазмұнының негізделген таңдауы; оны ұйымдастыру түрі, әдістері және құралдарының дұрыс таңдалуы.

3. Тәрбие компоненттері мен факторлары арасында өзара байланыстарды анықтай білу және

орнату, оларды әрекетке келтіру: қажетті жағдайларды тудыру (материалдық, моральдық-психологиялық, ұйымдастырушылық, гигиеналық және т.б.); оқушы тұлғасын белсендендіру, оны объектіден тәрбие субъектісіне айналдыратын іс-әрекетін дамыту; біріккен іс-әрекетті ұйымдастыру және дамыту; мектептің ортамен байланысын қамтамасыз ету, бағдарлауға келмейтін сыртқы әсерлерді жүйеге келтіру [3, 20-25].

4. Педагогикалық қызметтің нәтижесін есепке ала білу және бағалау: мұғалім қызметінің нәтижесін және білім процесін талдау және өзін-өзі талдау, басым және бағынышты педагогикалық міндеттердің жаңа кешенін анықтау.

Нәтижеге бағытталған сапалы білім беруде мұғалімнің белгілі құзыреттіліктері бар екені бәрімізге мәлім, олар: арнайы, әлеуметтік, пәндік, ақпараттық құзыреттіліктер болып төртке бөлінеді.

Педагог өзін жоғары деңгейде қалыптастырудың осындай құзыреттіліктерін игеру арқылы оқыту процесін ұйымдастырудағы негізгі мақсаттарға қол жеткізеді:

- Білім алу кеңістігін кеңейту және тілін дамыту арқылы шығармашылыққа баулу.

- Оқу процесінің нақты міндеттерін айқындап, ұжымдық қарым-қатынас мәдениетін дамыту [4, 16-20].

- Оқушыға қолдау көрсетіп, жағымды психологиялық орта құру және оқушының зерттеу белсенділігін арттыру.

- Ақпараттық ортаны анықтау, бағыт беру және танымдық іс-әрекеттер арқылы ақыл-ойын дамыту.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің маңыздыларының бірі болып олардың барлығы үшін гуманистік психология болып табылады. Ол кімде болмасын өз бойынан қайталанбас тұлға екендігін және бойында құнды қасиеттер жатқандығын, қауіпсіз жағдайдың қажеттіліктер баспалдағына ие, сыйластықпен махаббатқа және т.б. қарым-қатынастарға лайықтымын деген сенімдерін оята алады. Гуманистік психологияның басты қағидасының бірі ол баланы қандай болса да сол күйінде қабылдау, оған жағымды қарым-қатынас жасай білудегі шексіз, керемет махаббат. Бала өзін жақсы көретінін, оны қандай да бір келеңсіз іс-әрекеттері үшін жек көріп кетпей қабылдай алатынын білуі және ұғынуы тиіс. Ол тек сол жағдайда ғана өз-өзіне сенімді болады және жақсы жаққа қарай дамуға талпынады. Ал басқаша жағдайда ол кері бағытта тәрбиеленіп кетеді.

Өтпелі емес, мәңгі сақталатын, педагогтың жалпы мәдениетінің негізін қалайтын мәдени құндылықтар бар. Педагогикалық қарым-қатынас үдерісінде жақсы тіл табысып кету мен күрмелген мәселелерден шығып кетуге апаратын мәдени диалог құра білуді үйренудің маңызы зор. Мұғалімнің мәдениеті арқылы оның кәсіби сапасы мен жеке тұлғалық ерекшеліктері айқындалады.

Тіл – мұғалім үшін тек қана қажетті ақпаратты хабарлау және қойылатын талаптарды айту құралы ғана емес, ол сондай-ақ, өзіндік бейнесін қалыптастыру жолында оқушыларды өзіне тартушы болып та табылады. Енжар, жай, тіпті, беймаза, жаңғалақтықпен сөйлеу мұғалімге өз-өзіне сенімсіздік бейнесін туындатады.

Қорыта айтқанда, қазіргі кезде білім беру мазмұнын жаңарту, әлемдік білім кеңістігіне ену, жаппай цифрлендіру, инновациялық технология тұрғысынан іздену мақсатында жұмыстар жүргізіліп жатыр. Сондықтан, білімді жеке тұлғаға қарай бағыттау, оқушының «Мен» менталитетін қалыптастыру, олардың өзін-өзі танытуы үшін еңбектену оқытушылар қауымына үлкен мақсаттар жүктеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н.А. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // ҚР Президентінің ресми сайтындағы мақаласы, www.akorda.kz, 12 сәуір 2017 ж.

2 Иманбаева С.Т., Балтабаева Ж.Қ., Кенжетай М. Тәрбие технологиясы – тәрбие жұмысындағы кәсіптік шеберліктің элементі // Хабаршы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – Абай атындағы ҚазҰПУ, №2(54), 2017.

3 Таубаева Ш.Т., Иманбаева С.Т., Солтанов К.М. Рухани-адамгершілік құндылықтар – тұлғаның өзіндік дамуының факторы // Хабаршы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – Абай атындағы ҚазҰПУ, №1(53), 2017.

4 Нуриев М.А., Айнақұлова А.М. Педагогтың ұжымдық топтық жұмыс жасай алуы – тиімді қарым-қатынас орнатудағы негізгі құзыреттілік // «Ұлттық тәрбие», №2(38), 2017.

Б.А. Скакова¹

¹Филиал акционерного общества «Национальный центр повышения квалификации «Орлеу»
«Институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области»,
тренер по истории кафедры «Воспитание и социализация личности»

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

Предостережение кризиса противоречия между необходимостью удовлетворения потребностей системы образования и социальной необходимостью модернизации содержания образования является требованием сегодняшнего дня. Актуальной проблемой данной статьи является необходимость организации творческого развития учителей в системе повышения квалификации педагогов-специалистов, а также повышение профессиональной компетентности педагогов в условиях модернизации содержания образования.

Для преодоления некоторых проблем, возникающих в повышении качества образования любого учебного заведения, требуется развитие профессиональной компетентности педагога, ориентированного на результат образования. Требования к качеству профессиональной подготовки каждого преподавателя или профессиональных теоретических знаний и практической квалификации рассматриваются как качество компетентности и профессионализма.

При формировании духовно-нравственных ценностей в современном обществе результатов можно достичь только при условии объединения национальных и мировых ценностей в ходе модернизации содержания образования и повышения профессиональной компетентности педагогов в системе непрерывного образования. В статье раскрывается взаимосвязь между модернизацией содержания образования и повышением профессиональной компетентности педагогов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогическая компетентность, модернизация содержания образования, повышение квалификации, конкурентоспособность, духовно-нравственные ценности

В.А. Skakova¹

¹Branch of Joint stock company «National Center for professional development «Orleu» «Institute for
professional development of Zhambyl region»,
Coach on the history of the chair «Education and socialization of the individual»

INCREASE QUALIFICATION OF TEACHERS UNDER CONDITIONS OF MODERNIZATION OF CONTENT OF EDUCATION

Summary

The prevention of the crisis of the contradiction between the need to meet the needs of the education system and the social need to modernize the content of education is a requirement of today. The urgent problem of this article is the need to organize the creative development of teachers in the system of professional development of professional teachers, as well as to increase the professional competence of teachers in the context of modernizing the content of education.

To overcome some of the problems that arise in improving the quality of education of any educational institution, it is necessary to develop the professional competence of a teacher focused on the result of education. Requirements for the quality of the professional training of each teacher or professional theoretical knowledge and practical qualification are considered as the quality of competence and professionalism.

With the formation of spiritual and moral values in modern society, results can only be achieved if national and world values are combined in the course of modernizing the content of education and increasing the professional competence of teachers in the system of continuing education. The article reveals the relationship between the modernization of the content of education and the enhancement of the professional competence of teachers.

Keywords: professional competence, pedagogical competence, modernization of the content of education, advanced training, competitiveness, spiritual and moral values

М.М. Жаманкарин¹, К.К. Куламбаева², Ж.С. Асанова³

¹магистр, Кокшетауский университет им. Абая Мырзахметова,
г. Кокшетау, Казахстан

²доктор педагогических наук, доцент,
Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова, e-mail: look57@mail.ru
г. Кокшетау, Казахстан

³магистрант, Кокшетауский университет им. Абая Мырзахметова,
г. Кокшетау, Казахстан

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНОГО ПОТЕНЦИАЛА С ПОМОЩЬЮ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ

Аннотация

Обновленное образование опирается на содержательный функционал проектирования как на междисциплинарную гуманитарную категорию. Его сущность наиболее радикальный способ обновления существующей практики. Проектирование представляет собой универсальный способ постановки и решения проблем во всех сферах человеческой жизнедеятельности. В проектировании действия производятся не с реальными явлениями и процессами, а с их мысленными моделями. Они отражают характерные признаки, особенности становления личности. Проектирование – целенаправленная деятельность человека и результатом будут: проект-цель, проект-состояние, проект-образ, проект-модель, проект-план, проект-эффект. Индивидуальный выбор человека соотносим с личностно значимой задачей внутреннего ценностного строительства. Проектная парадигма обновленного образования создает пространство педагогической свободы и повышает уровень ответственности субъектов образования за принимаемые решения. Проектирование, как способ обновления существующей педагогической практики, способствует открытому диалогу, прямой и обратной связи учителя и ученика.

Ключевые слова: проектирование в образовании, моделирование, проектная парадигма, образовательная среда

Образование – это, «о чем бы речь ни шла», всегда есть «работа», «практически и целенаправленно» осуществляемое формирование, причем «не вообще, не в благоприятном далеком или недалеком будущем, а в прямом смысле здесь и сейчас» [1]. Инновационная (преобразовательная) сущность проектирования наиболее радикальный способ обновления существующей практики, продуктивной формы осуществления нововведений в образовании. В связи с чем, обновленное образование приоритетно опирается на содержательно-смысловой функционал феномена проектирования как междисциплинарной гуманитарной категории, отражающей характерные признаки, особенности становления личности.

Онтология каждого индивидуального выбора человека соотносима с личностно значимой задачей внутреннего ценностного строительства, обосновывает Жампеисова К.К., что и актуализирует его образовательные, личностно-развивающие смыслы [2] проектирования своей деятельности. В обновленном образовании модельные приоритеты проектного продукта понимаются как мыслительная деятельность, определяющая будущий процесс и результат преобразования действительности, имеющий идеальный характер, поскольку проектные действия производятся не с реальными явлениями и процессами, а с их мысленными моделями.

Именно поэтому проектирование выступает целенаправленной рациональной деятельностью человека, целью которой является моделирование представлений о будущем конечном результате и предстоящих возможных последствиях функционирования проектного конструкта. Моделирование – средство представления и преобразования объекта, которого еще нет в реальности, позволяет оперировать с объектами, относительно которых мы не располагаем полнотой знаний, где педагогически акцентная категория проектирования актуализирует гуманистические векторы проектирования в образовании.

Для личностно-развивающегося потенциала в образовательно-педагогической парадигме, которая позволит конкретизировать значимые аспекты педагогической проблематики реализации проектного, человеческого, качественного потенциала образования как важнейшего фактора повышения уровня образовательного качества это может быть:

- проект-цель;
- проект-состояние;
- проект-образ;
- проект-модель;
- проект-план;
- проект-эффект.

Проектная парадигма современного образования по Масликовой Э.Ф. [3, с. 18], с одной стороны, создает «уникальное пространство» педагогической «свободы и творчества», а с другой стороны, существенно «повышает уровень ответственности» образовательных субъектов за «принимаемые самостоятельные решения». Это связано со способностью делать осмысленный выбор направлений развития, т.е. «аккумулировать ресурсы в точках роста».

Проектная парадигма современного образования содержательно раскрывается через организованную систему деятельности по осуществлению комплексных исследований и проектных разработок и способствует качественному развитию образования. Она непосредственно соотносится с проектными потенциалами образовательного качества и с изначально-качественными характеристиками проекта как такового и проектно-средовыми атрибутами качества образования.

Проектирование по Лазареву В.С. [4], как междисциплинарное научное понятие, представляет собой «универсальный способ постановки и решения проблем» в любых сферах человеческой жизнедеятельности.

Изначально-качественные характеристики личностно-развивающего потенциала проектирования в образовании дополняемо раскрываются и уточняются в содержательном контексте категории «проект».

Маджуга А.Г., Синицина И.А. [5] пишут, что они способствуют раскрытию «нелинейной ситуации открытого диалога, прямой и обратной связи учителя и ученика», непосредственной связи с качественными аспектами образовательного взаимодействия.

Таким образом, проектирование отражает специфическую человеческую деятельность, обладающую собственным смыслом, выступает исходным звеном целесообразной, преобразующей активности, характерной только для человека способом, связанной с переносом субъективной реальности в объективную и соединением личностно значимых для него идей.

Асакаева Д.С., Маврина И.А. [6] отмечают «неоднозначный» характер определения термина «проектирование», что выступает одной из «причин возможных трансформаций смыслов» рассматриваемого понятия, в том числе в педагогической плоскости. Наряду с педагогическим проектированием исследователи выделяют проектирование образовательное, по преимуществу ориентированное на «проектирование качества образования, инновационные изменения образовательных систем и институтов. В связи с чем, учитывая, что категория качества образования в конечном итоге является главной и определяющей в оценке образовательно-педагогических проектов, следует говорить не только о взаимообусловленной содержательно-смысловой сопряженности выделенных видов проектной деятельности, но и об обобщающе-итоговом положении образовательного проектирования (проектирования в образовании).

Проектно-средовые атрибуты качества образования, по Д.А. Данилову [7], – это качественные самопреобразования участников процесса, т.е. реализация каждым образовательным субъектом своего «индивидуального потенциала». Реализация личности и его личностно-развивающих векторов и ресурсов, интересов и возможностей позволит создать проектируемую образовательную среду, побуждающая личность к творчеству, активности, самостоятельности.

Специфическим свойством образовательной среды является ее насыщенность образовательными ресурсами. Процесс формирования, обогащения и распределения выделяемой ресурсности Куламбаева К.К., Досанова С.С., Куламбаев А.К. соотносят с управленческой задачей реализации прогностических перспектив индивидуализации образовательного процесса, становления субъектного опыта обучающихся [8]. В организационно-методологическом плане выведем на уровень главной задачи образовательного менеджмента: обеспечение эффективного использования и преобразования ресурсного потенциала организации для достижения намеченных целей.

Масликова Э.Ф. [3] рекомендует в «суммарно-ресурсном», отношении проектной (проектно-педагогической) реализации потенциалов и возможностей образовательного качества, в личностном развитии обучающихся (человека) обратиться к содержательно-смысловому функционалу видового разнообразия проектов. По ее мнению, *проект-цель* обосновывает идею, замысел, логику развивающегося (само) совершенствования личности. Проект-цель имеет средства в самом себе, а не

вовне, выступая, тем самым как характер действий человека, выступая как особое состояние, к которому направлена тенденция движения объекта. Проект-цель это идеальная модель личности учителя та как в этом случае она выходит на уровень «прагматической модели» как «средства организации практических действий» педагога и «способа» представления «результатов педагогической деятельности реализующей базовую человеческую способность к «предвосхищаемому проектированию будущего».

Она утверждает, что *проект-состояние* отражает действительную готовность субъектов (проектантов) к целевому самоизменению и качественному развитию. Личность проектирует всякий раз, когда разрабатывает способы превращения одной ситуации в другую, более приемлемую. В этом отношении педагогическая ситуация понимается как «составная часть» и «состояние» педагогического процесса, которое «складывается из состояния среды, состояния учащегося и состояния учителя, в котором имеется факт известного «расхождения» между «желаемым и реальным, достигнутым в формировании личности», преодолеваемый личностно-развивающей совокупностью задаваемых внешних и внутренних условий.

Проект-образ, как пишет в исследовании Масликова Э.Ф [3], актуализирует формирующие механизмы образовательного проектирования, т.е. обеспечение взрослому человеку благоприятных условий для его личностного развития, что выступает важнейшим атрибутом образования как такового. В этой связи обращение к изменению положения дел, выступает движущим механизмом подлинно развивающего образования, проектирование понимается как преобразование уже существующих объектов в новую форму, поскольку проекты изображают и представляют то, чего еще нет.

Она обосновывает *проект-модель* как педагогическую конкретику (логику) позитивного преобразования представляемой субъектной (объектной) реальности. Практическая ценность педагогической модели во многом определяется учетом ее основных принципов: наглядность, определенность, объективность. Модель – проектная данность, призванная «рассматриваться как некий новый фрагмент действительности», как своеобразная «первичная» предметность, которая «необходимо создается в процессе познания и принимает самые различные формы», реализуя тем самым «созидательную» функцию моделирования как «процесса трансформации и порождения новой действительности».

Проект-план осуществляет достижение проектных целей прогрессивного развития (самоизменения) в прогностическом единстве векторных измерений. Проект изначально ориентирован в будущее (проект-замысел, проект-план), что подтверждается директивными векторами процесса планирования, понимаемого как проекция в будущее человеческой деятельности для достижения предустановленной цели при определенных средствах. План может быть рассмотрен как частный вид проекта. Различие, по Розину В.М. [3, с. 40], состоит в том, что проект это целостный объект, со строением и функционированием. План, в свою очередь, задает состояния планируемого объекта во времени. Прогностически центрированная базовая этимология проекта-плана это бросок, вперед предполагающий в своей реализационной возможности совокупность векторно-ориентированных, навигационных понятий и категорий. *Проект-эффект* – субъективированные (функциональные) объекты проектирования и функциональное (потребительское) качество образовательных услуг.

В педагогическом ракурсе обратим внимание на две особенности приведенного определения, которые непосредственно взаимосвязаны:

- целевую категорию «эффекта»;

- результирующую характеристику в товарно-рыночных реалиях современности непосредственно соотносимую с категорией «потребительские качества образовательных услуг».

В этой связи педагогическое проектирование понимается как компонент педагогической деятельности, осуществляемой в образовательном процессе и направленной на реализующее предвидение педагогом его (процесса) эффективного функционирования и развития.

Культурно-образовательный эффект проектирования универсальных учебных действий, пишут Новикова Г.П., Афанасьева Т.П., Елисеева И.А., обращен к развитию такой ключевой компетенции, как «умение учиться». Получаемый функциональный эффект формирующего педагогического взаимодействия учитель-ученик выступает действенным условием позитивных трансформаций качества образования [9].

Результатом проектирования универсальных учебных действий, помогающих решению задачи «быстрого и качественного обучения» и обеспечивающих генерализированную способность

учащегося к саморазвитию и самосовершенствованию, являются активные действия самого обучающегося как действительного субъекта педагогически управляемого процесса.

Рассмотрев характеристики личностно-развивающего потенциала проектирования в образовании, понимаемого базовой (субъектной, субъективной) основой эффективных трансформаций образовательного качества, подведем итог:

- некоторые аспекты и векторы исследуемой педагогической проблематики, исходя из основного значения термина проблема, сложный вопрос, т.е. перед нами стоит задача, требующая разрешения, дальнейшего исследования;

- полагаем, что нахождение способов, форм и методов образовательного восхождения от существующей образовательной возможности качества к реальной (личностной) действительности существования качества образования и составляет содержательно-смысловую суть педагогической проблематики исследования.

В собственной жизни человек проектирует самого себя в будущем – как идеал, мечту, модель, определяя смысловые векторы образовательной прогностики как рефлексию будущего в настоящее, продуктивную обратную связь между ними, способствующую осознанию нового в непрерывной связи, утверждает Садыкова А.К. в своей статье «Современные педагогические эффекты самореализации личности школьного учителя» [10].

Таким образом, реализация личностно-развивающего потенциала проектирования в образовании – основа обновленного образования. Оно способствует актуализации проектно-инновационных векторов педагогической деятельности и осознанию необходимости перехода от существующей модели к прогностической модели. Именно в ней проектирование должно выступать как доминирующая условие в ориентации на принцип творчества, как основополагающий качественный ресурс, где образовательная составляющая генерирует личностные векторы прогрессивного движения.

Список использованной литературы:

1 Турбовской Я.С. *Творческая личность: от метафоры к термину, или Каким быть профессиональному образованию? Ч.1 // Профессиональное образование в современном мире. – Новосибирск: ФГУП Изд-во Сибирского отделения РАН, 2016. – Т.6. – №2. – С.365-373.*

2 Жампеисова К.К. *Актуальные проблемы педагогического образования Республики Казахстан // ВЕСТНИК Серия «Педагогические науки». – Алматы: Изд-во «Ұлағат» КазНПУ им. Абая. – №2(50), 2016. – С.7-14.*

3 Масликова Э.Ф. *Проектирование и реализация региональной модели управления качеством общего образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Оренбург, 2017. – 244 с. – С.18-20; 23-28; 40.*

4 Лазарев В.С. *Проектная деятельность в школе: неиспользуемые возможности // Ежеквартальный научно-образовательный журнал «Вопросы образования». – М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2015. – №3. – С.292-307.*

5 Маджуга А.Г. *Векторно-контекстуальный подход: вызов постнеклассического этапа научной рациональности / А.Г. Маджуга, И.А. Синицина // Сибирский педагогический журнал. – Новосибирск: ФГБОУ ВО «Новосибирский государственный педагогический университет», 2014. – №1. – С.31-36.*

6 Асакаева Д.С., Маврина И.А. *Проектная культура субъектов образования как необходимая составляющая педагогического проектирования // Электронный научный журнал «Современные исследования социальных проблем». – Красноярск: научное издательство «ООО научно-инновационный центр», 2014. – №9(41).*

7 Данилов Д.А. *Проектирование и реализация образовательной среды в инновационном учебном заведении // журнал «Фундаментальные исследования». – Пенза: Издательский Дом «Академия естествознания», 2012. – №3-3. – С.567-570.*

8 Куламбаева К.К., Досанова С.С., Куламбаев А.К. *Информационно-коммуникационные технологии в образовании: инфографика // Россия и Европа: связь культуры и экономики. Мат. XVI международной научно-практической конференции (18 ноября 2016 года). – Прага: изд-во WORLD PRESS s.r.o., 2016 – С.161-165.*

9 Новикова Г.П., Афанасьева Т.П., Елисеева И.А. *Готовность учителя к инновационной деятельности: понятия и средства оценки // ВЕСТНИК Серия «Педагогические науки». – Алматы: Изд-во «Ұлағат» КазНПУ им. Абая. – №3(51), 2016. – С.3-8.*

10 Садыкова А.К. *Современные педагогические эффекты самореализации личности школьного учителя // Республиканский информационно-методический журнал «Тренер-education». – Костанай: АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Костанайской области», 2015. – №4 – С.44 - 47.*

М.М. Жаманкарин¹, К.К. Куламбаева², Ж.С. Асанова³

¹Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің магистрі

²п.ғ.д., доцент, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті

³Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің магистранты

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОБАЛАУ КӨМЕГІМЕН ТҮЛҒАЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІ ДАМУ

Түйіндеме

Жаңартылған білім пәнаралық гуманитарлық категория ретінде мазмұнды жобалау функционалдылығына сүйенеді. Оның мәні педагогикалық тәжірибені жаңартудың ең түбегейлі тәсілі болып табылады. Жобалау адам өмірінің барлық салаларында мәселелерді шешу мен тұжырымдаудың әмбебеп тәсілі болып табылады. Жобалауда іс-әрекетті жасау кезінде нақты құбылыстар мен процестерге емес, олардың психикалық модельдеріне негізделеді. Олар тұлғаның қалыптасу ерекшеліктерін, жеке сипаттамаларын көрсетеді. Жобалау – адамның мақсатқа бағытталған қызметі және оның нәтижесі: жоба-мақсат; жоба-жағдай; жоба-үлгі; жоба-жоспар; жоба-әсер болып табылады. Адамның жеке таңдауы ішкі құндылықты құрылымының тұлғалық маңызды міндетімен байланыстылығында. Жаңартылған білім берудің жобалық парадигмасы педагогикалық бостандығының кеңістігін қалыптастырады және қабылданған шешімдерге білім беру субъектілерінің жауапкершілік деңгейін арттырады. Жобалау қазіргі педагогикалық тәжірибені жаңартудың әдісі ретінде ашық пікірталасқа, оқушы мен оқытушының арасындағы тікелей әрі кері байланысқа ықпал етеді.

Түйін сөздер: білім беру саласындағы жобалау, модельдеу, жобалау парадигмасы, білім беру ортасы

М.М. Zhamankarin¹, К.К. Kulambayeva², Zh.S. Asanova³

¹Master of Education Sciences, University named after Abai Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan

²doctor of pedagogics, associate professor, University named after Abai Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan

³undergraduate of Education Sciences, University named after Abai Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF PERSONAL POTENTIAL USING PEDAGOGICAL DESIGN

Summary

Updated education leans on an informative functionality of design as on interdisciplinary humanitarian category. Its entity the most radical method of up-dating of the existing student teaching. Design represents the universal method of setting and the solution of problems in all spheres of human activity. In design of action are made not with the real phenomena and processes, and with their mental models. They reflect characteristic signs, features of formation of the personality. Design – purposeful activities of the person and result will be: project purpose; project status; project image; project model; project plan; project effect. We correlate a personal choice of the person to personally significant task of internal valuable construction. The project paradigm of updated education creates space of pedagogical freedom and increases level of responsibility of subjects of education for the made decisions. Design as a method of up-dating of the existing student teaching promotes an open dialog, direct and back coupling of the teacher and pupil.

Keywords: design in education, modelling, design paradigm, educational environment

УДК371.13:130.123.4:159.923.2

МРНТИ 14.07.07

Б.Ж. Паридинова¹

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, PhD докторант,
Қызылорда қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЯРЛАУ БАРЫСЫНДАҒЫ ТҮЛҒАЛЫҚ-БАҒДАРЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Өткен ғасырдың 90-жылдарының басында елімізде педагогикалық білімнің теориясы мен тәжірибесін жаңартудың алғышарттары пайда бола бастады. Болашақ мұғалімдерді даярлау барысында жаңа технологиялар

қолданылды. Мақалада болашақ мұғалімдерді даярлау барысындағы тұлғалық-бағдарлы оқытудың өзекті мәселелері қарастырылады.

«Тұлға» ұғымына қысқаша түсініктеме берілді. Сана және өзіндік сана, ерік пен әрекетке қабілеттілікті біріктіретін тұлға құрылымына ерекше мән беріледі.

Ресейлік ғалымдардың зерттеліп отырған мәселе бойынша психологиялық және педагогикалық әдебиеттер талдауы негізінде тұлғалық-бағдарлы оқытудың мәнін ашуға болатын негізгі түсініктер ұсынылды.

Тұлғалық-бағдарлы оқытудың негізгі қағидалары, мақсаты мен міндеттері ашылды. Қарастырылған өзекті мәселелер арасынан берілген оқытудың жүйелері, болашақ мұғалім тұлғасының гуманистік бағытының қалыптасу міндеттері анықталды және тұлғалық-бағдарлы оқытуды жүзеге асырудың танымал тұжырымдамаларының салыстырмалы талдауы жасалды. Берілген тақырыптың авторлық түсінігі мен тұлғалық-бағдарлы оқытуды тиімді қолдану жолдары берілді.

Түйін сөздер: тұлға, жоғары оқу орны, болашақ мұғалім, студент, оқу-тәрбие процесі

Қоғамның заманауи даму кезеңінде жоғары мектеп үшін студент тұлғасын жан-жақты дамыту міндеті тұрғаны анық. Бұл тұста оқыту болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымын дамытуды қамтамасыз етуі керек. Жоғары білім жүйесінде енгізіліп жатқан жаңартулар арасынан оқытушы оқу материалдарының дерек көздерін таратушы емес, әрбір студенттің жеке қабілеттерін ескере отырып ұйымдастырушы және шығармашылық тұрғысында оқу процесін үйлестіруші ретінде қаралатын технологияларға ерекше назар аударылады. Соңғы жылдары оқытудың мұндай технологиялары ішінде тұлғалық-бағдарлы оқытудың танымалдылығы артып келеді. Оқытудың бұл түрі шын мәнінде білім сапасын арттыруға қатысты тиімді нәтижелерге жетіп келеді.

Тұлғалық-бағдарлы оқыту – бұл білім беру процесінде студенттің тұлғасы, оның өзіндік ерекшелігі, өзіндік құндылығы жоғары қойылатын оқыту түрі. Оқытудың осы түрінің құндылықтарын ұстанған оқу процесі барысында студентке оқу-тәрбиенің жағымды ортасы қалыптасып, білімгердің жеке қабілеттері дамиды және оқытудың жалпы нәтижесінің алғы-шарттары құрылады. Жоғары оқу орындарындағы кредиттік технологиялармен оқыту тәсілі аталмыш оқыту түрін дамыта түскендігі жасырын емес.

Болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымын тұлғалық-бағдарлы оқыту жүйесі арқылы дамытудың негізгі мақсаттары мен міндеттері мынадай жағдайлармен байланысты деп ойлаймыз:

Біріншіден, жаңа саяси, экономикалық, әлеуметтік шарттар, бәсекелік күрес, құндылық бағдарлары мен қоғамдық құндылықтардың өзгерісі қоғамның жаңа сұраныстарының қажеттілігін қалыптастырды. Әлеуметтік-саяси өзгерістермен қатар білім саласында да демократияландыру процесі жүрді. Бұл шарттарда заманауи қоғамға бастамашыл, жан-жақты білімді, терең ойланатын, әрбір әрекетке шығармашылық көзқараспен қарайтын, мінез-құлқын ахуалға сәйкес бақылайтын жас мамандар қажет.

Екіншіден, қоғам сұраныстарына сәйкес тұлғаның да өз ойын білдіру, интеллектуалды дамуы, шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру үшін жаңа қажеттіліктер пайда болды. Бұл талаптар үдесінен шығу үшін баламалы оқыту түрлері ізденісі барысында оқу процесінің тиімділігін арттыратын талаптар қойылады.

Үшіншіден, үнемі өзгеріп отыратын ақпараттық ағындарға байланысты қоғамдық өмірде ақпарат алмасу жылдам жүріп жатыр. Шындығында оқу бағдарламалары көлемінің ұлғаюы, ақпараттың көптігі қажетті білім беруге әсер ете алмайды. Өйткені, заманауи студенттің қазіргі иеленген жалпығылыми қоры алдағы уақытта өзектілігін жоғалтуы мүмкін. Сондықтан әрбір студентке қажетті ілімдердің жеке ізденісіндегі қабілетін қалыптастыру арқылы үнемі өзін-өзі дамыту мен шығармашылық қажеттіліктерді қалыптастыру дағдысына тәрбиелеу қажет.

Төртіншіден, оқытушылардың студенттердің білім беру сұраныстарын қанағаттандыру мен олардың қабілет әлеуетін ашуға ұмтылысы мәселенің нәтижелілігін қамтамасыз етеді. Тұлғалық-бағдарлы оқыту жүйесіне ұстаздар қауымының да қызығушылығы артып отырғандығын айта кеткеніміз жөн.

Бесіншіден, ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы ғаламтор арқылы білім алудың алғы-шартына айналды. Интернеттің тұрақты түрде қолжетімділігі студенттердің әлеуметтену процесіне ықпал жасай бастады. Ғаламтор қолданушылар арасында жаһандық өрмектегі ақпараттарға толықтай сенімділік білім беру мәселесі тұрғысында өзектілігі артып отыр.

Сондықтан тұлғалық-бағдарлы оқыту жүйесін әзірлеу барысында теориялық және эмпирикалық алғы-шарттар негіздеріне сүйенетін мәселелер туындайды. Теориялық мәселелер тұлғаны педагогикалық, психологиялық және философиялық тұрғыдан зерттеуді басты назарда ұстаса, эмпирикалық нәтижелерді жаңашыл оқытушылар тәжірибесі береді.

Тұлғалық-бағдарлы оқытудың негізгі нысаны тұлға екендігі белгілі. Тұлға мәселесі, оның қоғам

мен қоршаған ортамен өзара қатынастары ғылыми қауымдастық өкілдерін бұрыннан қызықтырады. Философия, педагогика, психология, әлеуметтану, саясаттану секілді өзге де қоғамдық және гуманитарлық ғылымдарда тұлға және оның пәні мен міндеттеріне қатысты ұғымдары үнемі талданады. Ежелгі заманның ойшылдары өз зерттеулерінде тұлғаның табиғи және әлеуметтік бастауларына ерекше назар аударған. Бүгінгі таңда да бұл мәселе өзектілігін жоғалтып отырған жоқ. Өйткені, тұлға әрдайым табиғат заңдылықтарына бағынады және қоғамдық байланыстар барысында әлеуметтік қатынастар жүйесіне ұшырасады.

Тұлға құрылымына сәйкес мына құбылыстарды өзара біріктіреді: сана және өзіндік сана, ерік және әрекетке қабілеттілік. Бұл бөлшектер диалектикалық бірлікті сақтайды және тұлғаның әлеуметтік табиғатын айқындайды.

1. *Адам санасы* – индивидтің шынайылықты көрсету қабілеті, өз әрекеттеріне есеп беру білдіретін тұлғалық құрылымның негізін қалайтын бөлшек. Егер адамның өзіндік санасы жойылса, тұлға туралы айтудың мәні жоқ. Мысалы, табанды психикалық аурулар барысында.

2. *Ерік* тұлға құрылымының құрамдасы ретінде – орындалуға қажетті қызмет пен ішкі жігер нұсқаларын таңдаудың қабілеті. Мұнда сана мен қызметке жүктелмейтін ерекше әрекет айтылып тұр. Еріктік мінез-құлық мақсат, оған жетудің құралдары, дәлелдер күресімен (таңдау әрекеті) бірге жүретін шешімдер қабылдау және оны жүзеге асыруды қамтиды. Ерік мақсатқа жету жолындағы кедергілер мен қиындықтарды жеңуге септігін тигізеді.

3. *Әрекет* – алға қойылған мақсатқа, айқындалған нәтижеге жетуге бағытталған зияткерлік және дене қуатын, арнайы құралдарды қолданумен байланысты тұлға құрылымына қажетті құрамдасы, процесс [1, 81-82].

Жалпы 1990-жылдардың басында тұлғалық-бағдарлы білім берудің қағидалары қалыптасып, нәтижесінде мынадай түсініктерді біріктірді:

- білімгер тұлғасының еркіндік қабілетінің дамуы қағидасы;
- әлеуметтену және дараландыру процестерінің бірлігі қағидасы;
- білімнің табиғи және мәдени сәйкестілік бірлігі қағидасы;
- өмірді құру және ынтымақтастық қағидасы;
- субъективтілік қағидасы («сананы танитын субъективтілік»);
- қосымшалық қағидасы (бұрынғы қарама-қайшылықтарды олардың синтезі арқылы алу);
- оқу-тәрбие жүйесінің ашықтығы қағидасы [2, 23-24].

Тұлғалық-бағдарлы оқыту бойынша педагогика және психология ғылымдарында көптеген тұжырымдамалық көзқарастар қалыптасқан және тәжірибелік тұрғыдан алынған нәтижелер бар. Ғылыми-зерттеу барысында негізгі пікірлер мен сараптамаларға мән бергенді жөн санап отырмыз. Түсінік ғалымдардың тұлғалық-бағдарлы оқыту, технология, тәсіл, білім беру секілді т.б. түсіндірмелері бойынша қатар талданады.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби қалыптасуы оқытуды сезіну дәрежесі айқындалған, алға қойылған мақсаттарға жетудің тиімді тәсілдері мен құралдарын анықтау қабілеті, қорытынды нәтижені оның мақсатымен салыстыру секілді өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейін танытатын оқу қызметін ұйымдастырумен байланысты.

Берілген процестің тұлғалық-бағдарлы құрамдасы бір-бірімен тығыз байланысты жүйешіктер салыстырмалы түрде біріккен, ашық, динамикалық жүйені ұсынады: *аксиологиялық* – тұлғалық-бағдарлы білім берудің барлық деңгейлерінде тұлғалық маңызды құндылықтар бағдарларын таңдауда студенттерге нақты көмек көрсетуге бағытталған; *когнитивтік* – педагогика, психология, жеке әдістемелер негіздері бойынша ғылыми білімдермен қарулануды қамтамасыз етеді; балалармен жұмыс жасау барысында педагогты шынайы даярлаудың тәжірибелік шеберлігі; *тұлғалық* – рефлексивті қабілеттері, өзін-өзі реттеу, анықтау, тұлғаның өзін-өзі тануы секілді басқа да тәсілдерінің дамуы жүреді; *қызметтік-шығармашылық* – педагогикалық қызметте қажетті жұмыстарды жүзеге асыру үшін шығармашылық қабілеттер, қызмет тәсілдерінің қалыптасуы мен дамуы процесі жүреді. Қаралып отырған жүйедегі барлық көріністер әрбір студенттің қуатты жеке және кәсіби жақтары бойынша тұлғалық-бағдарлы қарауды қамтамасыз етеді.

Мұғалім даярлаудағы тұлғалық тәсілді жүзеге асыру келесі бағыттар бойынша жүргізілген тиімді:

1) педагогикалық процесс қатысушыларының еркіндік көлемін ұлғайту және әрбір студенттің өз оқу бағыттарын еркін таңдау және жүзеге асыру үшін шарттар жасау;

2) оқыту мазмұнын ахуалдық жобалау, оқыту мазмұнына субъекттік-мағыналық өзара қимылдар негізінде алынатын студенттердің тұлғалық тәжірибесін енгізу;

3) оқу процесін ұйымдастыруда диалогтық және имитациялық-ойындық технологияларды пайдалану;
4) алдағы тұлғалық бағдарлы кәсіби қызметке оқу міндеттерін енгізу;
5) ашық оқыту элементтерін пайдалану негізінде даралықты (тұлғалық) қалыптастыру;
6) мазмұнына блоктық-модульдық көзқарас, студенттердің оқыту тәсілдерін таңдауы; игерілген білімдер нәтижелерін сапалы талдау жүйесі, оқу және ғылыми-зерттеу жұмыстары жүйесі, студенттер үшін кеңес берулер мен олардың есептері;

7) болашақ кәсіби қызметін модельдеу (ойындар арқылы);

8) психологиялық ахуал бағдарлары негізінде жетістіктерді ынталандыру, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі өзекті етуді дамытуды қамтамасыз ететін қарама-қайшылықтарды жасайтын және шешетін оқытушылар мен студенттердің өзара қатынастарын реттеу.

Тұлғалық-бағдарлы білім беруді жүзеге асыру шарттарының бірі ретінде саналатын жеке траекторияларды анықтауды қамтамасыз ететін білімгерлердің оқу қызметін ұйымдастыру келесі кезеңдер бойынша өтуі мүмкін:

1) берілген білім беру саласының немесе оның бөліміне сай қызметтерді анықтауда студенттердің даму деңгейі мен тұлғалық сапасы дәрежесін диагностикалауды жүзеге асыру;

2) әрбір студенттің, кейін оқытушының пәнді тануды белгілеу үшін білім беру саласындағы іргелі білім нысандарын бекітуді жүзеге асыру;

3) білімгердің тұлғалық қатынастар жүйесін алдағы білім беру саласы немесе тақырыбын игеруге негіздеу;

4) өзінің және жалпы іргелі білім беру нысандары қатынастарына сәйкес әрбір білімгердің жеке білім алу қызметін құру;

5) қызметті студенттердің жеке білім алу бағдарламалары мен жалпыұжымдық білім алу бағдарламаларын бір мезгілде жүзеге асыру;

6) қызметтің жеке білім беру өнімдерін таныстыру және оны ұжымдық талқылау;

7) рефлексивті-бағалау [3, 139-140].

Е.Н. Шиянов өзінің докторлық диссертациясында болашақ мұғалімдерді даярлаудағы тұлғалық-бағдарлы оқыту тәсілдерін әзірлеу барысында оның тұлғалық гуманистік бағыттылығын қалыптастыруда жоғары оқу орнының оқу-тәрбие жұмыстарына мынадай міндеттерді қоюды ұсынады:

- студенттердің адамзат тұлғасын өзіндік құндылық ретінде жоғары гуманистік бастамалар тасымалдаушысы, оның қайталанбас даралығы мен шығармашылық болмысы бойынша сезінуі;

- тәрбиеленуші тұлғасын үйлесімді дамыту олардың мақсаты және педагогикалық қызметтің негізгі бағыты екендігін мойындауы;

- студенттердің педагогикалық мамандықты мұғалімді жоғары қанағаттануға әкелетін және олардың өмірлік мәні мен бақытын құрайтын қоғамдық борыш екендігін саналы және эмоциялық тұрғыда қабылдауы;

- болашақ мұғалімнің педагогикалық қызметтің шығармашылық табиғатын зор рухани шығындар, үздіксіз өзімен өзі жұмыс жасауды қамтамасыз ететін дидактикалық қатынас екенін түсінуі;

- студенттердің кәсіби-этикалық мәдениетті сапалар кешені ретінде игеруі: ішкі болмыс пен сыртқы мінез-құлықтық мәнерлілік бірлігі, адами қарым-қатынастардағы сұлулық пен ұсқынсыздықты шебер түсіну, эмпатия, кішіпейілділік, ілтипатшылдық, болашаққа үмітпен қарау және т.б. [4, 219-220]. Бұл қағидалар болашақ мұғалімдердің қажетті құзіреттіліктерді иеленуге септігін тигізетіндігіне де баса назар аудару қажет.

Ресейлік ғалым Е.В. Бондаревская тұлғалық-бағдарлы оқыту процесінде «тұлға» түсінігін «мәдениет адамы» деп ауыстырады және оны гуманистік, рухани-адамгершілік ұстанымда сипаттайды:

- мәдениет адамы – мәдениет әлемінде өзін-өзі анықтауға мүмкіндігі бар еркін тұлға;

- мәдениет адамы – бұл адамгершілігі мол тұлға. Адамгершілік – адамдарға деген махаббат, барлық тіршілік иелеріне қайырымдылық, ізгі ниеттілік, жақын және алыс адамдарға көмек қолын созушылық, әрбір адамның құндылығы мен қайталанбайтындығын түсіну, адам өміріне қол сұқпаушылық, бейбіт, келісімге ұмтылу, барлық адамдарға олардың нәсілі, ұлты, діни сенімі, қоғамдағы орны, жеке ерекшеліктеріне қарамастан шыдамдылық пен ізгі ниеттілік таныту секілді қасиеттерді біріктіретін инабаттылықтың шыңы;

- мәдениет адамы – бұл рухани таным мен өзін-өзі тану, рефлексия, сұлулық қажеттіліктеріне сәйкес тәрбиеленген рухани тұлға: «Тұлға білімі – руханияттың негізі» [5, 11]. Демек, мұндай сипаттағы адам шығармашылық қызметке бейім, жан-жақты ойланатын, күмән арқылы сенімді тудыратын, жасампаздыққа ұмтылатын жаңашыл тұлға.

В.В. Сериков тұлғалық-бағдарлы тәсіл түсіндірмелерінің жан-жақтылығына байланысты үш негізгі бағыттарын көрсетеді:

1. Тұлғалық-бағдарлы тәсіл – баланың білім беру бағытын, оқу жоспарын, оқу орнын және т.б. құқықтары мен құндылықтарын сыйлауға бағытталған жалпыгуманистік ерекше құбылыс.

2. Тұлғалық-бағдарлы тәсіл – тұлғаны тәрбиелеуге ұмтылуды негіздейтін мақсат, педагогикалық қызметтің бағдарламасы.

3. Тұлғалық-бағдарлы тәсіл – «тұлғаның қызмет етуі мен дамуы тетіктерін қосатын» айқындалған білім беру жүйесіне негізделетін білімнің арнайы түрі [6, 16-17]. Сондықтан білім беру процесінің басты мақсатына тұлға енеді. Ғалым тұлғалық-бағдарлы тәсіл тұжырымдамасының негізін қалайтын қағидалар жиынтығын ұсынады:

- «ынтымақтастық педагогикасы» деп атауға болатын педагог пен тәрбиеленуші байланысының этикалық-гуманистік қағидасы;

- тұлғаның білім беру процесіндегі еркіндік қағидасы, оның басымдықтарды таңдауы, тұлғалық тәжірибесін қалыптастыруы;

- білім берудегі дарашылдық қағидасы ұжымдық оқытуға балама ретінде;

- индивидтің дамуы мен тұлғалық ерекшеліктерін өзіндік дамытуға бағытталған педагогикалық процесті құру [7, 19-20].

И.С. Якиманская тұлғалық-бағдарлы білім беру мен оқытудың философиясын толықтай сипаттайтын қағидаларды тұжырымдайды:

- әрбір бала өзінің жеке көріністеріне сай бірегей және қайталанбайды;

- оқушы оқыту ықпалында тұлға болмайды, ол бұрыннан тұлға;

- мектеп біліммен, қабілет және дағдылармен қаруландырмау керек, осы құралдар арқылы оқушының даралығын дамытып, өз қабілетін дамыту үшін жағымды шарттар жасауы қажет;

- мектеп әрбір оқушы тұлғасын зерттеп тануы, айқындауы және дамытуы керек [8, 13-14].

Сондықтан болашақ мұғалімдерге тұлғалық-бағдарлы оқыту барысында бұл мәселелерге баса назар аударуымыз қажет.

Оқу-тәрбие процесіндегі тұлғалық-бағдарлы ахуал белгілерінің жиынтығын былайша анықтауымызға болады:

- білімгерлердің жеке ерекшеліктері мен әрекеттерін айқындауды талап ететін шарттардың болуы (мақсатты қою, қимылдарды таңдау, жауапкершілікті қабылдау);

- ахуалдардың пайда болуының табиғилығы мен шынайылығы;

- оқу топтары үшін оның бастамаларының синхронды еместігі;

- оқытушы тарапынан мәжбүр ету және бағалық ықпалының жоқтығы;

- оқу материалдары мазмұнын мәселелік мағыналық міндеттер түрінде ұсыну;

- араласу үшін орта мен шарттар құру;

- өмірлік қақтығыстарды ойындық еліктемелер шарттарында таңдау және сыннан өткізу.

Студенттер әрекетіне талаптар:

- мақсат пен оқытылатын тақырыпқа қызығушылықтың болуы;

- ой-пікірлердің жекелігі, өз көзқарастарын дәлелдер арқылы негіздеу шеберлігі, оқытылатын материалдар ішінде маңыздыларды бөлу икемділігі;

- танымдық әрекеттің белсенділігі, даралыққа ұмтылу;

- танымдық әрекеттегі мақсаттылық, бұрын алынған білім мен шеберлікке сүйену икемділігі;

- ұжымдық жұмыс дағдылары дамуының деңгейі және оның болуы;

- пайда болған қиындықтар мен қарама-қайшылықтарды еңсеруге бағытталған күш салу әрекеттерін жиынтықтау;

- табысты дұрыс бастан өткізу, мадақ немесе сынды қабылдау икемділігі;

- орындалған жұмыстар мен жасалған әрекеттерді өзіндік талдау мен бағалау, жіберілген қателерді жөндеу;

- танымдық әрекет қарқынын оның түрі мен мақсаттық бағыттарының өзгерістеріне байланысты төмендетпеу шеберлігі [9, 91-92].

Л.В. Сгонник заманауи ғылымдағы мұғалімдердің кәсіби-тұлғалық дамуының теориялық көзқарастарының қазіргі кезеңдегі ерекшеліктерін де айқындаған болатын. Ғалымның пайымдауынша, олар мыналар: педагогикалық білімнің идеологияландыру моделінен кенеттен шекарасының ажыратылуы; сөздік, энциклопедия, оқулықтар, дәрістердің авторлық курстары және т.б. арқылы теория мен тәжірибеде инновациялық ізденістер трансляциясы (көрсетелімі) мен

диссеминациясы (таралуы); мұғалімнің кәсіби-тұлғалық дамуы мәселесінің тар шеңберлі мамандықтан жалпыпедагогикалыққа ұласуы; педагогиканың түсініктік және әдістемелік құралдарын байытатын философия, мәдениеттану, психология, әлеуметтану, дінтану және өзге де ғылымдармен интеграциялық процестерінің күшеюі [2; 25].

Әдебиеттер мен тәжірибелік қызметтегі нәтижелер сараптамасы көрсеткендей (Г.П. Волкова, Т.Ф. Гурова, И.С. Ладенко, В.Н. Монахов, И.Е. Нелисова, В.И. Качуровский, Г.К. Селевко, В.В. Сериков және т.б.), оқыту технологиялары келесі негізгі міндеттерді шешуге бағытталған:

- оқу орны қызметінің нақты шарттарына алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибені түрлендіру және дағдыландыру;

- авторлық жобалар мен ғылыми-әдістемелік әзірлемелерді енгізу;

- субъекттердің технологиялық ойлауын дамыту;

- оқу және өзіндік қызметті ұйымдастыру, жоспарлау және жобалау икемділігі мен дағдыларын иелену;

- технологиялық құралдарды игеру есебінде студенттердің сараптамалық, зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыру;

- кәсіби және тұлғалық табыстылық үшін тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі басқару, шығармашылық қызметтерін қамтамасыз ету [10, 69].

Дерек көздерді талдау барысында кейбір мәселелер туындағаны анық. Мәселен, тұлғалық-бағдарлы оқыту ұғымына байланысты түрлі көзқарастар мен пікірлер қалыптасқан. Бұл оқытудың аталмыш түрінің мазмұндық сипатына нұқсан түсіруі әбден мүмкін. Сонымен бірге, отандық жоғары оқу орындарының профессор-оқытушылар құрамы арасынан тұлғалық-бағдарлы оқытуды жүзеге асыратын кәсіби мамандардың қажеттілігі де мәселе болып қала беретіні анық.

Әрине, бір мақала шеңберінде берілген тақырып бойынша барлық көзқарастарды шолу мүмкін емес екендігі анық. Жоғарыда аталған пікірлерге сәйкес біз мынадай анықтама ұсынамыз: *тұлғалық-бағдарлы оқыту дегеніміз тұлғаның өзіндік қалыптасуына қажетті әрекеттерді жүзеге асыру, өзін-өзі дамыту, бейімделу, өзін-өзі ортада ұстай білу, өзін-өзі тәрбиелеу секілді қоғамдық маңыздылығы жоғары тетіктерді студенттерде қалыптастыру жолы*. Тұлғалық-бағдарлы оқытудың құралдарын пайдалану арқылы қоғам мен студенттердің талаптары мен қажеттіліктерін орындай отырып, болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымын дамытуға ықпал жасаймыз. Рухани дүниетанымды дамыту барысында студенттердің пәндік қабілеттері, зияткерлік көрсеткіштері мен креативті көзқарастары қалыптасады.

Тұлғалық-бағдарлы оқыту әдістерін қолдану барысында оның тиімділігі мынадай жағдайларда көрінеді деп ойлаймыз: заманауи педагогикалық білім беру технологияларын тиімді қолдану; студенттердің өзіндік жұмыстарын орындау барысында танымдық еркіндік беру; білім алу процесі барысында студенттердің қол жеткізген жетістіктерін жеке талдауға мүмкіндік беру; студенттердің өзіндік жұмыстармен жұмыс жасау барысындағы ерекшеліктер, талпыныстар, қажеттіліктер мен мүмкіндіктеріне ерекше мән беру; оқытушы пәннің барлық мазмұнының жүйелілігі, мәселелігі, өзектілігін қамтамасыз етуіне жағдай жасау; студенттердің дағдарыстық ахуалдарға дайын болуына ықпал жасау.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Коломейченко Е.А. К вопросу о понятии «личность» в правоведении (теоретический и практический аспекты) // Пробелы в российском законодательстве. – 2008. – №1. – С.81-83.

2 Калининкова Н.Г. Личностно-ориентированные технологии в теории и практике педагогического образования // Интеграция науки и высшего образования. – 2007. – №1. – С.23-31.

3 Шелехова Л.В. К вопросу о профессиональном становлении будущего учителя как субъекта личностно-ориентированного обучения // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2006. – №3. – С.139-140.

4 Шиянов Е.Н. Теоретические основы гуманизации педагогического образования: диссертация доктора педагогических наук. – М., 1991. – 400 с.

5 Личностно-ориентированный образовательный процесс: сущность, содержание, технологии. – Ростов-на-Дону: РГПУ, 1995. – 285 с.

6 Личностно-ориентированное образование: феномен, концепция, технологии. – Волгоград: Перемена, 2000. – 148 с.

7 Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. – М.: Логос, 1999. – 272 с.

8 Построение модели личностно-ориентированного обучения / Под научной редакцией И.С. Якиманской. – М.: КСП+, 2001. – 128 с.

9 Косарев В.Н., Рыков М.Ю. К вопросу о личностно-ориентированном подходе в обучении и образовании // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 6: Университетское образование. – 2007. – Вып. 10. – С.89-94.

10 Высоцкий Л.А. Личностно-ориентированные технологии в условиях проектирования инновационной модели профессионального обучения // Человек и образование. – 2012. – №1(30). – С.69-72.

Б.Ж. Паридинова¹

¹PhD докторант, Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В ХОДЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Резюме

В начале 90-х годов прошлого века в нашей стране сложились предпосылки для обновления теории и практики педагогического образования. Использовались новые технологии при подготовке будущих учителей. В статье рассматриваются актуальные проблемы личностно-ориентированного обучения в ходе подготовки будущих учителей. Дано краткое описание понятия «личность». Особое внимание обращено структуре личности, включающую сознание и самосознание, воля и способность к деятельности. На основе анализа психолого-педагогической литературы российских ученых по исследуемой проблеме представлены основные понятия, позволяющие раскрыть сущность личностно-ориентированного обучения. Раскрываются основные принципы, цели и задачи личностно-ориентированного обучения. Из рассмотренных актуальных проблем были выявлены системы данного обучения, задачи формирования гуманистической направленности личности будущего учителя и представлен сравнительный анализ популярных концепций реализации личностно-ориентированного обучения. Дано авторское понимание данной темы и эффективное пользование личностно-ориентированного обучения.

Ключевые слова: личность, высшее учебное заведение, будущий учитель, студент, учебно-воспитательный процесс

B.Zh. Paridinova¹

¹PhD doctoral student, Korkyt Ata Kyzylorda State University, Kyzylorda, Kazakhstan

ACTUAL PROBLEMS OF PERSONALITY-ORIENTED LEARNING DURING THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS

Summary

In the early 90s of the last century in our country there was a set of prerequisites for updating the theory and practice of pedagogical education. Were used new technologies in the preparation future teachers. The article examines the actual problems of personality-oriented learning during the preparation of future teachers. A brief description of the concept of «person». Particular attention is paid to the structure of the person, including consciousness and self-awareness, will and ability to activity. Based on the analysis of the psychological and pedagogical literature of Russian scientists on the problem studied, basic concepts are presented that allow us to reveal the essence of personality-oriented learning. The revealed main principles, purposes and tasks of personality-oriented learning. From the considered actual problems, were identified the systems of this learning, the tasks shaping the humanistic orientation of the future teacher's personality and for the realization a comparative analysis of popular concepts of personality-oriented learning. The given author's understanding of this topic and the effective use of personality-oriented learning.

Keywords: person, higher education institution, future teacher, student, teaching and educational process

МРНТИ 14.35.01

Г.Р. Бахтиярова¹, В.В. Абрамов²

¹кандидат педагогических наук (Ph.D.), доцент, АРГУ имени К.Жубанова, г. Актобе, Казахстан

²магистр педагогики, старший преподаватель, АРГУ имени К.Жубанова

СОЦИАЛЬНАЯ СУЩНОСТЬ И ПРИРОДА ИМИДЖА УЧИТЕЛЯ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы, связанные с социально-антропологическими особенностями имиджа учителя. Раскрываются функции и принципы построения имиджа учителя. Данная статья определяет

направления и содержание сущности и природы имиджа учителя. Имидж педагога имеет определенный набор составляющих характеристики и компонентов, формирующих его профессиональный имидж. Наиболее значимыми являются профессиональная компетентность педагога и эрудиция, педагогическая рефлексия, педагогическое целеполагание, педагогическое мышление и импровизация, педагогическое общение. В процессе исследований нельзя забывать о том, что формирование *имиджа учителя* – это не только естественный трудоемкий процесс, но и итог профессиональной деятельности педагогов и психологов-практиков.

Ключевые слова: имиджелогия, имидж, имиджмейкинг, принципы имиджелогии, профессиональная компетентность, эрудиция, Я-концепция, рефлексия, целеполагание, мышление, педагогическое общение

Глобальные перемены, обусловленные резким скачком общества от постиндустриального к информационному, стали актуальными явлениями модернизации современной жизни. Человеческие отношения и соответственно условия, в которых живет современный индивид, кардинальным образом отличаются от тех, что были раньше. Жизнь каждого человека подчинена законам общества. Индивид напрямую заинтересован в том, чтобы социум, в котором он живет и развивается, в полной мере оценил его личностный, профессиональный, коллективный и творческий потенциал. Поэтому субъект пытается устанавливать и регулировать взаимовыгодные отношения со всеми единицами общества. Однако, одних контактов не достаточно, необходимо нечто большее и действенное, то, что кардинально отграничило бы одного человека от другого, заполнило бы вакуум дефицита информации, сохранило бы драгоценное время, заменило бы построение многогранного и углубленного портрета индивида. Любой из этих феноменов целесообразно сменить имидж – знаковым заменителем, отражающим его основные черты. Это могут быть и черты, которые хотят из нас спроецировать. Опора на собственный имидж нужна сегодня в каждой профессии. Мы идем именно к этому врачу, поскольку за ним есть слава целителя. Мы избираем именно этого политика, ожидая увидеть в нем избавителя от наших бед [1, 3].

Совершенно очевидно, что понятие «имидж» – эффективное информационное средство в руках того, кто им может владеть и управлять. Создание имиджа – процесс длительный и трудоемкий, требующий определенных материальных, физических и моральных усилий. Это прерогатива не только человека, но и других реалий окружающей действительности. Однако именно субъект через создание собственного имиджа делается более величественным и самостоятельным. Анализ научной литературы обозначил более сорока значений слова «*имидж*», причем учитывались не только развернутые определения, но и одиночные словарные обозначения изучаемого вопроса, во внимание не брались специфичность изданий и семантическое разнообразие рассматриваемого понятия и т.п. Авторы анализа пришли к выводу, что из всего многообразия дефиниций (к примеру, наиболее часто упоминавшиеся: образ, представление, изображение, репутация, отражение, впечатление, престиж, облик, мнение, авторитет) необходимо будет выделить такую единицу, которая бы отвечала наибольшим запросам современного общества. Такой единицей явился «образ». На основе последнего и было сформулировано следующее определение: *имидж* – это целенаправленно создаваемый символическими средствами образ произвольного субъекта, формируемый в процессе субъектно-субъективного взаимодействия, призванный оказать на кого-либо психологическое и эмоциональное влияние с целью собственной популяризации. Наряду с характеризуемым феноменом в научной литературе появилась группа терминов, близких анализируемому понятию. Иллюстрируя данный факт, выделим: имиджелогия, имиджмейкинг, имиджирование, имиджмейкер, имиджформирующая информация. *Имиджелогия* – это комплексная наука практического характера, использующая отдельные результаты ряда наук, целью, которой является тщательное изучение закономерностей формирования у окружающих образа человека в единстве внутренних и внешних проявлений для профессиональной деятельности по построению и усовершенствованию имиджа. Термин «имиджелогия» применяется в разных областях человеческой деятельности. Особый интерес для любого исследователя представляет педагогическая имиджелогия. Являясь равноценным объектом общей имиджелогии, она базируется на двух имиджах: имидже личности и педагогическом. По мнению В.К. Куницыной, «имидж личности» представляет собой «направленное формирование впечатления о себе, специальным образом организованное и структурированное в контексте «Я», имеющее отсылку к более общей, престижной категории людей» [2, 337].

Другая составляющая исследуемой проблемы: педагогический имидж – носит неоднородный характер и представляет собой: сумму экспрессивно окрашенных стереотипов восприятия образов различных педагогов (воспитателя, учителя, преподавателя и др.). Соотношение этих конструкций (педагогический имидж и имидж учителя), рационально признать как общее к частному. С точки

зрения исследователей, «**имидж учителя** – это эмоционально окрашенный стереотип восприятия образа учителя в сознании воспитанников, коллег, социального окружения, в массовом сознании. При формировании имиджа учителя реальные качества тесно переплетаются с теми, которые приписываются ему окружающими» [3, 46].

Таким образом, **имидж учителя** – это целенаправленно создаваемый и эмоционально окрашенный определенный символическими средствами образ учителя, формируемый в процессе взаимоотношений воспитателя и воспитанников, призванный закрепиться в сознании учеников, коллег, социального окружения, в массовом сознании. Проще говоря, имидж учителя – это знаковый заменитель, отражающий ведущие характеристики любого воспитателя. Само понятие «имидж» находится на стыке двух сфер: науки и искусства. Подобное расположение явления говорит о его научно-искусственной природе. Проследить возникновение и функционирование природы, а также самого понятия «имидж» поможет краткий экскурс в историю. Слово «имидж», в своей первооснове, происходит от латинского *imago*, переводимое как «картинка». Здесь следует остановиться на следующем: «знаковый заменитель» (дефиниция) и «целенаправленно формируемый образ» (понятие) в истории появились практически одновременно, однако стали полноправными коррелянтами относительно недавно. Выявим функции имиджа учителя:

- функция коммуникативно-информационной идентификации. В процессе педагогического взаимодействия между учителем и учеником происходит обмен различного рода информацией;
- когнитивная функция имиджа учителя, помогает воспитателю и воспитуемому осознать предложенные значения с помощью представления, мышления, интеллекта, воображения, фантазии;
- функция мышления, интеллекта, воображения, фантазии;
- определяющая функция, необходима для классификации того или иного учительского имиджа, который можно возвести в стереотип;
- прикомандировывающая функция имиджа учителя практически обозначает поведение учащегося-реципиента;
- иллюзорно-координационная. В процессах педагогического общения эта функция предполагает единение и согласование участников образовательного пространства;
- творческая функция имиджа учителя (креативность) сосредоточена на усовершенствовании учеников в результате общения, которое обусловлено специфическими механизмами психической деятельности.

Помимо ведущих функций имиджа учителя существуют вспомогательные функции, образованные на базе выделенных.

Определив функции учительского имиджа, отметим еще одну типологию – функциональную, база которой как раз включает намеченные функции. Функциональная типология выделяет: зеркальный имидж, текущий имидж, желаемый имидж, корпоративный имидж, множественный имидж.

Помимо миссии, легенды и целей субъекта, образующих фундамент учительского имиджа, существуют так называемые эстетические категории, состоящие также в ядре имиджа педагога и играющие не менее важную роль. К эстетическим категориям можно отнести:

- габитарно-аксессуарные элементы (габитус педагога: одежда, прическа, волосы, часы, носовой платок, макияж, очки, сигареты; аксессуары: ремень, зонт, ювелирные изделия, бумажник, сумка, канцелярские принадлежности);
- кинестетические компоненты: экстралингвистический (паузы, кашель, вздох, смех, плач), просодический (тембр, темп, высота, громкость голоса);
- кинесический компонент (мимика, жесты, позы, взгляд, походка, пластика);
- физиологический компонент (личностные антропометрические свойства); проксемический (пространственные зоны); такесический (рукопожатия, поцелуи поглаживания); ольфакторный (различного рода запахи: тела, косметики, парфюма и т.д.);
- общеповеденческие особенности: деятельностная (быстрота реакций, стиль поведения, умение создавать имидж, выбирать и носить одежду и т.п.); когнитивная (интеллект, образованность, эрудиция и пр.); коммуникативная (фотогеничность, юмор, улыбка и др.); эмоциональная (чувства, аффекты, страсть и т.д.); профессиональная (компетентность, профессионализм, квалификация, опыт и др.); нравственная (доброта, гуманность, эмпатия и т.д.); эстетическая (творческий потенциал, любовь к прекрасному и т.п.); этическая (моральный облик, тактичность, этикет, общая культура и др.);
- интравертированно-философские элементы (система ценностей и отношений, кредо, жизненные установки и т.п.);

- социально-психологические компоненты (манера речи, активный словарь, психогигиена, мода, происхождение, богатство, социальные роли и позиции и т.п.);
- атрибутивно-средовые особенности (обстановка кабинета учителя, состояние рабочего кабинета, наличие машины и др.).

Отмеченные компоненты учительского имиджа могут быть несколько иными, и многое будет зависеть от специфики построения изучаемой структуры. Само построение имиджа педагога практически всегда носит целенаправленный характер и называется имиджмейкингом. По мысли Е.Б. Перельгиной, имиджмейкинг – это «профессиональная деятельность по созданию имиджа, обладающего заданными свойствами, а также преобразованию существующего имиджа с целью достижения поставленных целей» [4, 15].

Появление имиджмейкинга предопределило рождение еще одного понятия, такого как «имиджмейкер», это специалист, профессионально занимающийся формированием, преобразованием и продвижением определенного имиджа установленной аудитории. Каждый имиджмейкер, вне зависимости от профессиональной ориентации, должен иметь сумму принципов построения имиджа учителя. Принципы обеспечивают инвариантность процесса создания имиджа педагога, как элемента профессиональной деятельности учителя. Проанализировав труды по различным научным отраслям ряда исследователей (Л.С. Выготский, А.Ю. Панасюк, В.А. Петровский, К.К. Платонов, Г.Г. Почепцов, В.Д. Шадриков, В.М. Шепель и др.), нами выделены основополагающие принципы построения имиджа учителя.

Принцип культуросообразности заключается в том, что при построении любого педагогического имиджа необходимо учитывать, прежде всего, обстоятельства места и времени, в котором находится или предстоит находиться современному учителю. Компоненты педагогической деятельности должны образовывать фундамент процесса формирования учительского имиджа и преобразовывать у воспитателя деятельностьную, этическую культуру, культуру мышления и общения.

Принцип осознанного позитивизма заключается в следующем: у заданной аудитории, воспринимающей педагогический имидж, складывается мнение об учителе на базе прямой имиджформирующей информации. Обозначенная информация, принимаясь или отталкиваясь окружающими людьми, сохраняется в подсознании в виде тех или иных чувств. Педагогу нужно оказывать влияние не только на подсознание, но и на сознание учащихся, чтобы у последних появилось ощущение удовольствия, обусловленное мнением субъекта.

Принцип подсознательного воздействия проявляется в положении: формируя имидж учителя, следует в основном влиять на подсознание школьников, чем на их сознание. Как видим, данный принцип антагонистичен предыдущему. Отношение, возникающее у воспитуемого под влиянием подсознательных сведений, как бы его личное, потому что не определены истоки появившегося чувства. Практика показывает, люди доверяют подсознательной информации больше, чем сознательной.

Принцип персонализации («отражательной субъектности» – В.А. Петровский) определяется тем, что не только педагогическое влияние имиджмейкера способно воздействовать на педагога, но и сам имиджмейкер может оставить в памяти индивида незабываемый след. Специфическое личностное воздействие имиджмейкера на учителя происходит в результате контакта между ними, посредством передачи педагогу не апробированных на практике стандартов поведения.

Принцип компенсации в процессе создания имиджа учителя анализируется в трех плоскостях:

- а) индивидуальной психической функции (Л.С. Выготский и др.);
- б) замены психических и физических изъянов чертами личности (К.К. Платонов и др.);
- в) замещение на уровне реальной профессиональной деятельности (В.Д. Шадриков и др.).

Принцип единства личности как социальной индивидуальности и деятельности. Степень развития личности будущего педагога обуславливает успешность построения и продвижения его учительского имиджа в педагогической деятельности [5, 53].

Рассмотренные принципы в построении педагогического имиджа не исчерпывают себя, существуют и другие, которым следует придерживаться в отдельно взятой ситуации. Выделение ведущих принципов в изучаемой проблеме, позволяет нам говорить о специфических формах разделения целостного имиджа учителя.

Имиджирование – как форма самопрезентации, может входить в структуру педагогической имиджелогии. Педагогическая имиджелогия, позволяет нам по-другому взглянуть на преподавание учителя в средних учебных заведениях разного профиля. Любой феномен, в том числе и изучаемое явление, должен иметь измерительную шкалу, то есть инструментарий, чей диапазон весьма

разнообразен. Одним из магистральных инструментов измерения имиджа учителя является позиционирование. *Позиционирование* – это способ представления объекта, когда последний помещают в благоприятную информационную сферу. Позиционирование учительского имиджа состоит из трех последовательных операций: трансформации, утрировки и перевода. Перенос внимания на иной объект или манипулирование имеет два уровня влияния на школьников.

Таким образом, упомянутый инструментарий измерения учительского имиджа и ряд психологических методик, заключенные внутри структур инструментария, требуют дополнительной обработки, так как зачастую зависят от контекста ситуации.

Имидж педагога имеет определенный набор составляющих характеристик или компонентов, формирующих его профессиональный имидж. Наиболее значимыми являются профессиональная компетентность педагога и эрудиция, педагогическая рефлексия, педагогическое целеполагание, педагогическое мышление и импровизация, педагогическое общение [6, 244].

Профессиональная компетентность учителя – главный инструмент личности учителя и его имиджа. Профессионально компетентным является такой труд учителя, в котором на достаточно высоком уровне осуществляется педагогическая деятельность, педагогическое общение, реализуется личность учителя, и при этом достигаются хорошие результаты в обученности и воспитанности школьников. При этом компетентность учителя определяется также соотношением в его реальном труде того, каковы его профессиональные знания и умения, с одной стороны, и профессиональные позиции, психолого-педагогические качества – с другой.

Педагогическая деятельность – это профессиональная активность учителя, в которой он с помощью различных компонентов целостного педагогического процесса решает задачи обучения и воспитания.

Педагогическая деятельность включает в себя следующие компоненты:

1. Постановка учителем педагогически целесообразных целей и задач.
2. Выбор и применение учителем воздействия на учащихся.

3. Контроль и оценка учителем своих собственных педагогических воздействий с целью педагогического самоанализа.

Педагогическая задача – это система последовательных действий учителя, куда входят и сам предмет задачи, находящийся в исходном состоянии, и модель требуемого состояния предмета задачи. Учителю необходимо четко представить себе состояние психического развития школьников к началу обучения и те реальные изменения, которые желательно вызвать в психике учащихся к концу некоторого этапа обучения. Особо заметим, что постановка педагогической задачи всегда должна учитывать не только саму сущность педагогического процесса – организацию деятельности школьников, но и его воспитательные механизмы – организацию взаимодействия учителя с учащимися и учащихся между собой.

Профессиональная компетентность учителя состоит в том, чтобы учитель не упустил общих педагогических задач и смог умело конкретизировать их в зависимости от конкретных условий. Кроме того, учитель имеет дело с педагогическими задачами, направленными на разные стороны психического развития школьника – обучающие, развивающие, воспитывающие. Профессионализм учителя состоит в том, чтобы не упускать все эти задачи и решать их одновременно и на протяжении всего периода обучения.

Важнейшей характеристикой успешной профессиональной деятельности является наличие у самого учителя таких психологических качеств, как педагогическая эрудиция и педагогическое целеполагание.

Педагогическая эрудиция – это своеобразный запас необходимых знаний, который учитель применяет в своей профессиональной деятельности для решения педагогических задач.

Педагогическая рефлексия – обращенность сознания учителя на самого себя, учет представлений учащихся о его деятельности и представлений ученика о том, как учитель понимает деятельность ученика. Иными словами, педагогическая рефлексия – это способность учителя мысленно представить себе сложившуюся у ученика картину ситуации и на этой основе уточнить представление о себе.

Педагогическое целеполагание – это потребность учителя в планировании своего труда, готовность к изменению учебно-воспитательных задач в зависимости от сложившейся педагогической ситуации. Педагогическое целеполагание показывает способность учителя к выработке задач, вытекающих из единства целей общества и своих собственных, для их обсуждения и принятия решения школьниками.

В ходе решения и анализа педагогических целей и задач учителю необходимо использование педагогического мышления и интуиции как процессов выявления им скрытых внутренних свойств педагогической деятельности в ходе организации педагогического процесса.

Педагогическая интуиция обычно характеризуется быстрым принятием учителем педагогического решения с учетом предвидения дальнейшего развития ситуации без полного ее анализа. Интуитивный способ педагогического мышления необходим учителю, так как многообразие и неповторимость педагогических ситуаций, ограниченность во времени для поиска и принятия решения делают точный расчет невозможным и интуитивное предвосхищение действий, педагогическое чутье оказывается точнее логических выкладок, – все это заменяет учителю логические рассуждения и позволяет быстро принять правильное решение.

Главнейшей чертой проявления педагогического мышления является педагогическая импровизация, под которой понимается нахождение неожиданного педагогического решения и его мгновенное воплощение, совпадение процессов создания и применения при их минимальном разрыве.

Как отмечается в психолого-педагогической литературе, процесс педагогической импровизации состоит из четырех этапов. *Первый этап* условно можно назвать педагогическим озарением, когда в ходе учебно-воспитательного процесса учитель в ответ на вопрос или поступок ученика получает толчок, внутренний импульс, то происходит вспышка, озаряющая новую и необычную мысль или идею. *Второй этап* – мгновенное осмысление педагогической идеи и моментальный выбор пути ее реализации, т.е. принимается решение быть или не быть импровизации. Рождение идеи возникает интуитивно, а путь ее воплощения выбирается интуитивно-логически. *Третий этап* – публичное воплощение или сама реализация педагогической идеи. На этом этапе осуществляется уже зримый процесс импровизации, ее видимая часть – прямо на глазах школьников рождается субъективно или даже объективно новое. *Четвертый этап* – это осмысление или мгновенный анализ процесса воплощения педагогической идеи, моментальное решение о продолжении импровизации, если по ее ходу рождается новая идея. Или завершение ее плавным переходом к запланированному ранее.

Роль правильно организованного педагогического общения особенно велика. Так как атмосферу обращенности к развитию личности школьника создает именно учитель. Под педагогическим общением обычно понимают профессиональное общение учителя и ученика в педагогическом процессе и имеющее определенные педагогические функции и направленное на создание благоприятного психологического климата, а также на другого рода психологическую оптимизацию учебной деятельности и отношений между педагогом и учащимся (А.А. Леонтьев).

Одним из критериев эффективного педагогического общения является создание благоприятного психологического климата и формирование определенных межличностных отношений в классе. Межличностные отношения в классе должны целенаправленно формироваться учителем.

Эффективное педагогическое общение всегда направлено на формирование позитивной Я-концепции личности, на развитие у учащегося уверенности в себе, в своих силах, в своем потенциале. В общении всегда происходит своеобразное взаимодействие интеллектов людей, их эмоциональных сфер и их воли, а это означает, что в общении фактически постоянно разворачивается взаимодействие характеров, и, более того, взаимодействие личностей. Основными функциями педагогического общения можно считать интерактивную и аффективную. Интерактивная функция педагогического общения и состоит в обмене образами, идеями и действиями. Аффективная функция общения заключается в эмоциональной стимуляции, разрядке, облегчении, психологическом комфорте и контроле аффекта, его нейтрализации, коррекции или создании социально значимого аффективного отношения.

В целом, педагогическое общение по своим задачам должно быть эмоционально комфортным и личностно развивающим. При этом важно создать обстановку психологической безопасности для другого человека, помочь другому разобраться в своих проблемах и самостоятельно найти выход из них, принять другого человека с его проблемами и непохожестью на других, создать условия для раскрытия индивидуальности каждого человека и т.д. Искусство учителя проявляется в том, как он находит контакты и нужный тон общения с учащимися в тех или иных ситуациях школьной жизни; каким способом организует самостоятельную работу учащихся, включая их в решение учебно-познавательных задач; как он создает креативную атмосферу на уроке; как он использует свое воображение, интуицию, неосознаваемые компоненты умственной активности. Это означает, что творчество – это не какая-то отдельная сторона педагогического труда, а это процесс, в котором учитель реализует и утверждает свои потенциальные силы и способности и в котором он сам развивается и реализуется [7, 347].

В процессе исследований нельзя забывать о том, что формирование имиджа учителя – это не только естественный трудоемкий процесс, но и итог профессиональной деятельности педагогов и психологов-практиков. Для развития имиджа педагога и педагогической имиджологии необходимо объединить усилия множества специалистов и отразить это слияние в специальных педагогических учебных изданиях.

Список использованной литературы:

- 1 Калюжный А.А. Основы имиджеологии. Программа специального курса для учащихся 9-10-х классов школ гуманитарно-лингвистического типа. – Актөбе: Изд-во АГУ-та им. К.Жубанова, 2002. – 6 с.
- 2 Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погорьша В.М. Межличностное общение. Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.
- 3 Коджаспирова Г.М., Коджаспирова А.Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: ИЦ «Академия», 2000. – 176 с.
- 4 Перельгина Е.Б. Психология имиджа: Учебное пособие. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 223 с.
- 5 Панасюк А.Ю. Вам нужен имиджмейкер? Или о том, как создавать свой имидж. – М.: Дело, 2000. – 240 с.
- 6 Почепцов Г.Г. Имиджелогия. – Киев: Рефл-бук, 2000. – 768 с.
- 7 Шепель В.М. Имиджелогия. Как нравиться людям. – М.: Народное образование, 2002. – 575с.

Г.Р. Бахтиярова¹, В.В. Абрамов²

¹педагогика ғылымдарының кандидаты (Ph.D.), доцент, Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ, Ақтөбе, Қазақстан

²аға оқытушы, педагогика магистрі, Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ, Ақтөбе, Қазақстан

МҰҒАЛІМ ИМИДЖІНІҢ ТАБИҒАТЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК МӘНІ

Түйіндеме

Мақалада мұғалім имиджінің әлеуметтік-антропологиялық ерекшеліктерімен байланысты мәселелер қарастырылады. Мұғалім имиджінің құрылымдық принциптері мен атқаратын функциялары жан-жақты ашып көрсетіледі. Мақала мазмұны мұғалім имиджінің табиғаты мен мазмұндық мәнін және бағыттарын айқындап беруді көздейді. Мұғалім имиджі оның кәсіби имиджін қалыптастырушы белгілі бір құраушы сипаттармен немесе компоненттерге ие. Осы орайда мұғалімнің кәсіби имиджі және эрудициясы, педагогикалық рефлексиясы, педагогикалық мақсат қоюшылығы, педагогикалық ойлауы және импровизациясы, педагогикалық қарым-қатынасы ең маңызды, жетекші мәнге ие болып табылады. Зерттеулер барысында мұғалім имиджінің қалыптасуы – бұл табиғи күрделі мәнге ие үдеріс қана емес, әрі бүгінгі педагогтар мен практик-психологтардың кәсіби іс-әрекеттерінің нәтижесі екендігін ескерген жөн.

Түйін сөздер: имиджелогия, имидж, имиджмейкинг, имиджелогия принциптері, кәсіби құзыреттілік, эрудиция, Мен-концепциясы, рефлексия, мақсат қоюшылық, ойлау, педагогикалық қарым-қатынас

G.R. Bakhtiyarova¹, V.V. Abramov²

¹candidate of pedagogical sciences (Ph.D.), associate professor, at K.Zhubanov ARGU, Aktobe, Kazakhstan

²senior teacher, magister of pedagogy department of pedagogy and psychology, at K.Zhubanov ARGU, Aktobe, Kazakhstan

THE SOCIAL ESSENCE AND NATURE OF THE TEACHER'S IMAGE

Summary

The article deals with the problems associated with the socio-anthropological features of the teacher's image. The functions and principles of building a teacher's image are revealed. This article defines the direction and content of the essence and nature of the teacher's image. The image of a teacher has a set of composite characteristics or components that form his professional image. The most important is the professional competence of the teacher and erudition, pedagogical reflection, teaching goal setting, teaching thinking and improvisation, pedagogical communication. In the process of research, one should not forget that the formation of a teacher's image is not only a natural labor-intensive process, but also the result of professional activity of teachers and psychologists-practitioners.

Keywords: image, image, image-making, principles of image, professional competence, erudition, self-concept, reflection, goal-setting, thinking, pedagogical communication

С.Н. Исабаева¹, Н.М. Абишева², Б.Ә. Талпакова³

¹п.ғ.к., қауымд. профессор м.а, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²п.ғ.к., доцент, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті,
Алматы қ., Қазақстан

³п.ғ.магистрі, оқытушы, Алматы технологиялық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

БІЛІМ ЖҮЙЕСІНЕ КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫ ЕНГІЗУДІҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада білім беру жүйесіне критериалды бағалауды енгізудің артықшылықтары қарастырылады. Сыртқы және ішкі эксперттер бағалау жүйесінің ескіргендігі туралы айта келе, критериалды тәсіл негізіндегі кардиналды өзгерістерді енгізуді ұсынады. Бұл еліміздегі білімнің сапасын арттыруға көмегін тигізеді. Критериалды бағалау – алдын-ала белгілі критерийлерге, мақсатқа және білім мазмұнына, білімгерлердің оқу-танымдық құзыреттілігін қалыптастыру мен сәйкесінше оқу жетістігін салыстыруға негізделген процесс. Критерий – кез келген тапсырмаға қойылған талаптарға сәйкесінше қабылданған шешім негізіндегі ереже. Осылайша, білім жүйесіне критериалды бағалауды енгізудің мақсаты оқыту тәжірибесінде білімгерлердің ілгерілеуі мен дамуына оң әсер етуімен, сапалы құрастырылған бағалау құралдары мұғалімге білімгердің оқу бағдарламасын меңгеру деңгейі туралы объективті ақпарат алуына, оларда туындаған қиындықтарды анықтап, дер кезінде оқу үдерісіне өзгерістер енгізуіне мүмкіндік беретіндігімен анықталады.

Түйін сөздер: критериалды бағалау, оқу процесі, жетілдіру, құзыреттілік, критерий, Блум таксономикасы

Елбасымыз Н.Назарбаев өзінің Жолдауларында білім саласына айрықша міндеттерді ұсына келе, «Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет» деп, білім жүйесі адами капитал сапасын жақсартуға бағытталуы тиістігін баса айтқан [1]. Мұндай талаптарға білім беру процесіне критериалды бағалау жүйесін енгізу арқылы жүзеге асыру қажет. Осыған орай елімізде қазіргі жаңартылған оқу бағдарламасына сәйкес критериалды бағалау жүйесі білім беру үдерісіне біртіндеп енгізілуде.

Жалпы бағалау – педагогикалық теория мен практикадағы маңызды мәселелердің бірі. Бүгінгі күнгі бағалау жүйесі білім берудің білімдік парадигмасы аясында қалыптасты, сондықтан білімді игеру нәтижесін бейнелеп, оны меңгеру процесіне маңызды мән берілмей келеді.

Бағалау процесі білім беру процесінің тұрақты құраушысы болып табылады және әрқашан дамыта отыруды қажет етеді. Білім берудегі бағалау процесінің қарама-қайшы тұстарын Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский қарастырған болатын. Олар бағалау жүйесінің кемшіліктерін сипаттай келе, баға оқушылардың ақыл-ой әрекетін баспау керектігін баса айтқан. Соңғы жиырма жылдықта оқушылардың оқу жетістігін бағалаумен байланысты мәселелер бірнеше рет қайта қарауды қажет етті (Ш.А. Амонашвили, В.Л. Беспалько, В.В. Давыдов, А.И. Липкина, А.Н. Майоров, В.М. Полонский, Е.И. Перовский, А.А. Реан, Н.М. Скаткин, Д.В. Чернилевский, Д.Б. Эльконин, Ш.Таубаева және т.б.) [2].

Қазіргі таңда елімізді өркениетті әлемге танытатын, дамыған елдер қатарында терезесін тең ету мақсатын көздеген қоғам талабына сай және оқушылардың тұлғалық қажеттіліктерін қанағаттандыратын білімді бағалау жүйесі қажет болды (Ш.А. Амонашвили, Б.Г. Ананьев, А.Б. Воронцов, И.В. Гладкая, А.А. Реан, Д.Б. Эльконин, И.С. Якиманская және т.б.) [3].

Бағалау теориясының дамуына айтулы үлес қосқан зерттеушілер, бағаны оқу әрекетінің нәтижесі ретінде анықтай отырып, бағалаудың жүйелік сипатын баса айтқан және алдын-ала берілген эталон, критерий бойынша бағалауды ұсынған. Бірқатар зерттеушілер (А.А. Бодалев, Л.И. Божович, Г.И. Мальковская, Н.Г. Морозова, Н.А. Русина, Н.В. Селезнев және т.б.) бағалау мәселесін әлеуметтік тұрғыдан қарастырды [4]. Ғалымдардың пікірінше, оқушылардың оқу-танымдық мотивациясын қалыптастыру және оқу жетістіктерін ынталандыру мақсатында бағалау процесін сауатты ұйымдастыру ретіндегі мәселелер маңызды деп таныды. Атап айтқанда, В.Золотова, А.Н. Майоров,

В.М. Полонский, Д.В. Чернилевский, А.С. Шилибекова, Д.Б. Зиеденова, Б.Т. Есингельдинов және т.б. оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруға арналған бағалау критерийлерін оқу материалын меңгеру деңгейінің көрсеткіші, эталоны ретінде қолдануды ұсынады.

«Критериалды бағалау» терминін алғаш рет Роберт Юджин Глейзер (1963) қолданған және бұл термин оқушылардың оқу жетістіктерінің қол жеткізген және потенциалды деңгейлері арасындағы сәйкестікті анықтауға мүмкіндік беретін үдерісті сипаттайды.

Критерий – кез келген тапсырмаға қойылған талаптарға сәйкесінше қабылданған шешім негізіндегі ереже.

Критериалды бағалау – алдын-ала белгілі критерийлерге, мақсатқа және білім мазмұнына, білімгерлердің оқу-танымдық құзыреттілігін қалыптастыру мен сәйкесінше оқу жетістігін салыстыруға негізделген процесс [5].

Критериалды бағалау тапсырмаларын құрастыруда Блум таксономиясын негізге алу және қолдану ұсынылады. Яғни, мұндағы қамтылған ойлау дағдыларының (білу және түсіну, қолдану, жоғары деңгей дағдылары) негізінде бағалауға қатысты құрастырылған критерийлер мен тапсырмалар тек білім деңгейін анықтауға мүмкіндік беріп қана қоймай, білімін, жоғары деңгей дағдыларын қолдана алу қабілетін де (оқушы қалай сөйлейді, қалай талқылайды, басты мәселені анықтап, қорытынды жасай ала ма, басқаларды тыңдап, өз бетінше шешім қабылдай ала ма, алған білімін күнделікті өмірде қолдана ала ма?) анықтауға мүмкіндік береді (1-кесте).

Кесте-1. Б.Блум таксономиясы бойынша бағалау критерийлерін бөлу

Ойлау дағдыларының топтары	Бағалау критерийлері
Білу және түсіну	Нақты деректерді, ақпараттар мен сипаттамаларды, есте сақтау немесе елестету, меңгерген материалды дұрыс жеткізу, болжау немесе ақпаратты жеткізу арқылы түсіну және түсіндірудегі баға қабілеттілігі
Қолдану	Бір мәселені нақты жаңа жағдайда шешу үшін меңгерген материалды қолданудағы баға қабілеттілігі Білімді қолданудың таныстыру әдісі тәжірибелік жұмыстар, эксперименттер, жоба жұмыстары, мәселені шешу және жаңа және/немесе түрлі нәтижелер жасау болып табылады
Жоғары деңгей дағдылары (талдау, жинақтау, бағалау)	- ақпараттық материалдарды жеке бөліктерге бөлу, дәлелді анықтау жолымен түрлі пікірлер алу үшін ақпараттарды немесе себебін, тұжырымын меңгеру, жалпы ережелер үшін дәлелдер табу; - жаңа мән мәтін тең бөліктерді (идея, элементтер) біріктіру, қиыстыру, мысалы хабарлама (сөз сөйлеу, баяндама оқу), әрекет жоспары, қажет мәліметті реттейтін кесте; - осы немесе басқа материалдың маңызын бағалау (бекітілген көркем шығарма, зерттеу мәліметтері).

Критериалды бағалау жүйесінде ең маңызды нәрсе – оқу процесінің өзі, сол арқылы білімгер өзін-өзі бағалауды үйреніп, өз білімінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай қалай даму керектігін түсінеді, яғни бұл жүйеде білімгердің қалай жұмыс жасағаны, қалай ойланғаны бағаланады. Бағалауды өткізу үшін, білімгерлердің нені білетіндігін және не істей алатындығын анықтау қажет. Критериалды бағалау жүйесінің әдістемесі жаңа стандарттарды, механизмдерді, бағалау құралдарын құрастыру жолдарын бағалаудың халықаралық тәжірибесімен салыстыра қарастыруға мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау білімгердің мүмкіндігін анықтауға, қиындықтарының алдын алуға және жақсы нәтижеге жетуіне көмектесуге мүмкіндік береді. Қалыптастырушы бағалау кезінде мұғалім білімгерге балл, баға қоймайды, кері байланыс береді. Бұл білімгерлердің қателесуіне, оны түзетуіне құқығы барын көрсетеді, мұғалімнің оқу үдерісін дер кезінде түзетуіне мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасын меңгерудің деңгейін анықтайды, балл жинақтауды қамтамасыз етеді. Жиынтық бағалау әр бөлім/ортақ тақырыптарды аяқтаған кезде және әр тоқсанның соңында өткізіледі. Өткізілген бағалаудың нәтижелілігі мен тиімділігі құрастырылған тапсырманың сапасына тікелей байланысты, сондықтан тапсырмаларды құрастыру үдерісі мұғалімдерден үлкен жауапкершілік пен тәжірибе жинақтауды талап етеді және көп еңбектенуді қажет етеді. Бұдан басқа критериалды бағалау жүйесінде бағалау құралдарына қатысты талаптар да күшейтілген.

Қорыта келе, білім жүйесіне критериалды бағалауды енгізудің артықшылықтары:

- оқыту тәжірибесінде білімгерлердің ілгерілеуі мен дамуына оң әсер етеді;
- сапалы құрастырылған бағалау құралдары мұғалімге білімгердің оқу бағдарламасын меңгеру деңгейі туралы объективті ақпарат алуына, оларда туындаған қиындықтарды анықтап, дер кезінде оқу үдерісіне өзгерістер енгізуіне мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н. Қазақстан халқына жолдауы 2017 жылғы 31 қаңтар. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік».

2 Барбер М., Хилл П. Подготовка к Ренессансу в оценивании. – Лондон: Пирсон, 2014.

3 Блэк П., Уильям Д. (2009) Педагогические исследования: формативное оценивание. Британдық ғылыми-зерттеу журналы, №29.

4 Глейзер Р. (1963) Обучающие технологии и измерение целей обучения. «Американский психолог» журналы. – 18(8). – Б.519-521.

5 Кларк Ш. (2013) Исключительное формативное оценивание: Культура и практика. – Хачете, Ұлыбритания.

6 Негізгі және орта білім беру мектептерінің мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау нұсқаулығы: Оқу-әдістемелік құрал/«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ /О.И. Можяева, А.С. Шилибекова, Д.Б. Зиеденова редакциялауымен. – Астана, 2016. – 48 б.

С.Н. Исбаева¹, Н.М. Абишева², Б.А. Талпакова³

¹к.п.н, и.о. ассоц. профессор, Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак»,
г. Алматы, Казахстан

²к.п.н., доцент, Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак»,
г. Алматы, Казахстан

³магистр пед. наук, Алматинский технологический университет,
г. Алматы, Казахстан

ПРЕИМУЩЕСТВА ВНЕДРЕНИЯ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В СИСТЕМУ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

В статье рассматриваются преимущества внедрения критериального оценивания в систему образования. Внешние и внутренние эксперты, отмечая устарелость системы оценивания, рекомендуют внедрение кардинальных изменений на основе критериального подхода (ОЭСР, 2014). Это позволит повысить качество образования в стране. Критериальное оценивание – процесс соотнесения реально достигнутых обучающимися результатов обучения с ожидаемыми результатами обучения на основе выработанных критериев. В свою очередь, ожидаемые результаты обучения – это совокупность компетенций, которыми будет обладать обучающийся по завершении процесса обучения. Критерий оценивания – признак, на основании которого проводится оценка учебных достижений обучающихся. Таким образом, цель критериального оценивания заключается в получении объективной информации о результатах обучения на основе критериев оценивания.

Ключевые слова: критериальное оценивание, учебный процесс, совершенствование, компетенция, критерий, таксономия Блума

S.N. Issabayeva¹, E.N. Abisheva², B.A. Talpakova³

¹Ph.D., Associate Professor, Egyptian University of Islamic Culture "Nur-Mubarak"

²Ph.D., Associate Professor, Egyptian University of Islamic Culture "Nur-Mubarak"

³Magister of pedagogical sciences, Almaty Technological University

ADVANTAGES OF IMPLEMENTATION OF CRITERIAL ESTIMATION IN THE SYSTEM OF EDUCATION

Summary

The article examines the advantages of introducing criterial evaluation in the education system. External and internal experts point out the obsolescence of the evaluation system, recommend the introduction of drastic changes based on

the criterial approach (OECD, 2014). This will improve the quality of education in the country. Criterial evaluation is the process of correlating the learning outcomes actually achieved by students with the expected learning outcomes based on the criteria developed. In turn, the expected learning outcomes are a set of competencies that the learner will have after the completion of the learning process. The evaluation criterion is a sign on the basis of which the evaluation of the students' learning achievements is conducted. Thus, the purpose of the criterion evaluation is to obtain objective information about the learning outcomes on the basis of evaluation criteria and to provide all interested participants for further improvement of the educational process.

Keywords: criterial estimation, educational process, improvement, competence, criterion, taxonomy of Bloom

УДК 37.01:001.8
МРНТИ14.01.07

А.И. Булшекбаева¹, А.Ж. Досжанова²

*¹PhD доктор, Педагогика және психология институтының аға оқытушысы,
Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

*²магистр, Өнер және мәдениет факультетінің оқытушысы,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

ТҮЛҒАНЫҢ ДҮНИЕТАНЫМДЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК МӘСЕЛЕЛЕР

Аңдатпа

Бүгінгі таңда әлемдік ғаламдану кезеңінде көрініс алып отырған білім беру саласындағы өзара ықпалдасу үдерісінің тереңдей түсуі, білім берудің ұлттық жүйелерінің бірігуі мен өзара әрекеттесуі әлемдік біртұтас білім беру кеңістігін құрудың қажеттілігін дәлелдеп отыр. Әлемдік білім беру кеңістігінде кәсіби білім берудің біртұтас жүйесін құрудың негізгі идеялары болып адамға үздіксіз көпдеңгейлі кәсіби білім беру үшін барынша мүмкіндік жасау; тұлғаның үздіксіз шығармашылықпен дамуы, өзгеруі және жетілуі; оның білім алу кеңістігіндегі жаңалыққа ұмтылысын қамтамасыз ету және кәсіби білім алуы үшін қолайлы жағдайлар жасау; тұлғаға білім алу траекториясын өз мүддесіне, бейімділігі мен қажеттіліктерін ескере отырып қалыптастыруға мүмкіндік беру болып саналады. Мұның бәрі кәсіби білім берудің көпдеңгейлілігі бағдарламаларында көрініс тауып, тәжірибеде жүйелі бірізділікте жүзеге асырылуы тиіс.

Бұл мақалада тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастырудың отандық және шетелдік мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: тұлға, мәдениет, дүниетанымдық мәдениет, тұлғаның дүниетанымдық мәдениеті

Үздіксіз көпдеңгейлі білім беру жүйесінде мамандардың кәсіби даярлығының сапасын арттырып, оны басқарудың бірізділігі мен сабақтастығын теориялық тұрғыда негіздеп, ғылыми-әдістемемен қамтамасыз ету Қазақстандық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасу үдерісіндегі зерттеуді және оны біртіндеп жүзеге асыруды қажет ететін басты мақсаттардың біріне айналып отыр [1].

Қазақстанда білім алу сапасының жоғарылауы – ғылым мен техниканың ілгерілеуінің нәтижесі.

Отандық білім беру жүйесінде құндылық әлеміне зор көңіл бөлінеді. Енді мәселені нақтылай түсіп, ұлттық дүниетанымның қалыптасуына қысқаша ой жүгіртейік.

Басқа халықтардың дүниетанымы сияқты біздің де ұлттық дүниетанымымыз өз қайнар көзін көне аңыздар мен дастандардан, ертегілерден бастайды. Өйткені, үнемі көшіп-қонып жүрген халықтың бір ғана байлығы болды, ол – оның тілі, бабалардан келе жатқан дәстүр, аңыз-хикаялар, нақыл сөздер. Көне түріктердің түсінігі бойынша, бұл дүние жоқтан бұрын пайда болған. Көне түріктер «...дүниені ұстаға ұқсайтын жаратушы тудырды. Дүние негізінен: жер, су, от, ауадан тұрады. Ол неше түрлі қайшылыққа толы: жер мен күн, өмір мен өлім, адам мен табиғат, бақ, құт пен зардап, жарық пен қараңғы, жылы мен суық және т.б», – деп пайымдаған [2].

Қазақтың даналық ой-пікірлерінің, ұлттық дүниетанымның тарихы екі кезеңнен тұратынын аңғарамыз. Бірінші кезеңде Қорқыт ата [3], Жүсіп Баласағұн [4], Қожа Ахмет Ясауи [5], Әбу Насыр әл-Фараби [6], Махмұт Қашқари [7] т.б даналық дәстүрін қалыптастырды, олар табиғи түрде қазақ

этностының дүниетанымдық ойлау мәдениетінің бастау арналарына айналған. Екінші кезеңде қазақ халқының төл дүниетанымы мен философиясы қалыптасып, дамыды. Қазақ философиясының төл тарихы Асан қайғы мен Мұхаммед Хайдар Дулаттан басталады. Асан Қайғы – түркі жұртының әйгілі ойшылы Қорқыттың дүниетанымын жалғастырушы. Қазақ философиясы бастау алатын екінші ойшыл, қоғам қайраткері – М.Х. Дулаттың «Тарих-и-Рашиди» еңбегінде түркі дүниесінің рухани тұтастығы және оның дүниежүзі халықтары өркениетімен тығыз байланысы нақтылы мысалдармен баяндалған [8].

Қазақ дүниетанымының қалыптасуына ақын-жыраулардың шығармалары көп әсер еткенін де айта кеткіміз келеді. Ақын-жыраулардың ішінен Сыпыра жырауды, Қазтуған, Доспамбет, Шалкиіз, Марғасқа, Ақтамберді, Бұқар жырауларды атауға болады. Дүниетанымның ғылыми сипат алып, ұлттық тұрғыда астасып жатуына Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаевтардың еңбектерін атап кеткен жөн.

Ш.Уәлиханов «Қазақтардағы шамандықтың қалдығы», «Сахарадағы мұсылмандық жөнінде», «Тәңір (құдай)» деген еңбектерінде тұлға дүниетанымына қатысты пікірлер айтады. Қазақ жеріндегі шамандықтың орын алу себебін түсіндіргенде «сыртқы дүние – күн, ай, жұлдыздар және жер – алғашқы құдірет болып табылады», – деп көрсетеді. Қазіргі кезде негізгі мәселелерінің маңыздысы есебінде адам, оның қоршаған дүниеге қарым-қатынасы аталынады. Ш.Уәлиханов бұл мәселенің маңызды екенін ХІХ ғасырдың орта кезінде-ақ айтып кеткен. «Қазақтардағы шамандықтың қалдығы», – деген еңбегінде табиғат пен адам, өмір мен өлім әрқашан түпсіз сырға толы ғажайып таңдану пәні болды деп көрсетеді.

Ыбырай Алтынсарин «...дүниетаным қалыптасуына туған ел, халық ауыз әдебиеті, озық орыс әдебиеті мен Еуропа ойшылдарының еңбектері елеулі әсерін тигізді», – деген пікірін білдіреді. Ш.Уәлиханов секілді Ы.Алтынсарин де өз халқының артта қалушылығын жоюдың бірден-бір жолы ағартушылықта деп сенді және Қазақстандағы халық ағарту ісінің ұйымдастырылуы мен дамуына белсене араласты. Ыбырай Алтынсарин ағарту және қоғам мәселелерін талдауға арналған шығармаларында дүниетанымдық ерекше пікірлер қалыптастырған. Ыбырайдың көптеген өлеңдері мен әңгімелерінен оның қоршаған дүниенің санадан тыс және тәуелсіз өмір сүретіндігін мойындайтынын байқаймыз. «Жаз», «Өзен» сияқты өлеңдері табиғатты өзінше тамашалау ғана емес, сонымен бірге оның адам санасынан тыс және тәуелсіз екендігі сезіледі. Бұл – ағартушының дүние туралы көзқарасының бір жағы.

А.Құнанбаев – қазақ ағартушылығында, қазақ халқының бүкіл ұлағатты мәдениеті тарихында үлкен орын алған ақын, ойшыл. Оның шығармашылық мұрасы өлең, дастан, философиялық проза, аудармалар мен әндерден тұрады. Абайдың дүниеге көзқарасы – ойы мен қыры мол, күрделі. Дүние туралы пікірі де өз шығармаларында кеңінен көрініс тапқан. Біріншіден, сыртқы дүниенің санадан тыс өмір сүретіндігін қуаттайды. Мысалы, қырық үшінші қара сөзінде адам «...көзбен көріп, құлақпен естіп, қолмен ұстап, тілмен татып, мұрынмен иіскеп, тыстағы дүниеден хабар алады», – дейді. Сонымен бірге, «Мен» және «менікі» деген философиялық мәселені қарастырып, өзіндік тұжырымға келеді. Абай дүниетаным туралы құнды пікірлер қалдырды. Түйсіктеріміз арқылы дүниеден хабар аламыз, пайда, залалды айыратын қуаттың аты – ақыл дейді. Көптеген өлеңдері мен қара сөздерінен диалектикалық тұжырымдар бейнесін көруге болады.

Қазақ ұлттық дүниетанымының тарихы – өте терең. Оны бір зерттеу жұмысының көлемінде толық зерделеп жату қиынға соғады. Әр автордың дүниетанымдық ойлары мен пайымдаулары жеке зерттеу жұмысына арқау бола алады. Зерттеу жұмысымыздың алға қойған міндеттеріне сәйкес отандық дүниетаным тарихына ғана емес, шетелдік білім беру жүйесіндегі дүниетанымдық мәселелерді де қарастырып көрелік.

ХХІ ғасырда дамыған елдер адам ресурстарын дамытуды басты мақсаттардың бірі ретінде қарастыруда. Рухани бай және жетілген қоғам құру үшін ең алдымен білім жүйесін дамыту қажет. Осы мақсатта көптеген елдерде жүргізілген білім реформаларының өзіндік тарихи аспектілері мен ерекшеліктері бар. Мысалы, АҚШ-та кең көлемді білім реформасы кеңес үкіметінің аспан әлеміне жасанды жер серігін жіберуіне байланысты атқарылды. Өткен ғасырдың 50 жылынан бастап АҚШ-та білім беру саясаты мемлекеттік деңгейдегі маңызды мәселелердің біріне айналды. Америкада білім беру жөнінде екі түрлі мақсат алға қойылған, сол екеуінің арасында қашаннан да бәсеке бар. Бірінші мақсат-жалпыға бірдей және тең түрде білім беру болып табылса, екіншісіне – қатаң іріктеп алу жолымен білім беру жатады, яғни бұл академиялық және ғылыми элита даярлауға бағытталған. Ғылыми элита деген тұста өзіндік дүниетанымы жоғары, танымдық мәдениеті қалыптасқан тұлғалар екенін айта кеткіміз келеді. Бірінші АҚШ-тықтардың ойынша, жалпы білім беруді жетілдіруге көп

күш пен қаржы бөлу керек, екінші ғылыми зерттеулер саласындағы АҚШ позициясын нығайта түсу қажет деп санайды [9].

АҚШ және Батыс Еуропа елдерінде кәсіби білім беру жүйесінің 5 әлемдік негізгі типі айқындалған. Олар: білім мектебі; еңбек мектебі; өмір мектебі; конфессионалдық (діни) мектеп; альтернативтік мектеп. Ең көп тарағаны – алғашқы үшеуі. Білім мектебі Германия, Чехия, Австрия, Дания, Польша, Болгария, Ресей және басқа елдерге тараған. Оның негізгі мақсаты – тұлғаны үйлесімді дамыту, оқитындарға бай білім қоры негізінде жан-жақты білім беру, тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастыру. Бұл мектептердің жетістігі:

- дәстүрлілік;
- білім берудің іргелілігі;
- ұйымдастыру мен әдістеме мәселелерінің айқындығы;

- басқа педагогикалық мектептермен салыстырғандағы білімнің жеткілікті дәрежеде жоғары деңгейі. Әлемдік педагогикалық «еңбек мектебі» деп аталатын білім берудің классикалық жүйесімен бәсекеге түсіп отырған екінші типтегі мектептер Франция, Голландия, Бельгия, Алжир т.б. елдерде өмір сүруде. Бұл қазіргі заманғы жүйенің негізгі ерекшелігі – оқитындарды жалпы білімділік жетістіктерімен тең еңбекке дайындауында [10]. Үшінші тип – АҚШ, Канада, Ұлыбритания т.б. елдерде басымдыққа ие болып отырған әлемдік педагогикалық өмір мектебі деп аталатын мектептер. Оның негізгі мағынасы – тұлғаның өзінің құқығы мен жауапкершілігін сезінетін, өзінің мақсаты мен жетістіктеріне нарықтық экономикаға негізделген құқықтық, ізгіліктік және демократиялық қоғамда тек қана өзінің күшімен қол жеткізетін бәсекелестік жағдайында еркін дамуы, дүниетанымының кең болуы. АҚШ және Батыс Еуропа елдерінде жоғары педагогикалық білім беру үш түрлі категориядағы университеттерде жүзеге асырылады: зерттеу; көп салалы және корпоративтік. Алғашқы екеуі бакалавр, магистр және доктор дәрежелерін беру құқықтарына ие. Америкалық жоғары педагогикалық білім беру жүйесінің сипаттық ерекшелігі оқу-тәрбие үдерісінің оқытушы білімнің басты көзі болып табылатын дидактикалық жүйесінен негізгі тірек білім алушының өз бетінше оқып, өз бетінше ізденуіне түсетін жекелеп оқытуға бірте-бірте көшуі. АҚШ-та педагогикалық білім беру құрылымы әртүрлі деңгейлерге бөлінеді: университеттер (4-5 жыл), колледждер (4-5 жыл), еркін өнер колледждері (4 жыл), кіші колледждер (2 жыл). Педагог кадрларды дайындауда белгілі университеттер Болл университеті (Индиана штаты), Солтүстік Иллиной университеті (Иллиной штаты), Мичиган университеті (Мичиган штаты) [9]. Бұлардың барлығында да тұлғаның танымдық және дүниетанымдық мәдениеттерін жетілдіру басты орынға қойылған.

4-5 жылдық мерзіммен оқитындар алғашқы екі жылда жалпы білім беретін цикл бойынша гуманитарлық: экономика, философия, әдебиет, тарих, саясаттану, әлеуметтану т.б. пәндерді оқиды. Міндетті және элективті курстар сәйкестігі қарастырылған. Бағдарламада теориялық психологиялық-педагогикалық пәндер: жалпы педагогикалық психология, бала дамуының психологиясы, білім беру негіздері, тәрбие философиясы, педагогика тарихы, педагогикалық әлеуметтану, салыстырмалы педагогика, оқыту әдістемесі, педагогикалық әдеп оқытылады. Бұларға оқу уақытының 25-35 пайызы бөлінеді [10].

Германия Федеративтік Республикасында білім реформасы әр он жыл сайын жүргізіліп отырады. Германияда білімнің сапалы болуы ондағы жүргізілген білім реформаларының нәтижесі. 1950 жылдан бастап Германияда:

- педагог кадрларды даярлау;
- мектептердің инфрақұрылымдық жүйесін жетілдіру;
- жоғары оқу орындарының сапасын әлемдік деңгейге көтеру;
- ғылыми-зерттеу жұмыстарының тиімділігі;
- Германияда оқығысы келетіндерге мүмкіндік жасау;
- үздіксіз білім беру;
- тұлғаның танымын жетілдіру;

- жоғары білімнің тұтас стратегиясы мен бұқаралық жүйесін дамыту т.б. аталмыш жағдайлардың барлығы ГФР-дың әр он жылдық білім реформаларында қарастырылып, өз шешімін тауып отырады. Германияның жоғары білім беру жүйесі білімнің жоғары сапалылығымен ерекшеленеді. Қазіргі таңда ғасырлық тарихы бар Германияның жоғары оқу орындары халықаралық білім беру жүйесінде үлкен беделге ие, бұл оқу орындарында «ғылым және оқу қызметіндегі бірлік» ұстанымымен қолданбалы және іргелі зерттеулерді үйлестіру негізінде жүзеге асады. Германияда мұғалім даярлауға арналған педагогикалық білім беру бағдарламасы тек қана сабақ беруді үйретуге ғана емес, сонымен қатар

талдау, жоспарлау және бағалау сияқты білім алушымен жұмыс істеуде шешуші рөл атқаратын әдістемелік амалдарды, кездесетін кәсіби мәселелерді шеше білуді де көздейді. Педагогикалық жоғары оқу орындарында емтихан тапсыру мемлекеттік жолмен реттеліп отырады. Болашақ мұғалімдердің педагогикалық ғылымды оқып үйренуіне арналған бағдарламалар мен білім мазмұны болады. Бағдарлама «Тәрбие және білім беру» атты бөлімнен басталады. Бұл бөлімде студенттер жалпы педагогика негіздерімен танысады. Бағдарламаның екінші «Даму және оқыту» атты бөлімі бойынша болашақ мұғалімдерде әдістемелік сапалар қалыптастыру қарастырылған. «Тәрбиенің қоғамдық алғышарттары» атты үшінші бөлім тәрбие мен білім беруге әсер ететін тарихи және әлеуметтік факторлар жөнінде мағлұматтар береді. Төртінші «Білім беру институты» бөлімі болса, бесіншісі «Сабақ беру және жалпы дидактика» болашақ мұғалім бойында оқу үдерісін өз бетінше ұйымдастыра білу, оған талдау жасау сияқты сапаларды қалыптастыруды көздейді [10].

Ұлыбританияның білім жүйесінің де өзіндік ерекшеліктері бар. Олар білім реформасын жүргізуде жетістіктерге жету үшін бірнеше міндеттерді алға қойды: міндетті білімнің көлемін қысқарту, білім алушылардың біліктілігін көтерудің жүйесін жетілдіру, білім беруді басқару мен мамандарды даярлаудың бір ортаға шоғырлануы, білімге қаржының көп бөлінуі, мектеп ісінің де Ұлыбританияда педагогикалық колледждер университеттердің құрамына бітірушілерге университеттік дәреже беру мүмкіндігіне ие тең құқықты факультеттер ретінде енгізілген. Мектеп мұғалімдерін жалпы колледждер, сонымен қатар университеттердің педагогикалық бөлімдері дайындайды. Педагогикалық колледждерде бірдей оқу жоспары болмайды. 3 жылдық педагогикалық колледждердің оқу жоспарларына негізгі пән курсы, кәсіби курс, педагогикалық курс, мектептегі практика кіреді. Болашақ мұғалімнің сабақ беретін ағылшын тілі мен әдебиеті, математика, дін, үй шаруашылығы т.б. пәндерге байланысты пәндік негізгі курсқа басымдық беріледі, бұған оқу уақытының 25 пайызы бөлінеді. Барлық оқу уақытының 40 пайызы кәсіби курсқа беріледі, бұған жалпы академиялық ағылшын тілі, математика, география, тарих – барлығы 8 пән кіреді. Барлық оқу уақытының төрттен бірі педагогика философиясы, психология, педагогикалық әлеуметтану, оқыту әдістемесі, педагогика тарихы, салыстырмалы педагогика, мектеп гигиенасы, мектептану т.б. пәндерден тұратын педагогикалық курсқа бөлінеді [9]. Аудиториялық сабақтардың негізгі түрлері: лекция және семинар. Техникалық құралдар, рөлдік ойындар, ұсақ сабақ беріп көру жиі қолданылады.

Шетелдердегі жоғары оқу орындарының көпшілігінде оқу орнының мәртебесі оқытушылардың ұсынған оқу бағдарламаларының, лекция курстарының сапасымен анықталады. Талапкерлер жоғары оқу орнын таңдауда осы мәселеге көбірек қарайды. Сондықтан, мұнда жоғары оқу орны әкімшілігі мен оқытушының келісім-шартқа отырар кезінде педагогтың кәсібилігі өте маңызды рөл атқарады.

Бұл аталған мемлекеттердің барлығының білім жүйесінің өзіндік ерекшеліктері бар. Бірақ, барлық дамыған мемлекеттердің арасында Жапонияның білім жүйесі ерекше. Жапон елінің білім жүйесі батыстық үлгіде жасалғанымен, нақты бір елдің жүйесін емес, керісінше батыстық педагогиканы ұлттық педагогикамен үйлестіріп, өзіндік білім жүйесін жасауға қол жеткізді. Сондықтан да, Жапон елінің білім реформасы бірнеше рет өзгерді. Әр реформаның нақты өзіндік тарихи аспектілері бар. Себебі, жапондардың тарихы мен ұлттық әлеуметтік құндылықтары шетелдік үлгілерді игеруге кедергі келтірді. Жапондықтар ең алдымен өздерінің ұлттық құндылықтарын, дүниетанымын, дүниетанымдық мәдениетін жоғары бағалайды.

Өзінің құрылғанынан бері Оңтүстік Корея елінің білім беру жүйесі, мемлекетті басқару жүйесі, экономикасы мен мәдениетін дамытуда даңғыл жолдан өтіп, өзгелерге үлгі боларлықтай дәрежеге жетті [10].

Корея Республикасын «Серпінді дамып келе жатқан» ел ретінде қазіргі Қазақстан жақсы таниды. Оның жетістікке жету жолы бүгінде қазақ қоғамының қызығушылығын тудыру үстінде.

1960 жылдардан бастап кәріс ұлттық сана-сезімінің жандануы елдің модернизациялану үдерісіне алып келді. Елді ұзақ ұйқыдан ояту қиынға соқты, ал мемлекетті көтеру одан да қиын болды. Әйтсе де, көптеген қиыншылықтар мен қателіктерден соң елдің дамуын тездетуге ынта пайда болып, мемлекеттің саяси-экономикалық, қоғамдық және мәдени өмірін түбегейлі жаңғырту іске асырылды, белгілі «Жаңарту реформасын» жүргізуге мүмкіндік туды. Мұндай жағдай 1970 жылға қарай өзгерістерге алып келді. Мұндай реформалардың жүзеге асырылуы халықаралық жағдайларға, өзгерістерге тез бейімделуге мүмкіндік беріп, адамдардың мерейлене түсуіне және халықтың әлеуметтік жағдайын көтеруге мүмкіндік берді.

Жоғарыдағы мәліметтерді зерделей келе, тұлғаның дүниетанымдық мәдениеті отандық және шетелдік тәжірибеде де ұлттық құндылықтарға негізделетінін аңғардық. Отандық және шетелдік

тәжірибелерге сүйене отырып, қазіргі кезде тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастырудың негізгі мәселелері төмендегідей деген қорытындыға келдік:

- жеке тұлғаның басымдылығын тануда ізгілікті бағытты ұстану;
- оқу үдерісінде жеке тұлғаны толыққанды тұтас қалыптастыру;
- кәсіби дайындықтың мазмұн, форма және әдістерін қайта қарау;
- тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастырудың қазіргі іргелі және қолданбалы ғылым деңгейіне сай келетін жаңа тетіктерін ойластыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Сайлыбаев Б. Үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде мұғалімдер даярлауды сабақтастықпен басқарудың ғылыми негіздері: пед. ғыл. док. ... автореф. – Түркістан, 2010. – 30 б.
- 2 Философиялық сөздік. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1996. – 525 б.
- 3 Қорқыт ата кітабы. Оғыздардың батырлық жырлары: Эпос / орыс тілінен аударған. Ә.Қоңыратбаев, М.Байділдаев. – Алматы: Жазушы, 1988. – 192 б.
- 4 Баласағұн Ж. Құтты білік. – Алматы: Жазушы, 1986. – 358 б.
- 5 Қожа Ахмет Ясауи. Диуани хикмет. – Алматы: Арыс, 2001. – 45 б.
- 6 Әл Фараби. Тарихи-философиялық трактаттар. – Алматы: Ғылым, 1973. – 220 б.
- 7 Махмұт Қашқари «Түрік тілінің сөздігі»: (Диуани лұғат-ит-түрік): 3 томдық шығармалар жинағы / қазақ тіліне аударған, алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А.Егеубай. – Алматы: Хант, 1997. – 600 б.
- 8 Бес ғасыр жырлайды. (XV-XX ғасыр бас кезіне дейінгі қазақ ақын-жырауларының шығармалары). – Алматы: Жазушы, 1989. – Т.1. – 384 б.
- 9 Барсай Б.Т. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері: пед. ғыл. док. ... дис. – Шымкент, 2010. – 349 б.
- 10 Park Chung Hee. Korea Reborn. A Model for Development. – New Jersey: Prentice-Hall; Inc.; Englewood Cliffs, 2015. – P.136-145.

А.И. Булиекбаева¹, А.Ж. Досжанова²

¹доктор PhD, старший преподаватель Института Педагогики и психологии КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

*²магистр, преподаватель факультета искусства и культуры
Казахского государственного женского университета,
г. Алматы, Казахстан*

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ И ЗАРУБЕЖНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

Резюме

Широкий спектр процесса интеграции и взаимодействие национальных систем образования, отраженный в современном мировом пространстве в период глобализации, свидетельствуют о необходимости создания единого целостного мирового образовательного пространства. Основными идеями создания единой системы профессионального образования в мировом образовательном пространстве являются: создание всевозможных условий непрерывного многоуровневого профессионального образования личности; непрерывное творческое развитие личности; изменение и совершенствование личности; в профессиональной подготовке создание благоприятной среды для карьерного роста и стремления к инновации; учитывая интересы, способности и потребности личности, формирование траектории образования. Все это должно быть отражено в многоуровневых образовательных программах и на основе систематической последовательности осуществляться на практике.

В данной статье рассматриваются отечественные и зарубежные проблемы формирования мировоззренческой культуры личности.

Ключевые слова: личность, культура, мировоззренческая культура, мировоззренческая культура личности

A.I. Bulshekbayeva¹, A.Zh. Doszhanova²

¹Doctor PhD, senior teacher of the Institute of Pedagogy and Psychology at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

²master, teacher, Faculty of art and culture of the Kazakh state women's University,
Almaty, Kazakhstan

DOMESTIC AND FOREIGN PROBLEMS OF FORMATION OF WORLD OUTLOOK CULTURE OF PERSONALITY

Summary

A broad range of process integration and interaction between national education systems, reflected in the modern world in the period of globalization, indicates the necessity of creating a unified world educational space. Basic ideas of creating a unified system of vocational education in the world educational space are: creating the conditions of continuous multilevel professional education of the individual; continuous creative development of personality; the change and improvement of the individual; in training and creating a supportive environment for career growth and commitment to innovation; taking into account the interests, abilities and needs of the identity formation trajectory of education. All this should be reflected in mnogourovnevnykh educational programs and based on a systematic sequence to be implemented.

This article discusses the domestic and foreign problems of formation of world Outlook culture of personality.

Keywords: personality, culture, ideological culture, world Outlook culture of personality

УДК 502/504:37.03

МРНТИ 87.01.45

К.И. Исламова¹

¹п.ғ.к., Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе, Қазақстан

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Аңдатпа

Тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселесінің теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау «экологиялық білім», «экологиялық тәрбие», «мәдениет», «қарым-қатынас», «экологиялық мәдениет», ұғымдарының бірлігі мен ерекшеліктерін қарастырумен тығыз байланысты. Сондықтан мақалада бұл ұғымдардың сипаттамасының маңызын белгілеу мақсатында оның ғылыми әдебиеттерде кездесетін қайнар көздеріне тоқталып, түпкі нәтижелерін анықтауға назар аударылады. Экологиялық білім қоршаған ортаға антропогенді әсер етудің жағымсыз салдарын жоюдың қажетті шарты және «адам – қоршаған орта» жүйесінде адам қатынасын реттеуші тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастырудың факторы болып саналады. Мақалада экологиялық білім және тәрбие берудің теориялық негіздері сонау ежелгі дәуір философиялары мен шығыс ойшылдарының, қазақ халқының ұлы ғұламалары мен зиялыларының еңбектерінде қаланғанын нақты ой пікірлермен тұжырымдалады. Автор тұлғаның экологиялық мәдениетін – табиғи ортаның тіршілікке қажетті құндылықтарын меңгеру мен сақтаудағы адамның саналы шығармашылық іс-әрекеті, қоғамдық белсенділігі мен саналылығының маңызды көрсеткіші ретінде көрсетеді.

Ключевые слова: экологиялық білім, экологиялық тәрбие, мәдениет, қарым-қатынас, экологиялық мәдениет

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында «әлеуметтік, саяси-мәдени жағдайларға кеңінен талдау жасап, болашақ кәсіби мамандарын даярлау үдерісінде сапалы кәсіптік білім беру көкейкесті мәселелердің бірі» – деген пікіріне сүйенсек, қарастырылып отырған мәселенің өзектілігі арта түседі [1].

Экологиялық мәселенің пайда болуы, ең алдымен, әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты және оны техникалық құралдармен де, жеке адамның, топтасқан қауымның қоршаған ортаға көзқарасын, қатынасын қайта бағдарлау жолымен де шешуге болады.

XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басында адамзат өркениетті тұрақты дамудың негізгі факторы экологиялық қауіпсіздіктің кепілдемесі болып табылатынын саналы түрде түсінді. Нақты

жағдайлардан туындаған ғаламдық экологиялық қауіпсіздік жағдайында экологиялық білім беру үздіксіз білім беру жүйесінде тұлғаның экологиялық тәрбиесі, экологиялық мәселелерді шешуде адамның жауапкершілігін дамыту, экологиялық ойлауы мен мәдениетін қалыптастыру жүзеге асырылатын іс-әрекеттің басымды бағыты мәртебесіне ие.

Тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселесінің теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау «экологиялық білім», «экологиялық тәрбие», «мәдениет», «экологиялық мәдениет», «қарым-қатынас» ұғымдарының бірлігі мен ерекшеліктерін қарастырумен тығыз байланысты.

Бұл ұғымдардың сипаттамасының маңызын белгілеу мақсатында оның ғылыми әдебиеттерде кездесетін қайнар көздерін, түпкі нәтижелерін анықтауға назар аудардық.

Экологиялық білім қоршаған ортаға антропогенді әсер етудің жағымсыз салдарын жоюдың қажетті шарты және «адам – қоршаған орта» жүйесінде адам қатынасын реттеуші тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастырудың факторы болып саналады.

Бүгінгі таңда әлемдік деңгейде экологиялық білім халықаралық экологиялық қозғалыс, педагогикалық зерттеулердің және білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды бағыты ретінде қабылданды.

Сондықтан экология, экологиялық дағдарыс, экологиялық білім, экологиялық тәрбие, экологиялық мәдениет жалпы адамзаттық тұрғыдан қарастырылатын, философиялық-әлеуметтік зерттеулердің объектісі ретіндегі кешенді мәселе болып табылады.

Экология мәселесі ғылым салаларының (философия, педагогика, психология, әлеуметтану, мәдениеттану, әдебиет, т.б.) зерттеу нысаны болғандықтан, теориялық талдау нәтижесі бұл ұғымдар мәнінің әр түрлі тұрғыдан қарастырылып, көптеген анықтамалар берілгендігін көрсетеді.

Тарихқа көз жіберсек, ежелгі мәдениеттің негізгі белгілерінің бірі болып табылатын сол кезеңдегі педагогикалық ойлар, тәрбие мен оқытудың дәстүрлі жолдары *алғашқы экологиялық білімнің пайда болуының тарихи алғышарттары* болып табылады.

Ежелгі дәуірдің педагогикалық ой-пікірлері Орта Азия мен Иранның діни-философиялық ескерткіштерінің бірі «Авеста»-да, сонымен бірге халық ауыз шығармаларында ашып көрсетілген. «Авеста» кітабында адамның әлеуметтік жағдайының төмендігі мен ластануға байланысты пайда болған аурумен қарсы күресуде экологиялық тәрбиенің өзегі адамның тазалығы мен денсаулығы идеясы болып саналатыны; әрбір адам күнделікті жеке бастың гигиенасын сақтай отырып, өзінің үйін, жерін, топырағын және суын таза ұстауға міндетті болғаны айтылады. Адамның қоршаған ортаны қолдану мақсатындағы әдістерін екі топқа бөліп көрсетуге болады: механикалық (тас, құм, топырақты қазу не шашу) және физикалық (от, күн, суық). Мысалы: от таза әрі күшті тазарту құралы деп есептелген. Суықты азық-түлікті сақтау үшін қолданған, химиялық (күл, сірке суы, т.б.), өсімдік (сарымсақ, түйежантак, алоэ, т.б.). Мұнда экология мәселесінің практикалық жағына, табиғаттың (су, топырақ, өсімдіктер мен жануарлар әлемі) тазалығына баса назар аударылады. Экологиялық білім ары қарай халықтың салт-дәстүрінде, халық ауыз шығармаларында дамып отырған.

Жоғарыдағы айтылғандар экологиялық ғылым мен білім жүйесінің дамуында теориялық білімдердің тәжірибелерге негізделгендігін көрсетеді. Алғашқы кезеңде адам мен табиғат байланысының тиімді тұстары, табиғатты қорғаудың қандай мүмкіндіктері бар? – деген сауалды ойлар талқыға салынса, уақыт өте келе адамның қоршаған ортадағы экологиялық жағдайды терең ұғынуын қалыптастыруға бағытталған білімдер пайда болып, экологиялық білімнің қоғамдық рөлі айқындалды.

Экологиялық тәрбие жөніндегі түсініктер алдымен адамның күнделікті нақты өміріне қарай қалыптасып, тазалық, әсемдік, қайырымдылық, бақыт сияқты өзара байланысты экологиялық ұғымдар ретінде қалыптасқан. Барлық құбылыстарды экологиялық бағалау нәтижесі адамның нақты өмірінде қолданылған.

Қоғам дамуының қай кезеңінде болмасын «*табиғат – адамның дүниетанымын дамыту құралы*» ретінде орын алып, ерекше көңіл бөлінген. Оған «табиғат-адам-қоғам» арасындағы сабақтастықты түсіндіретін әл-Фараби, Ж.Баласағұни және т.б. философиялық ой-пікірлері; шетелдің классик ағартушылары Я.А. Коменский, Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоццидің еңбектері мен қазақ ағартушылары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев және т.б. таным туралы ілімдері; К.Д. Ушинскийдің табиғатты тәрбие құралы деп санауы дәлел бола алады.

Сонымен ұлы педагогтар, жаратылыстанушылар ежелден-ақ өздерінің теорияларымен қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды және табиғатқа деген этикалық қатынасты, адамның ақыл-ойы мен санасын тәрбиелеуге ерекше мән берді.

Осыған байланысты психологиялық, педагогика тұрғыдан *экологиялық мәдениеттің мәні, құрылымы және қызметінің* мазмұны ашып көрсетіледі.

Жеке тұлғаны қалыптастыру үрдісін ұйымдастыру үшін оның үнемі мәдениетке кіруіне зер салу, бүгінгі мәдени жетістіктер дәрежесінде әлемдік мәдениетпен қарым-қатынас жасауы арқылы оның әлеуметтік өмірдің мағынасына енуін қарастыру көзделеді.

Олай болса, біздер жан-жақты дамыған жеке тұлғаның тәрбиесінің негізіне адамзаттық мәдениеттің бүкіл дүние жүзілік қоры: ақыл-ой мәдениеті, тұлғаның кәсіби бағдары мен политехникалық және еңбек мәдениеті, адамгершілік мәдениеті, саяси және құқықтық мәдениеті, эстетикалық және дене даму мәдениеті, экологиялық және экономикалық мәдениеті алыну керек деп есептейміз.

Әдетте, мәдениетті адамдардың өмірі мен іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілінен, сондай-ақ олардың материалдық және рухани байлықты жасауынан көрінетін қоғам мен адамның белгілі тарихи даму дәрежесі деп түсінеміз. Қоғамның оқу-білім, ғылым мен өнер салаларындағы жеткен жетістігі десек те болады. Бір сөзбен айтқанда, рухани байлықтың көзі – мәдениетте. Адам өзінің даму барысында қоғамдағы өз мүмкіншілігіне сай айналаны жиған рухани байлығымен көрсетеді. Ол әр ғасырға, әлеуметтік-экономикалық формацияға сәйкес келуі мүмкін.

Мәдениет – халықтың өз топырағында шыңдалып, тумалас ұрпақтың ғасырлар бойы қалыптасып жинақталған өмір тәжірибесінің жиынтығы. Ұлт қанша өмір сүрсе, мәдениет те соншалық болмақ. Сондықтан мәдениеттің негізі ұлттық қалыптасу, оның даму, өсу сатыларына байланысты.

Еуразия даласында үш жыл мың бойы көшпелі өмір салтын бастап кешіп, сол өмір салтына лайық төлтума мәдениетін қалыптастырған көшпелілер феноменінің жалпы адамзаттық өркениетте алар өзіндік орны бар.

Қазақстан ойшылдары мен ағартушылары және ұлы зиялылары адам мен табиғаттың біртұтастығы, жеке тұлғаның мәдениеті туралы құнды ой-пікірлер айтқан.

Қазақ ұлтының болмысы өмір салтымен және онымен кіндіктес төлтума мәдениетімен де дараланады. Қазақтардың ұлттық мәдениетіндегі әлеуметтік-тектік қырлары отандық этнографтар мен мәдениеттанушылардың еңбектеріне біршама деңгейде зерттелген. Көшпелі өмір сүру тәртібі отырықшыларға қарағанда мүлде өзгеше түсініктер мен құндылықтарды, өзге салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды қалыптастырады.

XIX ғасырда қазіргі қазақтың рухани мәдениетінің негізін салушылар – Шоқан, Абай, Ыбырайдың өмірі мен шығармашылық қызметін, ғылыми әлемде әдетте ағартушылық деп аталатын идеялық бағытқа біріктіреді.

Осы орайда Шоқан Уәлиханов «Көшпелі елдерді аң тәрізді жауыз тобыр санап, бет алды жүрген тағылардың есебінде түсінетін жалған қазірдің өзінде де Европада үстем болып келеді. Олар көшпелі моңғол немесе қазақтар дегенді тұрпайы, мал тәрізді тағылар деп ұғады. Ал шындығына келгенде, сол тағылардың көбінің жазба түрінде немесе ауыз әдебиеті, аңыз әңгімелері бар. Өлеңге, әсіресе суырып салма өлеңге бейімділік барлық көшпелі елдердің өздеріне тән ерекшелік деуге болады», – деп сипаттай келіп, Шоқан көшпелі елдердің мәдениеті жоқ деп санайтын және оны менсінбейтін кейбір Европа ғалымдарының пікіріне дау айтады.

«Көшпелі елдердің қай-қайсысының болсын бір өзгешелігі – олар өлең – жырға бай, шебер келеді мұндай қасиеттердің болуына алаңсыз көшпелі өмірі әсер етті ме, әлде ұшы-қиыры жоқ жасыл дала мен моншақтай тізілген жұлдыздары көп ашық аспанды сұлу табиғат әсер етті ме кім білсін», – деп жазды [2].

Ойшыл ретінде тек шығыс мәдениетінің бесігінде қалыптасып қана қоймаған, дүниетанымында Батыс пен Шығысты бірдей сіңірген Абайдың көзқарастарының маңызы зор. Ол қазақтың қоғамдық ойында алғаш рет әлемге үдемелі дау мен өзгеру, диалектика тұрғысынан зер салуға ұмтылыс жасады. Егер де адам мәдениетін дүниежүзілік мұхитқа құятын үлкен өзенге теңесек, онда дәстүрлер сабақтастығын қуатты тетікпен салыстыруға болады [3].

Тұтас дүние туралы ол былай деді: «Дүние бірқалыпты тұрмайды, адамның қуаты, ғұмыры бірқалыпты тұрмайды».

Абай үшін басты нәрсе адам мен табиғаттың бірлігі жөніндегі парық: адам ол үшін табиғаттың ең мәнді бөлшегі. Абай философиясы туының этикалық мәні, айналып келгенде, адамның өмірде алатын орны мен рөлін жоғары бағалау. Оның ұғымынша, адамның тұла бойы парасат пен иманға, еңбеккерлік пен білімге, достық пен сүйіспеншілікке толы болмаққа керек. Күн мен ай – аспан шатырының, ағаш пен жеміс – тау-тастың өңіріне тағылған алтын болса, піл сауырлы қара жердің құты мен әшекейі – адам.

Абай ілімін одан әрі жалғастырған қазақ халқының рухани мәдениеті мен менталитетінде өшпес із қалдырған алып тұлғаның бірі Шәкәрім Құдайбердіұлы қазақ елін қалай өркениетті, мәдениетті елдер

қатарына қосамын деп талпынды. Оның ойынша, бұл адам азаматтық етудің басты шарты – туған елдің бүкіл тарихи, мәдени құндылықтарын жоғалтпай, оларды заман талабына сай қолдану.

Жоғарыда аталған ғалымдар еңбектерін зерделеу табиғатқа үйлесімді қатынас, қоршаған ортаны қорғау және т.б. экологиялық білім және тәрбие берудің теориялық негіздері сонау ежелгі дәуір философтары мен шығыс ойшылдарының, қазақ халқының ұлы ғұламалары мен зиялыларының еңбектерінде қаланғанын дәлелдей түседі.

Сондықтан қазақтың ұлы зиялыларының мәдениет туралы көзқарастарын негізге ала отырып, ғылыми әдебиеттердегі мәдениетке берілген анықтамаларға назар аударылды.

«Мәдениет» – cultura – латын тілінен аударғанда «өсіру, өңдеу» деген мағынаны білдіреді.

Мәдениет сөзін ең алғашқы рет теориялық термин ретінде Рим философы Марк Тулий Цицерон «Тускулан пікір сайыстары» (б.ғ.д. 45 ж.) еңбегінде қолданды. Ол кезде бұл агротехникалық термин «жерді, топырақты өңдеу» деген ұғымды білдірген. Ал Цицерон оны адамның ақыл-ойына әсер ететін ауыспалы мағынада қолданды.

Демек мәдениет адамның өмірі мен іс-әрекетін ұйымдастырған тәсілінен, сондай-ақ олардың материалдық және рухани байлық жасауынан көрінетін, қоғам мен адамның белгілі тарихи даму дәрежесі. Адамның өмірі мен іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілі – адамның өндірістік күш пен өндірістік қатынас ұйымдастыру әдісіне қарастылады.

«Мәдениеттің классикалық үлгісі ұғымы мәдениетті адамның тарихи дамуының нәтижесі. Адамзат баласының саналы-санасыз және адамгершілдік қоғамының қол жеткен дәрежесі деп біледі.

Ағартушылық мәдениет ойшылдары жаңа мәдениет үлгілерін (адам, қоғам, мемлекет, құқық, философия, т.б.) жасауға тырысты және өткен заман мен жаңа заманның мәдени тәжірибесін ой елегінен өткізіп қарастырды.

Ерте заман ойшылы Демокрит: «мәдениетті адам жасайды, ол табиғатқа еліктеп өз қажетін қанағаттандырғанша мәдениет таратады. Мәдениет адамнан сырт өмір сүрмейді, ол адам еңбегінің нәтижесі» – деді. Орта ғасырлық заман мәдениетінің құндылығы «Тастағы таңбадай» еді. Ал қайта өрлеу заманында адам жанына үңіліп, адамды, дүниені, сұлулықты өзін-өзі жаратушы деп тани бастады. Мәдениет – тек адам қолынан түлеген табиғат қана емес, ол адамның өзін қайта жаратушы да «білім – күш» – дейді Бэкон. Ал Рена Декарт «мен ойлаймын тірімін, яғни мен өмір сүремін» – деді [4].

Мәдениет тарихына арналған еңбекте американдық антропологтар Кребер және Клакхон мәдениеттің табиғатын, оны құрайтын элементтер мен қасиеттерді, психологиямен, тілмен және қоғаммен өзара қарым-қатынасын талдай отырып, оны үш аспектіде: адамның табиғатпен, құндылықтарымен және басқа адамдармен өзара қарым-қатынастары негізінде қарастырады.

Қазіргі таңда республикамызда зерттеліп отырған проблемаға философтар Ф.Ф. Ақмамбетов, Ж.М. Әбділдин, Қ.Ә. Әбішев, М.Баймаханов, А.Н. Нысанбаев, Қ.Ш. Нұрланова, А.Қасабеков, Д.Кішібеков, Қ.Шүленбаев, Г.К. Шалабаева және т.б. айырықша мән берген.

Олар еңбектерінде адамның қоғамдық мәнін, рухани жан дүниесіндегі сезімдік қасиеттерін, олардың мақсаты мен мұратын, қажеттілігі мен мүддесін, адамгершілік айқындамалары мен қағидасын, «қоғам – табиғат – адам» жүйесіндегі қарым-қатынастарды, мәдениетті ұлттық, әдет-ғұрыппен, дәстүрлермен байланыстырып ашып көрсетеді.

Оның ішінде, Ж.М. Әбділдин мен Қ.Ә. Әбішев философиялық еңбектерінде: «Табиғаттың сыртқы бейнесін өзгерту, жаңа әлеуметтік ортаны құру адам қызметінің принципі болып табылады, ол табиғатты емес, өзінің әлеуметтік жаратылысын жетілдіреді. Оның қызметі жан-жақты, өзінің принципі, заңдылығы бойынша шексіз», – деп сипаттайды.

Ал, А.Қасабеков: «Қазақ мәдениеті тарихтың әркілы кезеңдерінде басқа елдердің мәдениеттерімен біршама байланыста болып, олардан тікелей немесе жартылай импульстер алып отырды. Сыртқы әсерлер негізінен қазақ мәдениетінің ішкі мүдделеріне, оның тарихи қажеттілігіне, қандай мәселелерге зәру болуына байланысты, өз пайдасын тигізді. Осындай ерекшеліктер қазақ философиялық ойлау жағдайын қалыптастырып, ұлттық дәстүрлер мен бағыт-бағдарларын құрды», – деп тұжырымдайды.

Г.К. Шалабаева мәдениет құрылымының әлеуметтік-мәдени аспектісі еңбек мәдениетінен, тұрмыс мәдениетінен, дене мәдениетінен, білім, ғылым, мораль, тәрбие, сонымен бірге экономикалық мәдениеттен тұратындығын атап көрсетеді.

Көп ғасырлық тарихы бар қазақ халқының философиясында табиғатқа, қоршаған ортаға, жерге қатысты экологиялық мәдениеттің алғашқы бастамасы қалыптасып, ұлттық менталитетте көрініс алып отырған.

Менталитет халықтардың тұрмыс жағдайынан, қоршаған ортасынан туындап, бірте-бірте қалыптасқан мінез-құлқын, әдет-ғұрпын, ойлау жүйесін, салт-санасын бейнелейтін рухани келбетінің сомдалған жиынтығы.

Осы орайда, Қ.Нұрланова халқымыздың экологиялық тұжырымдамасының төмендегідей үш деңгейден тұратындығын анықтайды:

- адам әлеммен үйлесімді қарым-қатынасы, яғни адам мен әлем біртұтас;
- жермен өзара байланыс, ел мен жер егіз немесе «Жерге жетер ештеңе жоқ, жерден өтер байлық жоқ. Жер болса, ел болады, ел болса ер болады»;
- барлық тіршіліктің арасындағы табиғи біртұтастықтағы өзара байланыс [5].

Қорыта келгенде, философтардың көзқарастарынан адам мен әлемнің өзара ажырамас бірлікте, біртұтастықта болуы қажет екендігі байқалады.

Философиялық сөздікте мәдениет – адамзаттың болмыс пен сананың барлық салаларындағы әлеуметтік – прогрестік шығармашылық қызметі, бұл қызмет... «адамзат тарихының байлығын жеке адамның ішкі байлығына айналдыруға бағытталған»; «адамның барлық іс-әрекетін біріктіретін әлеуметтік өмір тәсілі»; «мәдениет әлеуметтік болмысты сақтау мен жаңарту үшін қолданатын формалардың эволюциясын дәлелдеуге айқындалады», ал формалары – дәстүрлер мен инновациялық жиынтығы. Сонымен, мәдениет адамның тіршілік әрекетінің тәсілдерімен анықталады. Адамзаттың әлеуметтік-мазмұнына қарай адамның әлеуметтік индивид ретінде дамуы, оның таным, қарым-қатынас, іс-әрекет субъектісі ретінде өмір сүру әдісі, жекелік, шығармашылық, әлеуметтік, адамгершілік, эстетикалық жетілуі деп көрсетілген.

Этикалық сөздікте мәдениет ұғымына төмендегідей сипаттамалар беріледі: «мәдениет адамның рухани өмірінің барлық формаларын ойлауды, дін мен этиканы біріктіреді; адамның ішкі болмысының мәнін бекітеді; адамды жоғары дәрежеде ойлауға ұмтылдырады».

Педагогикалық тұрғыдан, «мәдениет – адамдардың бірлесе ғылыми, моральдық – әлеуметтік, көркем және техникалық құндылықтар жасаудағы қарым-қатынастардың жиынтығы. Оның мәнін адамның өзіндік адамдық еңбегімен байланысты туындайтын өнім», – деуге болады.

Адам мәдениетінің қалыптасуында табиғаттың маңызына В.М. Межуев ерекше мән берді. Оның пікірінше, мәдениет адам мен табиғаттың қарым-қатынасын жоққа шығармайды, ол табиғатпен байланыстың, бірліктің арнайы формасы [6].

Сондықтан мәдениет адаммен тікелей қатынаста өмір сүреді. Ол қатынастың мәні мынада, адам бұрыннан жасалып келген мәдениетті бойына сіңіреді, қабылдайды, өзінің болашақ қызметінің алғышартына айналдырады.

Демек мәдениет адаммен тікелей қатынаста өмір сүреді. Ол қатынастың мәні мынада, адам бұрыннан жасалып келген мәдениетті бойына сіңіреді, қабылдайды, өзінің болашақ қызметінің алғышартына айналдырады. Сөйтіп өз білімін, икемін, қабілетін дамыта отырып, өзінің мәдениетті, адамдық мәнін жасайды.

Мәдениет адамның табиғатқа қарым – қатынасынан көрінетіндіктен, тұлғаның қоғамға қатынасын алдымен «қарым-қатынас» ұғымының мазмұны бойынша ашып көрсетеді мақсат тұттық. Сондықтан табиғатқа «қарым-қатынас» ұғымының маңызын нақты сипаттау мақсатында экологиялық білім тәрбие беру проблемасын зерттеген философтар, психологтар, педагогтардың еңбектері қарастырылды.

Психолог-педагогтар А.Н. Леонтьев, И.Ф. Харламов қарым-қатынас ұғымына мотив ұғымының мазмұнын; В.Н. Мясичев оны қажеттілік ұғымының мазмұнымен теңестіреді. Ғалымдар (Н.Д. Левитов) қарым-қатынастың бағыттылықпен, позициямен (Б.Г. Ананьев, А.К. Маркова), сезіммен (С.Л. Рубинштейн), мінез-құлықпен (Б.Н. Теплов), қызығушылықпен (П.И. Иванов, А.П. Архипов), әлеуметтік белсенділікпен байланыстылығын (Б.Ы. Мұқанова) зерттеген.

«Қарым-қатынас» ұғымын педагогика мен психология ғылымына алғаш А.Ф. Лазурский енгізген. Ол тұлғаның сыртқы объектіге, адамға, рухани байлыққа, материалдық дүниемен табиғатқа, әлеуметтік ортаға қатынасын білдіретін ұғым. А.Ф. Лазурский бұл ұғымды «жеке тұлғаның сыртқы ортаға табиғатқа, материалдық заттарға, адамдарға және олардың рухани байлығына қатынасы», – деп түсіндіреді.

Философиялық сөздікте «қарым-қатынас» категориясы сана мен болмыстың бейнелеу әдісі ретінде қарастырылады. Қарым-қатынас теориясын (генезисін, құрылымын, қызметін) В.Н. Мясичев, С.Л. Рубинштейн, В.М. Мерлин жасаған.

В.Н. Мясичевтің еңбектерінде негізі салынған қарым-қатынас теориясы басты болып табылады. Ол жеке тұлғаны «барлық қоғамдық тариха дамудың нәтижесі», айналадағыларға саналы қатынас жасауға бейім субъект, яғни өзінің қажетіне, мақсатына қарай өзгерте алатын субъект ретінде

анықталады. Бұл анықтаманы нақтылай отырып, ол былай деп жазады: «жеке адамдар – қарым-қатынастар жүйесі. Біз тұлғаның бағытын, деңгейін, құрылымын және динамикасын, оның қарым-қатынасында сипаттаймыз. Тұлғаның дамуы оның қарым-қатынасының дамуымен сипатталады» [7].

Адам мен табиғаттың өзара қарым-қатынасының адамгершілік аспектісін ашуда, ақыл-ой мен сезімін тәрбиелеуде, сананы қалыптастыруда адамның экологиялық мәдениеті жетекші орын алады.

«Экологиялық мәдениетке» тәрбиелеу қажеттілігі ХХ ғасырдың 70 жылдарында айқындалды. Ол бір жағынан, орта мектептерде экологиялық білімнің енгізуімен байланысты болса, ал екінші жағынан, экологиялық дағдарыстың тереңдеп, қоршаған ортадағы үйлесімділіктің бұзылуы әсерін тигізді.

«Мәдениет экологиясы» терминін ең алғаш рет академик Д.С. Лихачев 1980 жылы ұсынды. Оның пікірінше, адамгершілік факторынан құрылған адам тіршілігінің объективті негізі – мұраларды сақтау, сондықтан мәдениет экологиясын адамгершілік экологиясы ретінде қарастырады. Мәдениет экологиясының заңдарын сақтамаған жағдайда, ол қоғамның адамгершілік, рухани жағынан құлдырауына әкеліп соқтыратындығын ескертті [8].

Сондықтан, зерттеу жұмысымызда Д.С. Лихачевтің төмендегі тұжырымы басшылыққа алынды: «табиғат пен адам» арасындағы қарым-қатынас – өздеріне тән «мінез-құлық ережелері» бар, әлеуметтік екі мәдениеттің қарым-қатынасы. Екі мәдениет тарихи дамудың жемісі, оның ішінде адам мәдениеті табиғаттың ықпалы мен дамыса, ал табиғат адам мәдениетімен тығыз байланыста дамиды.

Сонымен, мәдениет саналы өзгерістің – адам мен табиғат арасындағы өзара қатынастардың барлық жүйесін қайта құруға үлкен жаңалық жасайтын адам тұрмысының сферасы болып есептеледі.

Экологиялық мәдениеттің классикалық анықтамасын И.П. Сафронов берді. Ол экологиялық мәдениетті «рухани құндылықтарды, әлеуметтік институттардың барлық түрлерінің жүйесін және белгілі бір әлеуметтік бірліктің шеңберіндегі табиғатты танып-білумен, меңгерумен және жаңартумен тікелей байланысты адам іс-әрекетінің нәтижелерін көрсететін, адам, қоғам мен табиғат арасындағы қарым-қатынастардың сипаты мен саналық деңгейін білдіретін жалпы мәдениеттің арнайы бөлігі» ретіндегі анықтады [9].

Ал, монографиялар мен диссертацияларда экологиялық мәдениет ұғымы сан алуан тұрғыдан ғылыми деңгейде түсіндіріліп, әр қырынан анықтама берілген.

Кейбір зерттеушілер бұл ұғымды табиғатты қайта құрушы іс-әрекеттің мәдениетіне саяды. Бұл тұрғыдан қарауды бірінші рет М.С. Каган ұсынды, оны одан әрі А.И. Кочергина және т.б. өз зерттеулерінде жалғастырды. Экологиялық мәдениеттің бұл тар ұғымын басқа зерттеушілер толықтырады. Мысалы, Э.С. Маркарян: «Экологиялық мәдениет қоғамның табиғатпен ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-тарихи ортамен өзара әрекетінің тәсілдерін сипаттауды талап етеді», – деп көрсетеді.

В.И. Вернадский бойынша, экологиялық мәдениет – адамзат дамуының сапалық қасиеттерге ие болатын бағыттылық векторы

Э.В. Гирусов бұл көзқарасты қолдай отырып, мәдениетті «материалдық және рухани құндылықтардың жиынтығы, сонымен бірге қоғамның алға басуын қамтамасыз ететін адам іс-әрекетінің тәсілдері ретінде» айқындайды, ал экологиялық мәдениетті «ортаның тіршілікке жарамдылық талаптарына әлеуметтік іс-әрекеттің сәйкестігінің себепшісі болатын» жалпы мәдениеттің бөлігі ретінде қарастырады.

Хейзингтің пікірінше, экологиялық мәдениет бұл рухани және материалдық құндылықтардың сай келушілігі, индивидуумның, бірлестіктің және биосфераның (алдымен, индивидуумның денсаулығы, социум мен биосфераның қолайлылығы) үйлесімділігі; тіршілік формаларын дамыту мен көбейтуге, сақтауға жағдайлар жасауды қадағалау.

Экологиялық мәдениет ұғымының мазмұнын кейбір ғалымдар утилитарлық практикалық аспекті тұрғысынан біржақты қарастырса, ал И.Л. Носова, М.С. Каган «экологиялық мәдениет, ұлттық, әлеуметтік, мемлекетаралық және басқа да дау – жанжалды шешуге мүмкіндік беріп, жалпы адамзаттық құндылықтың мәртебесін арттырып, жер бетінде тіршілік пен цивилизацияны сақтауға адамзатты біріктіреді», – деп есептейді [10].

Қорыта келгенде, экологиялық тәрбиенің мазмұны экологиялық мәдениеттің ерекшелігімен айқындалады. Экологиялық мәдениеттің құрылымдық қалыптасу процесі барысында жеке тұлғаның меңгерген экологиялық білімі, сенімі мінез-құлық ережелеріне айналып, табиғи ортадағы оның іс-әрекетінің сипатын анықтайды. Сонымен, экологиялық мәдениет – табиғи ортаның тіршілікке қажетті құндылықтарын меңгеру мен сақтаудағы адамның саналы шығармашылық іс-әрекеті, қоғамдық белсенділігі мен саналылығының маңызды көрсеткіші болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы // Ақиқат. – 2013. – №1. – Б.5-27.
- 2 Валиханов Ч.Ч. Заметки по истории южносибирских племен. – В 5 т. – Алматы, 1961. – 390 с.
- 3 Құнанбаев А. Шығармалар жинағы. – I-II Т. – Алматы, 1977. – Б.156-184.
- 4 Философиялық сөздік/Р.Н. Нұрғалиев, Г.Г. Ақмамбетов, Ж.М. Әбділдин. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1996. – 525 б.
- 5 Нурланова К. Человек и мир. Казахская национальная идея. – Алматы: Қаржы-қаражат, 1994. – 48 с.
- 6 Межуев В.М. Культура и история. – М.: Политиздат, 1997. – 197 с.
- 7 Мясницев В.И. Социальная психология и психология отношений. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1965. – С.270-280.
- 8 Лихачев Д.С. Экология культуры. – М., 1977. – С.173-179.
- 9 Сафронов И.П. Формирование экологической культуры учителя: Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1991. – 157 с.
- 10 Каган М.С. Человеческая деятельность: Опыт системного анализа. – М.: Политиздат, 1975. – 328 с.

К.И. Исламова¹

¹к.п.н., Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова, Актюбе, Казахстан

ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

Резюме

Определение теоретико-методических основ проблем формирования экологической культуры личности тесно взаимосвязано с изучением особенностей и единства понятий «экологическое образование», «экологическое воспитание», «культура», «взаимоотношения», «экологическая культура». С целью указания значения раскрытия данных понятий, опираясь на влиятельные источники в научной литературе, в данной статье обращается внимание на определение конечных результатов формирования экологической культуры. Экологическое образование является необходимым условием для устранения негативных последствий антропогенного воздействия на окружающую среду и фактором формирования экологической культуры личности, который является регулятором человеческого участия в системе «человек – окружающая среда». Теоретические основы формирования экологического образования и культуры в данной статье подтверждаются мнениями, которые отражаются в фундаментальных трудах философов древнего мира и мыслителей востока, великих просветителей и выдающихся ученых казахского народа.

Осознанный творческий подход в деле овладения ценностями окружающей природы, необходимыми для жизнедеятельности и их сохранение, гражданскую активность и высокую сознательность автор показывает как важные показатели экологической культуры личности.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическое воспитание, культура, взаимоотношения, экологическая культура

К.И. Islamova¹

¹Candidate of Pedagogical Sciences, Aktobe Regional State University named after K.Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan

PHILOSOPHICAL ASPECT OF FORMING ECOLOGICAL CULTURE IN INDIVIDUALS

Summary

Theoretical and methodological foundations of the problem of formation of an ecological culture of the individual are closely connected with the consideration of the unity and peculiarities of these concepts: “ecological education”, “ecological upbringing”, “culture”, “relationship”, “ecological culture. Therefore, to highlight the characteristics of these concepts, the article focuses on the sources of the scientific literature and attempts to define the final results. Ecological education is a prerequisite for eliminating the negative effects of anthropogenic impact on the environment and a factor in the formation of an ecological culture of the person regulating human relations in the "human – environment" system. The article outlines the theoretical foundations of ecological education and upbringing in the works of the great philosophers and thinkers of the ancient times and the prominent philosophers and intellectuals of the Kazakh people. The author points out the ecological culture of the person as an important indicator of the conscious creative activity, public activity and logic of a person in acquiring and preserving the vital values of the natural environment.

Keywords: ecological education, ecological upbringing, culture, communication, ecological culture

G.S. Saudabayeva¹, M.A. Aitbayeva²

¹*doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Almaty city, Republic of Kazakhstan*

²*candidate of pedagogical sciences,
Kyzylorda State University named after Korkyt Ata,
Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan*

PREPARATION OF STUDENTS FOR FAMILY LIFE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract

Each student of the university, not only the pedagogical faculty, should prepare for the creation of his own family, family relations, whose nature is influenced by the motives of creating a family. Every young person who marries must be ready for such changes in his life not only physically, but also socially (education, specialty, or continuation of higher professional education, Independent professional activity). The family is a small group based on marriage or blood relationship, the members of which are bound by the commonality of life, mutual moral responsibility and mutual assistance; It produces a set of norms, sanctions and patterns of behavior that regulate the interaction between spouses, parents and children, children among themselves. To achieve "durability" of the family, the future family man must possess pedagogical knowledge necessary in family life, the culture of family relations, the main methods and means of parents in the upbringing of children.

Keywords: domestic relations, reasons of creation of family, preparation of students

Among the leading universal values such as the presence of good and faithful friends, interesting work, the peaceful situation in the country, health, social activity, cognition, creativity, which are vital goals for students, love and a happy family life come first.

According to the hierarchy of basic needs, formulated by A.Maslow, which Rean A., Bordovskaya N., Rozum S. [1, p. 149], in their studies on the problems of motivation in the personality structure, after physiological needs (hunger, thirst, etc.). And the need for security (long-term survival and stability), the third place is the need for belonging and love: accession and acceptance. And only after it follows the need for recognition, self-actualization, realization of potential.

That is, according to the degree of relevance in the spiritual sphere of man, the need to have a close person close to one another, to create a happy family is the main one. The concept of human happiness, which every individual aspires, is inextricably linked with the existence of a solid and cohesive family, the opportunity to live a full moral and emotional-aesthetic life, successfully educate children, have an open and sincere communication within the family and a sufficient material level.

The family (according to Mudrik A.V.) is "a small group based on marriage or blood relationship, the members of which are bound by the commonality of life, mutual moral responsibility and mutual assistance; It produces a set of norms, sanctions and patterns of behavior that regulate the interaction between spouses, parents and children, children among themselves" [2, p. 91].

The fact that the family is the main institution for the formation and development of the personality is well known. No other educational institutions and organizations (school, university, etc.) do not exert such influence on the child as a native family. It is in it that a person spends a significant part of his life, where the foundation of his personality is laid, healthy self-esteem is formed, vitally necessary skills are developed to become a full and happy member of the family and society.

The vast majority of children grow up and are brought up in families. No one will give the child more love and care, will not try to instill in him all the best, than his family, relatives and close people. At the same time, if a child grows angry, withdrawn, hypocritical or with other defects of education, this is also the "merit" of parents and families. That is, how much the family has a positive impact on the child, as much as it can harm his upbringing. This applies not only to children from socially troubled families. And in socially well-off families, due to pedagogical illiteracy of parents, there are many serious problems: lack of spiritual and moral closeness of the parent and child, unfavorable psychological atmosphere, various approaches of

the father and mother to the upbringing of children, various conflict situations, etc. As a consequence, serious defects in the upbringing of children in such families.

Each student of the university (not only the pedagogical faculty) should prepare for the creation of his own family, family relations, whose nature is influenced by the motives of creating a family. Every young person who marries must be ready for such changes in his life not only physically (puberty, readiness for harmonious sexual relations, etc.), but also socially (education, specialty, or continuation of higher professional education, Independent professional activity). That is, socially mature young people are full-fledged members of society, capable of performing various social roles (in this case a family man), aware of all the responsibility they take on themselves for each other, for children economically ready to create a family, that is capable of Self-financially support yourself and your family.

To create a strong and prosperous family, the ethical and psychological readiness of a young person for marriage is of particular importance, the most important of which is the awareness of the motives for marriage. A young man should clearly know who he is marrying, what kind of family he wants to have, what responsibility he is assigned to. He must understand that it will take a lot of effort, work, patience, knowledge, ability to self-education, a combination of self-esteem with respect for the spouse, parents, children, mastering the alphabet of raising children, etc. Grebennikov I.V. Divides the motives of marriage into two groups: moral and emotional motivation (in the first place), material incentives (in second place). He refers to the first group "love, commonality of views and interests, mutual sympathy, respect and friendship, external attractiveness, moral qualities, the desire to have children, a sense of loneliness, the likelihood of an early appearance of a child and others." To the material stimuli of marriage: "material security, the availability of living space for the future husband (wife), the desire to move to another city, the will of the parents" [3, p.64]. According to the survey of Grebennikov I.V. For 1991, material motives are found in 3-5% of respondents. Today, in the face of the complex social and economic situation in the country, the sharp social stratification of society, the diversity of material wealth, the cult of personal enrichment, young people, including students, are more concerned with the material side of family life. On the one hand, this is correct, a person should soberly and realistically assess their opportunities (or the possibilities of a future spouse) to ensure a decent life for the family, to solve the housing problem. But cases of creating a family from self-serving calculation are not uncommon. We must prepare students for family life, relying on moral regulators of family relations as the basis of harmony in the family.

Among the many necessary qualities that determine the "health" of the family Zheleznova L.B. Identifies three conditions [4]:

1. The ability of the intruders to design an optimal and realistic model of their future family, its way of life, take into account the influence of the way of life and traditions of the parental families, housing and economic opportunities, sources of income and anticipated expenditures, as well as ways of implementing their joint plans for the future.

2. Understanding the basics of the family's moral and psychological climate.

3. Awareness of the need to combine family and social responsibilities.

We will add to these three conditions knowledge of the fundamentals of pedagogy and the upbringing of children.

Mudrik A.V. In his works devoted to family and family education, identifies the following parameters of the family [2, p. 91]:

1. Demographic – family structure (large, including other relatives, or nuclear, including only parents and children, full or incomplete, single-child, small or large).

2. Socio-cultural – the educational level of parents, their participation in the life of society.

3. Socio-economic – property characteristics and employment of parents at work.

4. Technical and hygienic – living conditions, dwelling, lifestyle.

Family education is a complex system, the content, style and results of which largely depend on the level of the above-mentioned family parameters.

The upbringing of children in the family is a system of upbringing and education in the conditions of a specific family, the organization of which depends "first of all on the desires, pedagogical knowledge and skills of parents. The approximate behavior of the parents themselves, the rallying of the family as a collective around a joint purposeful activity, positive relations between family members positively affects this process" [5, p. 170].

The most important indicator of family upbringing is his style – "typical system for senior people and methods of interaction with younger ones. Depending on the measure of its "hardness-softness", the style can be defined as an authoritarian or democratic with a fan of intermediate variants"(Mudrik A.V.) [2, p. 95].

With the authoritarian style of family education, some members of the family (mostly adults) seek to subordinate others, build life within the family in accordance with their only true rules, strive for strict compliance with all their demands, ignore the interests and initiative of children. The usual methods of education in such a family: control, order, punishment.

Democratic style is manifested in the aspiration of adults to establish friendly relations, "on equal footing", welcome initiative, independence, attract to finding solutions to family problems and ways to achieve common goals.

In life, there are rarely families where there is purely authoritarian or purely democratic styles. Usually the style of family education tends to one of them. Or the father and mother have different approaches to education, one is closer to the authoritarian, the other – to the democratic one.

To achieve "durability" of the family, the future family man must possess pedagogical knowledge necessary in family life, the culture of family relations, the main methods and means of parents in the upbringing of children. And it is very important that he thinks about the essence of marriage and mastered the necessary knowledge before he ties himself up with family ties, so that later he does not learn from his own mistakes, some of which may have irreversible consequences.

References:

- 1 Rean A.A., Bordovskaya N.V., Rozum S.I. *Psychology and pedagogy*. – St. Petersburg: Peter, 2004. – 432 p.
- 2 Mudrik A.V. *Social Pedagogy: Textbook. For stud. Ped. Universities / Ed. V.A. Slastenina – 4 th ed., Ext.* – M.: Publishing Center "Akademiya", 2003. – 200 p.
- 3 Grebennikov I.V. *Fundamentals of Family Life: Proc. Allowance for students ped. In-tov.* – M.: Enlightenment, 1991. – 158 p.
- 4 Zheleznova L.B. *Modern family: problems and prospects. // Materials of the scientific-practical conference of the Orenburg regional institute of professional development of educators.* – Orenburg, 2000. – 359 p.
- 5 Glickman I.Z. *Theory and methods of education: Proc. Allowance for stud. Supreme. Training. Institutions.* – Moscow: Publishing house VLADOS-PRESS, 2002. – 176 p.

Г.С. Саудабаева¹, М.А. Айтбаева²

*¹п.э.д, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

*²п.э.к., қауымдастырылған профессор м.а., Қорқыт Ата атындағы ҚМУ,
Қызылорда қ., Қазақстан*

СТУДЕНТТЕРДІ ОТБАСЫЛЫҚ ӨМІРГЕ ДАЯРЛАУ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ

Түйіндеме

Мақалада студенттерді отбасылық өмірге дайындау мәселелері, шаңырақ көтеруге психологиялық, физиологиялық, әлеуметтік даярлық мәселелері қарастырылады және отбасының параметрлері, отбасылық тәрбиенің стильдері анықталды. Ұзақ отбасылық өмірге қол жеткізу үшін болашақ отаға отбасылық өмірге қажетті педагогикалық білімдерді, отбасылық қарым-қатынастағы мәдениетті, бала тәрбиесіндегі ата-ананың негізгі әдістері мен құралдарын меңгеруі тиіс.

Түйін сөздер: отбасылық қарым-қатынастар, отбасын құруға студенттерді дайындау

Г.С. Саудабаева¹, М.А. Айтбаева²

¹д.п.н., ассоциированный профессор КазНПУ им. Абая

²к.п.н., и.о. ассоциированного профессора КГУ им. Коркыт Ата

ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы формирования физической, социальной, этико-психологической готовности студентов к созданию семьи. Семья – это основанная на браке или кровном родстве малая группа,

члены которой связаны общностью быта, взаимной моральной ответственностью и взаимопомощью; в ней вырабатываются совокупность норм, санкций и образцов поведения, регламентирующих взаимодействие между супругами, родителями и детьми, детей между собой. Для достижения «долговечности» семьи будущий семьянин должен владеть педагогическими знаниями, необходимыми в семейной жизни, культурой семейных отношений, основными методами и средствами родителей при воспитании детей.

Ключевые слова: семейные отношения, мотивы создания семьи, подготовка студентов

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП **БЫСШАЯ ШКОЛА**

МРНТИ 14.35.01

З.А. Мовкебаева¹, Д.С. Жакупова²

¹д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

²докторант 1 курса специальности «БД010500 – дефектология»,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ВУЗЕ

Аннотация

В статье приведены результаты анализа мирового опыта вузов по системе дистанционного обучения маломобильных студентов в зарубежных странах. Охарактеризованы формы и методы обучения студентов с особыми образовательными потребностями в ведущих вузах в европейских и азиатских странах, которые достигли значительного прогресса в обеспечении доступа к высшему образованию для лиц с особыми образовательными потребностями в обычной и дистанционной формах обучения. На основе изучения опыта организации дистанционного обучения в ведущих зарубежных вузах определены основные направления модернизации высшего образования в Республике Казахстан с целью наибольшего обеспечения его доступности для маломобильных людей.

На основании анализа зарубежного опыта было определено, что в современный период система дистанционного обучения имеет возможность изменить парадигму образования для студентов с особыми образовательными потребностями, поскольку быстрое развитие информационно-коммуникационных технологий ускорило процесс развития и способствует созданию новых возможностей для обучения этой уязвимой группы. Развитые страны уже достигли значительного прогресса в обеспечении доступа к высшему образованию для маломобильных студентов в обычной и дистанционной формах обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, особые образовательные потребности, маломобильные студенты, высшие учебные заведения

В своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Глава государства отмечает: «Сегодня не только отдельный человек, но и нация в целом имеет шанс на успех, только развивая свою конкурентоспособность» [1]. Как отмечает Н.А. Назарбаев, особенность завтрашнего дня заключается в том, что именно конкурентоспособность человека, а не наличие минеральных ресурсов, становится фактором успеха нации. Вопрос конкурентоспособности становится наиболее актуальным в случае наличия у людей каких-либо особенностей, ограничивающих его возможности в овладении профессией и востребованности на рынке труда. Тем более это важно в условиях ратификации Республикой Казахстан в 2015 году Конвенции о правах инвалидов, принятой Генеральной Ассамблеей ООН в 2006 году [2], когда страна взяла на себя обязательство создавать среду для полноценной жизни инвалида – полноправного члена общества, а также развивать систему профессионального образования для инвалидов.

Принятые государством обязательства нашли свое отражение в нормативно-правовых документах, таких, как Государственная Программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы [3], в которой отмечается необходимость обеспечения равных условий и безбарьерного доступа к образованию лицам с особыми образовательными потребностями, а также потребность в разработке учебно-методического обеспечения и расширении технологий дистанционного образования лиц с особыми образовательными потребностями [3].

С целью наибольшего вовлечения маломобильных студентов в систему высшего образования в РК и обеспечения им его доступности, а также для решения поставленных государственных задач необходимо изучение опыта организации дистанционного образования в ведущих зарубежных вузах и на этой основе определение основных направлений модернизации дистанционного обучения.

Как показывает анализ опыта организации дистанционного образования в ведущих зарубежных вузах, в настоящее время в странах Западной Европы, США, Канады и странах Азии накоплен значительный опыт по реализации образования лиц с инвалидностью [4, 5]. Так, изучение теоретических и научно-практических материалов по вопросам обучения лиц с особыми образовательными потребностями показало, что в Канаде и Соединенных Штатах Америки широко развита система дистанционного образования студентов-инвалидов, которые в силу нарушенных двигательных функций не могут самостоятельно посещать высшие учебные заведения (Hill, 1996).

В одном из университетов США The University of Washington (UW) (Университет Вашингтона), успешно реализующем программы дистанционного обучения, было проведено специальное исследование с целью разработки таких онлайн-курсов, которые были бы наиболее доступны для студентов и преподавателей с ограниченными возможностями. В рамках данного исследования был сделан краткий обзор программы дистанционного образования в Университете Вашингтона, по итогам которого были разработаны эффективные технологии дистанционного обучения с применением инструментов для дискуссий, электронных средств, стратегии организации дистанционного образования и подготовки преподавателей.

В Открытом университете (The Open University (OU) Великобритании из 250 000 студентов, обучающихся в данном университете, более 12 000 студентов имеют ограниченные возможности, что, по нашему мнению, свидетельствует об эффективной деятельности системы дистанционного образования.

Результаты исследований Mikołajewska I и Mikołajewski (2011), проведенных в Польше по проблемам обучения людей с инвалидностью и организации дистанционного образования, свидетельствуют о том, что в стране существуют несколько программ электронного обучения, которые предоставляются в определенных центрах. По нашему мнению, в Казахстане целесообразно учитывать польский опыт предоставления программ электронного обучения в специальных центрах. Вместе с тем, анализ показывает, что в Польше в настоящее время предоставляется недостаточно широкий спектр электронного обучения, поскольку имеющиеся программы обучения в основном ориентированы на информационные технологии и менеджмент.

Большой интерес вызывает у казахстанских исследователей (наряду с европейскими странами) опыт дистанционного обучения маломобильных студентов в азиатских странах. Так, например, в Малайзии образование для лиц с ограниченными возможностями является неотъемлемой частью национального планирования в области образования, разработки учебных программ и организации учебного процесса [6]. Более того, в этой стране людям с особыми образовательными потребностями предоставляются все возможности обучения в течение всей жизни. С целью подготовки из этой категории граждан высококвалифицированных специалистов, государство создает необходимые условия: совместно со специальными образовательными организациями им оказываются такие профессиональные услуги, как, например, аудиологические услуги, жестовый перевод, медицинское, психолого-педагогическое сопровождение и др. Помимо этого, в Малайзии действуют сервисные центры по предоставлению помощи и консультаций по специальному образованию, социальной защите, образованию и карьерному росту для лиц с особыми потребностями, а также обеспечивается предоставление им информационных материалов, связанных со специальным образованием.

Особое внимание обращает на себя японский опыт обучения лиц с особыми образовательными потребностями. В первую очередь, здесь можно отметить Национальный университет Corporation of Tsukuba University of Technology (NTUT), который является единственным вузом в Японии, специализирующимся на обучении слабовидящих и слабослышащих студентов. Миссией данного университета является подготовка всесторонне развитого специалиста, способного после получения высшего профессионального образования к самостоятельному развитию своих талантов, умений и способностей, а также эффективному применению их в социуме. Особо обращает на себя внимание тот факт, что наряду с предоставлением возможности учащимся с проблемами слуха и зрения обучаться в безбарьерной образовательной среде, в этой стране обращается значительное внимание на подготовку специалистов, обладающих экспертными знаниями. Для этого разрабатываются специальные образовательные методики и технологии для каждого типа и вида нарушенного развития с использованием самых современных научных технологий. Наряду с этим, в Японии широко развита система социальных взносов, направленная на поднятие общего уровня образования людей с ограниченными возможностями. Указанная планомерная и систематическая работа в японских высших учебных заведениях способствует развитию социальной независимости слабослышащих и слабовидящих людей.

На наш взгляд, для успешной реализации дистанционного обучения маломобильных студентов в нашей стране целесообразно учитывать опыт ведущих азиатских стран (Малайзии, Японии и др.) по созданию единого центра предоставления комплексных условий в процессе получения высшего профессионального образования людям с инвалидностью, который совместно с специальными организациями образования будет предоставлять профессиональные услуги, помощь и консультацию по вопросам социальной защиты, образования и карьерного роста для лиц с особыми потребностями, предоставление информационных материалов. Стоит, на наш взгляд, принять во внимание современный японский опыт по разработке специальных образовательных технологий и методик для каждого типа нарушений в развитии, что в свою очередь будет способствовать получению качественного образования.

Изучая опыт стран СНГ, необходимо отметить Российскую Федерацию, в которой увеличился поток научных исследований в области обучения студентов с особыми образовательными потребностями, посвященных проблеме доступности высшего образования лицам с инвалидностью. Основной целью высших учебных заведений по обучению студентов с ограниченными возможностями в Российской Федерации, также, как и в Республике Казахстан, является подготовка конкурентоспособного специалиста, который отвечает всем требованиям рынка труда. Одним из важных показателей достижения данной цели, является успешное трудоустройство выпускника с особыми образовательными потребностями.

Соответственно, в последнее время в Российской Федерации активно изучаются некоторые аспекты психолого-педагогического и медико-социального сопровождения лиц с особыми образовательными потребностями в процессе образования [7], разрабатываются специальные образовательные технологии и адаптированные программы, а также новые пути организации учебного процесса для лиц с нарушениями развития [8, 9]. Во многих российских вузах организованы специальные структурные подразделения – службы помощи студентам с ограниченными возможностями, разработаны локальные нормативные документы, которые регламентируют процедуру текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации для студентов-инвалидов и студентов с ограниченными возможностями развития. Кроме того, в Российской Федерации широко развивается дистанционное высшее профессиональное образование. Так, на базе Московского независимого эколого-политологического университета успешно действует Центр дистанционного высшего профессионального образования для молодежи с ограниченными возможностями, при котором успешно работает отдел профессиональной реабилитации и содействия трудоустройству инвалидов.

Таким образом, анализ научно-теоретических материалов показывает, что в зарубежных странах уделяется повышенное внимание организации высшего образования студентов с особыми образовательными потребностями. Развитые страны уже достигли значительного прогресса в обеспечении доступа к высшему образованию для студентов с ограниченными возможностями в обычной и дистанционной формах обучения. Данный факт целесообразно учитывать в Республике Казахстан при решении вопроса обеспечения права людей с ограниченными возможностями на получение профессионального образования на всех уровнях, в том числе, высшего и послевузовского образования. Тем более, что данному вопросу, особенно дистанционному обучению, в настоящее время уделяется недостаточно серьезное внимание, тогда как в развитых странах применение адаптивных технологий для оказания помощи инвалидам в образовательном процессе дает положительные результаты. До сего времени многие вузы нашей страны недостаточно адаптированы для данной категории лиц в материально-техническом, учебно-методическом и кадровом обеспечении, что, естественно, усложняет процесс обучения студентов с особыми образовательными потребностями.

Для удовлетворения потребностей данной категории людей необходимо находить новые пути решения вышеизложенных проблем. Изучение ведущего опыта зарубежных стран в образовании маломобильных студентов со всей объективностью демонстрирует, что обучение с помощью различных электронных средств студентов-инвалидов, которые в виду особенностей развития не могут посещать высшие учебные заведения, позволяет обеспечить им полноценный доступ к образовательной среде. В этом случае альтернативным вариантом получения высшего образования лицами с особыми образовательными потребностями может стать дистанционное обучение. Система дистанционного обучения имеет возможность изменить парадигму образования для студентов с инвалидностью, поскольку быстрое развитие информационно-коммуникационных технологий ускоряет процесс развития и способствует созданию новых возможностей для обучения этой уязвимой группы.

В последние годы в высших учебных заведениях Республики Казахстан наблюдается увеличение набора студентов с ограниченными возможностями, особенно в учебных заведениях, реализующих некоторые дистанционные элементы. В связи с этим, необходимо определить основные направления модернизации дистанционного обучения в вузах. Так, на наш взгляд, необходимо:

- предоставлять маломобильным студентам программы электронного обучения в специальных центрах;
- разрабатывать стратегию, мониторинг и необходимые электронные средства для дистанционного обучения маломобильных студентов и подготовки преподавателей;
- создавать в вузах сервисные центры для предоставления помощи и консультаций по специальному образованию, социальной защиты, образования и карьерного роста для лиц с особыми потребностями;
- развивать сотрудничество со специальными организациями образования по оказанию профессиональных услуг (аудиологические услуги, жестовый перевод, медицинское, психолого-педагогическое сопровождение и др.);
- организовывать подготовку специалистов, обладающих экспертными знаниями для обучения маломобильных студентов;
- разрабатывать специальные образовательные методики и технологии с учетом тяжести и вида нарушения в развитии.

В заключении можно констатировать, что на современном этапе в системе отечественного высшего образования прослеживаются определенные противоречия между потребностями маломобильных граждан в организации дистанционного обучения в высшем учебном заведении и недостаточной разработанностью теоретико-методологических основ обеспечения данного процесса в современной вузовской образовательной практике. В контексте рассмотрения проблем обучения лиц с особыми образовательными потребностями актуальность разработки дистанционной образовательной среды связана с тем, что включение полного и частичного дистанционного обучения лиц с инвалидностью предьявляет новые требования к ее формированию. При этом, изменения должны коснуться всех сторон, т.е. технологических, содержательных, организационно-методических и др. Реализация указанных выше задач направлена на решение обозначенных проблем, т.е. на формирование дистанционной образовательной среды, которая обеспечит в полной мере получение высшего профессионального образования инвалидами в соответствии с ведущими тенденциями государственной политики Республики Казахстан.

Список использованной литературы:

- 1 Выступление Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» [электронный ресурс] – URL: http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya (дата обращения: 12.03.2009).
- 2 Конвенция о правах инвалидов. – 2006.
- 3 Государственная Программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. – Указ Президента Республики Казахстан №205 от 1 марта 2016 года.
- 4 Закон РК «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан» [электронный ресурс] – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30008935.
- 5 Barnard-Brak L., Sulak T., Tate A., Lechtenberger D. (2010). *Measuring college students' attitudes toward requesting accommodations: A national multi-institutional study. Assessment for Effective Intervention.*
- 6 Burgstahler S., Corrigan B., McCarter, J. (2004). *Making distance learning courses accessible to students and instructors with disabilities: A case study. Internet and Higher Education, 7.* – P.233-246.
- 7 Богинская Ю.В. Современное состояние высшего образования студентов с инвалидностью в вузах Европы и США // Интернет-журнал «Мир науки» 2016. – Т.4. - №4. <http://mir-nauki.com/PDF/35PDMN416.pdf>.
- 8 Васильева Н.Н. *Абитуриент с инвалидностью: где и как получить высшее профессиональное образование.* – М.: МосГу, 2006.

З.А. Мовкебаева¹, Д.С. Жакупова²

*¹п.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

*²«6D010500 – дефектология» мамандығы бойынша I курс докторанты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

ЖОО ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР СТУДЕНТТЕРДІ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ БОЙЫНША ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІНЕ ТАЛДАУ

Түйіндеме

Бұл мақалада аз қозғалмалы студенттерді қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша шетелдік жоғары оқу орындарының әлемдік тәжірибесіне жасалған талдаулардың нәтижелері берілген. Еуропа және Азия мемлекеттерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді оқыту бойынша әдеттегі және қашықтықтан оқыту жүйесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды оқыту мен оларға жағдай жасау бойынша үлкен жетістіктерге қол жеткізген жетекші жоғары оқу орындарының оқыту формалары мен әдістері сипатталды. Шетелдік жетекші ЖОО қашықтықтан оқыту жүйесін ұйымдастыру тәжірибесін зерттеудің негізінде аз қозғалмалы тұлғалар үшін білім алудың қолжетімділігін қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасының жоғары білімін модернизациялаудың негізгі бағыттары анықталды.

Шетелдік тәжірибені талдау негізінде, қазіргі кезде қашықтықтан оқыту жүйесінің ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді оқытудың парадигмасын өзгертуге мүмкіндік бар екендігі анықталды, өйткені ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру процесінің дамуын жетілдіреді және бұл қатар тобының білім алуы үшін жаңа мүмкіндіктердің пайда болуына септігін тигізеді. Дамыған мемлекеттер аз қозғалмалы студенттер үшін әдеттегі және қашықтықтан оқыту формаларында жоғары білімнің қолжетімділігін қамтамасыз етуде едәуір жетістіктерге қол жеткізді.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, ерекше білім беру қажеттіліктер, аз мобильді студенттер, жоғары оқу орындары

Z.A. Movkebayeva¹, D.S. Zhakupova²

¹doctor of Pedagogical Sciences, professor, the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

*²doctoral 1 course of a specialty «6D010500 – Defectology»,
Kazakh National Pedagogical University named after Abai*

ANAYSIS OF FOREIGN EXPIERENS OF DISTANCE LEARNING OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATION NEEDS IN THE UNIVERSITY

Summary

The article presents the results of the analysis of the world experience of higher education institutions in foreign countries in the system of distance learning of low-mobility students. The forms and methods of teaching students with special educational needs in leading universities in European and Asian countries that have made significant progress in providing access to higher education for people with special educational needs in ordinary and distance learning are described. Based on the study of the experience of the organization of distance learning in leading foreign universities, the main directions of modernization of higher education in the Republic of Kazakhstan have been identified with the aim of ensuring its accessibility for the least mobile people.

To date, the distance learning system has the opportunity to change the education paradigm for students with special educational needs. The rapid development of information and communication technologies has accelerated the development process and promotes the creation of new opportunities for training this vulnerable group. Developed countries have already made significant progress in providing access to higher education for low-mobility students in ordinary and distance learning.

Keywords: distance learning, special educational needs, low-mobility students, higher education institution

УДК 378.02
МРНТИ 14.35.07

Г.Н. Жолтаева¹, С.К. Серубай²

¹к.п.н., доцент Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова

²магистрант 2 курса специальности «6М010500 – Дефектология»
Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова,
г. Талдықорган, Казахстан

УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ДЕФЕКТОЛОГОВ К ОРГАНИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Аннотация

В настоящее время со стороны государства и общества уделяется большое внимание подготовке специалистов к реализации процессов социокультурного включения лиц с ограниченными возможностями здоровья.

Художественная деятельность для детей с ограниченными возможностями здоровья представляет собой не только часть учебно-воспитательного процесса, но и имеет коррекционную направленность. Поэтому у будущих педагогов-дефектологов должны быть сформированы умения по организации работы по развитию художественных способностей детей с ограниченными возможностями здоровья.

Для подготовки специалистов, отвечающих предъявляемым требованиям, должны быть созданы определенные педагогические условия. Одним из которых, на наш взгляд, является разработка элективных дисциплин, специфика которых способствует формированию у будущих педагогов-дефектологов необходимых знаний, умений и компетенций и внедрение их в учебный план специальности «Дефектология».

Ключевые слова: педагог-дефектолог, педагогические условия, профессиональная компетентность, дети с нарушениями слуха, художественная деятельность, способности, специальное образование

Художественная деятельность для детей с ограниченными возможностями здоровья представляет собой не только часть учебно-воспитательного процесса, но и имеет коррекционную направленность. Благодаря искусству, дети активизируют свои потенциальные возможности в практической художественной деятельности.

Поэтому обществу и государству необходимы педагоги новой формации, которые бы не только хотели, но и умели организовать работу по развитию художественных способностей детей с ограниченными возможностями здоровья. Будущие педагоги-дефектологи специальных образовательных учреждений в своей профессиональной деятельности должны использовать не только традиционные формы обучения и воспитания. Для коррекции и компенсации нарушений развития важно применение современных коррекционных технологий художественной педагогики.

В настоящее время со стороны государства и общества уделяется большое внимание подготовке педагогов-дефектологов (логопедов, тифлопедагогов, сурдопедагогов, олигофренопедагогов), которое обусловлено глобальными изменениями общества, гуманизацией образования и интеграции детей с ограниченными возможностями в социум. К подготовке дефектологов предъявляются специфические требования, т.к. профессиональная деятельность педагога-дефектолога выходит за традиционные рамки работы учителя.

8 июня 2017 года был утвержден профессиональный стандарт педагога (по приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» №133) [1]. Профессиональный стандарт «Педагог» предназначен для формирования образовательных программ, в том числе для обучения персонала организаций образования, сертификации работников и выпускников организаций образования. В разделе 2 описываются ценности педагогической профессии:

- уважение к личности обучающегося, его прав и свобод;
- толерантность к другим убеждениям, взглядам на мир и обычаям;
- открытость к культурному многообразию;
- гибкость, адаптируемость, способность к эмпатии;
- понимание ценности личности, языка и коммуникации;
- навыки самообучения, аналитического и критического мышления;

- коммуникативные и языковые навыки;
- навыки сотрудничества, умения разрешать конфликты.

В разделе 4 – перечне карточек профессий – раскрываются трудовые функции (обучающая; воспитывающая; методическая; исследовательская; социально-коммуникативная) всех уровней квалификаций по отраслевой рамке квалификаций.

Мы остановимся на некоторых из функций уровня 6, касающихся специфики труда педагога-дефектолога.

1) Обучающая функция включает знания:

- особенностей физиологии и психологии детей подросткового возраста;
- педагогических технологий дифференцированного и интегрированного обучения, развивающего обучения, особенностей и специфики компетентностного подхода в обучении.

2) Педагог-дефектолог должен выполнять воспитывающую функцию, которая включает следующие умения и навыки:

- соблюдать педагогический такт, правила педагогической этики;
- проявлять уважение к личности обучающихся;
- проявлять приверженность к высшим социальным ценностям, к идеям гуманистической педагогики;
- проявлять приобщенность к системе общечеловеческих ценностей;
- содействовать развитию благоприятной образовательной среды для реализации потребностей обучающихся.

3) Методическая функция включает умения и навыки во взаимодействии с коллегами создавать благоприятную среду для обучения учащихся.

4) Исследовательская функция включает знания:

- принципов и методов исследования образовательной среды, исследования образовательной практики;

умения и навыки:

- методов психолого-педагогического отслеживания деятельности обучающихся;

умения и навыки:

- самостоятельно использовать результаты диагностики индивидуальных особенностей обучающихся;

- во взаимодействии с коллегами выявлять потребности и затруднения в обучении;
- под руководством наставника планировать и проводить исследования образовательной среды.

5) Социально-коммуникативная функция будущего педагога-дефектолога включает знания:

- основ психологии общения и профессиональной коммуникации;
- форм, методов сотрудничества в профессиональном сообществе, в т.ч. сетевом сообществе;
- форм и методов взаимодействия с различными социальными группами (внешние стейкхолдеры образования);

умения и навыки:

- самостоятельно вовлекать обучающихся в систему дополнительного образования;
- самостоятельно инициировать инновационные идеи, объединяющие стейкхолдеров образования (различные творческие объединения, ассоциации и т.д.);

умения и навыки:

- самостоятельно привлекать к учебно-воспитательному процессу представителей профессиональных сообществ, правоохранительных органов, медицинских, социальных служб и др. [1].

Таким образом, педагог-дефектолог должен обладать определенными личностными и профессиональными компетенциями и вносить позитивный вклад в образовательные достижения учеников.

Для подготовки специалистов, отвечающих предъявляемым требованиям в стандарте, должны быть созданы определенные педагогические условия.

Е.А. Ганин под педагогическими условиями понимает совокупность взаимосвязанных условий, которые необходимы для создания целенаправленного воспитательно-образовательного процесса с использованием современных информационных технологий, обеспечивающих формирование личности с заданными качествами [2]. Условие обретает «педагогический» смысл в исследованиях В.И. Андреева, Н.М. Яковлевой, А.Я. Найна, М.В. Зверевой, Н.В. Импполитовой, С.А. Дыниной, Б.В. Куприянова и др. Изучение научно-педагогических исследований показывает, что в теории и практике науки имеются различные определения и виды понятия «педагогические условия».

Выделяют следующие виды педагогических условий:

- организационно-педагогические условия рассматриваются в работах В.А. Беликова, С.Н. Павлова, Е.И. Козыревой, А.В. Сверчкова и др.;

- психолого-педагогические условия рассматривают А.В. Кругляя, Н.В. Журавский, А.О. Малыхина, А.В. Лысенко и др.;

- дидактические условия рассматривает М.В. Рутковская и др. [3].

Создание оптимальных педагогических условий помогает подготовке будущих педагогов-дефектологов к организации коррекционно-развивающей и учебно-воспитательной работе в сфере художественной деятельности. «Психологическая характеристика педагога, работающего как с нормально развивающимися детьми, так и с их сверстниками с проблемами, включает описание его способностей, умений, посредством которых реализуются основные педагогические функции. Педагог, занимающийся художественным развитием детей с проблемами, должен иметь следующие способности:

- *академические художественные* – способности в определенном виде искусств: педагог, работающий в области искусства, обязан уметь петь, играть на музыкальном инструменте, рисовать, лепить, танцевать, чувствовать музыку, владеть искусством выразительного чтения, пластикой тела;

- *креативные* – способности к творческому видению проблем, созданию новых ценностей, предполагающие наличие мотивов, знаний, умений, творческого потенциала, обеспечивающих решение коррекционно-развивающих задач в художественном развитии детей с проблемами;

- *дидактические* – способности передавать детям учебный материал по искусству, учитывая их возможности, преподносить материал ясно и понятно, вызывать интерес к разным видам искусства; такие способности дают возможность педагогу при необходимости реконструировать предлагаемый детям материал, трудное сделать легким, сложное – простым, непонятное – понятным, организовать поэтапную самостоятельную работу детей;

- *перцептивные* – способности проникать во внутренний мир ребенка: наблюдательность педагога, связанная с тонким пониманием особенностей личности ребенка с проблемами, которые могут проявляться в процессе общения с искусством; умение в нужный момент оказать ребенку поддержку в преодолении трудностей в художественной деятельности, сопереживать его успехам;

- *речевые* – способности ясно и четко выражать свои мысли, чувства с помощью речи, владеть художественно-речевой выразительностью;

- *организаторские* – способности сплачивать детский коллектив на основе интереса к художественной деятельности, активизировать творческие проявления детей; а также правильно организовывать свою собственную работу, связанную с решением коррекционно-развивающих задач средствами искусства, планировать разные формы работы, правильно распределять время;

- *коммуникативные* – способности к общению с детьми; умение найти правильный подход к ребенку, установление контакта посредством общения в художественной деятельности – изобразительной, музыкальной, художественно-речевой, театрализованной; создание атмосферы успеха в работе с детьми с проблемами;

- *прогностические* – способности, выражающиеся в предвидении последствий своих действий в воспитательном коррекционно-развивающем проектировании личности ребенка путем использования искусства, художественной деятельности; умении прогнозировать развитие тех или иных положительных качеств личности ребенка в процессе обучения искусству; определение возможностей и путей компенсации отклонений в развитии ребенка средствами искусства и художественной деятельности [4].

Изучение теории и практики подготовки будущих педагогов-дефектологов показало, что для подготовки будущих педагогов-дефектологов к организации художественной деятельности детей с нарушениями слуха в условиях вуза необходима, в первую очередь, разработка элективных дисциплин образовательной программы специальности 5В010500 – «Дефектология», специфика которых способствует формированию у будущих педагогов-дефектологов необходимых знаний, умений и компетенций и внедрение их в учебный план.

В типовой учебной программе по предмету «Художественный труд» для слабослышащих, позднооглохших обучающихся 0-4 классов уровня начального образования указано «предмет «Художественный труд» направлен на формирование художественно-технологических знаний, умений и навыков в различных видах творческой деятельности, обеспечивающие пространственные и зрительные представления, воображения и наблюдательности. Работа с различными материалами способствует формированию технологического мышления, развитию художественно-эстетического вкуса, творческих способностей, памяти, пространственного воображения, фантазии, моторики рук, совершенствованию глазомера слабослышащих учащихся.

Цель учебной программы по предмету «Художественный труд» – формирование у слабослышащих учащихся основ художественно-технологических знаний, пространственно-

образного, творческого мышления, развитие духовно-нравственной культуры, как основы становления и самовыражения личности» [5].

Т.е. педагоги-дефектологи должны формировать у учащихся универсальные учебные действия:

- «умение видеть и воспринимать проявления художественной культуры в окружающей жизни (техника, музеи, архитектура, дизайн, скульптура);
- желание общаться с искусством, участвовать в обсуждении содержания и выразительных средств произведений искусства;
- активное использование языка изобразительного искусства и различных художественных материалов для освоения содержания разных учебных предметов (литературы, окружающего мира, родного языка);
- обогащение ключевых компетенций (коммуникативных, деятельностных) художественно эстетическим содержанием;
- умение организовывать самостоятельную художественно творческую деятельность, выбирать средства для реализации художественного замысла;
- способность оценивать результаты художественно-творческой деятельности, собственной и одноклассников» [5].

Приобретение будущими педагогами-дефектологами умений по формированию таких универсальных учебных действий у учащихся способствует изучению элективных дисциплин по профилю специальности: «Теория и технология обучения ручному труду детей с ограниченными возможностями», «Специальная методика преподавания изобразительного искусства в школе для детей с нарушениями слуха».

Изучение данных дисциплин будет способствовать развитию художественных способностей самих студентов и формированию у них компетенций, соответствующих их профессиональной деятельности. Это владение теорией и методикой обучения детей с ограниченными возможностями художественному труду: знаний и умений в области художественного труда, умения использовать педагогические инновации при проведении уроков, цифровые компьютерные технологии при создании художественных работ, использовать связь с другими дисциплинами образовательной программы начальной школы слабослышащих (музыкой, ознакомлением с окружающим миром, коррекционной ритмикой и др.), способность разрабатывать контрольно-оценочный материал по предмету и др.

Таким образом, создание педагогических условий для подготовки будущих педагогов-дефектологов к организации художественной деятельности детей с нарушениями слуха будет способствовать формированию у них умений организовать работу по развитию художественных способностей детей, тем самым, повышению эффективности коррекционного воздействия искусства на развитие детей с ограниченными возможностями здоровья.

Список использованной литературы:

- 1 *Профессиональный стандарт «Педагог»*. – Астана, 2017.
- 2 Ганин Е.А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей / <http://ito.edu.ru/2003/VII/VII-0-1673.html>
- 3 Хушбахтов А.Х. Терминология «педагогические условия» // Молодой ученый. – 2015. – №23. – С.1020-1022.
- 4 Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. *Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учебник для вузов*. – М.: Академия, 2001. – С.248.
- 5 *Типовая учебная программа по предмету «Художественный труд» для слабослышащих, позднооглохших обучающихся 0-4 классов уровня начального образования*. – Астана, 2013.

Г.Н. Жолтаева¹, С.Қ. Серубай²

¹п.ғ.к., доцент, І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті

*²І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің
БМ010500 – «Дефектология» мамандығының 2 курс магистранты
Талдықорған қ., Қазақстан*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ДЕФЕКТОЛОКТАРДЫ ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУҒА ДАЯРЛАУ ШАРТТАРЫ

Түйіндеме

Қазіргі кезде мемлекет пен қоғам тарапынан денсаулығының мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды әлеуметтік-мәдени үдерістерге кіріктіруді жүзеге асыру үшін мамандар даярлауға баса назар аударылуда.

Денсаулығының мүмкіндігі шектеулі балалар үшін көркемдік іс-әрекет оқу-тәрбие үдерісінің бөлігі ғана болып қоймай, балалардың сөйлеу кемістігін түзетуге де бағытталады. Сондықтан болашақ педагог-дефектологтарда денсаулығының мүмкіндігі шектеулі балалардың көркемдік қабілеттерін дамыту бойынша жұмыстар ұйымдастыру біліктерін қалыптастыру қажет.

Қойылған талаптарға сай мамандар даярлау үшін арнайы педагогикалық шарттар құрылуы тиіс. Біздің ойымызша, оның бірі болашақ педагог-дефектологтарда қажетті білім, білік, құзіреттерді қалыптастыруға ықпал ететін арнайы элективті пәннің мазмұнын дайындап, «Дефектология» мамандығының оқу жоспарына енгізу болып табылады.

Түйін сөздер: педагог-дефектолог, педагогикалық шарттар, кәсіби құзыреттілік, есту қабілеті бұзылған балалар, көркемдік іс-әрекет, қабілеттер, арнайы білім

G.N. Zholtayeva¹, S.K. Serubay²

¹*c.p.s., assistant professor*

²*6M010500 – 2-year student of the specialty "Defectology"
Of Zhetysu State University named after I.Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan*

CONDITIONS OF PREPARATION FUTURE TEACHERS-DEFECTOLOGISTS FOR THE ORGANIZATION THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES OF CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS

Summary

Currently, the State and society pay great attention to training of specialists for implement processes sociocultural inclusion of people with disabilities. Artistic activity for disabled children is not only a part of the educational process, but also has a correctional orientation. So, the teachers' work organization skills of development of disabled children's artistic abilities should be formed. To prepare specialists who meet the requirements should be created certain pedagogical conditions. One of which, in our opinion, is the development of elective disciplines, the specificity of which contributes to shaping the future teachers-defectologists necessary knowledge, skills and competences and implementing them in the curriculum.

Keywords: teachers-defectologists, pedagogical conditions, professional competency, children with hearing impairments, artistic activity, ability, special education

УДК 377.8 С 28
МРНТИ 14.35

Д.А. Сейданова¹

¹*ст. преп. Ф АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Жамбылской области»*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОМ СТАНОВЛЕНИИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

Аннотация

В условиях глобализации уровень образования становится одним из главных факторов конкурентоспособности стран, так как в современной экономике акцент делается уже не столько на материальные товары и услуги, сколько на «интеллектуальный потенциал». Новый тип экономического развития вызывает необходимость для работников несколько раз в течение жизни менять профессию, постоянно повышать свою квалификацию. В связи с этим, в статье речь идет не об усвоении знаний, умений и навыков, как о результатах обучения, а об освоении набора видов, способов деятельности – набора ключевых компетенций, очень общих, требуемых в любых жизненных ситуациях, способствующие готовности субъекта эффективно организовывать внутренние и внешние ресурсы для достижения поставленной цели и становления будущего специалиста. Также описываются определенные требования, предъявляемые к студентам, такие как развитое критическое мышление, способность решать проблемы, самостоятельно и активно действовать, принимать решения, адаптироваться к изменяющимся условиям жизни – вот каким требованиям должен отвечать современный специалист. Соответственно, выход из такой ситуации один – искать новые технологии обучения, которые научат студентов учиться добывать знания самостоятельно, разовьют способности и творческий потенциал студентов. И эти технологии более всего обеспечивают приоритетное развитие у будущих специалистов субъектных свойств, пробуждают в них стремление к самовоспитанию, самосовершенствованию, самоактуализации и самореализации.

Ключевые слова: профессиональное развитие, самовоспитание, самосовершенствование, самоактуализация и самореализация

В современном обществе в первую очередь востребован интеллектуально развитый специалист. Сегодня недостаточно обладать значительными теоретическими знаниями, устойчивыми практическими навыками и умениями.

В условиях глобализации уровень образования становится одним из главных факторов конкурентоспособности стран, так как в современной экономике акцент делается уже не столько на материальные товары и услуги, сколько на «интеллектуальный потенциал». В Послании Президента Н.А. Назарбаева народу Казахстана говорится о том, что реформа образования – это один из важнейших инструментов, позволяющих обеспечить реальную конкурентоспособность Казахстана. Чтобы добиться выполнения поставленных задач, необходимо создать современную систему образования, соответствующую потребностям экономической и социальной модернизации. Необходимо создать условия для получения образования на протяжении всей жизни человека. Способность нации поддерживать современную и эффективную систему образования, повышать интеллектуальный компонент рабочей силы путем обучения становится критически важными для конкурентоспособности. Новый тип экономического развития вызывает необходимость для работников несколько раз в течение жизни менять профессию, постоянно повышать свою квалификацию [Назарбаев Н.А.] [1].

Речь идет не об усвоении знаний, умений и навыков, как о результатах обучения, а об освоении набора видов, способов деятельности – набора ключевых компетенций, очень общих, затребованных в любых жизненных ситуациях, способствующие готовности субъекта эффективно организовывать внутренние и внешние ресурсы для достижения поставленной цели.

И требования, предъявляемые учителям, должны соответствовать следующим качествам:

1. Действовать автономно: развивать и реализовывать чувство собственного «я»; делать выбор и действовать в контексте более широкой панорамы; быть ориентированным на будущее; осознавать особенности среды, понимать, как можно встраиваться, выполнять обязанности и осуществлять свои права; определять и реализовывать жизненный план, планировать и реализовывать личные проекты.

2. Использовать средства в интерактивном режиме: использовать средства как инструменты для активного диалога; осознавать и реагировать на возможности новых средств; быть способным использовать язык, текст, символы, информацию, знания и технологию в интерактивном режиме для достижения целей.

3. Функционировать в социально неоднородных группах: быть способным взаимодействовать эффективно с другими людьми, имеющими разный жизненный опыт; признавать особенности, являющиеся следствием социальной принадлежности индивидов; создавать социальный капитал; уметь устанавливать хорошие отношения с другими, кооперироваться, управлять и разрешать конфликты.

Развитое критическое мышление, способность решать проблемы, самостоятельно и активно действовать, принимать решения, адаптироваться к изменяющимся условиям жизни – вот каким требованиям должен отвечать современный специалист.

Выход из такой ситуации один – искать новые технологии обучения, которые научат студентов учиться добывать знания самостоятельно, разовьют способности и творческий потенциал студентов.

В условиях научно технического прогресса, профессионально-личностное становление будущего специалиста следует понимать как мотивированный, целеустремленный и осознанный процесс, направленный на прогрессивное изменение личности, транслирующей в процессе обучения свою индивидуальность и неповторимость, свой способ жизнедеятельности, собственную стратегию поведения и деятельности, осуществляемых под влиянием социального воздействия, профессиональной деятельности и собственной активности, прежде всего.

Исходя из предмета основных характеристик понятия педагогического содействия, среди педагогических технологий, наиболее ориентированных на личностное становление будущих специалистов можно выделить такие, которые,

во-первых, являются личностно-ориентированными,

во-вторых, имеют диалогическое основание,

в-третьих, рефлексивны,

в-четвертых, создают имитационное пространство,

в-пятых, строятся на основе активного педагогического взаимодействия и субъект-субъектных отношениях,

в-шестых осуществляются при ведущей роли педагога.

К такого рода технологиям относятся диспуты, диалоги, споры, дискуссии, тренинги, давно

вошедшие в педагогический арсенал в качестве важных и эффективных технологий личностно-ориентированного характера, способствующих профессионально-личностному становлению будущих специалистов, но редко используемых в работе со студентами вообще.

Главное отличие личностно-ориентированных технологий – их твердая ориентированность на личность будущего специалиста, на развитие его социально и лично значимых качеств, его творческой и социальной активности. Среди выше обозначенных технологий личностно-ориентированного характера, особое значение придается дискуссии и диалогу.

Для более активного взаимодействия используется интерактивное обучение. Оно способствует освоению опыта обучающимися на базе взаимодействия. Работа с накоплением опыта – характерная черта интерактивного обучения.

1. Интерактивные методы обучения предполагают такое взаимодействие педагога и обучающихся, которое ориентирует личность на развитие её творческих способностей, выработку умения выбирать ситуацию, нацеливают на деятельность, стимулирующую «изобретательство» и «открывательство», «иллюстративного дополнения». Если в традиционном обучении педагог (тренер, ведущий) играет роль «фильтра», как бы пропускает через себя учебную информацию, то в интерактивном обучении он вступает в качестве помощника обучающегося, являясь одним из её источников. Ведущий не сообщает готовые знания, а лишь побуждает участников к самостоятельному поиску. По сравнению с традиционным, в интерактивном обучении меняются формы взаимодействия обучающихся с тренером (преподавателем): его активность уступает место активности участников, поскольку его задача создание условий для реализации их инициативы.

2. Интерактивное обучение направлено на развитие физической, социальной и когнитивной активности. При развитии физической активности обучающиеся постоянно меняют рабочее место, пересаживаются, говорят, пишут, слушают, делают рисунки, составляют схемы, таблицы и пр. При развитии социальной активности задают вопросы, отвечают на вопросы, обмениваются мнениями, отстаивают их. При развитии познавательной активности вносят дополнения и поправки в изложение тренера, выступают как один из источников профессионального опыта, сами находят решение проблемы.

3. В полноценном тренинге участники взаимодействуют с физическим и социальным окружением (друг с другом и тренером), а также с изучаемым содержанием. Правило, связанное с активностью, выглядит следующим образом: взаимосвязь и разнообразие, т.е. взаимосвязанными и разнообразными должны быть все три вида взаимодействия.

4. Для интерактивного обучения важны все три вида активности участников. Двигательная (физическая) активность ещё не означает взаимодействия с изучаемым содержанием; игровые двигательные упражнения, если они изолированы, от содержания, выступают просто как «разминка». Точно также не связанные с содержанием задания на общение «коммуникативная, микросоциальная активность» превращаются в средство оживления обстановки. Особое проявление активности – инициатива, предполагающая направленность действий.

5. В интерактивном обучении главную роль играет тренер. У него в этом процессе несколько ролей. И в каждом из них тренер организует взаимодействие участников с той или иной областью учебной среды. В качестве лектора-эксперта излагает новый материал, демонстрирует слайды, отвечает на вопросы и т.д. В роли организатора обеспечивает взаимодействие участников с социальным и физическим окружением; комплекует группы, координирует выполнение заданий, готовит минипрезентации. В роли консультанта-фасилитатора (помощника) обращается к опыту участников, побуждая их вести самостоятельный поиск новых данных, решение поставленных задач, формулировать новые подходы и т.д.

6. Цель подобного взаимодействия – достижение такого уровня обучения, который предполагает творческий настрой в различных видах активности: физической, социальной и познавательной. С точки зрения приведённых характеристик, к числу интерактивных методов обучения относят: мозговой штурм, мозговую атаку, ролевые и деловые игры, дискуссии, дебаты, работу в малых группах, тренинги и др.

7. Интерактивные методы направлены на формирование личности, располагающего креативным и аксиологическим потенциалом, владеющего технологиями творческого саморазвития и самореализации.

8. При организации обучения с использованием интерактивных (диалоговых) технологий преподавателю необходимо работать в разных режимах, в том числе интерактивном, когда все информационные потоки замкнуты на обучаемых (организация самостоятельной учебной

деятельности) и экстраактивном, когда информационные потоки циркулируют вне субъекта обучения или направлены к нему (характерен для лекционных форм).

9. В этом контексте организация целостного учебно-воспитательного процесса осуществляется в единстве его составляющих:

а) информационной (передача, приём, накопление, преобразование, хранение и применение информации);

б) психологической (становление и развитие индивидуальности);

в) кибернетической (управление познавательной деятельностью обучаемых) [2].

Интеграция этих трёх составляющих в учебно-воспитательном процессе позволило нам организовать его в соответствии с принципами системно-комплексного, личностно-ориентированного, личностно-деятельностного, компетентностного и синергетического подходов.

В этом случае смысл процесса образования видится в самом процессе становления личностной субъектности учащегося и его способности к диалогу с культурой. Здесь следует сделать акцент внимание на ряд положений, таких как:

1. Человек получает образование не затем, чтобы стать количественно соразмерным культуре (это невозможно в силу непрерывно возрастающего объёма и разнообразия, так как новое научное знание в среднем удваивается теперь в течение 20 месяцев), и затем, чтобы с помощью культуры проявить, «актуализировать» свои сущностные потребности и стать (в той или иной степени) соучастником культурного процесса.

2. Процесс образования – это непрерывный процесс образования, становления, формирования личности человека, происходящий там и тогда, где и когда происходит его субъектная встреча с теми или иными людьми, с теми или иными феноменами культуры (тестовыми, бытовыми, коммуникационными и т.д.).

3. Суть образовательной проблематики с этой точки зрения состоит не в том, сколько и какой культурной информации удалось транслировать тому или иному ученику, а в том, насколько у человека оказалось сформированной потребность и способность к продуктивному диалогу с различными феноменами окружающей его культуры [2].

4. В диалоге человек не становится учеником другого, не усваивает чужую позицию и чьи-то взгляды. Он вырабатывает свою собственную позицию, своё собственное «я», удерживая на дистанции позицию и «я» другого. В диалоге человек – инициатор своего образовательного движения и сам автор иной образовательной траектории, которую он выстраивает.

5. В связи пара «преподаватель-студент» согласно трансляционной парадигме – пара принципиально неравновесная. Как бы ни был учитель ориентирован на субъектность ученика, он всё равно является Тем Кто Учит, а ученик – Тем Кто Учится. И именно учитель, а не ученик, оказывается инициатором учебного процесса и носителем представлений о том, чему должен научиться ученик. В этих условиях самоактуализация и самореализация ученика остаются лишь благими намерениями.

6. Что касается диалога – стержня новой зарождающейся парадигмы, то здесь субъектности разнообразны. «Я» вступаю в диалог потому, что мне интересно, и предмет моего интереса в культуре определяется развитостью моей субъектности. Но это мой собственный, а не навязанный мне интерес и это моё собственное открытие.

Другое значимое в позиции Р.Б. Башара заключается в том, что [2]:

а) он даёт определение образованного человека – это вовсе не человек обученный, а человек, состоявшийся как личность и способный к развивающемуся и расширяющемуся диалогу с культурой. А результат образования – это не тот ученик, который усвоил из учебников объёмы культуры, а мера его субъектности, его способности вести личный индивидуальный диалог с миром культуры;

б) определяет взаимосвязь между феноменом субъектности и феноменом деятельности: только там и тогда, где и когда возникает феномен собственной инициативы – возникает феномен деятельности как таковой. Только точка собственной инициативы – есть точка рождения собственно деятельности;

в) раскрывает суть деятельностного подхода – это собственная деятельность студента и педагога (и уже на этом основании их совместная деятельность);

г) осмысливает сущность образовательной области, как пространства, в котором субъекты образовательной деятельности (студент и педагог) совершают некое совместное образовательное действие, а также уровень субъектной актуализированности участников в процессе этого действия. Важно не «сколько я освоил», а насколько моя личность оказалась субъектно вовлечена в диалог с

культурой и оказалась актуализирована в этом диалоге. Вот почему, в отличие от традиционной парадигмы, которая ставит в центр учебного процесса учебный предмет, новая парадигма образования в центр учебного процесса должна ставить личность самого обучающегося;

д) раскрывает каким должен быть образовательный стандарт исходя из новой образовательной парадигмы: суть образовательного стандарта, в рамках зарождающейся новой парадигмы может состоять только в образовательном определении тех видов деятельности, реализация которых создает «каркас личности», позволяет личности актуализироваться. Образованная личность – это актуализированная личность. Актуализировавшаяся личность мобильна и всегда готова с помощью культур раскрыть свои сущностные силы. И при этом совершенно не важно, сколько и какой культурной информации ей при этом удалось усвоить.

Важно то, что именно эти технологии более всего обеспечивают приоритетное развитие у будущих специалистов субъектных свойств, пробуждают в них стремление к самовоспитанию, самосовершенствованию, самоактуализации и самореализации.

Использование данных технологий позволяет осуществлять педагогическое содействие личностному становлению будущих специалистов в интерактивном режиме.

Внедрение новых технологий обучения – это инновационный процесс, который подчиняется всем правилам инновационной деятельности.

Инновационная педагогическая деятельность – это деятельность по преобразованию педагогического процесса, по внедрению в него новшеств, направленных на его совершенствование.

Список использованной литературы:

1 Послания Президента Республики Казахстан. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 30 ноября 2015 г.

2 Маджуга А.Г., Еримбетова С.Е., Испандияров А.М., Килибаева А.А. Интерактивные методы обучения – источник формирования творческих способностей, познавательной активности, мотивов и интереса у учащихся при изучении валиологии // Тр. Междунар. научн.-практ. Конгресса. – Ташкент: Уз-ГИФК, 2001. – С.72-73.

3 Башар Р. Современные подходы к подготовке учителя // Педагогическое образование и наука. – 2000. – №1. – С.75.

Д.А. Сейданова¹

¹«Өрлеу» БАҰО» АҚ Жамбыл облысы бойынша ПҚБАИ филиалының аға оқытушысы

БОЛАШАҚ МАМАНДЫ КӘСІБИ-ЖЕКЕ ҚАЛЫПТАСУЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Түйіндеме

Жаһандану жағдайында білім деңгейі айналада басты факторларының бірі елдерінің бәсекеге қабілеттілігін, өйткені қазіргі заманғы экономикада акцент жасалады, қазірдің өзінде емес, материалдық тауарлар мен қызметтер, қанша "зияткерлік әлеует". Осыған байланысты бапта әңгіме емес, туралы менгерудегі білімін, іскерлігін және дағдыларын, оқу нәтижелері туралы, ал игеру туралы жиынтықтың түрлері, іс-әрекет тәсілдерін – жиынтығы негізгі құзыреттіліктерді, өте жалпы, талап етілген кез-келген өмірлік жағдайларда ықпал ететін дайындық субъектісінің тиімді өзін-өзі ұйымдастыру ішкі және сыртқы ресурстарға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін және қалыптасу болашақ маманды дайындауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ белгілі бір талаптар студенттерге сияқты дамыған сыни ойлау, мәселелерді шешу қабілеті, өз бетінше белсенді әрекет етуге, шешім қабылдауға, бейімделуге дағдыландыруда өмір – міне, қандай талаптарға жауап беруі, қазіргі заманғы маманға сипаттама беріледі. Тиісінше, мұндай жағдайдан шығу жолы – іздеу, оқытудың жаңа технологиясын үйретеді, студенттердің оқуға деген білімдерін өз бетінше табу, қабілеттері мен студенттердің шығармашылық потенциалын қалыптастырады. Және бұл технологиялар ең алдымен камтамасыз етеді, басым дамыту, болашақ мамандардың субъекттік қасиетін оятады, оларға ұмтылу тәрбиелеу, өзін-өзі жетілдіруге көмек береді.

Түйін сөздер: кәсіби даму, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі дамыту

D.Seidanova¹

¹senior teacher, brunch of JSC "Orleu" NCPD" IPDT on Zhambyl region

THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE SPECIALIST

Summary

In conditions of globalization, the level of education becomes one of the main factors of the countries' competitiveness, since in the modern economy the emphasis is not so much on material goods and services as on

"intellectual potential". A new type of economic development makes it necessary for the workers to change their profession several times over the course of their life, and constantly improve their qualifications. In this regard, the article is not about mastering the knowledge, skills and abilities as learning outcomes, and the development of a set of types, ways of activity – of a set of key competences is very broad, and required in all situations, contributing to the readiness of the subject effectively co-organize internal and external resources to achieve the goals and formation of the future specialist. Also describes certain requirements for students, such as the development of critical thinking, ability to solve problems independently and to be active, to make decisions, to adapt to the changing conditions of life – these are the requirements that a modern specialist should meet. Accordingly, the output from such situation – to look for new training techniques that will teach students to learn, acquire knowledge independently, develop skills and creative potential students. And these technologies are more likely to provide priority development of future specialists of the subject properties, arouse in them a desire for self-education, self-improvement, self-actualization and self-realization.

Keywords: professional development, self-education, self-improvement, self-actualization and self-realization

IR STI 14.35.09

A.K. Sadykova¹, D.K. Yntymak²

*¹c.p.s., associate professor, Kazakh University of International Relations
and World Languages named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan*

*²MA 2nd course student of Kazakh University of International Relations
and World Languages named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan*

MAIN PRINCIPLES OF TEACHING PROFESSIONAL-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE BASED ON WEB-QUEST TECHNOLOGY

Abstract

Modernity poses high requirements to teaching practical application of a foreign language in everyday communication and the professional sphere. The article attempts to analyze one of the new directions in the methodology of teaching a foreign language in a modern computerized world, which affects the implementation of educational tasks at all levels of education and dictates the need for using Internet resources. The didactic possibilities of the effective application of the web-quest technology in teaching of professionally-oriented foreign language are analyzed.

Keywords: web-quest, competence education, professionally-oriented foreign language, project, professional communication, problem learning

The modern age of information technology makes absolutely new demands, both for the graduate and for the higher educational system. The competitiveness of a specialist in the labor market largely depends not only on professional competence, but also on the ability to adapt to changing work conditions that require the mastery of innovative technologies. The consequence of these transformations is the replacement of information-objective educational approaches of education by personality-oriented, creative-developing ones.

One of the researchers of the new paradigm of modern education I.A. Zimnyaya notes that this global objective of ensuring the entrance of a human into the social world has caused the need to raise the question of such a phenomenon as the result of the formation collectively with its motivational-value and cognitive components [1].

Consequently, there is an evident justification of the process of reviewing the national-level objectives of the higher educational institutions with a reorientation on competence education, designed to provide preparation of modern specialists with a developed individual style of self-educational and professional activity and a system of competencies that would enable them to effectively realize their intellectual potential in a market economy, solving professional problems at a high level of success [2]. For the implementation of this process, it is necessary to understand the principles on which the modern competence education is based.

The main principle of higher professional education is the principle of professional orientation, because its purpose is to prepare the future specialist for professional work. It implies both the formation of the social and psychological orientation of future specialists for professional activities, as well as interdisciplinary connections in the organization and content of education in the university.

A new stage in the understanding of professionally directed instruction in a foreign language is now dictated by the changed social mandate of modern society. Being included in the world educational context,

the national system of education and language education, in particular, reflects the general world trends. Dynamically developing integration processes in the world community have led to an increase in the role of foreign languages in various fields of activity. The process of preparing students for intercultural communication in other languages in the sphere of professional communication presupposes the consistent formation of the relevant competencies necessary for students in their professional activities.

Studying the principle of professional orientation of education, M.I. Mahmutov came to the conclusion that it presupposes a peculiar use of pedagogical means that ensure a given level of mastering knowledge and skills provided by the curricula by the students, and at the same time the successful formation of the interest to the profession being mastered, the value attitude towards it, and the personal qualities of the future specialist. Didactic means providing the implementation of the principle of the professional orientation of education include such elements as the use of non-standard approaches, methods and forms of teaching [3].

Another principle on which competence education is based, the principle of problematization in teaching. The modern way of life is characterized by a multiplicity of aspects and rapid changes, so the specialist is required to have researching competence. It is not enough to include research methods in educational practice. It is necessary to form and develop students' culture of research activity and the ability to implement it throughout life. The development of the ability for independent research lies at the core of professional qualities, it aims at continuous self-education, which provides professional development and adaptation to changes. Modern technologies in teaching a foreign language not only create an opportunity for effective language learning, but also are the means of increasing and broadening the professional knowledge of students necessary to realize themselves in their chosen specialty.

An inseparable principle of competence education is the principle of informatization. Information support for the educational process is impossible today without the use of computer tools and educational Internet resources. Infocommunication technologies are a tool for active human development. Hence, it is necessary to consider the principle of creativity. It assumes an orientation toward the creative beginning of educational activity and promotes the development of the creative potential of the personality of the future specialist: imaginative thinking, intuition, creative imagination. These qualities enrich the perception of the students, make the process of assimilation of educational material more holistic. Learners master new ways of receiving knowledge, skills, acquire abilities to work with any kind of information, as a result are formed the skills of independent, critical and creative thinking.

Among the various innovative educational technologies focused on the formation of foreign professional-communicative competence, the web-quest technology differs in that the learning activity of the students is of a project nature, assuming the receipt of a concrete (practical) result and its public presentation [4]. Developed by American educators V.Kh. Kilpatrick and E.W. Kolingsom project technology has had a great impact on the educational system of the XX century.

Among foreign researchers describing the method of projects can be named the works of T.March, T.Hutchinson and others [5, 6]. Their research emphasizes that project technology facilitates the integration of students' knowledge from different fields in solving one problem, promotes the development of skills for their application in practice, takes into account the interests, needs of students, which has a positive impact on the motivational sphere, and contributes to the development of cognitive needs and creative abilities of the students.

According to the interpretation of Klimova A.V., the web-quest is a specially organized research project based on ideas of problem-project and research teaching, integrating a certain set of forms, methods and techniques that promote the development of information and analytical skills, and carried out primarily through the Internet-resources [7]. The word "quest" (search, adventure) is a game, implying the player's achievement of a specific goal (to carry out the task or actually the "quest"), using his own knowledge and experience, as well as consulting with the participants of the quest.

B.Dodge identifies 3 principles of classification of web quests: By duration of implementation: short-term and long-term. By the subject content: mono-projects and inter-subject web quests. By type of tasks performed by the students: retelling task, compilation task, mystery tasks, journalistic task, design task, creative product task, solution of controversial problems or consensus building (consensus building tasks), persuasion task, self-knowledge task, analytical task, judgment task, scientific tasks [8].

In order to achieve maximum efficiency, web quests should be created according to a special "formula" and include the following mandatory parts:

- Introduction – a brief description of the subject of the web-quest, including the problem, situation and background information.

- Task – the formulation of the problem task and description of the form of presentation of the final result, which is of interest to the student.

- Necessary resources – sources of information necessary for the implementation of the task (Internet resources and any other sources of information, web documents, e-mail addresses of experts on this issue, which can be consulted via the Internet, network databases, printed educational literature, etc.).

- Work order or process – a description of the sequence of actions that will lead the students to the implementation of the task.

- Evaluation – the description of the criteria and parameters for evaluating the performance of the web quests, which is presented in the form of an evaluation form. The evaluation criteria depend on the type of teaching tasks that are being addressed in the web quest.

- Conclusion – summarizes the results of the study, and provides an installation for further work on the topic.

- Materials used – links to the resources used to create the web quest [9].

Web projecting would be successful if the learners were able to understand the essence of the situation, if not, the resulting product does not meet the goal. Situational inclusiveness is the main essential characteristic of the project's web quest, it is an analysis of the specific situation in relation to which it is created and implemented. For effective work on the web-based technology quest, it is possible to use situations in which students can change the types of projecting. In addition, observations of the process of working on the web-quest technology show that the impetus to the emergence of the idea becomes the emergence of a new subject of learning activity that can arise regardless of the possibility of implementation: new knowledge, new image generates the idea of the project, and the idea is already becoming an impetus to searching for means of implementation and determining the result. Generating a project, the process of implementing it, obtaining a result or transforming the idea – all the elements of the projecting activity are complexly connected with each other.

Thus, the modern understanding of project technology is the awareness of the students of the goal of obtaining knowledge and the possibilities of their application in professional life. The basis of the project activity is the development of cognitive skills of students, the skills of constructing knowledge, using them in practice, an independent and proactive solution of professional tasks and problems.

In addition, using the web-quest technology is achieved another, not less important result: the pedagogical effect of attracting learners to the process of independent knowledge gaining and its application (motivation, reflection, choice, planning, analyzing and evaluating the results of one's own activity). Infocommunication web-quest technology in the process of its implementation performs certain specific functions. Thus, the motivational function is manifested in the development of students' sustainable educational motivation. It activates thinking, motivates learners for activities and is realized through the connection of the web project with the real conditions of professional activity. In addition, the motivation for learning increases when students visually see the real results of their work, are immersed in the project, they are independently executed by the professional roles designed by themselves. This contributes to the formation of readiness for active mental activity, regardless of knowledge and interests.

The information function of the web-quest technology quest contributes to the expansion of the information field of students due to the informational content of the project: the use of media, Internet resources, and survey results as sources of information. Often, projects are planned in such a way that in the course of their implementation, students will do their own work while searching for additional information in various sources. At the same time, by work is meant exactly independent research work. As you know, the research method hardly "fits" into the time frame of the usual lesson, so most of the time for searching, processing and analyzing information, preparing the research results for the presentation in the class is spent in extracurricular hours.

The productivity of mastering a professional activity can be determined by the projecting function. Mastering professional knowledge in the process of working on a web project becomes not only a collection of approaches, but the integrity of the teaching process, determined by the logic of the projecting work and getting the real product of this activity. During the implementation of the web-quest, the projecting skills of students are formed and mastered. They become the properties of the personality of students who are able to perform certain actions under given conditions.

The diagnostic function involves the creation of certain conditions that allow assessing the level of the formation of the student's professional competencies, when comparing the existing level with the normative requirements reflected in the specialty standard. This function makes it possible to identify gaps or inconsistencies in the professional preparation of future specialists and to design actions for their elimination.

Reflexive function contributes to the student's confidence, self-realization and emotional enrichment associated with a sense of the ability to transform reality, the possibility of obtaining, along with the subject-professional social result of personal increments. The position of reflexion in projecting is capable of retaining the main semantic center of the project. This is the connection between the intention and the realization of the goal and result. Such connection is carried out with independent decision-making on the selection of means of project implementation, the construction of design stages, and the distribution of responsibilities among the members of the group.

The most important for teaching of professional communication is the communicative function, which contributes to the development of the communicative competence of learners. The potential of using web-quests for teaching a foreign language is investigated in the work of E.I. Baguzina and others. Scientists agree that the web-quest technology contributes to the active solution of problems of teaching a foreign language for special purposes [9]. Thus, when discussing a plan in a group, students can be free in their statements, can allow inaccuracies, repetitions, returns to the beginning, they can interrupt each other. Their statements are free and are regulated only by one theme. At the same time, it should be noted that group communication acquires the experience of fulfilling the rules of group collaboration: only one student speaks (if someone else starts speaking, the first one stops); message should be as clear as possible; response to the message should be benevolent; group discussion involves the possibility of asking questions, and the speaker must answer them as accurately as possible. Organizing a group discussion, it is possible to move from the forms of consecutive speeches to answering questions, from "brainstorming" to summarizing.

Thus, the professional orientation of teaching a foreign language, having a complex structure and content, involves the following aspects: 1) the formation of a competent linguistic personality – a carrier of inocultural, linguistic, communicative, cognitive-activity, professional values, knowledge, attitudes; 2) harmonization of interrelated competencies: linguistic, cognitive-communicative, sociocultural and intercultural, professional; 3) stimulating cognitive interest in a foreign language as a means of professional communication and developing a sustainable motivation for learning.

In conclusion, the principle of the professional orientation of education in the context of the competence paradigm of education acquires a dominant character, being realized in expanding the number of different kinds of practices, design works, and teaching and research work of students, in the process of saturating the educational space with active teaching methods. The inclusion of students in the project activity allows transforming theoretical knowledge into professional experience and creates conditions for self-development of the individual, allows realizing creative potential, encourages self-determination and self-realization of students, which ultimately provides the graduates of universities with competitiveness and relevance in the labor market.

References:

- 1 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006. – [Электрон.ресурс]. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. – (дата обращения: 15.09.2017).
- 2 Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, 2005. – 262 с.
- 3 Махмутов М.И. Принцип профессиональной направленности обучения // Принципы обучения в современной педагогической теории и практике. – Челябинск: ЧПУ, 1985.
- 4 Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 2008. – 256 с.
- 5 March T. Revisiting Web Quests in a Web 2 World. How developments in technology and pedagogy combine to scaffold personal learning [Electronic resource] // Interactive Educational Multimedia. – 2007. – №15. – 1-17. – Mode of access: <http://greav.ub.edu/der/index.php/der/article/view/File/142/256>.
- 6 Hutchinson T. Project. Workbook. – Oxford: University Press, 2000. – 78 p.
- 7 Климова А.Б. Веб-квест технология как средство развития информационно-аналитических умений студентов при обучении английскому языку для специальных целей [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/veb-kvest-tehnologiya-kak-sredstvo-razvitiya-informatsionno-analiticheskikh>. – (дата обращения: 30.08.2017).
- 8 Dodge B. Some thoughts about Web Quests [Electronic resource] // Web Quest. Org / Department of Educational Technology, San Diego State University; ed. B.Dodge. – San Diego, CA, 2007-2014. – Mode of access: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html.
- 9 Самосенкова Т.В., Толмачева Е.В. Обучение профессиональному речевому общению иностранных студентов на основе технологии Веб-квест//Научные ведомости Белгородского Государственного университета. серия: гуманитарные науки, 2013. – №13. – С.282-285.
- 10 Багузина Е.И. Веб-квест технология как дидактическое средство формирования иноязычной коммуникативной компетенции (на примере студентов неязыкового вуза): дис. ... канд. пед. наук. – М., 2011.

А.К. Садыкова¹, Д.К. Ынтымак²

*¹п.ғ.к., Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университетінің доценті
Алматы қ., Қазақстан*

*²Абылай хан атындағы КазХҚ және ӘТУ 2 курс магистранты
Алматы қ., Қазақстан*

ВЕБ-КВЕСТ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ КӘСІБИ-БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ ҚАҒИДАЛАРЫ

Түйіндеме

Қазіргі заман күнделікті қарым-қатынас пен кәсіби салада шетел тілін практикалық түрде меңгеруге деген жоғары талаптар қойып отыр. Мақала қазіргі заманғы компьютерлендірілген әлемде шетел тілін оқыту әдісте-месіндегі жаңа бағытты талдауға тырысады, бұл білім берудің барлық деңгейлерінде білім беру міндеттерін жүзеге асыруға әсер етеді және Ғаламтор ресурстарын пайдалану қажеттілігін тудырады. Кәсіби бағдарланған шетел тілін оқытуда веб-квест технологиясын тиімді қолданудың дидактикалық мүмкіндіктері талданады.

Түйін сөздер: веб-квест, компетенттілік білім беру, кәсіби-бағытталған шет тілі, жоба, кәсіби қарым-қатынас, мәселеге негізделген оқыту

А.К. Садыкова¹, Д.К. Ынтымак²

*¹к.п.н., доцент Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

*²магистрант 2 года обучения, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ ВЕБ-КВЕСТ ТЕХНОЛОГИИ

Резюме

Современность предъявляет все более высокие требования к обучению практическому владению иностранным языком в повседневном общении и профессиональной сфере. В статье предпринята попытка анализа одного из направлений методики преподавания иностранного языка в современном компьютеризированном мире, что оказывает влияние на реализацию образовательных задач на всех уровнях обучения и диктует необходимость использования Интернет ресурсов. Анализируются дидактические возможности эффективного применения веб-квест технологии при обучении профессионально-ориентированному иностранному языку.

Ключевые слова: веб-квест, компетентностное образование, профессионально-ориентированный иностранный язык, проект, профессиональная коммуникация, проблемное обучение

УДК 37:372.8
МРНТИ 14.01.45

А.А. Бейсембаева¹

*¹к.пед.наук, профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан*

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Педагогические условия развития творческой активности студентов занимают особое место в системе вузовской подготовки и являются важнейшим средством развития их творческой активности. Это связано с необходимостью, в соответствии с новыми стандартами, овладения будущими специалистами компетенциями, обеспечивающими их конкурентоспособность в условиях постоянно изменяющегося мира.

Современная концепция образования в центре учебной деятельности помещает человека как уникальное явление природы, которого необходимо вовлечь в такую деятельность, которая способствовала бы формированию в нем творчески активной личности, развивала бы в нем творческие начала и, одновременно, сохраняла бы его индивидуальность и неповторимость. Считается, что студент вырастает в специалиста и достигает вершин профессионального мастерства не в том случае, когда ему об этом рассказывают или показывают, не в том случае, когда его принуждают учиться, а если он, исходя из своих внутренних потребностей, своих мотивов, наравне с преподавателем участвует в процессе своего обучения. Такая совместная деятельность мотивирует внутреннюю активность студента.

Ключевые слова: личность, творческая активность студента, образование, педагогические условия, компетентность, педагогические технологии

Преобразования в высшем образовании Республики Казахстан предполагают коренные изменения в целях, содержании, формах и сроках обучения с целью освоения мирового педагогического опыта и постепенного вхождения в мировое образовательное пространство. Смена идеологических и социальных ориентиров повлекла за собой поиски новой парадигмы образования, в основе которой лежит принцип самоценности человека, способного к саморазвитию, самосовершенствованию и самообразованию в течение всей жизни. Государственные и региональные программы и концепции образования последних лет направлены на решение проблемы повышения качества образования, требующей изменения его содержания и подходов к организации обучения. Следует отметить, что в Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 гг., ведущие приоритеты которой, в свою очередь, сопоставимы с современными целями и системами ценностей, характерными для таких прогрессивных стран, лидирующих в области образования, как Великобритания, Сингапур, Финляндия и ряд других стран. Ведущей целью данной Программы является, прежде всего, воспитание у молодежи уважения к культуре своей страны на основе духовных, культурных и моральных ценностей, которые важны и специфичны для каждой страны и, что не менее принципиально: в обучении молодых людей критическому мышлению, позволяющему им использовать свои знания в жизненных ситуациях, развивать необходимые навыки и адекватное понимание различного рода явлений и ситуаций, что придаст им уверенность и обеспечит успешность в стремительно меняющемся мире. Следует особо подчеркнуть, что Программа фокусирует в центр всего процесса обучения личность обучающегося, способную к саморегуляции, к систематическим размышлениям над своим обучением, критическому осмысливанию имеющегося багажа знаний в контексте окружающего мира.

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своем очередном послании народу высказал такую важную для образования мысль: «...знания и профессиональные навыки – это ключевые ориентиры современной системы образования. Чтобы стать развитым конкурентоспособным государством, мы должны стать высокообразованной нацией, в современном мире простой поголовной грамотности уже явно недостаточно...» [1].

Преобразование в высшем образовании уже на начальном этапе перехода к рыночным отношениям показало дефицит кадров, способных в новых социально-экономических условиях проявлять достаточно активности в реализации своих профессиональных умений, т.е., возникает потребность в специалистах нового типа, обладающих мышлением, определяющими качествами которого являются: инициативность, мобильность, креативность, смелость, готовность идти на обоснованный риск, информированность и компетентность по всем аспектам своей деятельности, рациональность мышления и действий, самокритичность, восприимчивость к обучению, информации, нововведениям и т.д. Более того, наличие таких качеств еще не является достаточным условием успешности профессиональной деятельности. Необходимо, чтобы процесс формирования специалиста был органично связан с развитием общей культуры личности, только тогда можно будет обеспечить формирование профессиональной культуры и развитие творческой активности будущего специалиста. Решение данной проблемы следует рассматривать в осуществлении подготовки студентов в высших учебных заведениях к будущей деятельности в условиях рыночных отношений. Поэтому в настоящее время проблема обоснования педагогических условий развития активной творческой личности специалиста, обладающей ответственностью, инициативностью, мобильностью, предприимчивостью и т.д., является особенно важной как с общегосударственных позиций, так и с точки зрения творчески активной личности будущего выпускника вуза.

Переход к компетентностному подходу и введение многоуровневых программ высшего образования дают основание для выделения творческой активности личности как определяющей характе-

ристики подготовки специалиста. Для достижения данной цели необходимо преодоление традиционной когнитивной модели обучения, в рамках которой доминирует репродуктивная деятельность обучаемых и экстенсивный характер образовательного процесса. Концепция развивающего обучения диктует необходимость проявления субъектной позиции студента в процессе обучения, что предполагает развитие его творческой активности. Однако, как показывают исследования, традиционная система организации процесса обучения в вузе не обеспечивает творческое овладение знаниями и развитие познавательной активности студентов. Достаточно отметить, что соотношение удельного веса использования репродуктивных и творческих заданий таково, что на учебно-творческую деятельность студентов отводится лишь три-четыре процента учебного времени. При этом преобладает недооценка вопросов развития творческой активности студентов, которые выступают пассивными объектами учебно-познавательной деятельности. Концептуальной идеей организации процесса обучения должно быть стремление к совместному активному творческому поиску.

Педагогические дисциплины как средство развития творческой активности студентов занимают особое место в системе вузовской подготовки и являются важнейшим средством развития их творческой активности. Это связано с необходимостью, в соответствии с новыми стандартами, овладения будущими специалистами компетенциями, обеспечивающими их конкурентоспособность в условиях постоянно изменяющегося мира.

В педагогической науке творческой активности представлено как многоуровневая, многоаспектная проблема. Различные аспекты проблемы развития познавательной активности студентов нашли отражение в многочисленных психолого-педагогических исследованиях. В работах многих авторов дана общая характеристика активизации познавательной деятельности студентов (М.А. Данилов, Г.С. Закиров и др.); раскрыты сущность творчества и творческой деятельности (С.Лейтес, Е.В. Кузнецова); творческая активность как черта личности (Маркова, А.М. Матюшкин, В.Д. Шадриков, Г.И. Щукина, М.Г. и др.); развитие творческого мышления, творческих способностей (Л.С. Выготский, С.В. Герасимов, С.Л. Рубинштейн, З.И. Калмыкова, В. А. Крутецкий).

Анализ происходящих в казахстанском образовании изменений на протяжении последних двух десятилетий позволил определить их как трансформацию, включающую в себя процессы реформирования и политику модернизации, заявленную на рубеже нового века. Будущим специалистам в современных социально-экономических условиях жизни необходимо хорошо ориентироваться в информационном пространстве, обладать коммуникативными навыками, мыслить творчески, быть гибкими, быстро обучаемыми для освоения новой профессии, быть предприимчивыми, уметь принимать нестандартные решения, делать осознанный выбор и нести за него ответственность, быть способными реализовать свой личностный творческий потенциал. При этом в правильном выборе профессии им необходимо соотнести свойства личности и возможности с требованиями будущей избираемой деятельности на основе личностного самоопределения. Все эти преобразования в обществе требуют переосмысления и значительного приращения фундаментальных и универсальных знаний, их реализацию через систему образования. Однако, как показывают результаты многих исследований, в условиях жесткой регламентации учебной деятельности формирование важнейших компетенций будущего специалиста реализуется не на должном уровне в системе вузовской подготовки.

В обществе происходит не только отчуждение личности от трудовой деятельности, но и отчуждение обучающегося от учебной деятельности, ее предметного содержания. Поэтому в современный период практически любая деятельность предполагает наличие достаточно высокого уровня общего образования, воспитания и профессиональной подготовки.

В этом контексте особое значение приобретает способность специалиста выстраивать личностную профессиональную карьеру в различных жизненных и профессиональных ситуациях, чему, как известно, в учреждениях профессионального образования не обучают. Осуществляемые в современных условиях структурные реформы связаны с перераспределением рабочей силы на рынке труда, где с позиций его требований, спрос возникает на компетентных, творческих специалистов, которые могут работать в новых условиях хозяйствования. Как показывает анализ, в ближайшей перспективе специалисты будут ориентироваться в поиске работы на возможность соответствия личностных запросов в реализации своих творческих и профессиональных устремлений условиям труда. Рыночные условия хозяйствования создают особые отношения в профессиональной среде, когда наиболее востребованными становятся специалисты с высоким уровнем компетентности. Наряду с этим становятся значимыми и такие профессиональные качества личности выпускника ВУЗа, как расчетливость, деловитость, умение достигать наибольших результатов с наименьшими затратами,

что требует, прежде всего, конкретно-аналитического, творческого подхода к постоянно меняющимся условиям, обстоятельствам, задачам, средствам их решения.

Для адаптации в профессиональной среде от выпускников учреждений профессионального образования требуется проявлять достаточно высокий уровень активности в реализации своих профессиональных и творческих устремлений. Это обуславливает возросшую потребность в специалистах нового типа, обладающих качествами, характеризующимися инициативностью, смелостью, готовностью идти на обоснованный риск, информированностью и компетентностью по всем аспектам осуществленной деятельности, креативностью, самокритичностью, восприимчивостью к обучению, информации, нововведениям и т.д. Более того, наличие данных качеств еще не является достаточным условием успешности профессиональной деятельности. Необходимо, чтобы процесс подготовки специалиста был органично связан с развитием общей культуры личности, только тогда можно будет обеспечить основу для их формирования.

Профессиональное становление специалиста в процессе его личностного развития включает в себя: приобщение к общим нормам учебного процесса, адаптация к коллективу и характеру студенческой деятельности, преодоление дидактического барьера; приобщение к содержанию профессиональной деятельности в пределах учебного заведения; адаптация к характеру и условиям реальной профессиональной деятельности после выпуска [2].

Процесс вхождения в профессиональную деятельность выпускника может рассматриваться с позиций взаимоотношений «личностного» и «профессионального». По мнению ученых, это соотношение может носить различный характер: существовать рядом не пересекаясь (формальное отношение к своей работе или учебе, отбывание времени и уверенность в его бессмысленности); полное совмещение личного с профессиональными требованиями; частичная идентификация личности со своей профессиональной ролью; полное включение профессиональных ценностей в личное пространство [3].

Ориентация образовательных учреждений, реализующих такой вариант соотношения, возможна только в учреждениях профессионального образования, где в качестве стратегической цели своей деятельности выступает не только осознанный выбор форм и методов соединения динамики личностного и профессионального самоопределения в процессе обучения, но и формирование профессиональной культуры специалиста.

Развитию творческой активности студентов способствует положительная мотивация учения и заинтересованные отношения между участниками учебно-познавательной деятельности. Помимо этого как у педагога, так и у студента, должна быть хорошо развита мотивация заниматься именно этим видом деятельности. Для них необходим мотив, связанный с желанием учить и учиться.

Г.Мюррей, один из основоположников направления исследований мотивации достижения, определял потребность в достижении как желание или тенденцию «преодолевать препятствия, проявлять силу, стремиться делать что-то трудное или делать что-то как можно быстрее» (Murray, 1938). Очевидно, что Мюррей считал достижение некой генерализованной потребностью. Он полагал, что привлекательность достижения не в обретении желаемого, а в развитии и применении навыков. Иными словами, мотивацией к достижению служит сам процесс.

Дэвид Мак-Клелланд более четырех десятилетий изучал мотивацию достижения. Итог его работы подведен в книге «Человеческая мотивация» (Human Motivation, McClelland, 1985). Мак-Клелланд и другие ученые утверждают: мотив достижения – это производная от базового побуждения «делать что-то лучше», причем не для одобрения или награды, а «ради самого процесса» (McClelland, 1985, p. 228). Мак-Клелланд отмечает, что на развитие этого естественного побуждения влияют внешние условия. Например, важную роль играют родители и педагоги, которые могут создать благоприятные условия для становления мотивации достижения.

Анализируя результаты ученых, можно сделать следующий вывод. Педагогический процесс должен быть направлен на развитие креативных качеств личности каждого студента, на создание максимально благоприятных условий для проявления его способностей и интересов. Поэтому мы рассматриваем творческую деятельность студента не только как средство овладения знаниями, но и как важнейший источник интеллектуального и творческого развития студентов.

Современная концепция образования в центре учебной деятельности помещает человека как уникальное явление природы, которого необходимо вовлечь в такую деятельность, которая способствовала бы формированию в нем творчески активной личности, развивала бы в нем творческие начала и, одновременно, сохраняла бы его индивидуальность и неповторимость.

Считается, что студент вырастает в специалиста и достигает вершин профессионального мастерства не в том случае, когда ему об этом рассказывают или показывают, не в том случае, когда его принуждают учиться, а если он, исходя из своих внутренних потребностей, своих мотивов, наравне с преподавателем участвует в процессе своего обучения. Такая совместная деятельность мотивирует внутреннюю активность студента. В развитии творческих способностей студентов является создание комфортной социально-гуманной среды. Благоприятный психологический климат характеризуется атмосферой дружелюбия, деликатности, создает комфорт и условия для творческой работы, раскрывает потенциальные возможности личности. Создатели теории развивающего обучения выделяют несколько наиболее устойчивых позиций, которые будут способствовать созданию на занятиях атмосферы творчества и развития:

Во-первых, преподаватель должен научиться демонстрировать студентам живое мышление. Он выступает не как носитель некоторой готовой информации, а как человек, который знает, как возникают знания.

Во-вторых, знания на занятиях не предъявляются в готовом виде, они выводятся, формулируются путем коллективного рассуждения, на основе уже имеющихся знаний, из прошлого опыта студентов.

В-третьих, основной целью занятия является не поиск и решение определенной суммы учебных задач, не погоня за все более высокими показателями, а создание таких педагогических ситуаций, такой атмосферы, в которых должна состояться мысль, где постоянно работают интуиция, догадка.

Главной задачей преподавателя является – не «донести», «объяснить» и «показать», а организовать совместный поиск решения возникшей перед ними задачи. Такие условия обучения требуют от преподавателя умения выслушать всех желающих, встать на позицию каждого отвечающего, чтобы понять логику его рассуждения и найти выход из постоянно меняющейся учебной ситуации, анализировать ответы, предложения студентов и незаметно вести их к ответу [4].

Студенты должны уметь организовать свою деятельность, даже не прибегая к помощи преподавателя, они становятся более открытыми для общения и обучения, стремятся выразить себя, показать свои таланты, добиваются успеха в учёбе. Студенты осознают не только собственный рост в обучении, психологическом развитии, но и замечают изменения друг в друге. Происходит сравнение собственного «Я» с одноклассниками. Отсюда прослеживается наблюдение и внимательное отношение ко всем людям. Просчитываются в уме ходы действий в различных ситуациях. Большинство заданий студенты выполняют с креативной точки зрения, раскрывая свой потенциал. Исчезают многие комплексы. Студенты становятся успешными и во внеучебной деятельности, активизируется поисковая активность. Выполняя проектные работы по педагогическим дисциплинам, студенты определяются со своими интересами, так как каждый из них выполняет определённую роль и стремится выделиться из группы. Следовательно, он приобретает некоторую долю самостоятельности, значит, и в жизни будет занимать активную позицию. А также регулярная диагностика реального уровня творческой активности, вообще, и составляющих ее компонентов, в частности, которая позволит своевременно корректировать учебный процесс, что, в свою очередь, значительно ускорит переход студента на более высокий уровень творческой активности; для активизации творческих процессов у студентов наиболее подходящим является обучение посредством системы проблемных заданий, а для усложнения характера творческой деятельности, доступной для самостоятельной реализации студентами, необходимо, чтобы задания носили обобщенный характер, при соблюдении этих условий в учебном процессе творческая активность студентов будет развиваться более эффективно.

Список использованной литературы:

- 1 Назарбаев Н. *Послание Президента РК народу Казахстана. 31 января 2017 г.*
- 2 Якиманская И.С. *Развивающее обучение.* – Москва, 1978. – 39 с.
- 3 Щукина Г.И. *Проблема познавательных интересов в педагогике.* – Москва, 1979. – 65 с.
- 4 Бейсембаева А.А. *Critical thinking of the future teachers as an important component of professional culture. Scientific and methodical magazine Abai Kazakh National Pedagogical University Series "Pedagogy and Psychology".* – №3(24), 2015. – С.98-103.

А.А. Бейсембаева¹

¹пед.ғ.к., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХжӘТУ

СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Түйіндеме

Студенттердің шығармашылық белсенділігін дамытудың педагогикалық шарттары жоғары оқу жүйесінде ерекше орын алады және олардың шығармашылық белсенділігін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Бұл жаңа стандарттарға сәйкес үнемі өзгеретін әлемдегі бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін болашақ құзыреттерді игеру қажеттілігіне байланысты.

Білім беру қызметінің орталығында білім берудің қазіргі заманғы тұжырымдамасы адамға шығармашылық белсенді тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін, шығармашылық қағидаларды дамытатын және сонымен бірге өзінің даралығын және бірегейлігін сақтайтын, қызметке қатысуға тиіс табиғаттың бірегей құбылысы ретінде адамға айналады.

Студент келешек маман деп есептеледі, ол білуге мәжбүр болған кезде емес, ол туралы айтылғанда немесе көрсетілсе, кәсіби шеберліктің шыңына жетеді деп есептеледі, егер ол өзінің ішкі қажеттіліктеріне сүйене отырып, мұғаліммен бірге білім беру процесіне қатысса мұндай бірлескен қызмет студенттің ішкі қызметін ынталандырады.

Түйін сөздер: тұлға, студенттің шығармашылық қызметі, білім беру, педагогикалық жағдайлар, құзыреттілік, педагогикалық технологиялар

А.А. Beisembayeva¹

¹c.ped.s., professor, Kazakh Ablai khan University of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

MODERN PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS

Summary

Pedagogical conditions for the development of creative activity of students occupy a special place in the system of university training and are the most important means of developing their creative activity. This is due to the need, in accordance with the new standards, of mastering future competencies that ensure their competitiveness in a constantly changing world. The modern concept of education in the center of educational activity places a person as a unique phenomenon of nature, which must be involved in such activities that would promote the formation of a creatively active personality in it, develop creative principles in it and, at the same time, preserve its individuality and uniqueness. It is believed that a student grows into a specialist and achieves peaks of professional skill not in the case when he is told about it or shown, not when forced to study, but if he, based on his internal needs, has his motives on an equal footing with the teacher participates in the process of his education. Such joint activity motivates the student's internal activity.

Key words: personality, creative activity of the student, education, pedagogical conditions, competence, pedagogical technologies

УДК 378

МРНТИ 14.35.01

А.К. Асанова¹

¹3 курс докторанты, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар

және Әлем Тілдері Университеті,

Алматы қаласы, Қазақстан

asel.bogda_janel@mail.ru

КОМПЕТЕНТТІК ТӘСІЛДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДА ПӘНАРАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ

Түйіндеме

Мақалада пәнаралық интеграция тұрғысында студенттердің кәсіптік-жобалық іс-әрекеті қарастырылды; кәсіптік-жобалық әдісінің дидактикалық мүмкіндіктері анықталды. Кәсіптік-жобалық іс-әрекеттің әдіснамалық негіздерін талдай отырып, тұлғаның келесі талаптарын жүзеге асыруға оң әсерін тигізетіні туралы қорытындыға келдік: ол өзіндік шығармашылық іс-әрекеттің мүмкіндіктерін дамытады; зерттеу, проектік, ұйымдастырушылық, зияткерлік, интегративтік дағдыларды қалыптастырады.

Түйін сөздер: компетенттік тәсіл, пәнаралық интеграция, кәсіптік дайындық, шеттілдік білім беру, кәсіби-жобалық іс-әрекет

Қазіргі заманда шет тілінің мұғалімінің рөлінің қалыптасуына шеттілдік білім берудің жаңа әлемдік тенденциясы елеулі ықпал етеді. Бүгінгі таңда ағылшын тілі әлемдік экономика және білім салаларында жетекші тіл рөлінде екендігін ескерсек, оның өзі зерттеушілердің жан-жақты талдауына ілігеді. Британдық жетекші лингвист және социолог Дэвид Грэддолдың ойы бойынша, әлемде болып жатқан экономикалық, әлеуметтік, демографиялық және геополитикалық өзгерістер жаһандық әлемде ағылшын тілі жағдайын өзгертуіне алып келеді. Д.Грэддол өзінің “English Next” зерттеуінде ағылшын тілі алдағы онжылдықта жеке пән ретінде сирек оқытылатын болады, керісінше ол басқа пәндер бағдарламаларымен интеграциялана отырып, оқушылардың билингвалдық дайындығына ықпал етеді деп жазған [1].

Зерттеушілер интергация идеясын компетенттік тәсілдің негізгі идеяларының бірі болып табылады деп есептейді. Интеграция оқу пәндері бойынша білімнің өзара байланысуы жағынан ғана қарастырылып қоймай, сонымен қатар білім берудің технологиясын, әдістерін және формаларын интеграциялау арқылы қарастырылуы керек. Педагогикалық іс-әрекет – бұл нормалар мен шығармашылықтың, ғылым мен өнердің құймасы. Сондықтан, оқу іс-әрекетінде қолданыста бар әртүрлі амалдарды дұрыс үйлестіріп, интергациялау маңызды.

Бүгінде білім беру үрдісін жандандырып отырған компетенттік тәсіл көптеген дамыған елдердегі білім беру стандартының жалпы тұжырымына сай келіп, білім беру мазмұны мен оның сапасын бақылау жүйесінің компетенция жүйесіне ауысуымен тікелей байланысты.

Компетенттік педагогикалық теория және тәсіл тұрғысы ретінде «компетенттік білім беру жүйесі» қазіргі заман қажеттілігінен туындаған өзекті мәселе бола отырып, адам білімділігінің өлшемін білім көлемімен емес, білім берудің деңгейінің сапасы мен «компетенция жүйесімен» өлшенеді, яғни:

- білім берудің соңғы нәтижесі ретінде және өзін-өзі жетілдіру тәжірибесі мен кәсіптік іс-әрекетті іске асырушы ретінде «компетенттілік» «білім беру категориясы» болып табылмайды;

- осылайша «компетенттілік» жоғары шеттілдік білім беру жүйесінің нәтижесі немесе соңғы сапалы білім нәтижесі деп анықталмайды және «түлек моделі» «компетенттілік» арқылы өлшенбейді.

Сондықтан, компетенттік педагогикалық теория ретінде маманның квалификациялық-компетенттік моделін құруда соңғы нәтиже ретінде, жеке тұлғаның сапасын қалыптастыруда «компетенттілік» емес, «кәсіптік дайындық» болып табылады.

Түлектердің кәсіптік дайындығы – бұл тұлғаның интегралды мінездемесі ретінде, білімін, кәсіби дағдысын және шығармашылық бейімділікті қоладана отырып, кәсіби іс-әрекетте шынайы ситуацияларда пайда болатын әдеттегі кәсіби тапсырмаларды шешу қабілеті болып табылады [2, 73].

Жоғарыда айтылғанды толықтыра келе, түлектердің кәсіптік дайындығы деп - нақты кәсіби сфераның спецификасын, қоғамның мәдени әлеуметтік және ұлттық нормалары мен дәстүрлерін есепке ала отырып, тұлғаның табысты және кепілді кәсіби және тұлғалық бейімделу қабілетін, тиімді шығармашылық іске асыру дайындығын және үздіксіз өзін-өзі дамытуға, кәсіби жобалық, кәсіби детерминация қарсы тұруға және кәсіптік іс-әрекеттің тұлғасы ретінде өзі-өзін сақтауын айтамыз.

Бүгін кәсіби оқыту жүйесінде мазмұнды жаңарту, стандарттардың жаңа буынын жасап шығару, компетенттік тәсілді іске асырумен тікелей байланысады. Заманауи педагогиканың «компетенттік тәсіл» ұғымына жүгінуі бірінеше себептермен түсіндіріледі.

Біріншіден, қоғамдағы елеулі өзгерістер, әлеуметтік-экономикалық дамудың қарқынды үдеуі, бұл өзгерістерді көрсететін және тұлғаның сапасын жаңғыртуға бағытталған, жаңа ғасырға талап етілген, білім берудің жаңа концепцияларын іздеуге себепші болады: мобильділік, динамизм, конструктивтілік, кәсіптік, әлеуметтік, жеке-тұрмыстық және басқа компетенттіліктер.

Екіншіден, жалпы және кәсіптік білім беруді жаңарту тапсырмалары, тұлғаның мұқтажы ретінде, сонымен қатар қоғам сұрауы бойынша оның мақсатын, мазмұнын және ұйымдастыруын анықтауда жаңа тәсілді қағида түрінде талап етуге сәйкес болу қажеттілігі.

Үшіншіден, кәсіби даярлау жүйесі ақпараттандырудың барлық үдеу ағымына жете алмайтындығы, информатизация процесстерінің дамуына әкеліп соқты – жас педагогтарды тұрақты өзін-өзі дамыту, өзінің педагогикалық қызметінің сапасының рефлексиясы, оның өзін-өзі бағалау мен түзеуге ынталандыруға қабілетті, педагогикалық білім берудің мазмұнын құрастыруға жаңа тәсіл принциптері қажеттілігі.

Төртіншіден, болашақ мұғалімді кәсіби даярлау өзінің оқушыларында тек пән мұғалімдерін ғана дайындап қоймай, әлеуметтік, коммуникативті, когнитивті, информациялық компетенцияларды қалыптастыру, өз пәнінің мүмкіндіктерін пайдалануға бағытталған мамандарды дайындау. Әрине мұғалімнің өзі де бұл қасиеттерге жоғары дәрежеде ие болу керек.

Компетенттік тәсілді жүзеге асыруда интеграция әдіснамалық бағдар болып табылады, ол тиісті компетенцияның күрделі динамикалық жүйесін қалыптастырған билингвалды кәсіби тұлғаны дамыту үдерісіне біртұтас көзқарас негізінде билингвалды кәсіптік оқу процесінің моделін жасау мен жүзеге асырудың теориялық негізін жасайды.

Педагогикалық зерттеулерде интеграция «тұтастық, жүйе, өзара байланысты, күрделілік»; «қағида, үдеріс және нәтиже»; «әр түрлі бөліктерді біріктіру»; «жинақтау және қосу»; «синтезделген курстар және пәнаралық байланыстар» тұрғысынан сипатталады.

Бірнеше авторлардың пікірінше, білім беру мазмұнын ұйымдастырудың перспективалық формасына жататын білім беру практикасында ең көп қолданылған интеграцияның бір түрі болып табылатын, пәнаралық байланысты жүзеге асыратын интеграциялық сабақтар мен курстарды енгізу болып табылады (В.А. Лазарева, Г.А. Мохнова, Е.Е. Сысоева, Н.К. Чапаев, Р.В. Шчепкина, Н.Яценко және т.б.). Интеграцияның бұл түрі классикалық педагогикада дидактикалық маңызы бар ең толық негіздемесі К.Д. Ушинскийдің еңбектерінде толық сипатталған [3, 558 б.]. Ол пәнаралық байланысты әртүрлі ассоциативті байланыстардан: кереғарлықтан, ұқсастықтан, уақыттың реттілігінен, орын, байланыс, даму бірлілігінен ажыратып, нақты әлемдік нысандар туралы анық, толық және өзара байланысты идеяларды жасау үшін олардың маңыздылығын атап өтті.

В.Д. Пуриннің айтуынша, пәнаралық байланыс кәсіби іс-әрекеттің біртұтас, үздіксіз және бүтін құбылыстарын көрсететін оқу пәндерінің бірлестігінің үдерісі болып табылады [4, 9 б.].

Е.В. Перехожова пәнаралық интеграцияны когнитивтік және технологиялық мәселелерді ескере отырып, академиялық пәндерді біріктіру үдерісі ретінде анықтайды [5, 21 б.].

Біз үшін пәнаралық интеграция – білім беру бағдарламасының барлық білім пәндерін кең ауқымды өзара байланыстыруды қамтамасыз ететін білім берудің мақсаттарының, қағидалары мен мағынасының бірігуінің ең жоғары нысаны. Осылайша, біз пәндік шеттілдік компетенцияны студенттерді оқытудың бірінші кезеңінен дамытуға кірісуіміз керек, себебі жоғары курсқа барғанда студент кез келген күрделі кәсіби жағдайларда оңтайлы шешімдерді табуға бағытталған белгілі бір іс-әрекеттерді дербес орындауға дағдыларын дамыта алады.

Жоғары кәсіптік білім беруде студенттерді кәсіптік даярлаудың пәнаралық байланыстары ғылым мен қоғамдағы бүгінгі күнгі интеграциялық процестердің нақты көрінісі болып табылады. Бұл байланыстар студенттердің практикалық және ғылыми-теориялық дайындығын жетілдіруде маңызды рөл атқарады, олардың маңызды ерекшелігі когнитивтік қызметтің жалпылама сипатын меңгеру болып табылады. Студенттерді оқытудың, дамытудың және тәрбиелеудің міндеттері сапалы жаңа деңгейде емес, пәнаралық байланыстарды пайдалану арқылы шешіледі, сонымен қатар, шынайы өмірдің күрделі мәселелерін шешу жолдары мен тәсілдеріне кешенді негіз қаланады.

Пән аралық байланысты құрудың ең оңтайлы әдісі жоба әдісі болып табылады, ол компетенттік тәсілдің негізгі принциптерін іске асырып, білім беру ортасын құруға ықпал етеді.

Кәсіптік-жобалық іс-әрекет – білім алушының кәсіби қызметінде ортақ нәтижеге жетуге бағытталған, ортақ мәселе, мақсат, тапсырмалар, әдістер, қызмет тәсілдері бар, тұлғаның кезең-кезеңмен бірлескен оқу-танымдық, іздену-зерттеулік және шығармашылық қызметін, АТ пәнаралық байланыс қағидалары арқылы метатілде іске асырылуы.

Яғни, компетенттік білім беруді іске асыратын білім беру жағдайларының сипаттамасы көбінесе жобалық білім беру шарттарымен сәйкес келеді:

- өзіндік таңдау (тақырып, тапсырманың қиындығы, формалары және жұмыс жасау тәсілі және т.б.);
- өзіндік оқу іс-әрекеті (мақсаттан нәтижеге және оны бағалауға – рефлексияға);
- нәтижеге жауапкершілік;
- индивидуалды қызығушылықтарды іске асыру;
- топтық жұмыс (міндеттерді бөлу, дискуссия, нәтижелерді талқылау);
- түсініктерді қалыптастыру және солардың негізінде өз іс-әрекеттерін ұйымдастыру;
- адекватты білім беру нәтижелерін бағалау жүйесі (тесттер, экспертті бағалау, портфолио).

Шетел тілін оқыту барысында жоба әдісінің артықшылығын талдай отырып, Н.Ф. Коряковцева оның даусыз артықшылыққа ие екенін белгілейді, олардың негізгілері:

- оқытылатын тілде сөйлеу қызметінің барлық түрлерін интеграциялау;
- лексикалық және грамматикалық құрылымдарды еріксіз жаттап алу;
- жобаның тақырыбы және мақсатына сәйкес тілдік материалдарды, тапсырмалар түрлерін және жүйелілігін іріктеу;
- жобаның тілден тыс нәтижесін көрнекті ұсыну;

- шынайы тілдесуге максималды жақын жағдайларда шетел тілін қолдану;
- шетел тілін үйренуге сыртқы және ішкі мотивациялар құру;
- білім алушылардың қызығушылығын және ерекшеліктерін ескеру;
- білім алушылардың қарқынды тұлғааралық тілдесуі.

Жобалық іс-әрекеттің соңғы нәтижесінің сипаты бойынша автор шетел тілдерін оқыту үшін жобаның келесі түрлерін белгілейді:

- 1) конструктивті-тәжірибелік жобалар (бақылау күнделігі);
- 2) ақпараттық және зерттеу (ақпараттық шолу, реферативті зерттеу);
- 3) нақты әлеуметтік зерттеу жобалары (аймақты зерттеу, тіл рөлін зерттеу);
- 4) зерттеу жобалары (радиобағдарламалар, газеттер);
- 5) сценарийлік жобалар (кездесу клубы, кешкі отырыстар, ток-шоу ұйымдастыру);
- 6) шығармашылық жобалар (әңгімелер, комикстер, шығармалар, аудармалар) [6].

Шеттілдік профессионалды бағытталған білім берудің дифференциацияланған (сараланған) білім беру мақсатында О.Л. Мохов келесі типті профессионалды бағытталған пәнаралық жобаларды ұсынады: реферативті, реферативті-аналитикалық, ақпараттық-зерттеу, конструкторлық. Бұл жобаның және жобалық тапсырмалардың түрлері күрделілік деңгейі бойынша ерекшеленеді және студенттерге шетел тілі бойынша дайындықтарының әртүрлі деңгейлілігін ескере отырып беріледі.

«Веб-жобалар», «желілік жобалар», «мультимедиялық жобалар», «email жобалар» (П.В. Сыроев, М.Н. Евстигнеев, Е.С. Полат, Я.В. Тараскина, В.П. Фурманова), «key-pal projects) сияқты телекоммуникациялық және ақпараттық-коммуникативтік жобалар, интерактивті өзара әрекеттесу үшін жаңа білім беру ақпараттық ортасында жұмыс жасауға жағдай жасайды.

Жоғарыда айтылғандарды жалпылай отырып, кәсіби мәселені шешу барысында әртүрлі облыстағы білім алушылардың білімін органикалық интеграциялап қана қоймай, алынған білімді жаңа идеяларды студенттердің кәсіби-жобалық іс-әрекеті арқылы тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Ол студенттерге үлгі бойынша емес, іздеу және зерттеуді негізге ала отырып әрекеттеніп, өздігінен білімді тауып немесе алынған білімді қолдануға жағдай жасайды. Жоба әдісінің тағы бір артықшылы әр студент оқу уақытын максималды тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін, сабақта жұмыс істеу формалары тек жеке емес, сонымен қатар жұптық, топтық және ұжымдық болуын қамтамасыз етуге қабілетті. Шетел тілі курсына қарастырылып отқан әдіс пәнаралық интеграция арқылы бағдарламалық материал шеңберінде практика жүзінде кез-келген тақырып бойынша қолданыла алады, себебі студенттер үшін практикалық маңыздылығын ескере отырып кәсіби бағыттағы тақырыптар таңдалынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Graddol D. (2006) "English next: Why global English may mean the end of 'English as a foreign language'."
- 2 Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. – Алматы, 2014.
- 3 Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения. – М.: Просвещение, 1968. – 558 с.
- 4 Пурин В.Д. Профессиональная подготовка учителя музыки на основе применения принципа интеграции в педагогическом процессе : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – М., 2003. – 201 с.
- 5 Перехожева Е.В. Формирование профессиональной компетентности студентов технических вузов на основе междисциплинарной интеграции : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Чита, 2012. – 21 с.
- 6 Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей. – М.: АРКТИ, 2002. – 176 с.

А.К. Асанова¹

*¹PhD докторант Казахского Университета международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан*

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

Резюме

В статье рассматривается профессионально-проектная деятельность студентов в условиях междисциплинарной интеграции; выявляются дидактические возможности метода профессионального проекта. Проанализировав методологические основы профессионально-проектной деятельности, мы пришли к выводу,

что она обладает возможностями, которые способны удовлетворить требования субъектов, а именно: развивает способность к самостоятельной творческой деятельности; формирует исследовательские, проективные, организаторские, интеллектуальные, интегративные умения.

Ключевые слова: компетентностный подход, междисциплинарная интеграция, профессиональная подготовка, иноязычное обучение, профессионально-проектная деятельность

A.K. Assanova¹

*¹PhD student of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan*

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN REALIZATION OF COMPETENCE APPROACH

Summary

The article deals with the professional-project activities of students in the context of interdisciplinary integration; the didactic possibilities of the professional project method are revealed. After analyzing the methodological basis of professional-project activities, we have come to the conclusion that it has the capabilities that can meet the requirements of the subjects, namely: it develops the capacity for independent creative activity; forms research, projective, organizational, intellectual, integrative skills.

Keywords: competence-based approach, interdisciplinary integration, professional training, foreign language teaching, professional-project activity

УДК 378.02:37

МРНТИ 14.35.09

Л.Т. Сері¹

*¹докторант, Казахский Университет Международных Отношений
и Мирowych Языков имени Абылай хана, seri.lyazzat@mail.ru
г. Алматы, Республика Казахстан*

ОБ ИННОВАЦИОННОМ ПОДХОДЕ В ОРГАНИЗАЦИИ ЛЕКЦИОННЫХ И СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ И СРО ПО ТЕОРЕТИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ (на базе КазУМОиМЯ кафедры второго высшего образования факультета непрерывного дополнительного образования)

Аннотация

Статья посвящена инновационному подходу в организации лекционных и семинарских занятий, также и СРО по теоретическим и практическим дисциплинам иностранного (английского) языка в условиях дистанционного обучения. Цель данной статьи – обосновать порядок использования информационных технологий при проведении аудиторных занятий (лекции и семинары) и организации самостоятельной работы студентов в вузе с использованием ДОТ. В условиях дистанционного обучения формирование профессиональных компетенций специалиста приобретает большую профессионализацию и приводит к лучшей профессиональной готовности специалиста на международный рынок труда.

Ключевые слова: интерактивная лекция, интерактивный семинар, СРО, дистанционные образовательные технологии (ДОТ), электронный курс (ЭК), интерактивные технологии обучения, компьютерные технологии, дистанционное обучение (ДО)

В настоящее время формируется новая глобальная информационно-коммуникационная среда жизни, образования, общения и производства. Эти процессы происходят на фоне постоянных изменений в сфере образования. В современном обществе большое значение имеет внедрение и активное использование инновационных технологий при обучении студентов в вузе. К одним из важнейших факторов, определяющих качество подготовки студентов в университете, является **информационно-методическое обеспечение учебного процесса.**

Одной из составляющих деятельности преподавателя в высшем учебном заведении является методическая работа. Так получается, что методика преподавания теоретических дисциплин является недостаточно-разработанной сферой процесса обучения. При этом «наложение» на несовершенные процессы обучения информационных технологий может приводить к отрицательным результатам за счет избытка информации, предлагаемой студентам в условиях дистанционного обучения.

Одним из аспектов обучения в вузе является организация проведения лекционных и семинарских занятий с помощью информационных технологий. Цель данной статьи – обосновать порядок использования информационных технологий при проведении аудиторных занятий (лекции и семинары) и самостоятельной работы студентов в вузе с использованием ДОТ. Для достижения поставленной цели были определены следующие задачи:

- рассмотреть специфику интерактивных учебных материалов лекций и семинаров в электронных курсах теоретических дисциплин;
- изучить особенности разработки и использования в учебном процессе разных видов интерактивных лекций и интерактивных семинаров, также форм СРО;
- обосновать соотношение влияния на процесс обучения студентов электронных учебных материалов, инновационных обучающих технологий и личности преподавателя;
- обосновать значение электронного /онлайн/ представления учебных материалов для организации самостоятельной работы студентов в ДО.

В наш век информационного общества работа с информацией, умение самостоятельно добывать знания, повышать свою квалификацию – показатель профессионализма. Умение принимать взвешенные, аргументированные решения, т.е. брать ответственность на себя, также являются важными компетенциями специалиста. Как бы ни был эрудирован преподаватель, каким бы великолепным не был учебник, даже в совокупности они не могут обладать всей необходимой информацией по тем или иным вопросам и быть истиной в конечной инстанции на долгие времена [1]. Поэтому нужны принципиально иные отношения между преподавателем и студентом, иные способы обучения, организации познавательной деятельности. Для подготовки конкурентоспособного специалиста в образовательном процессе должны использоваться **инновационные и интерактивные методы обучения**.

Остановимся на инновационных образовательных технологиях. Создание серьезного средства обучения требует не только специального образования и системного подхода (т.е. определенного видения всей педагогической системы, в рамках которой будет использоваться данный продукт), но и владения основами, так называемого педагогического дизайна [3]. Общеизвестно, что электронные учебные материалы, т.е. разнообразные средства обучения, использующие новые информационно-коммуникационные технологии, должны разрабатываться с учетом условий их последующего использования в педагогической практике (организационные формы и методы учебной работы, уровень подготовки и мотивации студентов, квалификация преподавателей и т.д.). Уже в процессе разработки материалов должны учитываться положения теории обучения, опыт создания эффективных образовательных технологий [3]. Недостаточное внимание к специфике практического применения электронных учебных материалов в учебном процессе приводит к отрицательным результатам. Даже добротные выполненные (с технической точки зрения) материалы в лучшем случае лишь частично используются в реальной учебной работе. В результате средства, вкладываемые в разработку и издание электронных учебных материалов, не дают адекватной отдачи: работа педагога не облегчается, заинтересованность студентов не растет, а сами материалы быстро устаревают и оказываются на полке.

Использование инновационных технологий обучения на лекционных и семинарских занятиях теоретических дисциплин является неотъемлемой составляющей целостного учебного процесса. Процедуры педагогического дизайна могут быть использованы как в процессе разработки учебных материалов, так и в процессе их использования. В учебном процессе в настоящее время применяются различные виды инновационных лекций: информационная, проблемная, лекция-визуализация, с применением мультимедийного оборудования (наглядные материалы, слайды, презентации), лекция-пресс-конференция и др. С точки зрения классического понимания проведения лекционных занятий, **Электронный Курс** (ЭК) теоретических дисциплин является иллюстрацией использования современных инновационных технологий, включающих в себя: интерактивные технологии обучения и компьютерные технологии.

Публикация данной статьи составлена на основании следующих теоретических дисциплин: Основы теории иностранного языка (ОТИЯ), Переводоведение (теория перевода), Литература страны изучаемого языка (ЛСИЯ) и Стилистика иностранного языка по специальностям «5В011900 – Иностраный язык: два иностранных языка» и «5В020700 – Переводческое Дело». В учебном процессе теоретических дисциплин кафедры второго высшего образования факультета непрерывного дополнительного образования используются следующие инновационные технологии:

I. Деятельностные интерактивные элементы Moodle (Лекция, Форум, Чат, Задания 4 видов, Тест, Глоссарий, Вики-проект).

II. Ресурсы Moodle: file (word, pdf, audio, video), гиперссылка, папка, пояснение, страница.

III. Электронный журнал (контроль и оценивание по электронному курсу).

Более подробно о том, как создавать электронные курсы по иноязычному образованию в системе Moodle v.3.1. для проведения дистанционного обучения можно ознакомиться в методическом пособии [8].

1. Интерактивная лекция. Лекция является основной формой организации образовательного процесса в вузе. Она выступает также в качестве основного звена изучения учебной теоретической дисциплины. В современных образовательных стандартах высшего профессионального образования на лекционные занятия отводится до 30% учебного времени. Лекции подразделяются на две группы: традиционные и нетрадиционные (инновационные). Основным недостатком традиционных лекций в вузе является пассивность обучающихся при высокой односторонней активности преподавателя. Поэтому сейчас активно применяются нетрадиционные лекции, способствующие повышению активности студентов на занятиях. *Нетрадиционные (инновационные) лекции:* информационная, проблемная, лекция-визуализация, с применением мультимедийного оборудования (наглядные материалы, слайды, презентации), лекция-диалог, лекция-беседа, лекция-консультация, лекция-провокация, лекция-пресс-конференция и др.

Одним из требований к условиям реализации основных образовательных программ бакалавриата (подготовки специалиста) является широкое использование в учебном процессе активных и интерактивных форм проведения занятий в сочетании с внеаудиторной работой с целью формирования и развития профессиональных навыков обучающихся. *Активный метод* – это форма взаимодействия студентов и преподавателя, при которой они взаимодействуют друг с другом в ходе занятия и студенты здесь не пассивные слушатели, а активные участники, студенты и преподаватель находятся на равных правах. Т.е. учебный процесс построен таким образом, что *приобретение знаний студентами происходит при непосредственном действенном их участии*. Студентам представляются основные тезисы лекции и вопросы семинарского занятия. Детальный разбор и проработка темы и субтем остаются для самостоятельной работы с электронными и интернет источниками.

Основной метод, используемый на занятиях по вышеупомянутым теоретическим дисциплинам – это интерактивная лекция. Традиционная лекция модифицировалась в интерактивную лекцию благодаря изменению и дополнению видов деятельности и электронной платформе Moodle v.3.1. Интерактивный подход – это определенный тип деятельности обучаемых, связанный с изучением учебного материала в ходе интерактивного урока. Интерактивная лекция способствует усвоению большего количества информации за короткий период времени. Занятия проходят в специализированной аудитории – компьютерных классах 214/1УК, 406/1УК, 221/5УК, 203/5УК, оснащенной компьютерами и доступом в интернет. Основным учебным средством является компьютер и электронный курс по теоретической дисциплине на портале ЭО Moodle v.3.1. Студенты записаны в Moodle на роль «Студент».

На интерактивной лекции используются такие приемы:

➤ **1.1. Электронная лекция в Moodle.** Материал лекции задан в готовом виде в деятельностном интерактивном элементе *Лекция* на электронной платформе Moodle. На контактном занятии преподаватель проводит беседу-обсуждение со студентами. Студенты не записывают и не конспектируют лекцию, как было прежде, а наоборот активно участвуют в обсуждении материала лекции, зачитывают ее части, произносят, отвечают на вопросы лекции.

➤ **1.2. Рассеянные вопросы (interspersed questions)** по ходу лекции, где преподаватель задает вопросы в ходе пояснения лекции. Даже если студенты не знают ответа, эти вопросы помогают им сконцентрировать внимание на содержании материала и проблеме лекции.

➤ **1.3. Мини-рефлексия** – В конце урока или смысловой части урока студентам задаются вопросы “What was the most important point of today’s lecture?”, “What question do you still have about this material?” Студенты отвечают на эти вопросы письменно за 2-3 минуты на портале Moodle.

➤ **1.4.** В большинстве лекций включены **Видеофрагменты**, визуализирующие и облегчающие понимание материала и тренировку навыков по теме. Видеофрагменты по ОТИЯ, Стилистике и ЛСИЯ включают мини- и микро-видео-лекции из YouTube, а также эпизоды по анализируемым отрывкам из художественной литературы из Youtube.

➤ **1.5.** Используются **слайд-презентации** лекции. **Слайдовая технология** задает темп урока.

Преимуществом является то, что студенты не пишут лекцию, читаемую преподавателем, а они обсуждают ее, вместе с преподавателем активно участвуют в развитии темы и этапов лекции, приводят примеры, дефиниции, демонстрируют другие свои догадки. В результате основное внимание студентов направлено не на процесс записи лекции, а на ее активное осмысление, на мыслительный и творческий процесс. При этом студенты интерактивны, развивают свои языковые способности, умения говорения на иностранном языке во время обсуждения ключевых вопросов темы. Презентация теоретического материала превращается в активный коммуникативный процесс; урок получает статус теоретически-практического и соответствует основным требованиям к современной лекции. *Интерактивная слайд-лекция* способствует сочетанию теоретического материала с практическим ее освоением.

Интерактивная форма подачи лекционного материала отличается от традиционной не только методикой и техникой преподавания, но и высокой эффективностью учебного процесса, которая предполагает: высокую мотивацию обучаемых; закрепление теоретических знаний на практике; выработку способности к коллективным решениям; способность к социальной интеграции; приобретение навыков решения управленческих конфликтов; развитие способности к компромиссам [4, с. 178].

Использование инновационных и интерактивных методов преподавания ни в коем случае не должны негативно сказываться на роли преподавателя в процессе обучения. Необходимо, чтобы педагогические инновации отвечали общим целям образования и особенностям содержания учебных занятий, тем самым существенно повышая их результаты. В настоящее время наблюдается избыток информации у студентов, но эта информация не всегда качественная и хорошо структурированная, поэтому особую роль отводят архитектоники учебного занятия, т.е. общему эстетическому плану его построения, гармонирующему с ценностно-целевой установкой занятия и его содержанием.

Роль преподавателя в настоящее время заключается в подборе и структуризации материала, предоставлении информации студентам в нужное время и нужном месте. Без такой подачи информации, ее привязки к конкретной предметной области невозможно формирование компетенций у будущих специалистов. При этом очень важно помнить о необходимости проведения связей между блоками информации о действительности и самой действительностью.

Также нельзя не отметить, что появление новых информационных технологий в образовании приводит к смещению внимания студентов и преподавателей к технической стороне процесса обучения. Предполагается, что качественное обучение – это наличие компьютерных классов, мультимедиа и инженерной технологии. Однако, все это лишь «инструменты», дополнительные средства, способствующие процессу обучения, но, ни в коем случае, не замещающие его. В основе обучения, помимо инновационных и интерактивных методов, должно лежать живое общение между преподавателем и студентами; между преподавателями; студентами между собой; студентами и представителями предприятий, работодателями.

Поэтому помимо проведения лекционных занятий с использованием электронных материалов необходимо добавить интерактивные семинарские занятия.

2. Интерактивный семинар. Интерактивное семинарское занятие – это, образно говоря, не узкая колея или автобан, а поле с множеством тропинок, постоянно на протяжении всего занятия соединяющих всех участников образовательного процесса множеством связей и отношений. Принципы работы на интерактивном семинаре: семинар – не лекция, а общая работа; суммарный опыт группы больше опыта педагога. Все участники равны независимо от возраста, социального статуса, опыта, места работы. Каждый участник интерактивного семинара имеет право на собственное мнение по любому вопросу. Нет места прямой критике личности (подвергнуться критике может только идея). Все сказанное на семинаре – не руководство к действию, а информация к размышлению.

На интерактивном семинаре используются следующие инновационные приемы:

➤ **2.1. Форум в виде простого обсуждения, групповой дискуссии.** Основной метод, используемый на семинарских занятиях по вышеупомянутым теоретическим дисциплинам – это **интерактивный семинар**. Вопросы семинарского занятия для предполагаемой групповой дискуссии задаются в деятельностном интерактивном элементе *Форум* на электронной платформе Moodle. Форум – это распространенное в интернете средство дистанционного общения. Сообщения-ответы на вопросы семинара каждого студента становятся доступными для всех других его участников. С помощью форума преподаватель и студенты могут задавать вопросы, получать ответы на них, принимать участие в дискуссиях и обсуждениях теоретических вопросов. По окончании семинара-форума преподаватель оценивает работу каждого студента; «онлайн-присутствие» и работа студента

автоматически фиксируются и оцениваются, что позволяет контролировать процесс обучения как преподавателю, так и непосредственно самому студенту.

➤ **2.2. Чат, вики для обсуждения семинарских вопросов.** Кроме того, с целью включения в дискуссию всех присутствующих студентов, к семинарам имеются дополнения типа студенческого онлайн чата и вики, где используется метод **проблемного обучения**. Студенты обсуждают проблемные вопросы практического и профессионально ориентированного характера, связанные с конкретным содержанием учебного материала. Постановка проблемы побуждает студентов к активной мыслительной деятельности, к попытке самостоятельно ответить на поставленный вопрос, вызывает интерес к излагаемому материалу, активизирует внимание обучаемых. Студент обязан участвовать в дискуссии для усвоения материала теоретической дисциплины и получения положительной оценки.

➤ **2.3. Онлайн произношение, запись Глоссария и Терминологии, озвучивание основного понятийно-терминологического аппарата теоретической дисциплины в компьютерной программе Audacity.** На дисциплине уделяется большое внимание работе над глоссарием. Основная инновация здесь – активная отработка произношения, особенно ударения, в словах академического уровня, в терминах и терминологических понятиях дисциплины. Это осуществляется благодаря платформе Moodle и интернету через использование интернетных ресурсов – термины в текстах Лекций и в Moodle-глоссариях имеют ссылки на онлайн словари с дефиницией и произношением. Студенты имеют быстрый доступ к произношению этих слов и могут слышать и тренировать произношение. К тому же, другим заданием для студентов является Техника чтения: студенты должны правильно отчитать термины и короткие предложения с этими терминами, записать свою речь в звуковом редакторе Audacity и отправить преподавателю на проверку. Таким образом, достигается активизация речевой деятельности студента по дисциплине дистанционного курса.

Таким образом, для подготовки конкурентоспособных специалистов, готовых к эффективной профессиональной деятельности, необходимо широко применять различные инновационные, в том числе и интерактивные технологии. Но при этом нельзя забывать, что квалифицированный и тонко чувствующий преподаватель остается ключевой фигурой любого образовательного процесса.

Переход на уровневую модель подготовки кадров должен найти отражение в организации учебного процесса и включении современных образовательных технологий в процесс формирования и развития компетенций профессионального педагога или профессионального переводчика. Практическую значимость, рассмотренных в статье вопросов, относящихся к применению инновационных подходов и интерактивных методов обучения, можно отчетливо проследить на примере преподавания теоретических и практических дисциплин на кафедре «Второе Высшее Образование» Факультета Непрерывного Дополнительного Образования КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Преподаватели кафедры применяют данные методы обучения особенно активно при организации самостоятельной работы студентов (СРО).

3. Дистанционная технология на СРО. Для контроля и проведения СРО в КазУМОиМЯ используются дистанционные технологии, в частности, компьютерные технологии обучения и утвержденная в университете проектная технология обучения.

➤ **3.1. Компьютерные технологии обучения.** Все «теоретические занятия» на портале университета содержат интерактивную лекцию, проблемные вопросы к семинару-форуму, электронные версии рекомендованных учебных пособий, интернет ссылки, контролирующие онлайн тесты по темам указанных теоретических дисциплин.

На СРО проводится детальный разбор и проработка темы и субтем для самостоятельной работы с электронными и интернет источниками. Формы проведения СРО представлены следующими интерактивными элементами Moodle: Задания 4 видов (задание: в виде файла, в виде текста, в виде нескольких файлов, вне сайта), Тест, Глоссарий, Wiki-проект. Для выполнения СРО даются Ресурсы Moodle: file (word, pdf, audio, video), гиперссылка, папка, пояснение, страница и используются задания СРО на основе таких компьютерных программ: Hot Potatoes, Audacity, Машинный переводчик Promt, Электронные словари Multitran, Lingvo, etc., Электронная переписка (сообщения), *Stamina-online* – бесплатный (онлайн) клавиатурный тренажер, Power Point, Skype, планируется Video-conferencing (для устного общения).

➤ **3.2. Проектная технология обучения.** Технология проектного обучения способствует созданию педагогических условий для креативных способностей и качеств личности студента вуза, которые нужны ему для творческой деятельности, независимо от будущей конкретной профессии –

педагога или переводчика. Основная идея подобного учебного сотрудничества заключается в том, что студенты вуза объединяют свои интеллектуальные усилия и энергию для того, чтобы выполнять общее задание или достичь общей цели (например, найти варианты решения проблемы).

В нашем вузе *компьютерные технологии обучения в сочетании с другими технологиями* являются единственной возможной формой дистанционного обучения, включающей все вышеперечисленные технологии интерактивного обучения. Эти формы, дополняя аудиторные занятия, позволяют повышать уровень знаний обучающихся за счет привлечения новых информационных ресурсов и мультимедийных технологий. Эффективность СРО существенно повысилась, благодаря разработке специально разработанной платформы дистанционного обучения СДО Moodle v.3.1, и использованию компьютерных обучающих программ HotPot, Audacity, способных выполнять функции педагогической оценки и тьютерской помощи. Несмотря на то, что большинство обучающих программ представляют по существу, электронные курсы и электронные учебники, снабженные набором тестов закрытого и открытого типа, различными интерактивными заданиями, тем не менее, они играют большую роль в активизации учебного процесса.

Опыт проведения лекционных и семинарских занятий на кафедре ВВО ФНДО показывает, что наибольшего эффекта и результативности обучения можно достигнуть при широком использовании инновационных подходов и интерактивных технологий не только во время проведения занятий, но и во внеаудиторное время. Современная технологическая база университета позволяет превратить совокупные знания, которыми располагают преподаватели, в электронный ресурс, доступный обучающимся в любое время, в любом месте и в любой форме. В последнее время преподаватели кафедры сопровождают чтение лекций, проведение практических занятий и организацию самостоятельной работы студентов компьютерными, электронными и онлайн презентациями. Преподаватели кафедры используют дистанционные формы обучения, которые приемлемы не только для заочной, но и для очной формы обучения. Но одним из направлений дистанционного обучения студентов явилось бы использование преподавателями *вебинарных комнат* для синхронных онлайн-лекций и онлайн-семинаров, о которых будет говориться уже в другой отдельной статье.

Активные формы и методы обучения и контроля не только способствуют активизации учебной деятельности, усилению роли самостоятельной работы студентов вуза, но и позволяют диагностировать способности и готовность студентов применять коммуникативные умения и профессиональные навыки при решении разнообразных задач в условиях изменяющейся ситуации в образовательном процессе.

Список использованной литературы:

- 1 Зимняя И.А. *Социально-профессиональная компетентность как целевой результат профессионального образования (идеализированная модель)*. – М.: Альфа-пресс, 2005. – 124 с.
- 2 Байденко В.И. *Компетентный подход к проектированию государственных образовательных стандартов профессионального образования*. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 114 с.
- 3 Моисеева М.В. *Интернет-обучение: технологии педагогического дизайна*. – М.: Издательский дом «Камерон», 2004. – 216 с.
- 4 Базилевич С.В., Брылова Т.Б., Глухих В.Р., Левкин Г.Г. *Использование инновационных и интерактивных методов обучения при проведении лекционных и семинарских занятий // Омский государственный университет путей сообщения. omgups@omgups.ru*
- 5 Антюхов А.В., Николаева Т.А., Ретивых М.В., Фомин Н.В. *Современные образовательные технологии в вузе: Монография*. – Брянск: Курсив, 2011. – 224 с.
- 6 *Современные и образовательные технологии в вузе: учебное пособие под редакцией Н.В. Бордовской*. – М.: КНОРУС, 2011. – 432 с.
- 7 Чернилевский Д.В. *Дидактические технологии в высшей школе: Учебное пособие для вузов*. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.
- 8 Джусубалиева Д.М., Сері Л.Т., Тахмазов Р.Р. *Создание электронных курсов по иноязычному образованию в системе Moodle v.3.1. для проведения дистанционного обучения. Методическое пособие*. – Алматы, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2017. – 96 с.

Л.Т. Сері¹

¹докторант, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар
және Әлем Тілдер Университеті,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

**ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДАҒЫ ШЕТТІЛДІК ТЕОРИЯЛЫҚ ПӘНДЕР БОЙЫНША
ДӘРІСТІК ЖӘНЕ СЕМИНАРЛЫҚ САБАҚТАРДЫ ЖӘНЕ БӨЖ ҰЙЫМДАСТЫРУЫНДАҒЫ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР ЖАЙЫНДА
(ҚазХҚжӘТУ-нің екінші жоғарғы білім беру кафедрасы
үздіксіз қосымша білім беру факультетінің негізінде)**

Түйіндеме

Мақала қашықтықтан оқытудағы шетел (ағылшын) тілінің теориялық және практикалық пәндері бойынша дәрістік және семинарлық сабақтарын сонымен қатар БӨЖ ұйымдастырудың инновациялық тәсілдеріне арналған. Берілген мақаланың мақсаты – қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану арқылы, жоғары оқу орындарындағы дәріс сабақтарын (лекциялар мен семинарлар) жүргізуде және студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру барысында ақпараттық технологияларды пайдаланудың негіздеу болып табылады. Қашықтықтан оқыту жағдайында маманның кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы үлкен кәсібилендірілуіне (яғни кәсіби біліктілігін көтеруге) және халықаралық еңбек нарығы үшін мамандардың жақсырақ кәсіби дайындығына алып келеді.

Түйін сөздер: интерактивті дәріс, интерактивті семинар, БӨЖ (білімгердің өзіндік жұмысы), қашықтықтан оқыту технологиялары (ҚОТ), электрондық курс (ЭК), интерактивті оқыту технологиялары, компьютерлік технологиялар, қашықтықтан оқыту (ҚО)

Seri Lazzat¹

¹Doctoral student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan

**ON THE INNOVATIVE APPROACH IN ORGANIZATION OF LECTURES AND SEMINARS
AND SELF-STUDY IN THEORETICAL SUBJECTS OF FOREIGN LANGUAGE
IN CONTEXT OF DISTANCE LEARNING
(on the basis of the faculty for continuing education at KazAUIR&WL)**

Summary

The article is devoted to the innovative approach in the organization of lectures and seminar classes and self-study on theoretical and practical subjects of foreign (English) language in conditions of distance learning. The purpose of this article is defined as – to justify the use of information technologies in conducting classes (lectures and seminars) and organization of students' independent work in the university using distance educational technologies. In the context of distance learning, the formation of a specialist's professional competences acquires a greater professionalism and leads to a better professional readiness of a specialist for the international labor market.

Keywords: interactive lecture, interactive seminar, self-study (independent work) of students, distance educational technologies, electronic course (e-course), interactive training technologies, computer technologies, distance learning (DL)

МРНТИ 14.35.07

М.Е. Нурғалиева¹, Е.Жуматаева²

¹«6D010300 – Педагогика және психология» мамандығының 2 курс докторанты,
С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, murshida80@mail.ru
Павлодар, Қазақстан

²n.g.d., профессор, С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар, Қазақстан

**ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ
ӨЗДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ШАРТТАРЫ**

Аңдатпа

Мақала студенттердің өздік жұмысының өзектілігі мен маңыздылығын тез өзгеретін қоғамда өздік шешімдер қабылдауға қабілетті бәсекеге мамандарды даярлау жүйесінде оқу үдерісінің элементі ретінде

дәлелдейді. «Өздік жұмыс», «өздік» ұғымдары қарастырылады. Студенттердің өзіндік жұмысының мақсаттары мен міндеттері, өздік жұмысының тиімділігіне ықпал ететін факторлар анықталады. Автор осы жұмыстың басқарылуына өзіндік және болашақ маманның кәсіби жағдайын, оқу пәндерінің мазмұнын меңгеру барысында өздік жұмыстарды органикалық түрде қосуды және студенттердің өздік жұмысын заманауи педагогикалық технологияларды қолдану тәжірибесімен интеграциялауды қамтитын университеттегі студенттердің өздік жұмысының жетістігі туралы мәселені өзекті түрде түсіндіреді және өздік жұмыс нәтижелерін бақылау нысандарын таңдау. Әр білім алушыны дербес зерттеуге, соның ішінде белсенді және интерактивті оқытудың формалары мен әдістерін пайдалану үшін жағдайлар жасау қажеттілігі сипатталған.

Түйін сөздер: өздік жұмыс, өздік, студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыру шарттары, студенттердің өздік жұмысын басқарудың мақсаттары мен міндеттері

«Қазақстан-2050» стратегиясында ұсынылған Қазақстанның білім беру саясатының стратегиялық мақсаты – инновациялық дамудың, қоғамның және әрбір жеке тұлғаның қажеттіліктеріне жауап беретін сапалы жоғары кәсіптік білімнің болуын арттыру. Қазіргі кезде студенттерді өздік жұмыс істеуіне ынталандыру мәселесі бар. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес, дайындық кезінде өздік жұмысқа жетекші орын беріледі [1].

Осылайша, қазіргі заманғы әлемде кез-келген салада бакалавр дәрежесін дайындау белгілі бір біліктілікті алуды ғана емес, сонымен қатар жаңа білім алуға қабілетті, түсетін ақпаратты сыни түрде өңдеуді, тез өзгеретін қоғамда өздік шешімдерді қабылдауды, әлеуметтік-маңызы бар қызметке тез араласуға қабілетті болуды білу керек, тұрақты кәсіптік өсуге дайындық.

Осы мақсаттарға жету өздік жұмыс барысында болуы мүмкін. Оқушылардың өздік жұмысы оқу жүктемесінің негізгі бөлігі болып табылатын білім берудің міндетті элементіне жатады.

Осыған байланысты білім беру мекемелерінің өз қызметінің тиімділігіне, оның ішінде ұйымдастыруға жауапкершілігі және болашақ бакалаврларды даярлау үрдісінің ажырамас бөлігі болып табылатын студенттердің өздік жұмысын басқару, техникалық және кәсіптік білімнің мемлекеттік білім беру стандартында көзделген.

Стандарт білім парадигмасының құзыреттілік парадигмасына өзгеруіне негізделген, ол белгілі бір білім мен дағдыларды игеруді ғана емес, сондай-ақ оларды нақты практикалық мәселелерді шешу үшін қолдануға мүмкіндік береді [2, 40 б.].

Кәсіптік білім берудің стратегиясы ретінде құзыреттілік тәсілін қабылдау қажеттілігін ескере отырып, өздік жұмыс істеуді ұйымдастыру тәсілдері, оқытудың нәтижелерін қадағалаудың шарттары мен әдістерін өзгерту қажет.

Педагогикалық ғылым студенттердің өздік жұмысын жетілдірудің жаңа, тиімді әдістерін іздестіруде айтарлықтай теориялық әлеуетті жинақтады. Өздік жұмыстың тиімділігі туралы сөйлесер алдында, «өздік жұмыс» түсінігін түсіндіруді қарастырайық. Ғылымда әлі күнге дейін осы мәселе бойынша бірыңғай және нақты пікірлер жоқ.

Заманауи тұжырымдамалар мен терминдер сөздігі «студенттердің өздік жұмысы» деген екі тұжырымдаманы екі сезіммен қарастырады: барлық құрылымдық компоненттерде студенттің өздігінің белгілі бір деңгейі қабылданатын оқу іс-әрекеті – мәселені басқаруды, өзін-өзі бақылауды және түзетуді жүзеге асырудан және танымдық қабілеттерін қалыптастыру құралы ретінде үздіксіз өзін-өзі оқытуға бағытталған.

С.А. Архангельский өздік қажетті ақпаратты, ізденістерді, білім, ғылыми және кәсіби мәселелерді шешу үшін осы білімді пайдалануды өздік іздеу ретінде түсіндіреді. Б.Г. Йогансен өздік жұмыстарды тиімді ақпарат алудың ұтымды түрде игерілуінде дағдылар мен дағдыларды дамытуда жеке қасиеттер ретінде әрекет пен өздікті қамтамасыз ету бойынша шаралар жүйесі ретінде қарастырады. П.И. Пидкасистыйдың пайымдауынша, «... жоғары мектепте өздік жұмыс істеу – білім беру процесінде өздік қызметті ұйымдастыру мен басқарудың нақты педагогикалық құралы» [3, 39 б.].

И.А. Ларионова студенттің өздік жұмысын мұғалімнің сырттай басқаратын және бір мезгілде студенттің өзін-өзі басқаратын қызметі ретінде қарастырады [4, 174 б.].

Т.М. Майданованың пікірінше, студенттердің өздік жұмысы – жетекшілігімен жүзеге асырылатын, бірақ мұғалімнің тікелей қатысуымен жүзеге асырылатын студенттердің жеке және ұжымдық іс-әрекеттерінің әртүрлілігі [5, 41 б.]. Н.В. Шрамко бір жағынан студенттің өздік қызметін басқаруды қамтамасыз ететін оқиғалар жүйесі немесе педагогикалық шарттар ретінде өздік жұмысын, ал екінші жағынан, іс-әрекетті, өздікті, тыңдаушыларды танымдық қызығушылықты ынталандыратын қызмет ретінде қарастырады [6, 124 б.].

Осылайша, зерттеліп жатқан тұжырымдаманы зерттегеннен кейін, студенттердің өздік жұмысы

оқу үрдісінің элементі ретінде, мұғалімнің тікелей қатысуынсыз жүзеге асырылатын студенттердің жоспарлы танымдық, ұйымдық және әдістемелік бағытталған әрекеті болып табылады, бірақ оның басшылығымен кәсіби білім беруді дамытуда нақты нәтижеге қол жеткізу үшін бағдарлама.

Жоғарыда айтылғандарға сүйенсек, студенттердің өздік жұмысы бір жағынан білім беру әдебиетімен сабақтан тыс жұмысты атқарады, оқу орнында сабақтардың негізгі кестесінен тыс орындалады, ал екінші жағынан, өздік жұмыс – міндетті түрде жоспарланған оқу сабақтарының барысында жасаған студенттің жүйелі, жоспарлы, мақсатты жұмысы.

П.И. Пидкасистыйдің пікірінше, студенттердің оқу ісін ұйымдастырудың барлық жоғарыда көрсетілген формаларында өздік дәрежесі әртүрлі болады және ішкі, сырттай білім беру жүйесінде, қашықтықтан білім беру жүйесінде, сабақ өткізу әдістерінде, тұлғаны және интеллектуалды даму деңгейімен және студенттің академиялық дайындығымен байланысты оқу процесін ұйымдастыруға байланысты болады, сондай-ақ, жеке тұлға, педагогикалық біліктілік және мұғалім жұмысының стилі [7, 53 б.].

Егер біз тарихқа жүгінсек, Сократ танымдық белсенділікке және оқу үдерісіндегі оқушылардың өздікке арнайы басшылықты қажет ету идеясына келді. Ол мұндай көшбасшылықты алдын-ала дайындауға, яғни алдын ала сұрақтар мен тапсырмаларды дайындауға тиіс екеніне сенімді болды. Ол оқу – эвристикалық әңгімелердің өздігін белсендіретін арнайы оқыту әдісін дамытуда біріншілікке жатады.

Студенттердің өздік жұмысының тәрбиелік және дидактикалық құндылығын А.И. Герцен жақсы түсінді. Ол өздерінің біліміне, қызығушылығына, өзін-өзі тәрбиелеу қабілетін және дайындығына қызығушылығын ояту керек деп есептеді. А.И. Герцен «Ғылымды орнатқан шындықтар, – деп атап көрсетті, оқушының дамып келе жатқан ақыл-ойының иесі емес. Оларды ынталандыру үшін тұрақты өздік ойлау жұмысы қажет. Тәрбиелеудің ақылға қонымды жүйесі студентке өздік жұмыс істеуге мүмкіндік беруі керек». Н.Г. Чернышевский тәлім-тәрбиенің өздігі мен оқу үдерісінде когнитивті өздікке тәуелділіктің маңыздылығы туралы әңгімелеп берді. «Егер біздің балаларымыз шынымен білім алған адамдар болса, онда олар өздік білім алуы үйренуі керек» деп мәлімдеді.

Студенттерге өздік жұмыс істеуді ынталандыруда үш міндетке назар аудару қажет. Біріншіден, студенттердің танымдық қызметтегі өздігін дамыту, оларды өз білімін меңгеруге, өздерінің дүниетанымын қалыптастыруға үйрету; екіншіден, студенттерге қолда бар білімдерді оқу және практикалық қызмет түрлерінде өздік қолдануға үйрету; үшіншіден, студенттерде практикалық жұмыстардың әр түрлі түрлерін өздік даму құралы ретінде анықтау.

Өздік жұмыс қарқынды ойлауды, әр түрлі танымдық есептерді шешуге, жазбаларды сақтауға, білім беру және басқа да ақпаратты жаттауға және есте сақтауға қажет. Ол көп қырлы мәнге ие: бұл студенттерді алдағы кәсіби іс-әрекетке теориялық және практикалық дайындауға, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға, моральдық-саяси, моральдық-этикалық және психологиялық қасиеттерге, ЖОО бітіргеннен кейін өз міндеттерін шығармашылық тұрғыда орындауға дайындығының маңызды факторы. Дәрістерге, семинарларға, зертханалық жұмыстарға, тесттерге, емтихандарға дайындалу, ең алдымен, жеке-дара жұмыс ретінде қарастырылады және ұйымдастырылады. Алайда, жоғары оқу орындарының зерттеуі мен практикасы, бұл жағдайда екі немесе үш адам қатысса, белгілі бір кезеңде ол тиімдірек болады. Студенттер бұл жағдайда тек өзара бақылаудағы қатысушылар ретінде ғана емес, сондай-ақ өзара интеллектуалды қызметтің маңызды факторы ретінде қабылданады, бұл әрбір қатысушының танымдық белсенділігінің тиімділігін арттырады. Өздік жұмыс білімнің терең игерілуіне ғана емес, сонымен қатар олардың нанымға айналуына, тәртіптің қалыптасуына, ұйымдастыруға, бастамаға, мақсатқа жетуге деген табандылығына ықпал етеді. Тәжірибелік және ғылыми-зерттеу міндеттерін жүзеге асыра отырып, студенттер зерттеудің сапасы мен дағдыларын игереді.

Өздік жұмысын ғылыми ұйымдастыру және жоспарлау, ынталандыру, оны бақылау кәсіптердің барлық түрлерінде танымдық қызметті жандандыру, жауапкершілікті, өз мамандығына шығармашылық қатынасты, өзін-өзі тәрбиелеудің және өзін-өзі тәрбиелеудің мотивтерін және дағдыларын қалыптастырады.

Мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес, еңбек қарқындылығының 60% өздік жұмысқа арналған. Білім алушының жұмысына қолдау көрсетпейтін қызықты, ақпаратты дәрістердің тиімділігі – кітаптарды оқу және жазу, семинарларда сөз сөйлеуге дайындық, әртүрлі оқу тапсырмаларын орындау, – айтарлықтай азаяды. Шын мәнінде, студент өзін-өзі үйрететін болса және мұғалімдер, басқарушылар ретінде оның өздік жұмысын ұйымдастыра алды.

Өздік жұмыстың тиімділігі сыртқы және ішкі факторларға байланысты: біріншіден, өз міндеттерінің мазмұны мен күрделілігін, мұғалімдер мен басшылардан басшылықты, ал екіншісі –

білім алушылардың білімі мен жалпы дамуын, олардың интеллектуалды дағдылары мен қабілетін, себептері мен көзқарастарын, тәсілдері мен әдістерін қамтуы мүмкін білім беру қызметі.

Шындығында, студенттің тұлғасы өздік жұмысына айтарлықтай әсер етеді. Сондықтан, өздік жұмыс болады: тар көзқарасты (негізгі оқу материалдарын оқып білуге, жақсы конспектілерге ие болуға, білім, дағдыларды тек оқу жоспарында ғана меңгеруге болады); кең ауқымды (әр түрлі мақсаттар мен танымдық мүдделермен сипатталады, кең мамандануға және жан-жақты оқытуға бағытталған); шығармашылық (білім беру мақсаттарына, интеллектуалды бастамаға және материалдарды интеллектуалды ішкі өздікке, кәсіби себептердің рөлін күшейтуге, зерттеу мәселелерін шешуге терең түсіну).

Осылайша, ЖОО студенттерінің өздік жұмысының табысты болуының орталық шарты – өз міндеттерін және әдістерін жүзеге асыру, өзін-өзі үйренуші ретінде өзін тану, қазіргі заманғы талаптарға сүйене отырып, өзінің оқыту процесін басқаратын, ұйымдастыратын және бақылайтын, оның жағымды жақтарын және кемшіліктерін белгілейтін.

Өздік жұмыстың мақсаты – жаңа білімді студенттердің өздігінен алу, алынған білімді тереңдету және біріктіру, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру, қатыспастан пәндік-танымдық, интеллектуалды, практикалық, құндылықты бағалау іс-шараларының әр түрлі түрлерін қалыптастыру, бірақ ғылыми және педагогикалық қызметкерлердің басшылығымен.

Студенттердің өздік жұмысын табыстаудың тағы бір шарты – техникалық және кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес қажетті құзыреттіліктерді игеру, онда оны жүзеге асыру дағдылары мен қабілеттері ерекше орын алады (әдебиеттерді оқып үйрену, конспектілерді құрастыру және пайдалану, уақыт бөлу, өз жұмыстың нәтижелерін бақылау және бағалау, қарқынды жұмыс істеу, соңына дейін басталған жұмысты орындау және т.б.) [1].

Оқытушылар мен басшылар тарапынан студенттердің өздік жұмысының жетістіктерін арттыру үшін келесі жағдайлар жасалады:

- 1) оларды белсенді және шығармашылық қызметке ынталандыру;
- 2) білім беру процесінің нақты ұйымдастырылуы, уақыттың ұтымды бюджеті, өздік жұмыстың жүйелі және дәйекті болуын қамтамасыз ету;
- 3) ЖОО-ның түлектеріне қойылатын қазіргі заманғы талаптарды есепке ала отырып, оқып жатқан әрбір пән бойынша жаттығулар мен тапсырмаларды әзірлеу;
- 4) өздік жұмыс процесінде көмек көрсету және бақылау, білім алушыларға жеке көзқарас;
- 5) профессорлық-оқытушылық құрамының және университеттің басшылығының талаптар бірлігі.

Сонымен, студенттердің өздік жұмысының мазмұнын, ұйымдастырылуын және әдістерін жетілдіру олардың жеке тұлғаларына және болашақ кәсіби қызметіне жаңа талаптарды терең қарастырады. Әрдайым оның мотивациялық негізін тұрақты түрде қамтамасыз ету, білім алушыларды ұтымды әдістермен (және жеке стилін) қамтамасыз ету, шығармашылық ойлауды жандандырудың әр түрлі жолдарын қолдану, олардың танымдық белсенділігін зерттеуге жақындату.

Жоғарыда айтылғандарға сүйенсек, университеттегі студенттердің өздік жұмыс істеуі осы жұмыстың басқарылуына, яғни болашақ бакалаврдың кәсіби жағдайына, оқу пәндерінің мазмұнын меңгеру барысында өздік жұмыстарды органикалық түрде қосуына, студенттердің өздік жұмысын заманауи педагогикалық тәжірибені қолдану тәжірибесіне қосуға, технологиялар мен өздік жұмыс нәтижелерін бақылау нысандарын таңдауға байланысты деп айтуға болады.

Студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыруы мынадай элементтерді өздік жұмысын жоспарлау, мазмұнын құрастыру, студенттердің өзіндік жұмысының формалары мен әдістерін, ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етуді, педагогикалық қолдауды, студенттердің өзіндік жұмысының нәтижесін және процесін бақылауды қамтиды. Бұл үдерістің мақсаты – барлық деңгейдегі басшылардың, мұғалімдер мен студенттердің өзара байланысын және өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету.

Студенттердің өздік жұмысын ұйымдастырудың басты мақсаты – студенттердің өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі тәрбиелеудегі қалыптасуы мен дамуына жағдай жасау болып табылады. Бұл жағдайлар студенттің қолданыстағы дағдыларын өзектілеуі оқу материалдары мен ғылыми ақпаратпен жұмыс істеу үшін маңызды және өздігінен қамтамасыз етеді; студенттің әртүрлі дереккөздерден дербес ақпаратты алуға, өңдеуге, сақтауға, заманауи компьютерлік технологиялар көмегімен тез алмасуға қабілеттілігін дамыту; коммуникативтік және басқа да кәсіби маңызды қасиеттерді дамыту; студенттің өздік жұмысын жоспарлау қабілетін дамыту, танымдық (білім беру) қызметін ұтымды ұйымдастыру, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі басқару және өзін-өзі тәрбиелеудің негізін қалыптастыру; студенттердің кәсіптік даярлығы үшін жауапкершілігін арттыру, жеке және кәсіптік іскерлік қасиеттерді қалыптастыру.

Осылайша, біздің зерттеуіміздің аясында студенттердің өздік жұмысында әртүрлі деңгейдегі іс-әрекеттерді қамтитын жүйелі жұмыс: оқу-әдістемелік менеджмент, университеттер/факультеттер, кафедралар, оқытушылар мен студенттер қамтылған. Кем дегенде, бір деңгейде белсенділік болмауы студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды бұзуға әкеледі. Мысалға, студенттердің өздік жұмысы негізінен оның ұйымдастырылуына байланысты. Мұғалімнің өздік жұмысын бақылаудың мақсаты студенттерге теориялық материалды әдіснамалық түрде түзетуге көмектесу және академиялық пәндерде белгілі бір мәселелерді шешудің дағдыларын ең аз уақытпен меңгеру болып табылады. Бақылау нысандары, әдетте, нақты пәнге, оның мазмұнына, зерттеуге арналған сағаттардың (кредиттік бірліктердің) көлеміне, өзіндік жұмыстың міндеттерінің түріне, мұғалімнің тәжірибесіне және т.б. байланысты болады. Кафедраның және университеттерінің/факультеттердің бақылауының мақсаты – мемлекеттік білім беру стандарттарына және оларды жүзеге асыруға сәйкес студенттердің өздік жұмысына арналған оқу материалдарын ұсыну болып табылады. Университеттің/факультеттің бақылауының мақсаты – барлық қажетті ресурстарды қамтамасыз ету және студенттердің өздік жұмысына жағдай жасау болып табылады. Оқу-әдістемелік басқармаға бақылау жүргізу мақсаты – университетте оқитын оқушылардың үлесін азайту болып табылады.

Студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыруда ЖОО-ң шешетін міндеттері:

- білім беру бағдарламалары шеңберінде студенттердің өздік жұмысын ұйымдастыруға ЖОО-да бірыңғай тәсілді енгізу үшін жағдай жасау;
- өздік білім беру, зерттеу және тәжірибелік жұмыстың студенттердің білімін қалыптастыруға жәрдемдесу;
- студенттердің кәсіби, ғылыми және практикалық мүдделерін дамытуға және тереңдетуге жәрдемдесу;
- болашақ бакалаврлардың кәсіби маңызды қасиеттерін, білімін, қабілеттерін, дағдыларын және құзыреттіліктерін қалыптастыруға үлес қосу;
- студенттің жеке тұлғаның үйлесімді шығармашылық дамуы үшін жағдай жасау;
- студенттерді қорытынды мемлекеттік аттестаттауға дайындау, соның ішінде дипломдық жұмысты орындау;
- студенттердің ғылыми қоғамдарында, семинарларда, дөңгелек үстелдерде және т.б. жұмысын ұйымдастыру;
- студенттердің факультатив, арнайы семинарларды және т.б. жұмысына қатысуын;
- студенттерді кафедраның ғылыми және ғылыми-әдістемелік жұмысына және университеттің басқа да оқу және ғылыми бөлімдеріне қатысуға тарту;
- студенттерге университеттің, факультеттің, кафедраның және студенттік өзін-өзі басқару органдарының ұйымдастырған және жүзеге асыратын кез келген басқа іс-шараларға қатысуына мүмкіндік беру.

Сонымен, студенттердің өздік жұмысы университетте білім беру үдерісін ұйымдастырудың ажырамас элементі болып табылады, оның мақсаты құзыреттілікті меңгеру үшін қажетті студенттің жеке қасиеттерін дамыту дағдылары мен іскерліктерін дамыту болып табылады. Студенттердің өздік жұмысын ұйымдастырғанда студенттің оқуға деген көзқарасына, құрылымы мен динамикасына байланысты білім беру қызметіне деген көзқарасын, оның танымдық қызметін ескеру қажет, оның құндылық бағдарлары, сондай-ақ түрлі деңгейдегі іс-шаралар: оқу-әдістемелік басқару, институттар/факультеттер, кафедралар, оқытушылар және студенттер.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан-2050 стратегиясы. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар.
- 2 Пасечник В.В. Подготовка будущего учителя в контексте новой образовательной парадигмы // Педагогическое образование. 2015. – №4. – С.40.
- 3 Пидкасистый П.И., Беляев В.И., Межериков В.А., Юзефовичус Т.А. Педагогика. – СПб.: Академия, 2010.
- 4 Ларионова И.А. Формирование субъектности специалиста путем самообразования, самовоспитания и самостоятельной работы // Фундаментальные исследования. 2014. – №11. – С.174-178.
- 5 Майданова Т.В. Из опыта развития навыков самоменеджмента и самостоятельной работы студентов // Вестник социально-гуманитарного образования и науки. 2014. – №1. – С.41-45.
- 6 Самостоятельная работа студентов в современном вузе: коллективная монография / Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2013.
- 7 Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов. 2 изд., доп. и перераб. – М., 2005.

М.Е. Нургалиева¹, Е.Жуматаева²

¹докторант 2 курса по специальности «6D010300 – Педагогика и психология»,
Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова, murshida80@mail.ru
Павлодар, Казахстан

²д.п.н., профессор, Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова,
Павлодар, Казахстан

УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ВУЗА

Резюме

В статье обосновывается актуальность и значимость самостоятельной работы студентов как элемента образовательного процесса в системе подготовки конкурентоспособных специалистов, способных принимать самостоятельные решения в быстро меняющемся обществе. Рассматриваются понятия «самостоятельная работа», «самостоятельность». Выделяются цели и задачи самостоятельной работы студентов, факторы, влияющие на эффективность самостоятельной работы. Автор актуализирует вопрос об успешности самостоятельной работы студентов в вузе, которая зависит от управления этой работой и включает в себя формирование мотивации, профессиональной позиции будущего специалиста, органичное включение самостоятельной работы в процесс освоения содержания учебных дисциплин и интеграцию самостоятельной работы студентов с опытом использования современных педагогических технологий и выбор форм контроля за результатами самостоятельной работы. Описывается необходимость создания условий для самостоятельной учебной работы каждого обучающегося, включая использование форм и методов активного и интерактивного обучения.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельность, условия организации самостоятельной работы студентов, цели и задачи управления самостоятельной работой студентов

М.Е. Nurgaliyeva¹, Y.Zhumatayeva²

¹2-doctoral course by specialty «6D010300 – Pedagogy and Psychology»,
S.Toraighyrov Pavlodar State University, murshida80@mail.ru
Pavlodar, Kazakhstan

²Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, S.Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, Kazakhstan

CONDITIONS OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK ORGANIZATION AT UNIVERSITY

Summary

The article discusses the urgency and importance of independent work of students as an element of educational process in the system of training competitive specialists able to make decisions on their own. The goals and tasks of independent work of students are revealed as well as the factors that influence its effectiveness. The author analyzes the question of successful independent work at the university, which depends on management of this work and includes stimulation of motivation and professional attitude of a specialist, introduction of independent work in the process of studying academic subjects and integration of independent work with the experience of the use of modern pedagogical technologies and the choice of the forms of evaluation of independent work results. The necessity of creation of conditions for independent work of every student including the forms and methods of active and interactive education is proved.

Keywords: independent work, independence, conditions of students' independent work organization, goals and tasks of students' independent work management

К.М. Бекболатова¹, Б.А. Әлмұхамбетов²

¹«6D010700-Бейнелеу өнері және сызу» мамандығының 3-курс докторанты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Алматы қ., Қазақстан

²п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институты директоры,
ғылыми жетекші,
Алматы қ., Қазақстан

ЭКОДИЗАЙН МАТЕРИАЛДАРЫН СӘНДІК ҚОЛӨНЕР ПӘНІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада бүгінгі білім беру үрдісінің жаңғыртылуы, білім беру бағдарламалары мазмұнының жаңартылып, болашақ мамандардың өзгерістерге бейімдіктерін қажет етуде. Осыған орай бұл мақалада, педагогикалық білім берудегі болашақ бейнелеу өнері және сызу мұғалімдерін дайындаудағы «Экодизайн» бағытында білім мен өнер кіріктірілуі мәселелері айтылады. Экодизайн ұғымы мен оның өнер саласынан білім берудегі материалдары, қоршаған ортадағы экологиялық таза, табиғи шикізаттарды қолданудың жолдары көрсетіледі. Сәндік қолөнер пәні міндеттері мен мақсаттары, сол пәндегі экодизайн материалдарының қолданыстағы қажеттіліктері, белгілі қолөнершілер мен педагогтар, дизайнерлер шығармашылық жұмыстарына ақпараттар беріліп, экодизайн материалдары негізінде ұлттық өнердің тарихы мен бүгінгі жағдайлары сипатталады.

Ағаш, жүн, киіз, металл, қыш өнер түрлеріндегі ұлттық өнер бұйымдарын жасауды студенттерге «Сәндік қолөнер» пәнінде үйретудің әдістемесі негізделіп, теориялық білімдердің мазмұны арқылы педагогикалық шеберліктерін шыңдайды. Дизайн өнері дамуын өркендетіп келе жатқан өнердегі жаңаша бағыт. Дизайн ұғымы айтылғанда, кез келген өнер маманына оның функционалдық қызметтерінің ауқымдығы аңғарылады. Дизайн кез келген өнер саласында өзекті, қажетті білім мен дағдыларды, іскерліктер мен технологиялық бағдарламалар, тәсілдер мен амалдардан құралады.

Түйін сөздер: экодизайн, экология, шикізат, дизайн, сәндік қолөнер, зергерлік өнер, қыш өнері, бейнелеу өнері

Бүгінгі көркемдік білім берудегі педагогикалық мамандық «бейнелеу өнері және сызу» пәні мұғалімдерін дайындаудағы жаңаша бастамалар кәсіби мамандар мен болашақ мамандар арасында біршама өзгерістерге толы. Көркемдік білім берудегі өзінің бастауын жаңаша дамытып келе жатқан *дизайн* ұғымы бар. Қазақстан өнерінде дизайн 1986 жылдан бастау алды. Дизайн одағы құрылып, бұл өнер саласының негізіне себепші болған Т.Б. Сүлейменовті атап өткеніміз жөн. Эко және дизайн ұғымы бүгінгі қоршаған ортаның, экологиялық жағдайдың тым нашарлап кетуіне байланысты табиғатымызды барынша сақтап қалу жолында қоғамымызда түрлі іс-шаралар жасалып келе жатқандығын байқауға болады. Экодизайн ұғымы осы кездерде аталып жатқанмен, қазақ халқы экодизайнды ерте заманнан-ақ пайдаланып, өмір сүргенін айтуымызға болады. Нағыз табиғатта, көшпелі өмір салтын кешкен ата-бабаларымыздың тұрмыс салты мен ондағы киіз үйі, киген киім-кешегі, пайдаланған тұрмыстық заттары бәрі де таза табиғи материалдардан болғаны анық.

Экодизайнның негізгі элементтері: негізгі материалдар – ағаш, тас, балшық, шыны, табиғи материалдан жасалған бұйымдар. Негізгі түстер: ашық қоңыр, қоңыр, ақ (қара немесе қарақошқыл ағаш), нәзік түрлі-түсті. Көбінесе табиғи түстер қолданылады: ақшыл-жасыл, ақшыл-көкшіл, шөптің, судың, тастың, ағаштың түсі. Экодизайн материалдары жағымды тазалық күшін сыйлайды. Мәселен, жүннен жасалған кілем, алаша, жапқыштар, мақта маталарынан дайындалған тоқыма бұйымдары, жиһазды қаптайтын мата, экодизайнның бір бөлігі болып табылады. Экодизайндегі заттарды алсақ: шыныдан немесе балшықтан жасалған гүл салғыштар, өрілген себеттер, сандықтар, ағаш бұтақтары, кептірілген жапырақтар табиғатпен ұштасып жатыр. Ағаштан жасалған қасық, табақ, мақта сүлгілер, жез, күміс, қалайы сияқты табиғаттың жер асты байлықтарынан жасалған ыдыстар [1, 170 б.]. Кейбір отандық дизайнерлер экодизайн бағытына фитодизайн, жиһаз дизайнын, киімді, интерьерді кіргізіп жатады, мәселе тереңде жатқандықтан экодизайн бағыты адамның жұмыс жасау қызметімен байланысты кез-келген нысан болуы мүмкін. Дизайнерлер материалдарды таңдау барысында екі жәйтті басшылыққа алады. Біріншісі – бұл материалдың экологиялық тазалығына, екіншіден оның

табиғилылығына. Мұнда таңдаулы материалдар қатарына: ағаш, тас, бамбук, шыны, мақта, зығыр, жібек, жүн және т.б. жатады. Сондай-ақ, материалдың қайдан алынғаны маңызды. Тәжірибелі дизайнерлер қоршаған ортаны қорғауға бағытталған сенімді өндірушілерден сапалы материалдар алу үшін тапсырыс береді. Соңғы жылдары эко бағытта өздерінің өнер туындыларын паш етіп жатқан киім дизайнерлерінің қосып жатқан үлестері көп.

Эко-стиль тенденцияны ең алғаш өз топтамасында ұсынған дизайнер – Линда Лаудермик болды. 2002 жылы (бамбук, теңіз балдырларынан және басқа да өсімдік компоненттерінен) стандартты емес материалдардан көйлек бұйымдарын жасап шығарды. Осы бағытта жасап шығарған дизайнер – Стелла Маккартни, сонымен қатар танымал (Nike, H&M, Gap) маркалары арнайы эко-маталардан жасалған киім өнімдерін шығарады [2]. Ал отандық эко бағытын ұстанып жүрген дизайнерлерді атап кететін болсақ олар: Аида Кауменова, Айжан Бекқұлова, Ая Бапани, Балнұр Асанова, Динара Абдуллина, Камила Курбани, Қажытаева Эльвира және т.б. Жаңа бағыттың негізгі идеясы тек табиғи материалдарды қолдану болғандықтан, оның пайдасы ғасырлар бойы келе жатқан тігін дәстүрлерімен дәлелденгендіктен эко-стиль қазіргі таңда ұлтымыздың денсаулығын нығайту жолы болып табылады. Экодизайн бағытын қазіргі таңда қолдап келе жатқан тұлғалардың бірі - Айжан Бекқұлова. Ол дәстүрлі қолөнер оның ішінде киіз, тоқыма өнерлері, зергерлік және ағаштан жасалған бұйымдарды үлкен бір сала деп есептей. Қазіргі таңда Айжан Бекқұлова "Our Heritage" қоғамдық қорының президенті, «Шебер» республикалық конкурсының негізін қалаушыларының бірі. Бұл конкурс көптеген дарынды жас өнер мамандарына үлкен серпіліс беріп қана қоймай, республикалық деңгейде өтетін шараға дәстүрлі өнерімізді жаңғыртып, жаңа тыныс беріп, шыдамдылық пен үлкен еңбекті талап ететін, әрі өз шеберліктерін жоғары сатыға көтеру мақсатында жастар экодизайн бағытында бақтарын сынауда. Өнердің көркемдік даму ерекшеліктерін қайта жандандыру аса маңызды. Болашақ ұрпақтың рухани азығының негізі осында. «Баланың бойында суретші қасиетінің жоғалуына тек қана өкіну керек. Егер адамдарда дер кезінде ойлау дамытылмаған, қалыптастырылмаған болса, онда дабыл қағу керек. Өйткені ол бала аса маңызды жалпы азаматтық негізден құр қалды», - дейді В.А. Алексеева [3, 44 б.]. Өскелең ұрпақты өнерге жақындатқан сайын, оның рухани жан дүниесіне ықпалын тигізіп қана қоймай, ойлау, қиялдау, есте сақтау, сонымен қатар көркемдік талғамын, эстетикалық сезімін оятып, экологиялық материалдармен жұмыс жасату арқылы табиғатпен байланысын сезіндіреміз.

Бүгінде көркемдік білім беруде бірнеше (сәндік қолөнер, тоқымашы, суретші, дизайнер педагог, кәсіптік білім және т.б.) мамандар даярлануда. Жалпы орта, кәсіптік, арнайы, жоғары білім беру бағдарламаларында жүргізіліп жатқан кіріктірілген білім беру бағдарламалары нәтижесінде, пәнаралық байланыстың басқа ғылым салаларымен де жоспарлануы өзекті болып отыр. Осы орайда, көркемдік білім берудегі бейнелеу өнері және сызу пәнінің болашақ мұғалімдерін дайындаудағы дизайнерлік білімнің болуы қазіргі қоғам талабынан туындап отыр.

Біздің мәселемізге орай 5B010700 – «Бейнелеу өнері және сызу» мамандығында экодизайн бағытында жұмыс жасау барысы мен оны жүзеге асырудың әдістері болғандықтан, осы мамандықта жүргізілетін пәндер мақсаты мен міндеттері, курс саясаты, тақырыптар мен сағат сандарын анықтаудан басталады. Студенттердің қазіргі кредиттік оқыту жүйесіндегі негізгі оқу-әдістемелік кешендермен қамтамасыз етілуі, студенттің жеке оқу жоспары мен жұмыс оқу жоспарларын жасауда студенттің пәндерді еркін таңдауына, жағдай жасалынған. Мамандықтың оқу-әдістемелік кешеніне білім беру стандарттары, типтік бағдарламалар, оқу жылының жұмыс оқу жоспары, пәннің типтік бағдарламалары мен жұмыс бағдарламалары, силлабустар, пәннің оқу әдістемелік кешендерін жатқызамыз.

5B010700 – «Бейнелеу өнері және сызу», мамандандырылу пәндері: *мүсін және пластикалық анатомия, ағашты көркемдеп өңдеу, ағаш бұйымдарын өңдеу, металды көркемдеп өңдеу, зергерлік бұйым, дәстүрлі тоқыма, кілем тоқу* таңдау компоненті базалық пәндер профилі бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында жоғары білім берудің мақсаты ұсынылған. Оқу түрі күндізгі, оқыту мерзімі: 4 жыл, академиялық дәреже бейнелеу өнері және сызу бойынша білім бакалавры. Осы негізде экодизайн материалдарын сәндік қолөнер пәнінде қолданудың мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Таңдау компоненті «Қазақ сәндік қолөнері» пәнін оқытудың мақсаты мен міндеті – сәндік қолөнер тарихы мен даму кезеңдерін, қолөнер түрлерінің ерекшеліктерін танып білу. Пәннің негізінде, студенттер төмендегідей құзіреттіліктер сипатына ие болады:

Жалпы мәдени білімдер: қазақ сәндік қолөнер тарихы мен дамуын; қазақ сәндік қолөнер бұйымдарының атқаратын қызметтерін; қазақ сәндік қолөнер бұйымдарының жіктелімін; жасалуы

мен өңделу жолдарын; қажетті материалдар түрлерін ажыратады; дизайндық ерекшеліктерін біледі; ақпараттарды қабылдау, сақтау, өңдеудің негізгі әдістерін, тәсілдерін және құралдарын қолданады, ауқымды компьютерлік желідегі компьютермен жұмыс істеу дағдылары бар; тазалық сақтау және еңбекті қорғау талаптарына, сыртқы ортаның жағымсыз ықпалдарынан қорғану ережелеріне сай салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыруға қабілетті.

Пәндік құзыреттіліктер: қолөнер бұйымдарының материалдарының физикалық және химиялық қасиеттерін ажыратады; табиғи материалдардың түрлерін түсінеді; оларды таңдап, өңдеу бірізділігін жасайды; мамандықтың жоғары әлеуметтік маңызын *түсінеді*, кәсіби этикалық ұстанымдарды *ұстанады*; қоғамның әлеуметтік-мәдени құрылымының ерекшеліктерін ескере отырып, көпмәдениетті ортада кәсіби әрекетті ұйымдастыру тәсілдерін, сондай-ақ, ұлттық тәрбиенің заңдылықтары мен принциптерін *меңгерген*; кәсіби міндеттерді шешуде мамандардың пәнаралық және салааралық өзара әрекеттестіктеріне қатысуға *қабілетті*; сыни ойлау әдістемесін *біледі*.

Кәсіби құзіреттер: әртүрлі көркемсуреттік жүйенің теориясы мен тарихынан заманауи білімі бар және оларды көркемсуреттік- шығармашылық пен педагогикалық жұмысында қолдана білуді *меңгерген*; көркемсуреттік педагогика негізі мен тарихынан білімі мен түсінігін, алған бейімдік білімін оқушыларға бере алуын *қолдану мүмкіншілігі* бар; ғылым саласындағы жаңа хабарды, заманауи технологиялар мен өнерді контекстілеу мен түсіндіру, заманауи бағыттағы жобалау-дизайнерлік жұмыстар бағытында зерттеу сапасы түсінігін көрсетуді *қолдану мүмкіншілігін игерген*; галереяларға, ұлттық мәдени, сәулет жәдігерлеріне және мұражайға экскурсия, өнер жайлы сұхбаттасуды ұйымдастыру және өткізуді *қолдану мүмкіншілігі бар*; заманауи технологияларды, баспахана саласында ғылым және өнер құралдарын, интерьер және экстерьерді көркем безендіру, бейнелеу және қолданбалы өнерді *қолдану мүмкіншілігін игерген*; практикалық іскерлікті өмір бойы іс жүзінде жетілдіруге *мүмкіншілігі бар* [4].

5В010700 – «Бейнелеу өнері және сызу» мамандықтары бойынша білім алушылар 1-ші курстан 4-ші курс аралығында табиғи материалдармен жұмыс жасау технологияларын үйренеді. «Қазақ сәндік қолөнері» пәнінің постреквизит пәндерін атап өтсек, «*Мүсін және пластикалық анатомия*», «*Ағашты көркемдеп өңдеу*», «*Ағаш бұйымдарын өңдеу*», «*Металды көркемдеп өңдеу*», «*Зергерлік бұйым*», «*Дәстүрлі тоқыма*», «*Кілем тоқу*» болып табылады. Негізгі бағытын қазақ сәндік қолөнері пәнінде бастап, экологиялық таза материалдармен жұмыс жасап, кәсіби шеберліктерін шыңдау жоғарыда аталған пәндерде бірнеше табиғи материалдар түрлерімен өздерінің тәжірибелік сабақ тақырыптары бойынша жүзеге асырылады. Аталған пәндерде тұлғаның өзін қоршаған әлемнің сұлулығын әрі келеңсіздігін, өмір шындығын танып білу, табиғатқа деген қатынасын көрсету, сұлулықты өз қолымен жасау мүмкіндігін арттыруына үлкен септігін тигізеді. Жоғарыда аталған пәндер ең алдымен көркемдікті таныту құралы болғандықтан, табиғатты суреттеуге тіл жетпес әсем көріністері арқылы ластауға болмайтын, бүлінген табиғаттың қайта қалпына келмейтінін жас ұрпаққа ұғындыру ұстаздардың міндеті десе болады. Болашақ өнер ұстаздары пәнді жүргізу барысында өз мамандығына қоса экология мәселесін алдыңғы орынға қойып, табиғатты қорғау мәдениеті қалыптасып, олардың көзқарастарын дұрыс жолға түсіру деп есептейміз. Сонымен қатар табиғи материалдармен жұмыс жасау технологияларын барынша меңгеру.

Осы аталған пәндерді студенттер 4 жыл бойы меңгере келе, жылдың соңында «Шеберхана таңдау» таңдау компоненті бойынша өзінің жүрегіне жақын материалды таңдап, сол бағыт бойынша дипломдық жұмысын жалғастырып қорғауға (экодизайн бағытында) шығармашылық жұмыстарын ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қараганды университетінің Хабаршысы. Педагогика сериясы №3(79), 2015.
- 2 Санникова О.М. Создание коллекции летней одежды с элементами эко-стиля. Исследовательская работа на Челябинский Молодёжный интеллектуальный форум «Шаг в будущее-Созвездие-НТТМ» (секция 4.1 «Мода и дизайн»). – Златоуст, 2012. – 39 с.
- 3 Алексеева В. Что такое искусство?. – Москва: «Просвещение», 1973.
- 4 5В010700 – Бейнелеу өнері және сызу мамандығы бойынша білім беру бағдарламасы. – Алматы, 2015.

К.М. Бекболатова¹, Б.А. Альмухамбетов²

¹докторант 3 курса специальности «6D010700-Изобразительное искусство», КазНПУ имени Абая, Институт искусств, культуры и спорта, г. Алматы, Казахстан

²доктор педагогических наук, профессор, КазНПУ имени Абая, директор института Педагогики и психологии, научный руководитель, г. Алматы, Казахстан

ЗНАЧИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАТЕРИАЛОВ ЭКОДИЗАЙНА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА ДЕКОРАТИВНОГО ИСКУССТВА

Резюме

Модернизация современного образовательного процесса является отражением содержания образовательных программ во всех областях и необходимостью будущих специалистов адаптироваться к любым изменениям. В этой связи, в данной статье уделяется внимание интеграции образования и искусства в подготовке будущих учителей изобразительного искусства в области «Экодизайн». В связи с чем, в данной статье рассматриваются вопросы внедрения знаний и искусства направления экодизайна при подготовке будущих учителей в педагогическом образовании. Показаны понятия «экодизайна», пути применения в обучении художественному образованию значения материалов экодизайна, методы использования экологически чистого природного сырья для окружающей среды. Дана характеристика цели и задачам предмета декоративного искусства, основанного на истории и современном состоянии национального искусства в использовании материалов экодизайна, а также представлена информация по творческим работам известных мастеров, педагогов, дизайнеров, использующих материалы экодизайна.

Цель предмета «Декоративное искусство» – научить студентов основным методам процесса создания национальных изделий, таким видам искусства, как дерево, войлока, шерсти, металла и т.д. и показать значимость теоретических знаний. Искусство дизайнера – одно из новых направлений в искусстве, которое стоит еще в самом начале пути своего развития. Говоря о понятии дизайнера, любой специалист искусства видит масштабность его функционирования. Дизайн актуален в любой сфере искусства, так как состоит из необходимых знаний и навыков, умений и технологических программ, способов и приемов.

Ключевые слова: экодизайн, экология, сырье, дизайн, декоративное искусство, ювелирное искусство, керамика, изобразительное искусство

К.М. Bekbolatova¹, Б.А. Almukhambetov²

¹Doctoral student 3 courses of specialization 6D010700-Fine arts and drawing, KazNPU named after Abai, the Institute of Arts, Culture and Sports, Almaty, Kazakhstan

²Doctor of pedagogical sciences, professor, KazNPU named after Abai, director of the institute Pedagogy and psychology, scientific supervisor, Almaty, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF USING ECO-DESIGN MATERIALS IN THE LESSON OF DECORATIVE ART

Summary

Modernization of the modern educational process is a reflection of the content of educational programs in all areas and the need for future specialists to adapt to any changes. In this connection, this article discusses the introduction of knowledge and art in the direction of eco-design, with the training of future teachers in pedagogical education. The importance of eco-design and materials for training in art, methods of use and ways of using environmentally friendly natural raw materials from the environment.

Objectives and tasks of the subject of decorative art, the basis of this subject is the needs of eco-design materials, information on creative works of famous masters, teachers, designers is also presented, the history and the current state of national art on the basis of eco-design materials is described.

On the subject of "Decorative Arts", students are taught the basic methods in the process of creating a national product with art forms such as wood, felt, wool, metal and show the importance of theoretical knowledge. The art of design is one of the newest trends in art, which is still at the very beginning of its development path. Speaking about the concept of design, any art specialist sees the scale of its functioning. Design is relevant in any field of art, as it consists of the necessary knowledge and skills, skills and technological programs, methods and techniques.

Keywords: eco-design, ecology, raw materials, design, decorative art, jewelry art, ceramics, fine arts

Ж.М. Ералиева¹, Е.А. Кіршібаев²

¹биология магистрі, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан

²б.ғ.к., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің қауымд. профессор м.а., Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ БИОЛОГИЯ МАМАНДАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада биологияны оқытуда зертханалық жұмыстардың рөлі қарастырылған. Болашақ биология мамандарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда оқу үдерісінде зертханалық жұмыстардың маңызы көрсетіледі. Жоғары білімнің негізгі мақсаты – өзінің кәсіби және жеке қасиеттеріне табысты түрде қолданыс табатын, еңбек нарығында сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті маман дайындау. Осы мақсатқа жету үшін сабақтарды өткізудің барлық формалары себептес болуы тиіс: дәрістер, практикалық және семинар сабақтар, сондай-ақ жаратылыстану-ғылыми циклының болашақ мұғалімдерін, оқытушыларын, зерттеушілерін даярлауда зертханалық жұмыстардың сабақты өткізуде практикалық бағыты бар, ғылыми тәжірибені жүргізуді үйретеді. Студенттерде зертханалық жұмыстар кезінде теориялық мазмұнның дәлдігін тексеруде мүмкіндіктің болуы, бұл ойлауды құрылымдайды, пікірталас деңгейін және ғылымға деген қызығушылығын арттырады. Зертханалық жағдайда әркім өзінің жұмысын сезініп, оңтайлы нәтиже алу үшін оны басқалармен салыстыра алады. Зертханалық жұмыс студенттердің мүмкіндіктерін кеңейтеді, дағдыларға ие болады және өнертапқыштықты дамытады. Биологияны оқытуда зертханалық жұмыстар маңызды оқыту формасы болып табылады, өйткені биологияның ерекшеліктерін ашуға мүмкіндік береді және солардың заңдылықтарын айқындайды.

Түйін сөздер: оқу үдерісі, оқыту формасы, оқытушы, студент, зертханалық жұмыс, кәсіби құзыреттілік, білік, дағдылар, дамыту, қалыптастыру

Жоғары білімнің негізгі мақсаты – өзінің кәсіби және жеке қасиеттеріне табысты түрде қолданыс табатын, еңбек нарығында сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті маман дайындау. Осы мақсатқа жету үшін сабақтарды өткізудің барлық формалары себептес болуы тиіс: дәрістер, практикалық және семинар сабақтар, сондай-ақ жаратылыстану-ғылыми циклының болашақ мұғалімдерін, оқытушыларын, зерттеушілерін даярлауда зертханалық жұмыстардың сабақты өткізуде практикалық бағыты бар, ғылыми тәжірибені жүргізуді үйретеді.

Биология – тірі ағзалардың сан алуан формаларын және олардың қоршаған ортамен арақатынасын зерттейтін тіршілік туралы ғылым. Биологияның міндегі – тірі ағзалардың қасиеттерін зерттеу және олардың сан алуандығын, құрылыстарының өзара байланыстары мен қоршаған орта жағдайларын түсіндіре білу. Биология пәні оқытушы арсеналында студенттерді оқытуда олардың алған білімдерін бекітуде және диагностикалауда көптеген тәсілдер болуы тиіс.

Елімізде жоғары оқу орындарында білім мен ғылымда алуан түрлі және болашағы зор қазіргі заманғы білім беру технологиялары, оқу үдерісінде сабақ берудің озық әдістері ендірілуде. Маман даярлаудың көп сатылы құрылымына көшуді, оқытудың кредиттік жүйесін, қашықтан оқыту формасын енгізуді атап айтуға болады.

Оқытуды ұйымдастырудың формалары (1-сурет) жоғары оқу орындарында оқытушы мен студенттердің өзара әрекеттесуінің сыртқы көрінісі. ЖОО-да оқыту формаларына: дәріс, семинар сабақтары, зертханалық сабақтар, практикалық сабақтар, студенттердің өзіндік жұмысы, студенттердің оқытушының басқаруымен өзіндік жұмысы, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысы, өндірістік және дипломдық практикалар, оқу-далалық практика, педагогикалық практика, кәсіби практика, курс және диплом жұмыстары, оқу экскурсиялары, консультация, емтихан, тест жатады.

Сурет-1. Жоғары оқу орындарында оқытуды ұйымдастыру формаларының жіктелуі

Теориялық формаларына: дәріс, семинар сабақтары, студенттердің өзіндік жұмысы, студенттердің оқытушының басқаруымен өзіндік жұмысы, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысы, курс және диплом жұмыстары, оқу экскурсиялары, консультация. Практикалық формаларына: зертханалық жұмыс, практикалық сабақтар, оқу-далалық практика, кәсіби практика, өндірістік және дипломдық практикалар. Бақылау формаларына: емтихан, тест.

Дәріс – жоғары оқу орындарында оқытуды ұйымдастыру формасы және әдісі. Дәріс латынның «Lectio» – оқу деген сөзінен шыққан. Дәріс ежелгі Грекияда қалыптасып, орта ғасырларда ежелгі Римде жалғасын тапқан.

Дәріс – ЖОО-да оқытудың дәстүрлі формасы, басты мақсаты студенттердің негізгі білімдерін қалыптастыру, кейінгі оқу материалын табысты түрде меңгеруі болып табылады. Дәріс кезінде оқытушы арнайы оқулықтың мазмұнын қайталап айтып беруінде емес, ол өңделген материалды береді, өзінің позициясын көрсетеді. Дәрісте студенттің негізгі міндеті осы позицияны түсіну және дәрісті конспектілеу. Дәрістің ЖОО-да қажеттілігіне қарамастан бұл тәсілдің студенттерді оқытуда бірқатар кемшіліктері бар. Біріншіден, дәріс кезінде студенттердің материалды ұғынуы көбінесе оқытушының жеке бас қасиеттеріне, оның тәжірибесіне, құзыреттілігіне және т.б. байланысты. Екіншіден, әрбір студент дербес өзгеше және материалды меңгеру қабілеті және оны конспектілеу әр студентте әртүрлі [1].

Дәрісті оқудың жеке мәнерін қалыптастыру әрбір лектор үшін өте маңызды. Ең бастысы дәріс мәтінін оқып беруден бас тарту қажет. Дәрістің студенттер аудиториясымен еркін, ынтымақтастыққа және бірлескен шығармашылық ізденіске негізделген диалог және полилог түрінде өтуі маңызды. Дәрісті оқу барысында аудиториямен үнемі кері байланысты орнату арқылы оқу материалына студенттердің реакциясын анықтай отырып, қажет жағдайларда қажетті қосымша фактілер мен дәйектерді ұсыну арқылы тақырыпқа және материалға жағымды қатынасы мен оны ары қарай тереңдетіп оқуға деген мотивациясын тудыруға болады. Қажет жағдайда дәрістің негізгі тұжырымдық ойларын ерекше дауыс ырғағымен ажыратып, оларды конспектілеу қажеттілігін студенттерге ескертіп айтуға болады. Дәріс мазмұнын баяндауда өмірден мысал келтіру арқылы, материалдың маңыздылығы мен практикалық бағыттылығын студенттерге көрсетуге болады. Дәріс материалын мүмкіндігінше визуализациялауға тырысу қажет. Дәріс барысында студенттердің зейінін жинақтап, тақырыпқа қызығушылығын арттыру үшін риторикалық және нақтылау сұрақтарын тиімді қолдануға болады. Аудиторияны әрдайым көзбен шолып, студенттердің тыңдап отырғанын, түсініп отырғандығын анықтап алу қажет [2].

Семинар сабақтары жоғары оқу орындарында оқытуда жиі қолданылатын формалардың бірі. Семинар оқытушы мен студенттің педагогикалық қарым-қатынасы. Семинардың негізгі қызметі танымдық, белгілі бір сұрақтарды талқылау барысында студенттердің бұрында аңғармай қалған жаңа аспектілер туындайды. Бұдан басқа семинарлардың бақылаушылық қызметі бар, семинар кезінде оқытушы студенттердің өзіндік семинарға дайындалуын, оларда қандай сұрақтарға қиындықтар туындайтынын қадағалай алады. Семинар сабақтарының кемшіліктеріне оқытушы мен студент арасындағы қашықтық қарым-қатынаста кедергілердің орнатылуы және студенттердің өзіндік рөлі пассивті, сонымен бірге олардың сөйлеу белсенділігі азаяды.

Семинар сабақтарымен қатар, ЖОО-да студентті даярлауда үлкен рөлді практикалық сабақтар атқарады. Практикалық сабақтарда студенттерде болашақ кәсіби қызметіне қажетті іскерлік және дағдылар қалыптасады. Әдетте, осы іскерліктер мен дағдыларды дамытудың басты әрекеттері жаттығуларды және графикалық жұмыстарды орындау, есептердің шешімін табу болып табылады. Практикалық сабақтарды жиірек бірінші және екінші курстарда қолданылады және бірінші кезекте студенттердің ой-өрісін ынталандыруға, болашақта кәсіптік қызметіне керек болатын практикалық жұмыстардың әдістерін игеруге бағытталған [3].

Ерекше қызығушылықты студенттердің өзіндік жұмысы болып табылады, мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес жалпы оқу уақытының жартысына жуығы студенттердің өзіндік жұмысына бөлінеді. Өзіндік жұмыс – оқытушының басқаруымен немесе оның басқаруынсыз студенттің тапсырманы өз бетімен орындауы. Өзіндік жұмыстың басты мақсаты студентті бастапқыда оқу материалымен өз бетінше жұмыс істеуге үйрету, ал содан кейін оған бірге-бірге негізгі өздік ұйымдасуды дағдыландыру, әрмен қарай өзіндік жұмыстың әдістерімен студент өзінің квалификациясын көтеру үшін [4, 5].

Зертханалық жұмыстарды зерттеу мәселелерімен айналысқан, педагогтар мен психологтар: И.Ф. Харламов, Ю.К. Бабанский, П.И. Пидкасистый, В.Л. Полонский, Е.С. Рапацевич, Л.П. Крившенко, Б.Т. Лихачев, С.А. Смирнов, В.А. Слостенин және басқалары.

И.Н. Пономарева, Г.Н. Аквилева, Л.В. Байбородова, Н.М. Верзилин, В.М. Корсунская, Б.В. Всесвятский, И.Д. Зверев, А.Н. Мягкова, В.С. Конюшко, Б.Д. Комиссаров, Н.А. Рыков, А.А. Яхонтов және көптеген басқада отандық әдіскерлер биология бойынша зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру және өткізу мәселелерімен айналысқан болатын.

Ғылыми психологиялық, педагогикалық және әдістемелік әдебиетте зертханалық жұмыстарды екі ұстанымда қарастырады: оқыту формасы ретінде (С.А. Смирнов, И.Ф. Харламов, П.И. Пидкасистый, Е.С. Рапацевич, Ю.К. Бабанский, Д.П. Гольнева, И.Н. Пономарева, В.П. Соломин, Г.Д. Сидельникова, Н.А. Рыков және басқалары) және оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру формасы ретінде (В.С. Конюшко, С.Е. Павлюченко, С.В. Чубаро, А.Н. Мягкова, Б.Д. Комиссаров, Б.Т. Лихачев, И.Д. Зверев, Н.В. Падалко, В.Л. Полонский және басқалары).

Біз жоғарыда келтірілген бірінші авторлардың бағытын ұстанамыз, яғни, зертханалық жұмыстарды оқыту формасы ретінде қарастырамыз.

Зертханалық жұмыстар биологиялық материалда жалпы оқыту біліктерін дамытады, зерттеу, талдау жасау, салыстыру, бағалау, ой қорытынды жасау, өз ой-пікірін білдіру және оны дәлелдеу, жұмыстың нәтижелерін әртүрлі формаларда қорытындыларды ұсыну, тезистер, логикалық сызбалар, кестелер, графиктер, суреттер және т.б.

Зертханалық тәжірибелер – білім алушылардың өз бетінше практикалық жұмысты орындаудың бір түрі, теориялық білімді толықтыру және бекіту мақсатында, өз бетінше тәжірибе жасау дағдыларын дамыту [6]. Тәжірибелер бүкіл оқу үдерісінде негізгі құрамды бөлігі болып саналады, онсыз белгілі бір пәнді сапалы оқыту мүмкін емес. Сондықтан, зертханалық-практикалық тәжірибелердің орындалуы кез-келген ғылыми білім алудың ажырамас бөлігі болып табылады.

Тәжірибе «таным әдісі арқылы анықталады, ол арқылы бақыланбалы және басқарылатын жағдайда құбылыстың ақиқаттылығы зерттеледі» [7].

Табиғатты зерттеуші ғалымдардың ірі жұмыстары қазіргі жаратылыстану ғылымының дамуына үлкен үлестерін қосты, бұл әрине теория мен тәжірибенің тығыз өзара байланыста жүргізілді [8]. Сондықтан, жаратылыстану ғылымының дүниетанымын қалыптастыру, әртүрлі жалпы теориялық қорытынды тәжірибе арқылы міндетті түрде тексерілуі тиіс. Тек теория мен тәжірибенің үйлесімді дамуы жаратылыстану ғылымының барлық салаларын сапалы жаңа деңгейге көтеруге қабілетті.

Тәжірибелік модельдерді қолдану біліктілік пен дағдылар сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыруға, прогрессті түсіндіруде және осы игерілген қабілеттіліктердің механизмдерін ашуға мүмкіндік береді. Биологтар ғылыми және оқу танымдық мықты тәжірибе әдісіне ие.

Биологияны оқытуда зертханалық тәжірибенің рөлі жайлы, Бернар Клод, Вавилов Николай Иванович, Карл Линней, Мечников Илья Ильич, Луи Пастер және басқалар жазған болатын [9]. Олар биологиялық білім беруде тәжірибенің маңызын ашып көрсетті. Қазіргі білім беруде биологиялық тәжірибенің маңызы зор, себебі ол пән арқылы білім алушыны дамытуға бағытталған.

Қазіргі адамның тағамдық, энергетикалық және медицина мәселелерін шешуде биологияның алатын орнын ашу қажет. Осындай мәселелерді шешудің тәсілі биологиялық тәжірибе болып табылады, ол пікірлердің қалыптасуына қабілетті және теорияны практикамен байланыстырады.

Зертханалық жұмыс – оқытудың тиімді формаларының бірі болып табылады, әсіресе оның маңыздылығы жаратылыстану-ғылыми циклының пәндеріне, соның ішінде биологияға. Зертханалық жұмыстың мәні оқытушының жетекшілігімен және алдын-ала дайындалған жоспар бойынша студенттер тәжірибелерді және практикалық тапсырмаларды орындайды, оның барысында жаңа материал қабылданады және зерделенеді. Зертханалық жұмыстар теориялық және практикалық білімді және біліктілікті шоғырландырады, зерттеу әрекетшілдік элементтерін қамтиды. Бұдан басқа көп жағдайларда зертханалық жұмыстар жұптармен бірлесіп (топтармен) жүргізіледі, сондай-ақ студенттердің коммуникациялық дағдыларын, кәсіби қарым-қатынастық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Зертханалық жұмысты сәтті, табысты орындау үшін студент оның теориялық бөлімімен және әдістемелік ұсыныстармен жақсы танысуы қажет, әдеттегідей бұл студенттермен өздігінен орындалады. Одан кейін оқытушы студенттердің теориялық дайындықтарын ауызша немесе жазбаша немесе тексерудің басқа формаларымен жауап алып бағалайды, ал тек содан кейін ғана студент практикалық бөлімнің жұмысына кірісе алады.

Студенттер жұмысты орындау барысында теориялық материалды қайталап үлгеру үшін, есеп беруді дайындап және тәжірибені орындауда, зертханалық жұмысқа бөлінген уақытты жоспарлап қою тиіс, осылайша ұйымдастырушылық компонент зертханалық жұмыстың табысты орындалуында маңызды рөл атқарады. Тәжірибелік деректерді алу кез-келген зертханалық жұмыстардың қажетті

шарты болып табылады, олар кесте немесе график түрінде ұсынылуы мүмкін. Зертханалық жұмыстың келесі кезеңі алынған көрсеткіштердің талдауы жүреді, математикалық есептеулер, алынған деректердің интерпретациясы және жоғарыда атап өткен есептеме дайындалады. Тек дайындалған есеп беруді қорғаудан кейін, студент осы зертханалық жұмыс бойынша бағасын алады.

Жоғары оқу орындарында зертханалық тәжірибелер биология курсының ажырамас бөлігі болып табылады. Зертханалық тәжірибелер теориялық материалды оқыту барысында жүргізіледі, студенттер зерттелетін құбылыстардың заңдылықтарын толығырақ және көрнекі түрде түсінуге мүмкіндік алады. Жалпы биология курсы барысында бұл тәжірибелер студенттердің ой-өрісін кеңейтеді, толықтырады. Зертханалық тәжірибелер жаңа биологиялық құбылыстар мен процестердің алғашқы дұрыс түсініктерін қалыптастырады, заңдылықтарды ашады, зерттеу әдістерімен таныстырады, жабдықтардың және жаңа құрылғылар мен қондырғылардың жұмыс барысын көрсетеді, заңдылықтардың техникалық қолданысын иллюстрациялайды. Бұдан басқа, зертханалық тәжірибе білім бұлағы, әртүрлі теориялық жағдайлардың әділетті дәлелдіктері, сенушілік тұжырымдауына жағдай жасайды, студенттердің біліктерін және дағдыларын дамытады. Бұл сабақтар студенттердің ақыл-ой дамуына елеулі ықпал тигізеді, оқытушының тапсырмасы бойынша өз бетінше табиғи объектілерді зерттеу барысында, студенттер мақсатты бағыттап оларды зерттейді, нәтижесінде бұл объектілерге біртұтас түйсік, олар туралы түсінік пайда болады, осының негізінде түрлі биологиялық түсініктер және оларды пайдалану дағдылары қалыптасады. Зертханалық жұмыста өз бетінше әрекет жасау процесінде, студенттер біртіндеп заттық-әрекетті талдауды игереді, ол тұлғаның шығармашылық ойлауының ажырамас қасиеті болып табылады.

Бұл оқыту формасы өзінің атауын «*laborare*» латын сөзінен алынған, жұмыс істеуді білдіреді. Зертханалық жұмыс оқу үдерісін ұйымдастыру формасы ретінде 1930-1932 жылдары кеңестік мектепте кең етек алды. Осы форма оқытудың дербестендірілген жүйесінің бір түрі болған, алғаш рет Американың Далтон қаласында мұғалім Елена Паркхерст қолданылды, далтон-плана атауын алған болатын. Бұл жүйені тағы да зертханалық деп атады. Мектепте дәстүрлі класстардың орнына пән шеберханалары құрылып, онда әрбір оқушы мұғалімнен тапсырмаларды алып, оның көмегін пайдаланып өз бетімен дайындалып отырды. Сабақ кестесі болмады, ұжымдық жұмыс күні бір сағаттан өткізілді. Қалған уақыттарында оқушылар өзіндік жұмыс ретінде материалды оқып, пәнге сәйкес мұғалім алдында әрбір орындаған тапсырмаларының есебін беріп отырды.

Пол Херд (Stanford University): «Зертханалық жұмыстар және практикалық сабақтар білім беруде орталық ядроны құрайды. Зертханалық жұмыстар негізінде оқыту – ғылымды нақты түсінуге көмектеседі. Зертхана – бұл кеңістік, бұл кеңістікте теориялық тұжырымдама мен студенттердің бақылау жүргізулері арасындағы байланыс жүзеге асырылады, пікірлерді бағалауға, идеяларды қолдануға, өзіндік бақылаулар мен қорытындыларды түсіндіріп берудің мүмкіндігі», – деп есептейді.

Биология бойынша зертханалық жұмыстардың құрылымы практикалық оқыту формасы ретінде схема түрінде ұсынылуы мүмкін: міндеттердің қойылуы → зерттелетін материалдың мазмұн ерекшеліктері жайында конструктивтік әңгіме → өз бетінше тәжірибелерді орындау және бақылау → нәтижелерді тіркеу, қорытындылардың қалыптасуы → қорытынды әңгіме.

Оқытушы зертханалық жұмыстарды жүргізу барысында түрлі оқыту құралдарын пайдаланады, атап айтқанда: табиғи (тірі жануарлар және өсімдіктер, микропрепараттар, ылғалды препараттар, коллекциялар, гербарийлер, остеологиялық препараттар, тұлып); көрнекілік (муляждар, модельдер, кестелер); вербальді (оқытушының ауызша сөйлеуі, оқулық); зертханалық жабдықтар (оптикалық құралдар, реактивтер және бояғыштар, құралдар, жабдықтар).

Зертханалық практикумды негізгі білім беруде міндеттерін алты тармаққа тұжырымдау мүмкін [10]: 1. Практикада теориялық материалды бекіту. 2. Ғылыми тәжірибені жоспарлау және жүргізу. 3. Ғылыми тәжірибені жүргізуде қажетті жабдықтарды, құралдарды тандап алу. 4. Зертханалық жабдықта өзіндік жұмыс дағдыларын дамыту және әдеттену. 5. Тәжірибенің нәтижелерін өңдеу, талдау және ұсыну. 6. Алынған тәжірибелік мәліметтерді теориямен салыстыру.

Қорытынды

Осылайша, зертханалық жұмыстар студенттерде тәжірибелік дағдыларды дамытудың негізгі түрі болып табылады, зертханалық жұмыстарды орындау кезінде оқытушы мен студент және студенттердің өзара арасында үнемі қарым-қатынас жүреді, яғни коммуникативтік дағдылар дамиды. Сонымен қатар, ғылыми дүниетанымының қалыптасуы жүреді, өйткені зертханалық жұмыстарда биологиялық заңдылықтар дәлелденеді. Студенттердің зертханалық жұмысқа дайындық барысында ақпаратты үнемі іздеу, өңдеу, ұсыну, зертханалық жұмысты орындағанда және нәтижелерін

ұсынғанда ақпаратпен жұмыс істеу дағдылары, одан басқа, тәжірибенің жоспарын құруда, жұмысты орындауда уақытын есептеу және оның нәтижелерін талдауда студенттердің ұйымдастырушылық дағдыларын дамытады. Жоғарыда айтылғандардың барлығы жаратылыстану-ғылыми пәндерді оқытуда зертханалық жұмыстардың маңыздылығы болашақ биолог мамандардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Биологияны оқытуда зертханалық жұмыстар маңызды оқыту формасы болып табылады, өйткені биологияның ерекшеліктерін ашуға мүмкіндік береді және солардың заңдылықтарын айқындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
- 2 Игибаева А.К., Дюсенбаева А.Т. Жоғары мектеп педагогикасы: оқу құралы. – Өскемен: ШҚМУ баспасы, 2013. – 147 б.
- 3 Макеева И.В. Роль семинарского занятия в подготовке специалиста и методика управления дискуссией // Советская педагогика. – М.: Просвещение, 2003. – №5. – 61 с.
- 4 Поляков А.Д. Самостоятельная работа студентов – творчество преподавателя/А.Д. Поляков, Г.И. Зайцев // Успехи современного естествознания. – 2008.– №4. – С.51-53.
- 5 Сенашенко В. Самостоятельная работа студентов, актуальные проблемы/В.Сенашенко, Н.Жалнина // Высшее образование в России. – 2006. – №7. – С.103-109.
- 6 Бадриан Абад. Теоретическая модель эффективного преподавания научных дисциплин по лабораторной деятельности. – Тегеран. Конференция по образовательным инновациям, 2006.
- 7 Налимов В.В. Теория эксперимента. – М., 1971.
- 8 Группа специалистов, исследователи в области педагогических наук. Пересмотр позиции Ирана в Темзе и Перелзе. Национальный центр по международным исследованиям Перлзы и Темзы. – Тегеран: Педагогический Университет, 2008.
- 9 Курмангалиева Ж. Биология – лабораторные работы. – Алматы, 2014.
- 10 Лабораторный практикум [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://edu.kspu.ru/file.php/1/hrestomatia/part12.html> (қараған күні 14.10.2017)

Ж.М. Ералиева¹, Е.А. Кіршібаев²

¹магистр биологии, старший преподаватель Казахского государственного женского педагогического университета,
г. Алматы, Казахстан

²к.б.н., и.о. ассоц. проф. Казахского государственного женского педагогического университета,
г. Алматы, Казахстан

ЗНАЧЕНИЕ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО БИОЛОГИИ

Резюме

В статье рассматривается роль лабораторных работ при обучении биологии. Показана важность в учебном процессе лабораторных работ в формировании профессиональной компетенции у будущих специалистов по биологии. Основной целью высшего образования является подготовка конкурентоспособного специалиста, который будет востребован на рынке труда, успешно найдет применение своим профессиональным и личным качествам. Достижению этой цели должны способствовать все формы проведения занятий: лекции, практические и семинарские занятия, а при подготовке будущих учителей, преподавателей естественнонаучного цикла, исследователей и т.д. еще и лабораторные работы, поскольку эта форма проведения занятий имеет практическую направленность, учит проводить научный эксперимент. Студенты во время лабораторных работ имеют возможность проверить точность теоретического содержания, что структурирует мышление, повышает уровень рассуждений и заинтересованности в науке. В лабораторных условиях каждый может прочувствовать свою работу, сравнить её с другими для получения оптимального результата. Лабораторная работа расширяет возможности студентов, они приобретают навыки и развивают изобретательность. При обучении биологии лабораторные работы являются важной формой обучения, так как позволяют раскрыть особенности биологии и обуславливают их закономерности.

Ключевые слова: образовательный процесс, форма обучения, преподаватель, студент, лабораторная работа, профессиональная компетентность, умение, навыки, развитие, формирование

Zh.M. Yeraliyeva¹, Ye.A. Kirshibayev²

¹master of biology, senior lecturer of Kazakh state women's teacher training university,
Almaty, Kazakhstan

²candidate of biological sciences, acting associate professor
of Kazakh state women's teacher training university,
Almaty, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF LABORATORY WORKS IN FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS ON BIOLOGY

Summary

The role of laboratory works in the teaching of biology is considered in the article. The importance of the laboratory work for the formation of the professional competence of future biologists is shown. The main goal of higher education is the preparation of a competitive specialist who will be in demand on the labor market and will successfully find application for his professional and personal qualities. All forms of conducting lessons should contribute to the achievement of this goal: lectures, practical and seminar classes. Also in the preparation of future teachers, teachers of the natural-science cycle, researchers, etc. The laboratory work is essential, since this form of conducting lessons has a practical orientation and teaches us to carry out a scientific experiment. Students during laboratory work have the opportunity to check the accuracy of the theoretical content, which structures the thinking, raises the level of reasoning and interest in science. Everyone can feel their work, compare it with others for an optimal result in the laboratory. Laboratory work expands student opportunities, they get skills and develop own ingenuity. In biology teaching the laboratory work is an important form of education as it allows us to reveal the features of biology and determine their regularities.

Keywords: educational process, form of training, teacher, student, laboratory work, professional competence, ability, skills, development, formation

ӘӨЖ 378.016:57

МРНТИ 34.01.45

Г.З. Шаймерденова¹

¹PhD докторант, Тараз мемлекеттік педагогикалық институты,
Тараз қ., Қазақстан

БИОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада білім жүйесін дамытуға және жетілдіруге жаңа ақпараттық-білім ортасының мүмкіншіліктері қарастырылған. Дәстүрлі оқыту жүйесімен салыстырғанда білім алушының көзқарасын өзгертетін электронды оқу-әдістемелік кешендерді құрастыруға қажет виртуалды электронды ортаның компоненттері талданылады. Анықтамалар, энциклопедиялар, карталар зертханалық жұмыстарды жүргізу нұсқаулары т.б. жаңа пайда болған электрондық құралдар білім алушыны алған ақпаратты өз бетінше талдауға, іс әрекетін дамытуға түрткі болады. Аз уақытта тиімді білім алуға мүмкіншілік беретін, ғылым және практика жетістіктеріне сай білім процесінің технологияларын және тәсілдерін жетілдіріп білім мазмұнын жаңартып отыру қажет.

Түйін сөздер: инновациялық технологиялар, қашықтықтан оқыту, электрондық оқулық

Болашақ биология пәнінің мұғалімдеріне кәсіби білім беру – ғылыми негіздегі оқу материалдарымен шектеліп қана қоймай, білім алушылардың бәсекеге қабілеттілігін, олардың өзбетінше білім алуға даярлығын, алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда қолдана алу біліктерін жетілдіруді мақсат етеді. Болашақ мамандардың әлеуметтік-экономикалық, педагогикалық өзгерістерге ұтқырлықпен жауап беруі, білімдарлығы, жаңаша ойлау қабілеттері қандай да бір нәтижеге қол жеткізудің алғы шарты болып табылады.

Бұл білім алушылардың оқу-танымдық қызметін жетілдіруге, яғни өздігінен жұмыс жасауға, шығармашылық қабілетін дамытуға, ақпараттық қызметті тиімді қолдануға үйретуді талап етеді. Білім алушылардың оқу-танымдық қызметін жетілдіру негізінен болашақ мұғалімдердің шығармашылық қабілетімен тығыз байланысты.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесіндегі ерекше маңызды болып табылатын мәселелердің бірі – электронды оқыту жүйесіне көшу, яғни оқу үдерісінде компьютерлік технологияларды пайдалану болып табылады. Зерттеу мәселелеріне қатысты жасалған талдау нәтижесінде жалпы дүние жүзі бойынша 100 млн астам адам электронды оқыту жүйесі арқылы білім алатындығы, яғни білім алушылардың 70% қашықтықтан оқыту түрін таңдайтындығы анықталды. Электронды оқыту жүйесі енгізілген алдыңғы қатарлы елдердің құрамына АҚШ, Канада, Ұлыбритания, Германия, Италия мемлекеттері кіреді. Мысалы АҚШ-да 200 аса университеттер мен мыңдаған колледждер оқытудың электронды жүйесі арқылы білім береді. Сонымен қатар электронды оқыту курстарының саны жылына шамамен 30-40% ұлғайып отыр [1, 30].

Біздің елімізде де білім беру жүйесіндегі жаңашылдық қатарынан ақпараттық кеңістікті құру күн тәртібінен түспей отырғандығы мәлім. Білім алушыларға оқытудың инновациялық технологиялары арқылы түрлі формада ақпараттар беруге және олардың қабылдау мен ойлау процестерін белсендіруге, назарларын ұшқырландыруға, әлемдік ақпараттық ресурстарды пайдалану дағдыларын жетілдіруге болады. Білім алушылардың инновациялық іс-әрекеті жаңалықтарды ойлап шығару, зерттеу, қолданысқа дайындау, іс жүзінде пайдалану сияқты аспектілермен сипатталады, яғни олардың оқу әрекетіне араласып, виртуалды нысандарды, заттар немесе құбылыс үлгілерін өздері құрастыруына жағдай жасайды.

Қазіргі биологиялық білім берудің даму тенденциялары «инновация», «инновациялық іс-әрекет», «инновациялық технология», «білім берудегі инновация» түсініктерінің мән-мағынасымен тығыз байланысты. Осыған орай биологиялық білім сапасын көтерудегі инновациялық технологиялардың мәнін; қазіргібиологиялық білім берудегі инновациялық технологияларды қолдану тенденцияларын анықтаудың маңызы зор.

«Инновация» ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Роджерс «...инновация – нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея», – деп түсіндіреді [2, 35].

Болашақ мұғалімдердің шығармашылық қабілетін дамыту, инновациялық оқыту технологияларын жүзеге асыруға негіз болады. Негізінде білім берудегі инновация теориялық және практикалық сипаттағы жаңалықтарды педагогикалық үрдісте қолдану нәтижесі арқылы анықталады. Осыған орай болашақ биолог мұғалімдерді инновациялық іс-әрекетке дайындауда виртуалды зертханалық жұмыстарды құрудың қажеттілігі туындап отыр. Бұл өз кезегінде болашақ биолог мұғалімдерден тәжірибелі эксперимент жұмыстарын жүргізе алуды, авторлық бағдарламаларды жасауды, оны оқу үдерісіне енгізуді талап етеді.

Білім алушылардың инновациялық қызметі биологиялық білім беру үрдісіндегі белсенді оқытудың тиімді әдістемелерімен тығыз байланысты.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесіндегі ерекше маңызды болып табылатын мәселелердің бірі – оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үдерісінде ақпараттық технологияларды пайдалану болып табылады. Қазіргі таңда да елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру тәртібінен түспей отырғандығы мәлім. Жалпы ақпараттандыру – білімді жүйелеуді қамтамсыз етеді және қазіргі ақпараттық-компьютерлік революция кезеңінде адамның интеллектуалды іс-әрекетінің негізіне айналып отыр. Білім беруді ақпараттандыруға байланысты үздіксіз білім беру, білім берудің ашықтығы, өзбетінше білім алу, білім беру үрдісін оңтайландыру, қашықтықтан оқыту және т.б. білім беру идеялары жүзеге асырылуда.

Биологиядан виртуалды зертханалық жұмыстарды құрудың негізін ақпаратты-компьютерлік технологиялар құрайды. Осыған орай ЖОО ақпараттық-білім беру ортасын құру мен дамытудың біртұтас әдістемелік жүйесін жасау негіздерін қарастыру мәселелері туындады. Инновациялық, соның ішінде компьютерлік технологияларды оқу үдерісіне енгізу арқылы болашақ мамандардың дайындық сапасын арттыру мәселелерімен ресейлік ғалымдар А.Г. Абросимов [3, 22], С.Г. Григорьев [4, 40] айналысқан, ал жалпы және жоғары білім беру жүйесінде қашықтықтан білім беру технологиялары және электронды білім беру ресурстарын дайындау және қолдануды И.Б. Готскаяның [5, 54], қашықтықтан оқыту технологияларын қолданудың педагогикалық және ұйымдастыру шарттарын Ю.И. Капустиннің зерттеулерінен көруге болады [6, 30].

Сонымен қатар Қазақстан Республикасында электронды оқыту жүйесі мәселен, e-Learning – оқытудың жаңа парадигмасы (Г.Қ. Нұрғалиева), e-Learning – интернет және мультимедиа көмегімен оқыту (Д.М. Джусубалиева), қазіргі білім берудің мегатенденциялары – ақпараттық оқыту технологияларының дидактикасы (А.К. Мынбаева), электронды оқулықтарды құрылымдаудың педагогикалық ұстанымдары, білім беруді ақпараттандырудың әдіснамасы мен технологиясы (Г.О. Тәжіғұлова),

білім беруді ақпараттандыру жағдайында болашақ мамандардың кәсіби даярлығының әдістемелік жүйесі (Б.Д. Сыдықов), т.б. ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған [7-9].

Инновациялық технологияларға қатысты ғылыми еңбектер мен зерттеулерді талдай келе, бүгінгі күні оқу үдерісінде компьютерді қолданудың өзекті мәселелері жан-жақты зерделенгендігі байқалды. Компьютерлік технология құралдарын қолданудың теориялық-әдіснамалық негіздерінің жоғары оқу орындарында білім алушылардың өзбетінше білім алу іс-әрекеттерін дамытуға, қазіргі ақпараттық қоғамда тұлға ретінде кәсіби анықталуына мүмкіндік беретіндей тұжырымдық тәсілдерге бағытталғандығы анықталды. Бұл зерттеулер өз кезегінде ақпараттық-білім беру ортасының түсіндірмелік аппаратын нақтылауға мүмкіндік берді.

Осыған орай әртүрлі типтегі зертханалық жұмыстарды орындау жолы өзгеріп, ол «иллюстративті-түсіндірмелік функциядан – құралдық іс-әрекеттік функцияға ауысты», бұл тәсіл білім алушылардың алған ақпараттарды практикалық пайдаланудағы ізденіс әдістерін қалыптастырады.

Жаратылыстану цикліндегі пәндерді зерделеуде дәріс сабағында берілетін теориялық материалдарды қорытындылау тәжірибе жұмыстары арқылы жүзеге асады. Қазіргі кезде оқытудың инновациялық технологияларын қолдану (әсіресе лабораториялық жұмыстарды орындауда) жоғары оқу орындарында кең таралған. Себебі оқу лабораториялары жағдайында тәжірибе жүргізуге көп мүмкіндік (құралдардың жеткіліксіздігі немесе ескіруіне байланысты) бола бермейді [10, 56].

«Виртуалды» ұғымының мәні білім алушылар зерделенетін нысандар, процестер немесе құбылыстармен тікелей жұмыс жасамайды, тек әртүрлі компьютерлік үлгілер арқылы ақпараттар ала алады.

Биологияны оқытуда виртуалды зертханалық жұмыстардың маңызына тоқталмас бұрын «виртуалды лаборатория және оның артықшылығы неде, виртуалды лаборатория не үшін қажет, виртуалды лабораториялардың түрлері қандай?» деген сұрақтардың мағынасын ашып алайық.

В.В. Трухинның берген анықтамасы бойынша виртуалды зертхана – оқу материалдарына қажетті шынайы нысандарсыз компьютерлік модельдеу арқылы тәжірибе жүргізудің бағдарламалық-аппараттық кешені. Оның құрамына қашықтықта орнатылған лабораториялық қондырғылар (қашықтықтағы лаборатория) және лабораториялық тәжірибелерді модельдеуді бағдарламалық қамтамасыз ету (виртуалды лаборатория) кіреді. Виртуалды зертхананың артықшылығы:

- оқу кабинеттерін қымбат құрал-жабдықтармен қамтамасыз етуді қажет етпейді. Бүгінгі күні қаржылық жетіспеушілікке байланысты көптеген жоғары оқу орындарының заман талабына сай құралдармен жабдықталу деңгейі төмен, онда ескі лабораториялық құралдар орнатылған, ол білім алушылардың жасаған тәжірибелерінің нәтижесін нақты бермеуі мүмкін.

- зертханалық жағдайда жасалуы мүмкін емес тәжірибелерден компьютерлік модельдеу (компьютер экранындағы көрсетілім) арқылы нәтиже алуға мүмкіндік береді. Қазіргі компьютерлік технологияның шынайы жағдайда қосымша техниканың көмегініңіз процестер мен құбылыстарға (мысалы, бақылау жасайтын нысанның көлемінің өте кіші болуы т.б.) бақылау жасауға мүмкіндігі зор.

- аз секундтар немесе бірнеше жылға созылған процестер мен құбылыстарға бақылау жасау мүмкіндігі;

- қауіпсіздік мүмкіндігі (жоғары вольтты немесе улы химиялық заттармен тәжірибе жасау, т.б.);

- бір уақытта бірнеше тәжірибе жүргізу мүмкіндігі;

- тәжірибе нәтижесін жылдам алудағы уақыттың үнемділігі;

- қашықтықтан оқытудағы виртуалды зертхананы пайдаланудағы мүмкіндіктер, т.б. сипатталады.

Енді осы виртуалды зертхана не үшін қажет деген сұрақтың мағынасын ашатын болсақ:

- шынайы лабораториялық жұмыстарға дайындық жасау;

- материалдық-техникалық жағдайдың сәйкессіздігін жою;

- қашықтықтан оқыту;

- теориялық материалды тәжірибеде өзбетінше зерделеу;

- ғылыми немесе жоба жұмыстарын жүргізу;

- маңызды тәжірибенің нақтылы нәтижесін алу үшін маңызды [11, 58].

Виртуалды зертханаларды пайдаланудың өзектілігі сонда, мұндай жұмыстарды ұйымдастыру мен жүргізу үшін күрделі құрал-жабдықтар, оларды сақтау, ауыстыру, жөндеу және лабораториялық жұмыстардың сипаттамаларын сақтау шкафтарының қажеті жоқ. Бұл жерде барлық жұмыс бір жерде электронды түрде немесе сыртқы тасымалдау құралдарында сақталады. Виртуалды қосқыштардың арнайы жүйесі тәжірибе параметрлері тапсырмаларына арналған арнайы терезеден немесе экраннан және жүгірткіш құралдан (мышь) тұрады. Осы экранда берілген тәжірибені жүзеге асыру үшін жүгірткіш құрал арқылы тәжірибе шарттарын өзгертуге, тәжірибенің сандық мөлшерін есептеп

шығаруға және графиктер құруға болады. Негізінен виртуалды қосқыштардың арнайы жүйесінде есептеуіш калькулятор, автоматты түрде графиктер құру құралдары, есептеуіш кестелер және тәжірибенің өлшеу нәтижелеріне арналған кестелер кіріктіріліп орналастырылады. Тәжірибе жұмысындағы есептеу нәтижелерін Excel кестелі процессорда орындау өте қолайлы. Мұндағы виртуалды зертханалық жұмыстардың педагогикалық мәні білім алушылардың тәжірибе нәтижесін талдау мен қорытындысын шығаруды өзбетінше орындауында.

Виртуалды зертханалық жұмыстар білім алушыларды:

- тәжірибені орындау техникасымен таныстыруда;
- зертханалық жұмысты орындауда қолданылатын құралдармен таныстыруда қолданылады;
- бақылау жүргізу және есептерді құрастыру дағдыларын меңгеруге үйретеді. Бұл жерде «...компьютерлік үлгімен жұмыс жасау білім алушылардың дайындық сапасына кері әсер етуі мүмкін бе?» деген мәселе туындайды. Аталған мәселеге талдау жасау мақсатында «Омыртқасыздар зоологиясы» элективті пәні бойынша кеміргіштердің саркоспоридиялары түрлерінің дамуын, биологиялық ерекшеліктерін зерттеудің зертханалық жұмыстарынан мысал келтіруге болады.

Қазіргі кезде жаңа технологияның даму түрлі мультимедиялық бағдарламалардың шығуына әсер етуде. «Омыртқасыздар зоологиясы» элективті пәні бойынша кеміргіштердің саркоспоридиялары түрлерінің дамуын, биологиялық ерекшеліктерін зерттеудің зертханалық жұмыстары білім алушыларға виртуалды зертханалық жұмыстарды дайындаудың Virtual Lab жобасына сәйкес Adobe Shockwave Player бағдарламасы бойынша дайындалды.

Adobe Shockwave Player – мультимедиялық контент үшін кіріктірілген немесе интерактивті веб-стандарт, ол үш өлшемді анимация және графиктерді пайдалануда Macromedia компаниясы дайындаған Flash технологиясы немесе интерактивті веб-анимация технологиясы қолданылады [12]. Flash технологиясы мультимедияның базалық элементтерін (қозғалыс, дыбысталу және нысандардан кіріктірілуі, т.б.) арқылы жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мұндағы анимация – қандай да бір нысанның экран бойымен жылжуы, яғни қозғалысы. Анимацияны қолдану мультимедияның базалық элементтерінің ұстанымдарын білуді, жұмыс істеу дағдысы мен тәжірибені қажет етеді.

Қазіргі кезде сайттардан анимацияланған меню мен заставканы жиі кездестіруге болады. Оның көмегімен галерея, сұрақнама және форма жасалады. Flash көмегімен жасалған сайт HTML көмегімен жасалған сайтқа қарағанда көрнекі болып келеді, мұнда тәжірибе жұмыстарын жүргізу барысы дыбысталып, сәйкесінше бағдарламалық қамтамасыз етіледі, сонымен қатар тәжірибелік жұмыстың тақырыбына орай теориялық анықтамалық, орындалған жұмыс бойынша бақылау сұрақтары және түрлі иллюстрациялық материалдар беріледі.

Білім алушылардың ары қарай виртуалды зертханалық жұмысты жүргізуі және одан күтілетін нәтиженің дұрыс болуын қамтамасыз ету үшін мұндай берілген теориялық анықтамалықтың көмегі зор.

Әрбір виртуалды зертханалық жұмыс арнайы бағдарламадан тұрады, оның құрамына симмуляция (виртуалды ортада шынай құбылыстарды, олардың қасиетін бейнелейтін бағдарламалық және аппараттық құрал), тәжірибенің сипаттамасы берілген және оның мақсаты мен міндеттері көрсетілген ақпараттар блогы, білім алушыларға арналған зертханалық тәжірибені орындау реттілігін сипаттайтын нұсқаулықтар кіреді. Сонымен қатар теориялық материалдардың мазмұнын сипаттайтын қысқаша дәріс беріледі. Бұл жерде қысқаша дәріске арналған оқу материалдарын іріктеудің (көлемі мен мазмұны; реттілігі; логикалық мазмұндалуы, т.б.) маңызы зор. Дәріс сабағы үшін оқу материалдарын іріктеу оның тақырыбымен анықталады. Оқу материалдарын іріктеу үшін пәннің мазмұнымен танысып шығу қажет, ол оқу материалдарын жаңартып, өңдеуге, қосымша материалдар іздестіруіне көмектеседі. Қысқаша дәрісте берілетін теориялық анықтамалық білім алушылардың танымдық, өзін-өзі дамытушылық білім, білік, дағдыларымен қоса оқу іс-әрекеттерін қалыптастырады. Мысалы, тәжірибелік жұмыстың тақырыбы «Кокцидиоздардың диагностикасының зертханалық әдістерін меңгеру» және «Фюллеборн әдісі», мұнда алдымен білім алушыларға «кокцидиоз», «Фюллеборн әдісі» ұғымдары бойынша теориялық анықтамалық беріледі.

Кокцидиоз – кокцидияның әсерінен туындайтын үлкен ауру топтары, ал кокцидия – бір клеткалы қарапайымдарға жатады. Олар сілекейлі ішектің эпителиалды клеткаларын, тіпті кейбір жануарлардың бауыр (қояндарда) немесе бүйрек (құстарда, әсіресе қаздардың) эпителиалды клеткаларын жарақаттайды. Кокцидиоздың қоздырғыштары үй жануарлары мен құстардың жаппай қырылуына дейін алып келіп ауыл шаруашылығына үлкен экономикалық зиян келтіреді, мәселен, кокцидиоз қоздырғыштарынан қояндар 85%, ал құстар 100% дейін қырылып қалу қаупі бар.

Кокцидиялардың даму циклі күрделі, даму циклінде аталық және аналық жыныс клеткалары

бірігіп ооциста пайда болады да ол нәжіс арқылы сыртқы ортаға түседі де жануарларға жұғады. Сыртқы ортада ооциста ары қарай дамып, түрлі формаға (сопақша, дөңгелек, жұмыртқа тәрізді, алмұрт тәрізді, т.б.) ие болады.

Ооциста сыртқы орта жағдайына төзімді, олар сыртқы ортадан (жайылымдарда, жануарлар нәжісінде, су тоғандарында) ластанған жем-шөптер немесе су арқылы жануарлардың организміне түсіп, тез арада көбейе бастайды да, жануарлардың жаппай қырылуына дейін әкеледі.

Келесі «Фюллеборн әдісіне» қысқаша сипаттама беретін болсақ, ол 1866-1933жж. аралығында өмір сүрген неміс паразитологы Ф.Фюллеборнның есімімен байланысты. Бұл әдіс қарапайым және практикада кеңінен қолданылатын, жануарлар нәжісін гельминтоскопиялау әдісі, ол үшін алдын ала қаныққан ас тұзы ерітіндісі дайындалады.

Білім беру нәтижесіне жету ұстанымы негізінде дайындалған «Омыртқасыздар зоологиясы» элективті пәні бойынша виртуалды зертханалық жұмыстар практикалық сипаттағы тапсырмалар кешендерінен және виртуалды сызбалар мен кестелерді құру құралдарынан тұрады. Виртуалды зертханалық жұмыстарды пайдалану оқытушыларға бір-бірімен тығыз байланыстағы мотивациялық, іс-әрекеттік және қолданбалы бағыттағы дидактикалық мәселелерді шешуіне мүмкіндік береді.

Білім алушылар виртуалды зертханалық жұмыста орындалған тәжірибені тіркеу үшін жұмыс журналын жүргізеді. Ал оқытушы білім алушылардың тәжірибе жүргізу барысында алған білімдерін бағалау мақсатында бақылау сұрақтарын дайындайды. Осындай виртуалды зертханалық жұмыстардың кешені көрнекілікті және тәжірибенің дәлдігін қамтамасыз етеді. Бұл білім алушылардың жұмысын жеңілдетеді, уақытты үнемдейді және тәжірибенің тиімділігін арттырады. Сонымен қатар виртуалды модель оқытушының білім алушылардың білім, білік деңгейлеріне сәйкес тәжірибеге қосымша сұрақтар құрастыруына мүмкіндік береді.

Зертханалық жұмыстың элементтері екі топқа бөлінеді:

- 1) ақпараттық;
- 2) тексеру топтары.

Ақпараттық топ элементтері дәріс сабақтары ресурстарын пайдалану арқылы жүзеге асырылады және теориялық кіріспеден, модельді сипаттаудан және зертханалық жұмыс моделінен тұрады.

Тексеру тобының элементтері бақылау сұрақтары немесе тест сұрақтары ресурстарын пайдалануды құрайды, бұл жағдайда жұмысты орындау іс-әрекеттерінің интерактивті нұсқаулары беріледі. Аудио және визуалды көріністер арқылы білім алушылардың білімі бақыланып, бағаланады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, оқыту үдерісінде виртуалды зертханалық жұмыстарды пайдаланудың оң және теріс жақтарын ажыратуға мүмкіндік туды.

Виртуалды зертханалық жұмыстардың ең басты қасиеті білім алушылар тәжірибені бірнеше рет қайталап жасай алады, ол өз кезегінде оқу материалдарын берік әрі терең меңгеруге әсер етеді. Заманауи білім беру жағдайындағы виртуалды үрдіс оны компьютерлік технологиялар деңгейіне шығара отырып, дәстүрлі білім берудің бай педагогикалық әлеуетін пайдалануға бағытталған. Виртуалды зертханалық жұмыстарда берілетін оқу модельдері арқылы оқу материалдарын зерделеуде білім алушылардың қоршаған орта құбылыстарын танып-білуде өздігінен жұмыс істеу қабілеті артады, өмірлік жағдаяттарда туындайтын мәселелерді шешу жолдарын өздігінен табу мүмкіндіктері қалыптасады, алынған білімді тәжірибе жүзінде пайдалануға даярлығы артады. Сондықтан білім алушылардың өздігінен жұмыс істеуіне септігін тигізетін виртуалды зертханаларды пайдалану электронды білім беретін компьютерлік өнімді оқу үдерісіне ендіру стратегиясының ажырамас бөлігі болып табылады. Осыған орай білім сапасын арттыру мақсатында қазақ тіліндегі виртуалды зертханалық жұмыс кешендері мен интерактивті оқыту құралдарын көбейту және Қазақстандық сайттарда қазақша мәліметтер қорын толықтыру білім алушыларға электронды оқыту жүйесі арқылы білім алуына зор мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Георгиева Т.С. *Образование как сфера культуры: пути обновления. Информационно-технологическая революция и подготовка кадров в США.* – М., 1992. – С.215-219.

2 Майер А.А. *Управление инновационными процессами в ДОУ: Методическое пособие.* – М.: Владос, 2013. – 266 с.

3 Абросимов А.Г. *Информационно-образовательная среда учебного процесса в вузе.* – М.: Образование и информатика, 2004. – 256 с.

4 Григорьев С.Г. и др. *Методико-технологические основы создания электронных средств обучения.* // Научное издание. – Самара: Издательство Самарской государственной экономической академии, 2002. – 110 с.

5 Готская И.Б. Учебно-методическое обеспечение подготовки учителей к профессиональному педагогическому взаимодействию посредством сети Интернет: автореф. дис. ... докт. пед. наук.: – СПб., 2010. – 301 с.//www.disscat.com

6 Капустин Ю.И. Педагогические и организационные условия эффективного сочетания очного обучения и применения технологий дистанционного образования: дис. ... докт. пед. наук.: – М., 2007. – 419 с. //www.disscat.com

7 Нұрғалиева Г.Қ. Ақпараттық білім беру орта ретінде электрондық оқытудың тұжырымдамасы. // Психология, ғылым және білім. – 2011. – №4. – Б.3-10.

8 Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К. Закономерности образовательного процесса и информатизации общества. // Высшая школа Казахстана. – 2000. – №1. – С.52-59.

9 Сыдыхов Б.Д. Особенности профессиональной подготовки будущих специалистов на основе электронной образовательной среды в условиях информатизации образования/Межд. журнал фундамент. и прикладн. исслед. // International Journal of Applied and Fundamental Research, 2016. – №2. – Ч.1. – С.93-96.

10 Дик Ю.Н., Рыжак М.В. Естественно-математическое образование в современной школе. //Педагогика. – 1996, №8. – С. 24-30.

11 Голикова Т.В., Галкина Е.А., Пакулова В.М. Методика обучения биологии: Учебное пособие к выполнению лабораторно-практических занятий. – М.: Kontsep, 2013. – 218 с.

12 Электронды ресурс. <https://www.comss.ru/page.php?id=1352>

Г.З. Шаймерденова¹

¹PhD докторант, Таразский государственный педагогический институт,
г. Тараз, Казахстан

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БИОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Резюме

В статье рассматриваются возможности использования качественно новой информационно-образовательной среды для развития и совершенствования системы образования. В частности, анализируются компоненты виртуальной электронной среды, необходимые в построении электронных учебно-методических комплексов, изменяющих личность обучающегося по сравнению с традиционной системой. Появление новых информационных электронных средств: справочников, карт, атласов энциклопедии, руководств по проведению лабораторных работ и др. развивают умение мотивировать действия, самостоятельно ориентироваться в получаемой информации. Содержание образования должно всё время обновляться, следуя в ногу с наукой и практикой, методы и технологии образовательного процесса постоянно должны совершенствоваться, на практике должны использоваться наиболее эффективные образовательные действия, требующие меньших затрат времени.

Ключевые слова: инновационные технологии, дистанционное обучение, электронный учебник

G.Z. Shaimerdenova¹

¹PhD doctoral, Taraz Pedagogical Institute,
Taraz, Kazakhstan

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN BIOLOGICAL EDUCATION

Summary

The article considers the possibilities of using a qualitatively new information and educational environment for the development and improvement of the education system. In particular, the components of the virtual electronic environment are analyzed, which are necessary in the construction of electronic educational and methodological complexes that change the learner's personality in comparison with the traditional system. The emergence of new information electronic tools: reference books, maps, atlases of the encyclopaedia, manuals for conducting laboratory works, etc., develop the ability to motivate actions, to independently orient themselves in the information received. The content of education should be updated all the time, keeping up with science and practice, the methods and technologies of the educational process are constantly being improved using the most effective educational activities that require less time.

Keywords: innovative technologies, distance learning, electronic textbook

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ

МРНТИ 14.07.09

Ұ.М. Әбдіғанбарова¹, Б.С. Омаров²

¹*п.э.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

²*PhD доктор, доцент м.а., Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан*

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ОҚУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ ТҮРҒЫСЫНАН ЗЕРТТЕЛУІ

Аңдатпа

Мақалада қазақтың ұлттық ойындарының пайда болуы мен оның дамуына сипаттама берілген. Ұлттық ойынның жастарға патриоттық тәрбие берудегі мазмұны мен мәні теориялық негіздері қарастырылған. Білім алушылардың серілік, өнерпаздық, кеңпейілдік, ақынжандылық, шешендік, имандылық, инабаттылық, меймандостық, сыйластық, қайырымдылық, дарындылық сапаларының дамуына ұлттық ойынның ықпалы көрсетілген. Ғалымдардың балалар мен жастарды оқыту мен тәрбиелеуде ұлттық ойынды пайдаланудың мүмкіндіктері қарастырылған зерттеулері талданған.

Ұлттық ойындар халық тәрбиесінің дәстүрлі табиғатының жалғасы. Ежелден дәстүрлі ойындардың халықтық данышпандық белгісі ретінде халықтың өмір сүру әдісі, тұрмыс-тіршілік еңбегі, ұлттық дәстүрлері, батырлық-батылдық туралы түсінігі, адалдыққа, күштілікке ұмтылуы, шыдамдылық, т.б. құндылықтарға мән берілуін атап өтуге болады. Қазақтың ұлттық ойындарының басқа халықтардың ұлттық ойындарынан айырмашылығы – оның шығу, пайда болу тегінің ерекшелігіне байланысты белгілі бір тәрбиелік мақсат бірлігін көздейтінінде.

Түйін сөздер: ұлттық ойын, педагогика, білім беру, оқыту, үйрету, бағдарлау, тұлғаның дамуы, өзін-өзі дамыту, дене тәрбиесі

Қоғамымыздың іргетасын нығайту үшін бүгінгі жастарға үлгілі, өнегелі тәрбие беру-қазіргі міндеттердің бірі. Оқушыда жалпы адамзаттық құндылықтар мен адамның айналадағы дүниемен жеке тұлғалық қатынасын (этикалық, эстетикалық, адамгершілік тұрғысынан) тәрбиелеу мақсатын халқымыздың мәдени рухани мұрасының, салт-дәстүрінің озық үлгілерін оның бойына дарыту арқылы жүзеге асыруға болады. Осымен байланысты бағдарлама халқымызға тән әдептілік, қонақжайлық, мейірімділік, т.б. сияқты қасиеттер, табиғатқа деген қарым-қатынасындағы біздің халыққа тән ерекшеліктер. Жас ұрпақ өз халқының мәдениетімен, асыл мұраларымен ұлттық әдебиеттер арқылы танысып келеді. Халық ойынды тәрбие құралы деп таныған. Ойынды сабақта қолдану оқушылардың ой-өрісін жетілдірумен бірге, өз халқының асыл мұраларын бойына сіңіріп, кейінгі ұрпаққа жеткізе білу құралы.

Ұлттық ойын құндылықтарында жас ұрпақты тәрбиелеу қажеттілігі мен оның мүмкіндіктері туралы ойлар ғұлама ойшылдар әл-Фараби, Ж.Баласұғын, Қ.А. Ясауи және т.б., ұлы ағартушылар Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Ш.Құдайбердиев еңбектерінде көрініс тапқан [1].

Халық педагогикасының адам, отбасы, өскелең жас ұрпақты тәрбиелеу туралы арман-мақсаттарын, орныққан пікірлерін, ұсыныстарын қамтып көрсететін педагогикалық идеялар мен салт-дәстүрлері өткен мен қазіргінің арасындағы байланысты көрсетеді.

Ең алдымен, халық педагогикасы өскелең ұрпақтың еңбек пен өмір сүру бейнесінің негізі болып, оларды келешектегі қызметіне дайындайды. Біздің халықтық педагогикада еңбек тәрбиесі өте ертеден бастау алады. Ертеден келе жатқан еңбек тәрбиесінің әдіс-тәсілдер құралы, сөз жоқ, еңбек болып табылады. Еңбек адамның қалыптасуы мен тәрбиеленуінде бір ұрпақтан екінші ұрпаққа өмірлік тәжірибе береді және халықтың даму барысында шешуші рөл атқарады. Еңбек ету кезінде адамның дене, ақыл-ой, эстетикалық дамуы мен еңбек тәрбиесі қатар жүреді.

Халықтық педагогиканың ең бір көне тиімді құралдарының біріне ойын жатады. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны өз бетінше зерделейді. Сөйтіп, өзінің өмірден байқағандарын іске асырып, қоршаған адамдардың іс-әрекетіне еліктейді.

Соның нәтижесінде өзі көрген жағдайларды отбасылық тұрмыс пен қызмет түрлерін жаңғыртады. Мәселен, қазақтың ұлттық ойындары: «Бәйге», «Көкпар», «Алтын сақа», «Хан талапай», «Қыз қуу», «Тоғызқұмалақ» т.б. балалардың еңбекке деген қарым-қатынасы мен қабілеттерін арттырады.

Ойын дегеніміз – адамның ақыл-ойын дамытатын, қызықтыра отырып ойдан-ойға жетелейтін, тынысы кең, алысқа меңзейтін, қиял мен қанат бітіретін ғажайып нәрсе.

Ұлы педагог В.И. Сухомлинский: «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, творчествосыз, фантазиясыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды», – дейді [2]. Демек, шәкірттің ақыл-ойы, парасаты ұлттық салт-сананы сіңіру арқылы баии түседі.

Оқу үрдісінде ұлттық ойын элементтерін пайдалану сабақтың тақырыбы мен мазмұнына сай алынады. Сонда ғана оның танымдық, тәрбиелік маңызы арта түседі. Оқушыларды әсіресе, «Сықырлы қоржын», «Көкпар», «Асық» секілді ұлттық ойындарға қатыстыру өте тиімді екеніне көз жеткізу қиын емес.

Халқымыздың ұлы перзенттерінің бірі, аса көрнекті жазушы М.Әуезов: «Біздің халқымыздың өмір кешкен ұзақ жылдарында өздері қызықтаған алуан өнері бар ғой. Ойын деген менің түсінуімше көңіл көтеру, жұрттың көзін қуантып, көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір ерекше мағыналары болған», – деп тегіннен тегін айтпаса керек.

Е.Сағындықов өз еңбегінде: «Қазақтың ұлт ойындары тақырыпқа өте бай және әр алуан болады», – дей келіп, ұлт ойындарын негізінен үш салаға бөліп топтастырған [3].

М.Жұмабаев ойындарды халық мәдениетінен бастау алар қайнар көзі, ойлау қабілетінің өсу қажеттілігі, тілдің, дене шынықтыру тәрбиесінің негізгі элементі деп тұжырымдайды. Кезінде ұлттық ойындарды зерттеген авторлар қатарында М.Тәнекеев, Б.Төтенаев, М.Балғымбаев, Ә.Бүркітбаев, т.б. есімдерін атауға болады.

Кеңес Одағы кезіндегі ұлттық ойындардың маңызы мен қажеттілігін көрегендікпен қарастырған ғалым Б.Төтенаев «Қазақтың ұлттық ойындары» (Алматы, 1994) атты еңбегінде қазақ ойындарын бірнеше топқа бөліп, ойын шарттарын жазып, жастар үшін тәрбиелік мәнін зерделеп, ойын білдірген.

Қазақ халқының ұлттық ойындарының зерттелуі. Қай халықтың болмасын, оның ұлттық ойындарының белгілі бір мақсаты мен әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан ерекше қасиеттері болады. Сондықтан халық арасында қалыптасқан ойындар туралы сипаттамалық жинақтар, деректер және құжаттар дұрыс зерттеу мен талдауды қажет етеді.

Ұлттық дәстүрлі халық ойындарының ел арасындағы беделі, тарихи қоғамдағы алатын орны және болашақ ұрпақты өсірудегі қажеттілігі, оның шығу тарихы туралы ғылыми тұрғыдан бізге дейінгі ғалымдар да көп ізденді. Осы мәселеге байланысты зерттелген ғылыми еңбектерді біз хронологиялық шектігіне қарай бірнеше топқа бөліп қарастырамыз.

1. Орыстың отарлау саясаты кезеңіндегі алғашқы орыс әскери шенеуніктері мен миссионерлерінің көшпенділер хақындағы зерттеу жұмыстары.

2. Кеңес заманы кезеңіндегі Орта Азия және Қазақстан халықтарының ұлттық ойындары туралы жазылған ғылыми еңбектер.

3. Мектеп жасына дейінгі балаларды дене шынықтыруға баулу әдістерін педагогикалық сипаттағы бағыт-бағдарлама тұрғысынан зерттелген жинақтар.

4. Тәуелсіз егеменді елдер кезеңіндегі (1992 жылдан бүгінге дейін) аталған тақырыпқа қатысты ізденістер.

Қазақ балаларының ұлттық ойынына тоқталғандардың бірі – орыс ғалымы А.Алекторов. Мәселен, оның «О рождении и воспитании детей киргизов, правилах и власти родителей» (Орынбор, 1891) атты еңбегін атауға болады.

Автор бұл еңбегінде көшпенді қазақ халқының өмір сүру салтындағы баланың дүниеге келген сәтінен бастап өсу динамикасына дейін ұлттық ойын мен қимыл-қозғалыс әрекетінің алатын орны және балғындардың денсаулығы мен дене мүшесінің қалыптасып дамуындағы жеке халық ойындарының қажетті жақтарын ашып көрсетеді. Қазақтың белгілі ғалым ағартушылары А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин халық ойындарының балаларға білім берудегі тәрбиелік мәнін жоғары бағалап, өткен ұрпақтың дәстүрі мен алтын құрметтеп, адамдардың ойы мен іс-әрекетін танып түсінуде жастардың эстетикалық, адамгершілік ой талабының өсуіне оның атқаратын қызметін жоғары бағаласа, М.Жұмабаев ойындарды халық мәдениетінің бастау алар қайнар көзі, ойлау қабілетінің өсу қажеттілігі, тілдің, дене шынықтыру тәрбиесінің негізгі элементі деп тұжырымдайды. Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» аты еңбегі [4] қазақ топырағында тұңғыш жарық көрген нағыз ұлттық-педагогика оқулығы. Сол еңбегінде М.Жұмабаев сөз басында: «Тәрбие деген не?» – дейді де,

оған жауап бере келе, оны дене тәрбиесі, ақыл тәрбиесі, сұлулық тәрбиесі, құлық тәрбиесі деп төртке бөледі. «Егерде адам баласына осы төрт тәрбие тегіс берілсе, оның тәрбиесі түгел болғаны», – дейді. «Балам адам болсын дейтін ата-ана осы төрт тәрбиені дұрыс орындасын», – деп жазып, оларды ұлттық тәрбиенің құрамдас бөліктері деп санайды.

Ұлттық ойындар халық тәрбиесінің дәстүрлі табиғатының жалғасы. Ежелден дәстүрлі ойындарда халықтың өмір сүру әдісі, тұрмыс-тіршілік еңбегі, ұлттық дәстүрлері, батырлық-батылдық туралы түсінігі, адалдыққа, күштілікке ұмтылуы, шыдамдылық, т.б. құндылықтарға мән берілуі – халық данышпандығының белгісі.

XX ғасырдың басында өмір сүрген этнограф М.Гуннер қазақтың ұлттық ойындарын былайша жіктейді:

1. Жалпы ойындар.
2. Қарсыласу мен күресу сипатындағы ойындар.
3. Ашық алаңқайдағы ойындар.
4. Қыс мезгіліндегі ойындар.
5. Демалыс ойындары.
6. Ат үстіндегі ойындар.
7. Аттракциондық-көрініс ойындар.

Қазақтың ұлттық қозғалыс ойындарын спорттық ойындардан ажыратып, алғаш рет бөліп қараған ғалым М.Гуннер қазақ ойындарына топтамалық жіктеу жасай отырып, ұлттық ойындарды оқу үрдісінде пайдалануға ұсыныс жасайды. Бұл жерде айта кететін бір жайт, Қазақ КСР Халық Комиссарлар Кеңесінің 1943 жылғы шешіміне сәйкес 1949 жылы жарық көрген «Краткий сборник казахских народно-национальных видов спорта» атты еңбегі М.Гуннердің толықтырып, өңделген кітабы. XX ғасырдың басында көшпенді халықтар: қазақ, өзбек, қырғыз, түркімен, қалмақ, т.б. отар елдері туралы этнографиялық деректер жинақтап, олардың ұлттық мәдениетінің тармағы – халық ойындары, оның ішіндегі құрамдас бөлшегі болар ойынын жинап зерттеуді Түркістан генерал-губернаторы арнайы шенеуніктер мен миссионер ғалымдарға жүктеген.

Кеңес дәуірі жылдарында қазақтың ұлттық дәстүрлі халық ойындары күн тәртібіндегі өзекті мәселе болғанына қарамастан, сол тоталитаризм кезінде дәстүрлі ұлттық ойындарды зерттеген авторлар қатарында М.Тәнекеев, Б.Төтенаев, М.Балғымбаев, Ә.Бүркітбаев, т.б. есімдерін атауға болады. Әсіресе М.Тәнекеевтің қазақтың ұлттық және дәстүрлі ойындарын зерттеген деректерінің өзі жеке мәселе. Оның негізгі еңбектері Қазақстандағы спорт пен дене тәрбиесі саласына арналған. Ең бастысы, ол дене тәрбиесінің халықтық педагогикасы сияқты көкейтесті мәселесінің негізін қалаған М.Тәнекеевтің авторлығымен шыққан алғашқы туынды «Казахские национальные виды спорта и игры» [5]. Бұл зерттеуінде ізденуші қазақтың «Тоғызқұмалақ» ойынының ереже тәртіптерін таразылап, халық ойынының қажетті жақтарын ашып, сонымен қатар басқа да ұлттық қозғалмалы, спорттық ойын түрлеріне тоқталып, анықтама беріп жіктеп, құнды мұрағат деректеріне сүйене отырып, ғылыми сараланған пікірлер айтады. Ғалым негізінен Қазақстандағы Қазан төңкерісіне дейінгі кезеңде дене тәрбиесі мәдениетінің дамуын талдай отырып, тарихта тұңғыш рет, дене мәдениеті мен спорттың екі даму бағытын қара халықтық және ақсүйектік деп көрсетіп, оны формациялық әдістемеге сүйеніп, яғни таптық тұрғыдан қарастырады. Сонымен бірге ғалым зерттеуіне әскери қолданбалы маңызы бар кейбір спорт және ойын түрлерінің өрлеуіне отаршыл Ресей патшалық өкіметінің саяси көзқарасын көрсетеді. М.Тәнекеевтің аталған еңбегінде таптық-формациялық идеологиялық көзқарас тұрғысынан сол заманға сай зерттелгеніне қарамастан, бүгінгі күні өз құндылығын жоймаған, ғылыми тұрғыдан аса жоғары еңбек болып табылады. М.Тәнекеевтің басшылығымен бұдан басқа да бірнеше ғылыми монографиялық еңбектер жазылды. М.Тәнекеевтің халықтық спорттық тарихи педагогикасының проблемалары дене тәрбиесіндегі ұлттық және интернационалдық факторлардың өзара байланысы тұрғысынан қарастырылады. Онда Қазақстан территориясындағы дене тәрбиесінің ежелгі формалары, дене тәрбиесі мен спорттағы ұлттық, интернационалдық және ұлттық өзара ықпал мен өзара байланысу процестері, дене тәрбиесінің халықтық педагогикасы және Абайдың халықтық спорт туралы ой-пікірлері жан-жақты талданып берілген [6].

Кеңестік кезеңдегі ұлттық ойындардың маңызы мен қажеттілігін көрегендіктен қарастырған ғалым Б.Төтенаев «Қазақтың ұлттық ойындары» атты еңбегінде дәстүрлі қазақ ойындарын бірнеше топқа бөліп, ойын шарттарын жазып, жастар үшін тәрбиелік мәнін дәлелдеп, ойын зерделеген [7].

Бала өміріндегі ұлттық және спорттық қимыл-қозғалыстың және ойынның алатын орны, формасы және мазмұны үлкен адамның тұрмыстық күйімен, еңбек түрімен және мазмұнымен салыстырылса,

қаладағы қажеттіліктің бір тұсы адамды дағдыға үйрету екендігін байқаймыз. Ғалым А.Усова өз еңбегінде ойынның мәнін баланың дербес іс-әрекеті, айналасындағы өзгерістерді танып-білуге, белсенді әрекет етуге жол ашуы ретінде түсіндіреді. Автордың айтуынша шынайы өмірде баланың аты - бала. Өз бетінше әлі ештеңе тындырып жарытпайтын жан. Қам-қарекетсіз өмір ағысына ілесіп кете барады. Ол ойын үстінде ол бейнебір ересек адам тәрізді өз күшін сынап көреді». Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту барысындағы спорттық жаттығулар И.Давыдов, Л.Былеева, В.Яковлев, Н.Поддякова, Н.Михайленко, Д.Куклова және тағы басқалар ерекше назар аударған. И.Давыдов ойын мен ойыншық және дидактикалық құралдарға ғана сүйеніп, мектепке дейінгі балалық кезді заттар жөнінде жекелеген нақты түсініктер, жинақтау кезеңі деп түсіну қателік деп дәлелдейді. Бұл кезде дене шынықтыру мен ақыл-ойын ақыл-ой дамуына, жалпы түсінік пен ұғымның қалыптасуында, маңызды ойлау операциялары: талдау, салыстыру, қорыту, қабілетіне қажетті организм деп аударған. И.Давыдов ойын-ойыншық және дидактикалық құралдарға ғана сүйеніп мектепке дейінгі барлық кездерге заттар жөнінде жекелеген нақты түсініктер жинақтау кезеңі деп түсіну қателік деп дәлелдейді. Бұл кезде дене шынықтыру мен ақыл-ой дамуына, жалпы түсінік пен ұғымның қалыптасуына, маңызды ойлау операциялары: талдау, салыстыру, қорыту қабілеттеріне қажетті организм деп тұжырымдайды.

Д.Хухлаеваның пікірінше, дене шынықтыру жаттығуларын ойынмен ұштастырған сәтте баланың тұрақты іс-әрекетке бейімділігінің қалыптасуы айқын сезіледі, сондықтан дене шынықтыру күнделікті қажеттілік болуымен қатар денсаулықтың, шыдамдылық пен тез қимыл-әрекеттің символы болып табылады.

А.Быкованың басшылығымен баспадан шыққан «Физическое воспитание в детском саду» кітабында балабақшаның әр тобында жас ерекшелігіне қарай өткізетін қарым-қатынас ойындарын ұйымдастыру және оны өткізу әдістері, т.б. мәселелер қарастырылған. Мысалы, қозғалып ойнау барысында алғашқы күннен бастап балаларды өзін-өзі тежеуге үйрету, сонымен қатар барлық баланың қабылдау қабілеті бірдей емес екендігі, яғни белсенділер мен жайбасар әлсіз балалар арасындағы тепе-теңдікті сақтау қасиеті, оларды әр түрлі ойынға тарту арқылы шыңдау, ұмтылдыру, бірнеше рет бір ойынды ойнату барысындағы баланың физиологиялық өзгерісімен қатар психологиялық тұрғыдан сенімділігінің артуы ғылыми еңбектің құндылығын жоғарылатады.

Еліміздің егемендік алуы Қазақстандағы дене шынықтыру, ұлттық ойындар мәселесіне басқаша сын көзбен қарауды талап етеді. Осы орайда соңғы жылдары біздің қарастырып отырған тақырыбымызға орай бірнеше ғылыми еңбектер жарық көрді. Е.Мұхиддинов қазақтың ұлттық ойындарын дамыған қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық құрылыммен байланысты қарастырады. Дене шынықтыру пәнінің теориялық дәлелдемесін қазақтың ұлттық ойындарының тәжірибелік жағымен біртұтас алып қарайды.

А.Құралбекұлы мен С.Әкімбайұлы жалпы білім беретін қазақ мектептерінің дене шынықтыру жүйесінде қазақ этнопедагогикасы материалдарына, оның ішінде халық шығармашылығы мен ұлттық ойындарды тиімді пайдаланудың ғылыми теориялық-әдістемелік негіздеріне сүйене отырып талдау жасаса, А.Айтпаеваның ғылыми еңбегінде орыс тілінде оқытатын мектептердің бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу құралы ретінде қазақ халқының ойындарын пайдаланудың теориялық-әдістемелік негіздері жасалып, олардың тәрбиелік мүмкіндіктері айқындалған.

Сонымен түйіндеп айтарымыз, қазақтың ұлттық ойындарының басқа халықтардың ұлттық ойындарынан айырмашылығы – оның шығу, пайда болу тегінің ерекшелігіне байланысты белгілі бір тәрбиелік мақсат бірлігін көздейтінінде.

Ұлттық ойындар мен спорт түрлері өскелең ұрпақты жарасымды тәрбиелеудің ажырамас бөлігі. Қазіргі дене шынықтыру практикасында халықтың ғасырлар бойы жинақтаған және іріктеуден өткен аса бай тәжірибесін өскелең ұрпақты халықтық ойындар мен ұлттық спорт түрлерінің тәсілдері негізінде тәрбиелеу жұмысында пайдалану қажет. Халықтық педагогиканың сарқылмас қазынасы қазіргі жағдайда аса мықты тәрбие құралы болып табылады, себебі онда салауатты өмір салты принциптерін нығайта түсетін және халықтар арасында бұқаралық дене шынықтыру жұмысын, әсіресе, біздің еліміздің ауылдық жерлерінде тұратын тұрғындар арасында дамытудың дайын тәсілдері бар.

Сабақта және тәрбиеде, яғни балабақшалар мен бастауыш мектептерде ұлттық ойынды ұтымды пайдаланса, алдымен еңбекке баулу және дене шынықтыру пәндерінде оқушылардың өз бетімен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру шарттары теориялық тұрғыдан негізделсе, онда оқушылардың білімге деген құштарлығын арттыруға және халықтың асыл мұрасын бойына сіңіріп, ұлттық сананы қалыптастыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Омаров Б.С. Болашақ жаттықтырушы-оқытушылардың ұйымдастыру-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру (ұлттық спорт материалында). Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Түркістан, 2015. – 8 б.
- 2 Сухомлинский В.А. О воспитании. – М.: Политиздат, 1973. – 125 б.
- 3 Сағындықов Е. Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие процесінде пайдалану. – Алматы: Рауан, 1993. – 76 б.
- 4 Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 106 б.
- 5 Тәнекеев М. Казахские национальные виды спорта и игры. – Алматы: Казгосиздат, 1957.
- 6 Таникеев М.Т. Теория и практика взаимовлияния национальных факторов в развитии физического воспитания и спорта в Казахстане. – Алматы, 1998. – 270 с.
- 7 Төтенаев Б. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: «Қайнар», 1994. – 56 б.

У.М. Абдиганбарова¹, Б.С. Омаров²

¹д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

²PhD доктор, и.о. доцент, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави,
г. Туркестан, Казахстан

ИССЛЕДОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Резюме

В статье изложены возникновение и развитие национальных игр. Рассмотрены теоретические основы и содержание национальной игры в патриотическом воспитании молодежи, влияние национальной игры на развитие у обучающихся таких качеств, как самостоятельность, мастерство, уважение к старшим, милосердие, артистизм и др. Анализированы исследования ученых о возможности использования национальной игры в обучении и воспитании детей и молодежи.

Национальные игры являются продолжением народного воспитания. Можно отметить, что с давних времен традиционные игры являются символом мудрости жизни народа, жизнеобеспечения, национальных традиций, героизма и смелости, честности и терпения. В отличие от других игр, национальные игры казахского народа в зависимости от специфики его происхождения предусматривают единство цели воспитания.

Ключевые слова: национальная игра, педагогика, образование, обучение, воспитание, развитие личности, саморазвитие, физическая культура

U.Abdigapbarova¹, B.Omarov²

¹Doctor of Education, professor, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

²PhD doctor, associate Professor, Akhmet Yessawi International Kazakh-Turkish University,
Turkistan, Kazakhstan

RESEARCH OF THE NATIONAL GAMES AS A MEANS OF TRAINING AND EDUCATION

Summary

The article describes the emergence and development of national games. We have examined the theoretical foundations and content of the national game in the patriotic education of youth. The influence of the national game in the development of the quality of learners as a possibility, memory, respect for the elder, mercy, artistry, etc. Also, we have analyzed research works of scientists about the possibility of using the national game in the education and upbringing of children and youth.

National games are the continuation of traditional nature in folk education. Traditional games, it is possible to mark from ancient times, that are the symbol of wisdom of people's life and population, life-support, national traditions, concept about heroism and boldness, honesty, aspiring to the fortress, patience. Unlike other games, the national games of the Kazakh people envisage unity of aim in education depending on the specific of its origin.

Keywords: national game, pedagogy, education, training, upbringing, personal development, self-development, physical culture

С.Т. Накешева¹, А.Б. Берстенова²

^{1,2}Актюбинский Региональный Государственный Университет им. К.Жубанова,
г. Актобе, Казахстан

РОЛЬ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ФОРМИРОВАНИИ КАЗАХСТАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА В РАМКАХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Аннотация

Основу народной педагогики составляют духовная культура, народные обычаи, традиции, социально-этические нормы. Идею воспитания в духе сохранения самобытности в сочетании со стремлением к цивилизации предлагает Н.А. Назарбаев в своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». В статье рассматриваются вопросы воспитания молодого поколения в духе патриотизма на основе богатейшего исторического опыта. Также даётся информация о программах, предложенных Лидером Нации, направленных на формирование таких качеств, как сознательность, ответственность, уважение к историческому прошлому, воспитание патриотизма, внутренней культуры, чувства собственного достоинства. Позитивные изменения в стране нашли свое отражение в системе воспитательной деятельности организаций образования, сейчас идет процесс осмысления политической и нравственной сути казахстанского патриотизма, гражданственности, духовности, нравственности.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, патриотизм, народная педагогика, Родина, положительный пример, общественное сознание

Успешность развития казахстанского общества напрямую зависит от воспитания современной молодёжи, которая в ближайшем будущем станет основой научной, экономической и политической элиты общества. Большую роль в данном процессе имеет формирование её духовности. Казахстан – многонациональная страна. Формирование таких качеств, как сознательность, ответственность, уважение к историческому прошлому, воспитание патриотизма, внутренней культуры, чувства собственного достоинства, гордости за свою Родину, гражданином которой является человек – залог гражданского становления личности. В своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев отмечает: «Само понятие духовной модернизации предполагает изменения в национальном сознании. Здесь есть два момента. Во-первых, это изменение в рамках национального сознания. Во-вторых, это сохранение внутреннего ядра национального "Я" при изменении некоторых его черт. Наши национальные традиции и обычаи, язык и музыка, литература и свадебные обряды, – одним словом, национальный дух, должны вечно оставаться с нами. Мудрость Абая, перо Ауэзова, проникновенные строки Джамбула, волшебные звуки Курмангазы, вечный зов аруаха – это только часть нашей духовной культуры. Но модернизация состоит и в том, что ряд архаических и не вписывающихся в глобальный мир привычек и пристрастий нужно оставить в прошлом. Знать и гордиться историей своего края – дело нужное и полезное. Вот только забывать о гораздо большем – о принадлежности к единой и великой нации – нельзя» [1]. В связи с этим, повышается роль и значение воспитания молодёжи, формирование её духовности. Можно сказать, что данное послание подразумевает образование на основе народной педагогики и патриотического воспитания. Патриотическое воспитание является важной составляющей духовно-нравственного воспитания. С молоком матери ребенок впитывал в семье такие чувства, как любовь к отечеству, благоговейное отношение к природе и окружающему миру, почитание родителей, святость семейных отношений. Только патриотическое и в целом духовно-нравственное воспитание детей и молодежи способно заложить крепкое основание для единения граждан и обеспечить сохранение единого социокультурного пространства в государстве [2].

Понимание патриотизма имеет глубокую теоретическую традицию, уходящую корнями вглубь веков. Уже у Платона имеются рассуждения о том, что родина дороже отца и матери. В более разработанном виде любовь к Отечеству, как высшая ценность, рассматривается в трудах таких мыслителей, как Н.Макиавелли, Ю.Крижанич, Ж.-Ж. Руссо, И.Г. Фихте. Так, например, К.Д. Ушинский считал, что патриотизм является не только важной задачей воспитания, но и могучим педагогическим средством: «Как нет человека без самолюбия, так нет человека без любви к отечеству, и эта любовь дает воспитание, верный ключ к сердцу человека и могущественную опору для борьбы с его

дурными, природными, личными, семейными и родовыми наклонностями» [4]. Многие казахстанские ученые затрагивали эту тему в своих трудах: К.М. Аргынгазин, К.Ж. Аганина, Ш.А. Абдраман, Е.З. Батталханов, К.Болеев, К.Б. Жарикбаев, С.Т. Каргин, Г.М. Кертаева, С.Калиев, К.Ж. Кожаметова, С.А. Узакбаева, по проблемам этнокультуры М.Х. Балтабаев, Ж.Ж. Наурызбай, А.С. Сейдимбек, по патриотическому воспитанию труды С.К. Нурмукашевой, Н.Р. Рамашовой. Труды ученых К.М. Аргынгазина, А.А. Бисенбаева рассматривают формирование образования, духовного богатства и примера на пути перехода на новую модель (парадигма) воспитания. Развивая этот процесс, многие ученые рассматривали наследие народной педагогики как средства физического и музыкально-эстетического воспитания. Эти вопросы затронуты в трудах Р.К. Дуйсенбиновой, Т.А. Кышкашбаева, И.Оршыбекова, Е.Сагиндикова и т.д. Важная составляющая часть национальной педагогики – патриотическое самосознание, духовное наследие народа и научный взгляд [5].

Большую роль в патриотическом воспитании молодого поколения играет народная педагогика. Основная цель народной педагогики – воспитание молодого поколения на основе богатейшего исторического опыта – трудолюбивого патриота – защитника своей родины, знающего свою культуру, духовно богатого. Воспитывая молодежь в духе прошлого и соединяя с настоящим, мы получим будущее, не потеряв самобытности, сохранив для поколений жемчужину, веками накопленную народом [3]. Как утверждал великий русский педагог К.Д. Ушинский, народная мудрость по силе наблюдательности, точности мысли, идейному содержанию настолько оригинальна, «что никто не в состоянии состязаться с педагогическим гением народа», а французский ученый А.Леруа-Гуран как-то сказал: «Народ является самим собою лишь благодаря своим пережиткам». Принципы народной педагогики на всех материках и у всех нас и народов имеют немало общего, ибо они исходят из общечеловеческих ценностных ориентиров. Это так важно знать каждому из нас в век межнациональных конфликтов и пересмотра духовных ценностей. Народ отображал в своей многовековой истории все самое ценное в педагогическом отношении. По мнению К.Д. Ушинского, для достижения успехов в педагогике необходимо опираться на систему, созданную самим народом, в которой учитываются природные наклонности, своеобразие национального характера. Знание устного народного творчества, т.е. отраженного в нем народного опыта воспитания, помогает глубже понять специфику исторического развития народа, его обычаи и традиции, семейные устои, в условиях которых происходило воспитание и развитие каждого ребенка [4]. Начиная с дошкольного возраста закладывается фундамент будущей личности гражданина своей страны. Главные задачи, стоящие перед педагогами, – воспитывать любовь к Родине и народу, доброжелательное и уважительное отношение к людям разных национальностей.

Важнейшим средством нравственно-патриотического воспитания является использование созданных в культуре на разных этапах исторического развития нравственных идеалов, т.е. образцов нравственного поведения, к которому стремится человек. Как правило, нравственные идеалы формируются в рамках гуманистического мировоззрения как обобщенной системы взглядов и убеждений, в которой человек выражает свое отношение к окружающей его природной и социальной среде и центрируется вокруг человека. При этом отношение человека содержит не только оценку мира как объективной реальности, но и оценку своего места в окружающей действительности, связей с другими людьми. В народной педагогике для этих целей использовались сказки, легенды, были о батырах, биях, и тем самым зарождали в детях чувство подражания, любовь к труду. Отражением данной идеи в программе модернизации общественного сознания Главы государства является проект "100 новых лиц Казахстана". Проект «100 новых лиц Казахстана» – это отражение жизни реальных людей со всех уголков нашей необъятной страны.

Главная цель проекта – найти и показать подлинные истории людей, достигших успеха благодаря упорному труду, знаниям и таланту. «Рядом с нами столько выдающихся современников, которых породила эпоха Независимости. Их рассказ о жизни убедительнее любой статистики. Мы должны сделать их героями нашей телевизионной документалистики. Мы должны сделать их образцом для подражания, для трезвого и объективного взгляда на жизнь», – добавил Нурсултан Назарбаев. Как известно, метод положительного примера является одним из методов гражданско-патриотического воспитания. Благодаря данному проекту, студенты нашего вуза узнали о своих земляках, достигших успехов в той или иной сфере.

Президент Назарбаев Н.А. в своей статье пишет: «Патриотизм начинается с любви к своей земле, своему аулу, городу, региону, с любви к малой родине. Поэтому я предлагаю программу «Туған жер», которая легко перейдет в более широкую установку – «Туған ел».

Почему малая родина? Человек – существо не только рациональное, но и эмоциональное. Малая родина – это место, где ты родился и вырос, а порой и прожил всю жизнь.

Там горы, реки, рассказы и мифы об их возникновении, имена людей, оставшихся в памяти народа. Можно продолжить перечисление. Все это важно. Особое отношение к родной земле, ее культуре, обычаям, традициям – это важнейшая черта патриотизма. Это основа того культурно-генетического кода, который любую нацию делает нацией, а не собранием индивидов. На протяжении столетий наши предки защищали конкретные места и районы, сохранив для нас миллионы квадратных километров благодатной земли. Они сохранили будущее. Кратко говоря, программа «Туған жер» станет одним из настоящих оснований нашего общенационального патриотизма» [1]. В рамках республиканского форума «Ақтөбе – құтты мекен» АРГУ им. К.Жубанова проводил ряд значимых мероприятий под эгидой «Дни Университета». В их числе звёздная встреча лучших выпускников вуза. Выпускников ожидали сюрпризы – открытие Аллеи звёздных выпускников. Это представители разных сфер деятельности, достигших успехов в своей деятельности. Так студенты нашего вуза могли лично познакомиться со знаменитыми земляками, перенять их опыт, получить мотивацию для собственного развития. Также планируется проведение международной конференции, посвящённой наследию династии Жубановых, представители которой внесли огромный вклад в науку и культуру Казахстана.

Без патриотизма невозможно построить новое сильное государство, привить людям понимание их гражданского долга и уважения к закону. Настоящим патриотом можно считать только такого человека, постоянно работающего над своим физическим и моральным обликом, образованием, образом жизни, культурой поведения, имеющего нормальную семью, почитающего своих предков, растящего и воспитывающего в лучших традициях своих потомков, содержащего в надлежащем состоянии свое жилище, подъезд, дом, двор, работающего во благо своего Отечества, участвующего в общественных мероприятиях, направленных на объединение сограждан в целях достижения важных для страны задач.

Сейчас существует такое понятие как «казахстанский патриотизм». Это нечто особое, так как речь в данном случае идет об отношении многонационального народа Казахстана к одной, общей для множества народов Родине. Интернационализм казахстанского патриотизма достоин больших похвал и особой гордости за то, что ни в одной из республик на территории постсоветского пространства нет такой авторитетной общественной организации, как Ассамблея народа Казахстана. Казахский патриотизм мы воспитываем на уважении к языкам и культуре других этносов. Воспитание патриота, владеющего системой ценностей и идеалов Нового Казахстанского Патриотизма, умеющего реализовать себя в обществе и быть полезным для своей страны, – цель предложенных президентом программ. Патриотизм не заложен в генах, это социальное качество, которое формируется всей окружающей действительностью через самовыражение себя как личности, гражданина и патриота, мобильное участие в жизни страны.

Список использованной литературы:

- 1 Назарбаев Н.А. «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» [Электрон. ресурс]. http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya
- 2 Узакбаева С.А., Айтбаева. *Казахские народные традиции.* – Алматы, 2000.
- 3 Измайлов А. *Народная педагогика: педагогические воззрения народов средней Азии и Казахстана* Педагогика. 1991.
- 4 Ушинский К.Д. *Избранные педагогические сочинения: В 2 т.* – М., 1974. – С.56.
- 5 Досмамбетова Ш.Б., Уразалиева Р.М. *Особенности гражданско-патриотического воспитания в казахской этнопедагогике // Молодой ученый.* – 2013. – №11.1. – С.29-31.
- 6 Калиев С.К. *Народная педагогика в казахском фольклоре.* 1987.
- 7 Крысько В.Г. *Этнопсихология и межнациональные отношения.* – М., 2002.

С.Т. Накешева¹, А.Б. Берстенова²

^{1,2}Қ.Жубанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе, Қазақстан

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ АЯСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОТАНШЫЛДЫҚТЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖОЛЫНДАҒЫ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ РӨЛІ

Түйіндемe

Халық педагогикасының негізін қалайтын елдің рухани мәдениеті, салт-дәстүрлері, әдеп-ғұрыптары және әлеуметтік-этикалық нормалары. Елбасы Н.А. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында өзіндік ерекшеліктерін сақтау рухындағы тәрбиелеу ой-саналарымен қатар өркениетке деген ұмтылысты ұсынады. Мақалада тарихи бай тәжірибесінің негізінде жас ұрпақтың патриотизмге тәрбиелеу мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар, Елбасы ұсынған сана-сезім, жауапкершілік, тарихи өткен кезеңді құрметтеу, патриотизмді тәрбиелеу, ішкі мәдениет, өз қадірін сезу сияқты қасиеттерді қалаған бағдарламалар туралы ақпарат берілген. Еліміздегі өң өзгерістер білім беру қызметін ұйымдастырудағы тәрбиелеу жүйесінде өз көрінісін тапты, қазір саяси және өнегелілік мәнінің қазақстандық патриотизмі, азаматтылығы, руханилығы, адамгершіліктің ұғыну үдерісі жүргізілуде.

Түйін сөздер: рухани-адамгершілік тәрбие, патриотизм, халық педагогикасы, Отан, үлгілі боларлық тұлға, қоғамдық сана

S.T. Nakesheva¹, A.B. Berstenova²

^{1,2}Aktobe Regional State University named after K.Zhubanov,
Aktobe, Kazakhstan

THE ROLE OF FOLK PEDAGOGY IN SHAPING THE KAZAKHSTAN PATRIOTISM IN THE FRAMEWORK OF THE PUBLIC CONSCIOUSNESS' MODERNIZATION

Summary

The basis of folk pedagogy constitute spiritual culture, folk customs, traditions, socio-ethical norms. The idea of educating for identity in combination with the pursuit of civilization offers N..Nazarbayev in his article "looking to the future: the modernization of public consciousness". The article discusses the issues of Patriotic education of young generation based on the rich historical experience. Also provides information on the programs proposed by the Leader of the Nation, aimed at the formation of such qualities as awareness, responsibility, respect for the historical past, education of patriotism, the internal culture of self-esteem. Positive changes in the country are reflected in the system of educational activities of educational institutions, now there is the process of understanding the political and moral essence of the Kazakhstan patriotism, citizenship, spirituality and morality.

Keywords: spiritual and moral education, patriotism, national pedagogy, homeland, a good example of, public consciousness

МРНТИ 14.07.09

Б.Т. Махметова¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ-нің профессоры,
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ЕГЕМЕНДІ ЕЛ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК МӘНІ

Аңдатпа

Халықтық педагогика мыңдаған жылдар бұрын пайда болып, «нақты өмірдің мәнін, оның даму заңдылықтарын танып-білуге бағытталған өзіндік адам қызметі ретіндегі ғылым болмаған, дәлірек айтсақ, жаңа пайда болған кезде қарқындап дамыды, бірақ педагогика оны арнаулы сала ретінде ғылыми білімнен бөліп алған жоқ». Ол қазіргі кезеңнің өзінде педагогика ғылымының басты проблемаларының бірі болып табылады. Халықтық педагогика идеяларын, аса бай тәжірибесін талай ұрпақ пайдаланып келеді.

Түйін сөздер: ән, жыр, музыка

Халықтық педагогика мыңдаған жылдар бұрын пайда болып, «нақты өмірдің мәнін, оның даму заңдылықтарын танып-білуге бағытталған өзіндік адам қызметі ретіндегі ғылым болмаған, дәлірек айтсақ, жаңа пайда болған кезде қарқындап дамыды, бірақ педагогика оны арнаулы сала ретінде ғылыми білімнен бөліп алған жоқ». Ол қазіргі кезеңнің өзінде педагогика ғылымының басты проблемаларының бірі болып табылады. Халықтық педагогика идеяларын, аса бай тәжірибесін талай ұрпақ пайдаланып келеді.

Педагогика тарихын зерттеу өткендегі тәрбие, оның ішінде халықтық тәрбие тәжірибесін зерттеу тарихи дамудың барлық кезеңдерінде жүріп жатқанын дәлелдейді. Түрлі кезеңдегі педагогтар мен ойшылдар ауызекі халық шығармашылығын және халықтық педагогикадан алынатын үлгі-өнегені халық даналығының көрінісі ретінде пайдалану жөнінде құнды идеяларды аз айтқан жоқ. Чехтың ұлы педагогы Я.А. Коменский: «Бұрын әлдекім жасаған жалпыға ортақ және арнаулы, ескі және жаңа шолуларды пайдалану қажет», деген болатын. Оның пікірінше, адамзаттың ұзақ уақыт қалыптасқан өткен уақыт тәжірибесі «адамзат баласы бірлесіп иеленетін жалпыға бірдей даналық қазынасы» болып табылады. Я.А. Коменскийдің идеяларын ағартушылар Жан Жак Руссо мен Иоганн Генрих Песталоцци де толығымен қолдаған болатын. Руссо еңбектерінде өзіне тән тереңдікпен, көрегендікпен қазіргі өнердің халық бастаулары өмірінен қол үзіп қалғандығын ашып көрсетеді. Оның айтқандары кезінде, сөз жоқ, прогресшіл маңызға ие болса, ал жасанды мәдениетке қарсы күресі күні бүгін де өз маңызын жойған жоқ. Песталоццидің « барлық мәселе туралы ежелгі өмірдің ұлы куәгері» – тілді үйрене отырып, балалар халықтың тарихи тәжірибесі мен мәдени құндылықтарын игереді деген сөздері де – көкейкесті мәселе. Оның үстіне ол ана тілді оқып-үйренуге өз талаптарын негіздеп қана қоймайды, сонымен бірге оның әлеуметтік мәдени жалпы педагогикалық маңызын кеңінен ашып көрсетеді.

Халықтық проблемаға орыс педагогикасының таңдаулы өкілдері В.Г. Белинский, Н.А. Добролюбов, Н.Г. Чернышевский, А.И. Герцен, К.Д. Ушинский және т.б. қатты ден қойды. Олар тәрбие саласындағы халық күшіне сенді. Олардың бұл сенімі қоғамдық дамудың үздіксіз прогресі туралы ұғымға ғана емес, сонымен бірге халық өмірін жетік білуге, халыққа деген ыстық сүйіспеншілікке негізделген еді.

В.Г. Белинский тәрбиешілер мен балалар жазушыларына үн тастай отырып, оларды балаларға «жалпы адамзаттық, әлемдік құбылыстарды мүмкіндігінше көбірек беруге, тек оларды өзіндік және ұлттық құбылыстар арқылы таныстырып отыруға» шақырды.

Балалар кітаптарында халық өмірі, оның арман тілегі мен үміті, ұмтылысы, қайғы-қуанышы неғұрлым кең, терең және әсем бейнеленген сайын, олар өз тәрбиелік рөлін соғұрлым жақсы атқарады. В.Г. Белинский балаларды баурап алатын поэтикалық образдарын, көптеген жан жылуы мен сезіміне жақын, соншалықты түсінікті мысалдарды, ертегілерді, поэмалардан үзінділерді, өлеңдерді оқып беруді ұсынады. Сөйтіп, балалардың сезіміне неғұрлым күштірек әсер етуге тырысу керектігін, оларды әсемдікті сезіне білуге, халық әндерімен таныс болуға ерте жастан баулудың маңыздылығын атап көрсетті. Бұл тұрғыда ол балаларға өткенді көбірек пайымдауды, бірақ бұның бәрін өзіндік және ұлттық құбылыстар арқылы меңгертуді ұсынады. Оның сөздерінде терең ой пікірлер мен шындық жатыр. Бұл бүгінгі күннің де көкейкесті мәселесі болып отыр. В.Г. Белинскийдің пікірі бойынша ауызекі халық шығармашылығы эстетикалық тәрбиені жүзеге асыруға тиіс, өйткені, біріншіден, эстетикалық тәрбие жас ұрпақты әсемдік әлеміне енгізеді, екіншіден, айналадағы өмірді тезірек түсінуге көмектеседі. Эстетикалық тәрбиені жүзеге асыруда ол халық өнеріне, атап айтқанда, халық музыкасына ерекше орын берді. В.Г. Белинский секілді, А.Н. Герцен де ауызекі халық шығармашылығын, әдебиет пен өнерді аса маңызды «адамгершіліктің эстетикалық мектебі» деп қараған. Мектеп оқушылары мен жастарға эстетикалық тәрбие беру үшін қоғамдық күрестің қуатты факторы болып табылатын, халыққа қызмет етудің бар болмысымен әсемдігін көрсететін, дәуірдің әлеуметтік жанжалдар мәнін шынайы түсіндіретін шығармаларды пайдалануға тиіс екенін өте дұрыс ескертті.

А.И. Герценнің идеяларын Н.Г. Чернышевский дамытты. Оның сөзі бойынша, халық өнері өмірді түсіндіреді, ол бейне бір «өмірдің оқулығы» сияқты. Халық өнері оның пікірінше, пәрменді болуға тиіс. Басқалар секілді ол да балаларды тәрбиелеуге халық өнері түрлерінің бірі ретінде – халық музыкасы қолданылуға тиіс деп есептеді. Н.Г. Чернышевский сербтің эпикалық әндері мен орыстың батырлар жырларын талдай келіп, халық әндері бойында шынайылық, ізгілік қасиеттері бар халықтарда ғана дамидынын, ол әндер таза әсемдіктің ұрық-нәрін бойына сіңіретінін жазған еді.

Оның үстіне «Музыка бүгінге дейін бұқараның, халықтың бірден-бір поэзиясы болып қалып отыр; сондықтан ол өз халқын сүйетін әрбір адам үшін қызықты да қымбат. Ал өз туғаныңды сүймеу

мүмкін емес... халық поэзиясында дәуірдің аңыздары сақталып қалған» демек өмірдің, туған табиғаттың, тұрмыстың реалистік шынайы бейнесі, халықтың аңыз әңгімелері, жыр-дастандары, ертегілері-осының бәрі жас шағынан балаларды отансүйгіштікке тәрбиелеуге және сол сүйіспеншілігін дамытуға тиіс. Олай болса, балалар әдебиетінің мазмұнында. Н.А. Добролюбов айтқандай, халықтың проблемасына барынша назар аудару қажет. Ол шынайы халықтық ұлттық тұрмысты, халықтың әдет-ғұрыптары мен тілін бейнелеуден, сондай-ақ, халықтың өзінің өмірге көзқарасын, оның сана-сезімі мен түбегейлі мүдделерін ашып көрсетуден тұрады. Сөйтіп, шынайы халық шығармасы өмірді даму үстінде бейнелеп, «қоғамның адамгершілік өмірінде ненің жеңіліп, ненің жеңіп жатқанын, ненің еніп, басым түсе бастағанын» көрсететінін атап айтты.

Көріп отырғанымыздай, тәрбиедегі халықтық принцип бүкіл орыс классикалық педагогикасына, ең алдымен В.Г. Белинский, А.И. Герцен, Н.А. Добролюбов, Н.Г. Чернышевский секілді бүкіл педагогикалық жүйенің біртұтас жүйесінің деңгейіне дейін жеткізді.

К.Д. Ушинский халықтық деп халықтың «менін» сақтауға және оны қоғамдық экономикалық өмірдің барлық салаларында дамытуға жәрдемдесуге ұмтылысын түсінді. «Халықтықсыз халық – заңды іріп-шіруі ғана қалған жансыз дене» – деді К.Д. Ушинский. Ол өзінің бүкіл теориясында халықтық принципті ұстана отырып, орыстың педагогикалық ғылымы өзінің мазмұны жағынан өз бойына тәрбиенің сан ғасырлық практикасы тарихының таңдаулы тәжірибесін жинақтаған орыс халқының өмірлік мүдделерімен тұтаса түзілуі тиіс деген дұрыс қағиданы басшылыққа алды. «Біздің тәрбиені ойлап тапқымыз келетіні бос әурешілік», – деп жазды К.Д. Ушинский, – тәрбие орыс халқында, халықтың өзі қанша өмір сүрсе, тәрбие де сонша ғасыр өмір сүреді, онымен бірге өсті, өзінде оның бүкіл тарихын, оның бүкіл жақсы және жаман қасиеттерін бейнелеген. Бұл – бірін екіншісі ауыстыра отырып, Ресейдің жаңа ұрпағы өсіп шыққан топырақ.

К.Д. Ушинскийдің педагогикадағы халықтық принцип туралы пікірлері ол орыс педагогикалық ғылымын бөлектеді деген сөз емес, керісінше, оның айтқандарын толық дәрежеде әлемдегі әр халықтың педагогикалық біліміне жатқызуға болады.

Өзінің педагогтық қызметіне жазушы Л.Н. Толстой да халықтық принципті ұстанған. Педагогиканың халықтық принципті талдай отырып, ол әсіресе халық шығармашылығы туындыларын мұқият зерттеп, оларды оқу процесіне батыл енгізіп отырды. Мысалы, Л.Н. Толстой шығарған «Ясна Поляна» журналының 1862 жылғы қаңтар, наурыз, мамыр айларындағы сандарында 54 жұмбақ басылды. Халық шығармашылығына тұрақты ден қою және жоғары бағалау Л.Н. Толстойды халық мектебіне «халықтың өз ортасынан шығып жатқан тамаша қайталанбас» әдебиетті пайдалану керек деген ойға алып келді. Оның мектебінде шәкірттер орыс халық ертегілерін, мақал-мәтелдерді, жұмбақтарды, батырлық жырлар мен әндерді, белгілі авторлардың жинақтарын, жылнамаларды және ежелгі әдебиет ескерткіштерін құмарта оқыды. Л.Н. Толстойдың сөзі бойынша, балалар оларды бірнеше рет оқып шығып, жатқа білген және бір-біріне ойнаған, әңгімелескен кезде ежелгі жырлар мен әндердің кейіпкерлерінің атын қойған. Демек, Л.Н. Толстой өз мектебінің практикасына ауызекі халық шығармашылығын енгізе отырып, оның тәрбиелеу мүмкіндіктеріне, нақ сол балалар өмірінің күрделі құбылыстарын, адамдарды, олардың қылықтары мен ойларын, психологиясын түсіне білуге, өз халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын құрметтеп, көздің қарашығындай сақтай білуге көмектесетініне кәміл сенген. Халық шығармашылығы адам мораліне, мінез-құлқына, оның дүниетанымына әсер етеді. Ол жылдары В.И. Водовозов, А.Духонович, Д.Булгаковский, Е.А. Покровский, А.Соболев және т.б. белгілі ғалымдар мен педагогтар теория мен практикада туған халық даналықтарына ерекше мән береді. Олар халық шығармашылығының тәрбиелік маңызын ашып көрсетуге тиісті, аңыз-әңгімелер жинап, адамгершілік, эстетикалық, дене тәрбиесіндегі орыс халқының балалар музыкалық ойындарының ролін мұқият талдап, сипаттап берді. Бірақ бұл жұмыстардың бәрі публицистикалық, этнографиялық, тарихи сипатта болғанын атап өткеніміз жөн.

Сонымен, жоғарыда аталған еңбектерде халықтық педагогика жеке проблема ретінде зерттелмейді, оның үстіне «халықтық педагогика» деген термин де қолданыла қоймайды. Мұның өзі түсінікті де өйткені «халықтық педагогика» деген термин ол кезде мәлім бола қоймаған, оны орыс педагогы К.Д. Ушинский бірінші рет пайдаланды. Алайда бұған қарамастан, ғалымдардың, педагогтердің жеткіншек ұрпақты тәрбиелеумен оқытуда халықтық педагогика мұралары жөніндегі кенестері мен идеяларын беруге ұмтылысы, сондай-ақ оларды мектеп практикасында пайдалануға тырысуы олардың халықтық педагогикасының мәнін терең түсінгенін, халықтың тәрбие саласындағы тәжірибесіне толық сенімін білдіреді.

Халықтық педагогика мәселелері 50-жылдардың екінші жартысынан бастап арнаулы зерттеу

нысанасына айналды. Бұған 1924, 1926 жылдарда шыққан Б.О. Виноградов өзінің еңбегінде халықтық педагогиканы, жеке адамды, белгілі бір бағытта қалыптастыру мақсатында халық қолданған дағдылар мен тәсілдердің жиынтығы ретінде сипаттайды.

Бүгінге дейін жарық көрген ғылыми зерттеулер халықтық педагогиканың түрлі бағыттарын қарастыратын болғандықтан, оларды былайша жіктеуге болады:

1. Тарихи-этнографиялық аспектіде орындалған, халықтың фольклор ескерткіштеріндегі педагогикалық көзқарастарын талдауға арналған зерттеулер (А.Ф. Хинтибидзе, А.Ш. Гашимов, В.Х. Арутюнян, Г.Я. Кальюевеэ, К.К. Қыдыралиев, Г.Ормонов, И.Оршибеков, С.М. Саипбаев, Р.М. Пашаева, И.А. Шоров, М. Сайфуллаева және т.б.). Мұнда авторлар халық ертегілері, мақал-мәтелдер, эпостар арқылы тәрбие беру идеяларын қарастырып, жеткіншек ұрпаққа ақыл-ой, адамгершілік, еңбек тәрбиесін беру туралы халық мұраттары мен түсініктерін ашып береді. Ал эстетикалық тәрбие туралы ішінара ғана сөз болады. Бұған А.Э. Измайловтың жұмысын да жатқызуға болады. Онда автор «Орта Азия мен Қазақстан халықтарының педагогикалық көзқарастарының тарихи тамырын, қалыптасу көздерін және өзіндік ерекшеліктерін оқушыларға жақсы түсіндіріп беруге тырысады. Халықтың педагогикалық көзқарасын автор «өзара байланыста, салыстыруда және халық тарихындағы тиісті кезеңдердің өркениетті педагогикалық идеялары арқылы» қарастырады.

2. Халықтың педагогикалық тәжірибесін оның тәрбие дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары негізінде қазіргі педагогикалық міндеттер тұрғысынан талдауға арналған зерттеулер. Бұлар – Ж.Бешімовтың, Б.Қадыровтың, Ж.Д. Доржиеваның, А.Х. Мұхамбаеваның, К.Пирлиевтің, Х.Рахимовтың, С.Рахимовтың, С.Темуровтың және т.б. еңбектері. Олардың арасында К.Пирлиев халықтық педагогиканың прогресшіл дәстүрлерін қазіргі тәрбиенің барлық бөлігінде, мектеп оқушыларын жас мөлшеріне қарай дамытудың барлық кезеңдерінде пайдалануға біртұтас көзқарас тұжырымдамасын талдап жасады.

3. Халықтық тәрбие туралы педагогикалық ой-пікірлері мен идеяларын талдауға арналған зерттеулер (Я.И. Ханбиков, Қ.Б. Жарықбаев, А.Көбесов және т.б.). Оларда халықтардың педагогикалық ой-пікірлерінің қайнар көздері баяндалып, халықтық педагогикада және ойшылдар мұраларында көрініс тапқан тәрбие туралы негізгі идеялар талданып, революцияға дейінгі ағартушылардың педагогикалық көзқарастарымен халықтық тәрбие беру мұраттарының диалектикалық байланысы көрсетіледі.

4. Халықтық педагогиканы тұтас пайдаланудың, фольклордағы халық дәстүрлерінің жекелеген түрлерін поэтикалық, музыкалық шығармашылықта, сәндік-қолданбалы өнерде, ұлттық ойындарда және т.б. қазіргі тәрбиенің жекелеген міндеттерін шешуде пайдаланудың (Ш.Заялиев, И.Киргизов, Р.А. Юлдашева, Т.Т. Турсунов, А.Ш. Хасанов, Н.С. Меликмамбетов, А.М. Муминов, М.Х. Балтабаев, С.Сағындықов, Т.Қышқашбаев, Р.Дүйсембінова, Ю.Мандрик, Б.Әлмұхамбетов, Х.Н. Жұмабаев, Ә.О. Қамақов, Г.В. Похолкин, Л.Г. Савенкова, А.И. Юцевич, Ф.Убайдуллаев және т.б.) әдістемелерін жасауға арналған зерттеулер. Яғни, олар фольклорды музыкалық-эстетикалық, адамгершілік-эстетикалық, еңбек, дене және патриоттық тәрбие құралы ретінде қоланады. Олардың ішінде тек Ф.Убайдуллаевтың еңбегі ғана жоғары оқу орындарының педагогикасына арналған. Онда болашақ мұғалімдерді кәсіптік даярлаудағы халықтық педагогиканың орны, оның қызметтері сипатталып, негізделген, педагогика теориясының курсы тақырыптары бойынша педагогика материалдары қорытылып жүйеленген.

5. Халықтық педагогиканы зерттеудің теориялық, әдіснамалық, тарихнамалық проблемаларына арналған зерттеулер. Бұлар – Г.Н. Волковтың, Ю.А. Рудьтың, Е.Л. Христованың және т.б. еңбектері. Өзінің «Чуваш халықтық педагогикасы» және «Этнопедагогика» атты еңбектерінде Г.Н. Волков халықтық педагогика проблемасын неғұрлым толық қарастырып, тәрбие пәніне, педагогикалық негіздеріне, әдістеріне, құралдарына анықтама береді. Педагогикалық әдебиетте тұңғыш рет «этнопедагогика» терминін қолдана отырып, оған «жеткіншек ұрпақты тәрбиелеу жөніндегі халық бұқарасының тәжірибесі туралы, олардың педагогикалық көзқарастары туралы ғылым, тұрмыс педагогикасы туралы, отбасы, ру, тайпа, ұлыс және ұлт педагогикасы туралы ғылым этникалық тарихи жағдайлардың әсерімен қалыптасқан ұлттық сипаттағы ерекшеліктерді зерттейді...» – деген анықтама береді. «Этнопедагогиканың» «халықтық педагогикадан» айырмашылығын көрсетіп, «егер халықтық педагогика тәжірибеге және оның сипатына қатысты болса, этнопедагогика – теориялық ой саласы, ғылым саласы» – деп түсіндіреді.

Е.Л. Христованың диссертациясында ТМД-дағы халықтық педагогиканың тарихи-педагогикалық кезеңдері сипатталып, қалыптасқан екі бағыт(социологиялық және этнографиялық), олардың динамикалық қатары, проблематикасы мен географиясы, «халықтық педагогика» мен «этнопеда-

гогика» ұғымдарының генезисі мен дамуы талданады. Этнографиялық тұрғыдан келу негізінде «қоғамның» белгілі бір дәуірі мәдениеттің жалпы жүйесіндегі оның орнын ашып көрсететін халықтық педагогикаға жүйелі-мәдениеттанушылық көзқарас қолданылып, «педагогикалық халықтық мәдениет», «педагогикалық дәстүрлі-тұрмыстық мәдениет», «халықтық педагогика» және «дәстүрлі педагогика» ұғымдарын ажыратудың қажеттігі көрсетілген.

Алайда, жоғарыда аталған еңбектерде эстетикалық тәрбие, айтып өткеніміздей, ішінара қарастырылады, халықтық педагогикада, мектеп оқушыларын жан-жақты эстетикалық дамытудың прогресшіл дәстүрлерін пайдалану мақсатында эстетикалық тәрбиені біртұтас зерттеу мәселесі әлі де көкейкесті күйде қалып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі :

1 Акатаев С. *О специфике культуры кочевья. Кочевники-Эстетика (Познание мира традиционным казахским искусством)*. – Алматы, 1993.

2 Алексеева Л.А., Нажмеденов Ж. *Казахское добро и его акустические особенности*. – Алматы, 2003.

3 Брусиловский Е.Г. *Заметка о казахской народной песне // Альманах «Литературный Казахстан» 1938. – №1.*

4 Узакбаева С.А. *Тамыры терең тәрбие*. – Алматы, 1991.

5 Узакбаева С.А., Махметова Б.Т. *Ұлт өнерін өрнектеген*. – Алматы, 2000.

Б.Т. Махметова¹

*¹к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

СОЦИАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ КАЗАХСКОЙ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В УСЛОВИЯХ СУВЕРЕНИТЕТА

Резюме

Мыслители и педагоги разного исторического периода оставили ценные идеи о роли народного творчества в воспитании детей. В связи с этим, в статье анализированы идеи Я.А. Коменского, Жан Жак Руссо, Иоганн Генрих Песталоцци о народной педагогике. Также был рассмотрен вклад в развитие народной педагогики известных русских мыслителей как Белинский, Н.А. Добролюбов, Н.Г. Чернышевский, А.И. Герцен, К.Д. Ушинский. Потому что они верили в силу народной педагогики в воспитании подрастающего поколения.

Ключевые слова: народная педагогика, песни, музыка

В.Т. Mahmetova¹

*¹candidate of pedagogical sciences, professor, Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

THE SOCIAL IMPORTANCE OF KAZAKH FOLK PEDAGOGY IN THE CONDITIONS OF SOVEREIGNTY

Summary

Description of historical events is of vital importance related to the fate of people heavily describe historical events. Historical songs not only appear in the same historical events as well as the decades after the poet and singer-composers made their musical works.

Keywords: creation, culture, music

А.Ә. Бекіш¹, Г.С. Майлыбаева²

¹І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің
6D010200 – «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 1 курс докторанты

²педагогика ғылымдарының кандидаты, (PhD) философия докторы
Талдықорған қ., Қазақстан

ҰЛТТЫҚ МЕКТЕПТЕРДІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ПІКІРЛЕРІ

Аңдатпа

Алаш зиялыларының бәрін, өзінің жекелік мүддесі емес, халықтың тағдыры қызықтырды. Ұлт зиялыларының алдына қойған міндеті қазақ деген халқын ұлт деңгейіне көтеру, өз елін жат үстемдіктің тепкісінен құтқарып өзі-өзі басқаратын ел қылу.

Ұлттық мектеп – сол ұлттың тілін, ділін, салт-санасын, интеллектуалдық әлеуетін қалыптастырушы басты құрал. Жас ұрпақты ұлттық мектепте оқытып, тәлім-тәрбие беру саяси мәнді мәселе. Адам мектеп жасынан туған ұлтының тілін, тарихын, ата-баба салт- дәстүрін біліп, одан рухани нәр алып жетілсе, ұлттық сана-сезімі биік болары сөзсіз.

Түйін сөздер: ұлттық мектеп, білім беру жүйесі, ұлт-азаттық көтеріліс, ұлт зиялылар, арнайы білім

Ұлт келешегі үшін қызмет еткен, бойындағы барын берген зиялы қауым өкілдерінің қазақ мектептері үшін пайдалануға тұратын көзқарастары мен тәжірибелері бүгінгі күнде өзектілігін көрсетіп отыр. XX ғасырдың бірінші ширегінде қазақ елінде педагогикалық психологияның қалыптасуына зор үлес қосқан зиялы қауым өкілдеріне назар аударып, зер салу аса қажет деп білеміз. Себебі, еліміз егемендікке ие болғалы ұлттық мектептің іргетасы қалана бастады. Ұлттық мектептер тарихын, тілін мәдениетін зерттей отырып, әлемдік деңгейдегі білімге ұмтылудамыз.

Қазіргі «Қоғамның жаңару жағдайындағы ұлттық метептердің» бағыт-бағдарын, құрылымын, өткені мен бүгінгісін және болашағын анықтап, ұлттық мектептерді бүгінгі күн талаптарына сай ұйымдастыру.

XX ғасырдың басында тарихи сахнаға шыққан ағартушылардың, педагогтар мен жазушылар буыны туралы ерекше атап айтқан дұрыс әрі қажет деп ойлаймыз. Олар қазақ халқының тарихи-мәдени өмірінде өзіндік із қалдырған, республикада халық ағарту ісі мен жоғары педагогикалық ұлттық мектепті қалыптастыруда және оның іргетасын қалауға белсене ат салысқан, жеке басқа табыну кезінде зорлық-зомбылық пен заңсыздықтың құрбаны болған, көп жылдар бойы есімдері ескерілмей келген халқымыздың адал перзенттері А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Х.Досмұхамедұлы, С.Сейфуллиннің т.б. педагогикалық мұрасының бүгінгі таңда ғылыми мәні орасан зор. Олардың шығармашылық мұралары тек тәуелсіздік алғаннан кейін халқымызға қайтарылып, осы бағытта еңбектер жазылып, кітаптар жарық көре бастады. Өйткені олардың барлығы өз жолын тандап, адамзаттың дамуына септігін тигізген өз дәуірінің өкілі ретінде қазақ үшін аса қажетті болған ұлы жандар.

XX ғасырдың 20-шы жылдарынан бастап Республикамызда қазақ мектебінің негізін қалауда оқу ағарту ісін дамытқан қазақтың ойшыл ағартушылары Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Ғұмар Қарашев, Халел Досмұхамедов, Әлихан Бөкейханов, Мұстафа Шоқай сынды зиялыларының баға жетпес мұралары негізінде жеткіншектерді тәрбиелеу қазақ халқының болашағын қалыптастырушы күш деп білеміз.

Ағарту Министрлігінің шақыртуы бойынша «Шығыс бұратана халықтарының» білімі мәселесі бойынша «Ерекше кеңес» өткізілді. Ол 1905 жылдың 10 мамыры мен 3 шілдесі аралығында А.С. Будиловичтің төрағалығымен өтті. Кеңеске жиналғандар алдында сөйлеген Николай II патша мен Ағарту министрі Глазов орыс емес халықтардың білім жүйесін орыстандыру қажет екендігін атап көрсетті. Кеңеске қатысушылар Орта Азия мен шығыс халықтарына бірдей болып табылатын мектептер жүйесін орнатуды қолдады.

Кеңес төмендегідей ұлттық мектептер жүйесін ұсынды:

1. Бастапқы екі жылдық оқыту курсы бар училище (бірінші жылы орыс мектебінің бірінші сыныбына сәйкес келетін).

2. Бір сыныптық училище, 4 жылдық жазғы курсымен.

3. Екі сыныптық училище, 6 жылдық жазғы курсымен.

Мұғалімдерді дайындау үшін педагогикалық оқу орындарының үш түрін ашу көзделді:

1. Ауылдық мектептерге мұғалімдер даярлайтын оқу орны.

2. Екі сыныптық училищелер жанындағы педагогикалық сыныптар.

3. Мұғалімдік мектептер мен семинариялар.

Осы кеңестің ұсынысына сәйкес ұлттық мектептердің жаңа ережесі жасалды, және 1906 жылдың 31 наурызында Ағарту министрі оны бекітті.

Сонымен, «Ресейдің шығыс және оңтүстік-шығыс бөлігінде тұратын бұратана халықтардың бастапқы училищелері туралы ереже» ұлттық мектептерді патшаның орыстандыру саясатының құралы етуге бағытталды.

Ұлттық мектептерге тым шектелген білім беру міндеті қойылды. Оны төмендегі кестеден көруге болады. Бұндағы оқу жоспары соның дәлелі.

Кесте-1. 1906 ж. 31 наурыздағы Ережеге сәйкес бұратана халықтар училищелерінің оқу жоспары

Оқыту пәндерінің атауы	Бастапқы училище немесе бірсыныптық училищенің 1 бөлімі	Бірсыныптық училищелердің 1 бөлімі	Екі сыныптық училище
Құдай заңы (дінтану)	6	6	4
Орыс тілі және шіркеулік-славяндық оқыту	8	12	10
Табиғи тілдегі білімділік	4	2	2
Арифметика	4	4	4
Хаттану	4	2	-
Орыс тарихы	-	-	2
География және жаратылыстану	-	-	4
Сызу және геометриялық мәліметтер	-	-	2
Ән	4	4	2
Барлығы	30	30	30

Осы Ережеге сәйкес (1906 ж.) мұсылмандық діни мектептер Халық Ағарту Министрлігіне бағындырылды да, мектептерде орыс тілі сыныбының болуы міндеттелді.

Сонымен, XX ғ. басында (1901-1917 жж.) Қазақстан аймағында халыққа білім берудің төмендегідей жүйесі қалыптасты:

Үкіметтік жалпы білім беретін мектептер.

1. Орыс тұрғындарына арналған бастапқы оқу орындары: бір сыныптық және екі сыныптық орыс балалары мен қыздарына және бірге оқитын: жоғары басшылық ерлердің және әйелдердің араластық училищесі.

Орта білім беру оқу орындары: ерлер мен әйелдер гимназия тектестері мен гимназиясы, реальдық училищесі, мариялық училищесі.

2. Қазақ тұрғындарына арналған бастапқы мектептер жүйесі.

а) ауылдық мектеп – 2-3 жылдық мерзімі бар бастапқы оқыту мектептері;

б) бір сыныптық орыс-қазақ, сонымен қатар қыздар мен балаларға және бірге оқытылатын 4 жаздық курсты орыс-түзем училищелері;

в) 6 жаздық ерлер мен әйелдердің екі сыныптық орыс-қазақ училищесі.

Кәсіби білім беру оқу орындары:

а) ауылшаруашылық, оған төменгі ауылшаруашылық мектептері мен орман училищелері кіретін. Верный бау-бақша училищесі, Көкшетаудағы сүт шаруашылығы мектебі;

б) қолөнер, оған кіретіндер Торғайдағы Яковлев қолөнер училищесі және Оралдағы қолөнершілер шәкірттерінің училищесі;

в) педагогикалық.

XX ғ. басында Қазақстанда үкіметтік мектептермен қатар шіркеу-приходтық училищелері, мұсылмандық ескі әдістік және жаңа тәсілдік мектептері мен медреселері болды [1].

Қазақстанда қазақ балаларына арналған мектептер өте аз болды. Оған себеп, Столыпин реакциясы дәуірінде ұлттарға қысым жасау едәуір күшейіп, патша үкіметінің орыстандыру саясаты одан сайын катал жүргізілді. Патша үкіметі орыстан басқа халықтардың ұлт мәдениетін түншықтырып, олардың білім алуын тежеп отырды. Қазіргі Қазақстанға қараған жердегі 1478 мектепте барлығы 77 454 ұл, қыз балалар оқыса, оның ішінде орыс-қазақ мектептерінде болғаны 10 890 бала оқыды [2]. (1911 жылғы 18 январьдағы санақ мәлімет бойынша). 1901-1917 жж. аралығында халыққа білім беру ұйымдарының қызметін зерттеудің көрсетегіні төмендегідей: 1901 жылы – 700 ден – 2389-ға орыс бастапқы мектептері өсті. Орыс-қазақ мектептері 207-ден 600 мектепке дейін өсті. Ал шәкірттер саны 1898 ж. – 29113 адам, 1916 ж. – 164859 (діни мектептерді қоспағанда) адам. Орыс-қазақ мектептерінде 1916 жылы – 19 777 қазақ оқыды.

1911 жылы Қазақстанның қалалық мектептерінде оқыған қазақ балаларының саны, орта есеппен, әрбір облыста 60-70 адамнан келді. Демек, бүкіл Қазақстанда бұл мектептерде, шамамен, 500 оқушы қазақ баласы оқыған. Байлардың, болыстардың, билердің, старшындардың балалары қаладағы орыс балаларын оқытатын сословиелік мектептерге оқуға алынатын. Мәселен, 1911 жылы Верныйда оқыған 316 орыс баласы (дворяндардың, чиновниктердің, кулактардың, купецтердің балалары) қатарында қазақ шонжарларының 10 баласы болды [3].

1914 жылғы империалистік соғыс Қазақстанда халық ағарту ісінің одан әрі іргері басуына ауыр зардабын тигізді. Соғыстың алғашқы жылдарында қазақ даласында мектеп оқуы мүлдем нашарлап кетті. Оқу жылы ішінде Торғай облысының 1915 жылғы шолуында – соғыстың ауыр зардабы және мектептерге қаржы бөлудің тоқтатылуы себеп болды. Халық ағарту ісінің мұндай нашарлауы Торғай облысында ғана емес, Қазақстанның басқа облыстарында да байқалды. Көп мектептер материалдық қиыншылықтар себебі ғана емес, империалистік отаршылдық қысымға қарсы қазақ халқының 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісіне байланысты туған ауыр жағдайлар себепті де жұмыс істей алмады.

1918 жылдың 25 қарашасындағы Семей оқытушылар ұйымының білім беруге байланысты мәселелерді шешу мақсатында Семей уездік Земство басқармасына жолдаған №221 қатынас қағазында: «Семей уездік земство басқармасы төрағасының өтінішіне сәйкес қырғыз мұғалімдер ұйымы осы жылдың 25 қарашасында халықтық білім беру бойынша уездік бөлім кеңесіне келесі үш өкілді жіберу туралы шешім қабылдады: Мәннан Тұрғанбаев, Қаныш Сәтбаев, Сейітбаттал Мұстафин» делінген. Осы қатынас қағазға «Ұйым төрағасы» деп Сейітбаттал Мұстафин, ал «Хатшы» деп Қаныш Сәтбаев қол қойған. Сол сияқты Семей уездік Земство басқармасы халыққа білім беру жөніндегі бөлімнің Алаш мұғалімдері мен Алаш мектептеріне қатысты қаулысы, шешімдері, қатынас қағаздары Семей қаласының мұрағатында көптеп кездеседі. Тағы бір құжатта: 1918 жылдың 8 қазанында кешкі сағат 5-те өтетін жиынға Алаш мектептерінің бір топ мұғалімдерін Қ.Қоскеев, Ғ.Дәулетияров, С.Мұстафин, Х.Ибрагимов т.б. шақырғаны туралы айтылады. Бұдан басқа Семей уездік Земство басқармасы халыққа білім беру жөніндегі бөлімнің Алаш қаласында мұғалімдер даярлайтын қысқа мерзімді курстар ашу, оған меңгерушілікке Мәннан Тұрғанбаевты, оқытушылыққа Қаныш Сәтбаевты, Сейітбаттал Мұстафинді тағайындау, туралы шешімді кездестіреміз. 1919-1920 жылдары Семейде жоғары және арнайы орта білім беретін оқу орындарын айтпағанда 19 орыс, 11 мұсылман (қазақ, татар) мектептері жұмыс істеді. Ал Алаш қаласында таза үш қазақ мектебі және бір мұсылман мектебі болды. 1920-1921 оқу жылында Семей және Алаш қалаларындағы қазақ мектептерінің саны алтыға жетіп, онда 15 мұғалім сабақ берді, 364 оқушы білім алды. Семей қаласындағы №1 кеңес қазақ мектебінде Сұлтан Оспанов, №2 кеңес қазақ мектебінде Құсайын Өтегенов, №4 кеңес қазақ мектебінде ерлі-зайыпты Абзал мен Тайба Жиенғалиевтер, Ғабдрахман Бекметов, Мырзахмет Әділов, Алаш қаласындағы №1 кеңес татар мектебінде Хадий Мусин, №2 кеңес татар мектебінде Н.Ғабдусалымова, №11 кеңес қазақ мектебінде Кәбір Махмұдов, М.Тарабаев, Латиф Ашкеев, №12 кеңес қазақ мектебінде Жұмабике Ибрагимова, Оразбibi Махмұдова, №13 кеңес қазақ мектебінде Хайролла Ибрагимов, Ғалиақпар Төребаев, Ибрагим Сақатаев мұғалімдік қызмет

жасады. Семей губерниялық халыққа білім беру бөлімінің 1921 жылдың 1 мамырындағы 1-ші және 2-ші сатылы бұратана мектептері, олардағы оқытушылар мен оқушылар саны туралы мәліметінде Семей қаласында жалпы 23 мектеп, 64 мұғалім және 1599 оқушы, ал Семей уезінде 63 мектеп, 77 мұғалім және 2234 оқушының бары мұрағат құжаттарының 415-ші қорында [4] айтылады.

1922-23 жж. ұлт мектептерін төл оқулықпен, бағдарламамен қамтамасыз етуде біраз шаралар іске асырылды, қазақ тілінде 14 оқулық шығарылды. Олардың ішінде «Физика», «Грамматика», «Педагогика», «Алгебра», «Мектепгигиенасы», т.б. бар. Бұл оқулықтарды жазуға А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Әуезов, С.Аспандияров, Жомартбаев, Қ.Сәтбаев, Ә.Ермеков, Т.Жолдыбаев, т.б. қатысты.

1920-30 жж. республика мектептерінің оқу базасын күшейтуге мемлекет тарапынан орасан мол қаржы жұмсалды. Осы жылдары ұлттық мектептер саны 333-тен 1864-ке жетті оның 1231-і қазақ мектебі, оқушылар саны 215,1 мыңнан 320,1 мыңға жетті. Қазақ мектепте оқитындардың 11%-ы ғана қазақ қыздары еді. 1928 ж. Қаз ОАК-нің 3-сессиясы бұл мәселеге ерекше тоқталып, қазақ қыздарын оқуға көптеп тарту туралы арнайы қаулы қабылдады. Бұл жылдары қазақ орта мектептерінің саны аз еді. 1927-28 жж. республикада үш-ақ орта мектеп (Ташкент, Орынбор, Қызылорда) болды.

1929 ж. республиканың ежелден ғылым, әдебиет, мәдениет тілі болып келген араб әліпбиінен латыншаға көшуі оқу-ағарту ісінің дамуына үлкен соққы болып тиді. Араб әліпбиімен шыққан мәдени бай мұралардың көбі отқа өртелді. 1940 ж. латын әліпбиінен кириллицаға көшу елдегі ағарту ісін тағы көп жылға шегеріп тастады. 1937 ж. қазақ бастауыш мектептерінің саны 537-ден 1190-ға, орта мектептер 11-ден 48-ге, орталау мектептер 143-тен 237-ге жетті. 1940-41 оқу жылында жалпы білім беретін мектептерге 1 млн. 145 мың 993 оқушы тартылды. Оның 441 мыңы қазақ балалары еді. Бұл 1925 жылмен салыстырғанда 6 есе көп. Оқуға тартылған қазақ қыздарының саны 20 мыңға артты, мұғалім кадрларының сапасы жақсарды. 1940 ж. жалпы білім беретін мектептерде 44597 мұғалім қызмет етті, оның 17,5 мыңы қазақ әйелдері еді.

Қорытындылай келе, оқу-білім ағартушылыққа үлес қосып келген ХХ ғасырдың басындағы ұлт зиялыларының алдына қойған міндеті қазақ деген халқын ұлт деңгейіне көтеру, өз елін жат үстемдіктің тепкісінен құтқарып өзі-өзі басқаратын ел қылу. Алаш зиялылары оқу-ағарту саласында мектеп, оқу-әдістемелік құралдар туралы зерттеу әдістерін жазып, бірін-бірі толықтырып отырған. «Қараңғы қазақ көгінен өрмелеп шығып күн болуды» армандаған алаш қайраткерлері өз заманының көзі ашық, көкірегі ояу бір туар тұлғалары еді. Олардың бар өмірі ұлтты сүюдің, ел мүддесіне қалтықсыз қызмет қылудың нағыз үлгісі болады. Алаш зиялыларының көп салалы қызметінің бір қыры-ғылыми-педагогикалық іс-әрекетінің тамыры тереңге тарап, бүгінгі Қазақстанның зияткерлік ұлт қалыптастырудың түпкілікті негізінен бастау алғандығын байқаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Керенский Ф. Наши учебные заведения // Журнал Министерства народного просвещения. 1892. – №11. – С.21.
- 2 ВКП(б) қазақстан Өлкелік Комитетінің VII пленумы, Партия баспасы. – Алматы, 1937. – 33 б.
- 3 Сапарғалиев М. Қазақ совет мемлекетінің құрылуы (1917-1920 жылдар), Қазақ ССР Ғылым академиясы. – Алматы, 1948. – 38 б.
- 4 https://baq.kz/kk/news/asil_kazina_tarihi_nasindar/alash-mektepteri-64

А.А. Бекіш¹, Г.С. Майлыбаева²

¹докторант 1 курса специальности 6D010200 – «Педагогика и методика начального обучения»
Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова

²кандидат педагогических наук, доктор философии (PhD),
г. Талдықорган, Казахстан

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛ И ВЗГЛЯДЫ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ АЛАША

Резюме

Все интеллигенции Алаша были заинтересованы в судьбе народа. Задача народной интеллигенции – поднять казахстанский народ на национальный уровень и сделать страну самоуправления, спасающую свою страну от пронизывающего господства.

Национальная школа является основным инструментом формирования языка, этики, традиции и интеллектуального потенциала нации. Воспитание и обучение молодого поколения в национальной школе имеет политическое значение. Очевидно, что когда человек со школьного возраста изучает язык, историю, традиции нации и развивает духовность, его национальное сознание будет высоким.

Ключевые слова: национальная школа, система образования, национально-освободительное восстание, национальная интеллигенция, специальное образование

A.Bekish¹, G.Mailybayeva²

¹1-year doctorate of the specialty 6D010200 – "Pedagogy and methodology of primary education"

*²Candidate of Pedagogical Sciences, Doctor of Philosophy (PhD),
Of Zhetysu State University named after I.Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan*

DEVELOPMENT NATIONAL SCHOOLS IN THE SYSTEM OF EDUCATION AND LOOK OF REPRESENTATIVES OF ALASH INTELLECTUALS

Summary

All the intellectuals of Alashawas interested in the destiny of their nation, but not on their own one. The main task of nation intellectuals – is to raise the Kazakh nation to the national level and make a of self-governance country, which can save its country from pervasive domination.

The National School is the main tool for the formation of the language, ethics, traditions and intellectual potential of the nation. Education and training of young generation in the national school is a politically important. It is obvious, when a person studies the language, history, traditions of a nation since young age, he develops spirituality, also national consciousness will be high.

Keywords: national school, education system, national liberation uprising, national intelligentsia, special education

МРНТИ: 14.09.95

A.N. Кошербаева¹, Э.Жакупова²

¹д.п.н., профессор, зав. кафедрой Педагогика и психологии, КазНПУ имени Абая

*²магистр пед. наук, Казахстанский Инновационный Университет,
г. Семей, Казахстан*

БЕСЦЕННЫЙ ВКЛАД Ж.АЙМАУЫТОВА В РАЗВИТИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

Аннотация

В статье акцентируется внимание на разносторонних взглядах ученого, общественного деятеля Ж.Аймауытова. Вместе с тем, в содержании статьи излагаются научные взгляды ученого и автора первого учебника по Психологии. Структурный анализ основных положений дает возможность целостного видения учебного пособия, приводятся примеры из терминологического словаря, которые по сей день находят практическое применение в рамках психологической науки.

Ключевые слова: психология, история науки, математические и статистические методы, психика, сознание, психологическая терминология

Немногим известно, что Ж.Аймауытов не только многожанровый писатель, основоположник драмы и романа, драматург, публицист, но и автор первого учебника по психологии на казахском языке, и не только в Казахстане, но и в тюркском мире. Несмотря на огромную работу по организации дела народного образования в тяжелейших условиях послевоенной разрухи и гражданской войны, Ж.Аймауытов довольно глубоко и основательно вел научные поиски, экспериментальные исследования и создал ряд оригинальных трудов.

По мнению автора, психология – это глубокая мысль, глубокие знания и многое, что кажется загадкой для человека, может объяснить психология. Неоценимым с дидактической позиции является то, что в первую очередь, свой труд Ж.Аймауытов посвятил учителям. Однако, он дал совет всем, кто

имеет связи с общественностью, всем кто умеет читать – изучать психологию в виду ее исключительной полезности. В первой главе учебника под названием «Психология нені сөйлейді?» (Что изучает психология?), автор достаточно ясным и в тоже время научным языком излагает 2000 летнюю историю психологической науки.

Во второй главе автор описывает методы психологических исследований, такие как наблюдение, анкета, беседа. Впервые автор объясняет, как применяются в исследовании математические и статистические методы. Этот раздел учебника представляет солидный интерес для развития теоретических аспектов исследований. Научные интерпретации ученого вполне доступны и наглядно демонстрируют его познания в этой области.

В третьей главе о психике и сознании описываются общие характеристики живых существ. Автор дал анализ психофизическим и психофизиологическим явлениям, в частности раздражительности, чувствительности живых организмов, различиям психики животных и человека, инстинктам.

Четвертый раздел учебного пособия под названием «Денедегі кейбір мүшелер, олардың қызметтері» («Части тела и их функции») содержит ценные сведения об анатомо-физиологических механизмах нервной системы и его функциях, процессы возбуждения, торможения, нервные процессы, зоны мозга и их работа, органы чувств (глаза, рот, уши, нос, кожа) излагаются с интересом.

Пятый раздел повествует об эмоциях и чувствах. Рассказывая об эмоциях, мимике лица, автор подкрепил примерами из обыденной казахской жизни. На наш взгляд, такие эмпирические ссылки ценны в практическом плане.

В первом психологическом издании также обсуждаются наиболее выраженные чувства и настроения (любовь, амбиции, страхи и т.п.) и их возникновения. Ощущение, восприятие, ассоциации, память, воображение и творчество – вот основные темы шестой и восьмой глав. И все это доходчиво объясняется на родном языке. Главная проблема психологии заключается в анализе сложных научных категорий, такие как мышление и речь, понятие и слово, воображение и формы мышления (понятие, мнение, выводы) в контексте логики и психологии.

В девятой главе говорится о воспитании воли, храбрости, мужества, десятая глава повествует о сне и сноведениях, гипнозе и паранормальных явлениях.

В 11 и 12 главах речь идет о роли традиций и обычаев, культуры и искусства, географической среды в формировании психики человека в социально-общественном контексте. Автор дает объяснение с четкими и привлекательными примерами как язык и устное народное творчество влияют на душу человека.

Учебное пособие «Психология» содержит интересные рисунки, таблицы, схемы и другие иллюстрации. Все это повышает эффективность и дидактическую ценность издания.

Историческим явлением воспринимается то, что в 1962 году в г. Москва выходит труд Ж.Аймауытова под названием «Жан жүйесі мен өнер таңдауы» («Психология и выбор профессии»), написанный в результате долгих психологических исследований и с учетом национальной специфики казахского народа. Основная цель исследования – помочь молодым людям выбрать правильную профессию. В ней автор утверждает, что при выборе профессии необходимо учитывать психологические свойства человека и его врожденные особенности (например, темперамент, способности, характер), а также, что человек должен ими управлять и самосовершенствоваться. Другими словами, человек должен познать себя.

«Плохих профессий не бывает» – утверждает автор, нужны способность, мастерство, искусство. Ж.Аймауытов совершенно справедливо отмечает в своем труде, что каждый человек должен приносить пользу обществу, в котором живет, ибо развитие общества зависит от труда каждого его члена. Ученый и педагог призывал казахов учиться ремеслу, культуре, много читать познавательные литературы, воздействующие на органы чувств, углубляющие мировоззрение и жизненную активность, расширяющие интеллектуальный кругозор.

Высокой оценки заслуживает вклад Ж.Аймауытова в создание казахской психологической терминологии. Труды Ж.Аймауытова способствовали формированию национальной психологической терминологии и ее систематизации. Им были переведены и объяснены такие важнейшие с научной точки зрения термины, как ассоциация, апперцепция, тропизм, рефлекс, инстинкт, интеллект, и они стали доступны для понимания. Эти и другие термины, введенные им, и на сегодняшний день без изменений используются в науке, их можно встретить в современных психологических учебниках и словарях. Жусупбек Аймауытов по праву обогатил национальный словарный запас научной лексикой. Обращают на себя внимание такие понятия, как алдану (иллюзия), арман (идеал), амал

(действие), әдет (привычка), белсенгіш (активность), жеткіншек (отрок), жігіттік (юношество), зеректік (способность), затшылдық (материализм), иман (убеждение), кішкене ми (мозжечок), қозғалыс (рефлекс), құрал (пособие), озат (талант), оңтай (прием), сіңіру (усвоение), талдар (волокно). Из-под пера Ж.Аймауытова вышли такие психологические термины, как: әсер-впечатление, әуестік-любопытство, балалық-детство, тілек-желание, жан қуаттары-душевные силы, амал-действие, қызмет-деятельность, қылық-поведение, көңіл күй-настроение, мағына-смысл, мақсат-цель, мейірімділік-гуманность, ерік-воля, елігу-увлечение, еліктеу-подражание, ниет-намерение, ұғым-понятие, рух-дух и др. Термины, введенные Ж.Аймауытовым, и по сей день широко используются в психологии.

Вместе с тем, оценивая достойный вклад Ж.Аймауытова в развитие психологической науки и интеллектуальное развитие личности своего времени, необходимо сказать и о том, что ученый встретился на своем пути со следующими проблемами:

- анализ термина и поиск достойного и максимально близкого к родному языку, перевода иностранного слова;
- учет особенностей произношения и правописания понятий на казахском языке;
- учет этимологии иностранного слова;
- употребление определенного термина в контексте.

Бесспорно, названные проблемы находили решение в трудах ученого, велись поиски научной интерпретации использования терминов на казахском языке. Все это подчеркивает неустанный труд и заслугу ученого, автора первого психологического труда в казахской степи.

Список использованной литературы:

- 1 Жарикбаев К.Б. Развитие психологической мысли в Казахстане (со второй половины XIX в. до наших дней). – Алма-Ата: Казахстан, 1968.
- 2 Аймауытов Ж. Психология и выбор профессии. – М.: Изд. Народов СССР, 1926.
- 3 Жарықбаев Қ. Жүсіпбек Аймауытұлының психологиялық көзқарастары (студенттер мен мұғалімдерге арналған көмекші құрал). – Алматы, 2000. – 76 б.

А.Н. Кошербаева¹, Э.Жакупова²

¹п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

²пед. ғылымының магистрі, Қазақ Инновациялық Университеті

**ОТАНДЫҚ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУЫНА
Ж.АЙМАУЫТОВТЫҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ**

Түйіндеме

Мақалада Ж.Аймауытовтың іс-әрекеті жан-жақты қарастырылып, ғалым және қоғам қайраткеріне тиісті баға берілген. Ж.Аймауытов драматург, публицист ретінде де баяндалады. Психология оқуығының авторы өзінің ғылыми зерттеулерін нәтижелеп, психология ғылымының терминологиясы мен негізгі түсініктемелердің анықтамасын береді. Мақала авторлары психологиядан тұңғыш оқулыққа құрылымдық талдау жасап, кітаптың тұтас көрінісін көрсете біледі. Келтірілген мысалдар мен терминологиялық сөздік күні бүгінге дейін практикалық қолдану аясында.

Түйін сөздер: психология, ғылым тарихы, математикалық және статистикалық әдістер, психика, сана-сезімі, психологиялық терминология

A.Kosherbayeva¹, E.Zhakupova²

¹d. of ped. Sciences, professor, Head the Department of Pedagogy and psychology, KazNPU named after Abai

²master Pedagogy, Kazakhstan Innovative University

**THE INVALUABLE CONTRIBUTION OF ZH.AYMAUYTOV
IN THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE**

Summary

The article focuses on the diverse views of the scientist, the public figure of Zh.Aimaytov However, the content of the article presents the scientific views of the scientist and the author of the first textbook on Psychology. Structural

analysis of the major provisions gives an opportunity for a holistic vision of the textbook examples of terminological dictionary, which to this day find practical application in the framework of psychological science.

Keywords: psychology, history of science, mathematical and statistical methods, psyche, consciousness, psychological terminology

МНРТИ 14.35.01

Г.О. Абдуллаева¹

¹к.п.н., доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

e-mail: gulzira.abdullaeva@mail.ru

Алматы, Республика Казахстан

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ИСТОРИКО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье представлен краткий исторический анализ становления психолого-педагогической науки за рубежом и в Казахстане, введения специальности «Педагогика и психология» в процесс подготовки специалистов в вузе и анализ проблем в процессе современной профессиональной подготовки педагога-психолога в вузах Республики Казахстан. Автор указывает на то, что сегодня наметился разрыв между процессом подготовки педагога-психолога в вузе и условиями реальной профессиональной деятельности. Эти расхождения и определяют формирование определенных проблем и трудностей в процессе профессиональной подготовки педагога-психолога. Отмечается, что поиск решения проблем необходимо искать в четком формулировании сферы профессиональной деятельности современного педагога-психолога, определении ее объекта, предмета и содержания.

Ключевые слова: педагог-психолог, психологическая служба образования, школьный психолог, профессиональная подготовка педагога-психолога, история становления психологической службы образования в Казахстане, объект, предмет и функции профессиональной сферы педагога-психолога

Согласно множеству существующих определений, педагог-психолог – это специалист, осуществляющий деятельность в рамках психологической службы организации образования, направленной на сохранение психологического здоровья обучающихся, создание благоприятного социально-психологического климата в организации образования и оказание психологической поддержки участникам образовательного процесса. Иначе говоря, профессиональная деятельность педагога-психолога направлена на оказание содействия полноценному психическому и индивидуально-личностному развитию учащихся.

Психологическая служба организаций образования Республики Казахстан, в особенности, психологическая служба школы, получила сегодня, свое второе рождение и быстрыми темпами развивается. Сложность и многоплановость задач, которые решает современный педагог-психолог, значительно повышают значимость его профессиональной деятельности. Все это, безусловно, повышает требования к личностным и профессиональным качествам самого педагога-психолога, большинство из которых формируются в процессе его профессиональной подготовки в вузе.

Интерес и востребованность симбиоза педагогики и психологической практики определяют истоки профессиональной деятельности педагога-психолога, которые приходятся на конец XIX столетия. Тогда американские и французские (А.Бине, Р.Кеттел и др.) психологи пытаются внедрить в школьную практику процедуру измерения интеллектуальных способностей детей (тесты на интеллект).

На развитие отечественной казахской психолого-педагогической науки и практики оказали идеи выдающегося казахского мыслителя А.Кунанбаева, который высоко оценивал труд педагогов и считал процесс овладения знаниями или «искусством какого-нибудь ремесла – высшее благо, для овладения чего необходим живой ум, сильная воля и благородные стремления» [1, с. 19].

Рассматривая образовательную систему как процесс, который под влиянием личности учителя способствует формированию личности ученика, И.Алтынсарин в своей работе «Вопросы общественной психологии» указывает на важную роль психологических знаний в организации труда учителя [2].

Активное развитие практической психологии в образовании привело к тому, что уже в 80-х годах XX века Национальной ассоциацией школьных психологов (NASP) в США и Национальной ассоциацией психологов (ANOP) Франции были четко определены функции педагога-психолога или школьного психолога.

В странах западной и восточной Европы в 60-80-е годы психологическая служба образования активно развивается. Свидетельством тому, является введение обязательной должности школьного психолога или группы психологов в различных школах [3, с. 20].

На развитие казахстанской психологической службы образования повлияла социально-историческая ситуация России в 20-30-х годах XX столетия. Ряд ученых-педологов того времени: М.Я. Басов, П.П. Блонский и др. внесли серьезный вклад в раскрытие закономерностей психического развития человека в период детства. Однако, широкое использование тестов на определение уровня психического (интеллектуального) развития детей, привело их к ошибочным выводам относительно умственного развития ребенка. Это послужило основанием для принятия Постановления ЦК ВКП(б) от 1936 года «О педологических извращениях в системе наркомпросов», которое оказало роковое влияние на последующее «развитие» практической психологии образования по всей стране [4, с. 18].

Так, получение в 1920 году статуса Казахской автономной республики значительно расширяет задачи, которые ставятся перед народным образованием республики, актуализирующие внедрение научных и практических психологических знаний в практику школы [5].

Существенный вклад в реализацию новых задач образования внесли такие ученые, как В.Я. Струмский и А.П. Нечаев. В.Я. Струмский явился автором первой книги по психологии в Казахстане, «Психология» (1923 г.), где он раскрывает методологические вопросы психологической науки в русле теоретических взглядов Л.С. Выготского. В труде «Настольная книга для работников просвещения трудовой школы» (1925), В.Я. Струмский описывает практические психологические приемы, способствующие активизации различных способностей детей.

А.П.Нечаев, раскрывая вопросы педагогической психологии, указывал на важность профессиональной подготовки психологов в Казахстане, которые могли бы работать с детьми, используя не только теоретические знания, но и практические умения. С.Л. Рубинштейн высоко оценивал работы А.П. Нечаева и ставил его в один ряд с классиками российской психологической науки.

На развитие психологической службы образования в Казахстане оказали труды передового общественного деятеля и видного ученого Ж.Аймаутова, который также указывал на важность внедрения психологических знаний в систему образования детей. В своей работе «Психология и выбор профессии» (1926) Ж.Аймаутов отмечает необходимость учета психологических особенностей молодых людей, т.е. особенностей темперамента, характера, способностей, в осуществлении ими выбора своей будущей профессии. Определять эти особенности должен конечно специалист-психолог, обладающий не только психологическими, но и педагогическими знаниями [5, с. 39].

Ряд ученых Казахстана также были подвергнуты критике за педологический аспект в работе с детьми. Так, старший научный сотрудник Республиканского института школ Ш.Альжанов, изучая умственные способности школьников, распределил их на передовых, средних и слабых, чем вызвал осуждение в руководящих кругах и был репрессирован [6, с. 14].

Только к концу 60-х годов возобновляется интерес в приобщении психологов к решению проблем школьной практики. А в 80-е годы психологическая служба образования и школьный психолог приобретают официальный статус. Это подтверждается принятым в 1988 году Постановлением Государственного комитета СССР по образованию о введении ставки школьного психолога во все учебно-воспитательные учреждения страны, что явилось правовой основой деятельности школьного практического психолога, определило его социальный статус, права и обязанности [3, с. 28].

Психологическая служба начинает активно развиваться по всему Советскому Союзу, в обществе возрастает потребность в практических психологах, хорошо разбирающихся в вопросах образования и имеющих основательные педагогические знания. По всей стране открываются специальности и факультеты, призванные готовить практических психологов для системы образования, организуются курсы переподготовки педагогических кадров, повышения их квалификации для эффективной работы в психологической службе.

Так, в Казахстане в середине 60-годов XX в. возрождаются исследования по возрастной, практической, педагогической психологии и психодиагностики. В русле эксперимента работали психологи – сотрудники научно-исследовательских институтов, преподаватели вузов, проводившие в ПТУ и школах психолого-педагогические исследования, к этой работе привлекались студенты, проходившие практику. Во время первого Республиканского семинара по педагогике, психологии и методике обучения, прошедшем в 1966 г. в Алма-Ате, активно обсуждались проблемы подготовки профессиональных психологов для системы образования (Т.Тажобаев, М.Муканов, А.Темирбеков, С.Балаубаев, Т.С. Садыков, М.Э. Кудайкулов, Т.С. Сабыров, Е.О. Жуматаева. и др.).

Роль таких видных ученых на развитие психолого-педагогической науки Казахстана, как Т.Т. Тажибаев и М.М. Муқанов, неопределима. Являясь членом Общества психологов СССР, Т.Т. Тажибаев впервые ставит вопросы организации работы психолога с учащимися школ и поднимает их до уровня научной проблематики. М.М. Муқанов, будучи заведующим кафедрой психологии в Казахском педагогическом институте имени Абая, в своих работах акцентирует внимание на необходимости повышать уровень психологической подготовки специалистов, работающих с детьми.

В конце 80-х годов казахстанскими учеными предпринимаются попытки разработать модель квалификации школьного психолога, которая способствовала открытию новой специальности.

Специальность «Практический психолог» была открыта в 1988 году и в Казахстане, на базе Казахского национального университета имени Кирова, но направить их подготовку в педагогическое русло не получилось, в силу различных обстоятельств. Во-первых, специальность «Психология» не относится к педагогическим, и при классическом университетском образовании студенты получали социальную направленность своей будущей профессии. Во-вторых, нестабильная социально-политическая и экономическая обстановка в обществе определяла интерес к различным вопросам социальной психологии: проведение социально-психологических тренингов, различных психотерапевтических упражнений и игр и т.п. В-третьих, изменение ситуации в стране повлияло на развитие интереса ученых и практиков к новым прикладным проблемам, которые ранее не были актуальны в казахстанской психологической науке – это проблемы общей и этнической психологии, юридической, политической, организационной психологии, психологии управления и практической психологии.

Важная роль в открытии новой специальности «Педагогика и психология» в Казахском государственном педагогическом университете имени Абая в 1990 году отводится доктору психологических наук, профессору Виталию Константиновичу Шабельникову. В.К. Шабельников выступил инициатором открытия этой специальности именно на базе передового педагогического вуза Казахстана. Совместно с кафедрой педагогики был разработан учебный план подготовки студентов, освоение которого способствовало формированию необходимых профессионально-значимых компетенций педагога-психолога.

В первые годы для преподавания цикла профессиональных и специальных дисциплин привлекались ведущие ученые-психологи Казахстана, среди которых д.психол.н., профессор Н.А. Логинова, д.психол.н., профессор А.М. Ким, д.психол.н., профессор Ш.С. Байтикова, д.психол.н., профессор З.Балгимбаева, к.психол.н., доцент В.П. Широков, к.психол.н., доцент Илюсизова С.М., к.психол.н., доцент М.Г. Кудабая и др. Педагогический блок профессиональных дисциплин студенты осваивали с помощью ведущих профессоров и доцентов кафедры педагогики: д.п.н., профессора Н.Д. Хмель, д.п.н., профессора Г.А. Уманова, д.п.н., профессора Э.И. Шныбековой, д.п.н. профессора Н.Н. Хан, д.п.н., профессора Л.П. Илларионовой, к.п.н., профессора Н.Н. Тригубовой и др.

В.К. Шабельниковым, а затем Ж.И. Намазбаевой проделана огромная работа не только по подготовке педагогов-психологов, но и отбору компетентных преподавательских кадров, повышению уровня их методологической, научно-методической и практической подготовки. Но, к сожалению, атмосфера интеллектуального напряжения и творчества, в которой учились студенты, очень сильно отличалась от школьной, в которую попадали выпускники специальности. В школах, в начале 90-х к педагогу-психологу относились скептически, не понимая его истинного функционального назначения. У многих учителей и администрации школ к педагогу-психологу сформировалось негативное, иногда вызывающее профессиональную зависть, отношение как к лишнему, слишком много знающему. Подобная ситуация оттолкнула многих выпускников специальности от школы и вообще от проблем психологии образования. Наметился серьезный разрыв между процессом подготовки педагога-психолога в вузе и условиями реальной профессиональной деятельности.

Этот разрыв усугубился в настоящее время и определяется наличием противоречий, расхождений, которые приобретают характер тенденций в процессе, негативно отражаются на качестве профессиональной подготовки современных педагогов-психологов. Анализ современной ситуации подготовки педагогов-психологов в вузах РК позволил выявить некоторые наиболее существенные проблемы:

Во-первых, сложилась рассогласованность между качеством и содержанием образовательных услуг по подготовке педагога-психолога в высшем учебном заведении, с одной стороны, и требований к качеству и содержанию образования со стороны рынка труда, который составляют организации образования.

Во-вторых, государственный заказ на подготовку педагогов-психологов в стране часто

формируется без учета реальных запросов и потребностей сферы образования (со стороны организаций образования различных уровней).

В-третьих, связи между вузом и другими организациями образования, выступающими в качестве объекта профессиональной деятельности педагога-психолога, практически отсутствуют, либо носят стихийный характер.

Указанные проблемы не являются единственными и должны способствовать поиску эффективных путей их разрешения. По нашему мнению, поиск необходимо начинать с определения границ и особенностей профессиональной сферы современного педагога-психолога.

Исторический анализ развития процесса подготовки педагога-психолога в вузе позволяет заметить, что сложилась довольно четкая сфера его профессиональной деятельности – система образования Республики Казахстан, предметом которой выступают цели, задачи, содержание, формы организации обучения и воспитания, их результаты; изучение личностной и когнитивной сфер психики с целью развития потенциальных возможностей обучающихся; индивидуальный и дифференцированный подходы через реализацию личностно-ориентированного образования.

Таким образом, профессиональная деятельность педагога-психолога направлена на реализацию важной функции – организации субъектной деятельности обучающихся, способствовать формированию их личности на основе использования современных психолого-педагогических технологий. Правильное понимание особенностей профессиональной сферы педагога-психолога позволит найти оптимальные способы разрешения сложившихся трудностей в подготовке педагога-психолога, повысить его статус и роль в современных организациях образования Республики Казахстан.

Список использованной литературы:

- 1 Кунанбаев А. Лирика и поэмы/перевод Соболева А.И. – Л.-М.: Госполитиздат, 1940. – 128 с.
- 2 Жарикбаев К.Б. Развитие психологической мысли в Казахстане (со второй половины XIX в. до наших дней). – Алма-Ата: Казахстан, 1968.
- 3 Практическая психология образования // Под ред. Дубровиной И.В. – 4-е изд. – СПб.: Питер, 2004 – 592 с.
- 4 Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1989. - С.18.
- 5 Сатова А.К. Становление психологической науки и психологического образования в Казахстане. Вестник АГУ им. Абая. – №1(1). – С.37-41.
- 6 Акажанова А.Т. Становление и развитие возрастной и педагогической психологии в Казахстане: Автореф. дис. канд. психол. наук. – Алма-Ата, 1989. – 23 с.

Г.О. Абдуллаева¹

*¹пед.г.к., доцент, Абай атындағы қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫ КӘСІПТІК ДАЯРЛАУ: ТАЛДАМАЛЫ ТАРИХИ АСПЕКТ

Түйіндеме

Мақалада педагогика және психология ғылымының Қазақстанда және шетелде қалыптасуының қысқаша тарихи талдауы берілген және «Педагогика және психология» мамандығының енгізілуі мен Қазақстан Республикасында педагог-психологтарды кәсіби даярлаудың мәселелері қарастырылған. Автор жоғары оқу орындарында педагог-психологтарды даярлау мен өмірдегі кәсіби іс-әрекет барысында алшақтық бар екендігін көрсетті. Осы алшақтықтар педагог-психологтарды кәсіби даярлауда белгілі бір мәселелерді туындатады. Бұл мәселелерді шешудің жолдарын іздеу, педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекетіндегі нысана, пән және мазмұнын анықтауды қажет етеді.

Түйін сөздер: педагог-психолог, білім берудегі психологиялық қызмет, мектеп психологы, педагог-психологты кәсіби даярлығы, білім беру қызметінің қалыптасу тарихы, Қазақстанның білім беру саласындағы психологиялық қызметтің қалыптасу тарихы, педагог-психологтың кәсіби саласындағы нысана, пән және мазмұн

G.O. Abdullaeva¹

*¹candidate of pedagogical sciences, Associate professor,
Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Republic of Kazakhstan*

VOCATIONAL TRAINING OF THE PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGIST IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: HISTORICAL AND ANALYTICAL ASPECT

Summary

The article presents a brief historical analysis of formation of psychological and pedagogical science abroad and in Kazakhstan, the introduction of the specialty "Pedagogy and Psychology" in the process of preparation of experts in high school and analysis of the problems in the current training of the teacher-psychologist in the universities of the Republic of Kazakhstan. The author points to the fact that today there has been a gap between the process of preparation of the teacher-psychologist in high school and the conditions of a real professional activity. These differences determine the formation of the specific problems and difficulties in the process of training the teacher-psychologist. It is noted that the search for solutions to problems must be sought in the formulation of a clear sphere of professional activity of the modern teacher-psychologist, defining its object, subject and content.

Keywords: pedagogical psychologist, counseling service education, school psychologist, training, educational psychologist, the history of the formation of psychological service in education in Kazakhstan, object, subject and scope of the functions of professional educational psychologist

MPHTI 14.07.03

M.S. Yelubayeva¹

*¹candidate of pedagogical sciences, Ass. Professor of
Taraz State Pedagogical Institute, elubaeva.mirshat@mail.ru
Taraz, Kazakhstan*

THE EDUCATIONAL VALUE OF KAZAKH POETS-ZHYRAU HERITAGE

Abstract

The article emphasizes the modern young generation needs to develop in the interests of today's of society demands, which has accumulated in the traditions of ancient monuments of poetry.

The legacy of Kazakh poetry in the history of the Kazakh artistic word is the source of the true national character and the national motive of the dictionary art of the Kazakh people. Thus, through dombra, poets sang the zhyrau, which is a good example for the younger generation, the influence of the older generation, through deeper study of the heritage.

Through a deeper study of the poetic and zhyrau heritage – which is the modern wealth of the country, the unity of the nation, the independence of the country, the feeling of love for the country of its homeland with high moral standards, independent life, the preparation of a tolerant citizen.

Keywords: precious heritage, popular wisdom, training, good example and good traditions, spiritual treasure

The Kazakh nation has deep history, rich culture, great art and unique intellectual heritage.

Modern scientists investigated many priceless works of reached us age-old treasures of history and culture of the people. Displayed in the cultural heritage of the brightest lessons of history, sacramental knowledge of predecessors prompted contemporaries to give a new impetus to their progressive teachings through modern tradition.

Revolutionist-democrat V.G. Belinsky said: "The nations which do not have political freedom, one of the stands is literature" [1, p. 45]. From this viewpoint poetry of zhyrau certainly served as a means of training and education of nomadic people in the absence of national educational institutions.

From the position of circumstantial research of features of original primal Kazakh literature, that is, the imperishable of works of zhyrau with a view to most profitable use of samples high moral standards, noble traditions of education for the younger generations, represent the basis productive scientific work ethnographer S.Kaliyeva.

Attentive study of the works of Zhyrau-akyns leads to the incontrovertible conclusion: in the foreground all their creative activity stands awareness of national identity and commitment to the foundations of national education.

The basis of this world outlook is the conviction that the only person who has received national education,

esteeming his people as his own father and mother and be able to consciously call homeland as Motherland, become mannered citizen, patriot, respecting the language of his people, the national arts and culture. In practical measurement, development of the spiritual descendants of the world through education tribesmen love, respect for the ancestors' conquest implies becoming individuals capable of in the future they become a reliable support. For the education of such feelings assumes great importance the poetry of zhyrau.

Definitely cognitive and educational heritage of properties zhyrau covers a very broad spectrum of life issues. These precious annals introduce us not only to specific events of bygone eras. Relying on the a rich educational experience gained by the founders of the genre, the followers of the teachings of great responsibility instilled descendants personal qualities such as diligence, a craving for knowledge and the arts, brought life-affirming moral values to future defenders proudly defended the honor of his family and homeland. This series includes instructions for saving the world and the consent of relatives, fostering respect for the elders.

Since ancient times of the moral qualities of the Kazakh girls worshiped politeness, courtesy, tact, deference. Image of Kazakh dzhigits identified with noble knights, generous, determined and courageous defenders of the people. The older generation instructed to teach the youth prudence, show examples of decent education. Honoring, and encouraging the development of all possible sagacious mind, wisdom, genius, righteousness in the formation of personality contributed to the formation of national identity and citizenship.

For example, in the history of the Umbetey Zhyrau heritage, who lived in the midst of a troubled period called "Aktaban shubyryndy, alkakol sulama", there was an image of the community and hero than the khan.

Famous zhyrau was a reliable companion, a flame poet, a friend of Bogenbai Batyr. For the first time, it was the hand of Bogenbai Batyr who defeated the Kalmyks and beat them. He praised the heroes of the war, "Bogenbai's Death", "Bogenbai's Death to Ablai Khan", and he praised the people's heroes, headed by Bogenbay.

"Kalmyk will not be defeated" was the ashes of the fake nickname, Bogenbay, who was the country's defender in the struggle against the Dzungars, was especially characterized:

The precious herbs,

Like Bogenbay

False lands

In the summer, the fox took a fox,

a bunch of thick eagles

Like Bogenbay –

that is equal to the majestic Alatau and subdues it to the ravenous eagle. "You're out of iron, Bogenbay" that respected. Zhyrau showed Bogenbay's irreversible courage:

Adding to the White Shawl

A heavy hand hit,

You destroyed Kalmyk.

Kabanbay and Bogenbay

Argyn and Naiman

Left him move! –

strong efforts to protect the land, that feat:

"What kind of kick-offs is that?" He exemplifies the heroic deeds of a destructive warrior who had begun to dodge the dome.

The heroic hero who survived the homeland, the vast territory of our people, the whole of Sary-Arka,

You scattered the Kalmyk,

The Black Irtysh,

Altai Mountain!

is described in detail. In their trim, they call people to prosperity and heroism.

Ablai Khan, who died in the wake of the famous commander's death, told him that his "Saryarka came from Urgench, a thick Kazakh nation", Tole bi's camel,

At the age of twenty,

When fighting with Kalmyk,

the enemy cried out,

Accustomed to attack ...

"he said, pointing to some of the moments of the campaign against the invaders.

Not only Bogenbay, but also Ablai, Zhyrau, who was the author of the khan's name under Ablai, who did

not brag about the nobility of the people, defended heroic character of heroes and dances, defended their heroism,

By the way,
Fair power is blunt,
What a runaway fight.
Sometimes a hero, dancing,
The same gift I gave you,
Do not forget, it Ablai!

or,
The Kara kerei Kabanbay,
Khanzhygaly Bogenbay-
Sary, Bayan, Saginbay,
Fired against the enemy,
put out the soul,
your batyr Ablai perished!

He recalled and rebuked the great days and victories of Ablai in the past. Zhyrau is a self-proclaimed messenger, one of the most famous heroes died.

Wai, Ablai, Ablai
How Ablai is this?
Angrily your adversary,
Shoot at the enemy,
spirits came out
The Hero Bogenbay –

"The death of your beloved son - the shattering of the trunk, your shin broke down," he shouted at the death of his beloved Bogenbay, his heartbreaking death.

After Bogenbay Batyr died,
My eyes are full of lake!

When the hero returned from his deportation, the hero where near him, saying, "I held the hero in hand, I gave his salaam," praising and glorifying the heroic deeds of a destructive hero who had begun his capture.

Studying the zhyrau, we see that every man is trying to instill patriotism and patriotism through the image of the heroes, who are the supporters of unity, solidarity and peace.

Pride and exultation in zhyrau about the glorious deeds of ancient Kazakhs, clear evidence of national feelings of the early Zhyrau-akyns. The presence of this feature distinguishes Kaztugan zhyrau in his work "Steppe and steppe people". He emphasizes the importance of educating youth in the spirit of patriotism, based on respect and love for the country and for his people.

For example, he enthusiastically sings:
My umbilical cord cut by my people,
Mud washed my couches by my people,
Bow fashioned from Karagay,
Turned into flight the enemy,

Filled my quiver with arrows, Soul Warding became my people [2, p. 29].

If you penetrate more deeply into meaning of works zhyrau of 15-16 centuries, it is clear that the reasons of military campaigns, protracted conflicts and periodic clashes were disputes over land ownership, described in zhyrau "Overgrown lake", "sand and water", "Forest Spring", "running water", "Sary-Arka favored". That is, somewhere dealing with the protection nomadic camps, parking, property claims from fellow foes, or the reflection of sudden invasions of conquerors; somewhere refers to the military campaign to retake captured before the enemies of the possessions, but somewhere with characteristic his time historical realism tells of its own military forays into foreign lands in order to expand territories.

Shaped instructive thoughts formed by experience of Shal-akyn's life appeal to the youth to educate positive moral qualities, sense of justice, humanity and strive for mutual understanding:

In hand with a good man
Honor waits for you,
With unworthy life will bring,
Will be your place flush with the wolf
Wallow in the marsh mud.

Or another example:
Need a bad one to God?
Will leave he good?
Say your word of honor among worthy,
Will you be forgotten?
With villain to make friends
In any of the days not escape trouble,
His malicious nature will turn against you.
Not call a bad one as a friend,
Once you regret it,
He will go against you!

Deep thoughts of zhyrau tell about human nature steppe inhabitants, sober attitude, which in combination with folk wisdom serve as a moral beacon for ordinary people.

Shal akin in his zhyrah told about leaders who are concerned about the welfare of the people and leading him by a tasteful ways. Possession of knowledge, responsive and resilient stock character, humility, candor, fairness in the poetic image zhyrau extolled as the highest moral ideal worthy of emulation by young people. His commandments survived the centuries:

Inborn sages even a bit
But they are compared with a thousand,
If instead of deceased worthy a native of village
Appears equally a good man,
Village of comparable with faded grass.

Zhyrau encourages to avoid unjust rulers, castigates arrogance and indifference to others, exposing their selfishness: From someone who considers himself better than anyone, even orphans and disadvantaged Turns harm.

Referring to the ideas of humanity, bard makes the basis of his works thinking that human decency is measured by his temper and mind, knowledge and education, openness and generosity, sincere honesty, conscience and diligence.

If your friend tetchy,
Compare him with the capricious girl
If an evil man was your friend,
He - that rock coming tag along

Or another example:
In knows his character horseman
Is there a flaw in the behavior?

Thus zhyrau makes listeners think about moral education. Raising the issue of good and evil, praising righteous deeds and good intentions, respectable people popularizing the inherent positive qualities of character, true friendship, zhyrau castigates all evil:

If a bad man will come grace - puffed up,
Good man grace tie bird of luck,
When winning a small test
Immediately identify other and foe.

Another example:
Unworthy people find it difficult to evaluate yourself-
All others consider beneath them,
Respectable compared with spring water or tall mountains,
They all met with respect [3, p. 369].

These lines appeal to thinking about real cases of life, occurring opposites in human activities. Outlining the difference between the concepts of good and evil, popular praising benefactors zhyrau tipping thinking people in difficulty, to his side.

Generally, in all the works of the people recognized Zhyrau-akyns destiny tribesmen future of a nation always occupies the first place. They justify their mission calls for unity, peace and independence. Zhyrau-akyns generations constantly echoed that prosperous existence is unanimous aspirations for high ideals, cooperation and mutual assistance.

Only under this condition, the future looks them stable and prosperous. Speaking about the need to

strengthen the foundations of Kazakh society, they bequeathed to his people for generations to follow the precepts of the sages.

Bukar Zhyrau critical instruction reveals the meaning of proverb "If brothers in harmony, stranger goes with longing":

Gather ruling council
Find the common solving,
Let your border will not be achievable for the horse,
Let not suffer all the commandments of another's soul,
Silenced even stunned enemies
When you perform as consanguineous brothers! [3, p. 324].
Damaging grass to cattle near the village -
Spoil environing view.
Fellow tribesmen arguing -
People drop the glory.
If daughter quarrel among themselves -
Become unsightly village itself
The problem has one root - Quarrels of tribesmen [2, p. 93].

Bukar zhyrau criticizes restless quarrelsome relatives, denouncing their wise proverb: "We live in discord - the habits of disadvantaged people." Sage encourages consent save to create a common good. He folded saying about accessories "hands to sleeves and gates - for a head," which justifies every man foreordained role in life.

Following his legacy, Kazakhs should strengthen the bonds of brotherhood and multiply by fostering a spirit of cooperation and fraternal relations not to be subject to devastating invasions.

That is, one of the ideas is to create a moral zhyrau generality of the people to organize a system of protection against enemies and preserve the integrity of possessions.

Made three years ago thought sages still have not lost their relevance.

The exaltation feeling of patriotism, education noble qualities like courage and heroism, wisdom and friendship, is a very important social foundation for the education of new generations in the spirit of trying to unite the nation, love for his people, the earth, in order to effectively develop a national independent state.

References:

- 1 Zhumataeva Sh Education of Dulat / Kazakh Language and Literature, 2001. – №3. – 45 p.*
- 2 Glorified by five centuries: 2-volume book // compiled by M.Magauin, M.Baydildaev. – Almaty: Zhazushy, 1989. – T.1. – 384 p.*
- 3 Suyinshaliev H. History of Kazakh literature. – Almaty: Sanat, 2006. – 904 p.*

М.С. Елубаева¹

*¹п.э.к., доцент м.а., Тараз мемлекеттік педагогикалық институты,
Тараз, Қазақстан*

ҚАЗАҚ АҚЫН-ЖЫРАУЛАР МҰРАЛАРЫНЫҢ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Түйіндеме

Мақалада бүгінгі қоғам мүддесіне лайықты жан-жақты жетілген, көне дәуірден келе жатқан асыл қазына ақын-жыраулардың тәлімдік дәстүр мұраларын бойына сіңіре өскен, болашақ жас ұрпақтың тәрбиесін дамыту заман талабы екендігі сөз болады.

Қазақ көркем сөз тарихындағы ақын-жыраулар мұралары – қазақ халқының сөз өнеріндегі шынайы ұлттық сипат пен ұлттық нақыштың бастапқы көркемдік іргетасы. Сондықтан, аға ұрпақтың игі ықпалы мен өлшеусіз өнегесі, жыраулар мұраларын жас ұрпаққа тереңірек меңгерту арқылы игі ықпал етуге болатындығы көрсетілген. Ақын-жыраулар мұраларын тереңдете оқытудағы асыл мұрат – өткен заманның мәдени мұрасын бүгінгі күн кәдесіне жарата отырып, елдің тұтастығын, халықтың бірлігін нығайту және еліміздің тәуелсіздігі мен дербестігін сақтауда туған еліне, жеріне деген сүйіспеншілік сезімі қалыптасқан, бойында мәдени құндылықтары мол, адамгершілік қасиеті жоғары, дербес өмір сүруге икемді, толерантты азаматты дайындау.

Түйін сөздер: асыл мұралар, халық даналықтары, тәлім-тәрбие, үлгі-өнеге мен игі дәстүр, рухани асыл қазына

М.С. Елубаева¹
¹к.п.н., и.о. доцента, ТарГПИ,
Тараз, Казахстан

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ НАСЛЕДИЯ ПОЭТОВ-ЖЫРАУ

Резюме

В статье подчеркивается, что современному молодому поколению необходимо развиваться в интересах сегодняшних требований общества, которые накопились в традициях древних памятников поэзии.

Наследие казахской поэзии в истории казахского художественного слова является источником истинного национального характера и национального мотива словарного искусства казахского народа.

Цель глубокого изучения стихотворно-жырауского наследия, которое является современным богатством страны, – подготовка толерантного гражданина с высокими моральными устоями и независимой жизнью, беспокоящегося о единстве нации, независимости страны, испытывающего чувство любви к стране, родине.

Ключевые слова: наследие, народная мудрость, обучение, хороший пример и добрые традиции, духовное сокровище

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП **ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА**

МНРТИ 14.01.11

Ю.Ю. Суровицкая¹, К.К. Куламбаева²

¹магистр, Кокшетауский университет им. Абая Мырзахметова,
г. Кокшетау, Казахстан

²доктор педагогических наук, доцент,
Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова, e-mail: look57@mail.ru
г. Кокшетау, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ УНИВЕРСАЛЬНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

Коммуникативные универсальные действия обеспечивают социальную компетентность. Начинать формировать коммуникативные учебные действия у школьников следует с умения выражать свои мысли в соответствии с задачами и условиями коммуникации. Формирование коммуникативных универсальных учебных действий проходит поэтапно. Школьный возраст является благоприятным периодом для формирования коммуникативных универсальных учебных действий. В дальнейшем коммуникативные универсальные учебные действия дают возможность учащимся самостоятельно овладевать новыми знаниями. Именно они обеспечивают будущую успешность познавательной деятельности на всех этапах дальнейшего образования. На начальном этапе обучения индивидуальные успехи впервые приобретают социальный смысл. В этот же период формируются мотивации достижения, инициативы, самостоятельности учащегося. В результате приобретения первичного опыта вырабатываются способности: к учету позиции собеседника либо партнера по деятельности; сформируются действия, направленные на кооперацию, сотрудничество; образуются коммуникативно-речевые действия, служащие средством передачи информации другим людям.

Ключевые слова: коммуникативные универсальные учебные действия (КУУД), особенности формирования коммуникативных универсальных учебных действий

Принципиальным отличием школьных стандартов нового поколения является их ориентация на достижение не только предметных образовательных результатов, но, прежде всего, на формирование личности учащихся, овладение ими универсальными способами учебной деятельности, обеспечивающими успешность в познавательной деятельности на всех этапах дальнейшего образования.

Коммуникативные универсальные действия обеспечивают социальную компетентность и учет позиции других людей, партнера по общению или деятельности, умение слушать и вступать в диалог, участвовать в коллективном обсуждении проблем, интегрироваться в группу сверстников и продуктивно взаимодействовать и сотрудничать со сверстниками и взрослыми. Соответственно, начинать формировать коммуникативные учебные действия у школьников следует с умения с достаточной полнотой и точностью выражать свои мысли в соответствии с задачами и условиями коммуникации.

Формирование любых личностных новообразований [1] – умений, способностей, личностных качеств возможно лишь в деятельности, при этом формирование коммуникативных универсальных учебных действий (в дальнейшем КУУД), проходит поэтапно. Говоря о поэтапности формирования КУУД у школьников, нужно её учитывать в той же степени, как и их возрастной аспект:

- приобретение первичного опыта выполнения КУУД и ее мотивация;
- освоение алгоритма как КУУД надо выполнять;
- формирование самоконтроля КУУД и их коррекция.

Рассмотрим процесс формирования коммуникативных универсальных учебных действий в школьном возрасте и наличие предпосылок к её эффективной реализации.

Школьный возраст является благоприятным для формирования коммуникативного компонента универсальных учебных действий. На начальном этапе обучения индивидуальные успехи впервые приобретают социальный смысл, поэтому в качестве одной из основных задач начального образования является создание оптимальных условий для формирования коммуникативных компетенций, мотивации достижения, инициативы, самостоятельности учащегося.

Коммуникация как взаимодействие или приобретение первичного опыта выполнения КУУД и ее мотивация.

Первая группа – коммуникативные действия направлены на учет позиции собеседника либо партнера по деятельности (интеллектуальный аспект коммуникации).

Важной вехой в развитии при переходе от одного школьного возраста к другому [2] является преодоление эгоцентрической позиции в межличностных и пространственных отношениях. Как известно, изначально детям доступна лишь одна точка зрения – та, которая совпадает с их собственной точкой зрения. При этом им свойственно бессознательно приписывать свою точку зрения и другим людям – будь то взрослые или сверстники. Эгоцентризм коренится в возрастных особенностях мышления и накладывает отпечаток на всю картину мира школьника, придавая ей черты характерных искажений.

В общении его эгоцентрическая позиция проявляется в сосредоточении на своем видении или понимании вещей, что существенно ограничивает способность обучаемого понимать окружающий мир и других людей, препятствует взаимопониманию в реальном сотрудничестве и, кроме того, затрудняет самопознание, основанное на сравнении с другими.

В 6-7-летнем возрасте обучаемые впервые перестают считать собственную точку зрения единственно возможной точкой. Происходит процесс децентрации, главным образом, в общении со сверстниками и прежде всего под влиянием столкновения их различных точек зрения в игре и других совместных видах деятельности, в процессе споров и поиска общих договоренностей. В этой связи следует особо подчеркнуть незаменимость общения со сверстниками, так как взрослый для школьника является более авторитетным лицом и не может выступать как равный ему партнер [3].

Однако преодоление эгоцентризма не происходит одновременно: этот процесс имеет долговременный характер и свои сроки применительно к разным предметно-содержательным сферам. От поступающих в школу первоклассников правомерно ожидать, что децентрация затронет, по крайней мере, две сферы: понимание пространственных отношений (например, они ориентируется в отношениях право/лево применительно не только к себе, но и к другим людям), а также некоторые аспекты межличностных отношений (например, относительность понятия «старший»).

Таким образом, от первоклассника требуется хотя бы элементарное понимание (или допущение) возможности различных позиций и точек зрения на какой-либо предмет или вопрос, а также ориентация на позицию других людей, отличную от его собственной, на чем строится воспитание уважения к иной точке зрения.

Вместе с тем было бы неверно ожидать от первоклассников более полной децентрации и объективности. На пороге школы в их сознании происходит лишь своего рода прорыв глобального эгоцентризма, дальнейшее преодоление которого приходится на весь период школьного возраста и, более того, даже значительную часть следующего – подросткового возраста.

По мере приобретения опыта общения (совместной деятельности, учебного сотрудничества и дружеских отношений) обучаемые научаются весьма успешно не только учитывать, но и заранее предвидеть разные возможные мнения других людей, нередко связанные с различиями в их потребностях и интересах. В контексте сравнения они также учатся обосновывать и доказывать собственное мнение [4].

В итоге к концу начальной школы коммуникативные действия, направленные на учет позиции собеседника (или партнера по деятельности), приобретают более глубокий характер: школьники становятся способными понимать возможность разных оснований (у разных людей) для оценки одного и того же предмета. Таким образом, они приближаются к пониманию относительности оценок или выборов, совершаемых людьми. Вместе с преодолением эгоцентризма обучаемые начинают лучше понимать мысли, чувства, стремления и желания окружающих, их внутренний мир в целом. Названные характеристики служат показателями нормативно-возрастной формы развития коммуникативного компонента универсальных учебных действий в общеобразовательной школе [5].

Коммуникация как кооперация или освоение алгоритма как КУУД надо выполнять.

Вторую большую группу коммуникативных универсальных учебных действий образуют действия, направленные на кооперацию, сотрудничество.

Содержательным ядром этой группы коммуникативных действий является согласование усилий по достижению общей цели, организации и осуществлению совместной деятельности, а необходимой предпосылкой для этого служит ориентация на партнера по совместной деятельности.

В этот период также происходит интенсивное установление дружеских контактов. Приобретение навыков социального взаимодействия с группой сверстников и умение заводить друзей является

одной из важнейших задач развития на этом школьном этапе. Как известно, от навыков конструктивного общения, приобретенных в школьном возрасте, во многом зависит благополучие личностного развития обучаемого [6].

Зарождаясь в раннем детстве, способность к согласованию усилий интенсивно развивается на протяжении всего периода обучения ребенка в общеобразовательной школе. Так, на этапе дошкольной подготовки от них, уже способных активно участвовать в коллективном создании замысла (в игре, на занятиях конструированием и т.д.), правомерно ожидать лишь простейших форм умения договариваться и находить общее решение. Скорее, здесь может идти речь об общей их готовности обсуждать и договариваться по поводу конкретной ситуации, вместо того, чтобы просто настаивать на своем, навязывая свое мнение или решение, либо покорно, но без внутреннего согласия подчиниться авторитету партнера.

Такая готовность является необходимым (хотя и недостаточным) условием для способности детей сохранять доброжелательное отношение друг к другу не только в случае общей заинтересованности, но и в нередко возникающих на практике ситуациях конфликта интересов. Между тем в настоящее время становление данной способности часто запаздывает и многие дети, приходя в школу, обнаруживают ярко выраженные индивидуалистические тенденции, склонность работать, не обращая внимания на партнера. Это делает крайне актуальной задачу подготовки детей к началу обучения в школе с точки зрения предпосылок учебного сотрудничества, а также задачу соответствующей подготовки уже в рамках школы [7].

В школьном возрасте дети активно включаются в общие занятия. В этом возрасте интерес к сверстнику становится очень высоким. Хотя учебная деятельность по своему характеру (при традиционном обучении) остается преимущественно индивидуальной, тем не менее, вокруг нее (например, на переменах, в групповых играх, спортивных соревнованиях, в домашней обстановке и т.д.) нередко возникает настоящее сотрудничество школьников: помогают друг другу и т.д.

Естественно, что в условиях специально организуемого учебного сотрудничества формирование КУУД происходит более интенсивно (в более ранние сроки), с более высокими показателями и в более широком спектре. Так, например, в число основных составляющих организации совместного действия входят, по мнению Абрамовой А.А. и Козиной Е.Ф. [8]:

- распределение начальных действий и операций;
- обмен способами действия для получения продукта совместной работы;
- взаимопонимание;
- коммуникация (общение), обеспечивающая реализацию процессов распределения, обмена и взаимопонимания;
- планирование общих способов работы;
- рефлексия, обеспечивающая преодоление ограничений собственного действия относительно общей схемы деятельности.

Концепция учебного сотрудничества предполагает, что большая часть обучения строится как групповое, и именно совместная деятельность обучающего и обучаемых обеспечивает усвоение обобщенных способов решения задач.

В рамках сложившейся системы обучения *главными показателями нормативно-возрастной формы развития коммуникативного компонента универсальных учебных действий в общеобразовательной школе* можно считать:

- умение договариваться, находить общее решение практической задачи (приходить к компромиссному решению) даже в неоднозначных и спорных обстоятельствах (конфликт интересов);
- умение не просто высказывать, но и аргументировать свое предложение, умение и убеждать, и уступать;
- способность сохранять доброжелательное отношение друг к другу в ситуации спора и противоречия интересов, умение с помощью вопросов выяснять недостающую информацию;
- способность брать на себя инициативу в организации совместного действия, а также осуществлять взаимный контроль и взаимную помощь по ходу выполнения задания.

Коммуникация как условие интериоризации или формирование самоконтроля КУУД и их коррекция.

Третью большую группу коммуникативных универсальных учебных действий образуют коммуникативно-речевые действия, служащие средством передачи информации другим людям и становления рефлексии.

Как известно, общение рассматривается в качестве одного из основных условий развития ребенка (особенно развития речи и мышления) практически на всех этапах онтогенеза. Его роль в психическом развитии школьника определяется тем, что благодаря своей знаковой (вербальной) природе, оно изначально генетически связано с обобщением (мышлением). Возникая как средство общения, слово становится средством обобщения и становления индивидуального сознания [9].

Все этапы развития показывают, что речь, будучи средством сообщения, которое всегда адресовано кому-то, одновременно развивается как все более точное средство отображения предметного содержания и самого процесса деятельности личности. Индивидуальное сознание мышления обучаемого зарождаются внутри взаимодействия и сотрудничества его с другими людьми.

К моменту поступления в школу первоклассники должны:

- уметь строить понятные для партнера высказывания, учитывающие, что он знает и видит, а что нет;

- уметь задавать вопросы, чтобы с их помощью получить необходимые сведения от партнера по деятельности (от учителей, родителей, сверстников и т.п.);

- в достаточной мере владеть планирующей и регулирующей функциями речи;

- должны уметь выделять и отображать в речи существенные ориентиры действия, а также передавать (сообщать) их партнеру.

Характеризуя нормативно-возрастные особенности развития КУУД, следует признать, что, несмотря на значительное внимание, уделяемое развитию речи, именно в школьные годы оно часто тормозится, что в итоге приводит к малоудовлетворительным результатам. И одной из наиболее существенных причин такого положения является вербализм традиционного обучения, при котором происходит:

- отрыв речи от реальной деятельности в ее предметно-преобразующей материальной или материализованной форме;

- преждевременный отрыв речи от ее исходной коммуникативной функции, связанный с обучением в форме индивидуального процесса при минимальном присутствии в начальной школе учебного сотрудничества между детьми.

Однако невозможно совершенствовать речь учащихся вне связи с ее исходной коммуникативной функцией – функцией сообщения, адресованного реальному партнеру, заинтересованному в общем результате деятельности, особенно на начальном этапе обучения.

Необходима организация совместной деятельности учащихся, которая создаст контекст, адекватный для совершенствования способности речевого отображения (описания, объяснения) учеником содержания совершаемых действий в форме речевых значений с целью ориентировки (планирование, контроль, оценка) предметно-практической или иной деятельности, прежде всего в форме громкой социализированной речи.

Речевые действия создают возможность для процесса усвоения соответствующих действий, а также для развития у учащихся рефлексии предметного содержания и условий деятельности и их правомерно считать важнейшими показателями нормативно-возрастной формы развития данного коммуникативного компонента универсальных учебных действий в общеобразовательной школе.

Обсуждая процесс формирования коммуникативных универсальных учебных действий, необходимо параллельно рассматривать вопросы о вариативности (особенностях) общения школьников с окружающим социумом. Исследования [10] говорят о наличии у них выраженных различий в умении взаимодействовать со сверстниками, с которыми обычно очень тесно переплетаются и другие аспекты общения (эгоцентризм, напряженность межличностных отношений и, как следствие, хроническое эмоциональное неблагополучие). В связи с этим можно полагать, что создание в школе реальных условий для преодоления эгоцентрической позиции, успешное формирование (прививание) навыков эффективного сотрудничества со сверстниками (и, как следствие, выстраивание более ровных и эмоционально благоприятных отношений с ними) послужит мощным противодействием многочисленным личностным нарушениям у школьников.

В заключение следует сказать, что именно школьный возраст является периодом в жизни личности, создающий наиболее благоприятные условия для формирования определенных психологических свойств и видов поведения, в нашем случае периодом для формирования коммуникативных универсальных учебных действий. Именно они обеспечивают будущую успешность в познавательной деятельности на всех этапах дальнейшего образования.

Список использованной литературы:

- 1 Баранова Г.А. Формирование личностных универсальных учебных действий у учащихся начальных классов средствами учебника // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – Тула: Тульский государственный университет, 2013. – № 4. – С.427-434.
- 2 Данишова Т.А. Психолого-педагогические условия формирования личностных универсальных учебных действий младших школьников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – Киров: Межрегиональный центр инновационных технологий в образовании, 2015. Специальный выпуск факультета психологии ЧГПУ, г. Челябинск №88. – С.16-20.
- 3 Исакова О.Ф. Условия формирования регулятивных универсальных учебных действий у школьников посредством самооценки // Журнал «Управление начальной школой». – М.: Изд-во: «Общество с ограниченной ответственностью Издательство «Начальная школа и образование», 2013. – №9. – С.11-20.
- 4 Жампеисова К.К. Сущность и роль педагогической поддержки в формировании субъектности личности // Вестник, Серия «Педагогические науки». – Алматы: Изд-во «Ұлағат» КазНПУ им. Абая. – №3(55), 2017. – С.3-8.
- 5 Акмалов А.Ю. Сущность и актуальность современных педагогических технологий в образовательных организациях // Практическая педагогика: гуманизация процессов образования и воспитания: сборник материалов международной научной конференции, посвященной 95-летию со дня рождения В.Сухомлинского. Россия, Москва, 26-28 сентября 2013 г. – М.: МЦНИП, 2013. – 186 с. – С.156-158.
- 6 Баранова Г.А. Формирование эмоционально-ценностного отношения учащихся начальных классов к миру средствами предметного содержания. Журнал Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – Тула: Тульский государственный университет, 2013. – №2. – С.367-378.
- 7 Ансимова Н.П. Оценка метапредметных результатов обучающихся 1 и 2 классов / Н.П. Ансимова, Е.Б. Балыева, С.С. Крылова, Т.М. Крайнева, А.Н. Фалина // Ярославский педагогический вестник. – Ярославль: Ярославский педагогический государственный университет им. К.Д. Ушинского, 2014. – №2. – Том 2. – (Психолого-педагогические науки). – С.71-77.
- 8 Абрамова А.А., Козина Е.Ф. Формирование коммуникативных УУД младших школьников в процессе групповой работы по курсу «Окружающий мир» / А.А. Абрамова, Е.Ф. Козина // Естественнонаучное образование детей: проблемы, поиски, решения: материалы круглого стола преподавателей, аспирантов, магистрантов, студентов / сост. и отв. ред.: М.С. Смирнова. – М.: Спутник+, 2016. – 177 с. – С.134-139.
- 9 Волочков А.А. Интегративный подход в диагностике универсальных учебных действий // Вестник ЮУрГУ. Серия Психология. – Челябинск: ЮУрГУ, 2012. – Вып. 17. – №19(278). – С.58-67.
- 10 Вяткина М.Н. Управление формированием универсальных учебных действий в общеобразовательном учреждении / М.Н. Вяткина, Л.М. Никонова // Журнал «Инновационные проекты и программы в образовании». – М.: Инновации и эксперимент в образовании, 2014. – Том 1. – С.19-28.

Ю.Ю. Суровицкая¹, К.К. Куламбаева²

¹Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің магистрі,
Көкшетау қ., Қазақстан

²п.ғ.д., доцент, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті,
Көкшетау қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІ ӘМБЕБАП ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйіндеме

Коммуникативті әмбебап іс-әрекеттер әлеуметтік құзыреттілікті қамтамасыз етеді. Оқушылардың бойында коммуникативті іс-әрекеттерін қалыптастыруда алдына қойған тапсырмаларға және коммуникация шарттарына сәйкес өз ойын жеткізе біле алудан бастау керек. Коммуникативті әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру әрекеті кезеңмен өтеді. Мектеп жасы коммуникативті әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыруда қолайлы кезең болып табылады. Бұдан әрі коммуникативті әмбебап оқу іс-әрекеттері оқушыларға өздігінен жаңа білімді игеруде мүмкіндік береді. Бұдан әрі білім берудің барлық кезеңдерінде дәл осылар танымдық қызметінде болашақ табысты қамтамасыз етеді. Оқытудың бастапқы кезеңінде жеке жетістіктері алғаш рет әлеуметтік мәнге ие болып отыр. Оқушылардың дербестігі, қозғамдама жетістіктері, бастамалары осы кезеңде қалыптасады. Алғашқыда қалыптасқан тәжірибесі нәтижесінде: әңгімелесуші немесе қызметі бойынша әріптесінің көзқарасын есепке алуы; ынтымақтастық, бірігушілікке бағытталған әрекеті; басқалармен ақпарат алмасу құралы ретінде коммуникативті-сөйлеу қабілеттері қалыптасады.

Түйін сөздер: коммуникативті әмбебап оқу әрекеттері (КӨОӨ), коммуникативті әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру ерекшеліктері

Yu.Yu. Surovitskaya¹, K.K. Kulambayeva²

¹Master of Education Sciences, University named after Abai Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan

²doctor of pedagogics, associate professor, University named after Abai Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan

FEATURES OF FORMATION OF UNIVERSAL COMMUNICATIVE EDUCATIONAL ACTIONS OF SCHOOL STUDENTS

Summary

Communicative universal actions provide social competence. To begin to form communicative educational actions at school students follows from ability to express the thoughts according to tasks and conditions of communication. Formation of communicative universal educational actions takes place step by step. The school age is the favorable period for formation of communicative universal educational actions. Further communicative universal educational actions give the chance learning to seize independently new knowledge. They provide future success of cognitive activity at all stages of further education. At the initial stage of training individual progress for the first time gains social sense. During the same period motivations of achievement, an initiative, independence of the pupil are formed. As a result of acquisition of primary experience abilities are developed to: to accounting of a position of the interlocutor or partner in activity; the actions directed to cooperation, cooperation will be created; the communicative and speech actions serving as information transmission medium to other people are formed.

Keywords: communicative universal educational actions (CUEA), features of formation of communicative universal educational actions

УДК 37.018

МРНТИ 14.01.21

А.Ж. Култаева¹

¹«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, «Тұлғаны тәрбиелеу және әлеуметтендіру» кафедрасының аға оқытушысы

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі кезде білім беру жүйесінде жасалып жатқан реформалар барлық деңгейлердегі білім мазмұнын жаңартуға және өсуден тұрақты даму кезеңіне өтуге бағытталған. Білім беру әдісі өзгереді, білім беру мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болады. Жаңартылған бағдарлама жаңашыл ой тудырды. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты-білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Мақалада жаңартылған білім беру мазмұнының дәстүрлі бағдарламадан ерекшелігі мен қазіргі білім беру үрдісіне және ұстаз біліктілігіне қойылып отырған талаптарды негізге ала отырып, педагог меңгере білуге тиісті негізгі қасиеттер сипатталған.

Түйін сөздер: білім беру, бағдарлама, үрдіс, жүйе, біліктілік, талап, ұстаз, әдіс, реформа

«XXI ғасырда алдыңғы саптағы елдер қатарына өз жастарының интеллектуалды және рухани әлеуетін барынша дамыта алатын оқу орындарының ең тиімді жүйесін жасаған ел ғана көтере алады», – деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев айтқандай, әлемде қоғамдық қарым-қатынастардың үдемелі өзгеріп жаңа келбет алу бет бұрыстары әлеуметтік-экономикалық инфрақұрылымның модернизациялануымен шектелмей, дүниежүзілік білім беру кеңістігінде де біршама динамикалық түрлендірулер жүруде.

Осыған сәйкес, отандық және шетел мемлекеттерінде жастарға білім беру мен оларды тәрбиелеу педагогтың үстемдік тұрғыда оқытудан тұлғалық бағдарлы оқытуға көшудің жаңа парадигмалары (үлгі) қалыптасуда. Оқу орындарында жастарға білім беру мен тәрбиелеу үрдісі оқушы тұлғасы мен кәсіби-тұлғалық қасиеттерінің қалыптасып дамуына, өз бетімен іс-әрекет құралдарын жүзеге асыруға айрықша көңіл аударылуда. Осы өзекті мәселені шешу үшін бүгінде білім беру бағдарламалары қайта қарастырылып жаңартылып отыр. «Министрлік «100 нақты қадам» Ұлт жоспарының қадамдарын және Білім мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске

асыру мақсатындағы жаңартылған білім мазмұнына кезең-кезеңмен көшу жұмыстарын бастады. Жаңа оқу жылынан бастап еліміздің барлық мектептеріне Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәжірибесі бойынша жаңартылған білім мазмұны бірінші сыныптан бастап енгізілді. Осы ретте ол оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған жаңартылған мазмұн 30 қанатқақты мектепте сынақтан табысты өткенін мәлім еткен болатын [1].

Осыған орай, қазіргі кезде білім беру жүйесінде жасалып жатқан реформалар барлық деңгейлердегі білім мазмұнын жаңартуға және өсуден тұрақты даму кезеңіне өтуге бағытталған. Білім беру әдісі өзгереді, білім беру мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болады. Жаңартылған Бағдарлама жаңашыл ой тудырды. Себебі әр жаңашылдық, біріншіден, стандартты іске асыруда мұғалімнен кәсібилік, екіншіден, одан әрі сапалы нәтиже алу мақсатында жігерлі іс-әрекеттерді талап етеді. Мектептегі білім беру мазмұнын жаңартудағы мұғалімнің атқаратын маңызды рөлін ескере отырып, педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша жұмыстар атқарылуда [2].

Оқытудың жаңа бағдарламаларын оқу үрдісінде біртұтас, жүйелі және мақсатқа сәйкес қолдану үшін оқыту технологиясы түрінің тұжырымды қағидалары мен теорияларын және сабақты құру мазмұнымен толық қарастыра, ұғынып түсіне барып, оқыту мазмұнының тұжырымды және процессуальды құрылымды элементтеріне көшу абзал. Көптеген тәжірибелі педагогтар оқыту түрлерін қолдануда кезеңді баспа беттерінде қарастырылған әдістемелік ұсыныстарға негіздеп оқытудың мазмұнын құрайды.

Қазіргі білім берудің оқу-тәрбие үрдісінде оқыту технологияларының алуан түрлерін ұтымды қолдана, жастардың үйлесімді әлеуметтенуіне жаңаша қарым-қатынастарды жүзеге асырып отыру үздіксіз педагогикалық процестің мақсатты құбылысына бет алады.

Себебі, дәстүрлі оқытудың мазмұны мен әдістемесі білім алушының пән бойынша оқу материалын теориялық мазмұнда игерсе, ал тәжірибеде қолданылуы шектеулі болғаны белгілі. Бұл, әрине, оны тәжірибелі іс-әрекеттерді белгіленген алгоритм бойынша орындауға баулиды, әрбір әрекетті дәл, нақты орындауға ұмтылдырады. Соған байланысты, оқу үрдісіндегі оқу әрекеттері педагогтың басшылығымен орындалуы жиі байқалады.

Бүгінде білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыру болып саналады. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама болып саналады. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ-ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) қолдану болып табылады. Жаңартылған білім мазмұны арнайы кестеге сәйкес кезең-кезеңмен енгізіледі: 2016 жылы – 1-сынып, 2017 жылы – 2,5,7 сыныптар, 2018 жылы – 3,6,8,10-сыныптар, 2019 жылы – 4,9,11,12-сыныптар. 2020 жылға қарай 12 жылдық құрылыммен жаңартылған білім мазмұнына көшу барлық сыныптарда аяқталады деп жоспарлануда.

Жаңартылған білім беру мазмұнының дәстүрлі бағдарламадан ерекшелігі:

1. Пән мазмұнының спиралді қағидатпен берілуі. Яғни пән мазмұны қарапайымнан күрделенуі.
 2. Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы.
 3. Бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі.
 4. Оқу үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыру.
 5. Оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру.
 6. Білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты ескеруге мүмкіндік беретін толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою.
 7. Бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аударылуы.
 8. Оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім алу үдерісіне белсенді қатысу).
- Жаңадан енгізілген пәндер қатарында *ағылшын тілі, орыс тілі, жаратылыстану* сынды заманауи

қажеттіліктерге байланысты жүргізілетін пәндер бар. Жаратылыстану пәнінде (химия, физика және биология пәндері) дүниетану пәнінде (география, тарих, қоғамтану) алғашқы ұғымдары қалыптастырылады. Жаңартылған білім беру мазмұнын белгілейтін типтік оқу жоспарында 1-4 сыныпқа арналған тілдерді деңгейлеп оқытуда (қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі пәндері) тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын үйрету жоспарланды. Тағы бір ерекшелік ол бастауыш мектептің 3-4 сыныптарында оқушыларға ақпаратты іздеу, талдау және тасымалдау дағдыларын үйрету мақсатында «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәні оқытылатын болады. Жаңа оқу бағдарламаларының ерекшелігі – оның ХХІ ғасыр дағдыларын дамытуға бағытталғандығында: ақпаратты іздеу, талдау және интерпретациялау дағдыларын дамыту; адам, табиғат және қоғам туралы олардың бастапқы білім қорларын қалыптастыру (әлемнің біртұтас бейнесі); рухани-адамгершілік құндылықтарын дамыту; оқудың функционалдық дағдыларын қалыптастыру: санау, оқу, жазу, өз ойын нақты әрі дәл жеткізе білу, себеп-салдарлы байланыстар орнату [3].

Жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі:

1. Оқу дағдылары (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым).
2. Ойлау дағдылары (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау).
3. Шығармашылық ойлау дағдысы.
4. Логикалық ойлау дағдысы.
5. Сыни ойлау дағдысы.
6. Алгоритмдік ойлау дағдысы.
7. Критикалық ойлау дағдысы.
8. Проблемалық ойлау дағдысы.
9. Технологиялық ойлау дағдысы.
10. Тілдік құзіреттілік дағдысы.
11. Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту.

Жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалім қажет. Ол бір мезгілде әрі педагог, әрі психолог және оқу үрдісін ұйымдастырушы технолог бола білуі тиіс. Сонымен қатар, оқушының шектеусіз қабілетін дамыта алатындай білім берудің әлемдік кеңістігін құруға қабілеті бола білуі шарт.

Мұғалім – біздің тәуелсіз мемлекетіміздің болашағын қалап жатқан маман. Өйткені, ел болашағының кілті – бүгінгі жас ұрпақтың қолында. Ал жас ұрпақтың тағдыры олардың бойына білім мен ізгілік нұрын себуші – ұстаздардың қолында.

Бүкіл әлем бұл күнде тәлім-тәрбие қызметіне ең білгір, ең талантты, өте жауапкершіл педагог-мамандардың қажеттігін мойындап отыр. Себебі адам тағдырында мектептік кезеңі аса маңызды. Балалардың өмірлік бастауында жетесіз педагог тұрса, одан келер шығынды өлшеп болмайды. Сондықтан да, педагог білікті маман, өз ісінің шебері болуы керек. Педагог шебер болу үшін: өзінің мүмкіндіктерін жаңа формация мұғалімі ретінде объективті бағалай алуы, кәсіби мамандығына қажетті қабілеттерді, жалпы мәдениетті, интеллектуалды іс-әрекетті, мінез-құлық, қарым-қатынас мәдениетін меңгеруі тиіс; өтіп жатқан интеграциялық процестерге, әлемдік білім беру кеңістігі қарқынына бағыттала алуы керек.

Мұғалім жоғары деңгейдегі маман болуымен қатар, жаңартылған білім беру бағдарламаларына сәйкес мынандай талаптарға сәйкес іс-әрекет жасауға міндетті: білім беру мазмұнының нұсқалығын сақтау; оқушылардың жеке білімдік аймағын жобалай білу; келешек кәсіби іс-әрекетіне сәйкес ортада білім алуын жалғастыру үшін қажетті қасиеттерді қалыптастыру; білім беру үрдісіне интербелсенді, әрекеттілік құзіреттерді енгізуге даярлығы, қабілетті меңгеруі, жобалау-зерттеушілік және коммуникативті әдістермен жұмыс істеуі, т.б.

Осыған сәйкес, қазіргі білім беру үрдісіне және ұстаз біліктілігіне қойылып отырған талаптарды негізге ала отырып, педагог меңгере білуге тиісті негізгі қасиеттерді анықтап, мұғалімнің заманауи білім беру жүйесі дамуына сәйкес, тұлғалық, адамгершілік, психикалық, когнитивтік, әдістемелік және мәдени сипатын көрсететін кәсіби құзіреттіліктерді қамтитын тұлға болуы қажет [4].

Мұғалім шеберлігі – бұл өте жоғары білімді сапалар жиынтығы, әрі ұдайы жетіліп отыратын тәрбиелеу мен оқыту өнері. Жеке тұлға мәдениеті, білім мен өрісті дүниетаным, педагогикалық техника мен озат тәжірибе, осы педагогикалық шеберліктің негізі деп ойлаймыз. Қазіргі заман мұғалімнің тұлғалық белгісі – ой-өрісінің кеңдігі мен оның ауқымды дүниетанымы. Заман ағымымен теңдей қадам басамын деген әрбір адам өте көп ақпараттан хабардар болуы қажет. Қазіргі заман оқу

әдістерін жеке меңгеру де осы шеберліктің бір қыры. Енді бір қыры – шәкіртпен қарым-қатынастың, шәкірттің іс-әрекетін қуаттау немесе тежеу болып табылады. Ұстаз өмір бойы бала тәрбиесіне ықпал етумен яғни дәлелдеп сендіру, шәкірттің қызығушылығын дамыту, талап ете білу. Осы ықпал түрлерін іске асыруда ұстаз нағыз шебер болуы керек.

Өз ойымды қорытындылай келе, қазір сан емес, сапаны сұрайтын заман. Алайда, біз бұған мән беруді қойдық. Бейне-бір жарысқа түскендей, кітап та жазып жатырмыз, сабақ өтудің түрлі-түрлі жобасын да құрып жатырмыз, ғылыми жұмыспен айналысу керек деген талапты орындаймыз деп сан-алуан ғылыми мақалалар да жариялап жатырмыз. Дегенмен, осының бәрінің дерлік қоғамымыздың, білім беру жүйеміздің, саналы ұрпақ тәрбиелеуіміздің шынайы сұранысына сай болуы екіталай, яғни сапасы төмен, пайдасы жоқ, жарамдылық дегеннен жұрдай дүниелер қаптап кетпеуі қажет [3].

Педагогтың шығарған, жасаған өнімінің тұтынушылары – білім алушылар, білім-тәрбие беру саласының өкілдері, яғни педагогтардың өздері, одан әрі ауқымдырақ ойлана түссек, түгел халық. Ендеше, осы тұтынушылардың сұранысына сай өнім шығарып жатырмыз ба? Осы мәселені үнемі қаперімізде ұстағанымыз жөн. Себебі, жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 17.01.2014 ж.

2 Нуриев М.А., Советканова Д.М. Педагогтың өзін-өзі білімдендірудің жолдары // «Ұлттық тәрбие». – №1(37), 2017 ж. – Б.15-18.

3 Нуриев М.А., Садыкова А.Е. Мұғалімнің құқықтық-саяси сауаттылық мәселесі // «Ұлттық тәрбие». – №2(38), 2017 ж. – Б.6-9.

4 Нуриев М.А., Садыкова А.Е., Советканова Д.М. Қазіргі заман мұғалімінің болмысы // «Ұлттық тәрбие». – №4(36), 2016 ж. – Б.6-11.

А.Ж. Култаева¹

¹старший преподаватель кафедры «Воспитания и социализации личности», ФАО «НЦПК Орлеу» институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области

ОСОБЕННОСТИ НОВЫХ СТАНДАРТОВ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

Раньше в основе образования были знания, при получении которых и посредством которых развивалась личность ребенка. Теперь же в основу положен системно-деятельностный подход, при котором личность ребенка развивается, когда ученик добывает знания самостоятельно. Но наряду с личностным развитием одним из базовых требований к содержанию образования оставалось знание – по каждому учебному предмету указывался минимум содержания программ, включающий в себя не только перечисление навыков и умений, но и конкретные темы, которые ученик должен был усвоить на том или ином уровне образования.

Ключевые слова: образование, программа, процесс, требование, система, преподаватель, метод, реформа, квалификация

A.J. Kultayeva¹

¹Institute of advanced training of teachers in Zhambyl region Branch "National Center for Advanced Training" "Orleu" Joint Stock Company Senior lecturer of the department of «Education and socialization of the individual»

FEATURES OF NEW STANDARDS OF EDUCATION

Summary

Not everyone understands how far the reforms that destroy school education in our country have gone. Previously, the basis of education was knowledge, in obtaining and through which the personality of the child developed. Now the system-activity approach is based on the principle that the child's personality develops when the pupil extracts knowledge independently. Along with personal development, one of the basic requirements to the content of education was knowledge: for each subject, the minimum content of programs was specified, including not only the transfer of skills and abilities, but also specific topics that the student had to learn at one or another level of education.

Keywords: education, program, process, requirement, system, teacher, method, reform, qualification

А.О. Есмырзаева¹

¹ «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, «Тұлғаны тәрбиелеу және әлеуметтендіру» кафедрасының аға оқытушысы, E-mail: akjarkin_8484@mail.ru

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ

Аңдатпа

Қазақстандық білім беру жүйесін дамытудың басты міндеттерінің бірі білім мазмұнын жаңарту болып табылады. Білім беру мазмұны оқушыларға тек белгілі бір білім, іскерлік, дағдылар жиынтығын меңгертіп қана қоймай, оқушы тұлғасын дамытуға, өмірлік проблемаларды өз бетімен және тиімді шешуге, тұлғаның өзін-өзі анықтауына, әлеуметтенуіне және өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік беретін әмбебап білім, тәжірибе және қабілеттердің жиынтығын меңгертуге бағытталған. Сондай-ақ, осы мақалада білім беру жүйесін дамытудың басты міндеттерінің бірі білім мазмұнын жаңарту болып табылады.

Заманауи білімнің негізгі міндеттерінің бірі пәндерді оқыту әдістерін жетілдіру, осы пәндер бойынша білікті кадрларды даярлау, білім алушылардың білімін объективті бағалау болып табылады. Сондықтан, соңғы жылдары мектептегі әдістемелік жұмыстың негізгі бағыттарының бірі оқу үдерісінде критерийлік бағалауды енгізу болып табылады. Қазіргі заманғы оқыту әдістерінің бірі ретінде критериялды бағалау технологиясын оқу үрдісіне ендіру қазіргі заманғы білімнің көптеген мәселелерін шешуге тиіс.

Түйін сөздер: жаңартылған білім беру, критериялды бағалау, білім беру, оқу жетістіктері, бағалау жүйесі, оқу, тәрбие, оқыту процесі

Қазақстандық білім беру жүйесін дамытудың басты міндеттерінің бірі білім мазмұнын жаңарту болып табылады. Білім беру мазмұны оқушыларға тек белгілі бір білім, іскерлік, дағдылар жиынтығын меңгертіп қана қоймай, оқушы тұлғасын дамытуға, өмірлік проблемаларды өз бетімен және тиімді шешуге, тұлғаның өзін-өзі анықтауына, әлеуметтенуіне және өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік беретін әмбебап білім, тәжірибе және қабілеттердің жиынтығын меңгертуге бағытталған. Білімге бағытталған оқытудан құзыретті тұлғаға бағдарлы білім беруге көшу білім беру мазмұнында әлеуметтік, экономикалық, құқықтық, коммуникативтік мәдениет компоненттерінің, сонымен бірге, еңбек, жанұялық қарым-қатынастар, салауатты өмір салтын ұстану, өмір қауіпсіздігін сақтау мәдениетінің көрініс табуын көздейді [1].

Осылайша қазақстандық білім беру саласына белгілі бағыт берілді, бұл ізгіліктік, тұлғалық, тұлғалық-бағдарлы, іс-әрекеттік, құзыреттілік тұрғылыр негізінде білім беру. Оның басты мақсаты – оқушының өз тұлғалық мүмкіндіктерін жүзеге асыру үшін барлық жағдайды тудыру. Мектепте әрбір бала қайталанбайтын, ешкімге ұқсамайтын даралық ретінде қалыптасуы тиіс. Мектептің негізгі міндеті – баланың даралығын ашу, оның айқындалуына, дамуына көмек беру. Бұл білім беру мазмұнына өзгеріс енгізу қажеттілігінің бір көрінісі [2].

Жаңартылған білім беру кеңістігінде қоғамға қажеттік, ұтқырлық, өзара сенім білдірудің ең басты шарты ретінде білім беру сапасы алынып, сапа көрсеткіштері ретінде құзыреттіліктер қарастыруда.

Білім берудің құзыреттілік тұрғыға негізделген жаңа нәтижелеріне қол жеткізу білім беру жүйесінің барлық деңгейлерін өзара сабақтастықпен жаңғыртуға, білім беру мазмұны мен білім беру үрдісін ұйымдастыруды жетілдіруге тікелей байланысты.

Бағалау жүйесі оқу әдістемесінің қай түрі тиімді меңгерілгенін, қай практикалық дағды қалыптастырғанын, басқаша айтқанда, нақты талаптар минимумымен оқушының жеткен жетістігін салыстыруға мүмкіндік туғызуы керек.

Бағалау жүйесі әр оқушының жалпы дайындық деңгейінің өзгеруін, танымдық қызметтің әр саласында оның жеткен жетістіктерін тіркеп отыруы қажет (ақпаратты меңгеруі, ақпаратты өңдеу, өз ойы мен ойындағы образдарды шығармашылықпен көрсету және т.б.). Бұл білім алу жолындағы жетістіктер мен сәтсіздіктердің нақты суретін алуға мүмкіндік тудырады.

Оқушылардың оқу жетістіктерін әділ және шынайы бағалау жүйесі, білім беру мазмұнының ажырамас бөлігі болып саналады. Осы уақытқа дейін білім мен білікті тексерудің түрлі әдістері қолданылып келді. Алайда тарихи даму процесінде бағалаудың түрлері мен тәсілдері, бақылау-өлшем іс-шаралары, оның мазмұны, оқушыларға әсері, ынталандыру элементтері және басқа факторлар өзгеріп отырды.

Қазіргі уақытта білім беру процесінің жүйелі болуы керек екеніне ешкім күмән келтірмейді, олай болмаған жағдайда оның нәтижелігі төмендейді. Оқыту-тәрбиелеу жұмыстарын дұрыс бағыттап отырып қана оқушылардың бірін-бірі толықтырып отыратын қайшылықсыз педагогикалық әсерге қол жеткізуге болады. Онымен қоса, осы процесс аясындағы әр әрекет мақсатты бағытталған, яғни белгілі бір мақсатқа қол жеткізуге бағытталған және соған жетуге жетелейтін болуы керек.

Білім беруге қойылған талаптардың қарапайымдылығына қарамастан, оларды толықтай жүзеге асыру қиындығы жоғары объективті және субъективті себептерге келіп тіреледі. Сол арада, бірыңғай оқыту-тәрбиелеу кеңістігіндегі нақты оқу орнының аясында, білім алушы тұлға нысанда болған жағдайда қалыптастыру міндеті өте өзекті болып табылады. Өкінішке орай, оларды шешудің отандық педагогикадағы дәстүрлі жолдары әрдайым жүзеге аса бермейді. Себебі ол қазақстандық тарихи процестерден бастау алатын жаһандық сипаттағы (ақпараттық өркениетке ауысу баспалдағы), жеке көзқарастағы маңызды өзгерістерге байланысты.

Аталмыш мәселені шешудің екі жолы бар. Біріншіден, оқыту процесінің түпкі мақсаты мен одан шығатын міндеттерді, оны кезеңмен жүзеге асырудың стратегиясын, оның аясындағы оқушылармен арақатынастың принциптерін анықтау қажет. Бұл жергілікті билік өкілдері деңгейінде мемлекет арқылы жүзеге асырылады. Бұл процесс қоғамның сұранысына берілген жауабы, сондықтан жалпықоғамдық сипатқа ие емес.

Басқа сөзбен айтқанда, мектеп бітірген адам географиялық және әлеуметтік-стратегиялық көзқарастан нақты әлемде тұруы, ал бұл әлемдер бір-бірінен ерекшеленетіндіктен, оған көз жұмып қарау өскелең ұрпақ пен оның ата-анасының алдында мектептің абыройына нұсқан келтіру дегенді білдіреді. Алайда, көрсетілген мақсаттар мен міндеттердің арасындағы айырмашылық ұлттық білім кеңістігінің бірлестігін бұзбас үшін қағидаттық сипатта болмауы қажет.

Екіншіден, бір пән аясында, сондай-ақ білім беру мекемесінің аясында түрлі элементтер мен сабақ беру әдістерінің арасында өзара байланыс орнауы; белгілі бір мақсаттарға жету және нақты білім міндеттерін шешу негізінде бір бірімен байланысуы; оқу процесі мекемесінің аясында әр әдістемелік құраманың орнын мақсатты анықтау.

Бұл жерде жаңа әдістемелік элементтер әзірлеу туралы емес, білім технологиясының айтылған мақсаттары мен міндеттеріне жауап беретін қолданыстағы әдістемелерді мақсатты жинақтау туралы айтылып отыр.

Көп жылдар бойы бағалау оқушының жетістіктерін басқа оқушының нәтижесімен салыстыру арқылы жүзеге асырылып отырды, ал бұл бағалаудың бірқатар кемшіліктері бар:

- педагогтерге, ата-аналарға және оқушыларға түсінікті болатын білім беру жетістіктерін бағалайтын нақты өлшеулердің жоқтығы;
- педагог әр оқушының жетістігін алдын-ала айқындалған өлшеулер негізінде емес, жалпы сыныптың орташа білім деңгейіне қарап бағалайды;
- оқушыларға қойылған баға оқу бағдарламасының жекелеген бөлімдері бойынша алынатын нақты білімді, білікті, дағдыны көрсете алмағандықтан, әр оқушының жеке білім алу траекториясын анықтауға мүмкіндіктің болмауы;
- қорытынды баға қоюда ағымдағы бағалар есепке алынады, бірақ ол оқытудың қорытынды нәтижесін әділ бағалау болып табылмайды;
- оқыту процесінде мұғалім мен оқушы арасында тығыз байланыс болмағандықтан, оқушының білім алуға деген белсенділігі төмендейді.

Критериалды бағалаудың *мұғалімдерге* беретін мүмкіндіктері:

- сапалы нәтиже алуға бағытталған критерийлер әзірлеу;
 - өзінің іс-әрекетін жоспарлауға және талдауға жедел түрде ақпарат алу;
 - білім беру сапасын арттыру;
 - оқытудың сапасын жақсарту;
 - әр оқушының жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, жеке оқыту траекториясын құру;
 - бағалаудың түрлі тәсілдері мен құралдарын қолдану;
 - оқу бағдарламасын жетілдіруге ұсыныстар енгізу.
- Критериалды бағалаудың *оқушыларға* беретін мүмкіндіктері:
- өзінің түсінігі мен қабілетін көрсету үшін оқытудың түрлі стильдерін және ойлау әректінің типтерін қолдану;
 - өз нәтижелерін болжау арқылы табысқа жету үшін бағалау критерийлерін білу және түсіну;

- өзінің және өз құрдастарының жетістіктерін бағалап, рефлексияға қатысу;
- шынайы міндеттерді шешу үшін өз білімдерін қолдану, түрлі көзқарастарды білдіру, сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту.

Критериалды бағалаудың *ата-аналарға* беретін мүмкіндіктері:

- өз баласының оқытылу деңгейі туралы объективті дәлелдер алу;
- баланың оқудағы прогресін қадағалау;
- оқу үрдісінде оқушыға қолдау көрсету;
- мектеп әкімшілігімен, мұғалімдермен кері байланыс орнату;
- баласының мектепте және сыныпта жайлы сезінуіне сенімді болу.

Қазақстандық жалпы білім беретін мектептер үшін жаңа критериалды бағалау жүйесі білім алушыны дамыту, оның оқуға қызығушылығы мен мотивациясын арттыруға бағытталып отыр. Әрбір оқушы мен оның ата-анасына бағалаудың түсінікті, айқын және өлшемді критерийлерін орнатқан жағдайда оған қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау – оқушылардың білім жетістіктерін ұжыммен келісілген, оқу үрдісіне қатысушыларға алдын-ала белгілі, оқушылардың негізгі құзыреттіліктерінің қалыптасуына жағдай жасайтын, білім берудің мақсаты мен мазмұнына сәйкес нақты анықталған критерийлер бойынша салыстыруға негізделген үдеріс.

Қорытындылай келе, жаңартылған білім берудің бағалау жүйесінде ең маңызды нәрсе – оқу процесінің өзі, сол арқылы оқушы өзін-өзі бағалауды үйреніп, өз білімінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай қалай даму керектігін түсінеді, яғни бұл жүйеде оқушының қалай жұмыс жасағаны, қалай ойланғаны бағаланады.

Мектеп мұғалімдерін жаңашылдыққа бағыттаудың алдыңғы қатарында мектеп басшылары, олардың көшбасшылық қабілеттері маңызды рөл атқарады. Сондықтан Қазақстандағы әр облыс орталықтарында ашылған Педагогикалық шеберлік орталықтар ашылып, мұғалімдердің біліктіліктерін жетілдірумен қатар мектеп басшыларының да көшбасшылық қабілеттерін, менеджмент құндылықтарын қалыптастыру курстары қарқынды жүргізілуде [4, 291 б.] Осы курстар негізінде критериалды бағалаудың мәні мен маңызын ұғынып, оқу үрдісіне пайдаланып жүрген мұғалімдер білім алушыға қажеттігін мойындауда.

Бағалауды өткізу үшін, оқушылардың нені білетіндігін және не істей алатындығын анықталады. Критерий құру арқылы бағалауда тек қана оқушы бағаланады, орындалған жұмыстары алдыңғы берілген үлгімен салыстырылады. Оқушы өзінің жұмысын бағалауға мүмкіндік алады және ата-анасына ақпарат бере алады. Өзін және өзгелерді бағалау арқылы кері байланысқа түседі. Олар өз білімінің деңгейін саралап, алға ұмтылады, жақсы жетістікке жетуге тырысады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <http://www.edu.gov.kz> (дата обращения: 5.09.2017).

2 Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. – Астана, 2012. – <http://www.nao.kz> (дата обращения: 15.09.2017).

3 Технология критериального оценивания, методика ее применения в учебном процессе. Научный журнал (Международный журнал экспериментального образования) <https://www.expeducation.ru/> (дата обращения: 28.11.2017).

4 Берикханова А.Е. Қазақстандағы орта білім беру мектептерін формативті бағалау әдістерін пайдаланудың тиімділігі. Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы, №4(52), 2016 ж. – Б.287-291.

А.О. Есмырзаева¹

¹Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области, старший преподаватель кафедры «Воспитание и социализация личности»

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

Одной из основных целей развития системы образования является обновление содержания образования. Качество образования, как ключевая предпосылка для обеспечения мобильности и взаимного доверия к обществу, в обновленном образовательном пространстве считается компетенцией показателей качества.

Критериальное оценивание представляет собой набор предварительных знаний о процессе обучения, согласованных командой, который способствует формированию основных компетенций учащихся, процесс, основанный на четкой контрольной отметке в соответствии с целью и содержанием образования.

Одной из главных задач современного образования является совершенствование методики преподавания дисциплин, подготовки компетентных кадров для этих дисциплин, объективная оценка знаний учащихся. Поэтому в последние годы одним из основных направлений методической работы в школе является внедрение критериального оценивания в учебный процесс. Технология критериального оценивания как одна из современных методик обучения в принципе должна решить многие проблемы современного образования.

Ключевые слова: возобновление образования, оценка критерия, образование, образовательные достижения, система оценки, чтение, воспитание, процесс обучения

A.O. Yesmurzaeva¹

*¹Institute of advanced training of teachers in Zhambyl region Branch "National Center for Advanced Training" "Orleu"
Joint Stock Company Senior lecturer of the department of «Education and socialization of the individual»*

ESTIMATION OF CRITICAL ESTIMATION OF THE RESULTS OF STUDENT TRAINING IN CONTENT OF INTEGRATED EDUCATION

Summary

One of the main goals of the development of the education system is to update the content of education. The quality of education as a key prerequisite for mobility, mobility and mutual trust in society in the renewed educational space is considered competence as quality indicators.

Criterial evaluation is a set of preliminary knowledge of the learning process agreed by the team that contributes to the formation of the core competencies of students, a process based on a clear benchmark in accordance with the purpose and content of education.

One of the main tasks of modern education is to improve the methods of teaching disciplines, the training of competent personnel for these disciplines, the objective assessment of students' knowledge. Therefore, in recent years, one of the main directions of methodological work in the school is the introduction of criterial evaluation in the educational process. The technology of criterial evaluation as one of the modern teaching methods in principle should solve many problems of modern education.

Keywords: renewal of education, evaluation of the criterion, education, educational achievements, evaluation system, reading, education, learning process

ӘОЖ 371.33

МРНТИ 14.01.85

Д.Н. Исабаева¹, Ұ.Қ. Әукен²

*¹п.ғ.к., қ.профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
e-mail: daraja_78@mail.ru
Алматы, Қазақстан*

*²БМ011100 – Информатика мамандығының 2-курс магистранты,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНДАҒЫ ИНФОРМАТИКАНЫҢ МӘЛІМЕТТЕР ҚОРЫН ОҚЫТУ МАЗМҰНЫН ТАЛДАУ

Аңдатпа

Мақалада жаңартылған бағдарлама бойынша информатиканың мәліметтер қорының мазмұнын талдау қарастырылған. Жаңартылған бағдарлама бойынша «Информатика» пәнін оқудың мақсаты оқушыларды заманауи ақпараттық технологиялармен тиімді пайдалану үшін базалық білім, дағдылар мен қабілеттермен қамтамасыз ету болып табылады. Негізгі назар – ақпараттық технологияларды күнделікті өмірде, оқыту мен одан әрі жұмыс істеуде тиімді пайдалану дағдыларын дамытуға арналады.

Түйін сөздер: информатика, дерекқор, ДҚБЖ, ақпараттық жүйелер, элективті курс, бейінді оқыту

Жаңартылған білім мазмұны білім берудің алдына, мектеп бітірушілердің дайындық деңгейіне жаңа міндеттер мен жаңа талаптарды қояды. Қазіргі ақпараттық қоғам өскелең ұрпақтан үлкен көлемді ақпараттарға бағдарлану, іздеуді жүзеге асыру және қажетті мәліметтерді жылдам алу, әртүрлі ақпарат көздерінен алынған ақпараттарды қолданып, іріктей алуды мақсат етуде.

Жаңартылған білім мазмұны бойынша «Информатика» пәніне оқытудың мақсаты білім алушыларды негізгі біліммен, тиімді пайдалануға арналған қазіргі ақпараттық технологиялармен жүретін жұмыс дағдылары және қабылеттерімен қамтамасыз ету болып табылады. Негізгі міндеттері бойынша ерекшелігі білім алушылардың ақпараттық технологияларды күнделікті өмірде, оқуда және келешек еңбек іс-әрекетінде тиімді қолдануларына әрекет ету болып табылады [1].

Мәліметтер қорының негізгі мазмұны 9-сыныптан бастап басталады. 9-сыныптың Информатика пәні бойынша Мәліметтер қоры Excel электрондық кестесіндегі мәліметтер қорын құрудан басталады.

Тарау	Мазмұны	Міндеттері
Мәліметтер қоры	Мәліметтер қоры	- мәліметтер қоры, жазба, өріс терминдерін түсіндіру;
	Электронды кестелерде мәліметтер қорын құру	- электронды кестеде мәліметтер қорын құру;
	Ақпаратты іздеу әдістері	- мәліметтерді іздеуді, сұрыптауды және сүзгілеуді жүзеге асыру;
	Мәліметтерді сұрыптау және сүзу	- мәліметтерді іздеуді, сұрыптауды және сүзгілеуді жүзеге асыру;
	Мәліметтер қорымен жұмыс істеу	- электронды кестеде мәліметтер қорын құру; - мәліметтерді іздеуді, сұрыптауды және сүзгілеуді жүзеге асыру.

Мәліметтер қоры: мәліметтер қоры, жазба, өріс; электронды кестеде мәліметтер қорын құру; мәліметтерді іздеу, сұрыптау және сүзгілеу әрекеттерін меңгеруге бағытталады. 9-сыныпта жылына 34 сағат саны қамтылған [1].

Мектептің білім беру жүйесіндегі жоғары буында ақпаратты іздеу мен сақтау технологиясы саласындағы оқушылардың ақпараттық дайындығына кәсіби бағдарлануы күшейтіліп, информатиканы оқыту мазмұнына жоғары мектеп оқушыларының болашақ кәсіби іс-әрекетімен байланысты іс-әрекет түрлері мен іскерлігін меңгеру енгізілген.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы Жалпы орта білім беру деңгейінің (жаратылыстану-математикалық бағытының) 10-11-сыныптарына арналған «Информатика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасында мәліметтер қоры «Ақпараттық жүйелер» бөлімінде: Реляциялық деректер қоры; Деректер қорын құру; SQL сұраныстары мазмұнымен қарастырылады. «Информатика» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі: 10-сыныпта – аптасына 4 сағатты, оқу жылында 136 сағатты; 11-сыныпта – аптасына 4 сағатты, оқу жылында 136 сағатты құрайды [2].

Ақпараттық жүйелер		
Бөлімшелер	10-сынып	11-сынып
Деректер қорын құру	- өрістердің деректер типін анықтау; - біркестелі деректер қорын құру; - интерфейсті мәліметтер қоры үшін қосымша компоненттер көмегімен ұйымдастыру (формалар және басқару элементтері).	- көпкестелі деректер қорын құру; - үшінші қалыпты формадағы қарапайым реляциялық кесте құру (3NF); - мазмұн-байланыс сызбасын құру (ER).
Реляциялық деректер қоры	- “реляциялық деректер моделі” ұғымын түсіндіре алу; - деректерқорындағы атрибут, өріс, жазба терминдерінің анықтамасын құрастыру; - біркестелі деректер қорында бірінші және құрамдас кілтті анықтау.	- көпкестелі деректер қорында бірінші, құрамдас және сыртқы кілтті анықтау; - қарапайым реляциялық деректер қорын үшінші қалыпты пішінге келтіру (3NF).

SQL сұраныстары	- кестеден деректерді таңдау үшін логикалық операцияларды қолдану; - кестеден деректерді ТАҢДАУ (ВЫБРАТЬ) үшін құрылымдық сұраныстар тілін (SQL) қолдану.	- бір немесе бірнеше кестедегі деректерді ЖАҢАРТУ (ОБНОВИТЬ), КІРІСТІРУ (ВСТАВИТЬ) және ӨШІРУ (УДАЛИТЬ) үшін құрылымдық сұраныстар тілін (SQL) қолдану; - сұраныстар көмегімен деректер қорындағы ақпаратты өңдеуді ұйымдастыру.
-----------------	--	---

Жаңартылған білім мазмұнына көшу оқушылармен танымдық қызығушылық, бейімділік, қабілеттілігін жүзеге асыру үшін жоғары сынып оқушыларының болашақ кәсіби іс-әрекетіне дайындығын арттыру үшін жағдай жасау мақсатында жүзеге асырылған.

Мәліметтер қоры – ақпараттық жүйелердің өте маңызды құрама бөлігі. Мәліметтер қоры – компьютердің көмегімен іске асырылған, объектілердің жағдайын және олардың қатынастарын бейнелейтін ақпараттық құрылым (модель). Бірнеше авторлардың субъективті пікірлерін бейнелейтін, басқа да көптеген анықтамалары бар, бірақ көпшілікке танылған бірыңғай анықтама (тұжырым) жоқ. Мәліметтер қорының жалпы жұмыс сипаттамалары:

- толықтығы – Мәліметтер қоры неғұрлым толық болса, соғұрлым онда керек ақпараттың болу ықтималдығы жоғары (бірақ, артық ақпарат болмауы керек);
- дұрыс ұйымдастыру – Мәліметтер қоры неғұрлым жақсы құрылымданған болса, соғұрлым оның ішінен қажет мәліметтерді табу жеңіл болады;
- өзектік – кез келген Мәліметтер қоры дәл және толық бола алады, егер ол тұрақты жаңартылып отырса, яғни Мәліметтер қоры уақыттың әрбір сәтінде, бейнелген объектінің жағдайына толығымен сәйкес болуы қажет;
- пайдалану қолайлылығы – Мәліметтер қоры пайдалануға қарапайым, қолайлы және ақпараттың кез келген бөліміне қатынасудың дамыған әдістері болуы тиіс.

Біз қарастырып отырған мәселенің зерттеу жағдайын анықтау барысында информатика курсына “мәліметтер қоры” бөлімін оқыту мәселелеріне арналған бірқатар жұмыстар – ғылыми-әдістемелік әдебиеттер (Ревунков Г.И., Змитрович А.И., Морозов Е.А. және т.б.), орта мектепте информатиканы оқытуда мәліметтер қорын пайдалану әдістемесі (Фрейман В.Э., Лешинер В.П., Басина О.Н.) жасалған, МҚБЖ үйрену әдістері (Смирнов О.В., Ткачев О.А., Арефова М.А. және т.б.) ұсынады, МҚБЖ-ң классификациясы (Коголовский М.П., Швецкий М.В.) анықталып, талдау жүргізілді [3].

«Мәліметтер қоры» бөлімін оқыту әдістемесінің аспектілерін зерттеуді көкейкесті мәселе деп айтуға толық негіз бар. Мектеп курсының даму болашағын ескере отырып, «Мәліметтер қоры» курсы түбегейлі өзгерістермен толықтырулар енгізілгендігі артықшылығы болып табылады. Оқушылар тек қана базалық мектеп курсы менгерумен ғана емес, сонымен бірге жаңа мәліметтер қорымен де танысу қамтамасыз етілген.

“Мәліметтер қоры” бөлімі (Database and Information Retrieval) бір топ американдық сарапшылардың есебінде келтірілген Computing пәнінің мазмұнына енгізілгендігін атап өту қажет.

Мәліметтер қорын жобалау технологиясымен ертерек танысуға көтерген пайымдаулар бойынша келесі қажеттіліктер туындап отыр:

- а) оқушылар есептеу техникасының негіздерін оқудың басынан бастап оның практикалық қолдануына араласуы өте маңызды, бұл үшін мәліметтер қоры сан алуан материалдарды ұсына алады;
- ә) мәліметтер қорының технологиясы бір қатар математикалық құрылымдарды, әсіресе нормалдау теориясын қамтиды. Олармен танысу есептеу техникасының мәселелерін тереңдеп зерттеуге түрткі болуы мүмкін;

б) мәліметтер қоры бойынша курс файлдарды, жазбаларды, көрсеткіштерді, жанамалап жеткізу әдістерін қолдануға бағытталған программалау практикумының жақсы негізі болуы мүмкін.

Қорыта келе, жаңартылған білім мазмұны бойынша информатика курсына негізгі ұғымдарды қалыптастырудағы мәліметтер қорының рөлі қоғамның әлеуметтік сұранысын анықтайды. Оқушыларды мәліметтер қорын пайдалануға оқыту әдістемелері бойынша әдебиеттерді талдау көрсеткендей, үйренушілер бойында мәліметтер қорын жасауға кәсіптік білім мен дағдының қалыптасуына, сонымен бірге, МҚБЖ-ны практикалық есептерге қолдана білу біліктілігіне басты назар аударылады. Бірақ телекоммуникация құралдары мен дайын мәліметтер қорына жалпылама кірудің мүмкіндіктерінің дамуына байланысты, біздің ойымызша, орта мектептің жаңартылған білім мазмұнында кәсіптік білім беру мәселелерін ескере отырып бұл позицияларды қайта қаралған. Жаңартылған білім бағдарламасында сабақтастық ұстанымына сай білім алудың негіздемесі болатын белгілі білім мен

дағдыны оқушы мектептегі оқу үдерісінен алады. Олай болса, орта мектеп бітірушінің берік білімі болмаса, онда ол жоғары оқу орындарында білімді меңгеруге дайын емес болғаны, яғни оқушының жоғары мектеп талаптарына бейімделуі қиындайды. Мұндай жағдайда, көптеген мектеп бітірушілердің жоғары оқу орындарында оқуға дайындықтары төмен болған кезде, пәнді оқытуда орта мектеп пен жоғары мектеп бағдарламаларында мазмұн сабақтастығына көңіл бөлінген. Жаңартылған білім мазмұны бойынша мәліметтер қорын оқытуға байланысты жоғарыда келтірілген пайымдаулар бойынша келесі ерекшелігі оқушылар есептеу техникасының негіздерін оқудың басынан бастап оның практикалық қолдануына араласуы өте маңызды, бұл үшін мәліметтер қоры сан алуан материалдармен (Excel, Access, SQL) толықтырылып оқыту қажет деп тұжырымдаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Информатика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. – Алматы, 2017.

2 Жалпы орта білім беру деңгейінің (жаратылыстану-математикалық бағытының) 10-11-сыныптарына арналған «Информатика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. – Алматы, 2017.

3 Бидайбеков Е.Б., Елубаев С., Шекербекова Ш. Организация курса лекций и практических занятий по дисциплине «Базы данных и информационные системы» на основе современных технологий. – Алматы, 2010. – 115 с.

4 Ржеуцкая С.Ю. Базы данных. Язык SQL. 2010.

5 Шекербекова Ш. Методика изучения баз данных на основе языка SQL. Информационные технологии и образования. Материалы международной конференции. 2016.

Д.Н. Исабаева¹, У.К. Аукен²

*¹к.п.н., ассоц. профессор КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*²6M011100 – Информатика, магистрант 2 курса КазГосЖенПУ,
г. Алматы, Казахстан*

АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ БАЗЫ ДАННЫХ КУРСА ИНФОРМАТИКИ ПО ОБНОВЛЁННОЙ ПРОГРАММЕ

Резюме

В статье рассматривается анализ содержания курса базы данных информатики по обновлённой программе. По обновлённой программе целью изучения учебного предмета «Информатика» является обеспечение обучающихся базовыми знаниями, умениями и навыками работы с современными информационными технологиями для их эффективного использования. В основном акцент делается на развитие умений эффективно использовать информационные технологии в повседневной жизни, в учебе и дальнейшей трудовой деятельности.

Ключевые слова: информатика, база данных, СУБД, информационные системы, элективный курс, профильное обучение

D.N. Issabayeva¹, U.K. Auken²

*¹associate professor KazNPU named after Abay,
Almaty, Kazakhstan*

*²6M011100 – Informatics, 2-course master student, KazSWTTU,
Almaty, Kazakhstan*

ANALYSIS OF THE CONTENT OF THE COURSE OF THE INFORMATICS DATABASE BASED ON THE UPDATED PROGRAM

Summary

The article considers the analysis of the course content of the computer science database on the updated program. Under the updated program, the purpose of studying the academic subject "Informatics" is to provide students with basic knowledge, skills and skills to work with modern information technologies for their effective use. The main emphasis is on developing skills to effectively use information technology in everyday life, in studies and in further work.

Keywords: informatics, database, DBMS, information systems, elective course, profile training

З.К. Жаназарова¹, Т.А. Қульгильдинова²

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ PhD студенті,
Алматы, Қазақстан

²педагогика ғылымдары докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

ПРОФИЛЬ-КОНЦЕПТ БЕЙІНДІК МЕКТЕПТЕРДЕ КОНТЕНТТІК-НЕГІЗДЕ ҮЛГІЛЕУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанда білім беруде және тіл меңгеру сапасын арттыруда ұтымды әдістеме қарастыру мақсатында шет тілдік білім беруде кәсіби пәндік мазмұнда үлгілеудің өзі күрделі ұйымдасқан жүйе екенін ескере отырып, үлгілеу қазіргі күнде ғылымның барлық саласы мен күнделікті өмірімізде кеңінен қолданысқа ие болып отырғанын, әлі де зерттелу тұстары бар екені айтылады. Сонымен қатар, профиль-концепт шеттілдік білім берудің пәндік мазмұны бейнелейтін бірлігі болып табылады. Үлгілеуді әдіс ретінде үлгіні құрастырып, зерттеу және қолдану үрдісі болып табылатынын ескере отырып, үлгілеудің міндетті сатылары мен сипаттамалары көрсетіледі. Үлгілеудің мақсаты – түпнұсқаның барлық ерекшеліктерін жүйелі бірлікте бейнелейтін аналог жасау деп анықтама беріледі. Мақалада бейіндік оқыту – білім алушылардың бейімділігі мен қабілеттерін ескере отырып, оқытуды саралау және даралау процесі болып табылатыны сөз етіледі.

Түйін сөздер: профиль-концепт, шет тілдік білім беру, үлгілеу, бейіндік оқыту, контенттік-негізде үлгілеу

Рухани интеграция дәуірлеген бүгінгі таңда шет тілдік білім беру - ғаламдық феноменге айналды. Оқыту саласына түбегейлі өзгеріс жүріп жатқан, оқыту әдістері мен оның мазмұны қайта қарастырылып жатқан қазіргі таңда шет тілдік білім берудің тарихи тәсілдері мен оның негізгі тенденцияларын жетілдіру жүйесіне қайта қарау орынды.

Қазақстандық білім беруді модернизациялау тұжырымдамасының басым бағыттарының бірі жалпы білім беретін мектептердің жоғары сыныптарында арнайы даярлық жүйесі және еңбек нарығының анық қажеттіліктерін ескере отырып оқушылардың әлеуметтендірілуі мен оқытуды жекелендіруге бағдарланған оқушылардың бейіндік оқуларын ендіре отырып жалпы білім берудің қол жетімділігі мен сапасын көтеру болып табылады.

ҚР Білім және ғылым министрлігі мен Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы Қазақстан Республикасында Бейіндік оқытуды дамыту тұжырымдамасын дайындап ұсынды. Аталған Тұжырымдама Шетел практикасының бейіндік оқыту тенденциялары, Қазақстандағы бейіндік оқытуды ұйымдастыру тәжірибесі, 12 жылдық білім беру моделіндегі бейіндік оқытудың ұйымдастыру мақсаты мен басшылыққа алу ережесі, Бейіндік оқытудың білім беру мазмұны, Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың мүмкіншілік түрлері, Бейіндік оқытудың даярлығы, Орта білім жүйесіндегі жалпы орта білім беру, Қазақстан Республикасында бейіндік оқытуды дамыту Тұжырымдамасын іске асыру процесін басқару тарауларынан тұрады. Яғни осы Тұжырымдаманы негізге ала отырып, жалпы орта мектептердегі жоғары сыныптарды бейіндік оқыту бағдарламасына сәйкес білім беруге болады деп айтуымызға толық негіз бар. Бейіндік оқыту жүйесі оқушылардың жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін, оқушылардың кәсіби талпыныстарын толық қанағаттандыру үшін және сапалы білім беруді қамтамасыз ету үшін жағдайлар жасауға бағдарланады. Білім беру сапасын көтерудің, мемлекеттің және қоғамның, тұлғаның өзекті және келешектегі қажеттіліктерін жүзеге асырудың бірден бір құралы ретінде қарастырылады [1].

XX ғасыр соңы тіл меңгеру сапасын арттыруда ұтымды әдістеме қарастыру бүгінгі әлеуметтік тарихи жағдайлармен негізделген шет тілін оқыту әдістемесінің алға дамуын көрсетеді. Ғасырлар тоғысындағы шет тілін оқыту сапасына деген әлеуметтік сұраныстың туындап отырғанын, сол себептен жаңа әдістемелік теориялардың дамуының қажеттілігін, оқыту практикасы мен оқытушылардың шығармашылықтарын жаңаша ізденулерін жаңа ғасыр талап етіп отырғанын отандық ғалым С.С. Құнанбаева өз еңбектерінде айқындап көрсетеді. Білім беру сапасына қойылатын әлеуметтік талап шеттілдік білім беруде қоғамның құбылмалы сұраныстарына жауап бере алатын

білім берудің жаңа әдіснамасын табу қажеттілігін көрсетеді. Осыған орай, шетел тілі оқу пәнін жүзеге асыруда оның философиясы мен білім беру парадигмасын тез арада өзгерту, тілдің дамуын тежейтін құбылыстарды алшақтату негізінде әдіскерлердің жаңа әдістері және олардың динамикалық тұрғыда дамуын, әдістемені ғылыми қолданбалы ғылым ретінде, шет тілді оқыту әдістемесінен бастап шеттілдік білім берудің негіздерін анықтайтын барлық асты ұғымдық категорияларды шет тілі оқу сапасы қайта қарауды, түгендеуді қазіргі қоғам қажет етіп отыр.

Бейіндік оқытуды енгізудің өзектілігі қазақстандық білім беру жүйесінің қазіргі кезде модернизациялау кезеңінде және бейіндік оқыту рөлінің заманауи әлемнің қоғамдық өмірінде маңызды болғанына тікелей байланысты. Әлемде болып жатқан радикалды өзгерістер білім беруге қоғамдық талаптардың өзгеруіне және оларды қанағаттандыру қажеттілігіне әкеледі. Бұл инновациялық үдерістердің жүзеге асырылуына септігін тигізеді. Соның бірі – жоғары сынып оқушыларына бейіндік оқыту жүйесін енгізу болып табылады. Философиялық антропология тұрғысынан қарағанда заманауи білім беру мақсаты өзбетінше іс-әрекет жасауға қабілеттілігіне, өзіндік анықталуына, жеке тұлға ретінде жүзеге асырылуына, рухани-адамгершіліктік құндылықтарға жүгінуіне тәрбиелеу қажет. Жоғары сынып оқушыларын бейіндік оқыту осы мақсатқа қол жеткізу мүмкіндіктерінің бірі болып табылады.

Мектептерде жаңа тәжірибелердің кең етек алуынан шеттілдік білім берудегі пәндік мазмұнның бірізді білім беру кеңістігі мен бірыңғайлылығы бұзылуы, шеттілдік білім берудің бірыңғай әдіснамалық тұғырнамасы мен теориясының болмауы, шет тілін оқыту бағдарламалары, оқулықтары мен оқыту кешендері негізінде оқыту стандарттарының нәтижеге жетуге бағытталмағандығы, әртүрлі бағдарламалармен жұмыс жасаған түрлі мектептерді бітірушілерде қалыптасқан іскерліктер мен дағдылар деңгейін бағалайтын критериялды механизмнің болмауы, оқытудың барлық деңгейлерінде, білім беру деңгейінің тиімділігі мен білім сапасын қамтамасыз ететін шеттілдік білім берудің бірізділігінің болмауы, мамандардың жетіспеуі, мектептер мен жоғары оқу орындары үшін дайындалатын мамандар деңгейінің сұранысқа сай болмауынан шеттілдік білім берудің дамуын осы уақытта дейін тежеген құбылыстар бар екенін жаңа әдістемені жасау керектігі туындап тұрғанын ғалым С.С. Құнанбаева еңбегінен көреміз.

Сондықтан да, шеттілдік білім берудегі пәндік мазмұнның бірізді білім беру кеңістігі мен бірыңғайлылығы болуын, шет тілін оқыту бағдарламалары, оқулықтары мен оқыту кешендері негізінде оқыту стандарттарының нәтижеге жетуге дұрыс бағытталу мақсатында шет тілді оқыту мақсатында үлгілеудегі қазіргі әдістер бар екеніне көз жеткіземіз. Жүйелі дидактикалық үлгілер – түпнұсқа нысанның ұсынылған жаңа бейнесінің әдіснамалық және концептуалды негізін бейнелейтін, ол туралы жаңа ақпаратты беретін және нысанды формализациялауды және реконструкциялауды талап ететін күрделі нысандарды теориялық тұрғыдан сипаттайтын конструкт болып табылады.

С.С. Құнанбаева өзінің «Заманауи шетел тілін оқытудағы теория мен практика» атты еңбегінде шеттілдік білім берудің қазіргі жағдайына себепші болып отырған себеп-салдарлы факторларды қарастыра отырып, мынадай қорытынды жасайды: «Заманауи қоғамдық қажеттіліктер сұранысына және шетел тілін оқытудың пәлсапасы мен парадигмаларын өзгерту, оқытуда жаңа әдіс-тәсілдер іздестіруге байланысты шетел тілін оқытуды бөлек ғылыми-практикалық білім саласы болуына әкеліп соғады» [2]. Яғни, Салима Сағиқызы «шеттілдік білім беруді» білім берудің дербес ғылыми-практикалық саласы ретінде бөліп шығаруды объективті түрде негіздейді, сонымен қатар, автордың ойынша, бұл құбылыс шеттілдік білім пәлсапасы мен парадигмасын ауыстыруға және шеттілдік білім беру сапасына деген қазіргі қоғам сұранысын қанағаттандыру үшін әдіснама қарастыруға және оның жаңа шеттілдік білім беру парадигмасынан туындайтын барлық құбылыстарға тұғырнама рөлін атқарады.

Шет тілдік білім беруде кәсіби пәндік мазмұнда метакоммуникативті тәсілді теориялық қолданбалы негізде секілді нысанды үлгілеуде оның күрделі ұйымдасқан жүйе екенін ескере отырып, үлгілеу теориясының тағы бір ұстанымын пайдалану керек және көп жүйені зерттеуде үлгілеу нысаны ретінде зерттеліп отырған құрылымы күрделі нысанның байланысы, құрылымы, міндеті, мазмұны секілді жалпы сипаттамаларын бейнелейтін жүйені, элементі не болмаса құрамдас бөлікті алу керек.

Үлгілеудің теориялық тәсілдерін В.Арнольд, В.Краевский, В.Полонский, Г.Шеннон, В.Штофф, С.Құнанбаева сияқты ғалымдардың еңбектерінен көруге болады. Үлгі және үлгілеу Н.Волкова, К.Гнездилова, С.Касярум, Г.Матушинский, Е.Пехоты, Е.Смирнова, Д.Кулибаевалардың зерттеулерінен байқауға болады.

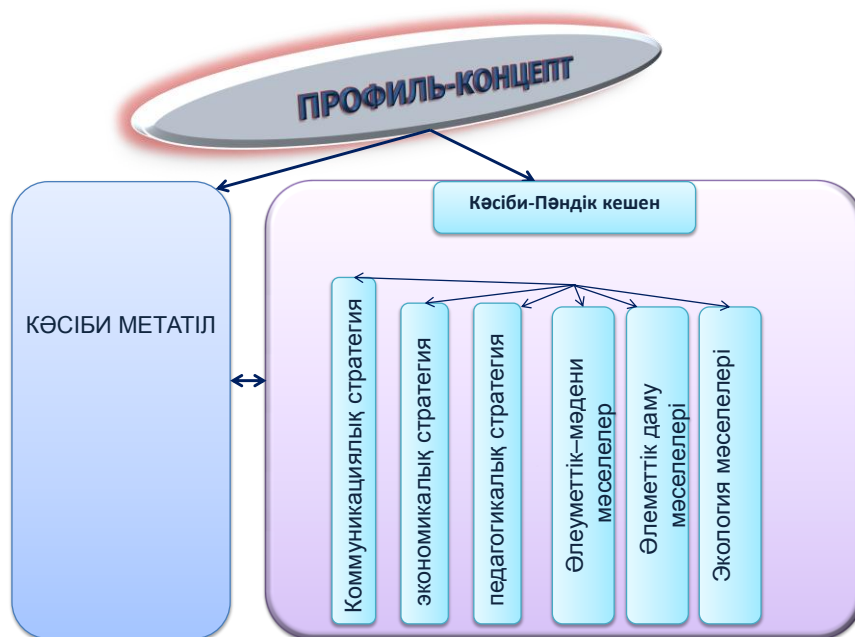
«Үлгілеу» ұғымы өзінің гносеологиялық мәнімен байланыссыз, үлгілерді құрастыру негізінде нысанды зерттеу мен атну әдісінің категориясы ретінде қолданылады. «Үлгі» ұғымын оның ең көп тара-

ған келесідей анықтамасымен түсіндірейік: *жасанды конструктты үлгілеу*: деп көрсетсе [2, 155 б.], ал жасанды конструктты үлгілеу ақпаратты алу мен оны бейнелеуде, суреттеуде, түпнұсқа нысанымен байланыс пен сипаттамасын сақтау мақсатында жасалатын спецификалық нысан. Оның ғылыми таным ретінде ғылымның барлық салаларында кең қолданылатынын, XX ғасырда ғылыми болжамды конструкциялайтын басты әдіс ретінде танылуға мүмкіндік беретінін, гносеологиялық мәні арқылы таным әдісі ретінде зерттеледі және үлгілеу теориясында суреттеледі деп сипаттама береді.

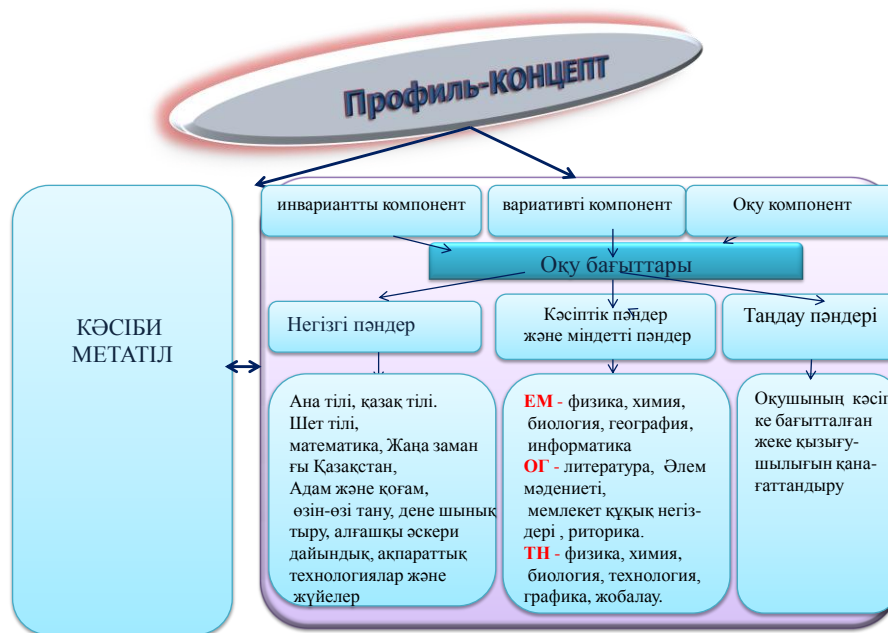
Үлгілеуді әдіс ретінде үлгіні құрастырып, зерттеу және қолдану үрдісі болып табылады, сонымен қатар үлгілеудің міндетті сатылары мен сипаттамалары, біртұтастығы бар, және үлгілеудің мақсаты деп – түпнұсқаның барлық ерекшеліктерін жүйелі бірлікте бейнелейтін аналог жасау деп анықтама береді.

Жоғарыда келтірілгендерді қорытындалай келе, келесідей тұжырым жасауға болады, үлгілеу қазіргі күнде ғылымның барлық саласы мен күнделікті өмірімізде кеңінен қолданысқа ие болғанымен, әлі де зерттелу тұстары мен бірыңғай әдіснамаға негізделмеу секілді қалып қалып отырған тұстары бар. Шет тілдік білім беруде кәсіби пәндік мазмұнда метакоммуникативті негізде үлгілеу үшін алдымен субъект пен қары-қатынас арақатынасын анықтап, сол арқылы қарым-қатынас үшін арнайы әдістер анықталып, үлгіленеді [3].

Профиль-концепт шеттілдік білім берудің пәндік мазмұны бейнелейтін бірлігі болып табылады және бейіндік мектептерде контенттік-негізді үлгілеуді ұйымдастыру негізі ретінде кәсіби метатіл игеруде кәсіби пән аясы кешенін, вариативті, инвариативті, оқушы компоненттер бағыттарын қамтиды.

Стратегиялық коммуникация стратегиялары, экономикалық стратегия, педагогикалық стратегияларды, әлеуметтік-мәдени мәселелер, әлеуметтік даму мәселелері, экологиялық проблемалар – бұлар пәндік кәсіби құрамдас бөліктері бар екені қарастырылды.

Бейіндік оқыту – кәсіптік білім беру бағдарламаларын игеруге дайындау, олардың кәсіптік бағдарлары үшін жағдай жасау, оқушылардың арнаулы бейімділігі мен қызығушылығын, танымдық және қабілетін ескеруге бағытталған білім беру процесінің құрылымы мен мазмұнын ұйымдастыру түрі, жоғары сыныптағылардың оқуын даралау мен саралап жіктеудің педагогикалық жүйесі болып табылады. Бейіндік оқытуды ұйымдастыруда оқушылардың әлеуметтену мүмкіндігін кеңейтіп, Қазақстан азаматтарының базалық құзыреттер түріндегі білім беру жүйесінің ұлттық мақсаттарына жетуге мүмкіндік туғызу, оқушылардың сапалы білімге қол жеткізуін, олардың қабілеті мен қызығушылығын, танымдық және, бейімділіктеріне сәйкес қамтамасыз ету жоғарғы кәсіби және орта білім деңгейінің сабақтастығын қамтамасыз ету сияқты мақсаттарға қол жеткізуге болады [4].

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, бейіндік оқыту — білім алушылардың мүдделерін, бейімділігі мен қабілеттерін ескере отырып, оқытуды саралау және даралау процесі, білім беру процесін ұйымдастыру болып табылады деген тұжырыммен келісуге болады. Ал бейіндік мектеп дегеніміз өз базасында бейіндік оқытуды жүзеге асыратын мектеп болып табылады деген анықтама беруге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Тұжырымдама. Қазақстан Республикасында бейіндік оқытуды дамыту. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының жобасы. – Алматы, 2010.
- 2 Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы, 2011. – Б.153-167.
- 3 Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция, современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. – Москва: НИЦ Еврошкола, 2004.
- 4 Байдалиева К.А. Оқушылардың бейіндік оқытуын ұйымдастыру. – Орал, 2016.

З.К. Жаназарова¹, Т.А. Кульгильдинова²

¹PhD студент КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

²доктор пед. наук, профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

ОРГАНИЗАЦИЯ МОДЕЛИРОВАНИЯ СОДЕРЖАТЕЛЬНОЙ ОСНОВЫ ПРОФИЛЬ-КОНЦЕПТА В ПРОФИЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Резюме

В статье рассматривается проблема совершенствования моделирования профессионального содержания иноязычного образования, что представляет сложную организацию учебного материала для реализации

системы методов инновационного образования в развитии языкового образования в Казахстане. Как известно, моделирование широко используется сегодня во всех сферах науки, одной из перспективных ее форм является профиль-концепт, который представляет это единство отраслевого контента, отражающего предметное содержание иноязычного образования. В статье отмечается, что моделирование – это процесс, который сочетает в себе интеграцию способа исследования, моделирования и применения модели в заданной ситуации. Цель моделирования в языковом образовании состоит в том, чтобы определить все особенности учебного процесса в реализации образовательной программы как системной единицы. В статье основное внимание уделяется изучению языка в профильной школе, которое связано с выбранным направлением и совершенствованием метаязыка конкретного профиля в процессе обучения с учетом особенностей и способностей учащихся.

Ключевые слова: Профиль-концепт, иноязычное образование, моделирование, профильное обучение, контентно-базируемое моделирование

Z.K. Zhanazarova¹, T.A. Kulgildinova²

*¹PhD student of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan*

*²doctor of pedagogical sciences, professor,
Kazakh Ablai Khan University of international relations and world languages,
Almaty, Kazakhstan*

ORGANIZING CONTENT-BASED MODELING OF THE PROFILE-CONCEPT AT PROFILE SCHOOLS

Summary

The article is considered of the modeling of professional content of foreign language education, which is used for the formation of the educational system and the development of the language in Kazakhstan, the modeling is widely used today in all spheres of science. Moreover, the profile concept is the uniqueness of the content of the foreign language education. The article notes that modeling is a process that combines the integration of the method of research, modeling and application of the model in a given situation. The aim of modeling in language education is to determine all the features of the educational process in the implementation of the educational program as a system unit. The article focuses on the study of language in a profile school, which is associated with the chosen direction and improvement of the metalanguage of a specific profile in the learning process, taking into account the characteristics and abilities of students.

Keywords: profile concept, foreign language education, modeling, profile teaching, content-based modeling

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

Л.Ш. Какимова¹, Ж.Н. Айтжанова², Ж.Касенова³

*¹к.п.н., доцент, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*²ст.преподаватель, Казахский государственный женский педагогический университет,
г. Алматы, Казахстан*

*³студент 4 курса специальности «5В010600 – Музыкальное образование»
Института Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАГЛЯДНЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

Аннотация

Для современной педагогической теории и практики недостаточная научная разработанность определенных методических действий в использовании наглядных средств обучения в учебной деятельности на уроках музыки в общеобразовательной школе остается по-прежнему достаточно актуальной и востребованной проблемой в подготовке будущих специалистов. Следовательно, наличие противоречия между необходимостью

использования наглядных средств обучения на уроках музыки как компонента учебной деятельности и слабой разработкой методических рекомендаций, определило проблему: выявить педагогические условия их использования на уроках музыки в средних классах.

Таким методом, на наш взгляд, посредством разработки логико-структурных схем на определенные темы программы «Музыка» является применение в процессе обучения специальных заданий, направленных на формирование у школьников знаний о музыке, коммуникативных умений, предметных навыков, самооценки учебного действия. Их использование позволит не только заинтересовать и мотивировать учебный процесс, информировать ученика, но и сформировать у него напредметные умения, научить вести поисковую деятельность, моделировать свои действия для творчества и самообразования.

Ключевые слова: наглядные средства обучения, урок музыки, процесс обучения, дидактический материал, интерактивные методы обучения, логико-структурные схемы

В вопросе формирования личности школьника как субъекта деятельности, существенную роль играет воспитание и самовоспитание в социуме, образование для получения необходимых предметных знаний, умений и навыков, которые дают возможность проявлять ученику способности и возможности оценивать свои успехи и неудачи, характер продвижения своих навыков и умений к поставленной цели. Анализ традиционной системы обучения в школе показывает, что в средних классах функции самоконтроля и самооценки своей деятельности не формируются. Научные исследования, проведенные учеными, в частности, Б.Г. Ананьевым, [1] показали, что существует отсутствие оценивания учеником средних классов своей деятельности, что ведёт к потере ориентировки в собственных возможностях и в конечном результате – к потере интереса к учебе в целом. Поэтому повысить личностную мотивацию, создать ситуацию успеха обучения – первостепенная задача педагога. Умение преодолевать трудности и уверенность в своих возможностях должны помочь школьнику адекватно оценивать результаты своей учебы и учебные действия. Очевидным здесь является то, что если принять формирование учебной деятельности как приоритетную цель школьного обучения, то необходимо целенаправленно использовать наглядные средства обучения, и в частности, на уроках музыки, как один из дидактических приемов педагогики и интерактивных методов обучения. Зачастую учителя музыки не передают наглядным средствам должного внимания, ссылаясь на нехватку урочного времени. Когда как именно учебные наглядные средства являются одним из приоритетных средств по вопросу оценивания знаний школьников, их активизации на уроке, поднятия мотивации и заинтересованности к предмету и учебному материалу. Их использование во время уроков музыки, как свидетельствуют учителя-практики и методисты, это залог эффективности учебного процесса в освоении материала, его закреплении.

В работах психолого-педагогического плана (Л.И. Божович, З.В. Кузьмина, Н.Ю. Максимова, Н.Н. Омилченко, О.С. Сатканова и многих других) была выявлена большая роль использования наглядных средств, как дидактического материала в формировании личности, учитывая, что учебная деятельность в школе является ведущей. Их использование должны формироваться как особое практическое действие, для чего необходимо разработать специальные задания, направленные на поэтапное становление действий, с учетом возможностей и способностей обучающихся.

Использование в обучении принципа наглядности имеет длительную историю своей эволюции берущее начало с древнейших времен. Впервые в педагогике теоретическое обоснование принципа наглядности обучения было дано чешским педагогом, мыслителем Я.А. Коменским еще в XVII веке, который считал, что наглядность – это решающий фактор усвоения учебного материала, развивающий чувственное познание и разум. Вслед за Коменским большое внимание принципу наглядности уделял и Жан-Жак Руссо, указывающий, что развитие у ребенка самостоятельности, сообразительности, умения наблюдать, должно быть представлено наглядностью. Вслед за учеными обоснование наглядности дал Иоганн Генрих Песталоцци, комментировавший, что без применения наглядности, в широком смысле этого слова, нельзя добиться правильных представлений об окружающем мире, невозможно развивать мышление и речь ребенка. А психологическому обоснованию наглядности обучения добавил К.Д. Ушинский, который отметил, что наглядность является средством для активизации мыслительной деятельности и формирования чувственного образа [2]. В педагогике музыкального образования на данную проблему указывали методисты и ученые-музыканты О.А. Апраксина, Э.Б. Абдулин, Ю.Б. Алиев, Д.Б. Кабалецкий, отечественные ученые Р.Р. Джердималиева, Ш.Б. Кульманова и другие [3].

И в этом аспекте, музыкальное развитие дает возможность наиболее полно раскрыть все внутренние психологические качества учащихся: мышление, воображение, память, волю, воспитать

эмоционально-чувственную сферу психики, чуткость, умение через музыкальное искусство познавать глубину душевных переживаний, и, что самое главное, – это возможность самореализации. Понимание и ощущение того, что музыка, как и все виды искусства, не развлечение, а важная часть самой жизни, жизни в целом и жизни каждого отдельного человека, в том числе каждого школьника (Д.Б. Кабалаевский), позволит формировать у школьников и необходимые знания и уровень его мировоззрения (М.Х. Балтабаев, С.А. Узакбаева, Д.Б. Целковников и др.). Мы, в свою очередь, в практике преподавания школьных уроков музыки целесообразно и систематично находим возможность использования наглядных средств обучения, как в качестве дидактического материала самого урока, так и одного из способов интерактивного метода обучения [4].

Главной задачей формирования личности школьника было создание условий обучения и воспитания, организация и проведение уроков музыки, направленных на использование наглядных средств обучения в практике работы с учащимися 4 класса. Для реализации поэтапного формирования действий мы разработали специальные задания, которые были направлены на формирование у них положительного отношения к музыке, поднятия уровня мотивации, формирование необходимых музыкальных знаний, предметных навыков и умений, а также самооценки и самоанализа собственного учебного действия. Анализ научно-методической литературы показал, что следует придерживаться следующих требований:

1. Задания должны охватывать всевозможные варианты усваиваемого действия, позволяющие обобщить способ его выполнения и обеспечить:

- усвоение способов контроля, взаимоконтроля и самоконтроля;
- усвоение действия оценки и самооценки как умения определить меру собственного овладения общим способом действия решения учебной задачи.

2. Задания должны быть построены таким образом, чтобы ученик средних классов осознавал себя субъектом учебной деятельности.

Обучение школьников средних классов, обеспечивающие отработку и постепенность передачи оценки учебной деятельности самому ученику для самостоятельного выполнения, потребовало разработки заданий, реализующих формирование необходимых предметных знаний, умений и навыков, а также самооценки на конкретном учебном материале. Первый этап исследования включал:

- поиск типов заданий;
- определение этапов включения их в обучение и возможные способы и варианты организации этапа осознания, принятия и конструирования каждым учеником учебной задачи;
- поиск особых средств обучения, направленных на формирование знаний, умений и навыков, а также самооценки как умения подростка определить, насколько он продвинулся в овладении общим способом решения учебной задачи.

При разработке специальных заданий, для каждой темы необходимо было разработать следующие задания:

- направленные на осознание, принятие и конструирование учениками средних классов учебной задачи, под руководством учителя музыки;
- имеющие возможность сформировать действие планирования, требующих умения школьника выделить главное, определить последовательность выполнения операций, соотнести содержание задания с имеющимися знаниями;
- направленные на формирование самооценки учебного действия.

При построении урока музыки в 4-ом классе мы использовали следующие средства:

- использовали разнообразные методы и формы организации учебной деятельности;
- создали атмосферу заинтересованности каждого ученика;
- создали педагогические ситуации, позволяющие ученику среднего класса проявлять инициативу, самостоятельность, создание обстановки для его самовыражения;
- стимулировали учащихся к высказываниям собственного мнения, использованию различных способов выполнения заданий без боязни ошибиться;
- поощряли стремления ученика находить свой способ решения задачи, анализировать и оценивать выполненную свою собственную работу и работу товарища в групповой форме работы.

Анализ школьной учебно-методической литературы, в частности, учебника и хрестоматии по музыке [5], позволили выявить, что они имеют огромный потенциал для использования наглядных средств обучения в учебном процессе. Но, наш взгляд в духе современных интерактивных методов обучения, использование на уроке музыки специальных заданий в виде логико-структурных схем,

позволило не только заинтересовать и мотивировать учебный процесс, информировать ученика, но и сформировать у него напредметные умения; уметь вести поисковую деятельность, моделировать свои действия для творчества и самообразования у учащихся. Так, для формирования самооценки как учебного действия на уроке музыки, нами были разработаны специальные задания в виде логико-структурных схем, которые давали возможность каждому ученику наглядно видеть, сравнивать и анализировать музыкальные произведения их школьной программы музыки. По нашему мнению, логико-структурные схемы позволяют включиться каждому школьнику в учебно-познавательную деятельность. Даже самые слабые ученики класса на основе заданных схем научились элементарному анализу, сравнению, сопоставлению музыкально-методического материала.

Сложность работы с музыкальным произведением состояло в том, что толкованию музыкально-художественного содержания сочинения подлежали не слова, а образы, имитации, музыкальные интонации, аллегории, ассоциации. На уроке музыки, как урока искусства, мы учили детей видеть не только сюжетные эпизоды, но и давать характеристику героям, находить главных и второстепенных, положительных и отрицательных героев и персонажей, оценивать их поведение и отношение, ставить себя в подобные ситуации и рассуждать, кому они хотят подражать и осуждать неправильные моменты. Перед проведением задания мы подготавливали учеников к восприятию – создавали эмоциональный настрой. Как в свое время указывал академик Д.Б. Кабалевский [3], эмоциональный настрой является хорошим стимулом к положительной учебной деятельности. Также обращались к личностному опыту и наблюдениям у детей, выявив их отношение к проблемам, поднимаемым в музыкальном произведении, поддерживали верные суждения учеников и доказывали их правильность на материале прослушанного сочинения.

Организацию проведения урока мы строили в соответствии с общепринятой методикой формирования способности к непосредственному восприятию – анализу художественных образов музыкального произведения, классификации народных музыкальных инструментов или жанров музыкального искусства. К примеру, вели работу над выявлением характера героя, его внешности, речи, взаимоотношений с другими персонажами, если они были в сюжете и содержании произведения, так как подросткам необходимо понять мотивацию, причины его поведения. На основе анализа художественных образов выясняли главную идею произведения. Анализ произведения для детей такого возраста становится обращением к автору, композитору, выявлению личного отношения к описываемым событиям. Мы не ограничивались восприятием основных поступков героев, развитием сюжета, а использовали в синтезе все известные виды анализа.

Но первоначально для проведения такого рода заданий по использованию наглядных средств обучения на уроках музыки в четвертых классах общеобразовательной школы мы определили условия для их выполнения, считая, что:

- наглядные средства можно использовать в целостной структуре учебной деятельности;
- их включение в оценочную деятельность самих учащихся на уроках музыки;
- использование на уроках музыки наглядных средств необходимо в способе взаимоконтроля и самоконтроля учеников;
- необходимо применение в процессе обучения специальных заданий, направленных на формирование у школьников знаний о музыке, коммуникативных умений, предметных навыков, самооценки учебного действия.

Вкратце, приведем примеры использования наглядных средств обучения в разработке логико-структурных схем.

1. Анализ музыкальных произведений с использованием логико-структурной схемы. Данное задание направлено на осознание, принятие и конструирование учениками средних классов задачи, под руководством учителя музыки. Каждому ученику выдали схему анализа на определенную тему, к примеру «Опера», «Балет», «Казахские народные музыкальные инструменты», «Жанры казахской музыки» и др. Школьники отмечают, что оно динамично, благодаря большому количеству эмоционально окрашенных образов, перечисляют произведения, жанры, композиторов, затем заполняют схему, в результате имеем следующую логико-структурную схему (Рисунок 1). На следующем уроке проводился проверочный срез. Дети письменно отвечают на вопросы. Затем, пользуясь логико-структурной схемой, проверяют и оценивают свою работу самостоятельно. Тут же проводится взаимопроверка работ. Третья оценка выставляется учителем.

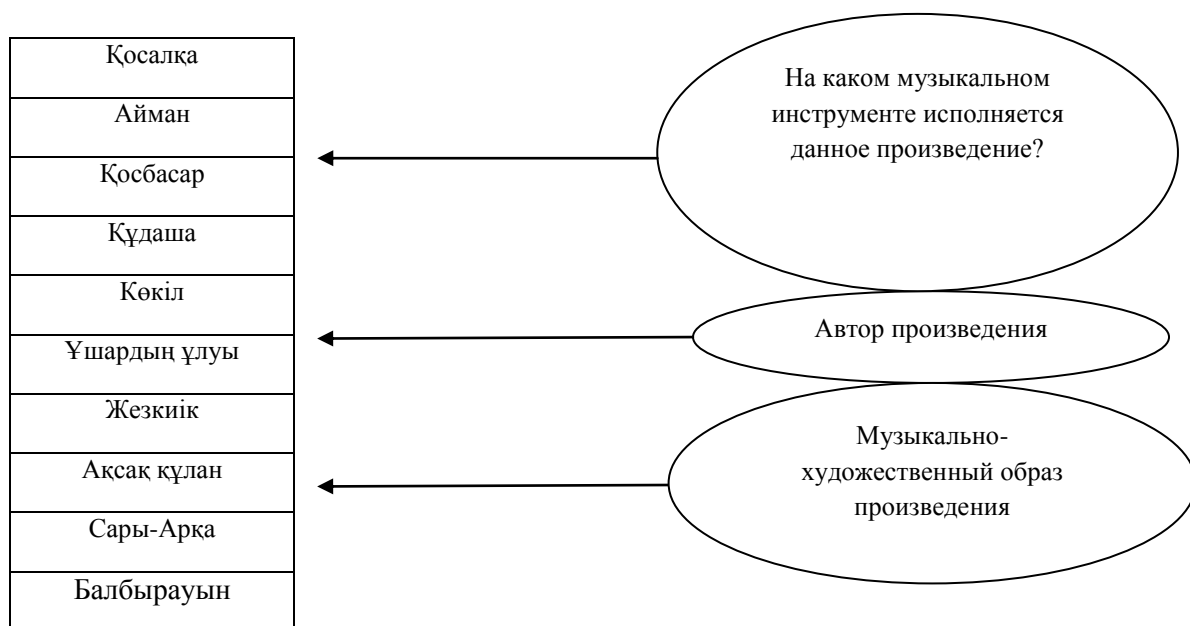

Рисунок-1. Логико-структурная схема на тему «Народная музыка в произведениях композиторов мира»

2. Анализ темы урока «Жанр опера» с использованием логико-структурной схемы, методом аналогий. Данное задание требовало умения учащихся выделить главное в произведении, определить последовательность выполнения операций, соотнести содержание задания с имеющимися знаниями. На доске записываются сравнения, необходимо соотнести их с текстом произведения, подобрать к данным сравнениям аналогичные произведения, указать авторов и прочее (Рисунок 2). Задание: правильно сопоставить авторов рядом с произведениями. Такого рода задание можно придумать и на другие темы из программы «Музыка» (в качестве домашнего задания для раздаточного материала предложить учащимся составить свой список наименований произведений и их авторов).

Таким образом, использование логико-структурных схем на уроках музыки в качестве наглядного средства обучения и как дидактический материал, представляет большой интерес и возможности для закрепления знаний, формирования самооценки учебного действия, уровня мотивации и саморазвития личности школьника 4-х классов, поскольку в процессе восприятия музыкальных

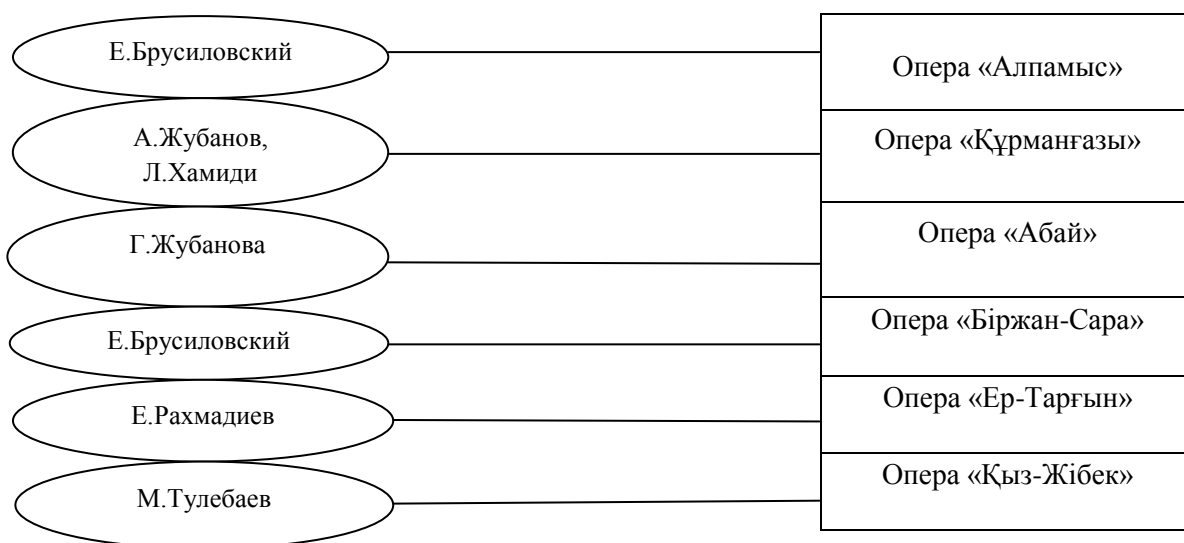

Рисунок-2. Логико-структурная схема на тему «Жанр оперы» с использованием метода аналогий

произведений участвуют воображение, эмоциональная сфера, образная память, художественное мышление, закрепляются навыки познавательной активности и надпредметные умения. И в целом, это позволило заинтересовать учеников к урокам музыки, увеличить их работоспособность и успеваемость, закрепив при этом учебный материал с дополнительной художественной информацией. Подобного рода занятия, с использованием наглядных средств обучения в форме логико-структурных схем, могут оказывать воздействие на личность школьников положительно. Поэтому так важно правильно организовать процесс восприятия и анализа музыкально-художественного содержания произведений, входящих в содержание программы по музыке, с учетом возрастных особенностей, мотивации и заинтересованности школьников к знаниям истории, традиции, самобытности и культуры казахского народа в совокупности с современными педагогическими технологиями.

Список использованной литературы:

- 1 Ананьев Б.Г. *Избранные психологические труды.* – М.: Педагогика, 1980. – 430 с.
- 2 Кузьмина З.В. *Психология и педагогика.* – М., 2001. – 423 с.
- 3 *Музыкальное образование в Казахстане: Учебное пособие для студентов высших и средних учебных заведений. Вып.1.* / Сост. Р.Р. Джердималиева, А.А. Момбек, З.Р. Ахметова. – Алматы, 2007. – 272 с.
- 4 Какимова Л.Ш. *Инновационные методы обучения в практике преподавания музыкальных дисциплин // «Вестник» КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки».* – 2017. – №2(54). – С.181-187.
- 5 *Музыка. Учебник для 4 класса общеобразовательной школы.* / Сост. А.Раимбергенов, С.Раимбергенова, У.Байбосынова. – Алматы: Атамұра, 2015. – 105 с.

Л.Ш. Какимова¹, Ж.Н. Айтжанова², Ж.Касенова³

¹п.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Алматы қ., Қазақстан

²аға оқытушы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

³«5В010600 – Музыкалық білім» мамандығының 4 курс студенті, Өнер, мәдениет және спорт
институты, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Қазақстан

МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДА КӨРНЕКІ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Түйіндеме

Қазіргі заманғы педагогикалық теория мен тәжірибеде жалпы білім беретін мектептегі музыка сабақтарын оқыту іс-шараларында көрнекі құралдарды пайдаланудың әдістемелік іс-әрекеттері жеткіліксіз ғылыми зерттелуі болашақ мамандарды даярлаудағы қажеттіліктегі мәселе болып отыр. Демек, білім беру қызметінің құрамдас бөлігі ретінде музыка сабақтарында көрнекі құралдарды қолданудың қажеттілігі мен әдіснамалық ұсыныстардың жеткілікті деңгейде зерттелмеуі арасындағы қарама-қайшылықтың болуы: орта сыныптағы музыка сабақтарында әдістемелік көрнекіліктерді пайдаланудың педагогикалық жағдайларын анықтау айқындалады.

Бұл әдіс, біздің пікірімізше, «Музыка» сабақтарының бағдарламасы белгілі бір тақырыптар бойынша логикалық құрылымын дамыту арқылы арнайы міндеттерді пайдалануда, музыканың қарым-қатынас дағдыларын, негізгі дағдыларын, өзін-өзі оқыту қызметінің (formirovnie) студенттердің біліміне бағытталған, оқыту процесі болып табылады. Оларды тиімді қолдану ғана емес, пайыздық және шығармашылық, өзін-өзі тәрбиелеу, олардың тиімділігін студентке хабарлауға, сондай-ақ оның (napredmetnye) дағдыларын қалыптастыру, операцияларды іздеу, үйрену, модель құру, оқу процесін ынталандыру іс-әрекеттері қарастырылады.

Түйін сөздер: көрнекі құралдар, музыкалық сабақ, оқу үдерісі, дидактикалық материалдар, интерактивті оқыту әдістері, логикалық және құрылымдық сызбалар

L.Sh. Kakimova¹, Zh.N. Aitznanova², Zh.Kasenova³

¹*candidate of pedagogical sciences, the associate professor,
Institute of Arts, culture and sport at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

²*Senior teacher, Kazakh State Women's Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

³*the year student of specialty «5B010600 – Music education»
of Institute of Arts, culture and sport at KAZNPU of Abay,
Almaty, Kazakhstan*

USING VISUAL AIDS AT MUSIC LESSONS

Summary

For modern pedagogical theory and practice, the insufficient scientific elaboration of certain methodological actions in the use of visual aids in teaching activities at music lessons in the general education school remains, as before, a sufficiently urgent and in-demand problem in the training of future specialists. Consequently, the existence of a contradiction between the need to use visual aids in music lessons as a component of educational activity and the poor development of methodological recommendations, determined the problem: to reveal the pedagogical conditions for their use in music lessons in middle classes.

This method, in our opinion, through the development of logical and structural schemes for certain themes of the program «Music», is the application in the learning process of special tasks aimed at forming in schoolchildren knowledge of music, communicative skills, subject skills, self-evaluation of the educational action. Their use will make it possible not only to interest and motivate the learning process, to inform the student, but also to form at him subject-specific skills, to teach to conduct search activity, to model his actions for creativity and self-education.

Keywords: visual aids, music lessons, learning process, didactic material, interactive teaching methods, logical and structural schemes

УДК 377.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

А.С. Сманова¹

*¹п.э.к., қауымд. профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Алматы қ., Қазақстан*

МЕКТЕПТЕ ЖАҢАРТЫЛҒАН «КӨРКЕМ ЕҢБЕК» ПӘНІНІҢ МАЗМҰНЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада «Көркем еңбек» пәні бағдарламасының мазмұнына жалпылама түсініктеме беріліп, өзгерістер негізінде болашақ, кәсіби мамандар арасында шешілген көзқарастары айтылады. Көркем еңбек пәні мақсаты мен құзіреттіліктері, мұғалімнің сабақты жоспарлау жолдары, тақырыптар мен жүргізу тәсілдері жүйелі баяндалады. Сабақты жаңаша ұйымдастырудың бөлімдері бойынша сипаттама беріледі. Мектеп мұғалімдерінің әдістемелік шеберліктерін жаңашаландыруға себеп болып жатқан ДББҰ «Назарбаев интеллектуалды мектептері», Ы.Алтынсарин атындағы ҚР Ұлттық білім беру академиясы бірлесіп пәндер бойынша семинар жұмыстарын ұйымдастырып, жаңартылған білім беру бағдарламаларын дайындауда. Педагогикалық шеберлік орталықтарында әрбір оқу жылында жалғасын тауып жатқан «Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагогикалық жоғары оқу орны бітіруші курс студенттеріне арналған қосымша кәсіби білім беру бағдарламасы» жеті модуль бойынша әдістемелік даярлық бір айлық курстың да оқу үдерісінде тиімділігі жоғары. Бұл курста жаңартылған білім беру бағдарламаларына негізделген. Мұндай жана бетбұрыстар шешімі әрбір маманның өзгеріске бейімділігі мен жаңашылдықты қабылдау іс-әрекетіне қарай айқындалады.

Түйін сөздер: көркем еңбек, оқу бағдарламасы, бейнелеу өнері, технология, еңбекке баулу, Назарбаев интеллектуалды мектептері, педагогикалық шеберлік орталығы, кіріктіру, жаңартылған білім беру бағдарламалары

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында елімізде жоғары деңгейдегі бірқатар университеттер ашылып, зияткерлік мектептер жүйесі қалып-

тасқанын айтып, дегенмен білімнің салтанат құруы жалпыға ортақ болуы тиістігі жеткізілді. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді. Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді – деп, нақты міндеттерді шешіп жеткізді [1]. Жастарға үлкен сенім артқанын Елбасының әрбір жолдауынан байқауға болады. Осы орайда, жалпы орта білім беруде оқу бағдарламаларының мазмұндарының жаңартылуы да болашақ жасөспірімдердің заманауи технология мен халықаралық деңгейдегі білімдерді ұлттық сана мен мәдени құндылықтарды сақтай отырып, меңгеруі бүгінгі білім беруде өзекті.

Жоғарыда айтылғандар негізінде соңғы үш жыл аралығында жалпы орта білім беру бағдарламаларының мазмұны жаңартылып, мектептерде ендірілу жұмысы ДББҰ «Назарбаев интеллектуалды мектептері», Ы.Алтынсарин атындағы ҚР Ұлттық білім беру академиясы бірлесіп пәндер бойынша семинар жұмыстарын ұйымдастырып, жаңартылған білім беру бағдарламаларын дайындауда. Педагогикалық шеберлік орталықтарында әрбір оқу жылында жалғасын тауып жатқан «Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагогикалық жоғары оқу орны бітіруші курс студенттеріне арналған қосымша кәсіби білім беру бағдарламасы» жеті модуль бойынша әдістемелік даярлық бір айлық курстың да оқу үдерісінде тиімділігі жоғары. Бұл курста жаңартылған білім беру бағдарламаларына негізделген. Мұндай жаңа бетбұрыстар шешімі әрбір маманның өзгеріске бейімділігі мен жаңашылдықты қабылдау іс-әрекетіне қарай айқындалады.

Жаңартылған білім беру бағдарламаларының енгізілу үдерісі ең алдымен «Назарбаев Зияткерлік мектептерінде тәжірибеден өтіп, оң нәтижелерін беріп жатыр. Мәселен, К.Н. Шамшидинованың баяндамасынан да байқауға болады: Біздің дұрыс бағыт алғанымыздың тағы бір көрінісі – Қазақстандағы орта білім беру саласына шолу жасаған (2014 ж.) ЭЫДҰ эксперттерінің келесі пікірлері: «Назарбаев Зияткерлік мектептері өз оқушыларын ғылыми зерттеу жүргізу, мәселені шешу мен сыни ойлау дағдыларын үйретуге талпындыруда. Осылайша, халықаралық деңгейде мойындалған және еліміздің зияткерлік меншігі болып табылатын инновациялық білім беру бағдарламасы жасалды [2] – деп жеткізілген. ДББҰ Назарбаев интеллектуалды мектептері тәжірибесі негізінде, жалпы орта мектептерде жаңартылған оқу бағдарламалары мазмұнын дайындау қажеттілігі белгілі болды.

Осы орайда, орта білім беру бағдарламалары мазмұны жаңартылып, жалпы орта мектептерде ендіріліп, қазіргі кезде жалпы эксперименттік-тексеріс сынақтарынан өтуде.

Әрине, кез келген жаңаша бастаманың өзіндік ерекшеліктерімен келуі шартты фактор. Осы орайда, жалпы орта білім берудегі «Бейнелеу өнері», «Еңбекке баулу» және жоғары сыныптарда «Технология» пәндері өзара кіріктіріліп, жаңартылған білім бағдарламасы «Көркем еңбек» пәні жалпы орта білім беру мектептерінің 2016/2017 оқу жылында 1-сыныптарда, 2017/2018 оқу жылында 2, 5, 7-сыныптарында ендірілді.

«Көркем еңбек» оқу бағдарламасының мақсаты – өнер және еңбек технологиясы саласында функционалды сауаттылықты қалыптастыру, шындыққа шығармашылықпен қарайтын тұлға дамыту [3].

Көркем еңбек жаңартылған оқу бағдарламасы бір-біріне ортақ бейнелеу өнері, еңбекке баулу, технология пәндерінің негізінде құрылған оқу бағдарламаларының мазмұны мен оқытуды ұйымдастыруында жүйелі бөлімдер қамтылған.

Көркем еңбек жаңартылған оқу бағдарламасы негізгі 5-тараудан құрылған, әрбір бөлім атауы да, онда қарастырылатын тақырыптар (*визуалды өнер; сәндік қолданбалы өнер; технология және дизайн; үй мәдениеті, тамақтану мәдениеті*) оқытуды ұйымдастыру мен оқушыларды білім мен өнерге бағыттау үлгісі де, мұғалімге жеткілікті деңгейде, түсінікті көрсетіліп, ұсынылған. Оқу бағдарламасының мазмұны мен оқытуды ұйымдастыру да ерекше мән берілген оқу мақсаттары жүйесі бар. Негізгі үш бөлімнен, он бес бөлімшелерден тұрады. Осы аталған негізгі үш бөлімдерге сипаттама береміз.

Бірінші бөлім *«Идеяларды дамыту және зерттеу»* мұнда оқушыны мұғалім тікелей іздену жұмысына, зерттеуге, өнердің тарихы мен дамуына, шығармашылық жұмыстар түрлеріне, материалдарды талдауға, ғылым мен өнер байланысына, техника мен ақпараттық коммуникация технологияларына назар аударады, яғни оқушының зерттеу іс-әрекеттері жүзеге асады. Нәтижесінде оқушы өз ізденісінің идеясын түсініп, теориялық білімін алып, тәжірибеде өзінің білген, түсінгенін зерттеу материалдары арқылы шығармашылық жұмысын дайындауды жоспарлайды.

Екінші бөлім *«Шығармашылық жұмыстар жасау және дайындау»* оқушы өзінің ізденген, зерттеген, анықтаған материалдары негізінде, шығармашылық жұмысын материал күйде орындауда қызығушылық пен белсенділік танытады. Неліктен, себебі... бірінші бағытта өз жұмысының тарихынан,

оның түрлерінен, дамуы мен технологиясы жайлы алған білімдерін бірізділікпен тәжірибеде қолданып, жоспарлай алған оқушы шығармашылық іс-әрекетте жұмысын нәтижелі аяқтайды.

Үшінші бөлім *«Таныстырылым, талдау және шығармашылық жұмыстарды бағалау»*. Әрбір бастаған ісінің қорытындысын өз сыныбында немесе дәрісхана да, көрмеде оқушылар көрсетіп, қорғайды, талдайды. Бұл бағытта мұғалімнің ұйымдастыруына қарай орындалған шығармашылық жұмыстар талданып, бағаланады. Мұғалімнің оқытуды ұйымдастыру формасын таңдауы мен әдістемелік шеберлігіне де қатысты сабақ сапасы артады.

Жаңартылған «Көркем еңбек» пәні оқу бағдарламасы мазмұнындағы ғылым мен өнер байланысына ерекше мән беріліп, бастауыш сыныптан оқушыны визуалды өнерге, сәндік қолөнерге, дизайн мен технологияға, үй мәдениетіне, тамақтану мәдениетіне оқытуды ұйымдастыру ғылыми ізденіске бағытталып, шығармашылық әрекетте қарастырылғанын көреміз. Өнер пәндеріне бүгінгі күнге дейін жеткілікті болмай жатқан ғылыми ізденіс пен теориялық негізде құрылған жаңартылған «Көркем еңбек» пәні бүгінгі жаңаша білім берудегі оң бастама. Себебі, болашақ жастарды бастауыш сыныптан бастап, зерттеу іс-әрекетіне бағыттау өте қажетті. Көркем еңбек оқу бағдарламасы басқа да пәндермен кіріктіріліп оқытылады: биология, информатика, физика, әдебиет, тарих. Көркем еңбек оқу бағдарламасының 1-тарауындағы «Визуалды өнер» сабақты алғашқы ұйымдастырудан тұратын үш бөлімдерінен мысал ұсынамыз.

Мәселен, «Визуалды өнер» тарауы, «Бейнелеу өнеріндегі заманауи бағыттар» тақырыбындағы сабақтың оқу мақсаттарына жету үшін мұғалім оқушыларды бірінші бөлімдегі *«Идеяларды дамыту және зерттеу»* де бейнелеу өнерінің заманауи бағыттар түрлері мен дамуына ізденістер жасалып, зерттеу іс-әрекетіне бағыттайды. Заманауи бейнелеу өнеріне қатысты тірек сөздерді біледі, олардың анықтамасын түсінеді. Өздерінің заманауи бейнелеу өнері бағыттарынан тәжірбиелік жұмыстарын жоспарлайды. Бұл жағдайда оқушының өз көзқарасы мен техника материалдарын таңдауына мүмкіндік беріледі. Оқушы тақырып бойынша ақпараттар жинап, материалдарды талдап, өзінің заманауи бейнелеу өнерінде ұнаған бағытынан жұмыс жасау дайындығы жүзеге асырылады.

Екінші бөлім *«Шығармашылық жұмыстар жасау және дайындау»* бірінші бағыттағы ізденіс және зерттеу материалдарынан жинаған ақпараттары негізінде анықталған заманауи поп-арт, символизм, абстракционизм, перфоманс және т.б., жаңа бағыттармен жұмыс жасайды. Оқушыларға орындау техникасын таңдауда еркіндік беріледі. Ғылым мен өнер байланысын түсініп, қажетті білімдерді жинақтап, шығармашылық жұмыстарын орындайды.

Үшінші бөлім *«Таныстырылым, талдау және шығармашылық жұмыстарды бағалау»* да оқушылар заманауи бейнелеу өнері бағыттары бойынша орындаған шығармашылық жұмыстарынан көрме ұйымдастырып, қорғайды. Өздерінің сыныптастары арасында сұрақ-жауап арқылы да пысықтап, түпкі идеяларымен бөлісе алады. Өз шығармасына сыныптастарының көзқарасын тыңдайды. Мұндай көпшілікке таныстырылым жасауда, оқушылар шығармашылық жұмысының сапасын, алған дағды мен шығармашылық қабілеті байқалады.

Жалпы сабақтың құрылымы осы үш бөлімдер бойынша *сәндік қолданбалы өнер, дизайн және технология, үй мәдениеті, тамақтану мәдениеті* тараулар сабақтарында дәстүрлі түрде негізге алынып, оқу мақсаттарына сәйкес белсенді, мотивациялық оқыту, зерттеу дағдысына негізделген оқытуға, оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға, мәселелерді өз бетімен шешуге, оқытудың күнделікті өмірмен байланыстары педагогикалық үдерісте жүзеге асырылатынын байқауға болады.

Жаңартылған көркем еңбек оқу бағдарламасы мазмұны мен оқытуды ұйымдастыру формасына берілген талдау мен сипаттамасына қарап, мектептегі пән мұғалімдеріне жаңа өзгерістерге өз кәсіби біліктіліктерін қайта көтеру жұмыстарын қажет ететіні аңғарылады. Жалпы, берілген жаңартылған көркем еңбек оқу бағдарламасы мазмұны жүйелі, сабақтың тақырыптары мен бағыттары айқын бөлінген, бөлімшелерден құрылған. Пән мұғалімдеріне ұсынылып отырған, жаңартылған оқу бағдарламасында бейнелеу өнері, еңбекке баулу, технология пәндерінің түпкі де, негізгі мазмұны сақталған. Оқытуды ұйымдастырудың формасы мен талап, тілектері күшейтіліп, ғылымға негізделіп ұсынылған. Себебі, негізге алынған үш бөлімнің оқушының көркем еңбек сабағына деген жауапты көзқарасының болуына, қызығушылығын арттыруға ықпал етері анық.

«Көркем еңбек» жаңартылған оқу бағдарламасының оқушылар үшін мәдениет, білім, ғылым, өнер салаларынан жан-жақты зерттеу іс-әрекеттеріне мүмкіндіктерін ашады Егер бағдарламаның мазмұнын аңғарсақ, *«Бейнелеу өнері»* пәнінің *«Визуалды өнер»* атауымен бірінші тарауда, 34 сағат көлемімен енгізіліп, бір тоқсандыққа жоспарланған.

Жалпы негізгі білім беру жүйесіндегі «Көркем еңбек» пәнінің ерекшелігі әртүрлі өнер түрлерін

зерделеу, идеяларын өнер тәсілдері арқылы көрсету, әмбебап (тұрмыстық) және арнайы (пәндік) білімдер мен икемділікті, материалдар мен нысандарды түрлендіру және көркем өңдеу дағдыларын, үй шаруашылығын жүргізу, технологиялар мен техниканы қолдану машықтарын иелену болып табылады [4].

«Көркем еңбек» жаңартылған оқу бағдарламаларының жалпы орта мектептерде ендірілуі әрине көптеген пікірталастар тудырды. Мектептегі пән мұғалімдері үшін де, ЖОО «Бейнелеу өнері және сызу», «Кәсіптік білім» мамандарын дайындап жатқан ұйымдардағы жетекші мамандар арасында да. Дегенмен, орта білім беруде жалпылама оқу бағдарламаларының мазмұнының жаңартылуы болып жатқандығы, жаңартылған көркем еңбек оқу бағдарламасының мазмұнын жеткілікті деңгейде түсіндіріліп, жеткізілмеуі, өзгермелі кезеңдегі өзгерістерге бейімсіздігіміз әсер етті.

Осы орайда, болашақ мамандар дайындаудағы 5B010700 – «Бейнелеу өнері және сызу» және 5B012000 – «Кәсіптік білім» мамандықтарының біліктіліктері мен мамандандырылуы жаңартылған оқу бағдарламасына қарай қайта қарауды талап етеді. Бұл жағдай бойынша ЖОО пән бойынша жетекші мамандар құрамы білім бағдарламаларының ұсыныстарын әзірлеуде.

Орта білім берудегі жаңартылған бағдарлама мазмұны, жоғары оқу орны мекемелерінің «Бейнелеу өнері және сызу», «Технология» мұғалімдерінің кәсіби біліктіліктеріне әсер бермейтін жақтары да ескерілген. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының 2017-2018 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хатында назарға алынған.

Орта мерзімді жоспарларда ұсынылатын әрекет түрлері, «Өнер» білім саласы бойынша тақырып-тар бейнелеу өнері мен көркем еңбек компоненттерінің мәнмәтінінде оқылатындай етіп құрылған.

«Көркем еңбек» пәнінің оқу бағдарламасын бейнелеу өнері және технология пәнінің мұғалімі сабақ бере алатындай құрастырған. Бұл пәнді оқытуға аптасына 2 сағат берілгенін ескерсек, осы пәндерді жетекшілік жасайтын мұғалімдер сағаттарын жоғалтуы негізсіз болып табылады [4].

Бұл берілген мәліметтер негізінде бітіруші курс студенттері мен мектепте жұмыс жасап жүрген бейнелеу өнері және сызу, технология пәні мұғалімдерінің біліктілігі сақталатынын, олардың жаңартылған білім беру бағдарламасы «Көркем еңбек» пәнінен сабақ беру құзіреттіліктері жететінін айтып өту орынды. Мамандық пен маман даярлауда тек қана жаңашылдық орын алуда. Әрине, бұл жаңашылдық пәндердің негізгі түбірін сақтаумен жүзеге асуда. Жаңартылған көркем еңбек оқу бағдарламасын ұсынуда авторлар мен мекеме ұйымдарының жетекші мамандары, семинар жетекшілері, білікті, білімді, ғалым мамандардың да кеңестері жан-жақты талданып, бейнелеу өнері және сызу, технология пәні мұғалімдері мен болашақ мамандарының әлеуметтік және кәсіби әлеуеттері ескерілген.

Бүгінгі білім беру үдерісі мұғалімнің кәсіби даярлығын қайта қарауды талап етеді. Әрбір оқу жылында біліктілікті көтеру курстарынан өтіп, жаңашылдыққа дайын, әдістемелік шеберлігі мен қоры бар мұғалім қазіргі өзгеріске ешқандай қиындықсыз қадам жасап, қабылдай алады.

«Көркем еңбек» жаңартылған оқу бағдарламасының өміршеңдігін келешектің еншісі көрсетеді деген сенімдеміз. Келешектегі нәтиженің жақсы, оң болуы мектеп мұғалімдері мен маман даярлаудағы ЖОО, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы, педагогикалық шеберлік орталықтарындағы жетекші мамандар мен болашақ мамандардың еңбегінің жемісі береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 <https://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhghyru>

2 <http://www.nis.edu.kz/kz/press-center/perform/>

3 *Көркем еңбек (Визуалды өнер және технология***). Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныбына арналған оқу бағдарламасы (30 пилоттық мектептерде апробациялауға арналған эксперименттік білім беру бағдарламасы). – Астана, 2016. – 81 б.*

4 *2017-2018 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. – 368 б.*

А.С. Сманова¹

*¹к.п.н., ассоц. профессор, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

СОДЕРЖАНИЕ ОБНОВЛЕННОГО ШКОЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТРУД»

Резюме

Данная статья раскрывает основное содержание обновленной программы предмета «Художественный труд», в ней также приводятся мнения некоторых специалистов. Описываются цели и компетенции предмета художественного труда, планирование учителем уроков, тем и методов обучения. Проанализированы инновационно-организационные подходы по разделам программы. Причина обновления методического мастерства учителей школ видится в модернизации обновленных программ, которые исходят из опыта работы «Назарбаев интеллектуальной школы», организации Национальной академией образования РК имени И.Алтынсарина семинара по дисциплине. Ежегодно центр педагогического мастерства и повышения квалификации «Дополнительная программа профессионального обучения выпускников педагогических вузов, повышения квалификации учителей Республики Казахстан» по семи модулям проводит ежемесячные эффективные курсы методической подготовки специалистов. Эти курсы основаны на обновленных образовательных программах. Такое решение определяется в адаптации и готовности каждого специалиста к обновляющимся изменениям в своей деятельности.

Ключевые слова: художественный труд, учебная программа, изобразительное искусство, технология, обучение труду, Назарбаев интеллектуальные школы, центр педагогического мастерства, интеграция, обновленные образовательные программы

A.S. Smanova¹

*¹candidate of pedagogical sciences, the associate professor,
Institute of Arts, culture and sport at KAZNPU of Abay,
Almaty, Kazakhstan*

THE CONTENTS OF THE UPDATED SCHOOL SUBJECT "ART WORK"

Summary

This article opens the main contents of the updated program of the subject "Art Work", in her opinions of some experts are also given. The purposes and competences of a subject of art work, planning by the teacher of lessons, subjects and methods of training are described. Innovative and organizational approaches according to sections of the program are analysed. The reason of updating of methodical skill of teachers of schools seems in modernization of the updated programs which proceed from experience "Nazarbayev of intellectual school", the organizations by National Academy of Education of RK of I.Altynsarin of a seminar for discipline. Annually the center of pedagogical skill and professional development "The additional program of vocational education of graduates of pedagogical higher education institutions, professional development of teachers of the Republic of Kazakhstan" on seven modules conducts monthly effective courses of methodical training of specialists. These courses are based on the updated educational programs. Such decision is defined in adaptation and readiness of each expert to the renewed changes in the activity.

Keywords: art work, the training program, the fine arts, technology, training in work, Nazarbayev intellectual schools, the center of a pedagogical mastersv, integration, the updated educational programs

УДК. 371

МРНТИ 14.07.07

Н.Б. Рахметова¹, Қ.Е. Абдуллина²

*¹п.ғ.к., профессор м.а., Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

*²6M012000 – Кәсіптік оқыту мамандығының 1-курс магистранты,
Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

МЕКТЕПТЕГІ КІРІКТІРІЛГЕН КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕГІ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Қазіргі білім беру саласында көптеген өзгерістер болып, мектеп біртіндеп жаңартылған білім беру бағдарламасына көшіп жатыр.

Кіріктіру – ХХІ ғасыр талабы. Ең маңыздысы оқушылар пәнді игеру барысында ынтасы жоғары болуы керек. Тек жекелеген пәндерді ғана емес басқа да пәндерді меңгеру қажеттігін оқушыға жеткізу, түсіндіру мұғалімдерге байланысты.

Соның бірі кіріктірілген пәндер, демек екі-үш пәндердің тақырыптарының ұқсастығы мен байланысы ескеріле отырып тұтас бір пәннің мазмұнын қамтиды. Мектептегі «Технология», «Бейнелеу өнері», «Сызу» пәндерінің мазмұны бір «Көркем еңбек» пәнінде қамтылған. Демек осы пәндерде оқытылатын тақырыптар мен тәжірибелік жұмыстарда қарастырылатын іс-әрекетті толық орындайды.

Педагогикалық технологияда пәнаралық байланыс кіріктірілген білім берудің моделі болып саналады. Пәнаралық байланыс оқытудың кешенді жүйесін құрай отырып, әртүрлі білім салаларының ортақ тақырыптарын, кейде ортақ элемент, бөлім, жүйе, теория, ұғым заңдарды біріктіріп, құрылымдық және ғылыми-мазмұнды блоктар жасайды.

Түйін сөздер: мектеп, кіріктірілген, Көркем еңбек, Технология, Бейнелеу өнері, пәнаралық байланыс

Қазіргі заманның мұғалімге қояр басты талабы – ақпараттандырылған жан-жақты, дүниетанымы кең, тәрбиелі әрі саналы шәкірт сомдауы. Сапалы білімге жету жолында мұғалімнің аянбай еңбек етуі керек. Оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін, қазіргі заманауи инновациялық технологияларды меңгеруі шарт.

Педагогикалық әдебиеттерде «пәнаралық байланысқа» 30-дан аса әртүрлі түсініктеме беріліп, педагогикалық тұрғыда түрліше сипатталған.

Авторлардың көбі пәнаралық байланысты дидактикалық жағдай деп белгілейді, бірақ бұл шарттардың өзін әр автор өздігінше түсіндіреді. Мысалы: оқу үрдісінің нәтижесін жоғарлатуда, пәнаралық байланыс дидактикалық шарт негізінде рөл атқарады деп (Ф.П. Соколова), пәнаралық байланыс дидактикалық шарт сияқты, яғни табиғатпен қатынасы бар мектептегі жаратылыстану ғылымдары пәндері мазмұнын бірізділікті қамтығандай дейді [1].

Ал, кейбір авторлар пәнаралық байланыс туралы түсінікті келесідей көрсетеді: «пәнаралық байланыс – бұл оның логикалық құрылымын, белгілерін, түсініктерін басқа да пәндермен байланыстыра ашатындығын көрсетіп, сол курстың өзінде мазмұндауы», немесе «пәнаралық байланыс – бұл оқу пәндерінің мазмұнындағы диалектикалық байланыс негізінде мазмұндалуында».

Оқу жоспарларында мектепте оқытылатын ғылымдар да диалектикалық мазмұнды негізге сүйене отырып, филология, математика, жаратылыстану, қоғамтану, өнер, технология, дене шынықтыру салаларына бөлініп, жеке пәндерге тармақталып кетеді. Оқу жоспарында пәндер арасындағы кіріктіру анық көрсетілген және олар пәнаралық байланыстың моделі әрі білім мазмұнын жаңа сапада көтереді.

Р.Декарттың «Барлық ғылымдардың байланыстылығы сондай, олардың бәрін бірден оқыту – олардың біреуін басқасынан бөліп оқытудан оңай» деген пікірін еске алсақ, пәнаралық байланыс білім берудің кіріктірілген технологиясының құрамына енеді. Оның ұғымының ауқымы кең.

Қазіргі педагогикалық технологияда пәнаралық байланыс кіріктірілген білім берудің моделі болып саналады. Пәнаралық байланыс оқытудың кешенді жүйесін құрай отырып, әртүрлі білім салаларының ортақ тақырыптарын, кейде ортақ элемент, бөлім, дәйек, теория, ұғым заңдарды біріктіріп, құрылымдық және ғылыми-мазмұнды блоктар жасайды.

Оқу пәндерінің бірігуі төмендегі шарттарға байланысты:

- зерттеу нысандарына сәйкес келуі немесе өзара жақын болуы;
- кіріктірілген оқу пәндерінде зерттеу әдістерінің бірегейлігі немесе ұқсастығы;
- кіріктірілген оқу пәндерінің жалпы заңдылық пен теориялық тұжырым негізінде құрылуы.

Осы арқылы бір дидактикалық мақсатқа негізделген оқу бағдарламаларын жасауға болады. Пәнаралық байланыс құрамдық функционалдық талдау әдісіне сүйенеді, ол әдіс белгілі бір құбылысты тұтастай құрылымдық-бөлшектеу арқылы зерттейді, осы арқылы әрбір элементтің функционалды арнаулы қызметі қарастырылады және кіріктіріліп отырған екі (одан көп) пәннің құрылымдық элементтері анықталады, онда бөлімі, тақырыбы, уақыты, дәйегі, ұғымы, заңы, теориясы және т.б. қарастырылады. Нәтижесінде жалпы білім беретін пәндердің матрицасы құрылады.

Пәнаралық байланыс пен оқушы бойында жалпы күзінеттілікті қалыптастыруда тікелей байланыс бар. Оқу бағдарламаларында әр пәннің қалыптастыратын білім, білік, дағды мөлшері жеке анықталса да, тұлғаның өмір сүру аймағында олар өзара байланысты күзінеттілікке ие болады. Өйткені оқушы өмірлік мәселелермен кездескенде, әрбір пәннен алған білімін саралап жатпай, бойындағы интегративті білімнің кең, жалпы әлеуеті мен дағдысын пайдаланады [2].

Кіріктіру – ХХІ ғасыр талабы. Ең маңыздысы оқушылар мамандықты игеру барысында ынтасы жоғары болуы керек. Тек арнаулы пәндерді ғана емес басқа да пәндерді меңгеру қажеттігін оқушыға жеткізу, түсіндіру мұғалімдерге байланысты.

Кіріктірілген сабақтарды өтуде төмендегідей артықшылықтар мен кемшіліктер кездеседі.

Артықшылықтар:

- мұғалім үлкен ізденіс жұмыстарын жүргізеді (түрлі ақпарат көздерінен, интернет желісінен, т.с.с.);

- оқушылардың сабаққа және пәнге қызығушылығы;

- басқа пәндердің қажеттілігін оқушылардың түсінуі;

- сабақ барысында барлық мүмкіндікті пайдалану (компьютер, АКТ, т.б.).

Кемшіліктер:

- сабақты тек белгілі бір шектеумен түсіндіруге мәжбүрсің;

- әр мұғалім өзінің сөзін айтады, бірақ байланыстың жоқтығынан оқушылар тек белгілі байланыстармен шектеліп қояды, нәтиже күтпейміз;

- сабақ сол сыныпта ғана өткізіледі.

Қандай жұмыстар атқарылуы тиіс:

- кері байланысты орнату, үнемі байланыста болу;

- кластер түзу, орнату;

- мамандық пәндеріне күнтізбелік жоспарларын жасау, пән мұғалімдерімен бірге жұмыстар атқару;

- өзімізге қажетті тақырыптарға кең көлемде тоқталу;

- нәтижелерді өңдеу, түзету, дамыту.

Қазіргі сабақтарда ақпараттық-коммуникативті-технология мен кіріктірілген оқыту технологиясын байланыстыра өту өте тиімді нәтиже береді. Ақпараттық технологияда біз мұғалімды ақпарат беруші, бағыт – бағдар көрсетуші деп түсінеміз. Белгілі бір тақырып бойынша мәлімет, әдебиеттер және т.б. беріледі. Ал, кіріктірілген инновациялық технологияда тақырыпқа байланысты мәлімет, ақпараттың барлығын жан-жақты пән мұғалімдерімен түсіндірілуі, дәлелденуі және жеткізілуі оның басты артықшылығы болып табылады. Мұғалім әркез ізденуші бола білсе, өзі үшін білім жинақтайды, оқушы үшін сабақты қызықты өте алады [3].

Мектептердің жалпы білім беру мазмұны, оның ішінде оқу жоспарлары пәнаралық байланыстың өзіндік орны бар. Әрбір пәннің оқу материалдары басқа пәндердің тақырыптарымен тығыз байланыста. Сондықтан пәнаралық байланысты пайдаланып, сабақтардың танымдық міндеттерін басқа пәндердің мазмұнын пайдалануды қажет етеді. Кіріктірілген «Көркем еңбек» пәніне мұндай туыстас пәндер технология, бейнелеу өнері, композиция, тұстану, геометрия, сызу мен музыка пәндері. Бұл пәндер бір-біріне ұқсас, сол арқылы бір-бірін мазмұнды байытатын тақырыптар жиі кездеседі. Соңғы жылдары оқыту үрдісін жаңа анағұрлым тиімді негізде ұйымдастыру бағыты тәжірибеде кеңінен орын алып келеді.

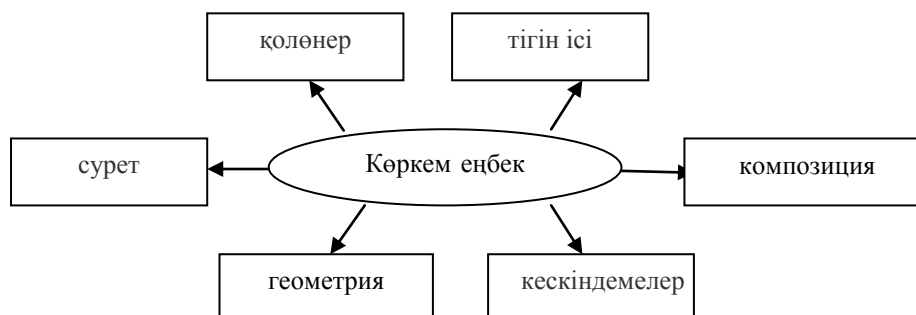
«Көркем еңбек» пәніне тәжірибелік жұмыс істеу барысында оқушылар тарапынан қызығушылық туады. Себебі олар әртүрлі материалдармен жұмыс жасау әдістерін меңгереді және олардан өмір қажеттілігіне қолданатын бұйымдар жасайды. Жалпы осы туыстас пәндерді оқытуда өзіндік үйлесімді ұқсастық та бар. Мысалы: бейнелеу өнері пәні - оқушыларға нақты сурет, тақырып бойынша еске түсіру арқылы сурет салу негіздерін, шығармашылық қабілеттерін, көркемдік талғамын дамытуға, заттардың формасын және түсін ажырата білуге үйретсе, технология пәнінде қарапайым құралдармен жұмыс істеу тәжірибесі мен ептілігін дамытады. Бейнелеу өнері пәні арқылы заттың формасы, көлемі және түсі зерттелсе, технология пәнінде жасаған заттың нобайын салу, ағаш өңдеу арқылы сол заттың моделін жасайды. Ал музыка пәнінде оқушылар ұлттық аспапта ноталардың үйлесімі арқылы күй, әуен тыңдап, оны нотаға салуды, қағыс қағуды үйренеді.

Осы орайда «интеграция», яғни «кіріктірілген» дегеніміз не және де «технология» пәніндегі пәнаралық байланысты байқаймыз.

Кіріктірілген «жеке дара бөлімдердің бір тұтастыққа өзара терең сіңісуін және оқу материалындағы жалпыланған бір немесе басқа да бір білім саласының оқшауланып бірігуін – ықпалдастық дейміз».

Кіріктірілген сабақ деп өзіне бірнеше пәндер бойынша бір түсінікті, тақырыпты немесе көріністі бір мезетте қамтып оқытудағы ерекше сабақ түрі. Мұндай сабақта: ықпалдасушы болып табылатын жетекші, яғни басты пән және осы жетекші пәннің тақырыбын тереңдетіп, кеңейтіп, толықтырып ашуға ықпалын тигізетін қосымша пәндер ерекшеленеді.

Демек, кіріктірілген «Көркем еңбек» пәнінің басқа пәндермен байланысын көрсететін болсақ:

Сурет-1. Кіріктірілген пәндер

Көркем еңбек пәнінде сабақ өткізу барысында пәнаралық байланыс жасау маңызды, мысалы 1-суретте көрсетілген кіріктірілген пәндердің мазмұнында берілген тақырыптар өзара тығыз байланысты. Атап айтатын болсақ, қолөнер бөліміне байланысты қолөнер түрлері және олардың ерекшеліктері тақырыбында қысқаша дерект фильм, демек қолөнердің даму тарихы, қолөнер бұйымдарының түрлері, аймақтық ерекшеліктері мен тоқылу әдістері, олардың түстік шешімі, оларға түсетін өрнектердің орналасуы көрсетіледі. Сондай-ақ оларды жасау жолдарын, яғни схемасын презентация арқылы түсіндіріледі. Егер әрбір сабақта мұғалім слайд, фильм көрсету арқылы сабақты жаңаша әдіспен өткізсе, балалар дәстүрлі сабақтан гөрі, пәнаралық байланыс жасау арқылы өткен сабақты тез меңгереді, әрі есінде жақсы сақтайды. Сонымен бірге, оқушыларға пәнаралық байланыста негізделген көптеген тапсырма берген жөн. Нәтижесінде, балалар әрбір тапсырманы қызығушылықпен орындады [4].

Әрбір мұғалімнің көздейтін мақсаты – оқушыларға берілетін ғылыми білім негіздерінің бірлігін, пәнаралық байланысын сақтап отыру. Пәнаралық байланыс кезінде, оқушылардың ойының тиянақталуына, қиялдауына, ұғымды меңгеруге, ойда сақтау мүмкіндіктерін арттыруға жағдай жасалады.

Пәнаралық байланыс – түрлі оқу пәндерінің арасындағы өзара байланысын айқындау шарты және білім беру мен оқыту талаптарының бірі. Пәнаралық байланыстың қазіргі оқыту-тәрбиелеу, білім беру жүйесінде оқушылардың дүниетанымын тереңдете отырып, оқытудың тиімділігін арттыруға көмектесуі ғылыми педагогикалық дәлелдеме ретінде танылады. Оқушылардың әртүрлі пәндер бойынша берілетін теорияларды түсініп-білуі, олардың жалпы ақыл-ойына серпін туғызып, танымдық іс-әрекеттеріне шығармашылық сипат беріп, барлық алынған білімін жүйелейді.

«Білімді ұрпақ – болашақтың кепілі», – демекші, қазіргі таңда елдің болашақ азаматтарын қалыптастыру бағытындағы білім беру мәселесі – мемлекетіміздің басты саясатының бірі. Білім мен ғылымның ел дамуына оңтайлы әсер етуі үшін демократияландыру, оқыту жүйесін заман талабына сай үйлестіре алу міндеті туындап, білімге, бүкіл оқу-әдістемелік жүйеге жаңа талаптар қойылуда. Сондықтан мұғалім іс-әрекетін жаңа талап тұрғысынан ұйымдастыру – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Мұғалім өз білім-білігін, оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруы және жаңа педагогикалық технологияны меңгеруі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Федорова В.Н., Кирюшкин Д.М., Гурьев А.И. *Межпредметные связи – теория и практика // Наука и образование. – Горно-Алтайск, 1998 – №2.*

2 Кудрявцев Ю.Н. *Межпредметная связь технологии и физики. Непрерывное образование учителя технологии. Материалы международной заочной научно-практической конференции. – Ульяновск, 2006.*

3 Бейсенбаева А.А. *Значение межпредметных связей в учебно-воспитательной работе школы (из опыта средних школ Казахстана). 13.00.01. Дис.к.п.н. – Алма-Ата, 1970. – 219 с.*

4 Рахметова Н.Б., Калабаева Д.А. *Болашақ көркемөнер мамандарының кәсіби біліктілігін арттыру мүмкіндіктері. Л.Н. Гумилев атындағы Ұлттық Евразиялық университеті. Хабаршы №1. – Астана, 2017. – Б.208-213.*

Н.Б. Рахметова¹, К.Е. Абдуллина²

*¹к.п.н., и.о. профессор, Казахский государственный женский педагогический университет,
г. Алматы, Казахстан*

²6M012000 – Магистрант 1 курса профессионального обучения

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ ИНТЕГРИРУЕМЫХ ПРЕДМЕТОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА В ШКОЛЕ

Резюме

В современном образовании много изменений, и школа постепенно переходит к обновленной образовательной программе.

Интеграция – это требование XXI века. Самое главное, что учащиеся должны быть мотивированными в изучении дисциплин. Учитель объясняет ученику о значении овладения не только определенными предметами, но и другими необходимыми предметами.

Одним из них является содержание тем и взаимосвязь всех дисциплин, с учетом интеграции двух или трех дисциплин. Содержание дисциплин «Технология», «Изобразительное искусство», «Черчение» в школе включены в один предмет «Художественный труд». Это означает, что предметы, изучаемые в этих дисциплинах, будут полностью реализованы.

Межпредметная связь в педагогической технологии это модель интегрированного образования. Межпредметная связь создает сложную систему обучения, сочетая общие темы разных отраслей знаний, иногда общий элемент, разделы, систематичность, теорию, концепцию унификации законов, структурированные и научно-значимые блоки.

Ключевые слова: школа, интеграция, Художественный труд, Технология, Изобразительное искусство, межпредметный связь

N.B. Rakhmetova¹, K.E. Abdullina²

*¹k.p.s., Acting Professor Kazakh State Women's Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

²6M012000 – Master of 1 course of vocational training

THE ROLE AND IMPORTANCE OF INTERCONNECTED LINKS IN THE INTEGRATED WORK OF THE ARTISTIC WORK IN THE SCHOOL

Summary

In modern education, there are many changes, and the school is gradually moving to a nude educational program.

Integration is a requirement of the 21st century. Most importantly, students should be motivated in the study of disciplines. The teacher explains to the student, the importance of mastering not only certain objects, but also other necessary subjects.

One of them is the content of topics and the interrelationship of all disciplines, taking into account the integration of two or three disciplines. The content of the discipline "Technology", "Fine Arts", "Drafts" of the school are included in one subject "Artistic work". This means that the subjects studied in these disciplines will be fully realized.

Intersubject communication in pedagogical technology is a model of integrated education. Intersubject communication creates a complex system of education, combining common themes of different branches of knowledge, sometimes a common element, sections, systematic, theory, the concept of unification of laws, structured and scientifically significant blocks.

Keywords: school, integration, Artistic work, Technology, Visual arts, interdisciplinary communication

С.А. Баймырза¹

¹магистр педагогических наук, Павлодарский педагогический государственный институт,
Павлодар, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О РОДНОМ КРАЕ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ ПО СРЕДСТВАМ ЭТНОПЕДАГОГИКИ

Аннотация

Статья посвящена формированию представлений о родном крае у младших школьников с интеллектуальными нарушениями по средствам этнопедагогике.

Полученные данные в ходе научного эксперимента показали, что использование элементов этнопедагогике в учебном процессе положительно влияет на умственное развитие младших школьников с интеллектуальными нарушениями. В результате предложенной систематической и целенаправленной работы ученики будут осознавать, что природа требует бережного отношения, что надо ценить ее красоту и богатство. У них появится необходимость общения с природой, любовь к лесу, реке, горам. У учащихся появятся любимые места отдыха на природе, в дальнейшем они смогут участвовать в школьных походах. Знания и воспитание, полученные детьми с нарушенным интеллектом в школе, являются важным средством социальной адаптации. Изучение Родного края является незаменимым средством накопления социального опыта, приобретаемого в широком общении с людьми и окружающим миром.

Ключевые слова: интеллектуальные нарушения, этнопедагогика, мир вокруг, методика оценки, этнокультурный аспект

В своем послании «Казахстанский путь – 2050» Президент Республики Казахстан Назарбаев Н.А. подчеркнул, что «Традиции и культура – это генетический код нации. Нам нужно оберегать нашу национальную культуру и традиции во всем их многообразии и величии, собирать по крупицам наше культурное достояние. Казахстанская культура должна стать патриотическим ядром для всех граждан страны». Соответственно, становится актуальным обновление содержания образования детей с ограниченными возможностями развития с опорой на исторический опыт казахского народа и его культурные многовековые традиции [1].

Этнокультурный аспект обучения – это обучение с широким применением народного опыта воспитания. Воспитание, созданное самим народом и основанное на народных началах, имеет огромную воспитательную силу. Через воспитание, через чувственное восприятие и освоение художественных ценностей человек полнее и глубже осознает свою принадлежность не только к определенному народу, нации, но и к роду человеческому. Вместе с тем, этнические традиции, нравственно-этические нормы, усвоенные личностью в процессе ее воспитания, образования, социализации, оказывают влияние на характер поведения человека в различных жизненных ситуациях [1]. Благоприятное воздействие народных этнокультурных, этнопедагогических средств на развитие и формирование ведущих качеств личности высоко оценивали выдающиеся педагоги прошлого К.А. Гельвеций, Л.А. Коменский, Г.А. Песталоцци, К.Д. Ушинский и др. [2-5].

Согласно высказыванию Шаповалова В.К., этнокультурный аспект в образовании способствует развитию творческих возможностей детей, их успешному вхождению в динамично развивающееся, открытое общество. Применение на занятиях интересных сведений по этнокультуре, учет этнопсихологических особенностей личности ребенка, применение приемов и средств воспитания и обучения с использованием народных традиций является важнейшим средством передачи детям исторического опыта народа, в виде социальных норм и правил [6]. Это можно отнести и к системе специального образования детей с нарушением интеллекта.

Анализ теории и педагогической практики обучения учащихся с интеллектуальным недоразвитием показывает, что эта категория учащихся испытывает различные по сложности проблемы в овладении знаниями. Так, психологами и педагогами отмечаются специфические особенности усвоения представлений об окружающем мире: интересы младших школьников об окружающей их действительности не локализованы, объем систематизированных знаний и опыт их приобретения строится на основе нарушений сенсомоторной и интеллектуальной сферы (А.Я. Андреев, И.И. Двигун, Н.Г. Морозова, И.М. Шабан). В то же время, познавательный интерес об окружающем мире, о Родном крае, являясь избирательной направленностью личности на предметы и явления окружающей

действительности, стимулирует детское познание (Г.И. Щукина). Именно знания о Родном крае являются основой познавательного интереса, без которых они не могут возникнуть, удовлетворение познавательного интереса в свою очередь неизбежно ведет к обогащению знаний (Н.Г. Морозова, С.Л. Рубинштейн, Г.И. Щукина и др.). Поэтому столь значимой является проблема повышения эффективности коррекционно-развивающей работы по формированию и развитию краеведческих представлений у детей с нарушением интеллекта.

Этнокультурный аспект обучения преследует цель – через приобщение детей с ограниченными возможностями развития к культуре родного народа, развитие представлений о Родном крае с последующим ознакомлением с культурой народов мира, и в целом, миром природы и людей. Эта задача должна решаться на протяжении всего процесса воспитания и образования «особенного» ребенка.

Аналитический обзор литературы по проблеме формирования краеведческих представлений показал, что большинство исследований в этой области проводилось по изучению представлений о Родном крае у детей с нормальным развитием (Б.Г. Друздь, Л.Н. Вахрушева, Л.А. Вегнер, Е.М. Калинина, и др.). Эта проблема рассматривалась также в различных исследованиях по коррекционной педагогике (Е.И. Андреева, Н.М. Шибаева, В.И. Логинова, Ф.К. Савина и др.). Наряду с этим, возможности использования элементов этнопедагогике в процессе формирования представлений об окружающем мире у младших школьников с интеллектуальными нарушениями в педагогической теории остается недостаточно изученной, несмотря на высокий интерес науки и практики к возможностям целенаправленной коррекционно-образовательной работы с названным контингентом учащихся.

Отсутствие в этой области исследований, вскрывающих возможности формирования краеведческих представлений у детей с интеллектуальными нарушениями на уроках по предмету «Мир вокруг» с элементами этнопедагогике, в учебном процессе не позволяет учителям специальных (коррекционных) школ эффективно руководить этим процессом. Вместе с тем, формирование представлений о Родном крае – мире природы и людей – у младших школьников с нарушением интеллекта и приобретения ими достоверных представлений о природоведческих понятиях имеет исключительное значение для последующего их обучения, формирования картины мира и социализации данной категории детей.

Возникает определенное противоречие между направленностью государственной политики на активное приобщение детей к различным видам этнокультурной деятельности, а также необходимостью формирования представлений о Родном крае у детей со стойким нарушением познавательной деятельности, как важного средства социализации детей, и отсутствием отечественных исследований о возможности использования элементов этнопедагогике в процессе формирования у них представлений об окружающем мире.

Значимость проблемы, её практическая неразработанность, а также потребность педагогической практики в научно обоснованных коррекционно-развивающих технологиях применения элементов этнопедагогике, обеспечивающих формирование краеведческих представлений у школьников данной категории, составляет её актуальность.

Целью нашего исследования явилось научное обоснование и разработка системы коррекционно-развивающих мероприятий по включению элементов этнопедагогике в процесс обучения детей с нарушением интеллекта учебному предмету «Мир вокруг».

Анализ программы специальной (коррекционной) школы по предмету «Мир вокруг» показал, что в четвертом-пятом классах программой предусмотрено формирование системных и целостных представлений у учащихся с нарушенным интеллектом о Республике Казахстан. Выявление особенностей усвоения краеведческих знаний учащимися пятых классов вспомогательной школы, предусмотренных программой по предмету «Мир вокруг», стало предметом нашего экспериментального исследования.

Эксперимент проводился на базе «Специальной (коррекционной) школы-интерната для детей с интеллектуальными нарушениями развития», с учащимися четвертого класса, а для контрольной группы мы выбрали школу-интернат. Эксперимент проводился в виде индивидуального опроса.

Для решения первой задачи была просмотрена и проанализирована программа по предмету «Мир вокруг», используемая в специальных (коррекционных) школах республики Казахстан (авторы А.А. Айдарбекова, К.Б. Бектаева и С.Ю. Своеволина).

Для правильной организации работы по формированию краеведческих представлений необходимо было выявить исходный уровень знаний о Родном крае. С этой целью была разработана «методика

оценки уровня краеведческих представлений», которая осуществлялась на примере объектов и явлений природы Казахстана с помощью специально разработанных комплектов картинок. Данная методика сопряжена с обязательной фиксацией полученных результатов. Для этого была выделена система показателей (критериев), по которым можно судить о наличии у учащихся краеведческих представлений.

Основываясь на данные анализа программного материала, используемого в специальной (коррекционной) школе по данному предмету, были составлены вопросы и задания для выявления уровня представлений о Родном крае у учащихся 4 классов. Вопросы и задания для учащихся четвертых классов были подобраны в соответствии с программными требованиями по предмету «Мир вокруг», которые предполагают формирование у учащихся 4 классов специальной (коррекционной) школы знаний о животных и растениях, климата характерных для Республики Казахстан.

Изучение уровня сформированности краеведческих представлений у всех учащихся осуществлялось в виде индивидуального психолого-педагогического эксперимента. Мы предположили, что совокупность выполнения всех четырех серий заданий позволит получить необходимые сведения о развитии краеведческих представлений у младших школьников с интеллектуальными нарушениями, что даст возможность в дальнейшем построить комплексную в методическом отношении последовательность работы по формированию краеведческих представлений используя элементы этнопедагогике.

При проведении опроса учитывались следующие критерии:

1. Активное участие в опросе – во время эксперимента отмечались проявляемое желание и интерес ребенка к беседе;

2. Принятие помощи – учитывалась способность ученика самостоятельно давать правильный ответ, принимать помощь в виде наводящих вопросов, опоры на картинки, или же неспособность ответить при оказании экспериментатором помощи.

3. Использование необходимых терминов в активном словаре особое внимание экспериментатора уделялось на то, как учащийся свободно владеет теми или иными словами, терминами, касающимися знаний о Родном крае.

4. Темп выполнения задания – учитывалась скорость, с которой ребенок мог дать ответ на поставленный экспериментатором вопрос.

Анализируя данные эксперимента, учитывались различные состояния детей в зависимости от ведущего дефекта. В настоящее время в школу для детей с нарушением интеллекта поступают дети с сочетанными дефектами (тяжелые речевые нарушения), а также с нарушениями в эмоционально-волевой сфере (аутизм). Почти в каждом исследуемом нами классе были дети с легкой и умеренной умственной отсталостью, а также дети с сочетанными дефектами, РДА на фоне органического поражения мозга, синдром Дауна, нарушение интеллекта и различные психические расстройства. Все это значительно осложняет коррекционно-педагогический процесс в специальной школе.

Полученные в результате эксперимента данные анализировались с количественной и качественной точек зрения.

Оценка знаний оценивалась по балльной системе от 0 до 2 и предполагала, также как и при констатирующем эксперименте, три уровня знаний детей по исследуемому вопросу (высокий, средний, низкий).

Для оказания помощи при опросе, были приготовлены иллюстрации с изображением природы, животных, растений, а также изображения символики различных государств.

Анализируя ответы экспериментальной и контрольной группы, было выявлено, что уровень знаний детей экспериментальной группы о Родном крае Казахстане значительно повысился.

В результате обучения, проведенного в экспериментальной группе, краеведческие знания на высоком уровне с (15%) возросли до 35%. Низкий уровень знаний уменьшился в экспериментальной группе с 50% до 29%.

Менее значительная динамика наблюдалась в контрольной группе, в восприятии сведений об объектах неживой природы и растительного мира, что свидетельствует по-видимому, о сложности усвоения данного материала учащимися четвертого класса специальной (коррекционной) школы, а также о необходимости более длительной и целенаправленной работы в данном направлении.

Проведенное исследование позволило сформулировать наиболее значимые выводы:

1. Краеведческие представления являются важным условием активизации процесса социализации младших школьников.

Несмотря на значимость проблемы формирования краеведческих представлений у детей с различными нарушениями развития, в коррекционной педагогике она изучена недостаточно.

2. Сравнительное изучение уровня знаний и представлений о Родном крае у младших школьников исследованных групп позволило установить, что наиболее низкий уровень знаний оказался характерным для учащихся первых классов. Причины низкого уровня краеведческих представлений обусловлены не только психическими и возрастными особенностями таких учеников, но и тем, как осуществляется учебно-познавательная деятельность детей по формированию краеведческих представлений у изучаемой категории в условиях коррекционной школы.

3. В процессе разработки коррекционно-развивающего комплекса по формированию краеведческих представлений у умственно отсталых младших школьников, предложена и апробирована методика выявления и оценки исходного итогового уровня знаний и представлений у данной категории детей. По результатам оценки исходного уровня знаний о Родном крае была разработана и апробирована система коррекционно-развивающих мероприятий, которая строилась на разных видах деятельности, имела определенную дидактическую цель и четкую структуру педагогической работы.

4. Разработанная и апробированная в ходе исследования экспериментальная система развивающих мероприятий показала свою эффективность, обеспечив, во-первых, ликвидацию полного или практически полного отсутствия знаний о предметах и явлениях, характерных для Родного края у 71% учащихся 4 класса школьников и, во-вторых, приобретение ими на высоком и среднем уровнях и систематизированных краеведческих представлений.

В результате предложенной систематической и целенаправленной работы ученики будут осознавать, что природа требует бережного отношения, что надо ценить ее красоту и богатство. У них появится необходимость общения с природой, любовь к лесу, реке, горам. У учащихся появятся любимые места отдыха на природе, в дальнейшем они смогут участвовать в школьных походах. Знания и воспитание, полученные детьми с нарушенным интеллектом в школе, являются важным средством социальной адаптации. Изучение Родного края является незаменимым средством накопления социального опыта, приобретаемого в широком общении с людьми и окружающим миром.

Список использованной литературы:

- 1 Государственная программа развития образования в Республике Казахстан. – 2010. – №1459. – С.199-235.
- 2 Карбушева Г.А. Ознакомление детей дошкольного возраста с Казахстаном. – Алма-Ата: Мектеп, 1984. – С.47.
- 3 Экспериментальная программа специальной (коррекционной) школы для детей с легкими нарушениями интеллекта (естественно-математический цикл). – Сборник №2. – Алматы:ітап, 2002. – С.60-63.
- 4 Узакбаева С.А. Глубокие корни воспитания. – Алматы, 1995.
- 5 Нургалиев К.А. Этнопсихологические особенности решения проблем ситуацией (анализ процесса отгадывания загадок). Автореферат. – Алматы, 1997.
- 6 Шевченко С.Г. Особенности запаса знаний и представлений у младших школьников с трудностями в обучении. Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – №2, 2002. – С.23-27.
- 7 Муратова К.Г. Краеведческая работа во вспомогательной школе-интернате. Дефектология, 1978. – №5. – С.44-48.

С.А. Баймырза¹

¹педагогикалық ғылымдардың магистрі, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты,

e-mail saniya_2507@mail.ru

Павлодар, Қазақстан

ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТУҒАН ӨЛКЕ ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІН ЭТНОПЕДАГОГИКА ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйіндеме

Осы мақала зияты зақымдалған бастауыш сынып оқушыларда туған өлке туралы түсініктерін этнопедагогика құралдары арқылы қалыптастыруға арналған.

Ғылыми эксперимент барысында зияты зақымдалған бастауыш сынып оқушылардың оқыту үдерісінде этнопедагогика элементтерін қолданған кезде, балалардың ақыл-ой дамуына оң әсерін тигізді. Ұсынылып отырған жүйелі және мақсатты бағытталған жұмыс нәтижесінде оқушылар табиғатқа ұқыпты қарауды, оның сұлулығы мен байлығын бағалау керек екенін түсінеді. Оларда табиғатқа деген сүйіспеншілік пайда болады. Оқушылар табиғатта сүйікті демалыс орнына ие болады, болашақта олар мектептегі саяхаттарға қатыса алады. Зияты зақымдалған бастауыш сынып оқушылар мектепте алған білім – тәрбие, қоғамға бейімделудің маңызды құралы болып табылады. Туған өлке туралы білімнің болуы қоғам тәжірбиесін жинаудың құралы болып табылады.

Түйін сөздер: интеллектуалдық бұзылыстар, этнопедагогика, қоршаған әлем, бағалау әдісі, этномәдени аспект

S.A. Baimyrza¹

¹Pedagogical alamdari Magistr, Pavlodar pedagogical Institute official,
Pavlodar, Kazakhstan

GENERATING VIEWS OF THE NATIVE REGION FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES BY MEANS OF ETHNOPEDAGOGICS

Summary

The article is devoted to the formation of ideas about the native region for children with intellectual disabilities by means of ethnopedagogics.

Obtained in the course of a scientific experiment showed that the use of elements of ethno-pedagogy in the educational process positively affects the mental development of younger schoolboys with intellectual disabilities. Consequently, the proposed systematic and purposeful work students will realize that nature requires careful treatment that it is necessary to appreciate her beauty and wealth. They will have the need of contact with nature, love forest, river, mountains. Students appear favorite places of recreation, in the future they will be able to participate in school trips. Knowledge and education received by children with mental disorders in school are an important means of social adaptation. The study of the Native land is an indispensable means of accumulating social experience in a broad communication with people and the outside world.

Keywords: intellectual disability, ethnopedagogy, the world around, methods of evaluation, ethno-cultural aspect

МРНТИ 14.35.09

Н.С. Сайлауова¹, А.М. Жубандыкова²

¹п.э.д., Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
Атырау, Қазақстан

²п.э.к., қауымд.проф.м.а., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДАҒЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының бойындағы этномәдени құндылықтарының мәні жөніндегі мәселелер қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының бойында этномәдени құндылықтарды қалыптастыруда білім беру ұйымдарының орны ерекше екені белгілі. Бастауыш сыныптан бастап баланың бойында мәдениет, моралдық сапалары қалыптасады. Мақалада этномәдени құндылық ұғымының мәніне талдау жасалынып, өзіндік тұрғыдан интерпретация берілген. Сонымен қатар бастауыш сынып оқушыларының бойында этномәдени құндылықтарды қалыптастыру үдерісін қамтамасыз ететін педагогикалық механизмдер: тәрбие, оқыту, іс-әрекет, қарым-қатынас т.б. анықталды.

Бастауыш сынып оқушыларының бойында этномәдени құндылықтарды қалыптастыру үшін оқушы өз тарихын, тарихи оқиғаларды, тарихи тұлғаларды, салт-дәстүр, шаруашылық әрекетті, қолданбалы қол өнер, ұлттық мерекелер т.б. білуі тиіс. Тәрбиелеу үдерісінде тәрбиеліліктің көрсеткіші болып бастауыш сынып оқушыларының бойында адамгершілік сапалары, тәрбие деңгейі, бір-біріне деген позитивті қарым-қатынасы, мінез-құлықты табылады.

Түйін сөздер: этномәдени құндылық, этнос, мәдениет, ұлттық мәдениет, этникалық мәдениет

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай. Бірақ, ұлттық кодымды сақтаймын деп бойындағы жақсы мен жаманның бәрін, яғни болашаққа сенімді нығайтып, алға бастайтын қасиеттерді де, кежегесі кері тартып тұратын, аяқтан шалатын әдеттерді де ұлттық сананың аясында сүрлеп қоюға болмайтыны айдан анық. Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибемен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, заманасынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды» – деп көрсетті [1].

Қазіргі заман талабының бірі – жан-жақты мәдениетті тұлға тәрбиелеу. «Өз мәдениеті арқылы өзге мәдениеттерге бағыт ұстанған адам жан-жақты мәдениетті тұлға болып қалыптасады» [2] – деп Қазақстан Республикасының этникалық-мәдени білім тұжырымдамасында атап көрсетілген.

Ғаламдық жаһандану жағдайындағы жаңа қоғамда орын алған ірі экономикалық өзгерістер мен технологиялық жетістіктер – қоғам дамуының қозғаушы күші болып табылатын білім жүйесіне орасан ықпалын тигізіп отыр. Әлемдік қауымдастықтың біртұтас білім кеңістігін қалыптастыруға бағытталған ортақ мүддеге барынша әрекеттенуі – жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген саналы да парасатты тұлғаны тәрбиелеу қажеттігін де алға тартып отырғаны шындық.

Болашақта гүлденген Қазақстанның одан ары қарыштап өркендеуінің негізгі тұтқасы болатын демократиялық қоғамды құратын парасатты және білімді тұлғаларды дайындауда ұлттық тәлім-тәрбиенің атқаратын жұмысы зор екені даусыз. Озық жетістіктерге негізделген білім нәрімен қатар, ұлттық тәрбие құндылықтарын бойына сіңірген ұрпақтар ғана ұлт тағдырын тереңнен таразылап, болашағын барынша болжайтын қоғам сұраныстарына жауап беретін және барынша әлеуметтенген тұлға ретінде танылатыны анық.

Демек, педагогика ғылымының осы кезге дейін қалыптасқан озық тәжірибелеріне сүйене отырып, оны бастауыш сынып оқушыларына оқу-тәрбие процесінде этномәдени құндылықтарды барынша пайдалану – басты талаптардың негізі болуы шарт.

Бұл жөнінде Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту тұжырымдамасында: «...тәрбие мен оқыту мазмұны бірінші деңгейде қызметтің өзіндік түрлерін және баланың даму бағытын, оның кейінгі мектеп жағдайына бейімделуін қамтамасыз етуге тиісті...», [3] – делінген.

Өскеген ұрпақтың бойында этномәдени құндылықтарды қалыптастыру тарихын сөз етпес бұрын, алдымен осы түсініктердің пайда болуы мен құрылымдарына тоқталайық. Этномәдени құндылық сөзінің мағынасы: этнос, мәдениет, құндылық сияқты бөліктерден тұрады.

«Этнос» терминін қарастырғанда көпшілік авторлар Ю.В. Бромлейдің анықтамасын негізге алады. Оның айтуынша «этнос» – бұл белгілі территорияда тарихи қалыптасқан, салыстырмалы түрде тұрақты тіл, мәдениет және психикалық ерекшеліктерге, сол сияқты өзіндік атауында көрінетін өзінің бірлігі мен өзгелерден ерекшелігін (өзіндік сана) түйсінетін адамдардың тұрақты жиынтығы». Этнос табиғатын түсіндіруге арналған басқа да тұжырымдар көптеп жасалды. Оның түсінігінде этнос – «бұл өзін басқа өзі сияқты ұжымдарға қарсы қоятын (біз – біз емес), ерекше ішкі құрылымға және мінез-құлық стереотипіне ие адамдар ұжымы (динамикалық жүйе)». Этномәдени білім беру мәселесін зерттеу барысында Ж.Ж. Наурызбай «этнос» ұғымын тайпадан жоғары қауым, ұлт (национальность) және нация ұғымдарын жалпылаушы термин ретінде қолданады.

Демек, ұлт – ортақ тілі, қалыптасқан мәдениеті, біріктіруші салт-дәстүрі мен ділі бар адамдардың әлеуметтік қауымдастығы. Сонымен бірге көптеген ұлттардың ортақ территориясы, ортақ экономикасы сол ұлт өкілдерін біріктіретін мемлекеті болады. Ұлт қалыптасуында адамдардың бірлігінің бастауы болатын ортақ этногенетикалық тек те маңызды рөл атқарады. Осындай талаптар тұрғысынан қарастырғанда ұлт және этнос ұғымдары біріне — бірі өте жақын; екіншісінен біріншісі туып, қалыптасады. Ұлт этникалық қасиеттердің және сапалардың толысқан, піскен кезеңі деп бағалауға болады. Ұлттар этникалық белгілерге қоса саяси, экономикалық және әлеуметтік белгілерге ие болады.

Қазіргі кезде «мәдениет» терминіне байланысты жаңа сөз тіркестері педагогикалық үдерісте кеңінен қолданысқа еніп отыр. Олардың бізге қажеттісі: «ұлттық мәдениет», «этностық мәдениет» ұғымдары.

«Этно» ... ұғымы ұлтқа, халыққа қатысты мәнді күрделі сөздің алғашқы бөлігін білдіреді.

Педагогикалық еңбектерде «ұлттық мәдениет» және «этностық мәдениет» сөз тіркестері кездеседі. «Ұлттық мәдениет» Қ.Жарықбаев пен Ә.Табылдыевтің «Әдеп және жантану» еңбегінде: «... әр халықтың ғасырлар бойына жинақталып, белгілі жүйеге түскен рухани өмірінің жиынтығы» ретінде анықталады. Ж.Наурызбай жан-жақты талдап мәдениетті тұлға жайында: «... өз мәдениетіне де тәнті адам деп танымыз. Төл мәдениетті терең бәлу оған басқа мәдениеттерге қызығушылыққа іргетас қаласа, көп мәдениетті білу өз мәдениетін мақтан тұтуға негіз салады» [4], – деп сипаттама береді. Ал В.Г. Бабаковтың зерттеу еңбегіне сәйкес этностық мәдениет – халықтардың тұрмыстық өмір тіршілігі мәдениетіне қатысты элементтердің жиынтығы.

Мәдениет – адамның қалыптасуының және шығармашылығының жетілу шыңы. Мәдениеті жоғары болмаса адамның адамзат құндылығын иеленуіне мүмкіндігі жоқ. Еңбек, тұрмыс, сондай-ақ, берік сақталған адамдардың арасындағы дәстүрлі қарым-қатынастар жоғары мәдениетке және адамзат құндылықтарынан тыс қалмауға бейімдейді және оларды жан-жақты меңгеруге жеткізеді.

Адамзат баласы жасаған мәдениет екі түрге бөлінетінін білесіздер. Біріншісі – рухани мәдениет, екіншісі – материалдық мәдениет. Рухани мәдениетке музыка, әдебиет, сәулет өнері, сурет өнері, кескін өнері жатса, адам баласының шаруашылыққа байланысты күнкөрісінен туған дүниелері материалдық мәдениетті құрайды.

Мәдениет арқылы этностың тарихи, мекендік, мемлекеттік, экономикалық, әлеуметтік, этнографиялық болмыс бейнесі көрініс табады және кез-келген мәдениетті қоғам осы талаптардың мүлтіксіз жүзеге асу тетіктерін заң жүзінде қамтамасыз етуі керек; Мәдениет өндіріс пен қоғамдық сананың, білім мен тәрбиенің, ғылым мен өнердің белгілі сатыдағы даму дәрежесін бейнелейді;

Этникалық мәдениет – халықтар мәдениетінің жиынтығы, күнделікті өмірлік іс-әрекетіне қатыстылығын (Қазақ елінің табиғатқа ыңғайланып, онымен үйлесімдікті өмір сүруі, оны қорғауы) іске асыратын нысан.

Әр ұлттың мәдениеті оның жеріне, географиясына, ортасына, әлеуметіне, дәстүріне, қоғамына, өзіндік сана-сезім өрістеріне қатысты дамиды. Қазақ халқының мәдениеті өзінің кәсібі мен шаруашылығының заңдылықтарына қарай өркендеп келеді.

Бірақ, ол өзінің барлық көлемі мен ауқымын өзгертіп, қоғам өзгерістеріне қарай бейімделіп, екшеліп, сұрыпталып отырады.

Мәдениеттердің өзара ұштастығы, әсері жағдайында ғана әрбір жекеленген мәдениеттердің принциптері мен ерекшеліктері айқын толыға береді. Этномәдени тәрбие оқыту мен тәрбие жүйесінің жай ғана бөлшегі емес, мәдени және тілдік саналуандық идеяға негізделген техникалық және ақпараттық жарактанудың әлемдік деңгейін дәстүрлі мәдени құндылықтармен үйлестіретін оқыту мен тәрбиенің ұлттық жүйесін құру дегенді білдіреді.

Қазақ тіліндегі мәдениет сөзінің этимологиясы ортағасырлық ислам мәдениетінің өркендеуімен тікелей байланысты. Арабтың «медине» қала, «маданият» қалалық сөзінен енген.

Уақыт өткен сайын еуропалық елдерде мәдениет сөзі «білім беру», «даму», «қабілеттілік», «құрметтеу» деген мағыналарға ие бола бастады. Оның нақты мысалдары да көрініс табуда. Мәдениеттану ғылымындағы кең мағынада ашылған анықтамамен қорытындылар болсақ, «Мәдениет» термині «ұрпақтан ұрпаққа беріліп отыратын белгілі бір затқа, материалдық құралдарға (еңбек құралдары, белгілер), ал нақтырақ алғанда «ағартушылық», «білімділік», «қалыптасушылық», «гуманизм» сияқты адам әрекетіндегі әдіс-тәсілдердің (материалдық сияқты, руханилықта да сондай) жиынтығы» деп берілген.

Құндылық – ол адамның жүріс-тұрысы, іс-әрекеті, сөйлеу мәдениеті, қызығушылығы, еңбек сүйгіштігі, қоршаған қоғамдық ортада алатын орны екені тарихи-педагогикалық әдебиеттерде айқындалған. Құндылықтар нормалардан кейін жүрсе де, олардан бір айырмашылығы жоғары деңгейде нысандардың хал – жағдайын, қажеттілікті, мақсатты таңдауды түсіндіреді. Құндылықтарды шартты түрде: Витальдық құндылықтар; Әлеуметтік құндылықтар; Саяси құндылықтар; Моральдық құндылықтар; Діни құндылықтар; Эстетикалық құндылықтар болып бөлінеді.

XXI ғасырдағы қазіргі философияда құндылықтарға қандай түсініктеме береді?

Монографиялық зерттеулерде, философиялық, психологиялық, ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «құндылық», «адамгершілік құндылық», «жалпы адамзаттық құндылық» ұғымдарының мәні жайлы оларға әртүрлі анықтамалар берілген. Бірақ, құндылық ұғымының мәні, мағынасы әртүрлі болуынан ойлар, пікірлер де әртүрлі болған.

Бұл сұраққа құндылықтар теориясы, басқаша айтқанда аксиология жауап беруге ұмтылыс жасайды, грек тілінен «ахис» – құндылық және «logos» – «ілім» деген мағынаны береді. Аксиология ғылымы құндылықтардың табиғатынан, орны мен мәнін, олардың байланыстар жайлы мәселелерге жауап береді.

Қай заманда да адам баласы үшін құнды да бағалы, мәнді де маңызды дүниелер болған. Оның заттың немес рухани бейнелі екендігі адамның ішкі қажеттілігіне, түсінігіне қатысты болмақ. Құндылықтың адамзат үшін маңыздылығы мен қажеттілігіне бойлау үшін жан-жақты мәнін ашқан жөн.

Педагогикадағы құндылық тақырыбына бойлаған ғалымдар Б.Құдышева, Г.Нұрғалиева, К.Қожахметова, М.Жадрина, Р.Төлеубекова, т.б. өз ғылыми-зерттеу еңбектерінде тұжырымдап зерделеді.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде «құндылық – нарқы жоғарылық, қымбаттылық, бағалылық. Құндылық арқылы сол заттың маңызын, мәнділігін, пайдалылығын, қажеттілігін білуге болады» делінген [5].

Философиялық сөздіктен «құндылық» ұғымының ғылыми негізделген бірнеше анықтамаларына талдау жасалды. Адам құндылығының өзегін құрайтын және оны зерттейтін саланы аксиология деп атайды. Аксиология («ахиа» – грек тілінде «құндылық», логос – ілім, ғылым) ғылымының ең басты ерекшелігі, оның философиялық сипаты басым келеді, өйткені философия ақиқат, шындықты іздейді.

Философ-ғалым С.Нұрмұратовтың кітабында Э.Кассирердің «құндылық – бұл адамның ішкі

дүниесінен тыс, мәңгі идеалды әлем» – деп түсіндіруі берілген. Кезінде орыс ғалымы С.И. Гессен (1887-1950) мұғалім жұмысын өлшеп бағалауда мәдениетті рухани және материалдық құндылықтың жиынтығы деп қарады. Сонда мұғалімнің іс-әрекеті пәндік емес, тәрбиеленуші мен тәрбиешінің рухани қарым-қатынастарына «заттануына» қатысты қатынас құндылықтары мен өмір құндылықтарынан тұратын – құндылық.

Осындай ұғымдардың нақтылануының нәтижесінде, қазақ халқының этномәдени құндылықтар жүйесі төмендегіше түзілді. Этномәдениетке негіз болар халықтың тілі, діні, ділі, тарихы мен құқығы және өнері – ұлттығымыздың басты сипаттары. Жалпы, құндылықтар бастауында Өмір, Отан, Отбасы, Ата-Ана, Ел, Жер, Білім, Тәрбие сынды тағы да басқа жалпы адамзаттық құндылықтар тұруға тиісті. Этномәдени құндылықтар жалпы адамзаттық құндылықтардан кейін тұратынын ескеруіміз керек.

Ұлттың мәдени құндылықтарын екіге бөліп қарасақ, рухани: тіл, діл (әдет-ғұрып, салт-дәстүр), дін, өнер, тарих, тәрбие, рух (психология), ұлттық мейрамдар т.б. материалдық: жері, үй-жайы, малы, тұрмыс-мүлкі, киімі, т.б. Бұл – қазақ халқының ұрпағын отбасылық өмірге даярлауға өзек болар этномәдени құндылықтар

Құндылық мазмұнын талдай келе төмендегідей қорытынды жасауға болады: құндылық зат та, нәрсе де, мәселе де емес, олардың қасиеттері де емес, ол адам ойының қандай да бір жоғары түрі екендігі анықталады.

Құндылықтар дегеніміз – ұнатқан игіліктер мен оларға қол жеткізу тәсілдері туралы қорытындылаған, белгілі көзқарастар, орнықты ойлар, үлгі аларлық объектінің озық тәжірибелері, сыннан өткен пікірлер арқылы өзінің мінез-құлқын анықтайды.

Бастауыш сынып оқушы бойындағы этномәдени құндылықтарының мәні мен мазмұнына тоқталайық:

- оқушы жалпы адамзатқа тән құндылықтар мен жеке қазақ халқына тән құндылықтарды анықтап тануға, одан қажеттісін ала білуге бағдарланған, ғалымның қол жеткен ғылыми жетістіктерді өздігінен білім алу дербесінде қолдануға, жаңашыл, қайырымды, туған елін, жерін отбасын, Отанын, мектебін сүйетін және олардың алдында парызын түсініп, бар құндылықтарды толықтыра түсетін, табиғатты, өсімдіктер мен жан-жануарларға қамқор болуы керек;

- бүгінгі күнгі жеткіншек еңбек етуге қабілетті, жинақты, ұқыпты, іскер, өз қажеттілігіне орай болашақ мамандығын таңдаған, жауапкершілігін түсінетін, өзін-өзі қызмет етуге дағдыланған, уақытты тиімді пайдаланатын, қоғам – адам өміріндегі еңбектің орнын түсінген, жауапсыздықты, еріншектікті, табиғат байлықтарын рәсуә етушілерді жаны сүймейтін, оқу-тәрбие үрдісінде білім мен ғылым негіздерін сапалы игеріп, болашақ кәсіпкерлікті шығармашылық деңгейде көрсете білуі керек;

- оқушы – дені сау, төзімді, шымыр, ширақ, қайратты, сымбатты, талғампаз, батыл, өжет, салауатты, жүйкесі мықты, Отанын қорғауға даяр, жеке бас гигиенасын сақтайтын, жұмыс орнын жинақты ұстайтын, зиянды әдеттерден аулақ, салауатты өмір салтын қалыптастыруға ұмтылатын, адамға тән қасиеттерді бойына сіңірген әлеуметтік белсенді жеткіншек болып өсуіне қол жеткізу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 <https://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashagga-baghdar-rukhani-zhanhghyru>

2 Қазақстан Республикасы мәдени-этникалық білім беру тұжырымдамасы. Егеменді Қазақстан, 7 тамыз, 1996 ж.

3 Қазақстан Республикасында 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы. – Алматы: Білім әлемі газеті, 2004.

4 Наурызбай Ж. Научно-педагогические основы этнокультурного образования школьников. – Алматы, 1997. – С.320.

5 Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология. – Алматы: “Мектеп”, ЖАҰ, 2002. – 56 с.

Н.С. Сайлауова¹, А.М. Жубандыкова²

¹доктор педагогических наук Атырауского государственного университета имени Х.Досмухамедова,
г. Атырау, Казахстан

²к.п.н., и.о. профессора Казахского государственного женского педагогического университета,
г. Алматы, Казахстан

ЗНАЧЕНИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Резюме

В статье рассматривается проблема формирования этнокультурных ценностей учащихся начальных классов. Формирование этнокультурных ценностей учащихся возможно при особой роли образовательного учреждения, где закладываются основы культурного развития, моральных качеств и установок. Анализ ближайших родовых понятий позволил нам раскрыть значение термина «этнокультурная ценность» и акцентуацию проблематики исследований в этой области. В качестве педагогических механизмов, обеспечивающих процесс формирования этнокультурных ценностей, выделены следующие: воспитание, обучение, деятельность, общение. Характерными индикаторами в процессе обучения являются знания об истории, исторических событиях, исторических личностях, культуре, традициях и обычаях, хозяйственно-трудовой деятельности, декоративно-прикладном искусстве, национальных праздниках и т.д. В процессе воспитания показателями выступают нравственные качества, уровень воспитанности, поведение, позитивное отношение друг к другу.

Ключевые слова: этнокультурные ценности, этнос, культура, национальная культура, этническая культура

N.Sailauova¹, A.M. Zhubandykova²

¹ad.p.s., professor of the Atyrau State University named Kh.Dosmukhamedov,
Atyrau city, Kazakhstan

²Ph.D., Associate Professor of Kazakh State Women's Pedagogical University,
Almaty city, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF THE ETHNOCULTURAL VALUES OF STUDENTS OF INITIAL CLASSES

Summary

The article deals with the problem of formation of ethno-cultural values of pupils of primary classes.

The formation of ethno-cultural values of students is possible with the special role of the educational institution, where the foundations of cultural development, moral qualities and attitudes are laid. An analysis of the closest generic concepts allowed us to disclose the meaning of the term "ethno-cultural value" and the accentuation of the problems of research in this field. As the pedagogical mechanisms providing the process of formation of ethno-cultural values, the following are distinguished: education, training, activity, communication. Characteristic indicators in the learning process are knowledge about history, historical events, historical personalities, culture, traditions and customs, economic-labor activity, arts and crafts, national holidays, etc. In the process of education, the indicators are moral qualities, level of education, behavior, positive attitude towards each other.

Keywords: ethno-cultural values, ethnosculture, culture, national culture, ethnic culture

МРНТИ 14.35.09

Н.С. Сайлауова¹

¹пед.ғ.д., Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
Атырау, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақала білім берудің өзекті мәселелерінің бірі – бастауыш сынып оқушыларына этномәдени құндылықтар негізінде патриоттық тәрбие беруге арналған.

Мақалада бастауыш оқушыларын патриоттыққа этномәдени құндылықтар негізінде тәрбие беруде аксиологиялық тұғырының мүмкіндіктері туралы мәселелер қарастырылған. Қазіргі таңда мектеп практикасында жалпы адамзаттық құндылықтарды пайдалануда басымдылық байқалмайды. Қоғамның прогрессивті дамуы үшін еркін және бастамашыл, этномәдени құндылықтардың дәріптелуі және оның бастауыш сыныптағы оқу үдерісіне енгізілуі қажет және міндетті екендігін ескере отырып, бұл деректер қоғам мен қалыптасушы тұлғаның құндылық қажеттіліктері мен қызығушылықтары арасындағы мәнді қарама-қайшылықтардың болуын білдіреді, балалардың этномәдени құндылықтар арқылы патриоттық тәрбиені мазмұнының жүйесінің қалыптаспағандығын көрсетеді. Сондықтан автор мақалада, бала отансүйгіштік, патриоттық құндылықтар этномәдени құндылықтарды меңгергенде, өзінің іс-әрекетінде қолданғанда, жағымды эмоция туғызған жағдайда пайда болатынын, бастауыш сынып оқушыларының этномәдени құндылықтарды түсінуі мен оны күнделікті іс-әрекетінде қолдануы, отанға деген құндылық бағдарын қалыптасатынын ашып көрсеткен.

Түйін сөздер: этномәдени құндылық, патриоттық тәрбие, аксиологиялық тұғыр

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында білім беру жүйесі жаңғыртылуда. Отандық білім беруді жетілдіру қажеттілігі басым мемлекеттік міндеттер қатарына шықты: әлемдік дамыған 30 елдердің қатарына кіру үшін бәсекеге қабілетті адамзат капиталын қалыптастыру, өскелең ұрпақтың Қазақстан халықтарының ұлттық мәдени құндылықтары, мемлекеттік тіл, мемлекет тарихын білуге негізделген этномәдени және азаматтық бірегейлікті қалыптастыру бойынша әдістер және инновациялық технологиялар, тиімді механизмдерді енгізу, ашық азаматтық қоғам және әлемдік нарықтық экономиканың қажеттіліктеріне сәйкес өскелең ұрпаққа тәрбие және білім берудің сапасы мен деңгейін көтеруде, тәрбиеленушілердің патриоттық құндылықтарын қалыптастыру бойынша қазақстандық патриотизм идеясында тәрбиенің ұлттық жүйесін байытуда шетелдік тәжірибелерді қолдану.

Осы мақсатта 2016 жылғы 26 сәуірдегі Қазақстан халқы Ассамблеясының «Тәуелсіздік. Келісім. Болашағы біртұтас ұлт» XXIV сессиясында «Мәңгілік Ел» патриоттық актісі әзірленіп, қабылданды [1].

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев ««Мәңгілік Ел» патриоттық актісі – бұл – қазақстандықтардың біртектілігі мен бірлігінің ауқымды да бірегей генетикалық бағдарламасы. Біздің рухани құндылықтарымыз бен ұмтылыстарымыздың негізгі форматын ұрпақтан ұрпаққа жеткізуі тиіс. Онда экономика мен саясаттың, мораль мен діннің мәселелері, Қазақстанның жаһандық әлемдегі орны жөніндегі көзқарастарымыз бір арнаға тоғыстырылған. Патриоттық акті біріншіден, халқымыз қалыптастырған және өз жан-жүйесінен өткерген басты жалпыұлттық құндылықтар, екіншіден, мемлекеттің, қоғамның және азаматтардың Қазақстанның тағдыры мен оны дамыту, өркендету жолындағы өзара жауапкершілігінің өзегі. Біз жаңа белестерге қарай ілгері басқан қадамымыздың дұрыстығын компаспен тексергендей, Патриоттық акт арқылы анықтайтын боламыз» – деп көрсетті [2].

Патриотизм туралы түсініктер мәдени әртүрлілік және мәдениет сұхбатында М.М. Бахтин, В.С. Библер, К.Ясперс, қарым-қатынас философиясында Л.П. Буева, Е.Г. Злобина, М.С. Каган, этностар теориясы мен этникалық сәйкестікте Л.Н. Гумилев, Ю.С. Бромлей, В.А. Тишков, сондай-ақ, қазақстандық этнографтар Ж.Артықбаев, Х.Арғынбаев; мәдениеттанушы А.Сейдімбек, М.Ш. Хасанов, М.Х. Балтабаев, психологтар Ж.Жарықбаев, Ж.Ы. Намазбаева, философтар А.Н. Нысанбаев, Р.Б. Әбсаттаров, педагогтар К.Ж. Қожахметова, А.Қ. Құсайынова, С.А. Ұзақбаев және т.б. отандық ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Философиялық зерттеулер құндылықтардың өзіне тән ерекшелігі мен мазмұнына қолданылатын тәсілдерді айқындайды, құндылықты адамның биопсихологиялық табиғаты тұрғысынан қарастырады. Қазіргі заманғы психологияның кейбір бағыттары заттар мен құбылыстарға деген құндылық тәсілдерін олардың объективті-ғылыми қаралуына қарсы қояды. Алайда, заттарға теориялық-танымдық және құндылықтық тәсілдерді шындығында тек абстракцияда ғана ажыратуға болады. Бірінші тәсілде затты оның адам мен адамзаттан тыс болғандағы күйі танылады, яғни білімнің өзі – объективті шындық таза күйінде шығарылады. Екінші тәсілде адамның өзінің объектіге деген көзқарасына, адам мен оның мақсаттарына қызмет етуге қабілетті материалдық және рухани мәдениетті іске асыруына назар аударылады.

Аксиология философияның ерекше тармағы ретінде XIX ғасырдың аяғында – XX ғасырдың басында ғалымдардың еңбектерінде қалыптасты. Қаншалықты ашық болмасын, феноменология өзінің анық көрсетілген құндылықтық бағдарының арқасында өзінше ерекше болып қала береді. Бастапқыда таза философиялық теория болып танылған құндылық теориясын басқа ғылымдар меңгеріп, дамытты. Адам құндылықтарды тандап алмайды, алайда оларды өзінің мінез-құлқы үшін бағдар ретінде тандайды. Құндылықтардың өзіне әсер ете алмастан, адам оларды іске асыра отырып, ұстануға тырысады.

Педагогиканың философиялық-әдіснамалық қағидаттары мен метақағидаттарын негіздей отырып, Е.В. Бондарева [3, 201 б.], В.А. Слостенин [4, 111 б.] және т.б. айқындаушы қағидаттар ретінде мыналарды белгілейді:

- педагогикалық құбылыстар мен процестерді зерттеудің құндылықты тәсілін бекітетін аксиологиялық метақағидат;

- тәрбие процесін «жалпы адамзаттық мәдени құндылықтардың күш алаңына» тартатын мәдениеттанушылық метақағидат;

- білім беруге технократиялық, білімдік тәсілді жоққа шығарып, білім беруді ізгілендіруді, педагогикалық үдерістің әрбір қатысушысының мәндік күштерінің өркендеуі мен пайдаға асуы үшін жағдайлар жасауды ұстанатын гуманистік метақағидат.

Ғылыми-педагогикалық әдебиетте педагогикалық құндылықтарды аксиологиялық талдаудың екі қағидаты ажыратылады:

1) тарихи-педагогикалық (немесе жеке аксиологиялық), негізгі, тұрақтаған, сыналған және дәстүрлі түрде педагогикалық ғылым мен практиканың базалық санаттары, ұғымдары, қағидаттары мен заңдылықтары ретінде қабылданған нормалар мен идеяларды ажыратуды көздейді;

2) инновациялық, білім беру мен педагогикалық қызметтің өнімді инновациялық идеяларын, жаңа құндылықтарды бөліп көрсетуді көздейді. Осы екі негізгі қағидатты олардың ішкі диалектикалық қайшылығында тұрақты ұштастырғанды жөн санаймыз.

Мемлекетіміздің тәуелсіздігін нығайту, елімізде асқақ руханият пен азаматтықты өркендету үшін бүкіл қазақстандықтардың күш-жігерін жұмылдыруға қажетті құбылыстың бірі – республикада тұратын ұлттар мен ұлыстардың мәдени-этникалық мүдделерін жүзеге асырудың ықпалды мемлекеттік саясаты болып табылады. Қай халық үшін де барынша маңызды осынау міндет – шынайы мәдени-этникалық ұраны жандандыру мен болашаққа аманаттау, ұлттық тектестікті сақтау міндеті ең алдымен мектеппен байланысты”, – деп бүгінгі ұрпақтың ұлттық рухының жоғары, мәдени шындалуына мектептің рөлінің жоғары екеніне аса мән береді.

Қазіргі таңда мектеп алдында болашақ ұрпақты қоғамда болып жатқан әртүрлі келеңсіз істерге қарсы тұра алатындай жігерлі, батыл, зияткерлік қасиеті жоғары азамат тәрбиелеу міндеті қойылып отыр. Бұған бүкіл қауым – отбасы, мектеп, қоғам, зиялы қауым өкілдері болып ат салысқан жағдайда өз шешімін табуы сөзсіз. Сондықтан да қазіргі таңда бастауыш мектептен бастап оқушының құндылық қатынасын, тұлғалық қасиетін, дүниеге көзқарастарын қалыптастыруда патриоттық тәрбие негізгі орын алады.

Қазақстанды мекендейтін әр халықтың жадында ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан тарихи мұраларды білуі және оның тұлғалық зерделілікке айналуы мәдениеттіліктің белгісі деп бағалауға болады. Философ Т.Х. Ғабитов, Ж.М. Мүтәліпов, А.Т. Құлсариева тұжырымдауларында “Тарихи зерделілік – әрбір жеке адамға, тұтас ұрпаққа байланысты, әрбір адамның, ұрпақтың тарихты сезінуі, өзінің шыққан тегін, өлкесін, халқын, нәсілін, жалпы адамзаттың тегін, оның рухани түп тамырларын, өткендегі тарихи жолын танып білуге ұмтылып, сана-сезімінің оянуы. Бұл-өскендіктің, рухани мәдениетінің жоғарғы сатыға көтерілу белгісі” [5]. Яғни, ұлттық мәдениет пен әлемдік мәдениетті сабақтастыра отырып тұлғаны дамыту мәселесі нақтыланады.

Жаңа әлеуметтік даму жағдайында баланың жас ерекшелігін және қызығушылығын, танымын ескере отырып жас ұрпаққа тек білім мен кәсіби мамандық қана беріп қоймай, қоғамның барлық саласына еркін араласатын, ұлттық және әлемдік мәдениеттен нәр алған жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

Әрбір ғылымның негізгі тұғыры – әдіснама екенін ескере отырып, бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің әдіснамалық негізін айқындау барысында философтардың, психологтардың, педагогтардың, әлеумет-танушылардың, мәдениеттанушылардың т.б. берген ғылыми тұжырымдары біздің зерттеу жұмысымыздың әдіснамасын ашуға негіз болды. Патриотизмнің дамып, қалыптасуының тарихи алғышарттарына ғылыми талдау жасау барысында патриоттық тәрбиенің әдіснамалық негізін мәдениеттану, аксиологиялық және өркениеттік, ментальдық, бірізділік және жүйелілік, тұлғалық, этнопедагогикалық тұғырларымен айқындауға назар аудардық.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі реформаның басты міндеті болашақ ұрпақтың алған білім, біліктерін өмірде шығармашылықпен қолдана алатын, рухани құндылықтар негізінде патриоттық сезімі жоғары күзертті тұлғаны қалыптастыру. Практикалық және танымдық тұғырлардың арасындағы (көпір) тетік аксиологиялық (құндылық) тұғыр деп аталады. Аталған тұғыр құбылысты зерттеуде адамдардың қажеттілігін қанағаттандыру мүмкіндігі, басқаша қоғамның гуманистік

міндеттерін шешуге мүмкіндік туғызады. Аксиологиялық тұғыр бойынша жалпы адамзаттық құндылықтар мәселесі – көне заманда да, қазіргі кезеңде де философ, әлеуметтанушы, психолог, педагог және тарихшы мамандардың шұғылданып келе жатқан мәселелерінің бірі. Жалпы құндылықтар мәселесіне арналған зерттеулер нысаны – құндылықтың мәні мен табиғаты, олардың генезисі мен топтамасы, адам мен қоғам өміріндегі орны мен рөлі, құндылықтар иерархиясы, құндылықтар көлеміндегі бағдарлар сияқты сұрақтар болып табылады.

Еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуының стратегиялық бағыттарына сәйкес білім беру жүйесін дамыта отырып, әлемдік білім кеңістігіне ықпалдасудағы негізгі бағдар – адамды қоғамның ең маңызды құндылығы ретінде танып, оның рухани жан дүниесінің дамуына, көзқарастары мен тәжірибесінің, патриоттық құндылықтарының жоғары деңгейде қалыптасуына жағдай жасау көзделіп отыр. Зерттеу мәселемізді әдіснамалық тұрғыда негіздеуде аксиологиялық тұғыр бойынша философиялық, әлеуметтік әдебиеттерге талдау жасау барысында «құндылық», «аксиология тұғыры» ұғымдарына берілген әр түрлі түсініктемелердің бар екендігіне көзіміз жетті.

Бүгінгі таңда мәселенің қалыптасуын зерттеуге байланысты еңбектерде құндылықтар теориясы немесе аксиология («грек тілінде «ахис» – құндылық және «logos» – ілім) теориясы қалыптасқан. Философиялық, психологиялық, әлеуметтік сөздіктерде аксиология – құндылықтар жаратылысы, құндылықтың әлемдегі құрылымы, яғни әлеуметтік және мәдени факторлар, тұлғаның құрылымы мен нақты орны арасындағы әртүрлі құндылықтар байланысы туралы ілім ретінде түсіндіріледі. Құндылықтарға бейімделу жалпы азаматқа тән, болмыс құбылыстарының құндылықтарынсыз әлеуметтік жан иесі ретіндегі адамның іс-әрекетінің де, өмірінің де мәні болмайды. Сондықтан баланың бастауыш мектептен этнопедагогикалық білім арқылы патриоттық тәрбие беру құндылықтарға негізделіп қалыптасуы шарт. *Аксиологиялық тұғырымен* талдасақ патриоттық қасиет бұл адамгершілік тәрбиесінің бір тармағы, адам бойындағы негізгі құндылықтардың бірі болып табылады. Халқымыздың бойындағы патриоттық құндылық ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған заңдылық тұрғысынан да қарастыруға болады. Көне түркі заманнан бастау алған патриоттық құндылық Күлтегін жазбаларында былай деп суреттеледі: “Елтеріс қағанның алғырлығы, еліне деген сүйіспеншілігі Күлтегіннің қанына ана сүтімен сінді”. Демек, патриоттық құндылық ана сүтімен даритын ең киелі қасиет.

Қазақ Ұлттық энциклопедиясында, педагогикалық сөздіктерде: «адам және қоғам үшін қоршаған әлем объектілерін әлеуметтік тұрғыда анықтау, олардың адам және қоғам үшін жағымды және жағымсыз мәнін белгілеу, қоғамдық және табиғат құбылыстарын бағалау» [6, 222 б.] деген сипаттама беріледі. Берілген анықтамалардан құндылық болмыстың белгілі құбылыстарының адами, әлеуметтік және мәдени мән-мағынасын білдіру үшін қолданылады деп топшылаймыз. Құндылық– қоршаған ортадағы объектілердің адамға, қоғамға жағымды және жағымсыз мәнін белгілеу (ақиқат, қайырымдылық және қатыгездік, әдемілік және т.б.), қоғамдық өмір немесе табиғат құбылыстарына деген қатынас. Бұл қатынастар адамның тарихи тәжірибесі қалыптасуында жалпы азаматтық құндылықтар жинақталған.

В.А. Ядов құндылықтарды жіктей келе, өмірлік мақсаттың құндылық иерархиясын қалыптастыруды, мінез-құлықты нормалары туралы ұсыныстарды эталон деп қарайды [7, 250 б.]. Қоғамдағы құндылықтар эволюциялық жолмен үнемі дамып, ол құндылықтардың приоритеттері мен иерархиясын өзгертіп отырады. Бірақ барлық уақытта өтпелі емес, мәңгі құндылық бағдарларының әлеуметтік доминантасын сипаттайтын жалпы адамзаттық құндылықтар жиынтығы болады. Осындай құндылықтардың құрамына енеді. Отансүйгіштік танымның, шығармашылық пен қуаныштың алғышарты, адамның іс-әрекетте өз қабілеттерін жүзеге асыру мүмкіндігі ретіндегі қызметтері оны тұлға мен қоғамның прогресі мен өсіп-өркендеуін қамтамасыз ететін басым құндылық етіп көрсетеді.

Қорыта айтқанда, біріншіден, отансүйгіштік құндылық ретінде қоғамдық қызметті атқара отырып, ең алдымен оның қажеттіліктерін қанағаттандырудың, ондағы белгілі бір идеялар мен мұраттардың жүзеге асырудың құралы болып табылады. Екіншіден, этномәдени құндылығы қоғамдық игілік жасау міндетімен байланысты. Үшіншіден, патриоттық құндылық мәні, яғни қоғамды дамыту қызметімен анықталады. Тұлғалық құндылықтар санада құндылықтық бағдарлау формасында көрінеді, олар субъектінің қоршаған шындықты және ондағы бағдарлаудың бағалауының моральдық, эстетикалық, саяси және басқа да негіздері ретінде қарастырылады. Құндылықтар бағдары субъектінің әлеуметтік тәжірибені меңгеруі кезінде қалыптасады және мақсаттарда, идеалдарда, сенімдерде, мүдделерінде және тұлғаның басқа да көріністерінен табылады.

Тұлғалық құндылықтар үш түрде көрінеді: құндылықтар-нормалар, құндылықтар-мақсаттар және құндылықтар-сапалар. Құндылықтар-нормалар – бұл анықталған, қалыптасқан біздің қоғамымыздағы

мінез-құлықтың нормалары, ережелері. Оларда адамгершілік дамудың қол жеткен деңгейі бекітіледі, олардың көмегімен адамдар арасындағы қарым-қатынастар реттеледі. Нормалар міндетті нәрсе туралы түсінікті ғана емес, міндетті нәрсенің шындыққа айналу амалдарын, нысандарды білдіреді. Норма-құндылықтардың негізінде, барлық басқа сапалардағыдай, жеке және қоғамдық мүдделердің үйлесуінің объективті қажеттілігі жатыр. Патриотизм қоғамдық сана қалыптастырған қоғамдық идеалды білдіретін күрделі адамгершілік нормалары ретінде көптеген ұрпақтың моральдық практикасының жемісі болып табылады.

XXI ғасыр жаһандану үрдісі бүкіл әлем халықтарын біріктіру арқылы өркениеттілікті сақтап қалу барысында бар күш-жігерін жұмсап отырған тұста патриотизм ұғымы кең тұрғыда тек Отан емес, әлемдік тұрғыда қарастырылуды қазіргі қоғамдағы және әлемдегі даму үрдісі талап етеді. Ұлттық парыз, мақтаныш, намыс, сезім, сана, рух, т.б. құндылықтар ұлттық идеяның негізгі көрінісі болып табылады. Ұлттық идея рухани құндылықтарды жаңғыртуда үлкен дем береді. Отаршылдық, тоталитарлықты басынан өткізген жалаң интернационализмнің зардабын шеккен этностар үшін ол отарлаушы құлдықтан, ұлтсызданудан арылудың рухани тірегі. Сол себепті де бүгін өткен тарихқа, дәстүрлікке, әлеуметтік тәжірибеге деген ынта өсіп, төлтума ұлттық ерекшеліктерге көз жеткізуге, нығайтуға күш салынауда. Ұлттық идея – ойдан шығарылған қиял емес, ұлттық болмыстың, тарихтың көрінісі.

Ұлттық идея мен мемлекеттік идеология тұрғысынан Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың негізгі өзегі ұлттық патриотизм болып табылады. Философия ғылымында “Идеология – қоғамдық идеялардың, теориялардың, көзқарастардың жиынтығы, олар әлеуметтік болмысты белгілі бір таптың мүддесі тұрғысынан бейнелейді және бағалайды, ол, әдетте осы таптардың идеялық өкілдері тарапынан жасалып, қазіргі қоғамдық қатынастарды не нығайта түсуге, не өзгертіп қайта құруға бағытталады,” – дей келе, идеология ұлттық идеялар мен көзқарастардың жиынтығынан тұратынына тоқталады [8, 321 б.]. Жалпыадамзаттық құндылықтар халықтық дәстүрлерде, адамгершілік принциптерде, діни мәдениетте жақсы жазылған және әлеуметтік ойдың озық белгілері, жеке тұлғаның қасиеттері, адамгершілік үлгілері жинақталған күйде, әдептіліктің қоғамда қабылданған үлгісі ретінде көрінеді.

Жалпыадамзаттық құндылықтар – түрлі халықтың, түрлі діннің, түрлі дәуірдің рухани мақсаттарын жақындастыратын құбылыс. Қазақстан Республикасы аталған құжаттардың басты идеяларын білім саласында негізге алды. Мектептегі тәрбие жұмысын жалпы әлемдік құндылықтарға негіздей отырып, жана құндылықтар жасауға талпыныс жасау көзделуде. Оның мәні жас ұрпақты басқаларда бар нәрсені бағалай білуге үйрету, жалпыадамзаттық дамуға үлес қосуға, халықтардың күш-жігерімен жасалған құндылықтарды құрметтеуге және қорғай білуге тәрбиелеу.

Құқықтық демократия құрып жатқан Қазақстан Республикасы үшін, оның ішінде құқықтық реформаның басты субъектісі болып отырған қазақ халқы үшін ғасырлар бойы жинақталған, дәстүрлі құқықтық құндылықтардың ұлт менталитетінде алатын орны ерекше. Құқықтық мәдениетті ұлт менталитетінің темірқазығына айналдыру дегеніміз – ұлттық сана-сезімнің құқықтық беріктігін күшейту, агрессиялық пиғылдағы ойлар мен іс-әрекеттерге заң жүзінде тойтарыс берудің рухани қамалын жасау. Халық болып Қазақстан Республикасы Конституциясын қорғау, он бұлжытпай орындау, мемлекеттік рәміздерді құрметтеу тұлға бойындағы құндылықтың негізі болып табылады.

Жалпыадамзаттық құндылық – барша адамдарға, әлеуметтік жүйе ретіндегі бүкіл адамзатқа ортақ, дүниежүзі халықтарының ғасырлар бойғы тәжірибесін қорыту нәтижесінде тұжырымдалған, қазіргі заманғы өркениеттің дамуын анықтайтын мұраттар. Заттай және субъективті құндылықтар адамның патриоттық құндылықты қатынастың екі шегін белгілейді. Осыған байланысты құндылық қатынасы ұғымын анықтау қажеттілігі туындайды.

Зерттеу жұмысымызда этномәдени құндылығы және патриоттық құндылық ерекше қызығушылық туғызды. Баланың «заттану-затсыздану» үдерісінде заттық әлем объектісімен қатынасынан оның мәнділігі, құндылықты қалыптастырудың базистік механизмі ретінде көрініп, отанға, оның мәдениетіне деген қажеттілік және өзін-өзі жүзеге асыратындай құндылық қатынасы қалыптасады. Бұдан шығатын қорытынды, бастауыш мектептен бастап этномәдени құндылықтары, патриоттық құндылықтарын құндылық бағдарын қалыптастырумен тығыз байланысты.

Патриотизмнің сипаттық белгісі оның басқа халықтарды құрметтеумен, олардың жетістіктерін мойындаумен, олардың тарихы, мәдениетін білуге тырысумен, олардың алдыңғы қатарлы тәжірибесін игерумен органикалық өзара байланыстылығы болып табылады. Сондықтан патриотизм берілген халық үшін жалпыадамзаттық және өзіне тән құндылықтардың жиынтығын мазмұнды қамтитын күрделі құрылымын білдіреді.

Сонымен, патриотизм элеуметтік-педагогикалық тұрғыдан планетада тұратын халықтардың тарихи тағдырының ортақтығын, адамзат тегінің бірлігін қамтитын элеуметтік-адамгершілік құндылық ретінде түсіндіріледі, бұл қатынаста әрбір халықтың ұлттық ерекшеліктерін сақтай отырып, адамдардың элеуметтік және этникалық әр түрлілігінен жоғары тұруға мүмкіндік береді. Патриот-адамның құндылықты қарым-қатынасының басты объектілері оның Отанға және Атамекенге деген қарым-қатынасы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 «Мәңгілік Ел». Патриоттық актісі. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының «Тәуелсіздік. Келісім. Болашағы біртұтас ұлт» атты XXIV сессиясында сөйлеген сөзі. – Астана, 2016, 26 сәуір.

2 «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2014, 17 қаңтар.

3 Бондаревская Е.В. Воспитание как возрождение гражданина, человека культуры и нравственности. – Ростов н/Д.: РГПУ, 1993. – 218 с.

4 Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учеб. Пособие. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 2003. – 252 с.

5 Фабитов Т.Х., Мүтәліпов Ж.М., Құлсариева А.Т. Мәдениеттану жоғарғы оқу орындары мен колледж студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: “Раритет”, 2004. – 416 б.

6 Қазақстан Ұлттық энциклопедиясы / Бас ред. Б.Аяған. – Алматы: Қазақстан энциклопедиясының Бас редакциясы, 2004. – 696 б.

7 Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. (2-е изд., переработ. и дополн.). – М.: Наука, 1987. – 248 с.

8 Философия: учебник для высших учебных заведений. – Ростов н/Д.: Феникс, 1998. – 576 с.

Н.С. Сайлауова¹

*¹д.пед.н. Атырауского государственного университета имени Х.Досмухамедова,
г. Атырау, Казахстан*

ОСОБЕННОСТИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА ОСНОВЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Резюме

Статья посвящена одной из актуальных проблем образования – проблеме патриотического воспитания учащихся начальных классов на основе этнокультурных ценностей.

Этнокультурное осведомление обучающихся определяется с учетом содержательного, эмоционально-ценностного и нравственно-патриотического компонентов. В последнее время у большинство школьников наблюдается низкий уровень этнокультурной осведомленности. Рассмотрены подходы, полагающие включение этнокультурных ценностей в учебно-воспитательный процесс общеобразовательных учреждений.

В статье рассмотрены возможности аксиологического подхода в патриотическом воспитании учащихся начальной школы на основе этнокультурных ценностей. В настоящее время школьная практика не имеет приоритетов в использовании универсальных ценностей. В связи с этим, возникает противоречие между прогрессивным развитием общества и необходимостью совершенствования системы образования на основе культурных ценностей для формирования патриотических качеств личности. В связи с этим автор статьи заостряет внимание на следующих категориях: патриотизм, патриотические и культурные ценности, а также рассматривает систематическую работу по созданию положительных эмоций у учащихся начальной школы во время проведения мероприятий о Родине, через которые осуществляются понимание культурных ценностей и формирование ценностных ориентаций.

Ключевые слова: этнокультурные ценности, патриотическое воспитание, аксиологический подход

N.Sailauova¹

*¹d.p.s., professor of the Atyrau State University named Kh.Dosmukhamedov,
Atyrau city, Kazakhstan*

FEATURES PATRIOTIC EDUCATION BASED ON THE ETHNO-CULTURAL VALUES OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Summary

Features patriotic education based on the ethno-cultural values of primary school pupils. The article is devoted to one of the urgent problems of education – the problem of patriotic education of pupils of primary classes on the basis of

ethno-cultural values. Ethno-cultural awareness of students is determined taking into account the content, emotional value and moral-patriotic components. Recently, most students have a low level of ethno-cultural awareness. Approaches considering the inclusion of ethno-cultural values in the educational and educational process of general education institutions are considered.

The article deals with the possibilities of an axiological approach in the patriotic education of primary school students on the basis of ethno-cultural values. Currently, school practice has no priority in the use of universal values. In this regard, there is a contradiction between the progressive development of society and the need to improve the education system on the basis of cultural values for the formation of patriotic personal qualities.

The article deals with the possibilities of an axiological approach in the patriotic education of primary school students on the basis of ethno-cultural values. Currently, school practice has no priority in the use of universal values. In this regard, there is a contradiction between the progressive development of society and the need to improve the education system on the basis of cultural values for the formation of patriotic personal qualities.

In this regard, the author of the article focuses on the following categories: patriotism, patriotic and cultural values, and also considers the systematic work on creating positive emotions in primary school students during the events about the Motherland, through which cultural values and the formation of value orientations are realized.

Keywords: ethno-cultural values, patriotic upbringing, axiological approach

МРНТИ: 14.07.07

Ж.М. Саурықова¹

¹БД010200 – «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 2 курс PhD докторанты, І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған, Қазақстан

БАСТАУЫШТА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада бастауыш сыныптарды пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруда оқушылардың танымдық қызығушылықтарын дамытудың мәселелері қарастырылады. Пәнаралық байланыстың заңдылықтарын психология және педагогика ғылымы тұрғысынан талдай отырып, оқушының танымдық болмысының дамуындағы болатын түрлі психикалық құбылыстардың мәнін ашу қарастырылған. Сондай-ақ, бастауыштағы білім беру, оқыту және оқу әрекетін ұйымдастырудағы оқу пәндерінің материалдарын байланыстыра берудің қаншалықты оқушының тұлғалық болмысының дамуына ықпалы бар екендігіне де сипаттама жасалынады. Бастауыш сынып оқушыларының білім, білік, дағдыларын дамыту және игерген теориялық, тәжірибелік білімдер жүйесі арқылы оқушы өзін қоршаған ортаға ғылыми дүниетанымдық көзқараспен қарауы және оны біртұтастықта әрі өзара ішкі байланыстар заңдылығы тұрғысынан қабылдауын пәнаралық байланыс негізінде іске асыру оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың басты құралдарының бірі ретінде алу қажеттігін негіздейді. Пәнаралық байланыс білім беру, оқыту, оқу әрекетін ұйымдастыру мен тәрбие беру мәселелерінің міндеттерін шешуде ерекше мәнге ие екендігі баяндалып, бастауыштағы берілетін білімдер жүйесі өздерінің мазмұны жағынан кешенді түрде жүзеге асырылса тиімді болатындығы айтылады.

Түйін сөздер: бастауыш сынып оқушысы, пәнаралық байланыс, білім беру, оқыту, оқу әрекеті, таным, қызығушылық, дүниетаным

Заманауи талаптарға сай бүгінгі мемлекетімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, Қазақстандық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдастықта болу бағыты қарқынды жүруде. Бұл педагогика ғылымы мен жеке пәндерді оқыту әдіс-тәсілі және психология ғылымдарының теориясы мен тәжірибесін ұштастыра отырып ұйымдастырылатын оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты екендіні анық. Себеппен, заман талабының сұранысына сәйкес білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды – бұл өз кезегінде педагогикалық үдерістің түрленуіне алып келді.

Жалпыға міндетті мемлекеттік білім стандарты деңгейінде білім беру мен оқыту, оқу іс-әрекетін ұйымдастыра отырып оқушыларды болашақ өмірге бейімдеу үдерісінде жаңа педагогикалық технологияларды, жаңаша әдіс-тәсілдерді ендіру мен оларды білім мазмұнына икемдеп пайдалану қағидасын басшылыққа алып ұстануды міндеттейді. Сондықтан да, жалпы білім беретін мектептердің бастауыш сынып мұғалімдерінің алдында қойылып отырған басты міндеттерінің бірі – білім беру мен оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңашылдық тұрғысынан жетілдіру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру.

Білім туралы Заңда «Білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделген [1].

Бұл міндеттерді шешу үшін «Білім негізі – бастауышта» қағидасын басшылыққа ала отырып, бастауыш сыныптан бастап жеке пәндердің оқу материалдарын кіріктіре оқыту тиімді болып табылады, себебі, білімді игерудің сапасы артады, оқушының дүниетанымдық қызығушылығын ұтымды ұйымдастырып, олардың білім, білік, дағды іскерлігін шыңдауда мұғалімнің ізденісі, жаңа тәжірибе, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігінде шығармалықпен педагогикалық үдерісті ұйымдастыруна негіз болады.

Бастауыш білім беру бағдарламасының мазмұндық құрылымының жаңашылдық сипатқа ие болуы – оқыту мен оқу әрекетін іске асырудағы педагогикалық үдерістің де жаңаша сипатқа ие болуына негіз болып отыр деуге болады. Бастауыш сынып оқушыларының білім, білік, дағдыларын дамыту және игерген теориялық, тәжірибелік білімдер жүйесі арқылы оқушы – өзін қоршаған ортаға ғылыми дүниетанымдық көзқараспен қарауы және оны біртұтастықта әрі өзара ішкі байланыстар заңдылығы тұрғысынан қабылдауын пәнаралық байланыс негізінде іске асыру оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың басты құралдарының бірі ретінде алуға болады. Бұл оқушылардың білімі ақпараттарды қабылдау қабілеттерінің дамуын, ғылымдағы шығармашылдығын, танымдық қызығушылықтарын қалыптастыру жолдары жаңартылған білім беру бағдарламаларының мазмұнымен негізделі түседі.

«Оқушыға ғылым негіздерін, ұлағатты тәлімді ұғындарумен қатыр, алған білімді тәжірибеде пайдалан білу – білімдендірудің басты мақсаты. Балаға жалаң білім беру, оның миын сан алуан (кейде керексіз) мағлұматтармен тығындап толтыра беру – баланың ақыл-парасатын өсіреді деу қате. Жүйелі білім беру дегеніміз – үнемі ізденіс. Білімдендіруде мұғалімнің алатын орны ерекше. Сондықтан ол оқыту процесіне жіті көз, сергек көңілмен қарауы тиіс. Білімдендіруде жүретін әр пәннің бет-бетімен өзара байланыста оқытылуы ерекше маңыз алады» – деп өз кезеңінде Ж.Аймауытов айтқан болатын [2, 42 б.].

Бастауыш сатыдағы білім беру, оқыту және оқу әрекетін ұйымдастыру үдерісінің барысында бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылық, тәжірибелік мақсатты-бағдарлы іс-әрекеттермен айналысады. Осы танымдық қызығушылық пен шығармашылық іс-әрекеттердің нәтижесінде оқушыда пәнаралық байланыс іскерлігі қалыптасады – бұл бір пән мазмұнындағы оқу материалдарынан алған деректерді, білімі ақпараттарды, екінші немесе үшінші пәннің оқу материалдарын игеру барысында сабақтатыра отырып байланыстыру арқылы білім, біліктері мен дағдыларын жетілдіру болып табылады яғни, қоршаған ортаны тұтастық және өзінділік заңдылықтарымен байланыста екендігі жөнінде ғылыми дүниетанымды өседі.

Психолог А.Н. Леонтьевтің айтуынша «Менің өмірімде нені меңгере алдым, я болмаса соны ұғына алдым ба, жоқ па, егер ұғынсам, меңгерсем, қаншалықты, қандай дәрежеде ұғындым, оның мен үшін, менің жеке тұлғам үшін, маңыздылығы қандай ...» деп «мән» мен «маңыз» атау, ұғымдарының мағынасын аша зерттеген болатын [3, 87 б.].

Бұдан бастауыш сынып оқушыларына берілген білімнің қаншалықты қажетті және керектікті екендігін анықтауға болады. Пәнаралық байланыстар негізінде берілген білімдер жүйесі оқушы тұлғасының дүниетанымдық болмысының дамуына ықпал жасай отырып, оның қызығушылық және түрткі, себеп-салдарының (мотив) қарқынды әрі бағыттылық сипатта жүруіне ұйтық болатыны анық. Бұл айтқан ойымызды негіздеу үшін бастауыш білім беру кезеңіндегі оқушыларға пәнаралық байланыстар негізінде берілген білімдерді қаншалықты меңгерілгендігін үнемі бақылап отыруымыз қажеттігіне мән берілуі тиіс, себебі, таным қызығушылықтарын туғызып, дүниетанымын дамытатын оқу материалдарының мазмұндық құрылымы оқушының жас ерекшеліктеріне сай, оның тұлғалық даму заңдылықтарына үйлесімді, ұсынылған білімі деректік мәліметтер өзіндік жаңалығы мен бала табиғатына жақын болғандығын ескеруіміз қажет. Сонда ғана оқушы игерген білімдер жиынтығынан «маңызды», «мәнді», «жаңалық», «жаңа-өзгеше» т.б. деген бағыттағы атаулық-ұғымдар төңірегінде ой-толғаулары орын алып, түркі, себеп-салдары күшейіп, қызығушылықтары арта түсендігіне көз жеткіземіз және бұл келешекте игеретін жаңа білімдер жүйесін меңгеруге итермелейтін күш ретінде де мәнге ие болады.

«...оқыту баланың табиғатына, жеке дара ерекшелігіне орай, жүргізілуі тиіс. Ол сонда ғана

шәкірттің жан қуаттарының өсіп, жетіліп, қалыптасуына жағдай жасайды. Баланың табиғатын ескеріп оқыту дегеніміз – оның бұрынғы тәжірибесін, азды-көпті біліміне сүйену деген сөз. Өйткені жаңа білім әркез адамның бұрынғы білетіндеріне сүйенбейінше, тиянақты болмайды», – деп негіздеген болатын Ж.Аймауытов [4, 30 б.].

Қазақстандық білім беру жүйесінің жаңаша бағыттағы қалыптасуы мен дамуы жағдайында әлемдік білім беру кеңістігімен ықпалдастықта және жаһандану жағдайында өзіндік ерекшелігімен үдіксіз білім берудің құрылымдық мазмұндарында орын алуда. Әсіресе, жалпы білім беретін мектептердегі білім мазмұнының құрылымдық жүйелері қазіргі ғылым мен білімнің озық үлгілеріне негізделе отырып педагогикалық үдерісті ұйымдастыру мәселесінде көрініс беруде. Жаһандану үдісінің белең алуы, жаңа технологиялардың өмірлік тәжірибеде қолданыстарға енуі мен даму қарқыны – өскелең ұрпақты заманауи білімдерді жетік игерген тұлға ретінде дайындауды талап етеді. Бұл, бәсекеге қабілетті, сапалы білімді меңгерген, өзгермелі дүниенің құбылыстарына бейімделе алатын, ғылыми дүниетанымы терең, ұлттық тәрбиесі берік оқушы-жастарды дайындауда оқытудың қазіргі заманға сәйкес технологияларын, оқытудағы өзара белсенді әдіс-тәсілдеріне негізделген пәнаралық білім беруді кеңінен пайдалану қажеттілігін тудырып отыр [5, 56 б.].

Қазіргі кезде оқытудың жаңа технологияларына ден қойылып, білім беру мен оқыту, оқу іс-әректің ұйымдастырудың дербестігіне, педагогика, психология және жеке пәндерді оқыту әдістемесі бағытында ізденістер жүргізіліп, оларға үлкен мән берілуде. Сонымен қатар пәндерді, ғылымды жеке дара емес, өзге де ғылымдардың, пәндердің көмегімен, пәнаралық байланыста оқыту мен оқып-үйрену, оқушылардың танымдық дүниесінің заман талаптарына сәйкес дамуы бағытын басшылыққа ала отырып іске асырылуда. Осы орайда жалпы білім беретін мектептердің бастауыш сыныптарында оқылатын пәндердің оқу материалдарын өзара байланыстыра отырып оқытудың нәтижесі келешекте, яғни, жоғары сыныптарды оқылатын пәндердің мазмұндық негіздерін терең және сапалы меңгеруге өзек болатынын педагог, психолог, әдіске ғалымдардың көпшілігі дәлелдеуде. Мәселен, бір ғылымды жетік, кең, ауқымда танып, меңгеру үшін оған жақын келетін, туыстас ғылымдармен байланыстыра және қарастыра отырып тануда – өзіне тән заңдылықтарын өзге ғылымдардың заңдылықтарымен іштей байланыстыра отырып жүргізген зерттеулер оң нәтиже беретіні анық. Яғни, бастауыш саты кезеңінде ғылыми білімдердің қарапайым үлгісінен күрделі жүйесіне қарай білімдерді беретін оқу материалдарын қамтыған пәндерді байланыстыра оқыту – оқушылардың жеке тұлғалық болмысының дамуындағы танымдық білімдер негізінде қызығушылықтарын арттыруға ұйтқы болады.

Пәнаралық байланыстың негізі – ғылымдар жүйесінен білім беруге арналған жеке пәндерді үйлесімді және сабақтастықта пайдалана білу болып табылады. Бұл оқушы тұлғасының дамуына кешенді білімдер жүйесімен ықпал ету деген сөз.

Ғалымдар, «жеке тұлға түсінігін тек адамзатқа арналған. Жеке тұлға – жеке даралық, психикалық қасиеті және әлеуметтік қызметі бар нақты қоғамның мүшесі» [6, 56 б.], – деп түсіндіруі – адамға тән ғылым игеріп, білім алып, ой-өрісінің жетілуі – қоршаған әлемді ғылыми көзқарас тұрғысынан бағалауы және оның дүниетанымы, қызығушылығы, саналы тәрбиелілігі мен жеке дара қасиеттерге т.б. ие болу дегенді меңзейді.

Т.Тәжібаев өз еңбегінде: «Жеке адам әлеуметтік қатынастар мен саналы іс-әрекетті жүзеге асырушы, нақты қоғамның мүшесі, өзін басқалардан ажырата білетін, өзінің кім екенін түсінетін есі кірген ересек кісі» – деп қарастырады [7, 73 б.].

Ал, Ә.Алдамұратов «Адам – табиғатта кемелденіп жетілген, ақыл ойы дамыған қоғамдық тұлға», – деп анықтама берді [8, 69 б.].

Оқушының «жеке тұлға» ретінде қалыптасуы мен дамуына өзек болатын құнды нәрсе ол – білім болса, ал сол білімді шашыраңқы күйде емес, жүйелі біртұтастықта, өзара байланыста беру керек екендігі анық болса, онда пәнаралық байланыстың орны мен салмағы бар екендігі негізделеді.

Қазіргі білім беру бағдарамасында оқушының жеке тұлғалық болмысын жетілдіруде оқыту, білім беру, дамыту жүйесін жақсартуды талап етеді. Сол себепті еліміздің болашағын дамытатын, жетілдіретін оқушы-жастардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру ерекшеліктеріне назар аударуымыз қажет. Оқушы тұлғасының толық дамуы денгеніміз – білімдер жүйесін жетік меңгеруі мен оның дүниетанымдық, қызығушылық, шығармашылық ерекшеліктеріне байланысты. Қазіргі ғылым мен білім беру жүйесінде орын алаған түбегейлі өзгерістерді өзінің жас ерекшелігіне сәйкес жетік білуі – оның жеке тұлғалық болмысындағы даралық дамуының көрсеткішін айқындайды және дүниетанымдық деңгейін білдіреді. Дүниеге көзқарасы дамиды. Дүниеге көзқарас ол – адамдар, жеке адам іс-әрекетіне терең әсер ететін әлем және оның даму заңдылықтары жөнінде, табиғат және қоғам

құбылыстары мен барыстары жөнінде біртұтас тиянақты көзқарастар жүйесі. Дүниеге көзқарастық – тұтасынан алғанда қоғамның көп қырлы материалдық өмірі, қоғамдық болмыс болып табылады. Дүниеге көзқарас – тұлға, әлеуметтік топ, қоғам мүшелері мен құндылықтары жүйесінде көрінетін табиғат, қоғам, адам, жөнінде тұтас көре білу – талдаулар жасап, ой елегінен өткізудегі түрлі білімдер жиынтығына және өмірлік тәжірибеге тәуелді болып келеді.

Оқушының қоршаған орта мен байланысты дүниетанымы – объективтік әлемге және ондағы орнына жалпыланған көзқарасқа, адамдардың қоршаған шындыққа және өзіне-өзінің қатынасына, сонымен қатар осы көзқарастар мен шартты анықталған олардың сенімдері, мұраттары, іс-әрекеттері мен танымдық ұстанымдарының жүйесі. Дүниетану негіздерінде әлемді түсіну жатады, яғни әлем жайлы анықталған білімдердің жиынтығы.

«Дүниетаным – адамның табиғат, қоғамдық өмір туралы білімдерінің жүйесі. Адамның алдына қойған мақсатының айқын болуы, дүниетанымның өмірмен байланыстылығынан және берік сенімінен туады. Дүниетаным жеке адамның табиғи және әлеуметтік құбылыстарын түсіндіру туралы пайымдауы, ой тұжырымы», – деп түсіндіреді З.Серікқалиұлы [9, 125 б.].

Пәнаралық байланыстың педагогика ғылымы тұрғысынан қарастырғанда атқаратын міндеті – оқыту мен оқу әрекетіндегі әр ғылымның негіздерінен берілетін білімдерді бір-бірінен бөлшектемей бір жүйеге топтасуын, басқаша айтқанда өзара ықпалдасу мен оқу материалдарының кіріктірілу аясын жоғары дәрежеге көтеру.

Пәнаралық байланыс ұғымы жалпығылымилық мәнге ие болып, жеке тұлғаның дүниетанымдық болмысының дамуына кешенді түрде ықпал жасайтын жаңа білімдердің, танымдардың, қызығушылықтың, дамытушылықтың, белсенділіктің т.б. қасиеттердің жеке тұлға бойында мақсатты бағыттылықта дамуын басшылыққа алады, яғни бұл психологиялық құбылыстарға да байланысты болатындығын түсінуіміз керек. Пәнаралық байланыс білім беру, оқыту, оқу әрекетін ұйымдастыру мен тәрбие беру мәселелерінің міндеттерін шешуде ерекше мәнге ие. Мектептегі білімдер жүйесі өздерінің мазмұны жағынан кешенді. Олардың мәні және меңгерілуі пәнаралық деңгейде жүзеге асырылса тиімді болар еді. Себебі, оқушыларға дүниенің біртұтастық жүйе ретіндегі заңдылықтарын шындық пен ақиқат тұрғысынан қабылдау түсініктері қалыптасады. Бұл жүйеде барлық элементтерді бір-бірімен байланыста болып өзара ықпал жасайтын құбылыстар екендігін және өздеріне тән заңдылықтардың бар болуын, педагогикалық үдерісті ұйымдастыруда мұғалім тарапынан мәні мен мазмұнын аша отырып, түсіндіріуі керек – әриен, бұл мұғалімнен педагогикалық қызметке ғылыми шығармашылдық тұрғысынан келуді талап ететін жайт болып табылады, сонда ғана мұғалімнің еңбегі де жемісті болмақ.

Пәнаралық байланысты оқу-тәрбие үдерісінде көрініс табады. Пәнаралық байланыстар теориялық білімді іс жүзінде қолдануға, ғылымның түрлі салалары жөнінде кең ұғымы бар адамды тәрбиелеуде мүмкіндік береді. Оқушыларға білім беру мен оқыту, оқу әрекетін өз тарапынан ұйымдастыра алуға ықпал жасау және олардың танымдық қызметін дамытуға мүмкіндік жасайды. Түрлі ғылым саласы ғалымдарының ой-түйіндеулерінде оқушылардың түрлі пәндерде иегерген білімдері мен меңгерген біліктерін, дағдылары мен машықтарының арқасында әртүрлі ғылыми білімдердің жеке элементтері арасындағы байланыстарды аңғарып, білуі және қабылдануы олардың алған жан-жақты білімдерін жүйеге түсіреді, ақыл-ойының дамуына түрткі болады, таным қызметтері шығармашылық сипатқа ие болады.

Бұл жөнінде психолог Ю.А. Самарин төмендегідей ой-тұжырымдар келтіреді. «Диалектикалық тұрғыдан ойлай білу дегеніміз – әр құбылыс басқалармен байланысы көп, түрлі деректердің өзара ықпалы, қайшылықтары мен дамуы барынша күрделі екендігін көре білу деген сөз. Дүниені тануға келгенде диалектикалық – адам баласы ақыл ойының жоғары деңгейі. Диалектикалық тұрғыдан ойлау, құбылысты оның барлық байланыстарымен жанама түрлерін көре білу. Дүниені тануға келгенде диалектикалық әдіс – адам баласы ақыл-ойының жоғары деңгейі. Ол қасиет бірте-бірте барған сайын күрделене беретін білімдер жиынтығын меңгеру барысында қалыптасады», – деп дәлелдейді [10, 156 б.].

Пәнаралық байланысқа Ю.А. Самариннің қағидалық ұстанымы бойынша қарасақ онда ол – диалектикалық заңдылық. Пәнаралық байланыс оқушылардың ақыл-ой мен түсінік, танымын дамытуға үлкен мүмкіндік беретін жол деп қарастыру керек. Ал, басқа да жеке ғалымдардың пайымдаулары бойынша, пәнаралық байланысты дидактикалық шарттар, оқыту мазмұнының арнайы құрылымы десе, тағы бір ғалымдар тобы оны дидактикалық қағидалар деп санайды.

Ал, біздің ойымызша пәнаралық байланыс – жеке ғылымның негіздерінен білім беретін оқу пәндерінің құрылымдық жүйесіне қарай өзгермелі және пәнаралық байланыста өздерінің орналасу

орнына қарай, яғни жетекшілік немесе қолдау мен көмекшілік – білімдерді толықтырушылық қызметіне сәйкес құбылмалы, өзгермелі сипатқа ие болатын педагогикалық құбылыс ретінде көреміз. Бірақ педагогика ғылымының заңдылықтарын басшылыққа ұстанатын білім бері мен оқыту және оқу әрекетіндегі бағытты мақсаттылықты орындайтын дидактикалық жүйе ретінде түсінеміз.

Пәнаралық байланыс – түрлі оқу пәндерінің арасындағы өзара байланысын айқындау шарты және білім беру мен оқыту талаптарының бірі. Пәнаралық байланыс қажеттігі әлемнің бірлігін бейнелейтін ғылыми білімдер мен сенімдер жүйесін қалыптастыру міндеттерінің шартынан туындайды. Оқу пәндерінің (табиғаттану қоғамдық-тарихи, мейірімандық-талғамдық ғылымдар) топтары деңгейінде табиғат, қоғам, адамдардың өзара әрекеті жөніндегі жетекші және жалпылама қағидаларды қамтиды. Оқу пәндерінде қарастырылатын бұл қағидалар оларды білім беру мазмұнының біртұтас жүйесінде біріктіреді. Бұл жерде пәнаралық байланыстың дүниеге көзқарас қызметі маңызды рөл атқарады. Ол білімдерді тәртіпке, жүйеге келтіреді, игерілуінің өз бетіндігі мен беріктігін қамтамасыз етеді. Пәнаралық байланыс арқасында бірқатар оқу пәндеріне ортақ жетекші қағидалар, ұғымдар, деректер, ғылыми таным әдістері арқасында өзара байланыс орнығады.

Пәнаралық байланыс бірқатар педагогикалық ұйымдастыру мәселелерінің шешуді қамтамасыз етеді. Олар: оқу материалының қайталанбауын, тиімді орналасуын, мұғалімдердің бірлесе, келісімді жұмыс істеуге бірігуін қамтамасыз етеді [11, 91 б.].

Пәнаралық байланыс құру үшін біріншіден, мазмұны мен құрлымын білу және осы түсініктің жалпы білім қатарында алатын орны қандай екендігін білу керек. Екіншіден, осы түсініктің қандай белгілері басқа пәндерде қарастырылатынын білу маңызды. Пәнаралық байланыстарды жүзеге асырмайынша дүние танымдық көзқарастың біртұтастығын сақтау мүмкін емес. Пәнаралық байланысты жүзеге асыру күрделі, өйткені, бұл бастауыш сынып мұғалімі өзі өткізетін пәндердің теориясын, оларды оқыту әдістемесін, психология, педагогика ғылымның заңдылықтарын және пәннің оқу материалдырының құрылымдық мазмұнымен таныса отырып олардың өзара үйлесімділігіне мән беру – әрі оқушының танымдық болмысын дамытуға негіз болатынын анықтай отырып, сабақты ұйымдастыру барысының барлық кезеңдерін мұқият тізбектеп шығу мен қадағалау арқылы іске асыруды талап ететін үдеріс.

Аталған тұжырымдарға орай отандық психолог С.М. Жакуповтың «Танымдық іс-әрекет психологиясы» еңбегінде оқу-тәрбие үдерісінің тиімділік, дәстүрлік оқыту жүйесімен жаңаша оқыту үрдісінде танымдық іс-әрекеттің жолын ұсынды [12, 86 б.].

Яғни, оқушының таным дүниесі дегеніміз – қоғамдық тәжірибенің дамуымен тәуелді адам ойлауында шындықтың бейнелену және қайта жаңғыру барысы, нәтижесі әлем жайлы жаңа білімдер болып табылады. Арнайы ұйымдастырылған таным оқу-тәрбие үдерісінің мәнін құрайды.

Ал оқушының танымдық жұмысындағы қызығушылық – танымдық қажеттіліктің көріну формасы. Ол тұлғаның іс-әрекеттің мақсаттарын мағыналы сезінуге тұлғаның бағыттылығын қамтамасыз етеді және сонымен бірге бағдарламаға, іс-әрекетті толық және терең бейнелейтін жаңа деректермен танысуға жәрдем етеді. Қызығушылықты қанағаттандыру оның өшуіне әкелмей іс-әрекеттің онан әрі жоғары деңгейін қанағаттандыруға итермелейді. Қызығушылықтың екі түрі бар: объектінің тартымдылығынан туындайтын тікелей және іс-әрекеттің мақсатына жетудегі құралы ретіндегі объект – дәнекер арқылы. Қызығушылықтың беріктігі оның ұзақ сақталуында және қарқынында болады. Педагогикада оқыту және тәрбиелеу үдерісінде қызығушылық әрдайым көкейтесті мәселе болады. Оқу-тәрбие үдерісінде оқушыларда қызығушылықты ояту және сақтау оны ізгілендіру және нәтижелікке келтіреді.

Қорытындылай келе пәнаралық байланыстар негізінде білім беруді жүзеге асыру барысында оқушының жаңа материалды игеруі, мұғалім мен мектептің өзіне қоятын барлық талабын орындауы керек. Әрине, бастауыш сынып жасындағы оқушыға, өмірдің өзгерген жағдайына бейімделу оңай емес. Оқушының ойлау іс-әрекетінде мәселенің шешімін табу күйін қалыптастыру оның бойында білім құмарлық, зеректік, өз бетіндік, оқуға қызығу, жасампаздыққа талпыну сияқты қасиеттерді тәрбиелеуге ықпал жасайды.

Пәнаралық байланыстың негізінде білім беру, оқыту және оқу әрекетін ұйымдастыру үдерістерінде бастауыш сынып оқушысының санасында мәселенің шешімін табуға көмектесу тұр. Мұғалім бастауыш сыныптарда оқушының игерген білімдері негізінде дүниенің тұтастық бейнесін түсінуі және оның заңдылықтары мен амалдарын ойлап табу арқылы оқушының білім құмарлығын туғызу мақсатында жеке пәндердің оқу материалдарын байланыстыра отырып пайдалануы оқушының танымдық дүниесінің үйлесімді дамуына негіз болып, оның қызығушылығын арттыратына көз жет-

кіземіз. Нәтижесінде оқушылар қаршаған орта мен өзіне қатысы бар жалпы әлем туралы қарапайым түсініктен ғылыми түсінікке біртіндеп көшу жолына барады. Бұл жерде тек алға қойылған мәселені шешу ғана жеке пәндердің оқу материалын кіріктіре игерту жолы ғана әкелетінін ұмытпаған жөн.

Пәнаралық байланыстар негізінде білім беруді ұйымдастыру – бастауыш сынып оқушысы үшін шешімі табылуға тиісті мәселе көтеріп танымдық әрекет күйіне келтіруді қалыптастыру – оқушылардың ойлау іс-әрекетін ұйымдастыруы жолдарының бірі, ол басқа оқыту әдіс-тәсілдері және педагогикалық технологиялар мен бірлесе жеке пән оқу материалдарын кіріктіре отырып іске асырғанда ғана табысты және пайдалы нәтижеге келтіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. – Астана, 2007.
- 2 Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Орынбор, 1924. – 183 б.
- 3 Жалпы психология. В.В. Богословский, А.А. Степанов, А.Г. Ковалев редакциясымен. 2-басылымынан қазақ тіліне аударылған. – Алматы, 1980. – 256 б.
- 4 Жарықбаев Қ. Жүсіпбек Аймауытұлының психологиялық көзқарастары. Оқыту, білімдендіру – шәкірт жанын қалыптастыратын қозғаушы күш. – Алматы: «Білім», 2000. – 74 б.
- 5 Болон үдерісі аясында жоғары білім берудің сапасын жетілдіру болмысы, мәселелері және келешегі. әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың оқытушы-профессорлар құрамының XXXIX ғылыми-әдістемелік конференция материалдары. – Алматы, 2009. – 258 б.
- 6 Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1968. – 339 с.
- 7 Тәжібаев Т.Т. Абай жастарды тәрбиелеу туралы. – Алматы, 1964. – 72 б.
- 8 Алдамұратов Ә.А. Қызықты психология. – Алматы: “Қазақ университеті”, 1991. – 112 б.
- 9 Серікқалиұлы З. Дүниетану даналығы // Ғылыми және көркемдік таным ерекшеліктері. – Алматы: Білім, 1994. – 224 б.
- 10 Самарин Ю.А. Сочинения в 10-ти томах. 1-том. – М., 1977. – 156 с.
- 11 Ыбыраимжанов Қ.Т., Қоянбаева Г.Р. Педагогикалық сөздік (педагогтік жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, әрі сала мамандарына арналған). – Тараз: Тараз мемлекеттік педагогикалық институты, 2010. – 150 б.
- 12 Джакупов С.М. Танымдық іс-әрекет психологиясы. – Алматы, 2005. – 365 с.

Ж.М. Саурыкова¹

*¹докторант 2 курса специальности 6D010200 – «Педагогика и методика начального обучения»
Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова*

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ СВЯЗИ

Резюме

В этой статье обсуждается развитие когнитивных установок среди учащихся начальной школы посредством интерактивной коммуникации. Анализируя феномен межпредметных отношений в области психологии и педагогики, рассматривается психологический прогресс, в котором развивается когнитивная личность ученика. Содержание учебных групп в организации образования, обучения и образования в начальных классах характеризуется как влияние на развитие личности ученика. Междисциплинарное общение можно рассматривать как один из основных инструментов развития когнитивной мотивации учащихся посредством приобретения знаний, навыков, способностей, теоретических и практических знаний. Обосновывается необходимость уникальности и взаимозависимости внутренних отношений. Междисциплинарная коммуникация имеет особое значение для решения задач образования, обучения, организации и обучения студентов, и сказано, что система исходных знаний будет эффективной, если она будет реализована в полном объеме.

Ключевые слова: ученик начальных классов, межпредметные связи, образование, обучение, учебная деятельность, познание, интерес, мировоззрение

Zh.Saurykova¹

¹2-year doctorate of the specialty 6D010200 – "Pedagogy and methodology of primary education"

FORMATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS OF INITIAL CLASSES BY MEANS OF INTER-PRESS-RELATED COMMUNICATION

Summary

This article discusses the development of cognitive attitudes among primary school students through interactive communication. Analyzing the phenomenon of inter subject relations in the field of psychology and pedagogy, we

consider the psychological progress in which the cognitive personality of the student develops. And also, the content of training groups in the organization of education, training and education in primary education is also characterized as an influence on the development of the personality of the student. Through interdisciplinary communication it can be considered as one of the main tools for the development of cognitive motivation of students by acquiring knowledge, skills, abilities, theoretical and practical knowledge of primary school students from a scientific point of view with respect to the environment, and the necessity of the uniqueness and interdependence of internal relations. Interdisciplinary communication is of particular importance for solving the problems of education, training, organization and training of students, and it is said that the system of initial knowledge will be effective if it is implemented in full.

Keywords: primary school students, interdisciplinary connections, education, learning, learning activities, knowledge, interest, outlook

МРНТИ 14.25.09

Ж.С. Хайрушева¹

¹старший преподаватель кафедры «ИТиМПЕ(Н)Д» ФАО «НЦПК Орлеу» институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области

УСЛОВИЯ СОЗДАНИЯ НАВЫКОВ СВОБОДНОГО ГОВОРЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Условия иноязычного общения в современном мире, когда иностранный язык является средством общения, познания, получения и накопления информации, предопределили необходимость владения всеми видами речевой деятельности: говорением и пониманием на слух речи на иностранном языке, а также чтением и письмом. Устная речь в целом и говорение как её неотъемлемая часть выходят на первый план. В этой статье я подробно остановлюсь на одном из перечисленных видов речевой деятельности – говорении на среднем этапе обучения.

Уровень адекватности владения тем или иным видом речевой деятельности проверяется непосредственно в практике иноязычного общения.

Ключевые слова: устная речь, иностранный язык, речь, метод, говорение, информация, практика

Основное назначение иностранного языка как предметной области школьного обучения видится в овладении учащимися умением общаться на иностранном языке. Речь идет о формировании коммуникативной компетенции, то есть способности и готовности осуществлять как непосредственное общение (говорение, понимание на слух), так и опосредованное общение (чтение с пониманием иноязычных текстов, письмо). Формирование коммуникативной компетенции является основной и ведущей целью обучения. Сегодня это особенно популярно. Опыт свидетельствует, что наибольшие трудности при иноязычном общении человек испытывает, воспринимая речь на слух. Однако, устное общение роль которого в настоящее время стала особенно значительной, невозможно без понимания речей собеседника, поскольку в процессе речевого взаимодействия каждый выступает как в роли говорящего, так и в роли слушающего.

Следует начать рассмотрение данного вопроса с определения «Что есть говорение». Говорение – продуктивный вид речевой деятельности, посредством которого совместно с аудированием осуществляется устное вербальное общение. Содержанием говорения является выражение мыслей в устной форме. В основе говорения лежат произносительные, лексические, грамматические навыки. В большинстве методов обучения говорение является одним из важнейших направлений преподавания. П.Б. Гурвич [1] считает, что при обучении неподготовленной речи необходимо решать три задачи:

- научить комбинационно-неподготовленной речи;
- научить речи неподготовленной во времени (экспромтность);
- научить речи неподготовленной внешним побуждением (спонтанность).

Говорение – чрезвычайно многоаспектное и сложное явление. Во-первых, оно выполняет в жизни человека функцию средства общения. Во-вторых, говорение – это один из видов человеческой деятельности. В третьих, важно помнить, что в результате деятельности говорения возникает его продукт – высказывание. И как деятельность, и как продукт говорение обладает определенными признаками, которые служат ориентиром в обучении, т.к. подсказывают, какие условия нужно создать для развития говорения, а также являются критериями оценки результатов обучения.

Для обучения говорению в современной методике выдвигаются разные принципы:

- 1) принцип устной основы обучения требует усвоения учебного материала через устную речь и для обучения устной речи;
- 2) принцип устного опережения предполагает устную отработку (усвоения) материала. При этом обучение начинается с вводного курса (примерно 8 уроков);
- 3) принцип параллельного обучения всем видам речевой деятельности связан с развитием устной речи с самого начала обучения;
- 4) принцип структурно-функционального и функционально-ситуативного подхода в обучении;
- 5) принцип прочности обучения иностранному языку выражается в том, что вводимые в память учащихся слова, словосочетания должны в ней удерживаться и применяться при необходимости;
- 6) принцип активности. Каждый обучаемый вовлечен в речевую деятельность на протяжении всего курса;
- 7) принцип наглядности;
- 8) принцип индивидуального подхода.

Речь на иностранном языке отличается довольно сложной психологической структурой, в зависимости от того, как именно (пассивно или активно) используются средства иностранного языка [2]. В функционально-динамическом плане устная речь распадается на процессы слушания и говорения. При слушании человек воспринимает те иноязычные средства, с помощью которых оформляется чужая иноязычная речь. При говорении происходит обратный процесс – от мысли к словам. Сначала у человека возникают мысли, а затем он эти мысли реализует в слова. Для того, чтобы учащиеся непосредственно от своих мыслей переходили к непосредственному их оформлению, надо побуждать их говорить о том, что они могут сказать, имея ввиду уже усвоенные учащимися или только предварительно объясненные, но еще неусвоенные иноязычные слова и грамматические конструкции. Навыки свободного говорения на иностранном языке должны образовываться только в условиях и под влиянием подлинной речевой деятельности. Главным психологическим условием образования навыков говорения является наличие слухового образа или представление того, что должно быть сказано. Учащиеся часто затрудняются говорить на иностранном языке не потому, что у них не сформирован артикуляционно-двигательный навык, а потому, что они не знают, что и как надо сказать, так как они плохо представляют себе то, что у них должно получиться. Значит, прежде всего, надо добиться того, чтобы иноязычное оформление мыслей наличествовало в сознании учащихся в виде определенных слуховых представлений. Так как последние могут возникать лишь в результате слухового восприятия иностранной речи, то, прежде чем тренировать учащихся в говорении на иностранном языке, они должны быть хорошо натренированы в слушании иностранной речи, отсюда возникает необходимость в создании естественной речевой ситуации. При создании естественной речевой ситуации обучаемый должен в возможно меньшей степени чувствовать, что он занимается учебной деятельностью. Благоприятствующим условием создания естественной речевой ситуации является ситуация, когда преподаватель с первого же момента своего появления в данной аудитории начнет максимально широко использовать иностранный язык как действительное средство общения с обучающимися. Преподавателю также необходимо избегать аспектов профессиональной деятельности, которые специфически характеризуют учебный процесс. К этим аспектам можно отнести исправление ошибок, выставление оценок, повелительную интонацию и т.д. Преподаватель должен стремиться к тому, чтобы в момент создания естественной речевой ситуации ничто не напоминало учебную деятельность. Поза его должна быть несколько непринужденной, голос его должен интонационно оттеняться таким образом, чтобы у обучаемых не возникало никаких сомнений относительно того, что в данный момент он отвлекается от актов обучения, так как его предельно заинтересовало то, что он говорит. В поведении преподавателя ничто не должно указывать на то, что он в этот момент каким-либо образом оценивает речевую деятельность. Единственным допустимым в этой ситуации профессиональным актом можно считать подачу преподавателем, как бы невзначай, слов и форм, незнание которых мешает обучаемому продолжать речевую деятельность в этой обстановке [3]. Все разъяснения и исправления переносятся на время, когда процесс обучения будет переключен в сферу собственно учебной деятельности.

К условиям, способствующим созданию и сохранению естественных речевых ситуаций, нужно отнести и предварительную подготовку речевой деятельности. Очень важно освободить обучаемого от состояния тревожности, связанного с боязнью совершить ошибку. Освобождение обучаемого от ненужных страхов начинается с самого начала учебного процесса. Этого можно достигнуть

различным подходом к факту допущения ошибки, подходе, основанного на том, что ошибка является нормальным явлением процесса обучения. Но для того, чтобы состояние тревожности не стояло на пути к развитию речевой деятельности в естественных речевых ситуациях, разумный подход к ошибкам нужно воспитывать и у обучающихся. На первой и второй ступенях таковым является конструктивный подход к ошибке, то есть нахождение с помощью преподавателя максимально эффективных мер ее устранения. На третьей ступени разумность подхода заключается в том, что обучающийся должен выработать в себе легкое отношение к ошибкам, которые он может допустить при общении на иностранном языке. Обучающийся должен понять, что лучше начать говорить с ошибками с тем, чтобы впоследствии их исправить, чем вообще не говорить [4]. Необходимо также обучающегося научить следующему: если он в состоянии исправить замеченную им ошибку в процессе говорения, он должен сделать это, если нет, то он не должен останавливать свою речь. Это можно обосновать тем, что, с одной стороны, предел понимания ошибочной речи весьма велик – значит, его поймут и так. С другой стороны – лучше довести мысль до конца, хотя бы с языковой ошибкой, чем вообще молчать. Однако преподавателю нужно остерегаться того, чтобы легкость отношения к ошибкам в естественной речевой ситуации не распространялась на искусственную. Этого можно избежать, если преподаватель будет фиксировать ошибки, допускаемые учащимися в речевых ситуациях, с целью их исправления в последующем в искусственных ситуациях.

Не подлежит сомнению, что можно воспитать речевую активность учащихся, стимулировать и направлять их познавательные интересы. Общение представляет собой цепь обуславливающих друг друга высказываний. Оно результативно, если цепь не разорвана. Именно поэтому задачу развития целенаправленности речи следует считать центральной. Ее решение важно и в аспекте развития и обучения, и с воспитательной точки зрения. Мы хотим видеть обучающегося современным человеком, которого не в последнюю очередь уважают за его деловитость, конструктивность. Деловитость человека проявляется и в целенаправленности его речевой деятельности. Атмосфера сотрудничества и взаимодействия – мечта каждого преподавателя. Следует осознать, что это сложное образование, которое зависит от ряда факторов, связанных с действием преподавателя: стиля руководства; индивидуального стиля деятельности; личностных качеств; уровня знаний в области преподаваемого предмета; индивидуальных способностей; уровня владения профессиональными умениями; системы ценностных ориентаций и установок.

При всем этом немаловажен факт развития социокультурной компетенции преподавателя. Она в современных условиях развития очень важна и состоит из лингво-страноведческого, социо-лингвистического, социопсихологического и культурологического компонентов. В данном случае мы можем говорить о новых технологиях обучения иностранному языку, так как именно социокультурную компетенцию обучающихся следует развивать с помощью погружения, например, в виртуальное пространство, каким является Интернет, где имеется достаточный объем информации благодаря наличию реальных потребностей коммуникации и правильно сформулированной программы [5].

Тандем-метод также является одним из путей формирования речевой компетенции. Его цель – овладение родным языком партнера в ситуации реального или виртуального общения, знакомства с его личностью, культурой страны изучаемого языка, а также получение информации по интересующим областям знаний. Важнейшими принципами, раскрывающими суть метода, является принцип обоюдности и автономии. Первый предполагает, что каждый из участников тандема получит одинаковую пользу от общения. Второй основывается на том, что каждый из партнеров несет ответственность за конечные результаты.

Говорение в ситуации реального контакта при использовании тандем-метода обладает рядом особенностей, среди которых выделяют следующие:

- коррекция высказывания путем переформулирования или реструктурирования всего высказывания или его части, причем инициатива может исходить как со стороны говорящего, так и со стороны слушающего;
- совместное завершение неполных или законченных высказываний, характерными признаками которых является наличие пауз, междометий, растягивание слов, вставка слов на родном языке или употребление выражений типа «Как это сказать?»;
- объяснение отдельных незнакомых для партнера слов или употребленных выражений с помощью антонимов и синонимов, их этимологии, описания значения, перевода сравнений;
- употребление комментирующих и эмоционально-оценочных восклицаний типа: «Великолепно!», «Прекрасно!», «Ужасно!»;

- сознательное упрощение своей речи за счет искусственного замедления темпа говорения;
- использование невербальных средств общения, таких как мимика, жесты, демонстрация и др.

В 1992-1994 годах началась работа по созданию международной тандем-сети в Интернете. Ее целью является организация виртуального общения, направленного на овладение родным языком тандем-партнера в процессе взаимообучения с помощью Интернета.

Виртуальное общение представляет собой особую разновидность коммуникации, основам которой следует специально учиться.

Видеофильм также является средством повышения мотивации при обучении иноязычному общению. Формирование коммуникативной компетенции как целеобучение иностранному языку достигается в процессе эффективной речевой деятельности, организуемой преподавателем на уроке. Видео – эффективная форма учебной деятельности, активизирующая внимание и способствующая совершенствованию навыков аудирования и говорения. С другой стороны, зрительная опора звучащего с экрана иноязычного звукового ряда помогает полному и точному пониманию его смысла. Несмотря на современные новые методы, не стоит забывать, что их следует комбинировать с уже известными. Например, при работе с видео и Интернет проектами нужно помнить о презентации материала, а также основном социально-психологическом принципе коллективного взаимодействия, на котором построено интенсивное обучение; он определяет такой способ организации учебного материала, при котором:

- учащиеся активно общаются друг с другом, обмениваясь учебной информацией, расширяя за счет этого свои знания, совершенствуя свои умения и навыки;
- между участниками складываются благоприятные взаимоотношения, служащие условием и средством эффективности обучения и творческого развития каждого;
- условием успеха каждого является успех остальных.

Особую значимость приобретает вопрос о типах учебного взаимодействия. Типы и способы учебного взаимодействия должны обеспечить постоянную и активную вовлеченность учащихся в процесс обмена информацией [5]. В нашей методической системе используются многие способы учебного взаимодействия, дополняющие друг друга и придающие учебной деятельности коллективный характер. Среди них следующие:

- 1) одновременная работа в парах (диадах);
- 2) одновременная единая или дифференцированная работа в триадах;
- 3) одновременная единая или дифференцированная работа в микрогруппах по 4 человека;
- 4) работа в командах (2 микрогруппы);
- 5) учащийся-группа;
- 6) преподаватель-группа;
- 7) преподаватель-микрогруппа и т.д.

Учитывая условия создания навыков свободного говорения на уроках иностранного языка, каждый преподаватель должен пытаться использовать свой имеющийся опыт и возможности.

В учебных целях могут использоваться также естественные ситуации реальной жизни учащихся дома, в школе, за пределами школы и жизненный опыт и любые реальные события, соответствующие осваиваемым темам. Ситуации при обучении говорению играют двойную роль: они, во-первых, отражают или подсказывают общее содержание высказываний собеседника, а во-вторых, определяют условия, в которых протекает коммуникация и ее характер.

Список использованной литературы:

- 1 *Алхазивили А.А. Психологические основы обучения устной речи. – Тбилиси, 1974. – С.118-120.*
- 2 *Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранному языку. – М., 1965. – С.86-91.*
- 3 *Гурвич П.Б. Основы обучения устной речи на языковых факультетах. Ч.1. – Владимир, 1972. – С.34-42.*
- 4 *Кузовлева Н.Е. Разрушительные модели поведения. – Воронеж, 2002. – №5.*
- 5 *Пассов Е.И. Современные направления в методике обучения иностранным языкам. – Воронеж, 2002. – №22.*

Ж.С. Хайрушева¹

¹«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, «ИТжЖ(Г)ПОӘ» кафедрасының аға оқытушысы

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕРКІН СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ШАРТТАРЫ

Түйіндеме

Ұсынылған зерттеу жұмысында ағылшын тілін үйрету барысында ауызша сөйлеу дағдыларын тиімді әдіс-тәсілдермен дамытып оқыту ұсынылған. Шет тілін оқытудың маңызы және оның ерекшеліктеріне, тіл дамыту жұмыстарын тиімді жүргізудің әдістеріне тоқталғанмын. Тілді, оның ішінде оқушылардың шет тілін оқыту барысында диалогтік оқыту технологиясына түсіндірме беріледі. Орта мектептерді шет тілін оқыту барысында мынандай мәселелерді: а) оқуға үйрету; ә) жазуға машықтандыру; б) сөйлеу мәнерін қалыптастыру мәселелерін қамтиды. Оқушыларды ағылшын тілінде сөйлету үшін түрлі әдістер арқылы ықпал ету жолдары; Тілдік жаттығулар арқылы оқушылардың лексикалық, грамматикалық, фонетикалық тұрғыда дами түсетіндігі туралы; Шет тілі пәніне деген оқушылардың қызығушылықтарын арттыру жолдары берілген.

Түйін сөздер: ауызша сөйлеу, ағылшын тілі, сөйлесу, әдіс, ақпарат, тәжірибе, даму, айтылым

J.S. Khairusheva¹

¹Institute of advanced training of teachers in Zhambyl region Branch
"National Center for Advanced Training" Orleu "Joint Stock Company"
Senior lecturer of the department of «IT and M of T NS(H)D»

CONDITIONS FOR CREATING FREE SPEAKING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Summary

The conditions of foreign language communication in the modern world, when a foreign language is a means of communication, knowledge, acquisition and accumulation of information, predetermined the need for possession of all kinds of speech activity: speaking and understanding by ear of speech in a foreign language, and reading and language and the ability to understand the speech of others. Oral speech in general and speaking as its integral part come to the fore. The conditions of foreign-language communication in the modern world, where a foreign language is a means of communication, knowledge and information, is the need for possession of all kinds of speech activity: speaking and understanding by ear of speech in a foreign language, as well as reading and writing. In this article, I will dwell in detail on one of the listed types of speech activity – speaking in the middle stage of learning.

The level of adequacy of ownership of a particular type of speech activity is tested directly in the practice of foreign-language communication.

Keywords: oral speech, foreign language, speech, method, speaking, information, practice

МРНТИ 14.07.09

Г.А. Байтенова¹, Г.С. Аманова²

¹«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, «ИТжЖ(Г)ПО» кафедрасының аға оқытушысы

²«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, «ИТжЖ(Г)ПО» кафедрасының аға оқытушысы,
E-mail: akjarkin_8484@mail.ru

ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы, дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Бүгінгі күннің талабына сай білім саласында жаңа технологиялар қолданудың маңызы зор. Білім берудегі жаңа технологиялар туралы сөз еткенде оның тәрбиемен байланысына терең мән бергеніміз абзал. Оқыту үрдісінде педагогикалық әдіс-тәсілдердің тиімділігі білім берудегі әлеуметтік қажеттілік. Ол қажеттілік білім беруде жан-жақты ізденісті, көрегенділікті қажет ететін процесс. Мұғалімдердің әдістемелік шығармашылығын дамыту, біліктілігін жетілдіру жүйесін

ұйымдастыруды жүзеге асыру қажеттігі, сондай-ақ білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында мұғалімдердің кәсіби құзіреттілігін арттыру, әдіс-тәсілдердің тиімділігін сабақ беру үдерісінде пайдалана білудің қыр-сыры берілген мақаланың өзекті мәселесі болып табылады.

Түйін сөздер: кәсіби құзіреттілік, педагогикалық құзіреттілік, білім беру мазмұнын жаңарту, біліктілікті жетілдіру, бәсекеге қабілеттілік, әдіс-тәсілдер, жаңа технологиялар

Жаңа бағытта білім беру үдерісі жаңаша технологияларды дамыта пайдаланып, оның тиімділігін оқу-үдерісінде қолдана білуден тұрады. Педагогикалық қызметтің басты мақсаты — жаңа педагогикалық технологияларды ұтымды пайдалану, соны сабақ беру үдерісінде қолданып, білім алушының интеллектуалды болмысын дамытуға жарату.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты өзінің кезекті жолдауында: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек» [1], – деп білім, ғылым саласының алдына нақты міндеттер қойды. Сауатты елге айналу жолында жас ұрпаққа берілетін оқу мен тәрбиені дұрыс жолға қойылуын бағдарлауымыз керек. Бұл жерде дұрыс жолға қою деп отырғанымыз – біліктілігі мен білімділігі дамыған тұлға тәрбиелеу үшін, білім берудің педагогикалық бағыт-бағдарына терең мән берудің қажеттілігін сабақ беруде пайдалана білу бағдары деген мағынаны ұғындырғандай.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы, дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Бүгінгі күннің талабына сай білім саласында жаңа технологиялар қолданудың маңызы зор. Білім берудегі жаңа технологиялар туралы сөз еткенде оның тәрбиемен байланысына терең мән бергеніміз абзал.

«Педагогиканың негізгі ұғымы болып табылатын оқыту мен тәрбиеге ғұлама мынадай түсініктеме береді: «Оқыту адамдар мен халықтарда теориялық қайырымдылық дарыту болады, ал тәрбие – білім-білікке негізделген өнер арқылы оларға этикалық қайырымдылық дарыту тәсілі. Оқыту тек сөз арқылы жүзеге асырылады, ал тәрбие кезінде адамдар мен халыққа, білімге негізделген қасиеттерден шығатын әрекеттерді жасауды дағдыға айналдыру үйретіледі...». Осы анықтамалардың астарлы мағынасы қазіргі педагогикадағы «оқыту» мен «тәрбие» ұғымдарына берілген анықтамалармен сабақтасып, өзара байланысып жатқандығын айқын аңғаруға болады. Әл-Фарабидің мұрасында педагогиканың негізгі ұғымы болып табылатын «білім беру» ұғымы да қарастырылған» [2, 25], – деп «Ұлттық тәрбиенің ғылыми негізі» еңбегінде нақтылағандай, білім беру бағдарында оқыту мен тәрбиенің байланысына терең көңіл бөле білгеніміз абзал.

Заман талабына сай білім беру оқушылардың адамгершілік, интеллектуалдық дамуының жоғары деңгейі мен білімін қамтамасыз етуге бағытталған оқытудың үздіксіз үрдісі десек, оның тиімділігі мен сапасын арттыру мұғалімнен оқу процесінің ғылыми теорияға негізделген және оқушының қабілеті мен бейіміне негізделген оқытудың таңдамалы әдістеріне көшуді талап етеді. Ондағы негізгі мақсат оқушыға сапалы білім беру болып табылады. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа кез келген пәнді ұғындырудың тиімді жолы – жаңа технология негіздері болып табылады.

«Педагогика және психология ғылымында «педагогикалық технология», «білім беру технологиясы», «тәрбие технологиясы», «тұлғаны дамыту технологиясы», және тағы басқа ұғымдар кеңінен қолданылуда. Белгілі педагог-ғалым В.П. Монахов болса, «Педагогикалық технологиялар дегеніміз – оқыту үрдісін жобалау, ұйымдастыру мен жүргізудің ойластырылған моделі» деп түсіндіреді» [3].

Ендеше, білім беру үдерісінде оқыту жоспарына аса көңіл бөліп, ұйымдастырудың қыры мен сырына терең көңіл бөліп, оны дамыту бағдарын бағдарлап алғанымыз, білім алушының қабылдауына оңтайлы жол салу деп білгеніміз орынды.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда жаңа технологияларды пайдалану мұғалім үшін қандай маңызды болса, оқушы үшін одан да маңызды. Жаңа технологиялар оқушылардың білім сапасын арттыруға, өздігінен жұмыс істеу мүмкіндігін молайтуға көп көмегін тигізеді.

Қазіргі оқыту барысында қолданылып жүрген көптеген технологиялар жеке тұлғаның жетілуіне, оқытудың тиімділігінің негізін құруға бағытталған.

Білім беруде оқушыны білім ақпаратымен қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың бойында бағдарламалық дағдылар мен икемдерді де қалыптастырып, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйретуіміз керек. Тиімді әдістердің бірі – электрондық оқулықтармен жұмыс істеу. Компьютермен өткізілген әрбір сабақтан соң оқушы тест, бақылау жұмысы арқылы өз білімдерін бекітеді. Бала өз білімін өзі тексере алады, оқушы өз бетінше оқуға қызығады, өз білімін көтеруге ұмтылады. Қазіргі таңда компьютерге тест, бақылау жұмыстарын, тәжірбиелік тапсырмалар әзірлеу дәстүрге айналды.

Қазақ тілін оқыту үрдісінде ақпараттық коммуникациялық технологияны қолдану ең алдымен оқушылардың қазақ тілі мен әдебиеті пәніне деген ынтасын, қызығушылығын арттырады. Оқушылар теориялық білімін өздерін-өздері тексеру арқылы әрі қарай жандандырады. Сабақта қолданылатын тапсырмалардың көлемі ұлғайып, оқушылардың ойлау, жұмыс істеу қабілеті дамиды. Өз беттерінше де ізденіп, бағдарлама дайындауға шығармашылық шабыт алады. Ал, ақпараттық технологияны қолдану оқушыға не береді?

Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияны қолдану білім сапасын жақсартуға көмектеседі. Сонымен бірге кейде қол жетпейтін көрнекіліктерді пайдалануға, білім мен мәліметтерді әр түрлі формада ұйымдастыруға, қажетті модульге тез арада қол жеткізуге көмектесе алады.

Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алууда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Білім беру парадигмасы /үлгісі/ өзгерді, білім берудің жаңа мазмұны пайда болды. Оқу үрдісіне жаппай жаңа педагогикалық технологияның түрлері енгізілуде. В.Беспальконның тілімен айтқанда: «педагогикалық технология дегеніміз – тәжірибиеде жүзеге асырылатын белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы, ал педагогикалық жағдайларға сай қолданатын әдіс, тәсілдер – оның құрамды бөлігі». Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда-ақ – ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту – заманның басты талабы.

Білім беруге қойылған талаптардың қарапайымдылығына қарамастан, оларды толықтай жүзеге асыру қиындығы жоғары объективті және субъективті себептерге келіп тіреледі. Сол арада, бірыңғай оқыту-тәрбиелеу кеңістігіндегі нақты оқу орнының аясында, білім алушы тұлға нысанда болған жағдайда қалыптастыру міндеті өте өзекті болып табылады.

Өкінішке орай, оларды шешудің отандық педагогикадағы дәстүрлі жолдары әрдайым жүзеге аса бермейді. Себебі ол қазақстандық тарихи процестерден бастау алатын жаһандық сипаттағы (ақпараттық өркениетке ауысу баспалдағы), жеке көзқарастағы маңызды өзгерістерге байланысты.

Аталмыш мәселені шешудің екі жолы бар.

Біріншіден, оқыту процесінің түпкі мақсаты мен одан шығатын міндеттерді, оны кезеңмен жүзеге асырудың стратегиясын, оның аясындағы оқушылармен арақатынастың принциптерін анықтау қажет. Бұл жергілікті билік өкілдері деңгейінде мемлекет арқылы жүзеге асырылады. Бұл процесс қоғамның сұранысына берілген жауабы, сондықтан жалпықоғамдық сипатқа ие емес.

Басқа сөзбен айтқанда, мектеп бітірген адам географиялық және әлеуметтік-стратегиялық көзқарастан нақты әлемде тұруы, ал бұл әлемдер бір-бірінен ерекшеленетіндіктен, оған көз жұмып қарау өскелең ұрпақ пен оның ата-анасының алдында мектептің абыройына нұсқан келтіру дегенді білдіреді.

Алайда, көрсетілген мақсаттар мен міндеттердің арасындағы айырмашылық ұлттық білім кеңістігінің бірлестігін бұзбас үшін қағидаттық сипатта болмауы қажет.

Екіншіден, бір пән аясында, сондай-ақ білім беру мекемесінің аясында түрлі элементтер мен сабақ беру әдістерінің арасында өзара байланыс орнауы; белгілі бір мақсаттарға жету және нақты білім міндеттерін шешу негізінде бір бірімен байланысуы; оқу процесі мекемесінің аясында әр әдістемелік құраманың орнын мақсатты анықтау.

Бұл жерде жаңа әдістемелік элементтер әзірлеу туралы емес, білім технологиясының айтылған мақсаттары мен міндеттеріне жауап беретін қолданыстағы әдістемелерді мақсатты жинақтау туралы айтылып отыр.

Қазіргі білім саласындағы оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты білгір маман болу мүмкін емес. Жаңа педагогикалық технологияны меңгеру мұғалімнің зейін-зердерлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген ұстаздық қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін жүйелі ұйымдастыруына көмектеседі. Оқу-тәрбие үрдісіне жаңа педагогикалық технологияларды ендірудің алғашқы шарты, мұғалімнің инновациялық іс-әрекетін қалыптастыру болып табылады. Жаңа педагогикалық технологияны меңгерген әрбір мұғалім өз сабағын нәтижелі даму жағынан көрсете алады.

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде. Жаңа инновациялық оқыту технологиясы кәсіптік қызметтің ерекше түрі болып табылады. Инновациялық оқыту технологиясын меңгеру үшін педагогикалық аса зор тәжірибені жұмылдыру қажет. Бұл өз қызметіне

шығармашылықпен қарайтын, жеке басының белгілі іскерлік қасиеті бар адамды қажет ететін жұмыс. Шындығында да әрбір педагог жаңа инновациялық технологияны меңгеру барысында өзін-өзі дамытады және өзін-өзі қалыптастырады. «XXI ғасырда болашақ мамандарды даярлау, олардың кәсіби бейімделуін қалыптастыру мәселелері – кезек күттірмейтін өзекті қоғам талабы» [4, 160 б.].

Жаңа ақпараттық-коммуникациялық технология – келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол.

Әр мұғалім сабақ өткізген кезде оқушыларға сапалы білім беру үшін инновациялық технологияларды пайдалана отырып, сонымен қатар компьютерді, интерактивті тақтаны қолдану арқылы білім берсе, оқушылардың қызығушылығы арта түсері анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 <http://www.tarih.spring.kz> (дата обращения: 25.09.2017).

2 *Ұлттық тәрбиенің ғылыми негізі. Оқу құралы.* – Алматы: «Ұлағат» баспасы, 2011. – 218 б.

3 <https://baribar.kz/student/415/bolashaq-mamandardynh-innovatsiyalyq-is/> (дата обращения: 02.10.2017)

4 <http://www.zkoipk.kz/kz/2015smart2/1163-conf.html> (дата обращения: 27.09.2017)

Г.А. Байтенова¹, Г.С. Аманова²

¹*Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области», старший преподаватель кафедры «ИТuМПЕН(Г)Д»*

²*Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Жамбылской области», старший преподаватель кафедры «ИТuМПЕН(Г)Д»
E-mail: akjarkin_8484@mail.ru*

Резюме

Эффективность педагогических методов в процессе обучения является социальной необходимостью в образовании. Это процесс, который требует всестороннего поиска и видения в образовании. Необходимость развития методического творчества учителей, организация системы профессионального развития, необходимость внедрения организации, а также способность использовать навыки учителей для повышения их профессиональной компетентности в контексте обновления содержания образования – все это является актуальной проблемой в этой статье.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогическая компетентность, модернизации содержания образования, повышение квалификации, конкурентоспособность, методы, новые технологии

G.A. Baytenova¹, G.S. Amanova²

¹*Institute of advanced training of teachers in Zhambyl region Branch "National Center for Advanced Training" "Orleu" Joint Stock Company, Senior lecturer of the department of «ITandMof T NS (H) D»*

²*Institute of advanced training of teachers in Zhambyl region Branch "National Center for Advanced Training" "Orleu" Joint Stock Company, Senior lecturer of the department of «ITandMof T NS (H) D»*

THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL METHODS IN THE LEARNING PROCESS

Summary

The effectiveness of pedagogical methods in the learning process is a social necessity in education. This is a process that requires a comprehensive search and vision in education. The need for the development of teachers' methodological creativity, the organization of a professional development system the need to implement the organization, as well as the ability to use the skills of teachers to enhance their professional competence in the context of updating the content of education is an actual problem in this article.

Keywords: professional competence, pedagogical competence, modernization of the content of education, professional development, competitiveness, methods, new technologies

К.С. Бактыбаева¹
¹к.п.н., ст. преподаватель, ФАО НЦПК «Өрлеу»
ИПК ПР по Жамбылской области, kuli_66@mail.ru
Тараз, Казахстан

ФАКТОРНЫЙ АНАЛИЗ ОТКЛОНЯЮЩЕГОСЯ ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье рассматриваются факторы, определяющие характер взаимодействия и структуру деятельности в системе «подросток – окружение», также описывается психолого-педагогический анализ проблем современных подростков, который позволяет более детально проследить условия и причины формирования негативных механизмов развития подростков.

Ключевые слова: подростки группы риска, психолого-педагогическая характеристика, факторы риска, психофизические, психолого-педагогическое сопровождение

В последние годы исследователи многих социально-гуманитарных отраслей все чаще говорят о происходящем системном кризисе в современной ситуации общественного развития, который в целом приводит к ухудшению психического, физического, социального здоровья населения и обуславливает рост различных отклонений в личностном развитии и поведении молодежи. Актуальность проблемы исследования усиливают и существующие противоречия подросткового возраста, которые характеризуются глубокими изменениями условий, влияющих на развитие личности, и справедливо называется проблемным в силу совокупности различного рода отклонений в поведении. Если речь идет о подростковом возрасте, то следует отметить, что даже в устойчивых политических системах с социальными гарантиями он считается трудным и требует государственной поддержки в области воспитания и обучения. Поскольку современное поколение подростков выросло в условиях глубоких реформ государства на пути к стабильному развитию, то у него сформировалась «психология социального поражения», выражающаяся в массовом недовольстве, безнадзорности, невозможности удовлетворить свои подростковые материальные интересы, отсутствии устойчивых ценностей и установок высшего порядка, латентной и открытой агрессивности и т.д.

Проблемы подросткового возраста находят свое отражение в многочисленных современных исследованиях. Так, закономерности становления личности подростка раскрываются в работах Д.Б. Эльконина, Л.И. Божович, А.В. Мудрика, В.А. Сухомлинского, А.Е. Личко, И.С. Кона, Т.Д. Молодцовой, И.А. Невского, Л.С. Выготского, Л.Ф. Обуховой, А.А. Реан, Б.Н. Алмазова, С.А. Беличевой, А.Дуйсебаева, А.Шопбековой, В.С. Мухиной, Д.И. Фельд-штейна, Х.Ремшмидт и мн.др. Однако в силу неоднородности и сложности подросткового периода, сопровождающие его отклонения в поведении и кризисные состояния исследователи и специалисты оценивают неоднозначно, поскольку применяют для оценки различные показатели. Это вызвано тем, что нет безупречной методологии и единого понятийного аппарата. Расхождения ученых и практиков стали серьезной терминологической проблемой в данном научном направлении. Поэтому многие исследователи стали придерживаться общего термина «подростки группы риска», который предполагает включение в него подростков с различными проявлениями нарушений в эмоционально-волевой и поведенческой сферах.

Решению проблем психолого-педагогического сопровождения подростков группы риска посвящены многочисленные труды казахстанских исследователей В.Г. Баженова, А.Д. Джумабаева, А.М. Карабаевой, Э.И. Шинибековой, Г.А. Уманова, Л.К. Керимова, В.В. Трифонова, Л.А. Байсерке, Ж.Ж. Ыскакова, Т.Б. Бегалиева, Т.К. Болеева, Л.В. Лысенко, Р.К. Мамбетовой, А.К. Дуйсебаева, В.П. Кривошеева, Д.К. Казымбетовой и многих других. В исследованиях данных авторов широко раскрыты различные пути профилактики, диагностики, коррекции и реабилитации различных категорий трудных детей и подростков, обучающихся в условиях общеобразовательной школы.

Социологические проблемы отклоняющегося поведения подростков раскрывались в трудах В.Н. Кудрявцева, Я.И. Гилинского, Ю.В. Василькова, В.В. Афанасьева, А.Коэн, Н.Смелзер, Ш.Е. Джаманбалаевой, М.А. Галагузова, И.Н. Гурвич и др.

Медицинский аспект исследования поведенческих расстройств рассмотрен в трудах А.Е. Личко, В.В. Ковалева, В.В. Бойко, Д.В. Колесова, Н.Е. Буториной, К.Леонгарда, Г.М. Гусарева, Г.П. Котельникова, В.Ф. Пятинина и др.

Психолого-педагогический анализ проблем современных подростков может быть осуществлен путем исследования факторов, определяющих современные тенденции изменения характера взаимодействия ее членов и структуры их деятельности, что позволяет более детально проследить условия и причины формирования негативных механизмов развития.

Многие подростки, безусловно, нуждаются в систематической помощи со стороны многих специалистов разного профиля, позволяющей определить и разрешить их проблемы, поскольку подросткам группы риска, зачастую имеющим отрицательный жизненный опыт, негативную оценку себя и окружающих, перенесших психологические, физические, сексуальные и другого рода травмы, решать свои проблемы чрезвычайно сложно. Они не в силах самостоятельно противостоять возникшим проблемам и надолго остаются под их тяжким грузом, со временем вытекающим в различные формы поведенческих расстройств. Л.Я. Олифренко, Т.И. Шульга и И.Ф. Дементьева, обобщив данные многих социологических, педагогических и психологических исследований, выделили следующие особенности подростков группы риска [1]:

- отсутствие ценностей, принятых в обществе (творчество, познание, активная деятельность в жизни); они убеждены в своей ненужности, невозможности добиться в жизни чего-то своими силами, своим умом и талантом, занять достойное положение среди сверстников, добиться материального благополучия;

- проекция на себя неудачной жизни своих родителей;

- эмоциональное отвержение подростков со стороны родителей и одновременно их психологическая автономия;

- среди социально одобряемых ценностей у них на первом месте – счастливая семейная жизнь, на втором – материальное благополучие, на третьем – здоровье; в то же время эти ценности представляются для подростков недоступными; высокая ценность в сочетании с недостигаемостью порождает внутренний конфликт, являющийся одним из источников стресса;

- «подкрепление» потери ценности образования для подростков группы риска – те, кто плохо учился или совсем не учился, а в жизни преуспел (имеет машину, гараж и т.д.); о реальных путях достижения этих «ценностей» подростки не задумываются;

- повышенный уровень тревожности и агрессивности;

- стремление к «красивой», «легкой» жизни, удовольствиям;

- искажение направленности интересов – свободное времяпрепровождение в подъезде; на улице – только подальше от дома, ощущение полной независимости (уходы из дома, побеги, ситуации переживания риска и т.д.).

Таким образом, с точки зрения психолого-педагогической науки исследование подростков группы риска рассматривается как проблема личности, характеризующейся определенными трудностями в развитии и имеющей риск образования поведенческих расстройств. Психолого-педагогическая характеристика подростков группы риска и терминологический анализ различных поведенческих расстройств данного возрастного периода, позволил выделить различные аспекты проблемы, учет которых позволяет сформировать более адекватное понимание задач, стоящих перед специалистами разных областей психолого-педагогической науки и практики.

Ряд современных авторов, исследовавших процесс формирования и развития личности подростков в школе, указывают на то, что течение данного процесса на сегодняшний день зачастую затрудняется воздействием многих факторов риска, имеющих различную природу. Существующие же методы противостояния факторам риска, как правило, не учитывают такие важные психологические закономерности развития подростков, как неравномерность их психического развития, индивидуальные варианты прохождения возрастных этапов и т.д. Поэтому, на наш взгляд, основанием грамотного и эффективного процесса психолого-педагогического сопровождения подростков группы риска служит позиция исследования комплекса факторов риска, отражающих связь между изменениями в психической структуре личности подростка и вызвавшими эти изменения причинными воздействиями. В этом смысле мы разделяем точку зрения Т.К. Болеева, который считает, что системные исследования, направленные на изучение и выявление взаимосвязанных, взаимозависимых и взаимообусловленных факторов, могут дать объективную картину психологического обеспечения реального процесса профилактики нарушений в поведении подростков [2, 29].

На сегодняшний день ученые выделяют различные группы факторов, позволяющих отнести подростков к группе риска.

Так, например, П.Д. Павленок приводит следующую классификацию факторов, приводящих к девиации:

1. Социальное неравенство. Это находит выражение в низком, подчас нищенском, уровне жизни большей части населения, в первую очередь, молодежи; в расслоении общества на богатых и бедных; безработица, инфляция, коррупция и т.д.

2. Морально-этический фактор девиантного поведения выражается в низком морально-нравственном уровне общества, бездуховности, психологии вещиизма и отчуждении личности. Жизнь общества с рыночной экономикой напоминает базар, на котором все продается и все покупается, торговля рабочей силой и телом является рядовым событием. Деградация и падение нравов находят свое выражение в массовой алкоголизации, бродяжничестве, распространении наркомании, «продажной любви», взрыве насилия и правонарушениях.

3. Окружающая среда, которая нейтрально-благосклонно относится к девиантному поведению. Молодые девианты в большинстве своем – выходцы из неблагополучных семей [3, 26].

По мнению Е.И. Казаковой, можно выделить три основные группы факторов риска: психофизические, социальные и педагогические. Каждая из данных групп создают вероятностную опасность для развития ребенка [1, 163].

Мудрик А.В., исследуя проблемы социальной педагогики, выделяет следующие группы взаимосвязанных факторов, влияющих на поведение и поступки молодых людей и определяющие генезис отклоняющегося поведения:

- 1) макрофакторы (государственно-общественное устройство, макросреда);
- 2) мезофакторы (специфические региональные, городские или сельские условия);
- 3) микрофакторы (непосредственные конкретные условия, система ценностей, традиций, существующих в семье, школе, неформальной группе) [4].

Социально-психологические исследования свидетельствуют о существовании нескольких факторов – социальных и психофизиологических – которые обуславливают вид социального отклонения при трудноразрешимой конфликтной ситуации. Из таких факторов можно выделить:

- 1) тип личности, определяющий ее склонность к реакциям того или иного характера (агрессивность, конформность, пассивность и др.);
- 2) степень социализации и нравственной высоты ценностных ориентаций (мировоззрения) личности;
- 3) острота и тяжесть психологического состояния (стресса), в котором принимается решение;
- 4) продолжительность конфликтной ситуации [5].

К неблагоприятным факторам можно отнести также использование современными педагогами стрессовых тактик, интенсификацию учебного процесса, несоответствие технологий обучения возрастным и функциональным возможностям школьника. Безруких М.М. считает влияние этих факторов особенно опасным, так как они действуют на подростка длительно, непрерывно и в период, когда школьник к ним наиболее чувствителен. Особенно негативно влияет на возможности обучения подростков ориентация педагогов на темповые характеристики их деятельности. Это проявляется, в частности, в скоростных установках при обучении подростков математике, письму и чтению в начальной школе, которые не только не способствуют развитию, но и тормозят формирование у подростков учебных навыков, нарушая их психофизиологическую структуру. Это приводит к снижению работоспособности подростков и их выраженному переутомлению. Наиболее опасна скрытая интенсификация учебного процесса, когда при реальном сокращении количества учебных часов объем учебного материала сохраняется или даже увеличивается [6]. Кроме этого, неблагоприятным фактором служит неоднократно отмеченная специалистами несбалансированность интеллектуального и мотивационного развития подростков, что приводит к росту напряжения, стрессу и учебным перегрузкам подростков. Результатом влияния указанных выше негативных факторов на процесс обучения является характерная для большинства подростков несформированность рациональных способов учебной работы, приемов и навыков интеллектуальной деятельности. Поскольку взрослые недостаточно ориентированы на формирование приемов мыслительной деятельности у подростков, то учащиеся при изучении нового материала обычно пытаются просто запомнить его, что влечет за собой неоправданную затрату времени и сил, учебные перегрузки, чувство недовольства и скуки, отвращение к учебе [7].

Правильно организованный учебный процесс – одно из условий формирования познавательного мотива у школьника. Каждый этап урока учитель должен наполнять психологическим содержанием,

так как каждый этап – это специфическая по своему мотивационному содержанию психологическая ситуация [8; 73, 93].

Таким образом, решение широкого круга проблем подростков может быть связано с реализацией процесса психолого-педагогического сопровождения, позволяющего не только эффективно влиять на факторы риска, но и перестраивать социальные взаимоотношения в системе «подросток – окружение», восстанавливая контакт и эффективную деятельность ее членов. Выявление психолого-педагогических характеристик подростков, составляющих группу риска, позволило нам определить группы факторов риска. В свою очередь, всесторонне проанализировав эти факторы, мы сделали вывод о той направленности, которую должен иметь процесс психолого-педагогического сопровождения подростков группы риска, чтобы стать наиболее эффективным.

Список использованной литературы:

- 1 Олифренко Л.Я. и др. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/Л.Я.Олифренко, Т.И.Шульга, И.Ф.Дементьева. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 256 с.
- 2 Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
- 3 Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику: учебное пособие для студентов. – М., 1997. – 365 с.
- 4 Успенская Ю.М. Деятельность школьного психолога по профилактике детской и подростковой преступности: дис... к.псих.н. – Тверь, 2000.
- 5 Баженов В.Г., Баженова В.П. Психолого-педагогическая диагностика и коррекция девиантного поведения школьников. – Тараз: Сенім, 2003.
- 6 Дубровина И.В. Школьники и охрана их здоровья // Школа здоровья. – 1998. – Т.5. – №2.
- 7 Григорович Л.А. Использование опросника «Анализ семейных взаимоотношений» в практике дошкольного психолога // Семейная психология и семейная психотерапия. – 1998. – №2.
- 8 Специальная педагогика. Под ред. Назаровой. – М.: Академия, 2001.

К.С. Бактыбаева¹

*¹п.ғ.к., аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, kuli_66@mail.ru
Тараз, Қазақстан*

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ АУЫТҚУШЫЛЫҚТАРЫН ФАКТОРЛЫҚ ТАЛДАУ

Түйіндеме

Мақалада «жеткіншек-қоршаған орта» жүйесінде іс-әрекет құрылымы мен өзара әрекеттесу түрін анықтайтын факторлар қарастырылған. Сонымен қатар жеткіншектердің дамуындағы жағымсыз тетіктердің себептері мен жағдайларын егжей-тегжей бақылауға мүмкіндік беретін қазіргі жеткіншектердің проблемаларын психологиялық-педагогикалық талдауы сипатталады.

Түйін сөздер: қатерлі топ жеткіншектері, психологиялық-педагогикалық мінездеме, қауіп факторлары, психофизиологиялық, психологиялық-педагогикалық қолдау

K.S. Baktybayeva¹

*¹Branch of JSC «National Center for professional development «Orleu», Institute for professional development on Zhambyl region, kuli_66@mail.ru
Taraz, Kazakhstan*

FACTOR ANALYSIS OF DEVIANT TEENAGERS BEHAVIOR

Summary

The article examines the factors that determine the nature of interaction and the structure of activity in the "teenager-environment" system, and also describes the psychological and pedagogical analysis of the problems of modern adolescents, which allows to follow in more detail the conditions and reasons for the formation of negative mechanisms for the development of adolescents.

Keywords: adolescents at risk, psychological and pedagogical characteristics, risk factors, psychophysical, psychological and pedagogical support

Р.С. Лабенова¹

¹магистр, аға оқытушы, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент, Қазақстан

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ: АҚПАРАТТЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДА МЕКТЕП КІТАПХАНАЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада ақпараттық-кітапханалық жүйесінде өтіп жатқан инновациялық процестер жағдайында мектеп кітапханаларының ақпараттық қызметін ұйымдастыру мәселелері қарастырылады. Білім беру және тәрбиелеу мекемелері кеңістік жүйесінде мектеп кітапханаларының қызметіне айрықша көңіл бөлінген.

Республикалық ғылыми-әдістемелік үйлестіру орталығы ретінде ҚР Білім және ғылым министрлігінің РҒПК мысал ретінде жаңа ақпараттық технологияларды ендіру және білім беру мекемелері кітапханалар оқырмандарының ақпараттық мәдениетін арттыруда оқушылардың коммуникативті мен ақпараттық құзырлығын және бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру мәселелері ашылады.

Түйін сөздер: мектеп кітапханасы, ақпараттық орталық, кітапханалық жүйе, инновация, ақпараттық мәдениет, коммуникативтік біліктер, ғылыми-педагогикалық кітапханасы

Ел Президентінің жарқын болашаққа жетейлейтін бағдарлама «Қазақстан – 2050» Стратегиясы аясында ХХІ ғасырда білімсіз өмір сүру мүмкін емес. Халықты салауатты да сауатты өмірге бағыттауымыз керек деген сөздері бүгінгі ұрпақ ертеңгі ел азаматтарына білім мен тәрбие берер жандарға міндеттелген тапсырма іспетті. Бүгінгі күні жас ұрпаққа берілер білім мен тәрбиенің өз мәнінде сапалы болуы бірінші кезекте тұрғаны анық. Осыған орай еліміздегі бірден-бір руханият ордасы – кітапханалар кеңістігінде мектеп кітапханасының алар орны ерекше болып отыр. Мектеп кітапханасының оқу-тәрбие процесінде рөлі жоғары [1]. Кітапханашылар мен педагогтар алдында тұрған міндет – ХХІ ғасыр азаматтарына алуан түрлі ақпараттар ағымында жөн сілтеп, пайдалыларын өз игіліктеріне жұмсауға үйрету, ақпараттық қоғам тіршілігіне әзірлеу.

Мектеп кітапханасы жаңа мәдениетті алып жүруші – ақпараттық білім беру, оқу, ең бастысы қарым-қатынас, таным мәдениетінің бастаушысы. Білім беру жүйесінде халықаралық стандарттарға сай, бәсекеге қабілетті жастарды даярлауда жалпы білім беретін мектептердің білім беру үрдісін қамтамасыз етуде, үздіксіз біліктілігі мен өз бетінше білім алуын жетілдіруде мектеп кітапханасы маңызды рөл атқарады. Кітапханалар рухани білімнің, мәдениеттің ауадай қажеттілігі, маңыздылығы ешқашан мәнін жойған емес [2].

Қазіргі ақпарат қоғамындағы мектеп кітапханаларының көрсететін дәстүрлі қызметтерінің бірі – мұғалімдерге, оқушыларға ақпарат кеңістігіне жол ашу, жаңа технологиялық, инновациялық білім орталығы ретінде, кітапханалық білімді жетілдіруде озық тәжірибелермен алмасу, оқушыларға көрсетілетін кітапханалық-ақпараттық қызметке жаңаша көзқараспен қарап, әлемдік ақпарат жүйесіне сәйкес жаңа мазмұнды мектеп кітапханасының – медиатеканың көрсететін қызметтерінің деңгейін жетілдіру, қызмет көрсету жұмыстарының барлық формаларын тиімді жүргізудің теориясы мен әдісін үйретуде маңызы зор.

Балалар мен мұғалімдер жетістігі үшін кітапханалық ресурстар, әсіресе кітап және кітапханашы кеңесі қажет. Кітаптар, ақпараттық технология және мектеп кітапханашысы, мұғалімдер ұжымның ажырамас бөлігі, – бұл оқушылардың сабақта нәтижеге қолжеткізудегі негізгі шарты. Мектеп кітапханалары мұғалімдерге қызмет көрсете отырып, сонымен қатар сыныпқа арналған және сыныптан тыс қызмет көрсететін көпшілік кітапхана болып табылады.

Бүгінгі таңда мектеп кітапханасы өз заманының даму деңгейінде болып, мектептің өркендеуі мен қалыптасуына, балалар мен жасөспірімдерге тәрбие беру және оқытуда үлкен көмек беруі керек. Оқушылармен жұмыс жасай отырып кітапқа деген құрмет пен сүйіспеншілігін қалыптастыру, кітаппен жұмыс жасай білуді үйрету – кітапхана қызметкерлерінің негізгі міндеттерінің бірі. Мектеп кітапханалары баспа немесе электрондық ақпарат түрлеріндегі әртүрлі кітаптарды және ақпараттар көздерін пайдалануға көмектеседі.

Кітапханашылар мен мұғалімдер алдында тұрған міндет – ХХІ ғасыр азаматтарына алуан түрлі ақпараттар ағымында жөн сілтеп, пайдалыларын өз игіліктеріне жұмсауға үйрету, ақпараттық қоғам тіршілігіне әзірлеу [3].

Бүгінгі мектеп кітапханасы өз уақытының деңгейінде болып, мектептің дамуына атсалысып, оған балалар мен жеткіншектерді тәрбиелеуде белсене көмектесуде. Жеке тұлғаны рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің мақсаты – оқушылардың белсенді өмірлік жолын, қоғамдық борышқа саналы көзқарасын, сөз бен істің бірлігін қамтамасыз етіп, адамгершілік нормаларынан ауытқуға жол бермеуді қалыптастыру болып табылады.

Оқушыларды кітап оқуға ынталандыру – жас ұрпақтың ұлттық рухын биіктетіп, мәдениеттілігіне, ой-өрісінің дамуына ықпал ететін негіз болып саналады. Кітапханалар оқушылардың кітап оқуға деген ықыласын дамытады, әдеби талғамын жоғарылатады. Оқушылардың өз бетімен кітап оқуына жағдай жасай отырып, олардың жан-жақты дамуына, еңбекті сүюіне, үлкен өнегеге тәрбиелейді. Бұл міндеттерді орындауда кітапханалар мектеп пен мектептен тыс мекемелермен бірлесе отырып, кітапқа қатысты тәрбие жұмыстарының әртүрлі әдістерін кеңінен пайдаланады.

Кітапханашы мен мұғалімнің өзара әрекеті оқушыларды оқыту және дамыту, жоспарлы барлық пәндер бойынша олардың сабақ үлгерімдерін жақсарту; оқушыларға ақпараттық білім беруді тереңдету, оқушылардағы оқуға деген құмарлықты дамыту және оларды ақпаратты шығармашылықты түрде пайдалануға тәрбиелеу; әлемдік мәдениеттің құндылықтарын бойларына сіңірудегі оқу бағдарламасын құру, барлық жастағы оқушыларды оқуға тарту, кітапханалық сабақтар бағдарламасына ақпараттық технологияларды пайдалануды енгізу, ата-аналарға мектеп кітапханасының маңызын жеткізуге бағытталған [4].

Мектеп кітапханаларының өз ерекшеліктері бар. Бір жағынан, кітапханалық жалпы нормативтері мен ережесі ескерілсе, екінші жағынан, мектептің оқу-тәрбие процесінің талабын басшылыққа алады, мектеп кітапханасы уақыт талабына сай деңгейде болуға тырысуда, балаларды жеткіншектерге білім беруде және тәрбиелеуде мектепке белсенді түрде көмектесуде бұл негізгі болып саналады. Мектеп кітапханасы мен мұғалімдердің бірлескен жұмыстарының рухани дүниесі бай тұлғаны педагогикалық-қалыптастыру мақсатында тигізетін көмегі зор.

Мектеп кітапханасы мұғалімдерге жаңаша оқытуда әдебиеттерді пайдалануда бағыт-бағдар бере отырып, балаларға көркем әдебиеттерді қызығушылықпен оқуды үйретеді. Жетістіктерге жету үшін балаларға және мұғалімдерге кітапханалық ақпараттық ресурстар – кітап, журналдар электрондық каталогтар және т.б. пайдаланады.

Кітапханалық-библиографиялық сауаттылықты жүзеге асыру үшін сынып жетекшісінің қатысуымен кітапханалық сабақтар кең түрде жүргізіледі. Сабақтарда оқушы кітаппен қалай жұмыс істеу керек екенін және кітапхана ережелерімен, құрылымдарымен, көркем әдебиеттер, анықтамалық, ғылыми-көпшілік, энциклопедиялық әдебиеттермен қалай жұмыс жасау керектігін біліп, кітап қорының қойылуы, кітапты түптеу сияқты процестерді біледі.

Мектеп кітапханасының міндеттері оқу бағдарламасында бекітілген және мектеп орындауға міндетті білім беруді қолдау және жүзеге асыру, балалардың оқу, оқып танысу және одан қанағат алуын, сонымен бірге өмір бойына кітапхананы пайдалану әдеттерін дамыту және қолдау, білімін көтеру, құбылысты түсіну, танып білу және одан қанағат алу үшін оған жетуге дейінгі тәжірибені және ақпаратты қолдануды игеруіне мүмкіндік жасау т.б. болып табылады.

Мектеп кітапханасы қорының негізін – оқу бағдарламасында, сыныптан тыс оқуда көзделген (отандық, шетелдік классика қорын құрайтын, республика тарихын көрсететін, білімнің әр-алуан салалары жөніндегі ғылыми-көпшілік және анықтама, балаларға арналған) әдебиеттер құрауға тиіс.

Мектеп кітапханасындағы кітаптар мен мерзімді басылымдар қоры, дәстүрлі емес ақпарат көздері оқушылар үшін білім мен өмір тәжірибесін жинақтау, өзіндік көзқарастарын қалыптастыру құралы ретінде маңызды орын алады.

Сондықтан мектеп кітапханасының ақпараттар қоғамындағы рөлі заманауи мектеп кітапханасының негізгі қызмет ету аясындағы маңызды мектеп міндеттерін жүзеге асыру, оқу бағдарламасында бекітілген және мектеп орындауға міндетті білім беруді қолдау, балалардың оқу, оқып танысу және одан қанағат алуын, сонымен бірге өмір бойына кітапхананы пайдалану әдеттерін дамыту және қолдау; білімін көтеру, құбылысты түсіну, танып білу және одан қанағат алу үшін оған жетуге дейінгі тәжірибені және ақпаратты қолдануды игеруіне мүмкіндік жасау т.б.

Сондай-ақ, кітапханашы мен мұғалімнің өзара әрекет бағыты қарастырылған, атап айтқанда, оқушыларды оқыту және дамыту, жоспарлы барлық пәндер бойынша олардың сабақ үлгерімдерін жақсарту, оқушыларға ақпараттық білім беруді тереңдету, оқушылар бойындағы оқуға деген құмарлықты дамыту және оларды ақпаратты шығармашылықты түрде пайдалануға тәрбиелеу, әлемдік мәдениеттің құндылықтарын бойларына сіңірудегі оқу бағдарламасын құру, барлық жастағы

оқушыларды оқуға тарту, кітапханалық сабақтар бағдарламасында ақпараттық технологияларды пайдалана білуді енгізу, ата-аналарға мектеп кітапханасының маңызын жеткізудегі мектеп кітапханасының өзіндік ерекшеліктерін көрсету болып табылады.

Қазіргі таңда ақпараттық-кітапханалық жүйеде (АКЖ) орын алып отырған инновациялық үдерістер әсері мектеп кітапханасынан да заман талабына сай жаңаша келбет, жаңаша серпін қажет етеді. Мектеп кітапханасының ақпараттық-оқырмандық мәдениеті заман талабына сай жаңаша қалыптастырылуы керек. Бұл дегеніміз, ғылыми, тарихи, әдеби шығармаларды және қазақ жазушыларының еңбектерін өз бетінше оқуға бағыттайды.

Сонымен қатар оқу-тәрбие үрдісі әлеуметтік-психологиялық, нұсқаулық-әдістемелік мәселелерді, іс-әрекеттік тәсілді жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Загецкий Д.В., Кушниренко А.Г. «Ақпараттық мәдениет» атты оқулығында компьютерлік сауаттылықты жою арқылы лингвистика, философия, психология, әлеуметтану, мәдениеттану т.б. нәтижесінде 1990 ж. ақпараттық мәдениет туралы жинақталған білім теориясы туралы көзқарастар қалыптасты» [4]. Ақпараттық мәдениет элементтері – оқу мәдениеті, кітапхана-библиографиялық білім, оны насихаттау компьютерлік сауаттылық. Ақпараттық білім беру шашыраңқы болып келеді. Қазіргі кезде білім беру мекемелерінің мектеп кітапханаларында ақпаратпен жұмыс жасай білу – білім, дағды, пайдалана білу шаралары қолға алынды.

Мектеп кітапханасы, біріншіден, оқу үрдісін қажетті ақпараттармен және құжаттармен, әдебиетпен қамтамасыз етеді, екіншіден, ол арнаулы кітапхана, үшіншіден, ол сол мектептің бүкіл педагогикалық ұжымын, мектеп оқушыларын мектеп бағдарламасына қосымша және бағдарламадан тыс ақпараттармен қамтамасыз етеді, әр оқырманның мүмкіндігі мен дағдыларын жетілдіруге жағдай жасайды. Кітап оқуға деген ынтаны, сүйіспеншілікті оятатын ақпараттық дерек көздерді іздестіруге және оларды тиімді пайдалануға машықтандырады.

Сондықтан оқушылардың өзіне қажетті ақпаратты дұрыс анықтауына, анықталған ақпаратты талдай отырып ең қажеттісін іріктеуіне және оған оны қолдана білуге үйретеді.

Ақпараттық мәдениетті қалыптастырудың негізгі мақсаты – бәсекеге қабілетті ұрпақтың терең білім алуына жағдай жасау, оқушылардың коммуникативтік және ақпараттық біліктері мен дағдыларын дамыту, ұлттық саясатты насихаттау, қалыптастыру және оның қолдануын, сақталуын ұйымдастыру.

Ақпараттық мәдениетті қалыптастырудың негізгі міндеттері: білім беру үрдісінде оқырмандардың танымдық әрекетін белсендіру мақсатында ақпараттық қызмет көрсету; мектеп бағыты мен ерекшелігіне сай оқу-тәрбие ісін толық қамтамасыз ету үшін кітап қорын ұйымдастыру, жинақтау, сақтау, біртұтас ақпараттық кітапханалық жүйені қалыптастыру, ғаламтор жұмыстарын кеңейту.

Оқушының біліктілігіне қойылатын бүгінгі талаптар – алған білімін теориялық тұрғыдан толық меңгере білу, теориялық білімді негізге ала отырып, тәжірибелік зерттеу жүргізе білу, оқушыларға ғаламторда жұмыс істеулеріне көмектесу, яғни, компьютерлік технологияны меңгеруде, олардың ақпаратпен жұмыс істеуін қалыптастыру және қатынас қабілеттерін дамытуда ақпараттық кеңістікті, компьютерлік Windows-HP, Microsoft Word, Exsel, Internet Explorer, Google.kz, www.pushkinlibrary.kz, www.duninlib.orel.ru, www.library.mephi.ru, <http://library.dmstu.ru> алып пайдалануға, осы тақырыпта курстар ұйымдастыруға болады.

Қазіргі заман мұғалімнен тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, педагогикалық, психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылықты талап етуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады. Өскелең ұрпақты тек мамандық таңдауға ғана емес, өмірдің барлық кезеңдерін қабылдай білуге тәрбиелеу үшін мектеп кітапханасының орны ерекше.

Бүгінгі таңдағы мектеп кітапханасы өз заманының даму деңгейінде болып, мектептің өркендеуінен қалыспауы, оның балалар мен жасөспірімдерге тәрбие беру мен оқытуына белсенді көмек көрсетуі қажет. Бұл жерде бала алғаш рет, шын мәнінде кітаппен жұмыс істей бастайды. Олардың ұлан-байтақ кітаптар әлемінен өздеріне қажеттісін ажырата алуына көмектесу, кітапқа деген құрметі мен сүйіспеншілігін қалыптастыру, оларға кітаптармен жұмыс жасай білуді үйрету кітапхана қызметкерлерінің негізгі міндеттерінің бірі. «Кітапхана қызметкерлері кітапханада және кітапханадан тыс көркем әдебиеттен бастап, баспа түріндегі немесе электрондық ақпараттар түрлеріндегі әртүрлі құжаттарға дейін кітаптарды және басқа да ақпарат көздерін пайдалануға ықпал жасайды» делінген [5].

ҚР Білім және ғылым министрлігінің Республикалық ғылыми-педагогикалық кітапханасы (РҒПК) білім беру ұйымдары барлық түрлерінің оқу кітапханалары үшін ақпараттық, үйлестіру және

ғылыми-әдістемелік орталығы ретінде ақпараттық білім кеңестігінің дамуына, жаңа ақпараттық технология ендіру мәселесіне, пайдаланушылардың ақпараттық мәдениетін көтеруге үлкен үлес қосып келеді. РҒПК жыл сайын қарамағындағы кітапханалардың негізгі статистикалық көрсеткіштерін жинақтап, талдау жасайды [6].

Облыстық білім басқармалары кітапхана қорлары жөніндегі бас мамандарының республикалық және аудандық білім бөлімдері кітапхана қорлары жөніндегі мамандарының аймақтық «Мектеп кітапханалары базасында медиатека ұйымдастыру мәселелері мен шешімдері» атты тақырыптарда жан-жақты семинарлар ұйымдастырылуда. Оқырманның тұтынымын зерттеу, олардың кітапханамен байланысын, ақпараттық сұранысын білу, кітапханаға келешекте оқырман көзқарасын қалыптастыру, оқырмандардың оқуға деген ынтасын арттырудағы өзекті мәселелерді анықтау мақсатында сауалнама жүргізіледі.

Еліміздің келешегінің ойдағыдай жарқын болуы қоғам мүшелерінің сау өмір сүріп, еңбек етуіне байланысты, оның бүгінгі мен ертеңі жастар еншісінде болғандықтан, алдағы қоғам денсаулығы мықты, тәні таза, рухани дүниесі бай жан-жақты білімді тұлғалардан тұруы керек. Жас кезінен өнегелі тәрбие алған, салауатты өмірге тәрбиеленген, зиянды әдеттерден аулақ өскен жан өскенде де сол бағыттан айны қоймасы анық.

Қоғамымызда болып жатқан өзгерістер білім беру саласының да дамуына ықпал етіп, Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалды. Қазіргі ақпараттандыру технологиясы дамыған заманда мемлекетіміздің болашағы – жас ұрпаққа заман талабына сай білім беруде оқытудың озық технологияларын меңгеру қажеттігі туып отыр.

Мектеп кітапханасында оқушыларға рухани-адамгершілік тәрбие беруде әртүрлі қызмет түрлері қолданылады. Оқушыларға рухани-адамгершілік тәрбие беруде кітапханашыларға нақты жағдай мен алғышарт болуы қажет. Оған қатысты оқушылардың талаптарын жақсы білу, рухани-адамгершілік тәрбие мақсатында оқушылардың қызығушылығын арттырудағы іскерлік, кітапханада жақсы анықтамалық-библиографиялық ақпараттың болуы керек.

Дамыған елдердің мектеп кітапханалары – мектептің ақпараттық және интеллектуалдық орталығы және осы жерде тапсырма мен өзіндік білімді орындауға қажетті ресурстар бар. Мектеп кітапханасы меңгерушісінің кәсіби мамандығы және сонымен қатар педагогикалық теория мен әдістемесі бойынша білікті дайындығы жоғары болуы керек. Бүгінгі күннің өзекті мәселесі – компьютерлік техникалық құралдарды оқыту процесінде пайдаланудың тұжырымдамасы, компьютер сабақтарын ақпараттандырумен қатар, әдістемелік құралдар жасау, сонымен қатар, білікті мамандар даярлау.

Білім беру ісінде де жыл сайын өзгерістер болып тұратыны анық. Оның ішінде ағылшын пәні мен компьютердің орны ерекше. Өмір талабына сай ағылшын тілін үйренудің маңызы өте зор. Компьютерден, ағылшын тілінен хабары бар оқушының логикасы жақсы дамиды. Толық ақпараттандыруға жақындаған кезде компьютер мектептегі барлық сыныптарға, барлық пәндерге кіріп кетеді. Компьютермен өткізілген әрбір сабақтан соң оқушы тест, бақылау жұмыстары арқылы өз білімдерін бекітеді. Бұдан соң оқушының өз бетінше қызығуы артады, өз білімін көтеруге ұмтылады. Қазіргі ақпараттар ағыны дәуірінде оқушы одан хабардар болуы тиіс.

Кітапхананың жан-жақты анықтама ақпаратының негізінде оқырмандарға сапалы ақпараттық-библиографиялық қызмет көрсетіледі. 2001 жылдан бастап кітапхана интернет жүйесіне қосылды, бұл арқылы кітапханалық қызмет көрсетудің саны мен сапасы жоғарылады, оқырмандар жақын және алыс шетелдердің ірі кітапханаларының каталогын пайдалануға мүмкіндік алды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан, 2012. – 14 желтоқсан.

2 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарлығымен бекітілген.

3 Коган Е.Я., Первин Ю.А. Курс «Информационная культура – региональный компонент школьного образования» // Информатика и образование. – 1995. – №1. – С.5-14.

4 Загецкий Д.В., Куширенко А.Г. Информационная культура: Учеб. Пособие. – М.: Либерия, 1997. – 210 с.

5 Манифест школьных библиотек ИФЛА/ЮНЕСКО. Международная федерация библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА – URL:<http://www.ifla.org/vii/s11/pubs/school-guidelines.htm>).

6 Интернет ресурстары: URL:<http://www.rnpb.kz/>; www.spring.freenet.kz/eskeldi-mb.idhost.kz/page21.php

Р.С. Лабенова¹

¹магистр, старший преподаватель Южно-Казахстанского
государственного университета им. М.Ауэзова,
Шымкент, Казахстан

МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ: РОЛЬ ШКОЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК В ОРГАНИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме

В статье рассматриваются вопросы организации информационной деятельности школьных библиотек в условиях инновационных процессов, происходящих в информационно-библиотечной системе. Особое внимание уделено деятельности школьных библиотек в пространственной системе образовательных и воспитательных учреждений.

Раскрываются проблемы формирования у учащихся коммуникативной и информационной компетенции и конкурентноспособности на примере деятельности РНПБ МОН РК как республиканского научно-методического, координационного центра, проблемы внедрения новых информационных технологий и повышения информационной культуры читателей библиотек образовательных учреждений.

Ключевые слова: школьная библиотека, информационный центр, библиотека системы, инновация, информация, культура, коммуникативные навыки, научно-педагогическая библиотека

R.S. Labenova¹

¹master, Senior Lecturer South Kazakhstan State University M.Auezov,
Shymkent, Kazakhstan

MODERNIZATION OF PUBLIC CONSCIOUSNESS: THE ROLE OF SCHOOL LIBRARIES IN THE ORGANIZATION OF INFORMATION ACTIVITIES

Summary

The article deals with the organization of information of school libraries in the innovation processes taking place in the library information system. Particular attention is paid to the activities of school libraries in the spatial system of educational and training institutions.

Reveals the problems of formation of students' communicative competence, and information and competitiveness on the example of Republican scientific and pedagogical library Ministry of education and science of the republic of Kazakhstan as the republican scientific methods, the focal point, the introduction of new technologies and increasing information culture of the readers of Academic Libraries.

Keywords: school library, information center, library system, innovation, information, culture, communication skills, research and training library

МРНТИ 14.23.09

М.К. Сураншиева¹, Ә.С. Секенова²

¹PhD докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ

²«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығының 2 курс магистранты,
Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Қазақстан

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІК ҚАБІЛЕТІН ӨНЕРТАПҚЫШТЫҚ ТАПСЫРМАЛАРЫН ШЕШУ ТЕОРИЯСЫ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Аңдатпа

Зерттеушілер білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсатында бағдарламалар дайындап, адамның ойлау қабілетін жоғарылатуға бағытталған тапсырмалар ойлап табу мақсат еткен. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың креативтілігін дамыту үшін ең тиімді технология өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы туралы айтылған. Бұл бағдарлама 1987 жылы балабақшада алғаш қолданылып, мектеп жасына дейінгі балалардың қабілеттерін және өнертапқыштық тапсырмаларды шешуге, баланы іс-әрекетке баулудың жас және дара ерекшелігін «ашуға» мүмкіндік берді. Осы технологияны қолдану арқылы

мектеп жасына дейінгі балалардың бойында: тіл дамыту, қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру, театрландыру, ойын іс-әрекетінде, тәрбие беруде ақыл-ой, танымдық және шығармашылық қабілеттерді дамытады. Ал Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие және оқыту жалпыға білім беру стандартының «Шығармашылық» білім беру саласының ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті: сурет салу; мүсіндеу; жапсыру; музыкамен шектеліп қоймай, белгілі бір құзіреттіліктерге бағытталған. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойлауының көрнекі-бейнелі, көрнекі-әрекетті, логикалық түрлерін басшылыққа ала отырып, шығармашылық ойлауының үш ерекшелігін көрсетеді. Баланың ой ұшқырлығын дамыту үшін қарама-қайшылықтарды шешу, сурет бойынша әңгіме: жұмыстың сараптама-талдамалық түрлері, жүйелік операторлар дидактикалық ойындарын осы технология бойынша жүргізуге болады. Бұл арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың зейінін дамытады, себеп-салдарлық тізбек құруға үйретеді, қиялдау мен болжау дағдыларын қалыптастырады. Өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы объектіні басқа бұрышынан көріп, оның басқаша қолдануға болатынын табады, тәжірибеде қолдану функцияларын кеңейтеді.

Түйін сөздер: шығармашылық, ӨТШТ, креативтілік, өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы, шығармашылық ойлау, шығармашылық қабілет

Стандартта білім беру бағдарламаларында шығармашылыққа шамалы уақыт бөлінген. М.Ловенфельд 1960 жылдары шығармашылықты (креативтілікті) «білім берудің асыранды баласы» деп атап кеткен, бұл атау қазіргі заманға дейін қолданылады. Дәстүрлі бағдарламаларда білім алушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған жұмыстар қажетті деңгейде жүргізілуі мақсатында зерттеушілер білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша бағдарлама дайындай бастаған.

Тапсырманы шешу барысында дайын жауапты өзгерте алу ойлаудың серпімділігін жоғарылатады. Осылайша, Дулиттлдың (1995) пайымдауынша, шығармашылық тапсырмаларды шешуде бір қағидаға негізделген бірнеше жауап тапқаннан, әр қырынан бірнеше жауап ұсыну маңыздырақ.

Зерттеулердің бірінде алғаш рет мектепке дейінгі балалардың креативтілігіне көшпес бұрын Дэвид пен Ревитон «Физикалық күйдің өзгеруіне байланысты ойлар» атты студенттерге төмендегідей тізім олардың шығармашылық ойлауын дамыту үшін берілген:

- А. Қосу не азайту.
- Б. Түсін өзгерту.
- В. Материалды өзгерту.
- Г. Бөліктерді орнымен ауыстыру.
- Д. Пішінін өзгерту.
- Е. Көлемін өзгерту.
- Ж. Сырт пішінін өзгерту.

Студенттерге сызу түймесін (чертежная кнопка) өзгертудің бірнеше нұсқасын ойлап табу тапсырмасы берілген. Дэвис пен Роветонның байқағаны, тізім берілген топтың шығармашылық ұсыныстар қатары тізім берілмеген бақылау тобынан әлдеқайда көп болған. Бұл қарапайым шығармашыл шешім табысты болған [1, 8-9].

Мектепке дейінгі ұйымда креативтілікті жетілдірудің жолы ретінде өнертапқыштық тапсырмаларын шешу теориясын қолданған тиімді. XX ғасырдың 70-80 жылдардан Г.С. Альтшуллердің өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (ӨТШТ) технологиясы мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс барысында кеңінен қолданылды. Өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (ӨТШТ) бағдарламасы 1987 жылы балабақшаға белгілі бір жағдайға байланысты келген. Кезекті семинарға қатысушылар өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (ӨТШТ) бағдарламасы бойынша мектеп оқушыларымен сабақ өткізуді өтініп, бірақ қателесіп тыңдаушыларды балабақшаның даярлық тобына алып келген еді. Бұл түсініспеушілік ТРИЗ-дықтардың өздері үшін мектеп жасына дейінгі балалардың қабілеттерін және өнертапқыштық тапсырмаларды шешуге баланы баулудың жаңа жасерекшелігін «ашуға» мүмкіндік берді. Қазіргі таңда өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (ӨТШТ) әдістері мен тәсілдері балабақшаларда мектеп жасына дейінгі балалардың шешендігін, өнертапқыштық қабілеттерін, шығармашылық қиялын, диалектикалық ойлауын дамыту үшін табысты қолданысқа ие. Сол кезде балабақшаларға берілген бағдарлама «Умка» деген шартты атпен енді [2, 1].

Өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (ӨТШТ) әдістерімен танысу мектеп жасына дейінгі балаларда әртүрлі іс-әрекет түрлерінде: тіл дамыту, қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру, шығармашылық, театрландыру, ойын іс-әрекетінде, экологиялық тәрбие беруде ақыл-ой, танымдық және шығармашылық қабілеттерді дамытады.

Қазақстанда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына арналған бағдарламаларда, стандартта,

нормативтік құжаттарда мектепке дейінгі баланың шығармашылығын дамытуға жеткілікті түрде мән берілмеді деген ойдамыз. Мысалы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «Шығармашылық» білім беру саласы бойынша шығармашылықты дамытуға мынадай мақсат қойылады: мектеп жасына дейінгі балалардың сезімдік-эмоционалдық саласы мен эстетикалық талғамын қалыптастыру, шығармашылық ойлау мәдениеті мен қиялын дамыту.

«Шығармашылық» білім беру саласының ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті: сурет салу, мүсіндеу, жапсыру, музыка. Тәрбиеленушілердің және білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптарда әрбір жас кезеңіндегі құзыреттіліктерді меңгеру деңгейінде шығармашылық құзыреттіліктері көрсетілген.

№	Құзыреттілік көрсеткіштері	1 жастан бастап 3 жасқа дейін	3 жастан бастап 5 жасқа дейін	5 жастан бастап 6 жасқа дейін
1	2	3	4	5
1	Музыкалық іс-әрекет	Музыкалық фразаның жоғары және төмен дыбысталуын ажырата алады, ересектермен бірге ән айтуға ықылас білдіреді	Ән салады, би, музыкалық ырғақтық қимылдарды орындайды	Түрлі музыкалық шығармашылық іс-әрекетке қатысады
2	Нәтижелі іс-әрекет	Қарындаш, фломастер, гуашь және ермексаздың көмегімен ұқсас бейнелерді жасайды	Бейнелеу іс-әрекетіне қажетті негізгі техникалық дағдылар мен іскерлікті меңгереді	Бейненің сипатына сәйкес техникалық тәсілдер мен бейнелеу құралдарын өздігінен таңдайды
3	Қоршаған органы эстетикалық қабылдау	Ұлттық ойыншықтарды қарай отырып, қуаныш, эмоционалдық сезім білдіреді	Бейнелеу өнерінің әр түріне, бейнелеу іс-әрекетіне қызығушылық танытады	Табиғат, киім және үй жиһаздарының әсемдігіне эмоционалды сезімін білдіреді, сәндік өнері мен дизайнға қызығушылық танытады [3, 8-9].

Осы материалдарға қарай отырып, баланың креативтілігін дамытуға заман талабына сай көбірек көңіл бөлу керектігін аңғарамыз. Яғни өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясын мектеп жасына дейінгі баланың тапқыр, қиялының ұшқыр, ойының терең болуына бағыттап қолдану керек екенін көреміз.

Мектепке дейінгі жаста жиі кездесетін ойлау түрлері:

1. Көркем-әрекетті ойлау – бұл ойлау түрі, нақты заттарды қабылдауға сүйенеді, затпен әрекеттену кезіндегі нақты бейне мен ситуацияның өзгеруі. Көркем-әрекетті ойлау негізінде көркем-бейнелі ойлау түрі қаланады.

2. Көркем-бейнелі ойлау – мектеп жасына дейінгі баланың негізгі ойлау түрі – ол түсінікке сүйенеді.

3. Тапсырманы шешу құралы логикалық ойлау болып табылады.

Баланың шығармашылық әрекеттенуі оның шығармашылық ойлауын көрсетеді. Шығармашылық ойлаудың үш ерекшелігі:

1. Шығармашыл адам басқалардан үнемі өзіндік ерекше шешім табуға тырысады.

2. Объектіні басқа бұрышынан көріп, оның басқаша қолдануға болатынын табады, тәжірибеде қолдану функциялары кеңейді.

3. Бейнелі бейімделудің серпімділігі.

Өнертапқыштық тапсырмалар шешу теориясы тәрбиешінің ұйымдастырылған оқу іс-әрекетін өткізу барысында жоспарға сай тәрбиеленушіні тақырыпты меңгеріп қана қоймай, ой ұшқырлығын дамыту үшін дидактикалық ойындарды осы технология бойынша жүргізуге болады. Өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясын мектеп жасына дейінгі балалармен дидактикалық ойындар ойнату кезінде қолданған тиімді. Мысалы, заттардағы қарама-қайшылықтарды табу. *Мақсаты:* балалардың мамандықтар туралы білімін жүйелеу; объектілердің қарама-қарсы белгілерін анықтауға үйрету;

зейінді дамыту. *Құралдар*: доп, кәмпит, пышақ, сағат. Дидактикалық ойын «Дүкен» [4, 12]. Ойынның сюжетінде жаман кейіпкерге тауар теріс анықтамада ұсынылады, ал жақсы кейіпкерге жақсы жағынан ұсынылады. Ойын әр заттың пайдалы және зиянды жақтары болатынын көрсетеді. Ойын барысында кәмпит, пышақ, оятатын сағат сатылады, тәрбиеші ойынның ұйымдастырылуын қадағалайды, ал балалар тауардың «оң» және «теріс» жақтарын көрсетеді.

Сурет бойынша әңгіме: жұмыстың сараптама-талдамалық түрлері.

Мақсаты: сараптамалық білік қалыптастыру; сөйлем құру арқылы сөздік қорды молайту; ес мен зейінді дамыту; қабылдауды түрлі сезім мүшелері арқылы дамыту.

Құралдар: бөлек заттардың суреттері, сюжетті сурет. Дидактикалық ойын «Есті тексеру» [4, 78]. Тәрбиеші бір зат бейнеленген суретті балаларға көрсетіп, барлығын еске сақтауларын өтінеді. Кейін суретті алып тастайды, ал балалар оның құрылымы бойынша сұрақтарға жауап береді. Тәрбиеші сұрақ саны мен дұрыс жауап санын есептеп отыруы тиіс. Осыған ұқсас ойын басқа суретпен өткізіледі (басқа тақырып болуы тиіс).

Сурет бойынша әңгіме: «жүйелік оператор» *Мақсаты*: зейін дамыту; себеп-салдарлық тізбек құруға үйрету; қиялдау мен болжау дағдыларын қалыптастыру.

Құралдар: сюжетті сурет. «Не өзгерді» дидактикалық ойыны. Тәрбиеші балалардың біреуін шақырып, басқа балаларға оны мұқият қарап шығуларын өтінеді. Кейін тәрбиеші баланы басқа бөлмеге кіргізіп, (шашында, киімінде, тұрған тұрысында) өзгеріс жасауға көмектеседі. Ол қайтып келгенде балалар өзгерістерді табуы қажет. Ойын үш рет жүргізіледі [4, 80].

Өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы – ақылдылардың, құрастырушылардың, ізденушілердің символы, яғни балалардың қаншалықты абстрактылы ойлауын, қиялдауы мен бақылағыштығын, зейіндерін ертерек дамытудың жолы. Бұл теорияның тілдік қабілеттерді дамытудағы өте бір маңызды орын алатыны айқын.

Әрине, аталған мақсат-мүдделерді орындауда педагог кадрлардың рөлі зор. Сондықтан балабақша педагогтарымен қатар мектептердегі мектепалды дайындық сыныптары мұғалімдері мен аталған жұмыстарды жүргізу тәсілдерін арнайы жоспарланған оқыту семинарлары мен біліктілігін арттыру курстары бойынша ұйымдастыру керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Дрешер Ю.Н. *Креативность и интеллект: учебно-методическое пособие*. – Москва: Литера, 2012. – 157 с.

2 Смирнова Е.О. *Мектепке дейінгі білім берудің педагогикалық жүйелері: пед. училищелер мен колледждің «Мектепке дейінгі білім беру» мамандығының студенттеріне арналған құрал*. – М.: Гуманитарлық басылым ВЛАДОС орталығы, 2005. – 119 б.

3 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – 92 б.

4 Гин С.И. *Өнертапқыштық тапсырмаларын шешу теориясы бойынша балабақшада ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті: мектепке дейінгі ұйым педагогтарына арналған құрал: 3 басылым*. – Минск: ИВЦ Минфина, 2007. – 112 б.

М.К. Сураншиева¹, А.С. Секенова²

¹доктор PhD, КазНПУ имени Абая

²магистрант 2 курса по специальности «Дошкольное обучение и воспитание», КазНПУ имени Абая

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ТЕОРИИ РЕШЕНИЯ ИЗОБРЕТАТЕЛЬСКИХ ЗАДАЧ

Резюме

В статье раскрыты особенности креативного мышления и творческие способности у детей дошкольного возраста. Прежде чем уделить внимание на дошкольный возраст, исследователи придумали перечень развития творческого мышления человека. Далее, чтобы развить нестандартное мышление и воображение, был придуман Альтшуллером технология теории решения изобретательских задач (ТРИЗ) и у нас появилась возможность открыть нераскрытые способности у детей, учитывая их индивидуальные и возрастные особенности.

В стандарте дошкольного образования показаны лишь некоторые компетенции, которые развиваются у детей учитывая их возрастные особенности. Такие как музыкальность, результативность, эстетическое восприятие окружающего мира. Посредством теории решения изобретательских задач можно эффективно организовать

дидактические игры. Самое главное – обращать внимание ребенка на интересные вещи, не пытаться все объяснить и дать в готовом виде, почаще смотреть на ситуацию с разных позиций, находить хорошее в «плохом» и плохое в «хорошем», размышлять вместе, проводить опыты, но не пытаться полностью объяснить результаты. Таким образом, можно воспитывать любознательность у дошкольников во всех проявлениях. Во время таких занятий происходит стимуляция мышления ребенка, а также всестороннее развитие творческой личности при помощи детского воображения и фантазии. Дело в том, что в современном обществе необходимы люди, которые умеют мыслить нестандартно, находить и предлагать смелые решения, не боясь делать что-то не так, как все. Этому посвящена теория решения изобретательских задач для дошкольников. Занятия построены таким образом, что дети легко усваивают предложенный материал благодаря четко выстроенной исследовательской деятельности.

Ключевые слова: творчество, креативность, творческое мышление, ТРИЗ, теория решения изобретательских задач, стимуляция мышления, нестандартное мышление

M.K. Suranshieva¹, A.S. Sekenova²

¹Doktor PhD at Abai KazNPU

²the 2-year master's degree of the specialty "Preschool training and education" at Abai KazNPU

DEVELOPING CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES BY MEANS OF THE THEORY OF INVENTION TASKS SOLVING

Summary

In the article authors aims to find ways on how to develop children's creative abilities. Before paying attention to children's age such researchers as Dulittle, David and Reviton designed roster of human thinking abilities. In further Altchuller developed the Theory of Invention Tasks Solving (TRIZ) in order to foster out-of – box thinking and imagination and today we have oppoertunity to reveal children's potential taking into consideration their individual and age peculiarities. The Theory of Invention Tasks Solving can be used in didactic games.

In the Standard for pre-school education a few indicators of competencies such as abilities to music, study and esthetic perception of the world which are fostered in children have been indicated. The most important thing is to foster curiosity in children by drawing children's attention to interesting moments, observing situations from different perspectives, avoiding explanation of everything which leads children to receive the ready information.

During such classes thinking ability of a child as well as comprehensive development creative personality based on children's imagination are stimulated. The matter is the society , today, needs people who think unconventionally, find and suggest best decisions and do things differently without being afraid of it. TRIZ is devoted to achieve this goal. Classes are built in such a way so that children easily master the input owing to clearly-structured research work.

Keywords: the Theory of Invention Tasks Solving, TRIZ, pre-school education, creative, creative thinking, think outside the box

ӘӘЖ 373.001.895

МРНТИ 14.23.09

A.M. Байкулова¹, М.И. Минайдарова²

*¹Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының PhD докторы,
Тараз қ., Қазақстан*

*²Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының оқытушысы,
Тараз қ., Қазақстан*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнын жаңарту негізін жетілдіру мен білім беру процесінде инновациялық әдістер мен технологияларды ендіру арқылы педагогтардың міндеттері мен мақсаттары айқындалып көрсетілген. Сонымен қатар мақаланы жазу барысында Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы басшылыққа алынды.

Қазіргі таңдағы білім беру жүйесін модернизациялауды білім беру кеңістігінде оқыту мен тәрбиелеудің нәти-

жесі ретінде білім беру сапасына қойылатын жаңа талаптарды айқындап, мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі сапалық өзгерістеріне тигізетін игі әсері жайында баяндалды. Мектепке дейінгі білім беру жүйесін модернизациялау педагогтарға оқу-тәрбие материалының жаңа мазмұнын шығармашыл тұрғыдан сыни ойлап түсінуге, жан-жақты тәрбиенің аса тиімді жолдарын меңгеруге, жүзеге асыратын формалары мен әдістері негізге алынды.

Түйін сөздер: мектеп жасына дейінгі кезең, ойын технологиясы, инновация, модернизация

Қазіргі қоғамның басты талаптарының бірі – Отанға қызмет етуге дайын, қоғамда өз орнын таба алатын, өзінің жеке мүмкіндіктеріне ие, әлеуметтік белсенділігі басым, жан-жақты дамыған, болашақты болжай білетін, жаңа әлеуметтік қатынастарға және әлемдік бәсекелестікке дайын жаңа тұрпатты адамды қалыптастыру қажеттілігі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Бұл мәселенің көкейкестілігін Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында: «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында» – деген сөздері дәлелдей түседі [1].

Саясат пен экономикаға да, ғылым мен білім беру және басқа салаларға да оң бағыттағы қоғамдық үрдістерді жобалауға, дамытуға қабілетті, қоғамға нақты пайда келтіретін, бейбітшілік, әділдік, жақсылық, ізгілік идеяларын жүзеге асыратын адамдар қажет. Осыған орай Қазақстан мемлекетінің әрі қарай дамуын стандартты емес ойлайтын, шығармашылығы дамыған, бірегей тұлғалық қасиеттерге ие, экономикалық, саяси, мәдени міндеттерді шешуге жауапкершілігі басым адамдардан талап етіледі. Мұның бәрі, бүгінгі балалар мен жастарды біздің мемлекеттің даму жолы мен басымдықтарын қамтамасыздандыратын жаңа қарым-қатынастарды іске асыруға және басқаруға қажетті сапаларын тәрбиелеу қажеттігін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі жас ұрпақ. Педагог оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан жүктелетін міндет өте ауыр» деп көрсетуі, қоғамның, мемлекеттің болашағы жас ұрпақтың азаматтық тәрбиесі мен білімділігінің деңгейінен талап етілетіндігін, бүгінгі болашақ ұрпақты дайындау ертеңгі бәсекеге қабілетті қоғамның көшбасшыларын, елдің бетке ұстар азаматтарын тәрбиелеу дегенді білдіріп, біздің ойымызды айғақтай түседі [2].

Сонымен қатар, өз заманының сұранысына сай жаңа адамға деген қажеттілік, жауапкершілікті ала білуге қабілетті тұлғаны дамыту, жас ұрпақты тәрбиелеу тәсілдерін өзгертті. Осы өзгерістер салдарынан, жаңа буын шынайы ұлттық құндылықтарды таратушы болуы қажет, ол өз мүмкіндіктерін жүзеге асыра алуы, айналасындағы жас адамдардың әлеуетін аша білуі, өзгерістерге бейімделуі мен қажетті шешімдер қабылдай алуы тиіс. Осы жөнінде Елбасымыз өз мақаласында: «Технологиялық революцияның беталысына қарасақ, таяу онжылдық уақытта қазіргі кәсіптердің жартысы жойылып кетеді. Экономиканың кәсіптік сипаты бұрын-соңды ешбір дәуірде мұншама жедел өзгермеген. Біз бүгінгі жаңа атаулы ертең-ақ ескіге айналатын, жүрісі жылдам дәуірге аяқ бастық. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді. Осыны бек түсінгендіктен, біз білімге бөлінетін бюджет шығыстарының үлесі жөнінен әлемдегі ең алдыңғы қатарлы елдердің санатына қосылып отырмыз. Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді» деп көрсетті.

Осыған орай, қазіргі таңда білім беру жүйесін модернизациялау саясаты – дүниежүзілік білім беру кеңістігіне енудің шарттарының бірі болып табылады. Модернизация оқыту мен тәрбиелеудің нәтижесі ретінде білім беру сапасына қойылатын жаңа талаптарды айқындайды [3]. Мектепке дейінгі білім беру жүйесін модернизациялау мектепке дейінгі ұйымның іс-әрекетінің сапалық өзгерістеріне, даму тәртібіне көшуге ықпал ететін инновацияны меңгерген жағдайда ғана мүмкін болары анық. Демек, мектепке дейінгі білім беру жүйесін модернизациялау жағдайындағы жұмыс жасап жатқан педагогтарға оқу тәрбие материалының жаңа мазмұнын шығармашыл ойлап түсіну, жан-жақты тәрбиенің аса тиімді жолдарын, формалары мен әдістерін табу қажет. Кәсіби шеберліктің жоғары деңгейін меңгеру жоғары дамыған кәсіби ойлауға, педагогтың шығармашылық әлеуетін белсендіруге бағытталуы тиіс.

Сондай-ақ, қазіргі уақытта әлемде төртінші технологиялық революция болып жатыр. Ол дегеніміз

ақпараттың қарқынды ағыны, жоғары технологиялық инновациялар мен әзірлемелер. Олар біздің өміріміздің барлық салаларын өзгертуде. Яғни қоғам сұранысы да, жеке тұлғаның қызығушылықтары да өзгеріп жатқандығы осыған дәлел.

Демек, Қазақстан Республикасы жалпы білім берудің жүйесін жетілдірудің жаңа кезеңіне аяқ басты. Ол білім беру саласындағы трендтермен айқындалады. Ал *білім берудегі трендтер* – оны өзгертудегі тенденциялар болып саналады [4]. Соңғы он жылда білім беру жүйесінде білім сапасы мен оның нәтижелерін арттыру мақсатында педагогикалық инновациялар белсенді енгізілуде. Мәселен салыстырмалы түрде алатын болсақ, бұрынғы білім беру жүйесінің артықшылығы сол, ол балаға бәрін білуге үйретеді. Алайда қазіргі уақытта сол «артықшылықтың» өзі үлкен кемшілік болып отыр. Оған себеп, біз балаларға дайын ақпаратты береміз. Бірақ, балалар сол алған білімдерін іс жүзінде қолдана алмау салдарынан баланың жеке қарым-қатынасы, қабілеті, ішкі бейімі дамымай қалады. Сөйтіп олардың өздігімен ой түйіп, сыни ойлауына, қорытынды жасауына мүмкіндік бермейміз. Ал бүгінгі әлемдік білім беру саласының тренді сол, балаларды аз үйретіп, олардың өздігімен үйренуіне көбірек бейімдеу қажет.

Сол себепті ақпараттық білім беруден инновациялық білімге ауысқан маңызды. Яғни бұл баланың жадын ақпаратпен толтыра беруден ешбір пайда жоқ екенін көрсетеді. Негізі баланы ақпаратпен жұмыс істеуге, оны талдауға үйрету керек. Ол өзіне қажетті ақпаратты таба білуі керек. Қазірден бастап баланың сындарлы ойлау қабілетін дамыту аса маңызды. Сындарлы ойлау дегеніміз, өзіндік, жеке ойлау [5]. Сонда ғана олар өздігімен жол тауып, нарық талабына заман ағымына икемделе алады. Осы тұста айта кетер жайт, әлемдегі екінші ұстаз атанған әл-Фараби өзінің сөзінде былай айтқан: «Баланың білімінен тәрбиесі артық» [6]. Сол себепті тәрбие мәселесін назардан тыс қалдырмауымыз қажет. Әрине, білімнің жаңа мазмұнын енгізумен қатар ұлттық сананы ұмытпауымыз керек. Яғни заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек.

Қазір еліміздің білім беру саласында жақсы реформалар іске асып жатыр. Әрине, электронды жүйелерді дамыту жолында адамның кім болып қалыптасатынын да естен шығармау қажет. Бізге жақсы маман қажет. Оған қоса, ол жақсы адам болуы керек. Ол – өз тілін, дінін құрметтейтін, салт-дәстүрін білетін, ұмытпайтын адам.

Сол себепті қазіргі уақытта белсенді әрекет ететін, креативті ойлай алатын, жауапкершілігі мол, дербес шешім қабылдай алатын ұрпақ тәрбиелеу қажеттілігін арттыра түсті. Бұл бүгінгі білім беру жүйесі мазмұнына жас ұрпақтың игерген білімдерінің қоғамды дамытуға тиімді қолдануға бағытталатындай жаңашылдықты енгізуді талап етеді.

Демек, білім беру қызметінің негізгі бөлігі білім сапасын арттыру мақсатында негізделіп, мынадай принциптер бойынша атқарылады: тұлғаны дамыту; педагог мәртебесін көтеру; оқытып-үйрету әдістері; іздестіру жұмыстарына бағыттайтын ынтымақтастық; білім алушы позициясы; жаңа ақпараттық-технология; бәсекеге қабілеттілік.

Білім сапасы негізінен заманауи білім беру трендтерінде білім беру мазмұнын өзгертуде септігін тигізетін негізгі айғақтарды анықтауға септігін тигізді. Оларға *біріншіден*, білім беру парадигмасының негізі болып табылатын оқытудың жаңа шарттары мен белсенді әдістемелері. Ал *екіншіден*, өзінің білімдерін жаңартуға, тез арада оқып-үйренуіне, өзін-өзі дайындауға және жылдам өзгеріп отыратын әлемде табысты өмір сүру үшін қабілеттерін қолдану аясында өзгертуде қабілетті, сыни ойлай алатын және функционалды сауатты тұлға дайындауда қоғам тарапынан болатын талаптарды жатқыздық.

Осыған байланысты біз әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануға байланысты білім берудің барлық жүйесін жаңғырту үдерісі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды ұйымдастыруға жоғары талаптар қоятындығымен, осы үдеріске жаңа, барынша тиімді психологиялық-педагогикалық тәсілдерге мән бердік. Сол себепті, қоғамның заманауи даму сатысында инновациялық үрдістер, бірінші кезекте, баланың әлеуетті қабілеттіліктерін ашудың бірінші деңгейі ретінде мектепке дейінгі білім беру жүйесіне әсер етеді. Ал мектепке дейінгі білім берудің дамуы, жаңа сапалы деңгейге өтуі инновациялық технологияларды дайындаусыз мүмкін емес.

Яғни мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың басты міндеті Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнын жаңарту негізінде мектепке дейінгі білім беру қызметтерінің сапасын жетілдіру және білім беру үдерісіне инновациялық әдістер мен технологияларды ендіру [7].

Инновациялар мектеп жасына дейінгі бала тұлғасына, оның қабілеттіліктерін дамытуға бағдарланған педагогикалық практикада қолданылатын жаңа әдістерді, нысандарды, құралдарды, технологияларды анықтайды. Қазақстанның заманауи даму сатысында білім беру үдерістерінде өзгерістер орын алуда: мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі педагогтардың назарын балалардың шығармашылық және интеллектуалдық дамуына, эмоционалды-еріктік және қозғалыс аясын түзеуге бұра отырып, білім беру мазмұны күрделене түсуде; дәстүрлі әдістердің орнын баланың танымдық дамуын белсендіруге бағытталған тәрбие мен оқытудың белсенді әдістері басуда [8].

Мұндай өзгермелі жағдайда мектепке дейінгі білім беру педагогтарына балалардың дамуында интерактивті тәсілдемелердің көп түрлілігіне, заманауи технологиялардың кең таңдауына бейімделе алуы қажет. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту құрылымына мемлекеттік талаптар және білім беру саясатындағы инновациялық процестерді талдау негізінде инновациялық әдістемелік қызметті дамыту технологиясын жобалауға және іске асыруға жаңа тәсілдемелер ұсынылғаны белгілі. Бұл Қазақстанның заманауи білім беру саясатының білім беру парадигмаларының ауысуымен, жаңа педагогикалық технологияларға өтуімен сипатталуы, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың дара-шығармашылық нысандар мен әдістерге бағдарлануы мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі тәрбиешілері мен педагогтарының инновациялық әдістемелік қызметінің маңызын арттырады [8, 14 б.]. Сондай-ақ әлемдік тәжірибеден озық үлгілерді алу үшін, тәрбиешілер мен педагогтарға сананың ашықтығы керек. Елбасы айтпақшы: «Сананың ашықтығы зерденің үш ерекшелігін білдіреді. Біріншіден, ол дүйім дүниеде, Жер шарының өзіне қатысты аумағында және өз елінің айналасында не болып жатқанын түсінуге мүмкіндік береді. Екіншіден, ол жаңа технологияның ағыны алып келетін өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз. Таяудағы он жылда біздің өмір салтымыз: жұмыс, тұрмыс, демалыс, баспана, адами қатынас тәсілдері, қысқасы, барлығы түбегейлі өзгереді. Біз бұған да дайын болуымыз керек. Үшіншіден, бұл – өзгелердің тәжірибесін алып, ең озық жетістіктерін бойға сіңіру мүмкіндігі. Азиядағы екі ұлы держава – Жапония мен Қытайдың бүгінгі келбеті – осы мүмкіндіктерді тиімді пайдаланудың нағыз үлгісі» [1].

Жалпы қазір білім мен ғылым саласында инновациялық педагогикалық технологиялар қаншалықты маңызды болса, мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде де педагогикалық технологиялар ұғымы кеңінен қолданылатын ұғымдардың біріне айналды. Бұл педагогтардың мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында балалардың жеке басының қалыптасуы мен дамуында педагогикалық технологияларды қолдана білу сауаттылығына да байланысты болып келеді. Педагогикалық технологияны қолдану негізінде келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді, шығармашыл болуына жағдай жасау қазіргі таңдағы әрбір педагогтың міндеті [9].

Жалпы мектепке дейінгі кезеңде технологияны қолдану балаларды дербестікке үйретеді, шығармашыл бастамашылығын дамытады. Сонымен қатар, қоршаған ортамен таныстыруда, ойын мен еңбек іс-әрекеттерін ұйымдастырғанда, қарапайым математикалық түсініктері мен әңгімелесу дағдыларын қалыптастыруда тиімді.

Осыған байланысты біз мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында ойын педагогикалық технологиясына ерекше мән бердік. Ойын педагогикалық технологиялары – оқытудың қазіргі кездегі инновациялық әдістердің бірі. Бұл әдісті қолдану балалардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал ететін МЖМБС жүзеге асырудың бір бағыты болып келеді [10]. Жеке тұлғалық бағдарлы тәсіл – білім беру жүйесінің басты орнына баланың тұлғасын, оны дамытудағы ыңғайлы, қауіпсіз, қолайлы жағдайларын құрып, табиғи әлеуетін жүзеге асыруды қамтамасыз етуін қояды. Сонымен қатар, «ойын педагогикалық технологиялары» ұғымы әртүрлі педагогикалық ойындар түрінде педагогикалық үдерістердің әдістері мен тәсілдерінің жеткілікті ауқымды тобын қамтиды [9, 18 б.]. Жалпы ойыннан педагогикалық ойынның басты белгісі – оқытудың нақты мақсаты және оған сәйкес педагогикалық нәтижелері айқын түрде көрінеді, негізделеді және оқу-танымдық бағытта сипатталады. Сабақтардың ойын нысаны балаларды оқу іс-әрекетіне құлшындыру, ынталандыру құралы ретінде ойын мотивациясымен құрылады. Сол себепті сабақтардың ойын тәсілдері мен жағдайын іске асыру келесідей негізгі бағыттар бойынша болады:

- балалардың алдына қойылатын дидактикалық мақсат ойын тапсырмасы нысанында қойылады;
- оқу іс-әрекеті ойын ережелеріне бағынады;
- оқу материалы оның құралы ретінде қолданылады;
- оқу іс-әрекетіне дидактикалық тапсырманы ойын тапсырмасына ауыстыратын жарыстың элементі енгізіледі;

- дидактикалық тапсырманы табысты орындау ойын нәтижесімен байланыстырылады;
- оқу үдерісіндегі ойын технологиясының орны мен рөлі, ойын мен оқу элементтерінің үйлесуі педагогтың педагогикалық ойындарының біліктілігі мен функциясын қалай ұғынуына байланысты болады.

Ал педагогикалық үдеріс сипаттамасы бойынша келесідей топтар бар:

- оқытатын, жаттығатын, бақылаушы және жалпылаушы;
- танымдық, тәрбиелеуші, дамытушы;
- репродуктивті, өнімді, шығармашылық;
- коммуникативтік, диагностикалық, психотехникалық және т.б. [11].

Ойын ортасы ойындар технологиясының ерекшелігін анықтайды: затпен және затсыз ойындар, үстел үстінде, көшеде, бөлмеде, компьютерде, оқу техникалық құралдармен және түрлі жүру техникасымен ойындар.

Ойын іс-әрекетінің психологиялық тетіктері тұлғаның өзін-өзі көрсету, өзін-өзі бекіту, өзін-өзі реттеуге деген күрделі қажеттіктеріне сүйенеді.

Бала ойындарының мазмұны келесідей кезектілікпен дамиды:

- заттық іс-әрекет;
- адамдар арасындағы қарым-қатынас;
- қоғамдық тәртіптің ерекшеліктерін орындау [11, 95 б.].

Ойын технологияларының **мақсаты** бірқатар міндеттерді шешу болып табылады:

- дидактикалық (ой-өрісті кеңейту, танымдық іс-әрекет; практикалық іс-әрекетте қажет белгілі бір қабілеттер мен дағдыларды қалыптастыру және т.б.);

- дамытушы (назарды, есте сақтауды, сөйлеуді, ойлауды, көз алдына елестетуді, қиялды, шығармашылық идеяны, заңдылықтарды орнату, оңтайлы шешімді табу қабілетін және т.б. дамыту);

- тәрбиелеуші (өз еріктерін тәрбиелеу, мінез-құлық, эстетикалық және дүниетанымдық позицияларын қалыптастыру, ынтымақтастықты, бірлестікті, тіл табысушылықты және т.б. тәрбиелеу);

- әлеуметтендіруші (қоғам нормалары мен құндылықтарына үйрету; ортаның жағдайларына бейімдеу және т.б.) [11, 96 б.].

Ойын технологиялары мектепке дейінгі жаста кеңінен қолданылады, себебі ойын осы кезеңде жетекші іс-әрекет болып табылады. Бала рөлдік ойынды үш жасына қарай игереді, адами қарым-қатынастармен танысады, құбылыстардың ішкі және сыртқы жақтарын айыра бастайды, өзінде уайымдау сезімі бар екендігін ашады және оларға бағдарлана бастайды.

Балада бір заттың қасиетін басқа затқа ауыстыруға мүмкіндік беретін көз алдына елестету және танымның саналы іс-әрекеті қалыптасады, өз сезімдерінде бағдар туындайды және олардың мәдени көрсету дағдылары қалыптасады, бұл балаға ұжымдық іс-әрекетке және қарым-қатынасқа қосылады. Мектепке дейінгі кезеңде ойын іс-әрекетін меңгеру нәтижесінде оқытудың қоғамдық маңызды және қоғамдық бағалау іс-әрекетіне дайындығы қалыптасады [9, 18 б.].

Заманауи жағдайда мектеп жасына дейінгі бала мектепке барған кезде «таза парак» ретінде бола алмайды. Бірінші сынып оқушысына қойылатын талаптар көп жағдайда «дамытуға, үлесін қосуға, ақпараттандыруға, жаттығуға және т.б.» мәжбүр етеді. Ақпараттар мен білімнің көп көлемін білетін балалар оларды жүйесіз алады. Ересектің борышы – балаға қажетті ақпаратты табуға және алуға, оны үйреніп, жаңа білім түрінде меңгеруге көмегін тигізеді. Педагог баланы сауатты басқару арқылы тәрбиеленушіге білім беру әдістері мен тәсілдерін анықтайды.

Сол себепті де ойын – баланың әлеуметтік тәжірибесі болып табылады. Іс-әрекеттің бұл түрі балалардың ересектер өміріне қатысып, ынталандырудағы іске асыратын құрал қызметін атқарады. Балалар ойын арқылы:

- өзінің жеке өмірлік жоспарын құруға үйренеді;
- іс-әрекеттерді және оларға қол жеткізудің құралдарын анықтайды, жасайды;
- конструктивті қарым-қатынас және басқа адамдармен өзара әрекет ету мектебінен өтеді [9, 19 б.].

Қорыта айтқанда, ХХІ ғасырда білім берудің ұлттық жүйесін дамытудың негізгі бағыттары ретінде тәрбие мен оқытуда инновациялық технологияларды қолдану ерекшеліктерінде білім берудегі ғылыми және оқу-әдістемелік, материалдық-техникалық базалар жаңарту және кеңейтумен қамтамасыз етілуі қажет. Бұл білім беру бағдарламалары мен қызметтерінің кең таңдауының қамтамасыздығы білім беруді ақпараттандыру болып табылады.

Жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден бір шарты педагогтың ізденімпаз болуы.

Себебі, еліміздің болашағы бүгінгі жас ұрпақтың білім деңгейімен өлшенеді. Сондықтан мектепке дейінгі мекемеде ұйымдастырылған оқу қызметін мейлінше жаңаша құрып, инновациялық түрлі тәсілдермен жаңғыртып, педагогикалық білімдерді жетілдіре отырып, оны дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу – әрбір ұстаздың міндеті болуы керек. Сондықтан, біздің ойымызша, осы сәтте білу мен істеу ғана емес, сонымен қатар оның механизмін жүзеге асырып, жаңалықтарды күнделікті зерттеумен оларды ойлап шығару маңызды болып табылады. Елбасының бағдарламалық мақаласында қойылған талап та осындай: жоғары оқу орындарында барлық ғылымдар бойынша студенттерге толыққанды білім беруге қажетті барлық жағдай жасауға тиіспіз. Гуманитарлық білімге басты назар аударылуы қажет. Қазақстанға инженерлер мен дәрігерлер ғана емес, қазіргі заманды және болашақты терең түсіне алатын білімді адамдар да ауадай қажет. Бұл – білім саласындағы жаһандық бәсекеге неғұрлым бейімделген мамандарды даярлау деген сөз. Сонымен қатар, жаңа мамандар ашықтық, прагматизм мен бәсекелік қабілет сияқты сананы жаңғырудың негізгі қағидаларын қоғамда орнықтыратын басты күшке айналады. Осылайша, болашақтың негізі білім ордларының аудиторияларында қаланады.

Демек, болашақта біздің ортамызда қазіргі қоғамның даму ағымына сәйкес және мемлекеттің әлемдік озық отыз елдің қатарына ену жағдайында жас ұрпақтың бойында көшбасшылық, бәсекеге қабілеттілік, көптілділік, қырағылық және т.б. сапалардың болуы қажет. Олай болса, бүгінгі таңда балалар мен жастардың қабілеттерін, қасиеттерін, сапаларын, әлеуетін дамыту мәселесін зерттеп, зерделеп қана қоймай, оны тәжірибеге ендіру кезек күттірмейтін мәселе болып табылады. Осы тұрғыдағы зерттеулерде мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында инновациялық педагогикалық технологиялар негізгі бағдарлы бағыт болуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы. 12 сәуір, 2017 ж.*
- 2 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2012.*
- 3 Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: педагогика және психология. – Алматы: Мектеп баспасы, 2002. – 254 б.*
- 4 Тен А.С. и др. Smart-обучение в системе повышения квалификации педагогов. Методическое пособие. – Алматы: АО НЦПК «Орлеу», 2014. – 112 с. URL:<http://smart.orleu-edu.kz>.*
- 5 Мұғалімге арналған нұсқаулық III деңгей III басылым «Назарбаев зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012 ж.*
- 6 Әбдіганбарова Ұ.М., Байқулова А.М. Жоғары сынып оқушыларын лидерлікке даярлаудың маңызы // Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – Алматы, 2016. – №2(50). – Б.311-315.*
- 7 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурызындағы №205 Жарлығы.*
- 8 Мектепке дейінгі ересек жастағы балаларға мемлекеттік тілді оқытудың инновациялық әдістері әдістемелік ұсынымы. – Астана, 2014. – 28 б.*
- 9 Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының жұмыстарына заманауи білім беру бағдарламалары мен технологияларын енгізу: әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2013. – 32 б.*
- 10 Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. Негізгі ережелер. – Астана, 2016.*
- 11 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2016. – 185 б.*

А.М. Байкулова¹, М.И. Минайдарова²

¹доктор PhD Таразского государственного педагогического института,
Тараз, Казахстан

²преподаватель Таразского государственного педагогического института,
Тараз, Казахстан

ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

В статье изложены цели и задачи преподавания путем совершенствования основ содержания дошкольного образования и обучения и внедрения инновационных методов и технологий в учебный процесс. Статья была написана руководствуясь на обращение главы государства «Ориентация на будущее: духовное возрождение».

В процессе модернизации существующей системы образования, в результате обучения и образования определены новые требования к качеству образования и положительное влияние качественных изменений в системе дошкольного образования.

Модернизация системы дошкольного образования была взята за основу обучения форм и методов обучения учителей по обновленному содержанию образования, что будет способствовать творческому осмыслению учебного материала, эффективному освоению разнообразных форм воспитания.

Ключевые слова: дошкольный возраст, игровые технологии, инновация, модернизация

А.М. Baikulova¹, M.I. Minaidarova²

¹doctor PhD, Taraz State Pedagogical Institute,
Taraz, Kazakhstan

²teacher, Taraz State Pedagogical Institute,
Taraz, Kazakhstan

ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL PROCESS IN THE CONTEXT OF THE UPDATED CONTENT OF PRE-SCHOOL EDUCATION

Summary

This article considered the goals and objectives of teachers by improving the basics improving the content of pre-school education and training and introduction of innovative methods and technologies in the educational process. At the same time the article was written under the title of the article "Focus to the future: spiritual revival".

Modernization of the existing system of education as a result of training and education in the field of education has identified new requirements to education quality and positive impact of qualitative changes in the system of pre-school education.

Modernization of pre-school education system based on the forms and methods of training teachers new to the critical content of the training material, their ability to interpret creative thinking, to explore the most effective ways of comprehensive education.

Keywords: pre-school age, game technology, innovation, modernization

ҚҰТТЫҚТАУЛАР ПОЗДРАВЛЕНИЯ

КОРЛАН КАБЫКЕНОВНА ЖАМПЕИСОВА

*доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики
Казахского национального педагогического университета им. Абая, академик МАНПО*

Говорят, местность, где родился человек, влияет на его характер, который, в свою очередь, предопределяет его судьбу. Жампеисова Корлан Кабыкеновна родилась 17 декабря 1952 года в живописнейшем регионе Казахстана – Семиречье, в поселке Тендык Кировского района Талдыкурганской области (ныне село Балпык би Коксуского района Алматинской области), где в изобилии вода – источник жизни и где много солнечного света, освещающего светом весь мир и согревающего теплом своим благодатную Землю, дающую изобильный урожай.

В 1970 году Корлан Кабыкеновна окончила среднюю школу №261 города Уштобе, Каратальского района, Талдыкурганской (ныне Алматинской) области. В 1971 году поступила в Тамбовский государственный педагогический институт. В 1974 году, в связи с семейными обстоятельствами, перевелась в старейший вуз страны – Казахский педагогический институт им. Абая, который окончила в 1976 г.

В августе этого же года поступила на работу на должность младшего, а затем старшего лаборанта кафедры педагогики, где получила возможность окунуться в великолепный научно-педагогический тандем прекрасных учителей, ученых-педагогов известных в Республике, чьи имена сегодня входят в золотой фонд педагогической науки Казахстана, – Г.А. Уманов, Н.Д. Хмель, Г.В. Храпченко, Р.Д. Иржанова, Б.Р. Айтмамбетова, И.М. Кузменко, А.А. Манеев, Г.К. Байдельдинова, Э.И. Шныбекова, Р.М. Коянбаев, Н.Н. Тригунова, Ш.А. Адилханов, Л.В. Руднева, А.А. Бейсенбаева, Б. И. Муканова, Н.Д. Иванова, Г.Т. Хайруллин, В.В. Трифонов и многие другие.

Именно в этом великолепном содружестве ученых, педагогов с БОЛЬШОЙ БУКВЫ и проявились педагогические способности, тяга к науке у Корлан Кабыкеновны. В 1987 году она успешно защищает кандидатскую диссертацию под руководством доктора педагогических наук, профессора Уманова Г.А. на тему: «Проблемы подготовки будущего учителя к решению задач идейно-политического воспитания учащихся старших классов», а в 1993 г. докторскую диссертацию на тему: «Формирование основ политической культуры старшеклассников» (научный консультант – д.п.н., профессор Уманов Г.А.), в январе 1994 года получает диплом доктора педагогических наук, а в феврале – ученое звание профессора (ВАК РК) и должность профессора кафедры педагогики.

В период с 1992 г. по 1999 г. являлась ученым секретарем, а с 1999 г. по 2002 г. – председателем диссертационного совета Д 14.05.01 при АГУ им. Абая по защите докторских диссертаций по педагогике. Одновременно с 1999 г. по 2008 г. заведовала кафедрой педагогики АГУ им. Абая.

В 2011 году была приглашена на должность Генерального директора Национального научно-практического, образовательного и оздоровительного центра «Бөбек» Министерства образования и науки Республики Казахстан, где проработала по 2013 г.

После работы в «Бөбек» в 2013 г. вновь была назначена профессором кафедры национального воспитания и самопознания, а с 2014 года снова становится заведующей кафедрой педагогики КазНПУ им. Абая.

В 1996 г. была избрана действительным членом (академиком) Академии социальных наук РК, в 2010 г. членом Совета по сравнительной педагогике Академии педагогических наук Казахстана, в 2012 г. – действительным членом (академиком) Международной Академии психологических наук, в 2014 г. – действительным членом (академиком) Международной Академии наук педагогического образования. В 2014 году ей присвоено звание «Почетный работник КазНПУ им. Абая».

Неоднократно являлась руководителем и исполнителем фундаментальных научно-исследовательских проектов МОН РК в области педагогики.

За время работы в КазНПУ им. Абая Жампеисова Корлан Кабыкеновна зарекомендовала себя как высококвалифицированный специалист. Она профессионал высокого уровня, обладающий фундаментальными теоретическими знаниями, качествами творческого научного исследователя, научного руководителя и консультанта, ответственного и инициативного ученого, педагога, пользующегося заслуженным авторитетом у студентов, коллег не только в своем университете, но и за его пределами.

Под ее руководством защищены и утверждены 5 докторских, 13 кандидатских диссертаций.

Занимаясь исследованием вопросов духовно-нравственного воспитания учащейся молодежи, формирования политической культуры учащихся, национального самосознания будущих специалистов, профессиональной подготовкой учителя, системной модернизации педагогического образования, вместе со своей научной школой внесла значительный вклад в развитие теории и практики педагогической науки Казахстана, в дело подготовки профессиональных кадров для Республики, высшей квалификации в том числе.

Имеет более 140 публикаций, среди которых монографии, учебники («Педагогика», «Теория и методика воспитательной работы», «Менеджмент в образовании», учебник по национальному воспитанию «Мәңгілік Ел») на английском, русском и казахском языках.

Она одна из авторов Концепции высшего педагогического образования Республики Казахстан (2005 г.); Концепции непрерывного педагогического образования педагога новой формации (2005 г.); «Концепции реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел» в вузах Казахстана» (2015) и др.

Читает лекции для студентов по дисциплинам педагогического цикла: «Педагогика», «Теория и методика воспитательной работы», «Менеджмент в образовании», «Национальное воспитание», «Мәңгілік Ел».

В 2016 году в рамках международной программы «Приглашенный профессор» читала лекции в Гродненском государственном университете им. Янки Купала (Республика Беларусь) по актуальным проблемам педагогического образования.

За особые заслуги в профессиональной деятельности Корлан Кабыкеновна Жампеисова получила ряд наград: нагрудный знак «Отличник образования Республики Казахстан» (1998 г.); нагрудный знак «Почетный работник образования Республики Казахстан» (2004 г.); нагрудный знак «Ы.Алтынсарин» (2011 г.); медаль «Почетный работник КазНПУ им. Абая» (2014 г.).

В 2004 году в энциклопедии «ЖЕТІСУ» о ней была опубликована статья.

Ректорат, профессорско-преподавательский коллектив КазНПУ им. Абая, а также коллеги по кафедре педагогики сердечно поздравляют Корлан Кабыкеновну с 65-летним юбилеем, желают ей здоровья и творческого долголетия.

Для заметок